CEZAR PETRESCU

Aurul negru

CEZAR PETRESCU • AURUL NEGRU

Coperta de *I. Molnar*

CEZAR PETRESCU

Aurul negru

1961

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

CUVÎNT ÎNAINTE

Vom avea o bună înţelegere asupra romanului *Aurul Negru,* dacă-l vom privi nu în raport cu epoca pe care-o oglindeşte, nu doar cu cea în care-a apărut, dar şi în ansamblul operei pe care a conceput-o scriitorul Cezar Petrescu pentru a zugrăvi societatea romînească din primele patru decenii ale secolului. Această operă întinsă, în anii de pînă la eliberare, pe vreo patruzeci de volume, din care aproape trei sferturi romane – şi-a propus să fie o „cronică romînească a veacului XX". În această „cronică", ciclul intitulat mai întîi *Pămînt şi cer,* apoi *Aurul Negru,* trebuia să constituie *„un roman din atmosfera atît de pitorească, necunoscută şi dramatică a regiunilor petrolifere".* În faţa materialului, însă, în procesul elaborării, eroii, faptele şi-au cerut drepturi mai mari. Şi astfel, plănuitul volum s-a transformat într-un ciclu de două romane : *Comoara regelui Dromichet* şi *Aurul negru* – apărute, primul în 1931 şi următorul la trei ani după aceea – adică legînd între ele două cărţi distincte pe care le pregătea Cezar Petrescu : romanul petrolului, devenit *Comoara regelui Dromichet* şi probabil acel anunţat „roman al moravurilor politice", care este *Aurul negru* şi care a dat, la reeditarea de acum treisprezece ani, titlul întregului ciclu.

Trebuie spus că romanul *Aurul negru* este legat de principalele romane publicate de Cezar Petrescu începînd din 1928, fie că ne referim la elementele de cadru, la personajele comune, la preocupări sau la probleme care trec dintr-o carte în alta. Iordan Hagi-Iordan, puternicul rechin capitalist, „marele brigand" al petrolului şi al speculaţiei de bursă, personaj central în *Aurul negru,* apăruse prima dată în *Calea Victoriei* şi avea să apară iarăşi în *Oraş patriarhal.* Inginerul Dinu Grinţescu, nu mai puţin central în *Aurul Negru,* ne va fi prezentat la începutul carierei sale în *Plecat fără adresă ;* pe avocatul

și prefectul Emil Sava îl întîlnim de asemenea în *Apostol*, iar despre soarta lui în anii mai apropiați și chiar în epoca noastră, povestește romanul recent *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mîine*; în sfîrșit, pe venalul Gică Elefterescu, „ministrul băiat bun", îl aflăm și în *Calea Victoriei*.

Pe de altă parte, locul unde se desfășoară principalele întîmplări în *Aurul negru*, satul Piscul Voievodesei, se află pe celălalt versant al dealului care stă în fața „orașului patriarhal", tîrgul Călimanului. În romanul care-i împrumută numele pentru a și-l înscrie ironic în titlu: *Oraș patriarhal* – și ale cărui întîmplări se situează cam după încheierea ultimei pagini din *Aurul negru* – sondele pornite de la Piscul Voievodesei cotropesc culmea dealului și încep să coboare dincolo, spre tîrg, violentînd priveliștea coastei domoale, înverzite altădată, atît de familiară călimănenilor, cu scheletice negre turle care trag țițeiul din adîncimi.

Nu e aici numai o legătură superficială, o simplă mutare a personajelor dintr-o carte în alta; e cu totul altceva decît o restrîngere a imaginației, decît o monografie a unor familii sau a unei regiuni. Scriitorul a fost preocupat de mersul unei societăți întregi, pe care, pentru a o reda mai fidel, mai complex, mai adînc, în desfășurarea ei – mai exact în prăbușirea ei – a urmărit-o în destinul unor eroi care se primenesc mereu, de la o carte la alta, dar și în al altora, care trăiesc în fiecare carte tot alte momente ale vieții lor, prefigurînd noi etape ale vieții societății pe care-o reprezintă.

Principali reprezentanți ai acestei societăți, mai frecvenți în opera lui Cezar Petrescu decît oricare altele dintre personajele sale, îi aflăm în bancherul Iordan Hagi-Iordan, în avocatul și politicianul Emil Sava și în inginerul Dinu Grințescu.

Aceștia trei sînt întruchipări ale celor mai mari plăgi din cîte prezenta capitalismul, sînt exponenții celei mai teribile opresini care a apăsat asupra poporului nostru, și în special asupra clasei muncitoare înainte și după primul război mondial, pînă în anii fascismului. Dinu Grințescu – tehnicianul care transformă știința în pasiune pură, fără să se mai preocupe dacă meseria sa slujește omenirii sau o distruge, nepăsător că progresul, descoperirile și cuceririle lui storc și ucid energii umane și vieți umane; Emil Sava – politicianul sforar, abil, demagog, panglicar, acaparator și ambițios să suie tot mai multe trepte, un Tipătescu modern, care se crede – într-un fel și este – stăpîn al județului, chiar atunci cînd se află în opoziție; și deasupra ambilor, mai tare decît ei, bancherul Iordan Hagi-Iordan – capitalistul, speculantul de bursă, transformîndu-i pe toți în slugi, mi-

tuindu-i pe toţi, păstrîndu-i numai atît cît are nevoie de ei şi azvîrlindu-i apoi din calea lui fără nici un scrupul, fără nici o remuşcare.

Trinitatea aceasta : bancher, politician, tehnician, toţi trei individualişti în sensul cel mai acut al cuvîntului, aşa cum a produs burghezia în serie, în epoca de descompunere a capitalismului, această trinitate o vedem în romanul *Aurul negru* „la lucru", într-o febrilă desfăşurare de forţe, în ciocniri, în jafuri reciproce, în cîrdăşie şi în concurenţă, supunînd şi zdrobind în calea lor, ameninţîndu-se şi trecîndu-şi locul unul altuia, după cum le cereau interesele momentului sau calculele perfide pentru viitor. În nici un alt roman al lui Cezar Petrescu bătălia pe care o dau aceste figuri reprezentative ale junglei capitaliste nu e atît de precis şi minuţios urmărită, ca în *Aurul negru*, unde prada în dispută este petrolul, această imensă avuţie, în jurul căreia s-a dus de-a lungul unei întregi epoci – şi nu s-a încheiat încă – lupta marilor puteri capitaliste pentru împărţirea şi dominaţia lumii.

Romanul *Aurul negru* zugrăveşte un crîmpei al luptelor pentru petrol, al nelegiuirilor celor ce-l negociau, îl vindeau, îl jefuiau, îl folosau ca trambulină pentru ascensiuni politice, sau ca izvor „negru" de aur galben, ca instrument de pervertire a conştiinţelor, sau de înfeudare a unei ţări întregi faţă de magnaţii din ţări străine.

Aici, în primul rînd, stă semnificaţia romanului *Aurul negru* şi această semnificaţie dorim s-o analizăm mai amplu, dezvăluindu-i în rîndurile de faţă cîteva din implicaţiile, rădăcinile şi ramificaţiile lămuritoare pe care le găsim în alte cărţi ale lui Cezar Petrescu, sau pur şi simplu în viaţa de toate zilele, aşa cum se desfăşura ea în epoca zugrăvită în roman.

În al doilea rînd, vrem să punem în dezbatere, dintr-o perspectivă mai puţin întîlnită în discutarea acestei cărţi, unele aspecte şi semnificaţii ale ei, în privinţa cărora socotim că fusese păgubită în sfertul de veac de cînd pătrunde în rîndurile unui număr tot mai larg de lectori. Nu vom osteni deci pe cei ce parcurg aceste rînduri, cu povestirea întîmplărilor romanului. Ceea ce ne preocupă îndeosebi este să vedem în ce măsură Zaharia Duhu, acest erou atît de controversat de criticii literari încă de la apariţia lui acum trei decenii, răspunde unor adevăruri de viaţă, caută să afle şi află soluţii şi căi – şi ce fel de soluţii şi căi – de un interes general în epoca apariţiei romanului – şi care, deci, determină importanţa lui în zugrăvirea veridică a lumii şi epocii respective.

Hotărît lucru, nu e un caz prea întîlnit un căutător de comori ca Zaharia Duhu, omul care-şi face dintr-o himeră ideal de viaţă. Citi-

torul se va convinge de-a lungul paginilor cărții că Zaharia nu e un nebun, așa cum îl cred cei din jurul lui, în frunte cu mama sa și cu practicul inginer Dinu Grințescu, căutător și el al unei comori, mult mai concrete și precise. Este drept că Zaharia Duhu va ajunge aproape de pragul nebuniei, cînd, după moartea în război a bunului său prieten, profesorul de arheologie Alexandru Opriș, alunecă spre beție, și cînd căutarea comorii devine un act mecanic, o obsesie. După ce depășește acest prag, Zaharia revine însă la acea luciditate de căutător conștiincios și metodic, care l-a caracterizat în anii premergători primului război, înainte de a-și pierde prietenul.

Zaharia Duhu află din cărți despre posibilitatea existenței fabulosului tezaur al regelui trac Dromichet, pe care l-ar fi văzut cu ochii săi principele Agatocle, feciorul lui Lisimah, unul dintre generalii și urmașii lui Alexandru Macedon. Imaginația lui Zaharia, om cu pospai de învățătură, curmată încă la început și împotriva propriei dorințe, se aprinde repede. Țăranul Zaharia Duhu începe să caute comori, așa cum profesorul Alexandru Opriș cerceta urmele vechilor așezări ale semințiilor care au locuit Dacia în vremuri de demult și așa cum inginerul Dinu Grințescu scormonea după petrol.

Trei căutători, trei oameni care umblă după cîte o comoară – dar cît de diferite comori !

Alexandru Opriș e un romantic. El vrea să stabilească vechimea poporului, să descopere adevăruri asupra obiceiurilor și practicilor lui din vechime, să dea lumii un spor de cunoștințe ; el e un om de știință, dublat de un poet.

Zaharia Duhu, la rîndul său, e un generos, ar vrea să asigure prin comoara lui, dacă va găsi-o, o oarecare stare celor mai necăjiți din sat, să facă o școală, să îmbrace copii, să le cumpere jucării, să curme nefericirile din jurul lui ; el e un utopic.

Iar Dinu Grințescu, în pasiunea lui „pentru progres", pentru progresul cu orice preț, e un cinic, un cosmopolit, un om în pragul dezumanizării. El caută petrolul nu pentru că asta i-ar folosi cuiva, pentru a-l sălta sau coborî cu o treaptă din starea lui. El nu urmărește să se îmbogățească, ci doar să scoată petrol, cît mai mult petrol. El e un pătimaș, un om în care umanitatea s-a atrofiat. Tocmai de aceea va ajunge să facă parte din lumea celorlalți, a lui Iordan Hagi-Iordan, a lui Emil Sava, care sînt îndreptățiți să vadă într-însul un aliat, dacă nu o slugă. Mai mult chiar, aceștia vor fi exterminați, înlăturați : Emil Sava de către Iordan Hagi-Iordan, iar acesta de concurența trusturilor olandeze și engleze. Numai Dinu Grințescu rezistă ; el e aso-

ciat şi slugă, rînd pe rînd, lui Emil Sava, lui Iordan Hagi-Iordan şi lui Reginald Gibbons, stăpînul englez al exploatării petrolifere de la Piscul Voievodesei. Lipsit de ideal, Dinu Grinţescu e departe de a fi cel mai rezistent dintre toţi – el e, dimpotrivă, transformat într-o jalnică unealtă ; în sufletul lui vor avea loc prăbuşirile şi abdicările cele mai importante, dintre cele pe care le urmăreşte scriitorul în roman.

Cea mai puternică dramă din romanul *Aurul negru,* după cea a lui Zaharia Duhu, ni se pare aceea a inginerului Dinu Grinţescu.

Dintre cei trei căutători, el este singurul care-şi găseşte fără greş comoara pe care o dorea, aşa cum o dorea, şi face din ea exact ce dorea : o predă altora. Idealul lui Dinu Grinţescu este în fapt o zguduitoare lipsă de ideal, căci ea se referă la o valorificare abstractă a unei bogăţii. Dinu Grinţescu nu lucrează în folosul nimănui – spre deosebire de Zaharia Duhu şi Alexandru Opriş care urmăreau un ideal obştesc, spre deosebire chiar de Iordan Hagi-Iordan şi Emil Sava care urmăreau profit, situaţii politice, putere.

Închipuindu-se „om liber", om al celei mai înalte spiritualităţi, prin tehnica pe care o deţine, el nu-şi dă seama cît de puternic şi total e înlănţuit de societatea burgheză.

Prin destinul lui, scriitorul Cezar Petrescu a adus o contribuţie interesantă la dezbaterea problemei intelectualului dintre cele două războaie. „Om al veacului" – care îşi începuse drumul în 1900 cu gîndul de a cuceri lumea – inginerul Dinu Grinţescu e în fapt o slugă a burgheziei. De aceea, nimeni în roman nu-l iubeşte, nimeni nu se apropie de el cu căldură, cu prietenie, decît poate – într-o oarecare măsură – către final, cînd şi el e pe cale de a urma soarta altora, nimiciţi de concurenţa rechinilor capitalişti. Abia atunci Dinu Grinţescu începe a intui eroarea fundamentală a vieţii lui. Zaharia Duhu îl priveşte cu răceală, dacă nu chiar cu ură ; inginerul prospector, olandezul Van den Vondel – alt „pasionat al petrolului", altă slugă a marelui capital – cu compătimire superioară ; Iordan Hagi-Iordan îl îngăduie cu dispreţ, iar noul director, Reginald Gibbons, îl tolerează, ca pe o stare de fapt, temporară, pînă la ivirea unei soluţii. Admiraţia şi respectul tînărului confrate Sebastian Luduş se vor transforma şi ele, curînd, în răceală distantă, oficială. Nici Madala, soţia sa, nu-i va putea aduce o fărîmă de umanitate, deşi, alături de Ilenuţa lui Toader Precup, e fiinţa cea mai pură din întreaga carte. Şi ei, Madalei, Dinu Grinţescu îi va zdrobi viaţa printr-o indiferenţă care nu se curmă decît în faţa cifrelor ce indică noile straturi de petrol încă

nedescoperite, noile cisterne care transportă – nu-l importă unde şi în al cui folos ! – miile de tone de ţiţei prelucrat în rafinării.

Dinu Grinţescu a dobîndit pionieratul progresului cu preţul unei supreme abdicări şi înfrîngeri, cu pierderea umanităţii. Posibila lui revenire, sugerată la sfîrşitul romanului, indică mai mult un regret în faţa unei energii pierdute, nimicite de religia profitului, a exploatării.

Am insistat asupra acestei figuri (deşi nu Dinu Grinţescu e eroul central al romanului), deoarece prin ea se stabileşte legătura şi se face distinctă prăpastia între cele două lumi ale romanului : de o parte lumea lui Zaharia Duhu şi a lui Alexandru Opriş, lumea „căutătorilor", a oamenilor care au un ideal generos, legat de viaţa poporului, închinat binelui obştesc – de altă parte lumea lui Emil Sava şi Iordan Hagi-Iordan, profitorii, exploatatorii, al căror singur ideal este sfînta căpătuială. Între unii şi alţii, Dinu Grinţescu e „omul veacului", neacceptat de primii, refuzat de ceilalţi. Adică poziţia intelectualului legat de burghezie, poziţie cu atît mai primejduită, sortită eşecului, cu cît se menţine prin iluzia despre libertatea conştiinţei, prin iluzoria, demagogica luptă pentru progres a sccietăţii burgheze.

★

Romanul *Aurul negru* începe prin a fi romanul lui Zaharia Duhu, al acestui răzeş căutător al unei comori legendare.

Nu avem de gînd să rezumăm numeroasele discuţii care s-au purtat cu privire la acest personaj, pasionat pentru comoara lui, dar pe care găsind-o, o nimiceşte definitiv, abătînd cursul unei ape deasupra locului unde e ea îngropată. Cititorul de azi va fi poate interesat să afle că scriitorul a pornit de la un caz real. Un umil factor poştal de prin părţile Buzăului n-a încetat toată viaţa să caute o comoară, tot a regelui trac Dromichet. Şi lui i-au zis copiii, în derîdere, moş Dromichilă ; şi el, călăuzit de himera comorii, a cutreierat şi ciocănit cu înverşunare dealurile din jurul satului său, scurmînd ţărîna, dînd peste hîrburi şi ciolane, dar nu peste rîvnitul tezaur de acum două milenii. Scriitorul povesteşte chiar că măruntul factor poştal, sau ce fel de funcţionar va fi fost, s-a arătat destul de mulţumit începînd să citească romanul *Comoara regelui Dromichet*, unde a găsit un erou aidoma cu dînsul. Şi-a dat seama curînd că întîmplările lui sînt cele care au format substanţa drumului lui Zaharia Duhu, dar n-a mai fost de acord cu sfîrşitul. Mai întîi, îi mărturisea el scriitorului într-un răvaş, mai întîi el nu găsise comoara, aşa cum era arătat în roman ; şi al doilea, dacă ar fi găsit-o, el n-ar fi îngropat-o, cum

atît de nesăbuit a procedat Zaharia Duhu, ci i-ar fi dat o cu totul altă destinație ! De pildă, ar fi clădit la început o școală...

Va să zică, întîmplarea cu căutarea unei comori este deplin cu putință. Să fi rămas la această limită, a faptului brut oferit de realitate, să fi descris peripețiile căutătorului de comori – ar fi dus la o scriere poate fantastică, dacă nu plată. Scriitorul a ales cu totul o altă cale. El a adăugat faptului aflat în realitate, două planuri noi, lărgind perspectiva cărții la proporțiile unei largi fresce sociale. Primul este acel al semnificației pe care o capătă în roman căutarea unui fabulos tezaur, raportată la viața satului romînesc dinainte de primul război și în epoca dintre cele două războaie ; al doilea este constituit de lupta desfășurată în jurul petrolului. Dacă originalitatea celui de-al doilea plan este clară pentru oricine și se impune numaidecît oricărui cititor, trebuie spus că originalitatea primului nu numai că a scăpat adesea cercetătorilor, dar a fost fie interpretată pe dos, fie controversată – dacă nu contestată.

Vom porni chiar de aici.

Zaharia Duhu trăiește în ochi noștri, ai cititorilor, prin pasiunea sa pentru comoară, prin acest veritabil *ideal* al său. Scriitorul n-a rămas la simpla relatare a unei pasiuni. Convingerea noastră este că el a țintit mult mai departe. Vom înțelege și aprecia la adevărata lui valoare acest roman și acest erou, dacă vom raporta idealul lui Zaharia Duhu la idealul pe care-l poartă alți eroi ai romanului. Am văzut că, de obiectivele lui Dinu Grințescu – căutător și el al unei comori, mult mai practice, mai concrete – pe Zaharia Duhu îl desparte o distanță ca de la cer la pămînt. Principala deosebire nu e cîtuși de puțin că Grințescu urmărește un scop foarte verificabil științificește, iar Zaharia Duhu umblă după năluci (faptul că în final romanul afirmă existența acestei comori își are semnificația sa în definirea idealului lui Zaharia Duhu, dar nu schimbă aparența de nălucire a obiectivului, căutărilor acestui răzeș îndîrjit). Nu în aceasta diferențiere, pe care o socotim neesențială, stă deosebirea dintre cei doi eroi ai romanului. Valoarea caracterului unui om, a unui personaj de carte, o judecăm după intensitatea pasiunii cu care el își urmărește idealul, după capacitatea lui de jertfă – dar toate acestea nu în mod abstract, nu izolat de scopul urmărit, de poziția de pe care pleacă în urmărirea idealului.

Zaharia Duhu caută comoara și pentru interesul științific-documentar al problemei, și pentru a-și satisface nesațul său de a găsi o asemenea comoară ; dar, treptat, acestea se organizează în direcția pre-

cisă de a sluji prin comoara sa viaţa unei colectivităţi umane. Dar şi dacă am restringe pe căutătorul Zaharia Duhu la simpla urmărire a unei comori, socotim că răpim romanului elementul principal o dată cu însăşi semnificaţia sa.

Zaharia Duhu caută mai mult decît o comoară. El urmăreşte un ideal mai înalt, el caută rezolvarea unei probleme morale şi în acelaşi timp sociale. Că e aşa şi nu altfel, o dovedeşte continua confruntare pe care scriitorul a fost preocupat s-o realizeze nu numai între acest erou şi cei de partea cărora trece Dinu Grinţescu, ci mai ales între Zaharia Duhu şi cei din clasa lui socială.

Întregul sat Piscul Voievodesei se află într-o febrilă căutare. Fiecare – pe măsura caracterului, aspiraţiilor, curajului său – caută cu mai multă sau mai puţină înfrigurare „o comoară". Unii nu izbutesc să treacă dincolo de meschinul interes imediat, palpabil. În fruntea lor se situează Petruţă V. Tudose, nepot de pripas al lui Zaharia Duhu şi primul dintre cei care dezertează către lumea lui Dinu Grinţescu, a lui Iordan Hagi-Iordan şi a lui Emil Sava. Copilul Petruţă, devenit după trecere de ani profesorul universitar Petru V. Tudose, îşi ajustează „idealul" la catedra pe care o ocupă, şi-l rotunjeşte prin căsătoria cu ambiţioasa Cecil, care-l împinge către deputăţie şi – de ce nu ? – către un secretariat general măcar, sau către un minister. De la dorinţa nevinovată de a avea un ceas şi de la dragostea pentru învăţătură, Petruţă străbate calea către aspiraţiile clasei în care a intrat, către burghezie – şi prin aceasta devine şi el un înfrînt. Zaharia Duhu îl condamnă, îl reneagă ; mai la urmă, resemnat, îl acceptă ca pe o fatalitate.

Un altul, pe care de asemenea Zaharia Duhu nu-l urmează, este chiar părintele său, înverşunatul răzeş Antohie Duhu, cel care printr-o viaţă de judecăţi şi procese i-a agonisit unicului fecior o stare cît să poată fi ferit de grija prea aspră a zilei de mîine. Antohie Duhu i-a transmis spiritul lui de dreptate, mîndria răzeşească de a fi liber, de a nu se pleca mai-marilor, moşieri şi politicieni. Şi el a umblat după o comoară – pămîntul moştenit de la străbunii săi, căpitani de oaste în timpul lui Leon-vodă Tomşa şi al altor voievozi. De la aceşti înfirjiţi străbuni rămăseseră urice şi hrisoave, îndreptăţind pe urmaşi la stăpînirea pămînturilor. Antohie a urmărit să-şi recapete aceste drepturi vechi, uzurpate, pentru care a bătut căile tuturor tribunalelor ţării. Dragostea lui de dreptate, mîndria lui răzeşească, s-au transformat însă cu timpul într-o patimă cu obiectiv limitat la ogoarele dobîndite din pura dorinţă de a le avea, de a nu le şti în stăpînirea

altora. Zaharia Duhu a lăsat să se stingă toate procesele, n-a dus mai departe moştenirea părintelui său, pentru că idealul său nu se manifestă în această direcţie. El căuta altceva – altă „comoară", spre desperarea mamei sale Ruxanda Duhu, completare egoistă a spiritului de dreptate şi a mîndriei lui Antohic Duhu, dar şi al celui de agoniseală.

Şi Alexandru Opriş, profesorul de arheologie, căuta o comoară – mai determinată, mai reală decît cea a lui Zaharia Duhu, dar cu totul departe de aceea a lui Dinu Grinţescu. Alexandru Opriş, spuneam mai sus, e mînat de un interes ştiinţific şi patriotic, el nu e un individualist, ci un generos în felul său, un iubitor de oameni. Dar nici el n-are încredere în idealul lui Zaharia Duhu, nu crede în existenţa comorii lui. Caracterului ştiinţific al judecăţilor sale i se adaugă o oarecare doză de scepticism, caracteristică intelectualului care are îndeajuns conştiinţa posibilităţilor sale şi a limitelor lor de realizare.

Pe Zaharia Duhu scriitorul îl confruntă în primul rînd cu acesta. Năluca de care e însufleţit personajul rămîne mai puternică, mai presus, deşi comorile celorlalţi sînt reale, concrete, palpabile.

Noi credem că în Zaharia Duhu scriitorul a pus o semnificaţie mai adîncă – aceea a căutătorului unei soluţii de viaţă, a unei rezolvări a problemei sociale. Zaharia Duhu respinge rezolvarea acestei probleme pe calea indicată de tatăl său, răzeşul Antohie, strîngătorul de urice şi de pămînturi ; respinge şi rezolvarea pe care o preferă Alexandru Opriş – mai exact : nu se limitează la ea – atunci cînd pasiunii arheologice, patriotice, el, Zaharia Duhu, îi adaugă, oricît de firav exprimat în carte, obiectivul social concret, de rezolvare a problemelor satului.

Zaharia Duhu îşi poartă idealul de-a lungul războiului, care nu aduce schimbări în ce priveşte dorinţa lui de a-şi împlini nălucirea, aşa cum n-a adus schimbări în soarta celor cărora el le-ar închina comoara, dacă ar găsi-o. În război îşi pierde pe cel mai bun prieten, pe Alexandru Opriş ; după război satul se înstrăinează de el, bănuindu-l aducător de nenorociri ; mama îi orbeşte ; Madala, sora lui Alexandru Opriş, îl părăseşte şi ea căsătorindu-se cu Dinu Grinţescu, care îl ocoleşte direct şi-l urăşte. Zaharia Duhu ajunge batjocura satului, „Moş Dromichilă", rîsul copiilor, atrăgîndu-şi potrivnicia lui Petru V. Tudose, nepotul său, şi a lui Cecil, soţia acestuia, prin rezistenţa în faţa tentativelor de a-l face să-şi vîndă pămîntul, în adîncul căruia se află cele mai bogate zăcăminte de petrol din regiune.

Dușmănia, neîncrederea, disprețul celor din jur, nu-l descumpănesc, cel mult îl înverșunează în patima lui pentru comoară ; solicitările celor din lumea magnaților, cărora s-a vîndut Dinu Grințescu, nu-l atrag, cu toate că-i oferă averi fabuloase, milioane și milioane în palmă. Zaharia Duhu caută neabătut comoara *lui*, își urmărește idealul, mai statornic și mai durabil pentru el decît cursa milioanelor rezultate din petrol, pe care el nu l-a căutat și ale cărui consecințe nu-l bucură.

Zaharia Duhu este deci purtătorul unei idei nobile, al unui ideal social generos și uman.

Că acesta și nu altul e sensul personajului, ne demonstrează evoluția lui din ultimele pagini ale primei părți a romanului, a aceleia care a purtat la apariție titlul *Comoara regelui Dromichet*. În aceste pagini, Zaharia Duhu se încredințează de existența reală a comorii mult căutate, pînă atunci numai dorită și bănuită. El află comoara – dar cînd și cu ce preț ? Cu prețul înstrăinării de ceilalți țărani, care i-au nesocotit sfatul și și-au dat societății petrolifere pămînturile, în schimbul unor sume de nimic, dar mai mari totuși decît orice putuse vreodată imagina mintea lor ; o află în seara următoare aceleia în care copiii satului au ars în zguduitorul rug al bisericii cuprinse de incendiu. În această împrejurare, Zaharia Duhu îngroapă la loc comoara și abate pe deasupra ei cursul Pîrîului Voievodesei, pentru ca nimeni și niciodată să nu mai dea peste ea. Din această clipă Zaharia Duhu adoptă față de cei din jurul său o mască : încredințat acum pe deplin de existența comorii, el va declara cu seninătate : „*M-am judecat bine. Nu este nici o comoară ! N-a fost niciodată nici o comoară !... Comoara regelui Dromichet nu există ! A fost o nebunie a mea... O nebunie prea lungă...*“

„– *Știu, frate Zaharia !* va exclama Dinu Grințescu rîzînd și bătîndu-l prietenește pe umăr. *Eram convins ceva mai demult decît tine !...*“

Zaharia Duhu rămîne să poarte el singur mai departe povara unui adevăr, pe care cei din jur n-aveau să-l înțeleagă niciodată – credea el – și de aceea nici nu li-l spunea. Comoara, multă căutata comoară, neputîndu-și revărsa binecuvîntarea asupra acelora cărora le era destinată, nu trebuia pîngărită de privirile și amestecul lui Dinu Grințescu, Petru V. Tudose, Cecil și al celorlalți – socotea Zaharia Duhu. Singurul om pe lume care s-ar fi bucurat sincer și dezinteresat alături de Zaharia Duhu, în fața comorii, profesorul Alexandru Opriș, putrezise undeva la Cașin. Idealul comorii rămîne în conștiința lui Zaharia Duhu ; el capătă certitudinea că ea există, că poate fi găsită,

dar că, în lumea lui Iordan Hagi-Iordan, a lui Emil Sava, a lui Dinu Grințescu, ea nu poate să fie scoasă la iveală. Cînd și de către cine va putea fi reluată căutarea comorii și aflarea ei ?

Scriitorul, negăsind, în cele ce-i dezvăluia epoca, rezolvarea problemei sale, o încredința viitorului, o îngropa – ca Zaharia Duhu comoara – lăsînd să treacă peste ea curgerea vremii, ca apele Pîrîului Voievodesei deasupra comorii, lăsa timpului rezolvarea problemei sociale, aflarea soluției pentru a vindeca nefericirea omenirii.

Timpul n-a greșit și n-a întîrziat să aducă acest răspuns. Că scriitorul nu l-a aflat atunci – în aceasta stă tocmai o trăsătură caracteristică a realismului critic ; dar că a fost continuu preocupat să pună și să dezbată o asemenea problemă, acesta este unul din meritele esențiale ale realismului operei lui Cezar Petrescu.

Încrederea că o soluție există, că mult rîvnitul tezaur *există* – această certitudine o transmite cititorului Zaharia Duhu, care, cu tot utopismul său, cu toată căutarea sa mai mult pătimașă decît conștientă, și în orice caz gata să-l ducă spre nebunie, rămîne, prin admirabila sa consecvență și nezdruncinată urmărire a idealului, o încercare valoroasă de erou pozitiv al literaturii realismului critic.

Romanul *Comoara regelui Dromichet* sfîrșea cu această desperată îngropare a idealului de către statornicul lui purtător. Zaharia Duhu încredința viitorului sarcina redescoperirii lui, sau... poate definitiva lui irosire. Suportul moral al personajului devine de aici mai departe certitudinea existenței comorii, adică încrederea în posibilitatea unei rezolvări, fără a ști însă nici cine, nici cînd, nici cum va aduce iar comoara la lumina zilei, dăruind-o lumii. În aceasta stă sensul optimist al romanului și tot aici stă momentul înfrîngerii personajului. Zaharia Duhu e și el, în felul lui, un înfrînt ; și pe el l-a învins orînduirea contemporană lui, deoarece idealul său n-a putut triumfa în societatea burgheză. Dar, din punctul lui propriu de vedere, Zaharia Duhu rămîne triumfător, un triumfător individual și întrucîtva egoist, pentru că certitudinea pe care a dobîndit-o el n-o mai împărtășește nimănui, ci, întreagă și curată, o păstrează numai pentru sine. Îl socotim din aceeași categorie, specifică realismului critic, a generoșilor, care însă, prin singularitatea luptei lor, nu mai au pînă la urmă posibilitatea să se realizeze și ajung să se retragă în ei înșiși – atunci cînd nu sînt nimiciți de societate. Între Radu Comșa din *Intunecare* și Zaharia Duhu, stabilim această deosebire esențială : pe cînd primul străbate drumul pînă la spulberarea ultimei iluzii, ultimei fărîme de ideal și e un înfrînt definitiv și iremediabil – Zaharia Duhu cîștigă o superioritate morală și o independență materială față de cei din jur ; acestea

îi permit să rămînă şi mai departe la vechiul său ideal – dar adaptat şi el, în relaţiile cu lumea exterioară, practicilor acestei lumi, adaptat nu în sensul în care îl obliga această lume, ci, pe măsura sa proprie, a fostului căutător de comori. Zaharia Duhu va fi, în a doua parte a ciclului, un generos salvator al sufletelor ajunse pe marginea prăpastiei, un împărţitor de bucurii şi daruri care corectează ceva, şi numai temporar, din groaznica nedreptate socială, în care se zbat marile mulţumi. El le face toate acestea cu conştiinţa că nu rezolvă mare lucru ; că amînă doar mizerii şi nenorociri. Dar altceva nu se pricepe să facă şi nici autorul nu lasă să se înţeleagă că ar mai fi fost altceva cu putinţă de făcut în acea epocă pentru remedierea gravelor probleme sociale constatate la fiecare pas. De aici drama personajului în romanul *Aurul negru*, de aici un anumit dezechilibru al său. Lunatic căutător mai înainte, Zaharia Duhu ajunge un lunatic resemnat, un om dorind ceva, dar neaşteptînd nimic. Aici stă desigur una din cauzele pentru care personajul e şi mai puţin consistent, din punct de vedere literar, în al doilea volum al ciclului ; de aceea poate autorul l-a părăsit pe un al doilea plan, împingînd acum în centrul atenţiei uriaşa concurenţă a lumii care a batjocorit idealul lui Zaharia, care a transformat totul în tone de ţiţei, în milioane de lei, în posturi şi jetoane, în mită, şantaj şi corupţie.

Zaharia Duhu apare în *Aurul Negru*, după găsirea comorii, ca un termen de comparaţie, prin curăţenia sa sufletească, pentru a măsura descompunerea lumii din jur. El devine un fel de strigoi pentru această lume, un om care rosteşte adevăruri dure, nemiloase, cu scepticism şi chiar cu satisfacţie de proroc al unei prăbuşiri – firesc, prăbuşirea lumii robite petrolului.

Zaharia Duhu a alunecat uneori către condamnarea progresului, în numele unei vechimi patriarhale. S-a spus, şi nu fără oarecare îndreptăţire, să sub acest raport personajul poartă un mesaj inactual.

În *Comoara regelui Dromichet* această condamnare era rostită mai puţin împotriva progresului ca atare, cît împotriva formelor lui monstruoase, bestiale, date de orînduirea capitalistă, care schilodeşte pe om şi natura. Eroul n-a ştiut să discearnă ce e pozitiv în progresul pe care-l poartă ţiţeiul şi ce aparţine lumii capitalului.

Am pomenit ceva mai înainte despre scăzuta consistenţă, ca personaj literar, a lui Zaharia Duhu din volumul secund al ciclului, din perioada cînd fostul căutător de comori devine acţionar al societăţii „Voevoda". Pe Zaharia Duhu, ajuns posesor al multor milioane, deocamdată fără ameninţarea secătuirii filonului şi păstrîndu-şi vechiul

ideal, vechea umanitate, sîntem ispitiți să-l privim și ca pe un soi de corb alb, un capitalist de treabă, posibil după cum se vede, un capitalist „*care nu exploatează*". Zugrăvirea lumii celor mulți și asupriți — care nu și-a aflat loc în roman — chiar și numai pătrunderea mai adîncă în cercetarea proveniență capitalului uriaș al lui Zaharia Duhu, ar fi descoperit că personajul a alunecat totuși, fără să vrea și fără să știe, către tagma celor pe care i-a urît și-i urăște, a căror prăbușire o prorocește și-o așteaptă, către clasa lui Iordan Hagi-Iordan. În aceste limite, Zaharia Duhu e și el un înfrînt, ca și Radu Comșa, ca și Nicolae Apostol, ca atîția alți eroi ai operei lui Cezar Petrescu, cu care se înrudește prin laturi identice ale destinului lor.

Dar în această direcție romanul nu-și extinde investigațiile, care i-ar fi prilejuit alte concluzii și, poate, o reliefare de mai dramatică frămîntare a personajului, față de perioada căutării comorii.

Sensul acesta al destinului lui Zaharia Duhu, de capitalist și exploatator fără voie și fără știință, i s-a dezvăluit însă autorului mult mai tîrziu, abia în anii noștri, determinîndu-l să mediteze la urmărirea mai departe a procesului străbătut de eroul său. Este ceeace intenționa în romanul *Bună țară, rea tocmeală,* pe care nu a mai avut răgazul să-l scrie.

Iată, în cîteva trăsături, problemele care ni se par de discutat în legătură cu acest personaj central al ciclului *Aurul negru.*

Și, pentru că scriitorul însuși zugrăvește cealaltă lume, a capitalului, a petrolului, cel mai adesea în afara cunoașterii și destinului lui Zaharia Duhu — o vom discuta și noi astfel. Căci, indiferentă dacă nu potrivnică față de comoara lui Zaharia Duhu, de frămîntarea lui, lumea capitalului se agită în spasmele ei agonice, gonind după cît mai mult profit, sfîșiindu-se pentru cea mai bună pradă, concurîndu-se pentru bani, pentru putere, pentru întîietate în jefuirea și înșelarea maselor.

Zugrăvind acest vast proces, scriitorul a urmărit în cartea sa numai unul din cei doi poli ai antagonismului ascuțit de clasă, caracteristic epocii — el a zugrăvit clasele exploatatoare și în special fauna politicienilor și a capitaliștilor venali. Lumea exploatată a rămas undeva, departe, să se frămînte, să se zbată, să sufere și să moară ; numai arare izbucniri pătrund pînă la suprafață și intră în cadrul atenției romancierului. El nu și-a propus s-o urmărească, deși, putem să spunem cu toată convingerea, Zaharia Duhu ar fi găsit în această lume prieteni mulți, care să-i prețuiască zelul de căutător și să-i spună cine va găsi „comoara", și ce fel de comoară, și mai ales cum va putea

fi ea adusă la îndemîna oamenilor. Dar, cum spuneam, în afara unor izbucniri şi menţionări fugare, despre care va fi vorba mai departe, această lume n-a fost obiectul zugrăvirii în aceste două cărţi ale ciclului lui Cezar Petrescu.

Aurul negru rămîne romanul căutătorului de comori Zaharia Duhu de o parte, şi al neguţătorilor şi traficanţilor de petrol, de bursă şi de conştiinţă, de cealaltă parte.

★

Petrolul a fost unul din principalele obiective ale penetraţiei capitalului străin în Romînia dinainte de primul război mondial şi al veritabilului brigandaj dintre cele două războaie. Poate în nici un alt domeniu ca în acela al extracţiei de petrol, nu s-au produs atît de uriaşe jafuri ale avutului naţional, n-au avut loc atîtea combinaţii înrobitoare pentru ţara noastră, atîtea afaceri tîlhăreşti.

Atunci cînd a trecut la zugrăvirea lumii petrolului, scriitorul a fost preocupat aproape numai de neguţătorii de ţiţei şi de conştiinţe, pe care i-a denunţat cu o vigoare cum puţine cărţi apărute între cele două războaie o realizează.

El a trecut repede peste destinul proletarilor din schela Piscul Voievodesei, distigîndu-i prea rar în peisajul de sonde, de păcură şi de motoare ale rafinăriilor. Drama lor este amintită prea vag, prea în treacăt, pentru un scriitor realist cu un program atît de vast cum a fost acela al lui Cezar Petrescu – drama acelor localnici, ajunşi angajaţi ai schelei, ca Gheorghieş Tălpăligă sau Alecu Toader Precup, cti şi a celor străini, aduşi cu ei de capitaliştii şi tehnicienii veniţi din Occident. Un început de grevă notat undeva, un peisaj de duminică pomenit altundeva, ne arată că scriitorul a ştiut de existenţa lumii care făcea ca bogăţiile să se reverse din adînc către buzunarele clicii de jefuitori. Dar nu pe aceasta s-a preocupat s-o zugrăvească, nu aceasta a cunoscut-o. Dramele, frămîntarea acestei lumi, lupta ei, au rămas departe de întîmplările romanului – deşi cu preţul mizeriei şi înrobirii ei aveau loc concurenţa, şantajul şi escrocheriile lui Iordan Hagi-Iordan, Emil Sava, Vasile şi Horia Ţincoca, Gică Elefterescu şi atîtora altora.

Afacerea de la Piscul Voievodesei nu rămîne una săvîrşită doar de cîţiva întreprinzători ; ea intră numaidecît în circuitul general. Vîna bogată de petrol atrage – ca mierea viespile – tot alţi şi alţi poftiţioşi. Iordan Hagi-Iordan e concurat o vreme numai de alţii de puterea lui, tot din Romînia ; pe aceştia îi striveşte, îi mătură din cale

fără nici o dificultate, pentru că de el sînt plătiți miniștri și deputați, prefecți și slujbași mărunți. În raporturile lui Iordan Hagi-Iordan cu aparatul de stat din acea vreme, raporturi zugrăvite în roman, avem o justă reprezentare a țării aflată la discreția marilor briganzi, care stăpînesc totul pentru că plătesc totul.

Cititorul de azi va aprecia la cuvenita valoare tabloul realizat în romanul *Aurul negru*, unde sînt redate cu exactitate întîmplări și situații aidoma cu cele din viață.

Aflăm despre faptul că magnații din Occident exercitau presiuni asupra guvernelor din Romînia burghezo-moșierească, prin împrumuturile pe care le acordau în schimbul concesiunilor terenurilor petrolifere, în condiții zdrobitor de păgubitoare pentru țară. Șantajul prin oprirea împrumutului, în legătură cu care se zbat ministrul Gică Elefterescu și alții din cîrdășia lui politică, nu e un fapt literar, o invenție, ci o realitate, ca și legea minelor pentru care se luptă două tabere – două grupe de slugi a două trusturi străine, pentru pradă și putere politică.

Imaginea vie a cruzimii trusturilor occidentale este noul director de la Piscul Voievodesei, englezul Reginald Gibbons. Nepăsător și disprețuitor față de tot ce e în jur, bestial pînă la ultima închipuire, Gibbons a aruncat cu mîinile sale în țițeiul clocotind un indian care luptase, în pămînturile îndepărtate ale Mexicului, pentru a-și apăra țara de invazia cotropitoare a monopoliștilor. Precis ca un ceasornic și implacabil ca un destin, Reginald Gibbons lucrează cînd cu violența unei fiare, cînd cu puterea de insinuare a unui mituitor de rînd, cînd cu răbdarea unui păianjen ce-și țese plasa – totdeauna fără greș. Pe Iordan Hagi-Iordan îl concurează cu superioritatea lui financiară și-l zdrobește ; pe Dinu Grințescu îl amenință cu perspectiva înlocuirii și și-l face supus și ascultător ; pe funcționari îi terorizează ; pe Emil Sava îl neglijează, pur și simplu pentru că nu mai are nevoie de el, pentru că alții, mai puternici decît măruntul prefect, fac și desfac cele ce-i trebuiesc englezului. Peste tot comandînd, peste tot răspîndind groază, spaimă, durere, ca altădată Iordan Hagi-Iordan, dar de o sută și de o mie de ori mai crîncen decît acesta, Reginald Gibbons, construit de scriitor în contururi puternic reliefate, este o imagine tipică de reprezentant al monopolismului străin năvălit după pradă în țara noastră.

Fauna politicienilor este cea mai vastă dintre toate cele reprezentate în roman pentru a crea imaginea țării ajunsă în mîna clicilor de tot felul ; demagogul inveterat Horia Țincoca schimbîndu-și direcția

atacurilor cu precizia sfîrlezei care se întoarce după vînt încotro e rost de o plată mai substanţială ; ministrul Gică Elefterescu, fost pe vremuri şi el un fel de insurgent, dar cuminţit, adică ajuns şi el la înţelepciunea sfîntului profit ; Vasile Ţincoca, trăgătorul de sfori din umbră, de unde bucăţile apucate sînt mai mari şi mai grase, un Iordan Hagi-Iordan încă mai venal, pentru că se ascunde sub aparenţa omului cumsecade ; apoi pletora de deputaţi şi gazetari, de trepăduşi şi clientelă – toţi alcătuind o lume a brigandajului ridicat la rang de principiu, linguşindu-se cînd nu se poate sfîşia şi cumpărîndu-se reciproc cînd nu se pot înlătura unul pe altul.

Dacă nu avem în *Aurul negru* un tablou complet al societăţii capitaliste din Romînia secolului XX – în schimb laturile care există, şi în special fauna de capitalişti, politicieni şi gazetari, aceasta este aici viu înfăţişată şi denunţată.

Romanul se încheie cu un peisaj sumbru : la Piscul Voievodesei s-a întins – pentru o vreme numai, sau pentru totdeauna – paragina, ruina. Exploatările de petrol au fost închise sau numai suspendate. Vacarmul s-a mutat aiurea. În oraşelul ridicat anarhic peste noapte, obloanele s-au tras, tot brusc, pretutindeni ; pămîntul arată vederii răni negre, murdare, braţe scheletice de sonde părăsite îndreptate către cer. Toate casele poartă afişe „De închiriat", „De vînzare". S-ar părea că nimeni nu mai aşteaptă nimic.

...Doar în adîncuri, aşteaptă petrolul, noile zăcăminte descoperite, mai bogate încă – aşteaptă să se iştе noi bătălii, cu mult mai înfricoşătoare. Deocamdată, romanul se încheie în perioada marii crize care a zguduit lumea în anii 1929–1933 şi în ghearele căreia era întreaga ţară. În acest ultim tablou, în care totul e sfîrşit, ruinat, distrus, se află totuşi să primească lumină bună şi lină o rîndunică, zidindu-şi cuibul sub streaşina unei case „De vînzare", Zaharia Duhu, acum bătrîn şi istovit, cît şi stolul de hulubi albi, care se risipesc în joacă pe acoperişurile negre de păcură. Semn că în marea şi sfîşietoarea descompunere dezlănţuită de imperialism se mai află totuşi germeni ai vieţii, care dau temeiuri suficiente de a crede încă, într-o altă zodie, mai bună.

Viaţa nu murise, ci se zbătea să pătrundă spre lumină – stătea închisă în zorii viitorului, pe care Zaharia Duhu încă nu-i vedea. El nu izbutea decît să se bucure de noul cuib de rîndunică, de zborul săgetat al cocoarelor, de jocul hulubilor, şi să închidă ochii *„ameţit de atîta lumină bună şi lină"*. De-a lungul tuturor zguduirilor

prin care trecuse, Zaharia Duhu își păstrase o fărîmă de suflet deschisă, curată, gata să primească înnoirile ce aveau să vină.

★

Cititorul și-a dat seama, desigur, că principiul de care ne-am călăuzit în aceste rînduri a fost nu de a analiza romanul în toată țesătura lui de caractere și fapte, nici de a cerceta cartea din perspectiva felului cum *ar fi putut* ea să arate, dacă ar fi fost scrisă după Eliberare, cînd cu totul alta era puterea scriitorului de a surprinde, interpreta și zugrăvi viața societății. Ne-a stat în gînd numai să deschidem pentru cititor porți către răspunsurile la întrebările esențiale pe care le pune romanul și am fost preocupați s-o facem din perspectiva a ceea ce aduce această carte nou, curajos și realist în epoca în care a fost scrisă și tipărită.

Acest aport este unul de seamă în cadrul operei lui Cezar Petrescu și în ansamblul literaturii noastre. Adică este tocmai temeiul prețuirii pe care i-a acordat-o cititorul încă la apariție și i-o acordă cititorul de azi, constructor al unei noi orînduiri, omul care a găsit soluția atît de înverșunat căutată și nedescoperită de căutătorul de comori Zaharia Duhu.

MIHAI GAFIȚA

PARTEA ÎNTÎI

COMOARA REGELUI DROMICHET

CARTEA ÎNTÎI

Capitolul I

La banchetul umbrelor închinau
oaspeți ciudați.

Cerul era străveziu și înalt, fără pată. Lumina bălaie ca mierea.

Era o primăvară lină, cum au mai trecut pe aicea mii.

Raza s-a alungat jucăuș cu o gîză. S-a furișat subțiată prin ochiurile frunzarului fraged. A stătut tremurînd dezmierdare vicleană de somn, pe gene. Mîna omului din cerdac a lunecat răpusă de toropeală. Și în aceeași clipită, degetele căzînd au smuls perdeaua cea groasă care astupa arătarea de mult așteptată.

A fost ca o dezlegare de vrajă.

Valea s-a deschis deodată cu sclipet de arme, de coifuri, de scuturi, în soare — și cu oamenii vechi ai acestor ținuturi.

Erau mulți și nu se asemănau.

Erau trecătorii de o parte, la masa lor de belșug, cu pocale de aur și tipsii de argint. Erau la cealaltă masă, de lemn, cioplită grosolan, localnicii statornici, în straiele lor aspre de cînepă și păr, cu talere de paltin și cupele scobite în corn răsucit de bour.

Așa cum ospătau la mesele lor deosebite, se înțelegea din ce lumi depărtate s-au întîlnit.

Căpitanii oștii străine purtau în obraz semnele bătăliilor de la marginea pămîntului, în nisipuri și arșițe de dincolo de mări. Dar în chipuri, în mișcarea lenevoasă a mîinii și în vestmintele muiate în purpură, în pieptarele cu solzi de aur și-n brățările bătute în nestemate, mai purtau și o moleșeală de trai bun și huzur, molipsită și adusă cu dînșii din satrapiile Asiei.

Mîncau tolăniți pe cline așternute cu velniți înflorite și covoare persienești. Întindeau peste umăr pocale filigranate, în care robii cu fuste femeiești și cercei în urechi turnau din amfore pîntecoase vin untdelemniu de Tasos, Chidos și Rodos. Servii erau tineri și gingași la față, ca fecioarele. Stăpînii se purtau cu obrazul ras, cu mădularele mlădiate de scalde și unsori parfumate, cu părul scurt retezat pe frunte.

Se arătau subțiri la mîncare. Alegeau, frunzăreau și zvîrleau. Împingeau la o parte, cu scîrbă, bucatele barbare și gustau numai din felurile orînduite festinurilor regești : vînat în sos verde de mirodenii, păuni rumeniți, întregi, sub penele lor albastre și aurii, miei umpluți cu măsline și fripți în miere și vin de stafide, dulciuri de migdale dospite în unt și tăvălite în seminți aromate din grădinile Indiilor.

Toate fuseseră cărate cu dînșii în proviziile oștirii, de peste ape, șesuri, munți și iarăși ape, șesuri și munți, pentru prăznuirea biruinții de arme, așa cum o știuseră neîndoielnică și cum n-a venit.

Biruința fusese și de astă dată, de partea celor de la masa de alături.

Oameni pietroși, pletoși și bărboși, mușcînd din hălcile fripte, ca leii.

Oarecare mirare și semn de plăcere au arătat oaspeții numai la păstrăvii subțiri ca pumnalele de argint și tot ca pumnalul stropiți cu picuri mărunți și roșii de sînge. Carnea lor era albă, dulce și fără miros.

Principele asiatic, Klearhos din Heraclea Pontica, porunci sclavului etiopian, gol pînă la brîu, care-i însoțea curtea purtînd grija bucatelor, să afle învățătură despre chipul cum se găsesc asemenea pești necunoscuți și cu gust proaspăt, cum încă nu mai întîlnise.

Robul aduse însă știrea că învățătura n-ar fi de mare folos, deoarece peștele acest, iute ca fulgerul, nu viețuiește decît aci, în apele getice de munte, spumegoase, limpezi și reci. Iar dînșii trăgeau nădejde – nu este așa ? – să nu mucezească pînă la sfîrșitul veacurilor, în astfel de rătăcănii barbare.

Cuvintele etiopianului șterseră ultima urmă de voioșie de pe chipul principelui tînăr și captiv.

Îndată îi trecu pe dinainte adevărul cel trist şi făr' de scăpare.

Totul apăru fumegos, scufundat, mort.

Palatul alb de marmură din ţara lui fierbinte şi luminoasă, grădinile cu portocali şi lămîi, potecile cu nisip îndoit cu praf de mărgean, avuzul răcoros, lespedele late şi trandafirii din încăperile cu umedă şi solemnă umbră, unde păşesc sclavele cu tălpile goale – toate fură deodată tot atît de îndepărtate şi pierdute fără întoarcere, ca o viaţă trecută dincolo de apele negre, în barca de catran a luntraşului întunecat şi hîd, Caron.

Suspină şi privi codrul înalt, care cercuia zid de cetate de jur împrejurul poienii.

Adevărul era aici şi era spăimos.

Îi împresura din pustietăţile singuratice, de unde pindeau puteri nevăzute şi duşmane, ca şi neînţeleasa putere care îi mînase pe drumuri viclene, să-i robească oamenilor acestora păroşi, cu saricile lor miţoase.

De acolo, din tăcerea nepămînteană a sihlelor, se deştepta cîteodată urlet de fiare necunoscute : apăreau zimbrii cu fruntea lată, scurmînd mînios ţărîna în copite şi năpustindu-se ca o catapultă.

Umbre neliniştitoare se prelingeau în hăţişuri, ca tainice făpturi de fum.

Acum ştiau că divinitatea războiului, cea pînă la Istru întotdeauna prielnică lor, aici îi părăsise. Nici jertfele înjunghiate, nici cititorii în zodii şi în geometria aştrilor, nu mai aveau nici o putere. Se aflau în stăpînirea duhurilor rele, de beznă. Iar duhurile se prefăcuseră de la început în arătări amăgitoare.

Ciocîrlii şi mierle cu viers nevinovat. Izvoare de cleştar şi căprioare cu salt zvîcnit. Cîte o ieruncă pitulîndu-şi puii sub frunze crestate de feregă... Toate jucaseră înainte-le, o dată cu veveriţele pufoase, chemîndu-i şi alunecîndu-le sub ochi, ca să-i ademenească tot mai adînc, în miezul codrilor, pe o cale care se închidea încet în urmă, ca o poartă grea de aramă.

Acum poarta era zăvorîtă.

Întoarcere nu mai putea fi.

Divinitatea cea rea îi zălogise oamenilor ciolănoşi şi tăcuţi, în cetatea lor de munţi şi de brad, de la cestălalt

hotar al lumii. Şi toate puterile pămîntului : apă şi stîncă, păduri şi genune ; toate făpturile firii : zimbri şi haite de lupi, şoimi şi mistreţi ; chiar iarba cea mută şi măcieşul spinos ; tot le era celorlalţi prieten şi lor li se arătase străin şi duşman.

Barbarii aceştia n-aveau nevoie de vreo alianţă a împăraţilor cu nume slăvit şi cu armate de lefegii, care au învăţat meşteşugul războiului pe toate cîmpiile de bătălii ale vremii : Granica şi Halicarnas, Nil şi Hidapse, pînă la golful Persic şi Indus.

O dată cu dînşii dezlănţuiau în cumpăna războiului pămîntul cu apele, cerul cu vînturile, codrii cu fiarele.

Neclintita această prietenie a pămîntului, a apelor şi văzduhului, a fiarelor şi a codrilor îi scutea pînă şi de alegerea armelor. Soulele lor de luptă erau simple, noduroase şi de-o jalnică înapoiere.

Principele Klearhos, din Heraclea Pontica, se uită cu mai ascuţită luare-aminte şi cu mai neliniştită temere la oamenii stufoşi, să le citească în ochi semnul tainic prin care au făcut atît de nesfărmat legămînt cu divinităţile cerului şi ale adîncurilor.

Dar oamenii muşcau nepăsători din hălcile întregi, gravi şi tăcuţi, oum ospătează numai leii deşerturilor.

In liniştea aceasta mai ales, nefirească, pîndea parcă o ameninţare mai mult.

Ce pregăteau ? Pentru ce sfîrşit ascuns le dăruise îndărăt podoabele şi armele ; le întinseseră iarăşi masa lor cu tipsiile lor, cu servii lor şi cu bucatele lor, aşa cum au fost aduse cu dînşii şi cum le dădea din nou mincinoasa amăgire că nimic plin de înfricoşare nu s-a întîmplat ?

Astăzi dimineaţă erau încă legaţi de butuci, sugrumaţi de curmeie, loviţi şi robiţi. Acum, fără nici o pricină, erau poftiţi la un ospăţ, care-i ademenea să uite libertatea răpusă şi soarta potrivnică a bătăliei.

S-au temut la început de un vicleşug barbar şi crunt. Mîncările puteau fi înveninate. Au lăsat sclavii să le încerce.

N-a fost nimic.

S-au temut apoi, în plinul ospăţului, să nu se năpustească o ceată de călăi pitulaţi în negrul codrului, să încheie festinul în măcel.

N-a fost nici aceasta.

Ce aşteptau atunci ? Ce pregăteau, aşadar ?

Un crainic slobozi semnalul subţire, din trîmbiţă de bronz.

Glasurile tăcură. Mîinile pipăiră fierbinţi plăselele cuţitelor încovoiate din cingătoare. Robii păşiră scurt, să facă stană de apărare la spatele stăpînilor.

Spaima însă n-avea temei. De nici într-o parte nu ameninţa nici o sugrumare.

Era numai regele get, cerînd luare-aminte să cuvînte.

Din capătul mesei sărace, se ridică încet şi privi spre celălalt capăt de la cealaltă masă, cu pocale de aur şi tipsii de argint. Acolo unde se aflau între curtenii încărcaţi de scumpe podoabe, Lisimah, cu feciorii lui : Agatocle, la dreapta, Cleon, la stînga.

Regele barbar, Dromichet, scutură peste fruntea lată, de cioban, coama pletoasă şi înălţă cupa de corn, cea mai încăpătoare.

Grăi :

– Mărite stăpîne şi părinte... Mă încumet a închina această cupă de vin amestecat cu mied, aşa cum stă în obiceiul neamului meu să înalţe pentru sănătatea, şi înţelepciunea, şi înveselirea oaspeţilor !... Dară mai înainte, îngăduie-mi să pun o întrebare proastă de om care n-a cutreierat atîtea lumi şi n-a văzut atîtea minuni...

– Ascult şi voi cerca să răspund ! rosti binevoitor Lisimah, alintîndu-şi între degetele subţiri întreitul şirag de mărgăritare.

Regele get purta ochii de la o masă la alta. Păru că le măsoară şi le cîntăreşte. În barba-i inelată, abia se presimţi ascunzîndu-se un început de surîs şi în ochii albaştri o sclipire îndată stinsă.

Urmă, săltîndu-şi bunda scurtă, pe umăr :

– Iată ce am dorit să aflăm, eu şi tovarăşii aceştia ai mei !... Am vrut să cunoaştem anume, care e părerea voastră cinstită şi fără strîmbătate : din aceste două mese întinse, lămuriţi-ne, rogu-vă, au care e cea regească şi care e cea de nevolnici ?... Poate ochii noştri ne înşală şi mintea nu ne ajută. Oamenii aceştia ai mei cred a spune că regească e numai masa voastră, a macedonenilor...

– Despre aceasta nu mai încape nici o îndoială ! întări cu repede trufie Lisimah, uitînd pentru o clipă dintr-a cui îndurare se aflau acolo. Masa unui rege macedonean, care a fost mîna dreaptă a lui Alexandru cel Mare, nici nu poate fi altfel decît regească. La a voastră nu știu dacă ar primi să se așeze nici sclavii mei...

– Așa ne cugetam și noi ! zîmbi a rîde cu înveselire fățișă regele get, întorcîndu-se spre căpitanii lui să capete întărita spuselor.

Pe urmă, cu rîsul șters și cu privirea înăspritǎ, se răsuci din nou către Lisimah și căpeteniile lui.

– Va să zică sîntem de aceeași părere !?... Aceasta mă bucură ! E semn că pînă la sfîrșit avem să ne înțelegem... Iar fiindcă pînă acum n-am dat greș, îngăduiți-mi să duc întrebarea mai departe... Dacă așadar masa noastră e atît de săracă, precum sărace sînt și straiele noastre groase și lingurile noastre de lemn, ulcelele acestea de corn pîrlit și talerele de paltin, mă întreb și nu mă dumiresc, cum oare v-ați putut ispiti să veniți și să le căutați în sălbăticiile noastre ?... Ați lăsat orînduielile de acasă și o viață strălucită. O împărăție încă mai mîndră, despre care s-a dus vestea pînă la cea mai departe suflare omenească... Și lăsîndu-le aceste bunuri fără preț pe mîna slugilor, ați rîvnit la viața de fiare a unor varvari, cum ne numiți voi : niște oameni necăjiți, cu nevoile lor, cu adăposturi ticăloase de lut și nuiele ; așezări de bieți oameni care au fost lipsiți de toate învățăturile lumii. Ce ne-ați fi putut smulge oare, mai mult decît sărăcia de pe noi ?... Noi sîntem niște oameni ai pădurilor și ai cîmpurilor. N-avem a împărți nimic, cu nimeni !... Ne mulțumim cu locul nostru sub cer. Iar cerul nostru ne apără și ne ocrotește de oaspeți veniți cu silnicie. Poate ați aflat că și alte oștiri s-au petrecut pe aici, iar acum le albesc ciolanele pe cîmpuri. Pierzania altora au nu v-a dat oare de gîndit ?... Eu nu știu atunci la ce vă folosește atotștiința înțelepților voștri, dacă nu v-a învățat pînă acum că omului care nu are decît cămașa pe el nu-i puteți lua decît cămașa și sufletul... Dară ce spun eu sufletul ? Sufletul este nepieritor și nu-i stă în puterea cuiva să-l smulgă ca un strai oarecare, netrebnic... Aceasta am vrut

eu să vă întreb şi să mă lămuriţi !... Odată – n-a prins Istrul de cinci ori sloi de gheaţă de atunci – am mai pus întrebarea aceasta craiului Agatocle, cînd l-am însoţit pînă la hotar şi l-am slobozit încărcat cu daruri rupte din sărăcia noastră. Văd că nu i-a ouprins înţelesul, de vreme ce s-a întors ca un miel nebun, unde i-a mai fost muşcat lupul din carne. Îmi spun că poate era atunci nevrîstnic şi crud. Poate mai este şi acuma... De aceea nu-l întreb pe dînsul, ci pe tine, slăvit războinic şi părinte... Să închinăm şi să cioonim cupele noastre ! A mea de corn ars şi prost. A ta de aur, bătut cu mărgăritare... Pe urmă, să aşteptăm răspuns şi dacă ne-om potrivi în gînd, să încheiem legămînt de pace dreaptă şi veşnică...

Lisimah ascultase cu privirea gînditor pierdută în nevăzut.

Cuvintele barbarului rostiseră un adevăr care-i stătuse sub ochi şi încă nu-l înţelesese.

Alungă cu degetele de pe frunte o lume întreagă de deşertăciune, lepădată ca o haină fără trebuinţă.

Se ridică să răspundă.

Toţi mesenii lui se mişcară cu neastîmpăr, fiindcă pricepeau acum că din acest răspuns li se hotărăşte soarta, întoarcerea, poate viaţa.

Principele Agatocle, însă, vorbi încet, în limba perşilor, pe care barbarii n-o cunoşteau :

– Înainte de răspuns, aminteşte-ţi, tată, cît de încărcat de daruri şi podoabe m-am întors acum cinci ani, după ce-am stat aici ostatic. Nu uita tezaurul mai bogat decît al lui Porus şi al tuturor împăraţilor Indiei. Pe acela l-am văzut cu ochii mei. Mi l-a arătat el... Nu uita că toată această sărăcie a lor, pe care o strigă prea mult şi prea tare, e încă o viclenie getică... Nu uita...

Lisimah îi făcu semn cu mîna încărcată de brăţări să contenească.

Acestea nu mai voia să le ştie. Chiar dacă le-a gîndit cîndva, voia să le uite.

Răspunsul lui era hotărît. Şi era aşa cum îl aştepta regele barbar. Răspuns de căinţă, de pace şi de prietenie.

Întinse pocalul plin de vin gros, de Cnidos. Brăţările sunară încet şi dulce.

– Eu ştiu unde se află ascunsă comoara regelui Dromichet !... izbucni neaşteptat, cu glas ascuţit de eunuc, un sclav persan, în grai persan. Ştiu locul ! Cunosc semnul ! Pot să vă duc acolo... E tot ce n-a urzit încă închipuire de om !...

Geţii ascultau cu nepăsare, fără să înţeleagă.

Dar macedonenii se frămîntară cu mirare.

Era aşadar adevărat basmul acestui tezaur fără seamăn, despre care mersese veste ca de-o altă minune a lumii ?

Lisimah opri cupa la jumătatea drumului, ridică din sprîncene şi mustră cu asprime robul care cutezase să vorbească neîntrebat :

– Ce însemnează aceasta ? Cum îţi îngădui să amesteci glasul tău netrebnic în vorbirile noastre ? De cînd sclavii cutează ?...

– Eu ştiu unde se află comoara regelui Dromichet ! Cunosc semnul tainic. Vă pot duce cu ochii închişi !... stărui cu încăpăţînare glasul de eunuc.

– Vorbeşte atunci ! porunci scurt regele macedonenilor.

„Eu ştiu unde se află comoara regelui Dromichet !“ răsună încă o dată un glas subţire şi cunoscut, izbucnind repede în rîs copilandru.

Pe urmă, fără altă trecere, glasul urmă :

– Scoal', bădie Zaharia ! O adus poştaşu *on jornal* ş-o carte...

Omul adormit în soare se frecă buimac la ochi, luptînd cu încruntare să se dezmeticească.

Se uită înciudat şi tulbure la lumea cea de-aievea ; la cer, la cerdac, la copil. Îl chemaseră îndărăt din cealaltă lume a arătărilor, tocmai în clipita cînd avea să afle din gura sclavului persian unde e locul şi care e semnul de pe comoara regelui Dromichet.

Dar cugetul limpezit înţelese îndată că toate n-au fost decît amăgiri deşarte, de vis. Dunga încruntată dintre sprîncene se şterse. Obrazul spîn şi uscat se boţi cu mănunte creţuri, în rîsul dintotdeauna, blajin.

Alintă cu palma părul cînepiu al băiatului :

– Ei, bată-te norocul să te bată, Petruţă !... Mai puteai să aştepţi o ţîră ! Poate îmi spunea păgînul acela semnu...

Petruță nu înțelegea care păgîn și ce semn. Cu degetele înfipte în urelușa încinsă peste cămașă, aștepta, cum a văzut că stau flăcăii la sfat, cu mîna afundată în șerpar.

Desluși cu aprindere :

– Mi le-o dat *mia* în mînă, domnu Pintilie ! Iară pentru carte, am iscălit eu, cu mîna me. S-o minunat cumplit cît de frumos știu să scriu... Spunea domnu Pintilie, cică am s-ajung, fără doar și poate, *ceal* mai notar dintre notari...

Se vedea bine că Petruță se simte cum nu se poate mai mîndru de toate aceste foarte importante isprăvi și de considerația pe care i-o arătase domnul factor poștal Pintilie, punîndu-l să iscălească în condica lui și proorocindu-i carieră glorioasă, de notar.

Deocamdată, desculț și cu pieptul gol, pîrlit de soarele primăverii, era un diavol ca oricare altul din sat. Poate oleacă mai dezghețat și cu mintea mai deschisă la învățătură.

Impinse cu nerăbdare, pe banca de lemn, *jornalul* și cartea cu pricina, învelită în hîrtie vînătă.

– Da nu le mai desfaci 'mneata odată, bădic ?

– Adevărat ! Ian să vedem, ce fel de gazetă și ce fel de carte ?... vorbi moale Zaharia Duhu, care nu citea de felul lui nici o gazetă și nu aștepta nici o carte.

– Mă tem că-i o carte cu poze ! rosti plin de convingere Petruță.

– Haide-hai, gîndacule !... Te-am înțeles unde bați. Ți-ar mai trebui încă o carte ca s-o mîzgălești și pe asta cu boielile tale !... îl mustră cu blîndețe bădia Zaharia, făcînd fără îndoială aluzie la niște întîmplări mai vechi și de amîndoi prea bine cunoscute.

Petruță se rușină.

Plecă ochii în jos, duse degetul la nas și scotoci cu piciorul desculț, între scîndurile cerdacului.

În vale suna muzical goarna subțire. Zaharia Duhu recunoscu trîmbița de bronz de pe celălalt tărîm, dînd semnalul de luare-aminte la ospățul regelui Dromichet.

Întoarse fără voie ochii într-acolo.

Pe șoseaua prăfoasă, în căruța lui cu iapa bălană, trecea dintr-un sat spre celălalt sat, anunțîndu-se din goarna scurtă de alamă, domnul factor rural Pintilie.

Capitolul II

Porni din senin, amarnic glas de femeie.

Petruţă bine ghicise. Era o carte cu poze.

Dar nu oum le aştepta el şi cum îl minunau chipurile din celelalte cărţi, de pe poliţa din casă. Oştiri sfărîmîndu-se în năprasnice bătălii, soli îngenuncheaţi cu smerenie la picioarele scaunelor domneşti, falnici împăraţi şi mlădii crăiese, pe ale căror hlamide şi cununi îşi încercase el creioanele colorate din cutioara căpătată an vară, de Sîn Petru şi Pavel, la împărţirea premiilor.

Acestea din cartea de faţă erau nişte poze fără nici o frumuseţe. Hîrburi de oale, talere şi securi, cazane şi ulcioare. Ici-colo, un bănuţ ou pajura ştearsă, vrun piepteme ori un vîrf de sîneaţă, mîncat de rugină.

De asemenea hîrburi şi fierăt coclit era el sătul. Se afla casa plină.

Culese din rîpi şi din gropniţe de bădia Zaharia şi înduite în rafturile cămării păreau cine ştie ce marfă de preţ, din dugheana lui Ţudic. Cu deosebire că marfa lui Ţudic avea mai multă căutare şi era mai arătoasă la vedere.

– Atuncea eu mă duc !... anunţă Petruţă ou dezamăgire. Mă duc cu băieţii lui Bînliba, la luncă. Spune c-au ieşit flori care nu s-au văzut de mult. *Lăcrămioare*. Se zice că plătesc pe ele boierii la tîrg parale bune !...

– Măi-măi-măi ! se miră Zaharia Duhu. Ce neam avan de răzăşi te-ai mai ales tu, măi băiete !... De asta te bucură pe tine florile primăverii ?... Ca să le vinzi ?... Ai să fii de oei care fugăresc cioara nouă hotare cînd le fură o nucă şi dacă n-o mai ajung, zvîrl ouşma după dînsa, s-o scape pe baltă... De altminteri, ai şi cui semăna !... adăogă pentru sine, după un timp.

Petruţă nu păru prea curios să afle cui semăna.

– M-am dus, bădie !... spuse, lipăind cu picioarele goale pe scări.

Apoi de jos, hlizindu-se :

– Poate găsim, bădie Zaharie, şi comoara ceia, în luncă !... Atuncea venim să luăm o stamboală, ca să cărăm galbenii.

– Tacă-ţi melița, împelițatule !... ţipă acru şi răstit un glas femeiesc din casă. Vezi mai bine de nu întîrzia la ceasul prînzului, că n-am să te aştept ou masa întinsă !... Şi să dea naiba să mi te întorci cu mîna goală ! După flori zici că pleoi, flori s-aduci ! Tot am să trimit de ou noapte la tîrg, cu nişte cobăi...

Băiatul nu se mai hlizi.

Ştia că nu încape glumă ou mătuşa Ruxanda.

Merse pîşin, ţinînd lăturile pînă la poartă şi numai de-acolo înainte o zbughi căpătînd glas şi strigîndu-şi tovarăşii de expediţie.

– Ai auzit ? Ţi-o plăcut ? întrebă vocea oţărîtă din casă.

– Ce s-aud, mamă ?... rosti nedumerit Zaharia, întorcîndu-se pe jumătate, spre fereastra deschisă.

– Parcă eşti pe altă lume... Cum ce s-auzi ? Îţi place soiu rău ? Îl culegi de pe drumuri şi mai are glas !... Ai ajuns de rîsul copiilor, de cînd ou istoria aceea de comoară !

– Lasă, mamă, şi dumneata... se apără moale Zaharia.

– Ce să las ? Că doară tot las ! Azi las, mîne las. M-am săturat !...

Vorbind, femeia ieşise în prag, la vedere, să se răcorească mai în larg. Îşi aşeză broboada, ridicînd-o de pe ochii verzui şi rotunzi ca bobul de mazăre crudă.

Zaharia Duhu încercă o scăpare, uitîndu-se cu nemăsurată luare-aminte la chipurile din carte.

Dar mătuşa Ruxanda nu înţelegea să încheie cu atît. De dimineaţă moonea.

Înaintă şi puse mîna în şold.

– Halal ! Eu vorbesc şi tu-ţi bagi nasu-n hîrţoage, arde-le-ar focul gheenei pe cine le-o mai născocit ! Îţi spun că m-am săturat... Înţelesu-m-ai ?

– Eu nu ştiu de ce te-ai săturat, mamă ! Ce fac eu ?...

Mătuşa Ruxanda îşi privi feciorul din tălpi în creştet, ou milă şi durere, strîngînd buzele subţiri ca o gură de pungă.

– Aiasta încalte mi-o plăcut !... Va să zică nu ştii ce faci ? Să-ţi spun eu, atuncea, ce faci... Faci, că în loc să îngrijeşti ca un om în toată firea de agoniseala pe care ţi-o lasat-o bietul taică-tu, Dumnezeu să-l ierte, tu-mi umbli după potcoave de cai morţi şi după hîrburi. Asta faci !... Pînă ce am să le scot odată pe toate şi-am să le zvîrl în drum, că mi-ai umplut casa cu ele. Omu cela s-o trudit,

sărmanul de el, o viaţă întreagă s-adune şi să-şi apere dreptul lui ! Tu laşi să se piardă şi să se prăpădească, de ţi se rupe inima.

– Că doar n-aveam să mă judec cu tot satu, cum pornise dînsul !... ridică Zaharia nasul din carte.

– Adevărat ! îşi frînse mîinile cu mare desperare mătuşa Ruxanda, adresîndu-se unui auditoriu invizibil. Uitaţi-vă la el şi vă oruciţi, oameni buni !

Oamenii buni nu existau să se uite şi să se crucească. Dar mătuşa Ruxanda le împărtăşi necazul şi-n lipsă.

– Aţi văzut ?... N-are să se judece dumnealui cu tot satul ! Bietul răposat şi-o ros tălpile la judecătorii şi la tribunale, ca să scoată la iveală dreptul lui călcat de unu şi de altu, iară dumnealui n-are vreme... După ce i-au căzut toate de-a gata, ceteşte-n hîrţoage şi culege cioburi. De asta-mi rîdea mai deunăzi Păvălăchioaia-n nas ! O cred şi-i dau dreptate... În loc s-o mătrăşeşti din pămîntul care-o fost a lui bunică-tu, neam de neamul lui, cum o văzut şi legea şi i-o dat carte de judecată lui taică-tu, o leşi să are şi să samene şi să culeagă, ca pe urmă să-ţi bufnească-n nas. Măcar de-ar fi numai aceea !...

– Mai sînt şi altele ? aţîţă focul Zaharia, cu nevinovată dorinţă să afle ce crimă neiertată a mai săvîrşit.

– Te faci a nu le şti, sărace bolînde, sărace ! Da Pînzaru care-o intrat în hotar ? Da Vasile a lui Toader Onuţ, care de cinci ani, în fiecare toamnă, mănîncă patru-cinci brazde cu plugu ? Da calica lui Timofti, de n-am ochi s-o văd, care paşte în Poiană, ca pe moşia lui tat'su ?... Omul încearcă să vadă dacă-i merge. Şi dacă vede că-i merge, la anu mai încearcă o dată, mai adînc ! Pînă cînd or veni să mă scoată şi din casă. Ceea ce nu m-ar mira şi-o aştept !...

– Mamă, eu am crezut că ne-am înţeles o dată pentru totdeauna ! Ţi-am spus că n-am suflet să mă războiesc cu tot satu. Nu-i lumea aşa de hapsînă cum o vezi dumneata...

Mătuşa Ruxanda rîse amar, dezvelind dinţi neaşteptat de tineri şi întregi.

Clătină din cap şi îşi încrucişă braţele pe piept.

– Adică îi bună şi blîndă, ca mieluşelu ? Asta vrei poate să zici ? Vine să te roage singură să-ţi primeşti dreptu tău ?...

– Nu spun nici asta, mamă...

– Ba o spui ! Şi află de la mine, dacă n-ai ştiut-o, că nu-i chiar aşa. Ţi-o strigă o femeie bătrînă, care-o muncit cot la cot cu răposatu, să ridicăm casa asta din pămînt şi să scoatem din gheara lupilor dreptul nostru călcat şi hîrşit de lăcomia răilor... Ne-o ieşit buhu că am fost nişte colţoşi şi cărpănoşi. Numai de asta să creadă dînşii că n-am putut eu dormi ! Ne-am răfuit pe dreptul şi pe munculiţa noastră şi a părinţilor noştri... Mă întreb acuma amar şi zic : De ce, doamne ? Pentru ce ne-am irosit noi tinereţea şi sănătatea şi viaţa ? Şi tot eu răspund : Aţi muncit şi v-aţi dihănit, ca să v-ajungă munca de izbelişte pe mîna unui lunatic care umblă după străchini. Copil fără suflet şi fără socoteală !

– Mamă, toate le ascult şi nu le pun la inimă !... vorbi Zaharia, aşezînd cartea la o parte. Îmi spun că aşa a lăsat Dumnezeu ! Copiii să înţeleagă viaţa într-un fel şi părinţii în altul... Dar de ce-mi scoţi păcate pe care nu le am ? De ce-s fără socoteală ?... Slavă domnului ! La orîşmă nu mă duc. Tutun nu fumez. Alte patimi n-am. Pe ce cheltui şi părăduiesc, de-mi spui că n-am socoteală ? Şi de ce-s fără suflet ?... Nu m-o văzut nimeni călcînd batîr o furnică...

Mătuşa Ruxanda se dădu doi paşi înapoi, să-şi vadă feciorul mai bine şi să-l măsoare mai cu jale, cîtu-i de mototol şi nevolnic.

După ce-l cîntări bine şi se scîrbi adînc, veni mai aproape, să-i spună în ureche, şuierat, rezultatul examenului :

– Şi cu asta crezi c-ai făcut mare ispravă ? Mai bine ai fuma şi te-ai duce şi la crîşmă, să fii în rînd cu oamenii, decît aşa cum te văd... Taică-tu fuma şi nu se dădea în lături nici de la un pahar de vin, cînd găsea el de cuviinţă ! Un bărbat întreg trebuie să le facă şi să le cunoască pe toate...

– Atunci, ca să-ţi fac pe plac, mamă, am să mă dau de mîine la fumat şi la băutură ! anunţă zîmbind Zaharia. Ca să fiu om întreg...

– Numai vezi că aici e buba ! îi luă din nou vorba din gură mătuşa Ruxanda. Tu şi om întreg ?... Uită-te într-un ciob de oglindă şi te-aş ruga să-mi spui dacă te vezi om întreg... De asta ţi-o dat Dumnezeu un cap de babă turcească ; ca să se cunoască de-o poştă ce fel de becisnic îmi eşti !... Te-au ajuns treizeci de ani şi n-ai fost

vrednic să-ţi găseşti o nevastă ca tot omu, de-am rămas să te slugăresc eu, femeie bătrînă şi slabă... Şi pe urmă, cine-mi tot vorbeşte mie de suflet ? Te crezi bun, măre doamne, fiindcă nu eşti în stare să ucizi o furnică ?... Apoi de bunătatea asta mare, pesemne, îmi aduci plocon acasă tot soiul de prăpădiţi. Într-o zi un proclet, ca zghihuitul ista de Petruţă, că numai de ploduri aveam eu nevoie, la bătrîneţele mele ! Într-altă zi îmi cari un nărod slab la minte, ca Oarţă al dumitale, de-mi ţîţîie inima în tot ceasul, să nu dea foc casei, cîtu-i de pliurd şi de tîntălău... Asta-i bunătate şi inimă ?

– De !... Eu cred că bunătatea s-ar cherna, mamă...

– Asta se cheamă prostie, nu bunătate, băiete ! Inimă dacă ai, ar trebui să te gîndeşti la agoniseala lui bietu tătîne-tu, să ai milă de munouşoara lui şi să duci la capăt ce-o început el. Nu să-mi oploşeşti acasă toţi urgisiţii lui Dumnezeu !... Crezi că asta are să meargă tot aşa ? Ţi-am spus că m-am săturat. Am să-mi încarc într-o zi boarfele şi am să plec la mănăstire. Măcar să nu văd ce s-alege de truda mea şi a răposatului... M-oi ruga acolo, înaltpreacuratei, să-ţi aducă mintea la loc şi poate că avea-va îndurare şi milă de-o sărmană văduvă, fără noroc şi fără apărare... Nu răspunzi nimic la asta ? Taci ? Poate ai vrea să mă vezi plecată mai repede, să rămîi numai cu Oarţă şi cu Petruţă, ai dumitale ? Ai ?... Uitaţi-vă la dînsul cum tace şi musteceşte, de mă bagă-n pămînt cu zile !

Zaharia, într-adevăr, tăcea şi *mustecea*. Adică îşi frămînta buzele spînatece, cu ţepi rari şi bălani, ca să nu scape cuvînt, ştiind că oricît de blîndă şi împăciuitoare vorbă ar rosti, mai rău va aţîţa mînia.

Socotea acest ceas drept o urgie trimisă de sus, împotriva căreia zadarnic este orice încercare de împotrivire, cum nu poţi opri dezlănţuirea vijeliei şi grindinii. După aceea, cunoştea că va urma o lună de linişte şi de tihnă. Pînă cînd, iar se va isca din senin năprasna.

Mătuşa Ruxanda vru să mai adaoge ceva... Dar îşi luă seama. Ştia şi ea de mult că n-are cu cine vorbi.

Intră în casă, trîntind uşa în ţîţîni şi plîngîndu-şi singură de milă, din pricina unui oarecare copil care mai bine s-ar fi născut mînz ca să-l mănînce lupul.

Omul spîn, cu obraz de babă turcească, rămase afară, în cerdac, privind pe gînduri depărtările albastre, acolo pe linia zării, unde primăvara înviase într-o singură noapte frunza pădurilor.

Cartea îi adusese o mare bucurie.

Dar nu mai avea inimă s-o deschidă și să se bucure. Jurnalul căzuse jos, cu cingătoarea adresei neatinsă.

Era un om subțire, înalt, cu ochii de-un albastru apos și limpede, care păreau că privesc uneori ceva arzător și părelnic, nevăzut de alți ochi, dincolo de lucruri și de timp.

Atunci se întorceau după o vreme la lumea cea mîhnită și dureroasă dimprejur, orbiți, ca ochii care s-au uitat în sclipirea soarelui.

Haina răzășească de șiac, aspră și roșcată, îi îmbrăca prea largă trupul uscat. Dar curată și de croi îngrijit, dovedea o îndestulă bunăstare și om cu simțire de sine. Că Păvălăchioaia care ara, semăna și culegea pe-un ogor legiuit de judecată lui Zaharia, îi mai rîdea pe deasupra și-n nas, aceasta era numai o părere a mătușii Ruxanda. De fapt, toți gospodarii din Piscul Voievodesei arătau pentru feciorul lui Antohie Duhu deosebită prietenie și cinste.

Răposatul fusese om aprig și certăreț. Gata să se pună de pricină, pentru drepturi adevărate sau numai închipuite, cu hrisoavele și zapisele lui răzășești înouiate cu lacăte în taşcă de tinichea, bătuse drumul judecăților pînă la Iași și la București, se apărase cu strășnicie, muncise crunt și lăsase agoniseală de frunte. Era temut de toți. Nu fusese apropiat de nimeni.

Fecioru-său, Zaharia, se alesese de la început din alt feleșag. Poate și învățătura, puțină și neisprăvită, e drept, dar mai presus de a celorlalți plugari din sat, îi luminase altfel mintea și-i muiase altfel inima. Era priceput la leacuri de oameni și de vite. Răspundea la chemarea vecinului prins la strîmtoare și sărea într-ajutor la aman. Curmase judecățile lăsate de bătrîn cu limbă de moarte. Cu milostivire, culesese la casa lui, nepotul de soră al babei Ruxanda, pe acest Petruță al lui Tudose, rămas orfan după întîmplările crîncene de acum doi ani, în nouă sute șapte, pe vremea răscoalelor care au bîntuit țara de la un capăt la altul.

De altfel, tot el izbutise atunci, cu vorba lui chibzuită, să potolească îndîrjirea oştirii sosită cu ordin de ucidere şi pluton de execuţie.

Zaharia Duhu se înfăţişase comandantului, vorbise fel şi chip, îşi frînsese mîinile şi-şi pusese capul teafăr şi nevinovat sub sabie ; iar pînă la sfîrşit căpătase îndurare pentru cei deznădăjduiţi, care porniseră într-o răsooală dreaptă, dar, lipsiţi de cugete chibzuite, n-au ştiut şi nici n-ar fi putut duce singuri dreptatea la biruinţă.

Plutonul a trecut mai departe, în celelalte sate, la Ponoare şi la Icuşăşti, unde şi-a îndeplinit crunta poruncă şi a luat viaţă de om. Acolo, printre cei legaţi de stîlp şi prăvăliţi în groapa săpată cu mîna lor, a ispăşit şi Vasile Tudose, părintele lui Petruţă. Aici a fost milă şi iertare, numai fiindcă mila şi iertarea hainilor gealaţi a ştiut s-o smulgă un om de inimă ca Zaharia Duhu, feciorul lui Antohie cel ou inima uscată, care se judecase cu un sfert de sat.

Acestea sînt fapte care măcar pentru o bucată de vreme nu se uită.

Din asemenea binecuvîntate pricini, închipuirile mătuşii Ruxanda despre felul cum oamenii îi iau în derîdere feciorul erau alături de adevăr. Chiar ceea ce i se părea că e faptă de lunatic, menită să-l facă de rîsul şi ocara lumii, slăbiciunea aceasta pentru hîrburi şi ruginături desfundate din gropi era altcum socotită de gospodarii din Piscul Voievodesei. Oalele şi soulele aveau fără îndoială vreun preţ, şi săpăturile lui Zaharia vreun rost. Altfel, n-ar veni surtucari tocmai din Bucureşti să le vadă, să le cerceteze, să aleagă şi să plece cu ele. Zice că-s cărturari, dascăli de pe la şcoli înalte. Or fi mai degrabă nişte negustori ! Dar, că or fi fiind ei negustori ori dascăli, nu încape îndoială că plătesc bani buni pe blidele lui Zaharia Duhu, de vreme ce bat atîta cale pînă aici.

Şi n-ar fi nici o mirare să se afle într-o bună zi că a dat şi peste o comoară, cum scrie în cărţi şi s-arată semne pentru cei ce ştiu să le citească. Atunci i-a pus Dumnezeu mîna în cap lui Zaharia ! Într-o singură noapte, pune la ladă cît n-ar fi agonosit Antohie cel zgîrcit şi cîrciobar în zece vieţi şi într-o sută de judecăţi.

Acestea le ştia, le înţelegea şi le vorbea satul.

Ba unii, cînd dezgroapă la săpătura vreunui zămnic asemenea cioburi, tot la Zaharia le duc.

El le învîrte şi le răsuceşte, le cată potriveală cu îndreptările din cărţile lui, leapădă ce nu-i trebuie şi opreşte într-ales, ce-i pare mai de preţ. Pe unele a dat pînă la o carboavă.

Apoi e la mintea omului că atunci cînd plăteşte cineva o carboavă, pe-un opaiţ de lut ori pe-un cosor mîncat de rugină, fără doar şi poate că ştie el ceva ce nu cunosc ceilalţi în a lor neştiinţă şi prostie. De bună seamă, scoate din pungă carboava, fiindcă se află undeva altul care vine să-i răscumpere opaiţul ori capătul de sîneaţă, cu două, cu trei şi cu zece carboave, dacă nu oumva şi ou mai mult.

Satul ştia că Zaharia Duhu caută o comoară veche.

Dar pînă s-o găsească, toţi credeau a şti cu tărie că Zaharia Duhu înjgheabă el altă comoară nouă, cu arginţi albi şi zimţaţi, căpătaţi pe ulcioarele, şi zăbalele, şi căldăruşele şi toate cioburile scurmate din pămînt.

Capitolul III

Carte, demon ispititor.

În lumina molcută se soreau gîngănii învîrstate roşu şi negru. Vacile-Domnului, pe care e mare păcat să le ucizi.

Ieşiseră multe din pămînt ca nici într-un an şi tot mai răsăreau altele.

Zaharia Duhu prinse una de pe mînă şi o aşează binişor pe grinda cerdacului.

Gîngania porni într-o parte, se opri nehotărîtă, se întoarse şi păru că în mintea ei puţină îşi face o chibzuială adîncă. Veni iarăşi la căldura mîinii. Pipăi cu micile ei corniţe şi încercă să se urce. Poate omul spîn îi părea, în neclintirea lui, un uriaş bun ; poate o divinitate ocrotitoare ; poate numai o stană neînsufleţită, încorporată casei, pămîntului, pietrelor şi verdeţii.

Se urcă, fugi mărunt, îşi alese un loc şi începu să se sorească.

Uriaşul cel spîn o lăsă, ţinînd mîna nemişcată, să n-o sperie.

Semnele negre şi smaltul roşu îi aminteau zugrăveala dinlăuntrul sicrielor egiptene, aşa cum se află pergamente, mumii şi faşe din piramidele faraonilor, reproduse în culoni într-una din cărţile lui din raft. Păreau într-adevăr nişte gîngănii foarte bătrîne şi vechi. Aşa oum vor fi învăţat oamenii veacului dintîi să-şi înflorească, după încondeierea lor simplă şi fină, oalele de lut şi podoabele îngropate cu dînşii în morminte.

Pe urmă, Zaharia Duhu înalţă privirea la zborul şi la goana fără stîmpăr a altor gîze. Fluturi şi bondari catifelaţi, vietăţi mărunte cu aripi albastre, şi verzi, şi cărămizii, şi galbene ; unele străvezii şi altele grele de praf auriu, scăldate în toate culorile curcubeului şi punctate ou toate sclipirile nestematelor.

Atîtea juvaere înaripate şi proaspăt sclipind îl făcură să cugete, cu o uşoară mîhnire, că primăvara a fost şi în acest an mai harnică şi mai norocoasă ca el. A dezmorţit din zăcămintele umede ale pămîntului o comoară întotdeauna nouă şi veşnic nesăcătuită. I-a dat drumul în soare şi în lumină ; aur şi mărgăritare vii, smaragde şi rubine, diamante şi foiţe de argint, matostate şi topaze, toate împrăştiate în cele patru zări, cu pumnii plini, să bucure ochii şi să dea frumuseţe lumii.

Cealaltă comoară a lui, a regelui Dromichet, stă undeva mucedă în ţărînă, sub capac ruginit, aşteptîndu-l să vină şi s-o dezlege de blestemul vechi de peste două mii de ani.

Iar el trece prin viaţă într-o aspră singurătate şi în neînţelegerea tuturor.

De o parte femeia cu glas aprig, din casă, care îl ceartă fiindcă nu adună şi risipeşte. De cealaltă parte satul, care-şi închipuie, dimpotrivă, că adună tăinuit o proaspătă comoară de avar, pînă ce va dezmormînta haznaua ou galbeni a craiului din veacuri străvechi, despre care numai el are ştiinţă şi semne.

Singurătatea îl apasă dureros, dar durerea lui era dulce ca mierea acestei luni de primăvară.

Ea dura de mult.

De cînd, băieţandru fiind, o boală lungă, cu arşiţă şi friguri, l-a adus înapoi, în sat, de la învăţătura oraşului, să zacă o toamnă, o iarnă şi o primăvară, zgribulit sub cergă, cu ochii în grinzile tavanului.

Pe vremea aceea, Antohie Duhu bătea drumul judecăţilor, cu uricile, zapisele şi izvoadele lui încuiate în taşca de tinichea. Se întorcea flămînd, prăfuit şi frînt de osteneală, dar cu glasul aprins de aţîţarea izbînzii. Îşi mîngîia feciorul bolind, cu îmbărbătări după priceperea lui. Ce nevoie avea de mai departe învăţătură ? El n-a înţeles de la început să-şi vadă copilul înstrăinat în viaţa de tîrgoveţ, trăind din înşelăciune şi vicleşug, ca atîţia surtucari cu care a avut el de-a face de cînd se freacă în judecăţi ; de cînd prea bine îi cunoaşte şi prea adînc l-au scîrbit. Neamul lui de răzăşi n-a avut nevoie de milă, nici de înşelăciune ; dar nici nu s-a lăsat pradă înşelăciunilor. El a trăit cu fruntea sus, din muncă şi din sfînta dreptate, pentru care se judecă pînă în pînzele albe cu lumea întreagă. Aşa înţelegea să-i urmeze şi Zaharia. Atîta carte cîtă a apucat să înveţe i se părea preaîndestulă pentru a şti să folosească mai ascuţit şi cu mai multă ştiinţă slova uricelor şi a zapiselor, în judecăţile viitoare, pe care el avea datoria să le ducă mai departe, ca singur moştenitor al numelui şi al drepturilor sigilate cu şapte peceţi.

Pe urmă, părintele bolnavului pornea la muncile sale din greu şi iarăşi dispărea într-o bună dimineaţă, cu desaga plină cu pită rece, cu brînză şi ouă răscoapte la un şold, cu taşca zapiselor la celălalt.

Pornea spre tribunale şi curţi de apel, unde se tocmea amarnic cu avocaţii, se sumeţea plin de răzăşească dîrzenie cu judecătorii şi era cunoscut ca un cal breaz de toţi aprozii.

Zaharia rămînea în aşternutul fierbinte, cu faţa în sus, frămîntat de dureri neogoite şi de tulburi vedenii.

Măsura cu amară deznădejde pînă unde vor fi ajuns cu învăţătura foştii lui camarazi de şcoală. alături de care se număra şi el printre cei dintîi. Se oprea cu o spaimă la gîndul că de-acum e sortit să nu se mai depărteze din temniţa acestor pereţi şi să nu mai scape dincolo de zarea satului. Profesorii îi preziceau un viitor luminat, de cărturar, aşa cum s-au mai ridicat şi alţii din întunerioul unor

ticăloase cătune. Profeţiile lor rămîneau însă, de astă dată, mincinoase.

Toate s-au retezat scurt.

El zăcea de luni şi de luni, cu ochii în grinzile unde se auzeau, noaptea, carii ronţăind mărunt şi monoton, ca osîndiţii la o veşnicie de muncă silnică în întuneric.

– Mamă, ia mai dă-mi, rogu-te, cărţile mele, oleacă !...

– Ci lasă-le încolo de terfeloage, măi băiete, că ele te-au adus unde eşti !... se oţăra Ruxanda Duhu, ascunzîndu-le ca pe nişte duşmani ai casei.

Zaharia se tîra pînă la poliţe şi la dulapuri, se întorcea în pat, slab şi deşirat pe picioarele subţiri, rezemîndu-se de pereţi şi de laviţe ; citea cu fereală, ca un făcător de rele, şi adormea cu cărţile sub cap. Mai trăgea nădejde şi se încăpăţîna cu toată înverşunarea din sîngele lui răzeşesc să-şi cîştige anul pierdut şi să se întoarcă la viaţa pentru care simţise chemare.

Dar medicul, răstit şi bondoc, hotărî cu nepăsare că nu mai are ce căuta la oraş şi la învăţătură.

Apărea o dată pe lună în docarul hîrbuit, îl ciocănea şi-l asculta, răsucindu-l şi stropşindu-l, cu o pornire duşmănoasă, ca împotriva unui vinovat. Dădea din cap şi pufnea pe nările păroase :

– Poftim ! Numai piele şi oase, şi încă îl mai roade ambiţia !... Aceasta le-o spun dumnealor şi aceasta nu vor s-o înţeleagă. Şcoala şi bursa... Adică încă o armată de nemulţumiţi şi de calici în haine negre. Nu, dragă băieţele !... Rămîi aci la plugul şi la pămîntul care l-a hrănit pe taică-tu, şi pe bunică-tu, şi tot neamul vostru. Carte ?... Cartea-i sminteală minţii pentru cel care nu-i făcut pentru carte. Mai bine să înghiţi de trei ori pe zi prafurile acestea şi să dormi cu fereastra deschisă... Aer, nu carte ! Sănătate, nu ambiţie !

Încărca un coş de ouă, cîteva perechi de pui şi pornea cu docarul hîrbuit pe drumuri desfundate, răsucind un ciot de biciuşcă deasupra gloabei cu pielea sîngerată de muşte.

Hotărîrea medicului era nestrămutată şi la ea s-au alăturat cu toată inima Ruxanda şi Antohie Duhu. Chiar după însănătoşirea desăvîrşită, copilul trebui să rămînă la vîntul şi la soarele cîmpului.

Camarazii lui Zaharia erau departe.

Nu i-a mai văzut decît tîrziu de tot, după cincisprezece ani, acum trei primăveri.

A fost o bucurie şi a fost în aceeaşi vreme, pentru el, o întristare care i-a fiert inima.

Antohie Duhu îşi curmase de mult judecăţile lui încurcate. Plecase în lumea unde este o singură, mare şi ultimă judecată, fără apel şi curte de casaţie.

Iar Zaharia, în toate uricile şi izvoadele lăsate cu limbă de moarte pentru a scorni alte procese şi răfuieli cu vecinii, cu proprietarii de moşii şi uzurpatorii de drepturi, nu aflase decît un prilej de visări şi de închipuiri fără folos. El se mulţumea să însufleţească din păienjenişul slovelor chirilice viaţa căpitanului de steag Gheorghieş Duhu, dăruit de Ştefan Tomşa, voievod al Moldovei, cu loc de arătură, pădure şi păşune pentru credinţa şi vitejia dovedită în bătălia de la Fîntîna lui Păcurar. Sau trăia peripeţiile celuilalt căpitan, Stamate Duhu, dus în robie în stepele Donului de hatmanul căzăcesc Bogdan Kmelniţski, pe vremea voievodului Ştefan Gheorghe, supranumit Burduz.

Din pergamentele scorojite şi afumate, cu late peceţi domneşti, nu afla drepturi de apărare pentru hotare încălcate, ci numai amintirea deşteptată din ceaţa timpului a unei astfel de lumi, cu răsunet de arme în năvalnice bătălii şi cu amare bejănii, despre care povestesc cu spaimă cronicile ţării.

Cu pofta deschisă de aceste hrisoave, Zaharia Duhu căpătase patimă pentru alte cărţi şi alte citiri. În raft se adunau letopiseţi şi tomuri din istoria tuturor vremurilor şi timpurilor – hîrţoagele de care nu mai putea răsufla mătuşa Ruxanda.

Procesele se stingeau din pricina termenelor pierdute. Dar agoniseala lăsată de răposat ar fi ajuns să îndestuleze şi alte cîteva suflete. Zaharia Duhu se trezise unul din oamenii mai cu stare din sat, fără să fie şi cel mai mulţumit. Prisosul bunurilor pămînteşti, la care nici nu jinduise, nu astîmpăra viermele ce rodea lăuntric. Tînjea după cealaltă viaţă a adevăratei lui chemări, pe care o pierduse nedrept şi viclean, numai din pricina anului zăcut

în pat, de unde se ridicase deşirat, gălbejit şi cu obrazul pretimpuriu bătrînicios de babă turcească.

Aşa l-au găsit cei doi foşti camarazi, în primăvara de acum trei ani.

A fost o seară dintre acele care lasă semne într-o viaţă, ca o piatră albă, de hotar.

– Bade Zaharia, te cheamă la primărie doi boieri !... vestise străjerul sosit într-un suflet.

– Ce fel de boieri ? se mirase Zaharia, lăsînd straturile cu răsaduri şi frecîndu-şi mîinile de ţărîna grasă.

– Ai să vezi dumneata !... Ştiu eu ce fel de boieri ? Poate-s domni inspectori. Eu mă bat cu gîndul c-au venit în sicret să cerceteze pe domnul Tomulescu şi alde nea Pandele !

Zaharia Duhu a păşit în urma străjerului, fără nici o bănuială.

El socotea mai degrabă că e vorba de niscai avocaţi ori ingineri hotarnici, din lumea judecăţilor lăsată moştenire de răposat, aşa cum se mai iviseră alţii sau îl căutau cu scrisori.

La primărie, cei doi fumau picior peste picior.

Notarul şi secretarul aşteptau traşi la o parte, respectuoşi, cu tocul după ureche, vorbind în şoaptă, fiindcă despre asemenea mosafiri de la oraş niciodată nu se prea ştia cu ce rosturi vin şi mai ales ce zaveră lasă în urmă cînd pleacă.

– Pe mine mă căutaţi ? Eu sînt Zaharia Duhu !... rostise din uşă, după ce-i măsurase dintr-o privire şi înţelese că n-are de unde să-i cunoască.

Amîndoi s-au ridicat în acelaşi timp, zvîrlind ţigările şi i-au apucat mîinile, scuturîndu-le frăţeşte.

– Tu, Zaharia ? Ei, bată-te să te bată !...

Şi privind unul la altul, rîdeau cumplit de înveseliţi :

– Am spus eu că n-are să ne recunoască !... Nu i-ar fi dat în cap nici prin vis...

Zaharia Duhu îşi lăsa mîinile scuturate, stingherit, cercînd să pară şi el vesel de voioşia necunoscuţilor.

Deodată i-a fulgerat limpezită amintirea. Erau ei, cei mai buni tovarăşi de şcoală, cu care împărţise la sfîrşit de an cununile de stejar, într-o altfel de viaţă.

Niciodată nu i-ar fi recunoscut, într-adevăr, în aceşti domni cu mustăţile retezate deasupra buzelor, cu glasul îngroşat şi cu hainele lor de oraş, scumpe şi moi, ca în tăietura gravurilor din ziare. Îi fu ruşine de straiul de şiac răzăşesc, roşcat şi aspru. Îşi ascunse mîinile bătătorite şi pline de pămînt uscat.

Dar ceilalţi n-aveau timp să le vadă toate aceste. Se întreceau povestind. Îşi luau unul altuia cuvintele de pe buze, să spună ce vînt i-a adus şi ce gînd i-a oprit să-i ceară găzduire.

Treceau mai departe, spre munţi. Lipsiseră din ţară. Unul sfîrşise învăţătura inginerească în Germania ; celălalt luase un doctorat strălucit în istorie şi arheologie, la Paris.

Iar înainte de a-şi pune gîtul în jugul vieţii de toată ziua, porniseră ca ucenicii altor timpuri şi altor neamuri, să străbată ţara din ţinut în ţinut, ca s-o ounoască prin văzul şi prin auzul lor, cu de-amănuntul. Aşa au ajuns pînă aci. Citind harta judeţului, şi-au adus aminte de numele satului, de fostul camarad, dispărut atît de neaşteptat din drumul lor. L-au căutat şi iată că l-au găsit.

Zaharia Duhu îi asculta cu buzele strînse, cu o bucurie în care se amesteca împletit un fir negru de amărăciune. Aşa ar fi fost şi el. Cu dînşii s-ar fi întors şi el, din ţări pe care n-are să le cunoască niciodată şi cu o atoateştiinţă, care i-a rămas de acum pentru totdeauna taină ferecată cu şapte peceţi, ca zapisele şi uricile lui taică-su, răposatul Antohie.

– Piscul Voievodesei, cu deosebire, ne interesează, dragă Zaharie, pe amîndoi, din două pricini !... vesti tînărul cercetător al trecutului şi al săpăturilor de ruini, oprindu-se în faţa hărţii judeţene prinse cu ţinte în perete şi apăsînd cu arătătorul cercul rotund al satului, ca şi cum s-ar fi temut să nu-i scape. Văd aci un val !... Domnul notar mi-a confirmat că este şi-o urmă de cetate. De altfel, chiar şi numele acesta, Piscul Voievodesei, e fără îndoială legat de-o legendă... Şi sub legendă, trebuie să fie şi picătură de adevăr. Aceste ruini şi urme...

– Lasă cetăţile şi dărîmăturile tale ! păşi omul altui chip de a vedea lumea, dîndu-i degetul la o parte şi acoperind semnul de pe hartă, ca o luare în stăpînire. Pri-

veşte aci, direcţia colinelor, cum îţi spuneam !... Clinale şi anteclinale. Îmi pun capul că o singură sondă ar slobozi de aci bogăţie cît zece de pe valea Prahovei...

Zaharia Duhu ascultă tot atît de puţin dumirit, ca notarul şi secretarul primăriei, care lungiseră gîtul şi cu tocurile după ureche priveau cu ochii holbaţi la necunoscuţi.

Cei doi se întoarseră rîzînd spre Zaharia :

– Ai să înţelegi războiul nostru. Deocamdată, află că tocmai de hatîrul acestui război îţi cerem să ne găzduieşti nu o zi... Poate două, poate trei.

– Şi zece... Şi un an ! se grăbi Zaharia Duhu.

Dar nu ştia cum să le spună mai departe : „Prieteni ? Camarazi ? Fraţilor ?“

Ei erau domni ; iar dînsul era un ţăran cu mîinile bătătorite şi cu strai de şiac.

Aşa a aflat, însă, că satul lui de la poalele munţilor poate opri luarea-aminte a unor cărturari veniţi să-l caute tocmai din cele mai îndepărtate ţări şi de la cele mai înalte învăţături. Arheologul cercetă semnele unor aşezări străvechi, poate getice, poate scitice, poate romane. Inginerul, semnele unor neatinse zăcăminte, despre care încă nimeni n-are cunoştinţă, nici bănuială...

Trei zile i-a găzduit atunci Zaharia.

Se simţea străin, stîngaci şi umilit de atîta neştiinţă, cînd cei doi, seara, în cerdac, deschideau războiul lor.

Iar ei se întorceau frecîndu-şi mîinile încîntaţi, după ce bătuseră dealurile şi scotociseră viroagele, pînă adînc, în luminişurile codrilor. Fiecare afla semnele îmbucurătoare pe care le căutase. Şi fiecare se aprindea, apărîndu-şi împotriva celuilalt credinţa de întîietate, în folosul şi frumuseţea ştiinţei sale. S-ar fi spus că-i desparte cea mai neîmpăcată vrăjmăşie, şi totuşi sfîrşeau războiul într-o frăţească bătaie de palmă pe umeri.

Zaharia Duhu asculta la o parte, cu sufletul golit în noaptea înstelată.

Omul trecutului chema de dincolo de veac o lume stinsă, ca s-o învie din lutul unui vas încondeiat, dintr-o pafta ruginită, din aplicele unui frîu. Într-o monedă cu pajura şterearsă de două mii de ani nu vedea numai o gravură stîngace şi cîteva inscripţii abia citeţe. Jucînd-o în palmă, părea că o alintă cu un descîntec numai de el ounoscut,

pînă cînd începea să-i destăinuie şoptite ştiri despre ce-a fost, ce-a văzut, unde-a cutreierat, pînă ce întîmplarea i-a hotărît odihnă într-o groapă neagră, pentru a lăsa timpul să-i treacă deasupra.

Şi deodată se însufleţeau oamenii care-au purtat-o în mîinile lor risipelnice sau lacome ; pungile unde-a zăcut ascunsă ; oraşele dispărute, pe care le-a ştiut în măreţia lor azi ruinată ; mărfurile necunoscute şi stranii, din alt mileniu, pe care le-a cumpărat şi le-a vîndut. Rugina poate era o urmă de sînge. Cocleala o urmă de lacrimă. Scrijilitura, acum cicatrizată, poate a fost făcută cu un cuţit ucigaş. Iar pajura s-a netezit treptat, pînă s-a şters în călătoria prin mii şi mii de mîini.

Mîini slăbănoage de zarafi, cu unghii ca ghearele. Mîini vînjoase de soldaţi, cu degete sfîrtecate în lupte de la capătul pămîntului. Mîini asudate de negustori ; viclene, de samsari ; spurcate, de hoţi, care-au ispăşit fărădelegea cu gîtul în ştreang. Mîini subţiri şi moi, de femei care-au dezlănţuit patimi, au umplut poate o cetate ori o ţară cu numele lor, au năruit vieţi şi au dezlănţuit duşmănii de moarte – ca astăzi să nu mai supravieţuiască nici în cenuşa oaselor topite în ţărînă şi nici în amintirea unui nume, scris pe-o piatră mîncată de ploi. Poate a plătit chiotul de plăcere al unei nopţi, a răscumpărat poate fericiri, a împins la ucidere, a ogoit poate guri flămînde de copii, a cumpărat trupuri de fecioară şi a vîndut prietenii, căpitani şi regate. O dată cu oştile care vînturau cîmpurile de bătălie, care cucereau cetăţi şi robeau ţări, şi o dată cu negustorii iscoditori, care nu-şi mai găseau astîmpărul nesaţiilor de cîştig, moneda a străbătut toată lumea veche, pînă în ţinuturile cele mai depărtate şi fabuloase, urmînd soarta stăpînilor trecători, schimbîndu-i de la o zi la alta ; cumpărînd, sărăcind şi îmbogăţind, sămănînd jale şi pecetluind destine, pînă cînd s-a oprit într-un cimitir, la capătul unui mort, pentru a plăti vămile sufletului în viaţa de dincolo de moarte.

Un bănuţ de acum două mii de ani, tocit şi muced, culcat în catafalcul de pluş al unei vitrine de muzeu – ce univers, ce destin, ce grandioasă existenţă, în care s-a aflat amestecată viaţa atîtor noroade şi atîtor împărăţii !

Omul celeilalte învățături surîdea cu milă, scuturînd scrumul țigării pe marginea cerdacului.

Se ridica, și, pășind apăsat dintr-un capăt în altul, în noaptea sonoră, chema de față, cealaltă lume, a lui.

O altă minune se desfășura deodată, sub ochii lui Zaharia Duhu ! Altă viață, a zilei de azi și a viitorului.

Pămîntul creștea uriaș și fantastic, dincolo de beznele satului cu colibe adormite și lătrături somnoroase de cîini. Deodată începea să forfote, deșteptată, toată mișuneala celui un miliard jumătate de suflete. Porturi și capitale se animau în scînteierea luminilor electrice, cu tumultul mulțimilor de toate neamurile, de toate culorile și toate graiurile. Vapoare navigau pe mări pustii, spre porturi cu numiri fabuloase. Expresuri țîșneau din tunele, poposeau în gări pline de vuiet și alte trenuri nesfîrșite de marfă mergeau să primească încărcătura în uzini fumegînde. Apăreau mine scobite în pîntecul pămîntului și sonde împroș-cînd pînă la cer sîngele negru din vinele scoarței. Aci era un laborator, unde ochii răbdători osteneau pe lentila microscopului. Dincolo urlau motoare cu mii de cai-vapori.

Satul dormea în tăcerea imobilă, bătrîn și vechi, străvechi, departe de veac, scos din mersul veacului cu superstițiile și viața încremenită din timpul descălicătorii.

Dar veacul apărea dincolo de el, pretutindeni, cu toate minunile nespuse și nevisate ; cu toate forțele naturii capturate și îmblînzite să slujească supus omului : căderi spumegoase de ape și joc elastic de pistoane ; cartușe de explozibile spintecînd granitul munților și energia pirotind în cristalul negru de cărbune ; drumul fără pulbere al fluviilor și nevăzutele unde electrice ; grăsimea pămîntului și dogoarea arșiței solare – toate robite, folosite, chemate să schimbe fața pămîntului de la o clipă la altă clipă, în neodihnita înfrigurare a unui gigant furnicar. Ce însemna biata lume veche, strîmtă și moartă, cu jalnicul ei univers lat de o palmă și cu mizerele ei superstiții, față de grandioasa înfățișare a planetei de acum ? Acum, cînd toți se știu, se cunosc, și cînd toți trudesc umăr la umăr, pentru a nu lăsa nici o taină nedescifrată, nici o bogăție nefolosită, nici un ungher necunoscut și nici o putere încremenită...

Omul veacului îndrepta vîrful ţigării aprinse spre bolta înstelată.

– Nu-mi vorbi de lumea ta moartă, de ştiinţa voastră de gropari !... Voi priviţi viaţa ca moşnegii, peste umăr, înapoi. O priviţi cum erai aşezat în căruţa cu aşternut de fîn, cînd am ajuns aci. Cu faţa întoarsă îndărăt, să vezi numai drumul pe care viaţa l-a străbătut şi nu mai are, de fapt, din acel moment, nici un interes. Noi privim înainte şi sus ! Chiar şi stelele acestea nu se poate să rămînă multă vreme aşa !... Ce e necunoscutul şi misterul acesta, bun numai pentru magi şi pentru astrologi ?... Trebuie să se afle acolo altceva de ştiut – ceva de cercetat precis, de folosit... Nu e păcat de atîta energie neutilizată ? Asta nu poate să mai dureze mult ! O să le vină rîndul şi lor. Tu ce zici, Zaharia ?

Capitolul IV

Aici au trăit şi s-au stins oameni vechi.

„Tu ce zici, Zaharia ?“

De cîte ori nu i-au anunţat întrebarea aceasta, în treacăt, cînd unul, cînd celălalt ? E drept, fără să aştepte răspuns.

Prietenul lor, rămas la portul şi la trebunile plugăreşti, îngăima cîteva ouvinte umile, de om ignorant şi nemuncit de asemenea întrebări.

Cei doi surîdeau cu o binevoitoare îmbărbătare, bătîndu-l ou palma pe umăr.

Spunea, omul întîmplărilor din trecut :

– Lasă, prietene Zaharia !... Lasă mutra aceasta de vinovat, parcă mereu ţi-ai cere iertare ! Poate, în definitiv, tu ai fost mai înţelept decît noi. În simplitate şi în natură ai găsit adevăratul echilibru. Consulii şi generalii romani, încărcaţi cu trofee şi osteniţi de victorii, se retrăgeau la coarnele plugului. Acolo, bătrîni şi dezamăgiţi, în pacea rustică, găseau consolarea cea mai mare pentru zădărnicia tuturor triumfurilor. Ceea ce înseamnă că sfîrşitul e pe drumul tău, nu pe al nostru. În loc să ajungi la această înţelepciune după o viaţă, ai descoperit-o de la început...

Iar celălalt :

– Mai bine ne-ai scoate, dragă Zaharia, un fagure de miere din stupii tăi, la care știința omenească n-ar mai putea adăoga nimic și nici nu știe ce să admire mai mult. Aromă ? Culoare ? Geometria căsuțelor de ceară ? Diviziunea muncii ori alcătuirea societății, fără capitalism și fără proletariat ?... Asemenea minune știau s-o îndeplinească albinele încă de pe vremea faraonilor și n-au s-o poată izbuti mai bine nici cînd vom înhăma noi la motorul unei uzine toată energia din inelul lui Saturn. Ele au găsit echilibrul perfect, formula definitivă a fericirii, ca tine și ceștilalți ai tăi...

Zaharia Duhu aducea pe farfurie fagurele de miere. La atît era bun.

La atît s-a mărginit rostul lui, vreme de trei zile și trei seri, pînă cînd prietenii au plecat pe drumul munților.

Unul din ei, cel cu săpăturile, s-a mai întors.

Se întoarce de-atunci în fiecare vară. Este acum pentru Zaharia un adevărat și apropiat prieten. Depărtarea dintre dînșii s-a șters. Profesorul Alexandru Opriș a făcut din fostul camarad de școală un neprețuit tovarăș la cercetările privite la început cu neîncredere și răsplătite în vremea din urmă cu toate izbînzile. Ceea ce voia el să dovedească și a dovedit era că așezările getice s-au întins tot atît de puternic și la poalele Carpaților moldoveni, nu cum le socoteau alții, mărginite mai mult la ținuturile muntene și ardelene. Ziua săpau după planuri, cu un singur ajutor, Oarță, nevolnicul ; seara, în cerdacul cu viță, cărturarul lămurea treptat, în lungi și înflorite povestiri, de unde i-a venit gîndul acestor săpături.

Zaharia Duhu a învățat să cunoască o astfel de cronică a întîmplărilor afundate în ceața de dinainte de descălicătoare. La letopisețele lui, puține și sărace, de pe polița din casă, s-au adăugat alte cărți, mai proaspete și mai temeinice. Tomuri și anale, tălmăciri și memorii, aduse sau trimise de prietenul din București.

Întîmplările și vremile căpitanului de steag Gheorghieș Duhu și ale celuilalt căpitan, Stamate, îi păreau prea apropiate și de prea slabă însemnătate. Aflase o rădăcină mai adîncă, în alte veacuri și mai bătrîne, cînd alți oameni și mai vechi stăpîneau aceste locuri, le apărau cu tot

atîta înverşunare şi de a căror tărie se sfărîmaseră alte oşti şi alte mult mai puternice împărăţii.

Cronicile greceşti şi latine pomeneau despre faptele uimitoare ale regilor Dromichet, Oroles, Buerebista, Cetiso, Dicomes, Dapix, Decebal... Unii, gospodari cu mare chibzuială, alţii, războinici neînfricaţi : toţi durînd domnii temeinice, zdrobind generali şi împăraţi împinşi de duhul pierzaniei să se aventureze pînă aci, din Persia, din Macedonia, din Laţiu, să-şi lepede oasele în cîmpiile getice. Iar cînd soarta bătăliilor se dovedea arareori duşmană localnicilor, cronicile îi arătau luîndu-şi singuri viaţa în cetăţile împresurate sau în peşterile cu gură zidită.

Acestea le aflase Zaharia Duhu din povestirile de seară ale prietenului cărturar şi din cronicile de pe raft.

Dar cioburile de ulcioare, şi cazanele, şi cheotorile, şi paftalele, şi aplicele, şi prăselele, şi fibulele, şi hidrele, şi opaiţele, şi platoşele, şi loricele ; dar toate uneltele şi podoabele de fier şi de bronz, şi de lut şi de os, şi de cărămidă arsă, dezgropate pe alocuri din mucezeala pămîntului, toate vorbeau altfel, cu alte mărturii pipăite, despre viaţa cea aspră a acestor plugari, şi ciobani şi ostaşi înfipţi pînă la moarte în ogoarele lor şi în păşunile lor, din buni străbuni. Unelte casnice de pace şi arme ruginite de război, toate istoriseau şi ele, cu un fior încă mai tainic, despre aceşti oameni care nu mai sînt.

Nimic nu-i clătinase. Nici o putere din lume nu izbutise să-i strămute.

Peste dînşii trecuseră valuri de alte noroade ; se aşternuse pămînt cu frunze, ierburi şi rădăcini ; îi îngropase uitarea o dată cu fierul plugurilor noi, cu holdele lanurilor, cu fîneţe astupînd ruinele şi mormintele, cum se închide pielea pe rana vindecată. Iar din această uitare, din lumea lor moartă, răsăreau neaşteptat umbre, chemînd cu glasul lor stins la alt înţeles al rosturilor pămînteşti.

Acum, mai uşor, prin ei, Zaharia Duhu, simplu fecior, nepot şi strănepot de răzeş, cu cîţiva ani de şcoală şi cu puţintica lui ştiinţă de carte, acuma înţelegea de unde a venit îndîrjirea cu care căpitanul de steag Gheorghieş Duhu şi celălalt căpitan, Stamate Duhu, îşi apăraseră ogorul cu paloşul, cu arcul şi cu sîneaţa, tot aşa cum mai

tîrziu avea să-l apere Antohie Duhu, cu zapise, sineturi şi cărţi de judecată.

Moştenirea era ceva mai veche şi înverşunarea intrată în sînge ceva mai de demult.

Întîmplările de atunci mai fuseseră trăite de zeci şi de sute de ori, veac după veac, doar cu altă faţă ; căci întru această privinţă nimic nu e nou şi totul a mai fost. Alţii răsăriseră năvălitori ; altele erau armele aduse cu dînşii şi cu alte arme, ale timpului, se ridicaseră împotriva lor băştinaşii.

Dar băştinaşii rămîneau aceiaşi şi apărau acelaşi pămînt.

Un crai cu deosebire şi mai ales o anume întîmplare i s-au părut lui Zaharia Duhu mai presus de tot ce aflase el pînă atunci şi cu un tîlc mult mai adînc.

Era regele Dromichet, biruitorul macedoneanului Lisimah, în împrejurări cunoscute din plin de Strabo, Polianos, Pausanias şi Didor. Ospăţul acela al biruiţilor şi biruitorilor, cu două mese, cu două rînduri de mîncări şi de talere şi cu închinarea regelui Dromichet, adîncă şi înţeleaptă ca o parabolă, scria ou două mii de ani mai înainte, într-o singură filă de cronică, toată povestea din totdeauna a celor două ţărişoare dintre Dunăre şi Carpaţi, cum şi a Ardealului de dincolo de munţi.

Urmele vieţii din timpul acestui rege Dromichet le căuta şi le aflase tînărul cărturar din Bucureşti.

Din acea vreme zăceau în pămînt sfărîmăturile de hidrii şi de amfore, pieptarele şi plăselele, orînduite în rafturile din cămara mătuşii Ruxanda. Prietenul lui Zaharia Duhu n-avea răgaz să stea de faţă la săpături, decît în puţine săptămîni de vară. Era un cărturar încă tînăr, cu puţine mijloace şi fără ajutoare de la nimeni, prins la alte îndatoriri care-l ţineau rob oraşului.

Dar în lipsa lui, îl înlocuia la faptă fostul camarad, răzeşul din Piscul Voievodesei.

Nici n-ar fi putut visa un tovarăş mai priceput, mai credincios şi cu mai multă evlavie, ascultîndu-i cuvîntul.

Arătase, de la început, doar o singură slăbiciune. Singură şi nevinovată.

În una din cronici se afla cuvînt şi despre un tezaur vestit al regelui Dromichet, pe care l-ar fi fost dezvăluit domnul geţilor principelui Agatocle, feciorul lui Lisimah,

în cea dintîi a lui robie, înainte de a-l slobozi la hotarele țării. Macedoneanul plecase cu ochii orbiți de scînteierea nestematelor și a aurului, dusese știre acasă și ațîțasc pofta lacomilor urmași ai lui Alexandru cel Mare, care, rămași fără căpitan, cutreierau lumea, împărțindu-și moștenirea, războindu-se între dînșii, uzurpîndu-se unul pe altul și găsind pămîntul prea strîmt pentru nesațiul lor mare.

Despre acel tezaur, toate celelalte cronici păstrau tăcerea. Rămăsese așadar ascuns, uitat, păzit de vîlva comorilor.

Iar Zaharia Duhu păstra convingerea nestrămutată că tezaurul se află pe undeva pe aproape și că lui îi este sortit să-l scoată la lumina soarelui. Credință absurdă, fără nici un temei, dar nevinovată. Slăbiciune pentru care cărturarul îl mustra adesea, cu o blîndă ironie.

„Să-mi faci și mie parte, măcar un bănuț de aur pentru acul de cravată și o brățară pentru Madala, sora mea !...“ scria Alexandru Opriș, din București, încheindu-și răvașele.

Zaharia Duhu nu zîmbea iertător, ca de alte glume. Nu-și putea închipui de ce un om care știe atîtea și pricepe atîtea nu are credința pînă la sfîrșit, în ceea ce merită nestrămutată crezare. Urgiile mătușii Ruxanda le lăsa să se dezlănțuie peste capul lui, fără să-l tulbure. La scornițurile unui proclet ca Petruță, care purta grijă să aibă la îndemînă o stamboală pentru cărat galbenii cînd va descoperi comoara în luncă, rîdea cu toată bunăvoia. De o parte o femeie bătrînă și fără pricepere, de alta un copilandru încă fără minte – la ce altceva s-ar putea aștepta de la dînșii ?

Pe cînd gluma, oricît de blîndă, a prietenului, îl durea altfel. Îi părea surîsul scîrbavnic al unui preot care nu mai crede în minunea icoanelor ; ca lepădarea lui Petru de Isus înainte de al treilea cîntat al cocoșului.

Zaharia Duhu alungă gîndurile mîhnite.

Deschise din nou cartea, trimisă să-i aducă numai bucurie.

Era cel dintîi memoriu al profesorului Alexandru Opriș asupra săpăturilor din Piscul Voievodesei. Iar gravurile înfățișau locuri și lucruri prea bine cunoscute de Zaharia. Cele mai multe chiar cu mîna lui dezvelite întîi din țărînă, ridicate cu luare-aminte, abia atinse cu grijă ca niște gin-

gaşe şi rare vietăţi ; multă vreme păstrate în rafturile din cămara încuiată cu două zăvoare.

Cărturarul ţinuse de la început să arate că la izbînda cercetărilor partea cea mai însemnată o datoreşte unui prieten de ţară, modest răzeş, cu iubire de slovă şi de trecut, fostul tovarăş de bancă Zaharia Duhu, plugar din Piscul Voievodesei. Şi ziarul primit sub cingătoare stăruia asupra acestui fapt puţin obişnuit şi vrednic de laudă. Tipărind o amănunţită dare de seamă despre săpăturile şi despre cartea ce răstoarnă toate cunoştinţele de pînă acum din protoistoria Daciei, înfăţişa ca un semn al timpului înţelegerea şi tragerea de inimă a gospodarului lipsit de lăcomia îndestulărilor pămînteşti, care contribuia atît de perseverent, cu munca şi cu mijloacele lui, la o ispravă cărturărească. Se afla şi chipul lui Zaharia Duhu între lespedele surpăturilor desfundate, ţinînd în braţe, ca un copil, o hidrie pîntecoasă cu toartă.

Însemnările se încheiau după buna tradiţie a oricărui ziar opozant, întrebînd guvernul, printr-o misterioasă asociaţie de idei, cînd are de gînd să curme scandalul Casei Rurale ? ce măsuri a luat pentru combaterea paludismului şi pelagrei ? şi de ce un prefect din Dobrogea a refuzat să primească o delegaţie de mahomedani ?

Zaharia Duhu împături gazeta, o închise în carte şi rămase cu ele sub cot, privind depărtările fraged înverzite.

În ochii albaştri apoşi se aprinse văpaia arzătoare din ceasul cînd dincolo de locuri şi de timp desluşea plăsmuirea părelnică, nevăzută de alţi ochi.

Gîza învîrstată roşu şi negru, din nou aînăgită de neclintirea uriaşului bun, pipăi cu micile ei corniţe, se urcă pe mînă cu mersul mărunt, alese un loc şi începu să se sorcască, în lumina dulce ca mierea din această primăvară lină, cum au mai trecut pe aicea mii.

Capitolul V

După potop şi furtună, pe cer
s-a boltit înalt curcubeu.

Toată noaptea s-a auzit tînguirea ostenită a cocorilor.

Treceau în întunericul albastru, din depărtări cu lumina prea albă şi fierbinte, spre mai prielnice locuri de aproape ; unde ca într-o adevărată a lor ţară veche şi neuitată,

sosesc să-şi clocească ouăle şi să-şi crească puii. Drumul le este cunoscut şi acelaşi de mii şi mii de ani ; poate încă din veacul dintii, cînd omul sălăşluia în caverne şi lupta cu fiare apocaliptice, care s-au stins.

Glasul păsărilor era slab ca un scîncet de copil prin somn.

Zaharia Duhu s-a deşteptat în această chemare. S-a năucit ascultînd suspinul din văzduhurile înalte, amestecat cu foşnetul mătăsos al frunzelor din fereastră.

Din timpuri afunde şi înecate, veneau acum să-l cerceteze gînduri şi închipuiri pe care nu le-a cunoscut.

Altădată, drumul acesta de echinopţiu al păsărilor, pribegind peste mări şi pustieţi să-şi găsească cuibarele din vara trecută, îi părea un episod oarecare, simplu şi neînsemnat.

Aduceau primăvara, plecau o dată cu toamna.

Scriau pe cer, o dată cu mersul soarelui şi cu geometria stelelor, un calendar mai puţin înşelător, pentru treburile plugăreşti, decit almanahul tipărit pe hîrtie ; care, acela, nu arareori dă greş, vestind ninsoare şi moină cînd a înflorit puiul de piersic şi făgăduind toamnă îndelungă, cînd vremea s-a zbirlit pretimpuriu cu spic de zăpadă în ploaie.

Plecarea tîrzie a rîndunelelor, ori cel dintîi unghi negru de cocori, apărut pe marginea cerului înainte de vreme, era un calendar cîmpenesc mai vrednic de crezare. Atît şi nimic mai mult.

Acum, statornicia unor asemenea călători, credincioşi drumului vechi, îi părea lui Zaharia Duhu o mai plină de taină minune.

Apucaseră aceşti drumeţi oamenii începuturilor, cu straiul aspru din blană de lup şi piele de capră, i-au cunoscut în aşezările lor sărace, de nuiele lipite cu lut. Codrii mişunau în acea vreme de fiare care nu mai sînt. În poienile unde-au poposit, cînd s-au ivit întîi, păşteau zimbrii piep-toşi cu fruntea creaţă. Poate alte făpturi, cu ochi mici şi minte sleită, se ridicau fioros în patru labe din nămolul mlaştinilor. Acolo, în smîrcuri, îşi durau castorii zăgazuri de lemn şi lacuri ciudate. cu un meşteşug şi cu o iscusinţă la care încă oamenii timpului nu ajunseseră. Vor fi fost poate şi alte flori, alte ierburi poate şi alţi copaci ai

pădurilor. Toate s-au petrecut, s-au schimbat şi s-au înlocuit într-o primenire îndelungată, de la veac la veac, pînă la faţa de astăzi a oamenilor şi a locurilor.

Iar singurii martori care-au supravieţuit tuturor primenirilor rămîn păsările acestea care sosesc de departe din zări, şi de departe din timp.

Au văzut, într-o primăvară, cel dintîi om lepădîndu-şi pielea de lup, să îmbrace cămaşa de cînepă şi sumanul de lînă. În alta, l-au văzut durîndu-şi cea dintîi casă de pietre şi de lemn cioplit. Pe urmă, după un veac ori mai multe, a prins de veste că învăţase să înjuge boul la plug şi să tragă brazdă. Mai demult, îl găsise lîngă cele dintîi mioare îmblînzite ; acum îşi păzea cel dintîi ogor încolţit de grîu. Şi iarăşi după o vreme, au înţeles că omul învăţase să scoată cel dintîi pom din sălbăticie şi să-l sădească lîngă bordeiul de bîrne.

Timpul se măsura cu veacurile, nu cu anii.

Cu un veac de veacuri în urmă, îl găsise singur, despoiat şi trăind alături cu fiarele, în luptă cu fiarele, o viaţă de fiară. Acum era înconjurat de vietăţi supuse şi legat de pămîntul scrijilat cu plugul său de lemn. Iată cea dintîi bisericuţă, în locul altarelor de piatră pentru închinări păgîneşti la soare, la ape şi duhuri de beznă ! Iată cel dintîi cimitir, unde a fost înfiptă o cruce de lemn !... După un an ori după un veac, într-o primăvară, păsările drumeţe au aflat localnicii împuţinaţi de molime. În altă primăvară, au găsit sălaşurile pustiite şi oamenii alungaţi în afundul codrilor de urgia altor neamuri năvălite din stepele Asiei.

Dar întotdeauna i-au regăsit. Şi întotdeauna omul locurilor de aici a ridicat ochi bucuroşi spre cer cînd le-a auzit glasul, să le ureze bun venit, fiindcă o dată cu ele aduc ploile rodnice, soarele blînd şi încheierea nopţilor lungi cu muget de viscol şi clănţănit de lup flămînd, pînă în pragul uşilor.

Aceste închipuiri le trăia Zaharia Duhu, răsucindu-se în patul tare şi ascultînd scîncetul cocorilor în întunecimile înalte.

Pe umă, noaptea din geam s-a făcut viorie, verde, s-a decolorat cristalină ca bobul de rouă şi, brusc, au împuns razele răsăritului într-o văpaie fantastă.

Satul s-a dezmorțit în strigări răgușite de oameni și în scîrțîit de cară. Mătușa Ruxanda s-a mișcat din cotlonul ei, tușind și ocărînd, trîntind ușile și slobozindu-și cobăile care-au umplut îndată ograda cu piuit, cotcodăcit, măcăit, gîgîit, cu scuturături de aripi și trîmbițări de cocoș, ca o asurzitoare larmă de norod aclamîndu-și tiranul.

– Gata ești, Oarță ?... strigă Zaharia din cerdac.

Oarță apăru cu sumanul peticit, cu pieptul gol și cu rîsul lui de nevolnic, lăbărțîndu-și gura pînă la urechi.

– Îhî !...

Nu rostea cuvintele.

Le rumega, cu o mișcare în lături a fălcii de jos.

– Vă duceți la Botee, Zaharie ?... întrebă cu un anumit înțeles mătușa Ruxanda. Aud că vătaful lui Iloveanu a isprăvit de semănat orzul, iară noi n-am pus încă nici un grăunte în pămînt !...

La Botee era arătura lor cea mai de seamă. Pămînt tras înapoi cu amarnică judecată de Antohie Duhu din moșia boierului Boldur Iloveanu, unul din cei mai mari bogătani ai ținutului. Ultima lui și cea mai de necrezut izbîndă, înainte de a închide ochii.

– Am să trec și pe la Botee, mamă ! rosti Zaharia din capul scărilor. N-avea nici o grijă ! în trei zile, e gata...

– Care va să zică, au să samene cuscrii și cimotiile fără tine ?... Se înțelege ! Boierul numai trece și face inspecție ! Are alte treburi. Sapă la oale și ulcele...

Zaharia se prefăcu a nu auzi.

Mătușa Ruxanda hotărî cu amară liniște :

– Bine, băiete ! Am să mă duc eu.

– Cum vrei, mamă ! Din partea mea atîta știu : sînt oameni de nădejde. Precum or semăna, așa or culege și dînșii, partea lor, frățește... Trec de trei ori pe zi, să văd cum stau lucrurile. Mă aflu la doi pași.

Și ca să curme vorba :

– Hai, Oarță ! Ia-o înainte !...

Oarță plecă, purtînd cazmalele și hîrlețul pe umăr. Zaharia îl ajunse din urmă.

Din cerdac, mătușa Ruxanda îi privi depărtîndu-se, oftînd și clătinînd din cap. Pe urmă, se întoarse să închidă ușa cu lacătul și să vadă cu ochii ei ce se alege din pă-

mîntul pentru care răposatul a bătut douăzeci de ani pragul judecăților.

Oarță sălta cazmalele grele pe umăr, ca niște jucării de trestie. Tot ce-i luase Dumnezeu din minte, de la născare, îi dăruise cu prisosință în putere.

Era o hîdă făptură cu picioarele scurte și cu brațele lungi, cu fruntea teșită și cu ochii galbeni ; tare ca un bivol și slab la judecată ca un copil de trei ani. Se pripășise într-o vară, tocmai din alt ținut, fără să poată lămuri din ce sat anume și prin ce întîmplări a ajuns aci.

Cuvintele lui erau puține și bolborosite, de neînțeles. Le rumega greu, închizînd din ochi și luptînd cu o întunecată putere, care-l stăpînea lăuntric și pe care n-o putea sfărîma. Zaharia încercase să-l îmbrace mai omenește și să-l învețe anumite orînduieli de viață. A doua zi, Oarță se ivise tot în zdrențele lui, cu opincile sparte, cu pieptul gol și păros. De un singur fapt nu încăpea însă nici o îndoială. Arătа credință de cîine, pînă la moarte, stăpînului care-l culesese de pe drumuri și-i dăduse un adăpost sub șopronul vitelor, unde dormea iarnă și vară pe un braț de paie, cu un bolovan sub cap.

Oarță ridică ochii galbeni la cer și începu să ocărască slăviile, dînd din capul buhnos.

– Nnnu-o bi-bbbbun, stăpppîne !

– Ce nu-i bun, Oarță ? Ce te-a apucat ? întrebă surîzînd Zaharia.

– Azz... pppî-plouă !...

Cuvintele, înecate în luptă cu puterea cea rea care le gîtuia în gîtlej, erau însoțite de strîmbături chinuite ale chipului slut și de semne smucite de mînă, ușor de priceput numai pentru cine îl cunoștea bine, ca Zaharia Duhiu.

Oarță spunea în limba lui că ploaia va fi cu tunete și cu trăsnete. O furtună cumplită.

Și aceasta era singura putere pe lume, de care se înspăimînta. Cînd începea să scapere amnarul norilor și să pîrîie de tunete cerul negru, Oarță se ascundea tremurînd cu sumanul în cap, clănțănea din dinții galben-verzui și gemea un fel de melopee, implorînd îmblînzirea duhurilor vrăjmașe.

Zaharia privi zările.

Cerul era limpede ca sticla. Nici un fulg de nor.

– Unde vezi tu semne de ploaie? Nu plouă, pînă la schimbarea luminii...

– Bba pppi-plouă ! o ţinu Oarţă cu tărie înainte, grăbind pasul şi săltînd pe umăr uneltele grele de fier.

Era de prisos o încercare de înţelegere.

Iar Zaharia Duhu mai ştia din dovezi trecute că uneori nevolnicul avea el dreptate. Semne ascunse celorlalţi oameni îi îngăduiau să desluşească, în mintea lui neguroasă, presimţiri ascuţite şi sigure, cum cunosc numai sălbăticiunile codrilor.

– Să vedem, Oarţă ! încuviinţă pe jumătate Zaharia. Dacă plouă într-adevăr, atunci eşti mare prooroc... Prooroc*ul* Oarţă !

Nevolnicul nu arătă prea mare bucurie la această învestire cu titlul sfinţilor din *Vechiul Testament*. Mormăi ceva, încruntat. Vădit că pentru el ploaia se vestea mai plină de groază ca oricînd.

La locul desfundat al săpăturilor, lepădă cazmalele şi hîrleţul, zvîrli sumanul peticit şi scuipă în palme.

– Ho ! Mai încet, că nu dau tătarii ! îl opri Zaharia, despăturind planul tras cu creion pe o foaie de hîrtie.

Oarţă clătină din cap şi bulbucă ochii spre cer.

Nu dădeau tătarii, dar el ştia că vine furtuna cu ropot mai înfricoşat decît al copitelor şi cu o ameninţare mai nebiruită decît a suliţelor, cînd se năpusteau hoardele năvălitoare.

Locul era tăcut şi tainic, în rariştea pădurii. În vale, la jumătatea priporului, printre mesteacănii şi fagii subţiri, se vedea satul, alb în livezile albe de floare. Mai jos se întindeau cîmpurile cu lanuri ; unele înverzite puternic, cu grîul semănat de astă toamnă, altele cu arături negre, lucind în soare – şi jos de tot, şerpuind într-o pîclă albastră, rîul cu sclipirile aburite. Iar aici, în spate, se desfăşura în sus, spre munte, pădurea adîncă, aşternută cu frunzele putrede din toamna trecută. Se ivise colţ fraged de iarbă ridicînd foile moarte în vîrfurile lor verzi de ac, să străbată la lumină. De un verde străveziu şi gingaş, încă fără putere, erau şi frunzele codrului. Se simţea seva primăverii mustind proaspătă în fiecare crenguţă şi în fiecare fir mărunt de mentă.

Dar din pămîntul gras, se răsfira mirosul bolnav al putreziciunii vegetale, dospind din anul celălalt, sub ploi şi zăpezi. Viaţa se primenea din rămăşiţele morţii. De aceea poate în toată frumuseţea măreaţă străbătea ceva dureros, cum în chipul fraged al unei copile, cînd s-a oprit din rîs, apare o umbră neliniştitoare – poate amintirea unui trăs din obrazul mamei moarte, poate presetimentul ruinărilor ei viitoare.

Locul era tăcut şi tainic.

Aici, în marginea pădurii, pe movila de pietre, astupată cu pămînt, cu iarbă şi muşchi, cei cîţiva mesteacăni şi fagi subţiri au crescut tîrziu printre măcieşi şi tufe de porumbrică. Era un loc părăsit, în afară de calea trecătorilor. Desigur, în timpuri mai vechi, oamenii din vale sau alţii mai dedeparte vor fi răsturnat ziduriile rămase în picioare să grăbească măcinarea vremii şi să care piatra pentru aşezările lor. Povestea spunea că va fi fost cîndva o întăritură domnească. O cetăţuie ori poate numai un turn, ales pentru schimnicie de o domniţă fără nume, dar care a dat numele satului : Piscul Voievodesei...

Poveştile însă uneori mint. Amestecă viaţa cu închipuirile şi amintirea cea adevărată cu nălucirile.

Surparea ploilor şi ţărîna au îngropat temelia. Pietrele bolţilor subpămîntene s-au scufundat. Pentru toţi, de multă vreme, nu se afla acolo decît o movilă rotunjită de iarbă şi apărată de spinăria deasă, ca de-o împrejmuire vie şi îndîrjită. Pînă anul trecut, cînd, din săpătură în săpătură, Zaharia Duhu şi tovarăşul lui de căutări din Bucureşti au ajuns, după semnele numai de dînşii ştiute, la acest ţintirim al pietrelor.

Pămîntul era dat la o parte cu luare-aminte, să nu clatine nimic din ce-a fost aşezat de mînă omenească.

Iar de la cele dintîi lespezi dezvelite la soare, s-a arătat că povestea se înşelase.

Aşezarea dura din veacuri mult mai vechi. Şi nu părea de fel să fi fost înălţată acolo, pentru adăpostul unei voievodese schimnicite. Poate într-adevăr, mai tîrziu, în vremurile mai de-aproape, peste temeliile dintîi, întregi şi părăsite, vreo domniţă îşi va fi clădit locaş mai nou de

singurătate, care s-a șters și acela și n-a lăsat semne. cînd oamenii din vale au început să care pietrele cioplite și cărămida arsă, întru a lor folosință.

Temeliile cele vechi și adînci, însă, stau neclintite de două mii de ani, poate de trei. Și vor fi slujit pentru altceva decît pentru pustinicia unei femei fără nume. O reședință de rege vechi, cu toți curtenii și gardă. Sau un templu de închinare, ales de cine știe ce mare preot, pentru sărbători de echinocțiu și solstițiu, cu înjunghieri de miei și de tauri, cînd purced spre altarul jertfirilor pelerini dintr-o țară întreagă.

Una sau alta, poate amîndouă în același loc, s-au măcinat de ploi, și de vifore, și de veacuri. Au lăsat numai blocurile cuprinse de pămînt și de vegetație, încorporate scoarței, ca stîncile înfipte de la începutul lumii.

Zaharia Duhu căuta linia răsăritului.

În linia aceea se aflau dezgropate picioare rotunde de stîlpi, iar la capătul lor se ivea temelia unui perete subpămîntean de piatră, cu o lespede lată, culcată în chip de masă și brăzdată de jgheaburi netede, adîncite de mînă omenească.

În jurul acestei mese nu conteneau săpăturile de trei săptămîni, de cînd vînturile calde topiseră cele din urmă rămășițe de nămeți în viroage. Lespedea părea să fi slujit drept altar unor închinări păgîne, soarelui, lunii și stelelor. Jgheabul din mijloc se prelungea nevăzut, pînă dincolo de zări, contopindu-se cu linia răsăritului în solstițiul de vară, cînd soarele e mai deplin și mai îndelung stăpîn pe lumina celei mai îndelungate zile din an. Jgheaburile celelalte, netezite oblic, urmăreau mersul soarelui pe cer, în celelalte luni ale anului și în celelalte ceasuri ale zilei. Poate pe adînciturile pietrei a curs cîndva sînge cald de miel sacrificat cînd marele preot injunghia un berbecuț alb și creț, cu mugurii coarnelor abia rotunjite sub blana frunții, să răscumpere cu viața lui slabă și nevinovată îmblînzirea făcătorului de lumină și aducătorului de belșug. Poate adînciturile pietrei alcătuiau alte semne, astăzi uitate și neînțelese.

De trei săptămîni Zaharia Duhu și Oarță scoteau pămîntul dimprejur, să afle dacă nu cumva dedesubt au fost

îngropate oase şi lucruri sortite din toate timpurile să ţină tovărăşie morţilor în viaţa cea de dincolo

În fiecare dimineaţă, Zaharia îşi însemna pe plan locul de unde începea săpătura şi adîncimea şanţului din ziua trecută. Astfel, păstra de la zi la zi, după orînduiala profesorului din Bucureşti, o condică amănunţită a lucrului în mers.

Împături planul la loc, închise carnetul cu scoarţe de muşama vărgată, le strînse cu băgare de seamă în buzunar şi dezbrăcă haina de şiac. Îşi suflecă mînecile şi apucă hîrleţul, ca un săpător zilier, la vie.

Soarele începea să ardă.

Nici Oarţă, nici Zaharia nu ridicau ochii, stăpîniţi numai de grija să nu sfarme ceva de preţ sub ascuţişul fierului. Cînd o piatră punea împotriveală, ţărîna era scoasă cu vîrful lopeţii ; pe urmă, Oarţă înfigea vîrful cazmalei dedesubt sau opintea cu umărul. Bolovanul mişcat lăsa urmă adîncă în pămîntul jilav, cu rime încolăcite orb şi cu larve zvîrcolindu-şi respingător nenumăratele picioare mărunte...

De trei săptămîni, ca niciodată, scurmau lutul şi molozul în deşert. Pămîntul cărat cu roaba, întins la soare să se usuce, fărîmiţat şi trecut prin ciur, nu scotea la iveală nici măcar rămăşiţele informe şi abia deosebindu-se cu mare greu de pietrele rotunjite în apa rîurilor, pe care Zaharia Duhu tot izbutea să le descopere altădată, chiar în săpăturile cele mai puţin norocoase. Aici, parcă totul a fost cercetat şi jefuit de oameni mai iscusiţi, în alt timp.

Îşi şterse cu dosul palmei fruntea năduşită şi se îndreptă de şalele dureroase.

Lumina soarelui se stinse neaşteptat, fumurie.

Un nor de păcură astupă cerul.

Nici nu l-au văzut cînd s-a apropiat, prelins, nesimţit, viclean, pe la spate, dinspre munţi. Şi în aceeaşi clipă se dezlănţui tunetul, descărcat din catapeteasma cerului şi răbufnind adînc în văgăunile codrului.

Oarţă lepădă cazmaua şi dădu fuga la suman, cu ochii bulbucaţi de spaimă şi cu părul vîlvoi. Se ascunse sub ţolul peticit, astupîndu-şi vederea şi scoţînd din gîtlej schelălăituri de fiară lovită. Zaharia Duhul nu-şi putu stăpîni rîsul.

– Ai fost prooroc şi de astă dată, Oarţă !... recunoscu, scuturîndu-şi mîinile de ţărînă şi îmbrăcînd mînecile surtucului de şiac. Auzi, Oarţă ? îl scutură de suman.

Nevolnicul smuci fioros poala hainei din mîna stăpînului, mormăind cum se mînie ursul stîrnit din bîrlog. În asemenea împrejurări nu ştia de stăpîn şi de supunere. Sălbăticit, era gata să se repeadă cu fruntea şi să sfarme cu mîinile uriaşe orice putere omenească ar fi cutezat să-i stea împotrivă.

– Bată-te, urîtule, să te bată, pacostea lui Dumnezeu... îl mustră Zaharia Duhu. Aici ai găsit tu să te aperi de ploaie, în vîrful pietroaielor ? Hai după mine, la adăpost...

Porni înainte, în începutul de boltă, unde se afla masa de piatră. Acolo, scobitura de zid, de deasupra, putea însemna la nevoie un loc, oricum, ceva mai ferit de ploaie.

Oarţă rămase neclintit, cu sumanul roş în cap, în mijlocul pietrelor, cocoţat ca o arătare urîtă a pustiului.

Ploaia începu să răpăie, alt fulger scăpără şi din nou trosniră bolţile cerului, într-un tunet care se depărtă prelung, pînă la marginea zărilor.

Ceva s-a petrecut sub fruntea teşită a nevolnicului, căci cu un grohăit se repezi şi el sub adăpost, cu straiul în cap. Acolo începu să clănţăne şi să scheaune, ghemuindu-se să ocupe cît mai puţin şi mai ferit loc.

Furtuna îşi descleştă toată urgia.

Deasupra, în pîntecul negru al norilor, împungeau sîrme subţiri de foc. Un nor se lovea în frunte cu alt nor şi atunci aprindeau vîlvătaie albastră. Tunetele apropiate se descărcau deasupra capetelor în vuiet de năruiri, iar alte rostogoliri de departe răspundeau surd, cu mugete de taur. Şi ploaia potopi cu bulbuci, într-o dezlănţuire gheţoasă de cataractă.

Pădurea începu să geamă despletită. Treceau şuvoaie reci de vînturi. Hăuiau ecourile în văgăuni. În ropot sonor de copite se zvîrcoleau hergheliile furtunii cutreierînd codrul, prăvălindu-se dintr-o parte în alta. Se frîngeau cu trosnet fagii în aşchii albe, rupţi de un uriaş genunchi nevăzut. Puhoaiele slobozite din piscuri tîrau bolovanii şi butucii putrezi. Era o încordare de puteri înfricoşate, luptînd într-o întrecere oarbă să măture tot din cale, să sfarme, să culce şi să înece. Un trăsnet căzu scurt, ca o

lance învelită în flacără şi înfiptă undeva pe aproape. Iar cerul, în aceeaşi clipă, păru că se surpă cu nori cu tot, într-o prăbuşire sinistră de boltă.

Se întinse tăcere nefirească un răstimp.

Apoi vîntul întors, repezi valurile de ploaie, din plin, în adăpostul lor acoperit, şi tunetele din nou răbufniră, fulgerele din nou porniră să scapere, pămîntul din nou se cutremură sub ei.

Atunci s-a întîmplat ceea ce pentru Zaharia Duhu nu avu decît o singură explicare.

Oarţă a răcnit, zvîrlindu-şi sumanul din cap.

Cu părul zbîrlit, cu ochii holbaţi, cu dinţii galben-verzui clănţănind fioros şi cu pieptul despoiat, păru dintru-ntîi că se pregăteşte să înfrunte mînia cerului. Pe urmă, a zvîcnit doi paşi în ploaie şi a îngenuncheat în faţa lespezii de piatră, începînd să se lovească cu fruntea în bucata de stîncă şi să tînguiască o plîngere lungă, prelungă, neîntreruptă, cum e urletul dureros şi fără pricină al cîinilor, în nopţile cu lună plină.

Ploaia curgea cu găleata în spinarea udă, lipindu-i cămaşa, părul îi căzu pe ochi scăldat de apă ; deasupra lui pîlpîiau încheieturile cerului de tunete şi izbucneau volburi de foc străpunse de săgetări repezi ; toate stihiile văzduhului îşi dezlănţuiau urgia să înnece şi să scufunde pămîntul în cea dintîi furtună a echinocţiului – Oarţă, nevolnicul, se ruga într-o limbă necunoscută, la un altar necunoscut, unui dumnezeu necunoscut.

Zaharia Duhu îşi spuse că parcă de undeva, de foarte departe, în bezna din cugetul puţin al omului cu fruntea îngustă, se deşteptase înfricoşarea oarbă şi superstiţioasă a altor oameni din alte timpuri, cînd se închinau la soare şi la fulgere, la duhurile nopţii şi ale apelor.

Izbind cu osul frunţii în piatra unde şuroia apa pe jgheaburile străvechi de două sau de trei mii de ani, Oarţă, nevolnicul, implora potolirea stihiilor, aşa cum vor fi făcut cei dintîi oameni ridicaţi în două labe, acum două ori trei sute de mii de ani. Mintea lor era tot atît de puţină şi înfricoşările lor la fel. Firesc era să cheme ajutor de la aceleaşi puteri şi într-acelaşi chip.

Glasul era îndelung şi dureros. Un psalm din veacul dintîi.

De unde își închipuise gîngavul că acela va fi fost cîndva loc de închinare, un asemenea altar al închinărilor oarbe ?

Nimeni nu-i spusese vreun cuvînt. Nici nu l-ar fi priceput, de altfel. El primise poruncă să sape și săpa. Atît ! Și acum, o chemare ascunsă îl tîrîse de umeri și-i apăsase genunchii, să geamă în mijlocul furtunilor o închinare de preot păgîn sau de vraci, pentru risipirea năpastelor cerești, la un altar ridicat pentru îmblînzirea aceloraşi puteri.

Fără îndoială însă că așezarea dezgropată de dinții și masa de piatră au fost durate de oameni cu mintea mai luminată și cu mîna mai ageră decît ale lui Oarță nevolnicul.

Erau vieţuitori mai dincoace, care au zidit împărăţii și au răpus dușmani mult mai iscusiți în știința războiului, veniți din Persia, din Grecia și Roma. Erau poate și singurii dintr-acea vreme care mai credeau că sufletul este nepieritor. Asemenea ființe nu se puteau închina cu tînguiri din gîtlej ca fiarele lovite de moarte, ca Oarță și ca zăvozii neliniștiți de lucirea dureroasă a lunii, în nopți cu cerul sticlos.

Nevolnicul părea prada unor spaime încă și mai afunde, dintr-o lume și-un timp încă mai vechi. Poate din epoca peșterilor.

„Mi se pare că încep să bat și eu cîmpii, ca un adevărat cărturar“, surîse cu îngăduință pentru sine Zaharia Duhu, mișcîndu-se din cotlonul lui.

Apa îl scăldase pînă la piele.

Ploaia slăbea. Tunetele se depărtau pe linia zării, spre șesuri.

Miji o rază de soare și se arcui în înălțimi un curcubeu boltit, cu capetele sprijinite din piscul muntelui pînă dincolo de sate și de ape, spre mijlocul țării. O pulbere argintie de picuri palpită mărunt în fîșiile de raze.

Mirosul jilav de primăvară deplină se risipi din pămîntul spălat de cea dintîi ploaie a anului și totul fu deodată mai limpede, mai dureros de proaspăt și de-o mai adîncă frumusețe.

Oarță se ridică șuroind de apă, scuturîndu-se ca un cîine. Nu cuteza să privească în ochii stăpînului. Căută cu privirea bulbucată, rușinat și pieziș.

– Ai fost prooroc, Oarţă !...rosti fără să rîdă, Zaharia Duhu. Şi văd că mai eşti dumneata şi un mare vraci ; alungi furtunile !

Oarţă rîse şi el, cu gura pînă la urechi.

– Îhî !...

Pe urmă îşi îmbrăcă sumanul. Astăzi nu mai era clip de lucrat în pămîntul ud şi lipicios. Începură să strîngă roaba şi ciurul la loc ascuns. Oarţă apucă lopata şi cazmalele, gata de plecare, cînd răsună un glas :

– Bădiţăăă Zahariaa !...

Chemarea piţigăiată a lui Petruţă nu aştepta răspuns.

Apăru Petruţă în persoană, sărind peste pietre şi constatînd pentru sine :

– Aicea eşti ? Ştiam eu că eşti aicea, bădie !...

Era numai în cămaşă şi cu iţarii strînşi creţ pe pulpe, desculţ şi încins cu o curea îngustă peste mijloc.

Dar nu se cunoştea un strop de ploaie pe straiele albe.

– De unde-ai ieşit, diavole ?... se minună Zaharia. Şi unde-ai fost cît a plouat ?...

– Stai, să vezi, bădiţă Zaharia ! se pregăti de povestit, răschirînd puţin un picior înainte şi înfigîndu-şi palma mică în curea, cum îl făcea el pe flăcăul. Să vezi cum s-o tîmplat... Veneam încoace să-ţi spun că te-o chemat mătuşa Ruxanda să te duci numaidecît la Botee. Zice că-şi fac de cap cuscrii şi cimotiile cu semănatul. Plec eu. Vin într-o fugă... Zic, ia să trag întîi o raită prin pădure, că ştiu eu un cuib de anu trecut, să văd dacă o venit pasărea şi-n ias' primăvară. Ajung eu în pădure. Găsesc cuibu. *Păsărghia* taman venise şi-i făcea reparaţie. Mă trag încetişor, în vîrful degetelor, să n-o sparii. Şi mă pregătesc să vin într-acoace, într-un suflet. Cînd colo, abia fac zece paşi şi aud, măi tată, nişte tunete şi nişte fulgere, să cadă cerul pe mine. Ehei ! Ehei ! Petruţă zic ce te faci tu acuma ?...

– Scurteaz-o, dragă Petruţă !... vorbi blajin Zaharia. Văd că vrai să-mi istoriseşti o poveste întreagă...

– Ce s-o scurtez că-i gata ! Zic : Ehei ! Petruţă, fiule, ce te faci tu, acuma ? Mă uit în jos, mă uit în sus, începuse să picure. Numai ce văd o scorbură într-un copac, să încapă şi Oarţă, nu numai eu. (Oarţă mormăi ceva, cînd îşi auzi numele.) Bun !... Intru eu în scorbură. Eram ca într-un

dulap. Şi stau, şi stau, şi stau... pînă ce-o stat ploaia. Altfel, dacă mă uda, vai de chelea me ce păţeam de la mătuşa Ruxanda.

– Putea să te trăsnească, drace neastîmpărat !

– Apoi chiar c-o şi trăsnit un copac de-aproape. A căzut o pară şi s-o făcut o lumină mare şi l-o despicat drept în două. M-am dus să-l văd... Parcă l-o tăiat c-un ferăstrău înroşit în foc, din vîrf pînă în rădăcină... Acum să-ţi spun drept, bădie Zaharie, cînd o trăsnit mi-o cam ţîţîit şi mie oleacă inima. Nu chiar ca lui Oarţă, dară cam pe-aproape.

Oarţă gîlgîi în gîtlej un sunet, care cu puţină bunăvoinţă putea fi socotit drept rîs sau ceva cam pe-aproape.

Petruţă mai sări peste pietre, păzindu-se să nu calce cu picioarele goale în bălţile de apă.

Se plecă şi scoase un ţipăt uşor :

– Ce-i asta, bădie Zaharia ? Mă tem că asta-i chiar din comoara regelui Dromichet. !...

Cînd se ridică de jos, ţinea în mînă un lucruşor galben de metal. Îl clăti în unda unui ochi de apă.

Era o brăţară. De aur sau de alamă ; o brăţară lucrată cu migală, înflorată şi bătută cu pietre roşii şi verzi, scoasă la iveală de puhoiul ploii.

Zaharia Duhu o prinse între degete, cu ochii păienjeniţi şi cu inima zvîcnind dureros de emoţie.

O înveli în batistă. Puse un semn unde a găsit-o copilul.

Pe urmă, vorbi :

– Petruţă, mergi cu mine ! Am să te trimit la tîrg cu Oarţă, să dăm o telegramă la Bucureşti

C a p i t o l u l VI

Era o brăţară veneţiană, purtată de o domniţă fără nume.

– E o podoabă frumoasă şi rară. Dar e mult mai dincoace ! Lucrătură veneţiamă, din epoca lui Lorenzo Celso... Ceea ce confirmă încă o dată părerea mea, frate Zaharia ! Au fost două rînduri de aşezări, suprapuse, la distanţă de măcar o mie cinci sute de ani...

Alexandru Opriș jucă brățara în palmă. Apoi o întoarse din nou, pe o parte și pe alta.

Era într-adevăr o podoabă rară și fină. Păstrată printr-un miracol intactă, numai cu două-trei pietre desprinse.

Zaharia asculta cu un fel de mîhnire, rezemat de stîlpul cerdacului, cu brațele subpuse.

Așadar, nu era ceea ce-l bucurase și aștepta. Ar fi schimbat toate bogățiile din lume, pe comoara lui, oricît va fi fiind ea de săracă. Nu-l încînta aceasta pe care i-o scotea înainte norocul, oricît va fi fiind ea de rară și de prețioasă brățara venețiană din timpul dogelui Lorenzo Celso.

– Alex, dă-mi-o și mie puțin !... se rugă Madala.

Și se întoarse alintat către Zaharia Duhu, rîzînd cu toți dinții tineri, mărunți și de-un alb sclipitor, de zăpadă.

– Bineînțeles, dacă-mi permiți dumneata...

Zaharia făcu un gest de renunțare generoasă.

Din clipa aceea, nici nu-l mai interesa soarta unei asemenea giuvaericale ; desigur de aur și desigur scumpă, dar pentru el fără preț, de vreme ce-i înșelase bucuria.

Madala ridică ușurel, cu două degete, brățara din palma fratelui mai mare și, înainte de a o cerceta, o trecu pe încheietura mîinii, cu o femeiască nerăbdare. Numai după aceasta o privi, îndepărtînd și apropiind brațul dezvelit... deschizînd și închizînd pumnul mic ; răsucind-o și dezmierdînd-o cum va mai fi încîntat poate și altădată o domniță necunoscută din alt veac, cu rochia grea de brocart și cu ochi migdalați, care s-au șters pe cine știe ce icoană de ctitorească, în cine știe ce mănăstire voievodală. Era firesc. Chiar pentru o copilă de paisprezece ani, femeie încă nedesăvîrșită, o podoabă e frumoasă sau nu și e de preț ori nu, numai după cum îi vine ei bine sau nu.

Petruță păși bocănind în încălțările noi cu vîrfuri de glanț și, îmbujorat în obraz, vorbi cu hotărîre, ridicînd ochii :

– Dacă vrei mata, duduie Madala, poți s-o păstrezi ! Eu n-am ce face cu dînsa. Mai bine găseam un ceasornic. Atunci zic și eu că era altceva !...

Logica lui Petruță nu admitea nici o discuție. El găsise brățara. Deci el avea dreptul suveran să hotărască asupra ei. L-ar fi mulțumit mai degrabă un ceas. Dacă norocul

lui, însă, a voit să fie brățară, lucru femeiesc, cine-l poate împiedica oare s-o dăruiască pe dată altcuiva, cui îi poate fi de folos și-i face plăcere ?

– Asta nu s-a mai pomenit nicidoată !... se miră Zaharia Duhu. Petruță dăruind ceva, fără să întrebe ce poate căpăta in schimb ?... Să știți că se apropie sfîrșitul lumii ! Cutremur sau potop, lăcuste și ciumă !

– Bădie !... se rușină Petruță, retrăgîndu-se lîngă scara cerdacului, cu o dezamăgire de filantrop ofensat de incomprehensiunea contemporanilor.

– Lasă băiatul în pace !... îi luă apărarea Alexandru Opriș, ridicîndu-se și apropiindu-i capul de pieptul lui, să-i mîngîie părul cînepiu. Lăsați-mi băiatul în pace, că altfel nu mai am din cine să-mi fac elev și urmaș. Nu e așa, Petruță, că vrei să te faci profesor și arheolog ?...

– Ba bine că nu ! Se-nțelege că vreau ! dădu din cap Petruță, de cîteva ori, ca un ied.

Și tot ca un ied, cu copitele mici, tropăi în încălțămintele noi, pînă în mijlocul cerdacului, simțindu-se acum ocrotit și important. Perspectiva carierei de profesor îi păru mult mai ademenitoare decît faima de cel dintîi notar printre notari, pe care i-o urase mai deunăzi domnul factor Pintilie. În conscciință își rosti cu glas tare proiectele și ambițiile :

– Vreau să fiu profesor, fiindcă atunci am să am leafă zdravănă, nu șagă ! Stau, colo, ca un boier, la București, și-mi cumpăr și ceas ! Un ceasornic cum am văzut eu, în *jornal*...

– Și cam ce fel de ceas, Petruță ?... întrebă Alexandru Opriș. Madala, ia vezi tu, ce fel de ceas vrea Petruță si dacă se găsește așa ceva, pe la București...

– Dar cu brățara ?... Cum rămîne cu brățara ? Cui dau cu brățara ?... păru foarte îngrijorată Madala, începînd să o scoată încet de pe mînă, foarte încet, nespus de încet.

Se mai întîmpla și ceva din cale-afară de curios.

Brățara intrase într-o clipită adineauri și acum nu se mai dădea scoasă. Era, se vede, o brățară care se săturase de zăcut în pămîntul muced și negru, iar acum nu se îndura să se despartă de o mînă atît de fragedă și caldă ca a Madalei.

Alexandru Opriș înțelese acest lucru foarte ușor de înțeles, chiar pentru un arheolog.

Începu să rîdă :

– Madala, Madala !... Ți-am mai spus și altădată că șiretenia ta e cusută cu ață albă. Trebuie să recunosc că te întrece Petruță.

– Alex ! îl mustră rușinată copila, cu același glas al lui Petruță, cînd rostise ofensat : „Bădie !“

– Ce Alex ! Te-am priceput toți... Te-a priceput și Petruță, înaintea tuturor. Și el, ca un neam chibzuit și practic de răzăși, cum tot îi găsește mereu vină fratele Zaharia, și-a făcut o socoteală mai subtilă. El a găsit o brățară, iar lui nu-i trebuie brățară. El vrea ceas ! Tu n-ai găsit brățară, dar îți place brățara... Și tu știi de unde s-ar putea cumpăra la București un ceasornic, așa cum îl visează Petruță și cum nu se fabrica pe vremea lui Lorenzo Celso. Mai simplu nici nu se poate...

– Atunci e a mea ? Îmi rămîne mie ?... se bucură Madala, privind cu neîncredere încă la Zaharia Duhu și la Petruță.

– Dacă așa a hotărît Petruță !... strînse din umeri, fără nici o putere, Alexandru Opriș. Cine se poate pune împotriva voinții lui Petruță ?

– Lăsați-mă să-l sărut... Îmi vine să vă sărut pe toți ! bătu din palme Madala, răsucindu-se în călcîie de se rotiră fustele și agățîndu-se pe rînd de gîtul tuturor să-i sărute, din toată inima și atît de sonor, să se audă pînă sus, în deal, la curtea Iloveanului.

Numai mătușa Ruxanda rămase nesărutată, fiindcă nu era de față, și Oarță, care se ocăra în curte cu un gînsac mînios.

Acestea fiind isprăvite, Madala îl cuprinse cu brațul de după umeri pe Petruță și îl trase într-un colț de cerdac, să afle anume cam ce fel de ceasornic dorește el și cam cu cîte capace.

– Îți spun, frate Zaharia – reluă Alexandru Opriș – prevederile noastre se împlinesc punct cu punct !... Au fost două așezări. Și poate cea din urmă va fi fost într-adevăr a unei voivodese, care rămîne de aflat. Brățara datează fără îndoială de-atunci. E o piesă prețioasă, de muzeu... Voi căuta s-o schimb cu alta pe mîna Madalei și s-o așez

la locul ei, într-o vitrină. Pentru noi, mai de preț ar fi fost însă o simplă urnă de lut cu o inscripție, sau un pieptar de fier ruginit care să dovedească o dată precisă temeliilor dintîi... Să mergem după-amiază și să vedem ce-ai scos tu pînă acum la iveală...

Zaharia Duhu deschise carnetul cu scoarțe de mușama vărgată și lămuri mersul săpăturilor la zi, cum de altfel a trimis cunoștință și prin scrisori.

Prietenul sosise de sîrg în această dimineață, la trei zile după telegramă. Tot avea de gînd să folosească vacanța Paștilor pentru un asemenea drum.

Madala se rugase să n-o lase singură acasă. Era întîia oară cînd ieșea din viața orașului, la cîmpuri și la pajiștile primăverii. De astăzi-dimineață nu-și mai găsea astîmpăr, scotocind grajdul și hulubăria, șopronul și livada din spatele curții, căsuțele cîinilor din lanț și cuibarele cloștilor.

Petruță, în strai de zile mari, ca o muscă muiată în lapte acru, stingherit de încălțările cu potcoave de alamă, făcea slujba de amfitrion și de ghid. Se minuna de jalnica ignoranță a unei fete cu patru ani mai în vîrstă ca dînsul și încă neștiind să deosebească un boboc de rață de unul de gîscă, nici floarea cireșului, de-a caișilor.

– Mata n-ai scos va să zică boboci, la București? se scandalizează Petruță. Mătușa Ruxanda a pus patru gîște pe ouă și avem vreo douăsprezece cloști pe ouă de găini și de rață... Nu mai zic de aiste care-au scos pui și le vezi...

– Noi stăm în București, la etajul al doilea, destăinui cu oarecare mîhnire Madala. Acolo nu putem ține decît un pisic. Iar florile le cumpărăm din piață...

Înaltă și firavă, cu ochii verzi-aurii, umbriți de gene răsucite la vîrf, Madala era o mai gingașă imagine feminizată a fratelui mai mare. Părul inelat, cu reflexe metalice și încărcat parcă de o electrică scînteiere, se afla despărțit la mijloc de o cărare liniară, prelungită pînă la ceafă. Aceasta îi dădea o înfățișare mai femeiască decît vîrsta, cînd stătea în nemișcare, și poate mai gravă decît firea, amintind anumite portrete ale Renașterii. De fapt, era în vîrsta nehotărîtă, cînd încetează să mai fie copil și nu e încă „o domnișoară".

Avea izbucniri de fetiță. Atunci trecea de la bucurie la ciudă și de la înduioșare la mînie, cu o volubilitate în-

cîntătoare, lăcrimînd sau strîngînd pumnii, bătînd din picior sau izbucnind în hohot. Şi deodată, totul se preschimba, fără punte de trecere, în pretimpuria alintare a unei Eve depline, în voce, în mişcarea mlădie a mîinii, în înălţarea graţioasă a gîtului rotund, cînd mirosea o floare ca o pasăre alb-catifelată, după ce a înghiţit boabele de rouă din cupa de stînjinel.

Chiar mătuşa Ruxanda îşi uitase glasul oţetit, muindu-l în dezmierdare, cînd i-a vorbit întîi ; iar acum îi pregătea pentru diseară pernele cele mai moi, de puf.

Oarţă încremenise la asemenea arătare luminoasă, cum nu-i fusese dat ochilor să vadă în casa posacă a stăpînei, unde sexul blînd era reprezentat de o făptură uscată şi hărţăgoasă ca mătuşa Ruxanda, cu ochii ca bobul de mazăre crudă şi cu cîngile degetelor gata să apuce în fiecce clipă cleştele sau cociorva.

Rămăsese cu gura căscată şi cu labele lui păroase spînzurate de-a lungul trupului, pînă la genunchi. În taină, se hotărîse să-i arate semn de adorare, cioplindu-i un toiag ciobănesc, cu flori şi învîrstări cum numai el se pricepe să sape cu vîrful briceagului, după un meşteşug pe care Dumnezeu ştie de unde îl învăţase şi în care era neîntrecut.

Madala cucerise astfel, în puţine ceasuri, toate sufletele, încălzite de voioasa ei tinereţe. Ea lipsise livezii cu flori albe de măr şi de vişin, cu flori trandafirii de piersic ; flori scuturate acum ca un aşternut de atlaz, pentru pantofii mici şi subţiri, din piele de căprioară.

A fost atît de vădit aceasta pentru toţi ochii, încît după-amiază, în livadă, Alexandru Opriş nu şi-a putut opri o exclamare :

– Madala, stai puţin unde eşti !... Păcat că nu am culorile cu mine.

Madala era în haina alb-spumoasă, sub un cais alb înflorit. Un cais cu floarea tîrzie, s-ar fi spus păstrată anume pentru ea în toată grădina, cînd ceilalţi pomi îşi scuturau scoicile fine şi sidefii.

– Am eu boiele !... declară Petruţă, cu energia unui general care-a păstrat muniţii pentru bătălia decisivă şi are acum prilejul să dovedească tuturora cît de bine a chibzuit. Am eu boiele de toate felurile... Roş, verde, albastru, *roza*, portocaliu...

– Cum îți vine să mai vorbești ! îl dojeni Zaharia Duhu. Are niște creioane colorate, de ceară, pentru mîzgăliturile lui... lămuri, întorcîndu-se spre Alexandru Opriș.

– Ce importă ? Nu e vorba doar să ne apucăm de-o capodoperă... O schiță. Pentru aceasta ajunge o foaie de hîrtie și un capăt de creion. Ia fugi, dragă Petruță, și adu aci „*boielile*“ tale, să încercăm !...

Petruță dădu goană.

Alexandru Opriș avea un mare dar de zugrav. La sfîrșitul liceului chiar șovăise în ultima vacanță, dacă să aleagă între universitate ori școala de arte frumoase. Se hotărîse, pînă la capăt, pentru îndeletnicirea de istoric și arheolog, folosindu-și de atunci încoace meșteșugul de a plăsmui imagini negre și colorate, în schițele hîrburilor scoase din pămînt și în reproducerea pietrelor de mormînt cu inscripții.

Arareori își amintea de vechea chemare, ca de-o ispită trecută și dulce.

– Iacătă-le, tăte !... sosi gîfîind Petruță. Am adus și hîrtie. Hîrtie din cea groasă, care-a rămas de la mata, de anu trecut...

Hîrtia era mare și groasă. Un sul adus din cealaltă vară, pentru a sluji, alături cu plăcile aparatului fotografic, la ilustrarea viitoarelor cărți despre săpăturile din Piscul Voievodesei.

Dar văpselile lui Petruță ! Ce biată cutioară de plumburi colorate, aproape pe sfîrșite și cu vîrfurile cioplite, bont, de un cuțitaș de zece bani !

Alexandru Opriș le scutură pe fundul cutiei de carton, cu entuziasmul în scădere. Încă nu mai lucrase cu asemenea creionașe, din acelea cu care copiii de școală primară își tămînjesc hărțile, cele cinci continente, cu fluvii albastre ca vinele și munții cafenii ca omizile.

– Totuși, să încercăm !... Așa, fiindcă am apucat să mă angajez ! rosti cu scepticism, alegîndu-și un loc pe banca de scîndură înnegrită de ploi, unde se vedea săpată cu litere mari de tipar, pe tot spătarul, semnătura lui *Tudose V. Petruță, elev. cl. a III-a primară,* rămasă de anul trecut.

– Alex, numai să nu mă ții mult !... puse condiții, Madala. Și să mă faci cu mîna așa (o puse în diagonală, acoperind pieptul), ca să se vadă bine brățara.

– Bine, Madala. N-o să te ținem mult și n-o să lipsească nici brățara...

Începu în glumă și fără încredere.

De la primele linii și pete de culoare, însă, înțelese că frăgezimea modelului sub albul proaspăt al florilor de cais ajunge pentru a înlocui lipsa pastelului cu pulberea fină, sau a văpselelor cu toată lumina prămăverii închisă în tuburi de pastă de dinți. Acum simțea că-i poartă aerian degetele și că-i transfigură văzul o putere lăuntrică și rară, care vibrează o singură dată într-o viață de om.

Chiar în mijlocul unui atelier, cu soarele savant distribuit prin canaturi de sticlă, și chiar după o îndelungată ucenicie pe lîngă maeștri vestiți, n-ar fi știut să mlădieze liniile atît de unduios și să îngemăneze atît de proaspăt culoarea bietelor creionașe grosolane din cutioara lui Petruță. Lucra într-o înfrigurare străină de el, care-i crispa buzele pe țigara stinsă și-i săpa o cută îngustă, între sprîncene. Presimțea că aceasta va dura scurt și că din nou, acuși, totul : și el, și livada, și modelul, și florile de cais vor reintra în mediocritatea din totdeauna, unde frumusețea e o iluzie fugară într-o eternitate posomorîtă.

Madala era preocupată mai cu seamă de brățara care i se părea că, oricum o așază, încă nu este destul de scoasă la vedere. Alexandru Opriș se temea să nu se risipească și să nu se întunece altceva. Gîtul zvelt ieșit din gulerul spumos de dantelă și capul cu liniile fragile, culoarea străvezie și pură, de altă floare, între florile ramurilor de cais, încununînd-o într-o apoteoză boticeliană a primăverii.

Petruță, cu mîinile la spate, în ciubotelele lui cu vîrf de glanț și cu potcoave de alamă, privea grav hîrtia unde chipul prindea rapid viață, ca un foarte autorizat cronicar plastic.

– Aha ! Iaca face acuma și brățara ! constată, cu o foarte sinceră admirație, terminată într-un fluierat elocvent.

Madala își potrivi mîna pe piept, cu un gest de primadonă rănită, ca să nu ascundă cumva nici un amănunt

din cizelurile brățării venețiene, de pe vremea dogelui Lorenzo Celso.

Dar admirația lui Petruță căzu o dată cu fluieratul de extaz, curmat. Așa ceva ar fi fost în stare să zugrăvească și el ! O simplă linie, abia aruncată oval pe mlădierea brațului și două-trei benghiuri, însemnînd pietrele roșii și verzi. Atîta tot, pentru o asemenea mîndrețe și scumpete de brățară !

Clătină din cap, dezamăgit, cu dezaprobare. Alexandru Opriș, el părea însă mult mai încîntat de tot ce-a izbutit să însuflețească pe hîrtie ; clipă, gest și prospețime efemeră, capturate din trecerea lor aeriană și fără urme, într-o după-amiază de primăvară cu mult soare, din cîteva vîrfuri de creion ascuțite bont, cu un briceag de zece bani. Mai privi foaia, ridicîndu-se de pe bancă și lepădînd boielile lui Petruță, în cutioara de carton. Rosti, pentru sine mai mult, decît pentru ceilalți :

– Citeodată regret că mi-am trădat vocația aceasta, pentru niște lucruri vechi și moarte !...

Pe urmă, scuturîndu-se :

– Madala, să-i punem ramă la București și să-l trimitem mamei Ruxanda !

– Chiar că de asta are mătușa Ruxanda nevoie ! grăi, ireverențios, Petruță. Mai mare plăcere dacă i-ați trimite două tigăi smălțuite...

Toți s-au prefăcut că nu iau seamă la asemenea insinuare, formulată de puiul de om, într-un asemenea neobrăzat dispreț.

Madala a strîmbat și ea buzele de mărgean, cînd descoperi că, în portret, brățara venețiană din epoca lui Lorenzo Celso părea un amănunt de cea mai mică însemnătate.

– Crezi că scapi, Alex ?... amenință ea. La București, nu te las pînă ce n-ai să-l termini.

Să-l termine – adică să dea toată luarea-aminte cuvenită brățării, fără de care, pentru Madala, chipul ei zugrăvit nu mai avea nici un haz.

– Bine, Madala ! Facă-se voia ta și a lui Petruță ! consimți Alexandru Opriș, știind că pînă la București nestatornicia Madalei va uita ce-a dorit .

Apoi, întorcîndu-se către Zaharia Duhu :

– Acum, frate Zaharia, să vizităm pietrăriile noastre cît e soarele sus !

C a p i t o l u l VII

Bucuria este scurtă, fiindcă adesea pe lume se ivesc rele de colț dibănii.

Baba desfăcu ștergarul înnodat și scutură în pîriu cojile de ouă roșii, descîntînd ceva cu semne deasupra apei.

Cojile plutiră sprinten ca ușoare corăbioare colorate, spre alte rîuri de departe.

– De ce le aruncă în apă ?... întrebă în șoaptă misterioasă Madala, cînd trecură de baba cea cocîrjată, cu înfățișare de vrăjitoare.

Petruță își împinse pe ceafă pălăriuța rotundă ca un fund de ceaunaș, apoi înfigîndu-și mîna în brîul roșu vorbi cu superioritate de atoateștiutor :

– Apoi, că nici nu se poate altfel, duduie Madala !... Dacă zvîrli la gunoi cojile de ouă roșii, atunci e mare păcat și-ți arunci norocul și rodul. Numaidecît trebuie să le dai drumu pe apă curgătoare... Apa le duce să deie de știre blajinilor că a venit Paștele și blajinii trăiesc din ele... Ajung pînă la dînșii în patruzeci de zile, iară dintr-o coajă de ou se satură doisprezece blajini... Așa-s de-nvățați dînșii cu postul, vai de mama lor !

– Și ce-s aceia blajini ?... Unde stau dînșii ?... fu foarte curioasă să afle Madala.

Atotștiința lui Petruță trecu printr-o mare cumpănă.

Auzise și el din oameni despre blajini care se hrănesc doisprezece dintr-o coajă de ou, dar nu-l muncise gîndul să afle cum arată la chip și unde domiciliază. Ieși însă din impas, trecînd repede la alte informații, tot atît de importante :

– Ce să fie aceia blajini ? Ia niște ființe bune ale lui Dumnezeu !... Mai bine, eu am să-ți spun matale altceva. Știi, duduie Madala, că eu alaltăieri, la Înviere, cînd am fost la biserică, am ascuns icea, în brîu, o băncuță de

argint nou-nouță și un ou roș ? Așa fac toți flăcăii la noi, în sat... întîi le-am pus în apa cu care m-am spălat dimineața și-am făcut cruce asupra lor. Pe urmă, m-am dus la slujbă cu bănuțul și cu oul în brîu. Domnul nostru Isus Hristos are să-mi poarte de grijă, ca să nu-mi lipsească bani de argint tot anul și să mă fac roș în obraz, ca oul de Paști...

– Acestea-s superstiții, dragă Petruță ! Cum poți crede așa ceva ?... îl dojeni Madala, plecîndu-se să culeagă din iarba cu colț mărunt flori galbene de ciuboțica-cucului.

– Acuma ai vorbit, duduie Madala, drept ca bădița Zaharia !... Și el, tot așa, cică nici nu vrea s-audă de ce vorbesc oamenii. Eu, drept să-ți spun matale, că or fi ele *superistiții* ori *nesuperistiții,* eu cred, fiindcă-s adevărate !... Dacă bădia Zaharia ar fi ascultat ce spun acei care știu rînduielile comorilor din vechi, găsea el, ehehei ! de mult comoara după care tot umblă și n-o mai află. Nu mai departe decît alaltăieri noapte...

– Ei, cum ? se miră Madala, rîzînd încetișor și potrivind cozile florilor culese, în mănunchi. Spune-mi și mie minunea aceasta...

– Spun ! Că nu mă costă nimica să spun ! vorbi grav Petruță, pentru care, ca și pentru mătușa Ruxanda, universul se împărțea în lucruri care „costă“ și altele care nu. Spun, fiindcă toată lumea o știe și vorbește. Mata, duduie Madala, n-ai auzit, se vede treaba, că în noaptea de Înviere ard comorile și se deschid ?... Bădia Zaharia, în loc să meargă la biserică să se închine, dacă se ducea dezbrăcat în chelea goală pe deal, atuncea vedea vîlvătaia comorii si punea semn. Pe urmă, putea să meargă cu Oarță, dis-de-dimineață și să vină cu căldarea plină de galbeni în spate. De asta nu mai încape vorbă, cum te văd eu pe mata... În afară doar, dacă nu-i cumva o comoară de cele care se deschid numai o dată la șapte ani, ori dacă nu-i comoară de bani răi, păzită de necuratul. Atuncea, în noaptea de Înviere se dă mai afund, cu un stat de om.

– Ți-ți ! Multe mai știi tu, Petruță !... zîmbi cu ușoară glumire, fără răutate, Madala.

Petruță se dovedi insensibil la ironie. El știa ce știa. Încuviință, cu mulțumire de sine :

– Știu, fiindcă iau aminte la toate cîte le spune lumea ! Au început să vorbească oamenii din sat. Zice că au să se apuce și ei de căutat comoara, dacă văd că nu-i scris lui bădia Zaharia s-o afle. Vezi mata, aicea-i tot buclucul !... Dacă-i scris altuia s-o găsească, nici n-are nevoie să plece cu lopată și cazma. Iese comoara singură la fața pămîntului și se cere luată, cum spunea și moș Timofte Gîțulea, ciobanul.

– Ne-am cam depărtat de domnii și stăpînii noștri. Să-i așteptăm !... privi Madala în urmă, dovedind că a dat numai o distrată ascultare la ceea ce spunea moș Timofte Gîțulea, ciobanul.

În urmă, nu se mai vedeau cei doi prieteni : Zaharia Duhu și Alexandru Opriș, domnii și stăpînii copilandrilor. Pășunea era goală, cu verdele ei umed și gras, așternut pînă în poalele pădurii.

Acolo, în fund, se zăreau numai cîteva mioare albe, ca niște amăgitoare urme de zăpadă. Plutea o bătaie lină de clopot : se auzea într-adevăr sau era numai o chemare de vis ?

– Să stăm aici, pe capătul ist de podeț ! alese un loc de așteptare Petruță.

Se așează și se ridică îndată, dîndu-și seama de obligația sa de gentilom, să facă loc Madalei. Ba scoase din brîu și batista cu tiv de mărgele și o așternu pe piatră, netezind-o cu palma.

– Ca să nu te tragă răceala, duduie !

Rămase în picioare ; deodată, sfios și descleștîndu-și stînga din brîușorul roșu, cu care își dădea el de obicei înfățișare trufașă de flăcău, începu să-și frămînte degetele, ca un adevărat copil cînd nu știe de unde să înceapă o lecție grea.

– Duduie Madala – se hotărî vorbind cu umilință – eu am vrut să te rog pe mata ceva și-acuma mi-i rușine...

– Aceasta e ceva nou, Petruță ! Nu te știam așa de rușinos. Ia poftim, așază-te aci, lîngă mine și spune-mi ce te doare !

Madala îi trecu mîna după gît, cu autoritate de soră mai mare. Petruță mușca în dinți o coadă de ciuboțica-cucului. Mușca și scuipa bucata retezată, cu sucul acruț. Madala i-o desprinse ușor din gură și o aruncă în apa

repede și străvezie, să plutească după cojile de ouă roșii care s-au dus în țara blajinilor.

Apoi, cu o instinctivă cruzime de viitoare femeie, începu să rîdă :

– Dacă voiai să-mi arăți că te-ai hotărît să te faci vegetarian, ca mama Ruxanda, nu era nevoie de atîta introducere și nici nu-i ceva atît de rușinos !...

În aceeași clipă, însă, regretă spusele, fiindcă văzu pe chipul de copil al lui Petruță o hotărîre aspră, ca o ușă care s-a închis asupra lumii de-afară.

Era și ea încă la marginea copilăriei, fără prea multe griji și fără nici un presentiment amar al vieții. Dar înțelese în copilul de alături o îndîrjire încăpățînată și dureroasă, nefirească la asemenea vîrstă și la un astfel de omuleț.

Și tot cu instinctul de viitoare femeie, descoperi gestul și vorba, care-au șters încruntarea de pe fruntea orfanului de răzăș calicit și ucis în răscoale.

Îi scoase ceaunașul pălăriei și-l puse alături, pe căpătîiul de piatră al podului. Îi strînse fruntea la pieptul mic și elastic. Găsi cuvintele de îmblînzire.

Petruță se spovedi :

– Duduie Madala, eu vrcau numaidecît să învăț carte ! Eu nu pot să rămîn aicea un țăran prost, ca să rîzi și mata, cum ți-ai rîs adineaurea de mine... Bădia Zaharia e bun și nu mă ocărăște cu vorbe urîte. Dară ce pățesc eu de la mătușa Ruxanda, vai și amar de păcatele mele ! Nu-i zi lăsată de la Dumnezeu, ca să nu-mi spună că-s cules de pe drumuri și că s-o săturat să mă țină de pomană, ca pe un trîntor... Eu asta nu mai pot pentru ca s-o rabd, duduie Madala ! Pe mata toată lumea te ascultă și te iubește. De aceea m-am gîndit la mata... Dacă ai să pui cuvînt pe lîngă mătușa Ruxanda și pe lîngă bădia Zaharia, să mă deie la carte, la tîrg, apoi pot spune că-i lucru făcut... Cînd am să ajung eu om la rostul meu, pe urmă am să plătesc toate cheltuielile făcute cu mine, ca să nu mai aibă mătușa Ruxanda ce bombăni și drăcui. Eu așa m-am cugetat și de două zile tot vreau să mă rog la mata și mă ținea așa, un fel de rușine...

– Dar bine, Petruță ? se miră Madala, cu glas serios și blînd. Credeam că nici nu mai este nevoie de aceasta.

Nu spunea ieri, domnul Zaharia, că vrea să te deie la carte, ca să ai mai multă parte în viață decît el ?

– Spunea ! suspină amar Petruță. Multe spune bădița Zaharia, că-i bun și milostiv, cum vorbesc și oamenii din sat, să-l pui la rană, nu alta ! Numai, vezi mata, că nu cîntă el în casă... Cîntă mătușa Ruxanda ! De aceea îi și zice mătușa Ruxanda că-i clapon.

– Cum clapon ?... se minună foarte, de-a doua oară, Madala. Ce e aceea clapon ?

Petruță înlătură, cu o lăudabilă discreție, explicația.

– Lasă mata claponul, duduie Madala ! Aieste nu-s lucruri pentru domnișoare... Cînd ai să fii și mata ca mătușa Ruxanda, ai să știi ce-i claponu și ai să faci și mata claponi. Ceea ce poți mata să faci acum e să mai pui o vorbă bună și pe lîngă domnu Alexandru... Dacă hotărăște dumnealui că-mi găsește loc la o școală din București, unde-am să dau eu examen la toamnă și am să capăt bursă, atunci nici mătușa Ruxanda nu mai are ce spune. I-o închis gura !...

– Bine, Petruță !... făgădui Madala. Să n-ai nici o grijă. Mă fac avocatul tău. Și la toamnă am să te văd pui de bucureștean...

– Adevărat ? îi strînse Petruță amîndouă mîinile, strivind mănunchiul de flori. Adevărat, duduie Madala ?

– Petruță, înainte de concurs ai să vii la noi, la sfîrșitul lui august. Ai să stai două săptămîni și am să te prepar eu. Ceea ce-mi pare însă rău e că ai să lepezi hăinuțele acestea albe și curate, pe o uniformă urîtă și neagră.

– Ba nu-i urîtă de loc, uniforma de gimnaz ! vorbi cu hotărîre Petruță. Iaca vin și boierii noștri !...

Alexandru Opriș și Zaharia Duhu soseau de-a curmezișul cîmpului verde, discutînd foarte aprins.

Încă o dată, înainte de plecare, profesorul de la București căuta să-și convingă prietenul și ucenciul său în săpăturile arheologice că acea comoară fabuloasă după care tot umbla Zaharia Duhu era o nălucire fără noimă.

Răzășul, cu aceeași încăpățînare din sîngele lui Antohie Duhu și al mătușii Ruxanda, învelită într-o blîndețe sub care se păstra tot atît de tare, cerea să fie lăsat în nălucirea lui. El credea deplin, pînă la sfîrșit, fără argumente și scepticism cărturăresc.

– Să vedem minunea ! rîse Alexandru Opriș. Ai răsturna, frate Zaharia, tot ce clădim noi, cu învățătura și cărțile noastre. Dacă se întîmplă minunea, pot să las catedra și să te chem pe tine să ții cursuri în locul meu...

– Ai să vezi minunea !... făgădui Zaharia cu o domoală neclintire.

Știi cum ar numi aceasta prietenul nostru comun, Dinu Grințescu, inginerul ? Felul acesta al tău, placid, de a rezista tuturor argumentelor?... „Rezistența corpurilor moi", sau așa ceva. Mi-a explicat odată că mai tare decît oțelul și decît diamantul, sub ciocan, e materia vîscoasă, care nu e nici solidă, nici lichidă. Împotriva acestei rezistențe n-are efect nici o putere din lume și nici o mașină de-a lor, inginercască.

– Prietenul nostru, Dinu Grințescu, poate crede și spune orice despre mine !... vorbi Zaharia. Nu mă interesează, fiindcă nu-l simt cu nimica apropiat. De cîte ori îl văd, am o neliniște, cum ghicesc caii vecinătatea lupului și simt păsările că se apropie hultanul. Nu mi-a făcut nimic și cu toate acestea am acest simțămînt ! El vine din altă lume și îmi este străin...

– De cc ?... continuă să zîmbească Alexandru Opriș, de această altă ciudățenie a prietenului. E un băiat foarte bun și are să facă lucruri mari. A mai venit pe aci ? Îmi parc că pregătește ceva...

– Astă-toamnă, după ce-ai plecat tu... A venit cu niște aparate, a umblat pe dealuri și a plecat. Era foarte mulțămit de cele ce i-au arătat aparatele lui și spunea că n-a sosit încă ceasul. Într-adevăr, îmi pare și mie că pregătește ceva, dară nu ceva bun !...

Nu termină. Se feriră amîndoi din drum, fiindcă sosea guițînd din claxon un automobil, apariție încă rară pe acele vremuri și prin acele locuri. a

Automobilul îi depăși într-un vîrtej de praf și se opri, frînat brusc.

Călătorii, îmbrăcați în piei de lup și cu ochii astupați de ochelari enormi, se răsuciră pe perne privind îndărăt ; pe urmă, unul coborî, eliberîndu-și privirea din ochelarii de scafandru.

Petruță era gata, în fața mașinii, dîndu-i tîrcoale și plecîndu-se cu pumnul pe genunchi, să studieze secretul

„drăcăriei". În hotărîrile lui de viitor, prinsc rădăcină încă una. Neapărat, trebuia să-şi cumpere şi un automobil, cînd va fi domn la oraş, numai aşa, ca să-i închidă gura mătuşii Ruxanda.

Domnul în blană de lup, cu ochelarii ridicaţi pe frunte, se apropie, cu semne amicale.

– Prefectul !... rosti Zaharia Duhu, cu oarecare neplăcere, fiindcă nu simţea nici o atragere pentru persoanele oficiale şi mărimile politice.

– Domnul profesor universitar Opriş, dacă nu mă înşel ? întinse prefectul mîna, după ce-şi smulse mănuşa groasă. Ce plăcere, domnule profesor ! Ce plăcere !... Am aflat de la primărie că sînteţi aici şi-mi pare bine că întîmplarea m-a slujit. Dă-mi voie să mă prezint. Avocatul Emil Sava, prefectul acestui ţinut !

Se întoarse şi spre Zaharia Duhu şi-i scutură mîna cu o cordialitate electorală :

– Hristos a înviat, domnule Duhu ! Te căutam şi pe dumneata şi văd că norocul m-a favorizat.

Era un om scund şi rotund sub blănuri, cu ochii mici şi lucioşi de dihor, cu o mustaţă stufoasă şi cu prea mulţi dinţi de aur. Mare elector şi om înavuţit de scurtă vreme, cunoştea pe de rost, mai mult decît nevoile judeţului, păsurile fiecărui alegător, pe care-i ţinea pe toţi în mîna cu degetele scurte şi tari.

– Te-am căutat, domnule profesor, ca să mă războiesc cu dumneata !... anunţă, cu o jovială plăcere, aceste intenţii belicoase. Cum se poate, aceasta ?... De doi ani veniţi în judeţul nostru, faceţi descoperiri arheologice, publicaţi cărţi şi se scrie despre ele în jurnale ; iar noi nu meritărn atîta atenţie, să treceţi pe la noi şi să vă arătăm puţin că n-a pierit încă tradiţia ospitalităţii moldoveneşti ?... Dacă m-aţi fi anunţat despre aceste lucrări, care fac onoare judeţului nostru, vă stăteam la dispoziţie cu oameni şi cu mijloace de transport...

– Domnule prefect – se apără Alexandru Opriş – n-am avut nevoie de aceasta ! Fostul meu coleg de şcoală şi prietenul Zaharia Duhu a făcut aşa ca să nu am nevoie de nici un ajutor străin. Şi pe urmă, nici nu ştiam dacă cercetările noastre vor da un rezultat sau nu. Nu mi-ar fi plăcut să deranjez lumea, pe simple presupuneri...

– De ce deranj ? Pentru ştiinţa romînească şi pentru gloria judeţului nostru, nimic nu se poate numi deranj !... se porni pe tirade domnul Emil Sava, înainte, glăsuind sonor şi patetic, ca şi cum s-ar adresa cetăţenilor la o întrunire publică. Înţeleg ! Poate faceţi politică cu adversarii noştri şi v-a reţinut ideea că veţi cere un serviciu guvernului şi că prin aceasta îi rămîneţi obligaţi ? Domnule profesor, înaintea politicii şi interesului de partid, noi punem mai presus cultura, ştiinţa şi patriotismul ! Ele sînt în afară de partid !... Aceasta îmi place s-o ştie şi adversarii noştri, adică prietenii dumitale, după cît înţeleg.

– Dar n-am nici un fel de prieteni politici, domnule prefect !... rise cu toată bunăvoia profesorul. Nu sînt înscris în nici un partid şi acum îmi dau seama că nu-s înscris nici în listele electorale. Văd că ţara merge înainte şi fără mine.

– Atunci ?... nu mai pricepu nimic domnul prefect Emil Sava.

– Atunci e foarte simplu ! Ne-a plăcut să lucrăm singuri, eu şi prietenul meu Zaharia Duhu, tocmai ca să putem lucra in tihnă. Şi chiar vă rog, dacă e vorba să arătaţi oarecare simpatie cercetărilor noastre, să lăsaţi lucrurile cum se găsesc ! Cînd voi avea nevoie de un concurs, fiţi sigur că la d-voastră am să apelez, domnule prefect...

Lui Zaharia Duhu îi venea să-şi îmbrăţişeze prietenul. Vorbise cum gîndea el.

Prefectul se încruntă, contrariat. El nădăjduia, din aceste săpături încununate de rezultat, să tragă toate foloasele pentru campania electorală. Contribuind cu ajutoare băneşti şi cu oameni scoşi la corvoadă, putea dovedi adversarilor din opoziţie că înţelege într-un chip mult mai înalt decît dînşii să slujească faima unui judeţ. În loc de fotografia unui răzăş fără carte, în gazetele bucureştene, ar fi apărut fotografia lui, cu un picior pe ruinele dezgropate – ce oportună şi gratuită publicitate, înainte de alegeri, şi ce prestigiu, la centru !

Făcu doi paşi în susul şi în josul şoselei, cu mîinile înnodate la spate, pe sub blana de automobilist.

Se opri, stăpînindu-şi nemulţumirea.

– Aşadar, mă lovesc de-un refuz ! Aş avea drept să mă consider ofensat, domnule profesor. Dar eu pun mai presus interesul culturii, decît persoana mea... Am să vă dovedesc, cu toate acestea, că tot aveţi nevoie de mine. Domnule Zaharia Duhu, te-aş întreba puţin, aşa de-o curiozitate, să-mi răspunzi, ou ce drept şi cu a cui autorizaţie faci săpături pe un pămînt care nu-ţi aparţine ? Ruinele acelea unde săpaţi acum sînt pe proprietatea amicului meu Boldur Iloveanu. Administratorul lui i-a scris la Paris... El s-a arătat că nu e un om atît de vrăjmaş, ca părintele dumitale, răposatul Antohie Duhu, cu care ne-am judecat douăzeci de ani, pentru o bucată dc pămînt...

– Acestea sînt lucruri trecutc şi uitate, domnule prefect !... rosti Zaharia, căruia nu-i prea plăcea să audă despre judecăţile răposatului său părinte, Antohie Duhu.

– Trecute, ştiu. Uitate, nu !... Nu, fiindcă cu am fost avocatul lui Iloveanu şi, mai bine ca oricine altul, cunosc cît am avut de luptat cu părintele dumitale. Uite aici, la tîmplele mele, cum mi-a scos peri albi ! Dar să lăsăm acestea, ca să-ţi fac pe plac !... Administratorul lui Iloveanu i-a scris şi cerut dezlegare. Iar prietenul meu Boldur s-a arătat mai dc omenie de cum ar fi fost poate de aşteptat. A dat ordin să nu se amestece nimeni. Să se prefacă toţi a nu vedea nimic... Şi-i dau dreptate ! Cînd e vorba de ştiinţa noastră şi de trecutul judeţului nostru, aceste lucruri mărunte n-au nici o importanţă !... gesticulă, perorînd, domnul prefect, cu ochelarii de automobil pe frunte şi cu blana desfăcută pc abdomenul rotund.

Îşi privi auditorii şi constată cu satisfacţic semne de îngrijorare pe chipul lor.

Zîmbi, tuşind în mustaţa stufoasă şi continuă :

– Dar... Dar iată că Boldur Iloveanu s-a întors în ţară ! La el mă duceam acum... Şi înainte dc a da ochii cu el, în acest scop voiam să vă văd, pe dumneata, domnule profesor şi pe dumneata, domnule Zaharia Duhu. Are să mă întrebe dacă am cunoştinţă despre cele ce se petrec pe teritoriul judeţului meu. Cineva intră pe o proprietate privată, desfundă şi sapă, cum îl taie capul. Acea-

sta e încălcare de proprietate, fapt prevăzut în lege și pedepsit... Ce răspund eu ?...

– Spuneți că e pentru știința românească și pentru gloria județului dumneavoastră, domnule prefect !... insinuă Alexandru Opriș, mușcîndu-și buzele să-și stăpînească înveselirea, fiindcă prefectul cădea în propria sa cursă retorică.

Domnul Emil Sava nu se tulbură. Era deprins cu întreruperi încă și mai neprevăzute, la adunările publice.

Reluă :

– Evident, voi spune că e pentru știința românească și pentru gloria județului nostru. Dar e o chestie de pledat !... Am să mai spun și altceva. Domnule Zaharia Duhu, vezi că eu sînt mai puțin amarnic ca părintele dumitale ?... Am să-i amintesc amicului Boldur Iloveanu că față de dumneata are și altfel de obligație morală... În 1907, dumneata ai povățuit oamenii să nu tăbărască orbește asupra curții și asupra hambarelor. Aceasta a fost o faptă patriotică și cuminte. Merita o recompensă. A venit ceasul să o plătească... Este ?

– Atunci, ne-am înțeles și nu-mi rămîne decît să vă mulțumesc, domnule prefect !... spuse Zaharia Duhu. Cînd am făcut-o în 1907 n-am făcut-o însă pentru domnul Boldur Iloveanu și pentru averea lui. Am potolit oamenii din furia lor orbească, mai întîi, fiindcă de fapt îi jupoia domnul Ilie Sacară, vechilul și fecioru-său, Nicachi : dar mai ales fiindcă știam după cele întîmplate aiurea că aveau să atragă urgia asupra lor... Au folosit cu toții ! Gospodarii din satul meu, fiindcă au scăpat atunci de ceea ce-i așepta după ceasul de deznădăjduită răzvrătire. A scăpat și avutul domnului Boldur Iloveanu, care nu-mi făcea nici cald, nici rece... Toată lumea s-a ales cu un bine. Dacă-i vorba însă să mă recompenseze, așa cum spui dumneata, măcar că n-am cerut, primesc și vă mulțumesc. Să ne urmăm săpăturile în pace...

Prefectul rîse foarte înveselit, punîndu-i mîna pe piept :

– Stai mai încet, domnule Duhu ! Nu scapi de mine atît de ușor... Să facem puțină politică. Bine ! Mă declar forte să obțin de la amicul meu Boldur Iloveanu hîrtie în alb. Puteți săpa pe moșia lui unde voiți și cît poftiți. Mai mult, vă asigur că are să vă stea la dispoziție cu

orice mijloace veți găsi de cuviință. Chiar cînd lipsește din țară, adică mai tot anul, eu am procură și să dreg, și să fac cum e mai bine pentru interesele lui. Deci, oricum vei face, tot peste mine ai să dai ! Și e bine să fim prieteni, cu atît mai mult cu cît în mine ai să găsești un om care te apreciază și are nevoie de dumneata.

– Aflu ceva nou !... mărturisi cu neliniște Zaharia.

– Știu că ești modest ! îi reteză vorba domnul prefect. Dar modestia nu e o armă în viață. E o armă împotriva dumitale, pe care o dai singur adversarului. Nu ești de părere, domnule profesor ?... se întoarse spre Alexandru Opriș, încîntat de aforismul confecționat ad-hoc.

Alexandru Opriș strînse din umeri :

– Asupra modestiei sînt păreri și păreri, după om și om !

Domnul Emil Sava suspină din greu, ca un om zdrobit de adversitățile momentului.

– Văd că vă aliați împotriva mea și nu înțeleg de ce ?... Vin cu gînduri de prietenie și mă lovesc de ostilitate. Aceasta e țara, domnilor ! Cîteodată mă descurajez... Mai încearcă și fă ceva bun, pentru neam și țară !

Prefectul se opri un timp, cu mîna la mustățile stufoase, privind în pămînt. Plescăi și păru foarte necăjit, în această situație de patriot neînțeles.

Se hotărî, în sfîrșit, dovedind că spiritul datoriei e mai tare la el decît potrivniciile neprevăzute și nejustificate.

– Ca s-o scurtăm, domnule Zaharia Duhu, uite despre ce e vorba !... Avem aici nevoie de un element de valoare și împăciuitor. Un bun gospodar. Adversarii noștri ne lucrează. Au prieteni. Au bani. Toate moșiile de jur împrejur, cît vezi cu ochii, în afară de a amicului Boldur Iloveanu, sînt ale dușmanilor noștri... Chiar aici, în comună, pot spune că trei sferturi ar merge cu dînșii, dacă n-aș strînge șurubul... Pardon ! Să nu credeți că din prin-cipiu sînt pentru forță și violență. Însă omului trebuie să-i faci binele uneori cu sila, dacă nu știe singur unde să-l afle ! Am informații precise că tot satul ar fi alături cu dumneata... Toată comuna și chiar cele de prinprejur. Dumneata ești o forță și habar n-ai ! Poate nu te interesează politica !... Aceasta nu o admit !... E datoria ori-

cărui bun romîn să se pună în serviciul țării, cînd țara o cere... Pe dumneata, comuna dumitale mai întîi, și mai apoi eu, te vrem primar aici. Ai să faci ordine, ai să aduci supunere și ai să introduci o gospodărie model. Pe urmă, te pregătim pentru locuri mai mari !... Eu am planul meu, care e aprobat de la centru. Eu înțeleg ca la colegiul al treilea țăranii să-și trimită un ales al lor dintre dînșii. Și dumneata ești elementul unic în județ, pe care pot conta. Încep să cred că sîntem pe calea cea bună a înțelegerii... Poate vrei să spui că greșesc ?...

– Domnule prefect, e o cinste prea mare pentru mine ! Și prea grea pentru puterile mele.

– Știu-știu ! îi smulse vorbele din gură, domnul Emil Sava. Modestia !... Pîrdalnica de modestie !... Eu am convingerea că ne-am înțeles. Te las să te chibzuiești și să te socotești. Pe urmă, săptămîna viitoare, am să te invit la prefectură, să discutăm. Acum vă rog să mă iertați !... Prietenul meu dă semne de nerăbdare și cu v-am reținut destul. Domnule profesor, mi-a părut bine că am cunoscut o glorie tînără a culturii românești. Te rog să nu mă neglijezi și să crezi că sînt oricînd la dispoziția dumitale. Frate Duhule, pe săptămîna viitoare !...

Strînse mîinile. Își trase ochelarii de scafandru pe ochi, de pe frunte, și grăbind porni pe picioarele scurte către automobilul în care-l așteptau impacientați prietenii săi.

Alexandru Opriș și Zaharia Duhu se uitară unul la altul.

– Se anunță vremuri grele, Zaharia !

– Aceasta o înțeleg și eu !... oftă răzășul. De ce m-am temut nu scap. Dar am eu leac !

– Împotriva unui asemenea om, nu știu ce leac ai putea tu găsi ?... vorbi cu neîncredere Alexandru Opriș.

Zaharia se sumeți, simțind că s-a trezit în el sîngele lui Antohie Duhu și al mamei Ruxanda.

Chițcăi de rîs, șiret, în mustățile spîne.

– Am și un ac de cojoc, nu numai un leac ! Nici nu se așteaptă el. Mă duc mîine la Boldur Iloveanu, să-i fac o ofertă și să cumpăr tihăraile cu ruina. Dacă vrea bani, plătesc bani în douăzeci și patru de ore... Dacă vrea pămînt, îi dau în schimb loc de arătură, tot ce se află mai

bun și mai de preț în peticele mele de ogoare. Cu chipul acesta, ne putem lipsi de bunăvoia și de condițiile domnului Sava.

– Frate Zaharia, mi se pare că te-am vîrît într-o istorie neplăcută... Eu n-am înțeles să...

Zaharia Duhu nu-l lăsă să sfîrșească.

Se spovedi și el, ca Petruță, mai înainte, Madalei :

– Nici nu poți să înțelegi ! Cînd ai venit tu aici, trăiam și nu știam de ce. Eram un țăran stricat de-o învățătură neisprăvită... Îmi lipsea ceva și nu aflam unde-i boala ; mă durea ceva și nu știam care-i buba ! De doi ani, mă vezi altul, și dacă tu nu mă vezi încă, află că eu nu mă simt altul. Am ceva de făcut pe lume. Pot să fiu cuiva de-un folos... Am descoperit un rost vieții ! Zîmbești a rîde și nu-mi place rîsul acesta. Te gîndești la comoara aceea a mea, la prostia aceea a mea... Vezi, eu cred ! Și asta ajunge... Ce fac la urma urmei toți, ce faceți voi, care căutați ceea ce poate n-aveți să găsiți niciodată deplin și poate nici nu există ?... Încit nu e vorba de o istorie neplăcută. Drept să-ți spun, chiar mi-ar face plăcere să văd capul domnului avocat Sava, cînd s-o pomeni deodată în față cu feciorul lui Antohie Duhu, cel cîrciobar și călit în judecăți... Fiindcă trebuie să știi că așa are să se întîmple. Cu feciorul acelui Antohie Duhu are să aibă de-a face ! Și taică-meu – cunoaște dacă n-ai cunoscut-o – că avea el, în tașca lui de tablă, zece tertipuri afurisite, nu unul, să scoată peri albi avocățiloi de teapa domnului Emil Sava... Acum să mergem, copiii au ajuns acasă și mama are să ne pună linguriie în brîu, pe lîngă că are să ne tragă un perdaf ca acela !

După-amiază, Madala a plecat în pădure cu Petruță, să culeagă ultimul mănunchi de flori. S-au așezat apoi cu brațele pline, pe-o scorbură răsturnată.

Copila alegea florile fir cu fir și citeodată se oprea să asculte tăcerea, cu ochii umbriți de mîhnirea plecării.

Cîteva zile trăise o viață necunoscută și plină de mereu alte și alte surprize, pentru care soarele răsărea prea

tîrziu și asfinţea prea devreme. Trăise într-un orizont vast, pe care nici nu-l bănuise. Acasă, camera ei era la al doilea etaj, cu ferestre dînd într-un perete sur și grunzuros. Florile acestea se vor veșteji acolo mai devreme în aerul fumegos, decît aci, în oalele smălţuite ale mătușii Ruxanda, pe măsuţa din cerdac, de unde priveliștea e nesfîrșită.

Pe urmă, vor cumpăra altele din piaţă. Iar acelea sînt niște flori care parcă n-au văzut niciodată cîmpul și aerul. Flori de cîrpă, flori de hîrtie, flori de pai.

– Ssst !

Cu degetul la buze, Petruţă făcu semn din ochi, spre creanga de ulm.

O veveriţă juca ca o flacără roșcată. Sălta și se alunga cu umbra ei. Se opri și făcu o reverenţă. În două lăbuţe, își netezi mustăţile. Puse deasupra capului virful cozii pufoase ca o pană de struţ. Zvîcni pe o creangă mai de aproape și dispăru, ca să apară peste o clipă în alt ram, unde-a sărit pe-un leagăn nevăzut...

În mica sălbăticiune aeriană pulsa elastic toată viaţa codrului, închisă în capsula inimii sale cît o alună. Graţie, libertate, capriciu... Un salt, o joacă : pe urmă, un fum care s-a risipit.

Pădurea fu mai goală.

Șăgalnic, un cuc își chemă numele.

Și altul, poate numai ecoul, răspunse tot atit de șăgalnic.

Era viaţa care se juca de-a ascunsul, cu umbrele vieţii, din nevăzut.

– Cu-cu !

„Peste douăzeci de ani, ah ! cit aș vrea să ne mai întîlnim aci !“ gîndi o clipă Madala și în aceeași clipă își uită gîndul.

– Cu-cu ! Numai să vii ! îi răspunse însă ecoul în cealaltă clipă. Numai să vii și să fii tot ca acuma !

Madala făcu un semn cu mîna, pădurii, veveriţei, cucului cu glas de ocarină.

Apoi porni, împresurată de mîhnirea din totdeauna a despărţirilor, dar fără nici un presentiment.

Capitolul VIII

Eram două lumi, care nu s-au cunoscut.

Curtea boierului Boldur Iloveanu se află aşezată pe umăr de deal, cu largă priveliște asupra văilor de departe.

E veche şi a fost întărită ca o cetate pînă la cea dintîi jumătate a celuilalt veac, cu împrejmuire de zid cît două staturi de om, cu poartă sub boltă ca o intrare de mănăstire : poartă grea de stejar, ferecată cu şine de fier şi zăvorîtă cu drugi, belciuge şi lacăte, ca o gură de hazna domnească cu vistiernicul hapsîn.

În vremea aceea, priveliştea spre şesuri era astupată. Conacul arăta drumeților şi satului din vale numai spatele zidurilor de la grajduri şi de la încăperile slugilor. Ziduri sure, cu ferestrele strîmte şi zăbrelite de gratii.

Enache Iloveanu, tatăl lui Boldur, om purtat prin străinătăți şi paşoptist cu idei occidentale, a schimbat altă orînduială.

A dezvoltat priveliştea, dărîmînd zidul din față al împrejmuirii şi înlocuindu-l cu un grilaj de fier, cu vîrfurile zăbrelelor ascuțite ca lancea şi poleite ca porțile de la Versailles şi Trianon.

Un grădinar neamț a retezat copacii parcului, cioplindu-le sălbăticia rustică şi dîndu-le o înfățişare geometrică şi civilizată. Au fost arbuşti în formă de con, de cub şi de piramidă, ceea ce mult au minunat prietenii şi musafirii boierului Enache, moşierii din vecini mai puțin umblați pe drumurile Apusului şi abia despărțiți, cu nostalgice suspine, de giubea şi ciubuc.

Vreme de treizeci de ani, Enache Iloveanu s-a dat trup şi suflet acestor schimbări ; în fiecare iarnă plănuind după cărți şi suveniruri de călătorie, tot alte şi alte înfrumusețări care-i scăpaseră din vedere ; iar primăvara pornind de îndată să le treacă în fapt.

În ăstimp, tînărul Boldur, trimis din fragedă vîrstă la învățătura cărții şi a lumii, în Parisul tuturor înțelepciunilor şi al tuturor pierzaniilor, se lăsa prins în lanțurile unei altfel de vieți. Prea puțin se simțea chemat să se întoarcă acasă şi să stea într-ajutor bătrînului, la mania lui de prefa-

ceri și de occidentalizare. În răvașele lui, boier Enache Iloveanu vestea că în acest an a izbutit să aducă în țară, cu mare cheltuială, șase vaci și un tăuraș de Svițera. Precum mai vestea și că a tocmit meșter italian să capteze apa din munte, trasă pe țevi pentru bucătărie și baie, și mai ales pentru un avuz pătrat din mijlocul grădinii, pentru care trimitea plan feciorului, să-i comande patru capete de leu cu gurile de bronz căscate, spre a împodobi patru fîntîni țîșnitoare.

Boldur strîngea din umeri cu oarecare milă.

Găsea nebunească încăpățînarea acestor înfăptuiri cu mijloace primitive, într-o țară sălbatică ; atunci cînd toate le poți afla pentru desfătarea ochilor și mulțumirea sufletului, făcute de-a gata, de alții, cu mai multă iscusință și cu o mai veche tradiție. Mergea și transmitea atelierului de turnat comanda celor patru lei cu gura de bronz deschisă. Pe urmă, se întorcea la prietenii lui și la îndeletnicirile sale.

E drept că în această viață punea oarecare chibzuială. Nu-l prindea sfîrșitul anului cu datorii. Nu trecea peste venitul trimis de bătrîn și nici nu simțea trebuință de mai mult. Era mulțumit să trăiască fără prea mare strălucire, într-o lume unde totul a fost pregătit de îndelungi generații ca să îndestuleze cu prisosință plăcerile trupului și bucuriile minții.

Trecea examenele fără grabă, dar nu printre cei din urmă. Apoi se agăța de un doctorat, care-l ținu departe de țară, pînă cînd neostenitul Enache Iloveanu căzu la pat și se sfîrși din viață în trei zile, după o răceală căpătată supraveghind săpăturile unor vîrtoase temelii, pentru un grajd sistematic, cu cisterne, canaluri și alte inovații, recomandate de un celebru tratat englezesc.

Clădirea n-a mai fost terminată niciodată.

Temeliile au așteptat o bucată de timp, privegheate de movilele de nisip și de varnițele gata de folosire. Pe urmă, nisipul movilelor s-a șters, varnițele s-au astupat cu pămînt ; peste temelii au crescut tufe de scăi și de măselariță.

Boldur Iloveanu a lăsat toată gospodăria moșiei pe mîna unui administrator vrednic și cinstit, precît poate fi vrednic și cinstit un om cînd îngrijește de bunul altuia. Ilie

Sacară s-a grăbit înainte de toate să închidă în magazii maşinile complicate pentru lucrul cîmpului, aduse de bătrîn pentru a strica ornîduielile vechi ale plugăriei, cu născociri de pe altă lume.

Astfel, totul a intrat în făgaşul cuminte cu socotelile din condici predate amănunţit o dată pe an stăpînului care le cerceta distrat, în luna cînd se întorcea din străine locuri; nici el n-ar fi putut răspunde, de altminteri, anume de ce. Avea doar doi oameni de credinţă, care-i păzeau bunurile mai chibzuit decît ar fi fost în stare s-o facă singur! Domnul avocat Emil Sava, pentru acte, contracte şi chestii de judecată; Ilie Sacară, pentru semănatul şi strînsul cîmpului şi pentru ruperea preţului cu negustorii de grîne şi de lemne.

Domnul avocat Emil Sava, între timp, îşi înălţase cea mai arătoasă locuinţă din capitala ţinutului, cu preafrumoşi ingeraşi dolofani de ghips vărsînd cornul abundenţei, pe frontispiciu, deasupra scărilor de intrare.

Ilie Sacară îşi măritase două fete cu zestre destul de frumuşică; una cu un popă dintr-un sat de munte, alta cu administratorul foarte descurcăreţ şi plin de viitor, al unei moşioare de peste Căliman.

Oamenii care n-au altă treabă decît grija vecinilor făceau oarecare legături între aceste semne de prosperitate ale unor asemenea persoane de credinţă şi între lipsa îndelungată din ţară a lui Boldur Iloveanu, stăpîn peste o mie cinci sute de fălci arătură şi două mii de fălci pădure seculară, pe care nu le-a străbătut niciodată cu piciorul, de la un hotar la altul. Ba unii binevoitori zvîrliseră chiar cîte-o scrisoare neiscălită, însă mişunînd de amănunte precise şi de-o generoasă alarmă, pînă la adresa de la Paris, 87, Avenue Kléber (XVI-ème).

Boldur Iloveanu le arunca în flacăra şemineului, cu dezgust.

El nu era om să dea ascultare unor asemenea calomnii.

Venitul, aşa cum curgea din gospodăria administratorului Ilie Sacară şi din contractele domnului avocat Emil Sava, era deplin îndestulător pentru trebuinţele sale lipsite de exagerare şi ferite de vanitate! Nici nu dorea altceva, decît să-i sosească prin bancă, pînă la sfîrşitul vieţii, cu aceeaşi regularitate a anotimpurilor.

Boldur Iloveanu era unul din puţinii oameni ai veacului, care se socotea fericit.

Se însurase, fără patimă, din cuminte supunere la rînduielile vieţii, cu o domoală şi discretă fiinţă din străinătăţile lui. N-a avut niciînd să deşarte pînă la fund drojdia cea amară a tainei a şasea, fiindcă după doi ani fiinţa de lîngă el s-a stins tot atît de discret, cum îi trecuse prin viaţă. A purtat mîhnirea douăsprezece luni în straie negre de doliu şi a rămas cu o amintire blîndă. A înţeles că în neamul Ilovenilor e sortit bărbaţilor să rămînă văduvi de tineri şi n-a încercat să calce voinţa puterilor de sus, însurîndu-se a doua oară, măcar că astfel se stingea, sterp, o dată cu dînsul, ultimul vlăstar al unei vechi obîrşii de stăpînitori ai pămînturilor, care n-au fost printre cei mai hapsîni şi prădalnici.

Fără s-o mărturisească nimănui, Boldur Iloveanu se împăcase cu soarta şi din alte pricini.

Singurătatea mai însemna şi chezăşia că socotelile îi vor rămîne netulburate pînă la sfîrşit, căci unde sînt doi, trebuinţele cresc şi un venit îmbelşugat pentru unul se poate întîmpla să devină neîndestulător pentru copii şi nevastă, chemînd nelinişte şi necazuri.

Acum era un domn cărunt, cu nevinovate tabieturi de om care-şi iubeşte văduvia, politicos şi meticulos, cu toate grijile mărunte ale persoanei sale încredinţate unui valet de neam francez, îmbătrînit împreună.

Pe valet îl chema Joseph. Poate în actul lui de naştere numele de botez să fi fost altfel. Însă profesia de serv îl obligase să-şi aleagă unul dintre limitatele nume, cunoscute şi obligatorii acestei bresle. A devenit deci Joseph. E foarte probabil că nici nu-şi mai aminteşte să-l fi chemat vreodată altcum.

Joseph poartă socotelile casei de la Paris, 87, Avenue Kléber ; el plăteşte apartamentul, el discută cu furnizorii, el tocmeşte preţuri şi le achită. El rînduieşte în cuiere costumele de haine ; el pregăteşte dimineaţa pe acele potrivite timpului de afară şi invită croitorul acasă, din proprie iniţiativă, cînd socoate că domnul trebuie să-şi primenească garderoba. E atît de identificat cu existenţa stă-

pînului, încît se pronunță întotdeauna la persoana întîia plurală, cînd e vorba de vreo trebuință ori de vreo schimbare în programul zilnic : *Noi, nouă, ne...*

„Au trecut două luni de cînd *n-am mai primit* scrisoare din țară... *Ne-a* sosit comanda de cărbuni... Nu mai *putem* tolera, trebuie să *schimbăm* spălătoreasa : *ne-a* adus un cearșaf dogorit cu fierul... Am răspuns la telefon, că *plecăm* în trei zile“...

Cum s-a petrecut acest proces de familiarizare și cînd a încetat formula de supusă, dar de distantă cuviință „Domnul a dorit ceva ? Cînd pleacă domnul ? Va fi după cum a ordonat domnul !“ aceasta n-ar ști s-o spună exact nici stăpînul, nici servul.

Joseph constituia unica familie a moldoveanului *boyard* Boldur Iloveanu, statornic oaspe al Parisului vreme de treizeci și cinci de ani.

Împreună cu soții săi de departe, Ilie Sacară și Emil Sava, alcătuia și singura gardă a persoanei și avutului său. Cu deosebire poate că Joseph, fiind și el singur în viață, fără nevoi mari și fără proiecte ambițioase, n-a răsluit nimic din bunul stăpînului, ca să-și dureze o casă cu îngeri. purtînd cornul abundenței pe frontispiciu, sau ca să-și aciuieze fetele, la casele lor, cu zestre de așternuturi. scoarțe, tacîmuri, vaci, cai și briște, blăni și catrințe, mai abitir decît odraslele subprefectului, ceea ce nu înseamnă puțin lucru.

O dată pe an, către primăvară, Joseph se află în mare dîrdoră de plecare.

Pregătirile iau proporțiile unei aprovizionări pentru o temerară expediție în ținuturi hiperboreene. În primii ani mai cu seamă, pe de o parte din pricina inexperienței și pe de alta dintr-un june instinct aventuros, Joseph a tăcut drumul cu revolverul la îndemînă, închipuindu-și poate că va avea de înfruntat cete de haiduci cu flinta lungă, pe țărmul Danubiului, sau poate chiar sălbatici poftitori la carne de franțuz.

Treptat a descoperit însă că indigenii din partea stăpînului sînt în orice caz niște sălbatici blînzi și inofensivi. Preparativele sînt astăzi numai pentru a preîntîmpina neajunsurile unui drum depărtat și mai ales lipsurile unei gos-

podării de țară, fără stăpîn, ca aceea de la conacul din Piscul Voievodesei.

Boldur Iloveanu făcea un popas de trei sau patru zile la București, unde se plictisea de moarte.

Regăsea o parodie orientală a Parisului, cu o vulgară exagerare a tot ce patria lui de alegere înfățișa călătorului superficial mai puțin vrednic de laudă și mai deșănțat ca rafinament de ultima oră. Lipsea o legătură organică între strălucirea vitrinelor, între daureala de viață risipelnică și între hîdele cartiere mărginașe, cu bărăci strîmte și lacuri de noroaie dospite, de la un trotuar la celălalt. Mai regăsea și cîțiva camarazi de învățătură, de la Liceul „St. Louis“ sau de la Sorbona, acum prinși cu toții la îndeletnicirile lor și cei mai mulți preocupați de foarte grele, în orice caz foarte răsunătoare, răspunderi politice.

Nu-l mai lega nimic de aceștia.

Îi păreau resălbăticiți, așa cum odraslele șefilor de trib african, după ce-au stat cîțiva ani într-un pension parizian pentru clientela exotică, îndată ce se întorc acasă își alcătuiesc un harem, leapădă gulerul și cravata, se închină la pietroaie și idoli de lemn, și, dezbrăcați la piele, purtînd cu solemnitate pe creștet un joben nou-nouț de pe Rue Castiglione, prezidează festinurile cu dans, cu tam-tam și torțe de rășină, unde captivii ultimei bătălii sînt decapitați cu duzinile.

După acest prea puțin întremător popas, Joseph închidea iarăși valizele și porneau din Gara de Nord spre orașul unde îi aștepta, cu un mic alai și cu mari semne de bucurie, domnul avocat Emil Sava. Ilie Sacară, proaspăt bărbierit și cu cizmele lustruite oglindă ; caleașca cu patru cai buziș și cu Nichifor Rățoi pe capră, țigan din neam de rob, ciupit de vărsat și slut ca un gîde.

De doi ani încoace, domnul avocat Emil Sava își oferea automobilul, de care părea foarte mîndru și prin care căpătase un mare prestigiu în oraș, ca un brav pionier al progresului ce era. Boldur Iloveanu îl refuza politicos, arătînd preferință pentru mijloacele primitive de locomoțiune, potrivite locului, tradiției și drumurilor natale.

Cu pocnet de harapnic, caleașca se năpustea peste gropi și hîrtoape.

Pe capră, alături de Nichifor Rățoi, Joseph se ținea cu amîndouă mîinile să nu zboare în șanțuri, pierzîndu-și lamentabil demnitatea costumului negru cu nasturi de metal și implorînd în gînd ocrotirea tuturor sfinților din calendarul bisericii apusene.

În marginea drumului, de pe cîmpuri arate, băștinașii făceau plecăciuni respectuoase, fără să știe de altfel cine e boierul din caleașcă, de unde vine și unde se duce. Carele încărcate se fereau cu boii plăvani în șanțuri. Joseph putea să se convingă încă o dată că sălbaticii erau, în orice caz, foarte blînzi, respectuoși și supuși.

Satele rămîneau în urmă, mici și ascunse de rușine, după sălcii scorburoase. Se vedeau copii desculți, cu picioarele subțiri și cu burți de malarici sub cămașa despicată.

Boldur Iloveanu răspundea plecăciunilor, distrat, cu degetul la borul pălăriei, cu melancolia amară a unui exilat întors într-o patrie unde nimeni și nimic nu-l mai așteptă, căci toți l-au uitat.

Caleașca străbătea așa, în trap năprasnic, și satul Piscul Voievodesei, pînă cînd caii își domoleau mersul, pe urcușul dintre plopi, la conac. Cîinii apăreau dînd din coadă, bucuroși, pentru întoarcerea unui stăpîn pe care nu l-au cunoscut. Slugile se înșirau în fața scărilor, repezindu-se să sărute mîna boierului. Nici pe acelea, Boldur Iloveanu nu le știa cum se numesc, cînd au venit, cînd vor pleca. Erau totuși servii și servele lui, iar el era stăpînul lor.

Camerele aerisite mai păstrau mirosul muced de pustiu și închis. Joseph pulveriza esență de brad. Încerca să dea unei încăperi înfățișarea camerei favorite a stăpînului, de la Paris, pentru ca Boldur Iloveanu să se simtă mai puțin străin și surghiunit.

Inovațiile boierului Enache se ruinaseră, părăsite.

Apa nu mai curgea prin țevile sparte. Vacile de șvițera se corciseră. Copacii geometrici își recăpătaseră forma hirsută și se sălbăticiseră într-un hal fără hal, stricînd toată alinierea severă de odinioară. În bazinul pătrat, pe-un fund gălbui de apă, putrezeau frunzele din toamna trecută ; iar cele patru guri ale leilor cocliți, din cele patru unghiuri, căscau guri uscate – căscau de urît.

În casă, Boldur Iloveanu căsca şi el, alungîndu-şi urîtul cu lectura romanelor franţuzeşti, puse în valiză de prevăzătorul Joseph. Se întreba ca şi anul trecut, cum se va întreba şi la anul ce vine, ce chemare absurdă l-a adus oare aci ?

N-avea pe nimeni. Nici o amintire. Copilăria lui din ţară fusese scurtă şi înstrăinată de prezenţa nedespărţită a unei guvernante, care nu cunoştea limba indigenilor. Mama lui murise în al treilea an şi n-o cunoştea decît din portretul palid din salon.

Totul se petrecuse foarte de mult ,foarte departe, foarte străin.

Era aici un călător poposit într-un adăpost atît de pustiu, încît nu se mai afla populat nici de fantomele care cutreieră aiurea casele părăsite.

În vale, se vedea satul, la mijlocul priporului, cu albe lăcaşuri, risipite fără nici o rînduială. Se vedeau vite întorcîndu-se de la imaş, ţărani ca o pată mişcătoare în verdele cîmpurilor, o ceată de copii, o turmă de oi mărunte ca furnicile.

Toate departe, micşorate, ireale, ca o lume în miniatură, privită prin celălalt capăt al unui binoclu.

– Ce caut în fiecare an, aci ?... căsca plictisit stăpînul domeniului imens, aruncînd romanul cu scoarţele galbene.

Joseph îşi făcuse mai mulţi prieteni şi avea acum în această ţară barbară mai mulţi cunoscuţi decît stăpînul.

Singura legătură a lui Boldur Iloveanu cu localnicii se mărginea la administratorul Ilie Sacară, care se înfăţişa cu registrele vărgate de socoteli, şi la domnul avocat Emil Sava.

Acesta prezinta altfel de socoteli, foarte sumare, cu onorariile dinainte reţinute ; dar se grăbise să-l înscrie în partid, deşi stăpînul moşiei Piscul Voievodesei nu votase niciodată şi nici n-avea idee de programul partidului, unde figura ca foarte distins fruntaş şi stîlp al viitoarelor făţarnice reforme democrate.

– Ne-a sosit o vizită ! anunţă Joseph, într-o asemenea după-amiază de plictis. Un ţăran. *C'est un drôle de type !...*

Boldur Iloveanu închise scoarţele albumului cu fotografii decolorate, în porturi şi cu pieptănături din celălalt veac, unde nu descoperise un singur chip cunoscut.

– Ce-o mai fi şi asta ?... se miră. În orice caz, să intre !

Zaharia Duhu păşi pragul şi înaintă cu o sumeţire încordată, care nici nu-i stătea în fire şi parcă nici nu-l prindea.

Era adevărat însă ce spusese prietenului profesor şi arheolog : în el se deştepta uneori sîngele răzeşului Antohie, gata să se pună din nimic de pricină şi apoi să se judece douăzeci de ani.

Boldur Iloveanu se ridică, neştiind care i-ar fi purtarea cea mai potrivită. Dacă întinde mîna, ţăranul poate să-l creadă un ipocrit demagog, cum înţelesese că se poartă domnul avocat şi prefect, Emil Sava. Dacă o ţine în buzunar să pară un individ cu ţîfnă de senior feudal, care nu vrea să coboare pînă la glotimea servilor, ceea ce iarăşi nu era adevărul şi nu-i părea potrivit.

Se hotărî şi întinse o mînă stîngace.

Zaharia Duhu o scutură, cu degetele uscate ale răzeşului Antohie.

Pe urmă, tăcură şi se priviră stînjeniţi.

Boldur Iloveanu nu vorbise de zece ori în viaţă cu un ţăran de pe moşia lui, de unde-i soseau veniturile cu regularitatea anotimpurilor în calendar.

Zaharia Duhu se aşteptase să găsească un om cu trufie provocătoare şi se afla numai în faţa unui bătrîn uscăţiv, îndestul de simpatic şi tot atît de stingherit ca şi el.

– Ia loc, te rog !... indică Boldur Iloveanu un jîlţ.

Zaharia se aşează şi intră direct în păsul care-l adusese aci.

– Mă numesc Zaharia Duhu ! spuse. Cred că numele acesta, Duhu, vă este cunoscut, dintr-o împrejurare nu prea plăcută... Tatăl meu, Antohie Duhu, s-a judecat vreo douăzeci de ani cu părintele dumneavoastră, şi mai apoi cu dumneavoastră, pentru nişte pămînt. Şi procesul l-a cîştigat dînsul ! Asemenea amintiri, ştiu, aşadară, că ar fi putut să-mi închidă uşa de la început şi acum, o dată ce-am apucat să intru, să-mi închidă gura !...

Boldur Iloveanu gîndi : „Ţăranul acesta vorbeşte destul de curăţel şi-mi pare o minte isteaţă !... E ciudat cum,

pînă acum, n-am avut curiozitatea să știu ce fac, ce vorbesc și ce gîndesc rudimentele acestea de oameni...“

Acestea le cugetă, iar cu un gest al mîinii șterse amintirile de care zădarnic se temea Zaharia Duhu, spunînd :

– Nu știu despre ce proces e vorba, nici despre ce pămînt ! Aceste chestiuni le aranjează avocatul meu, domnul Emil Sava. Și dacă am pierdut procesul, înseamnă că dreptatea a fost de partea părintelui dumitale... Nu pot avea deci nici o amintire neplăcută și te rog să mă crezi... cum să spun ?... nici o... nici un...

– Nici un resentiment !... completă zîmbind în mustățile rare de spîn, Zaharia Duhu.

(*„Tiens-tiens !* gîndi Boldur Iloveanu. Țăranul acesta știe și ce e aceea resentiment, cunoaște chiar vocabula. Joseph a avut dreptate : *C'est un drôle de type !“*)

– Exact !... confirmă. N-am nici un resentiment ! Încît, sînt gata să ascult cu plăcere chestiunea care te-a adus la mine...

Zaharia își tipări genunchii cu palmele.

Ridică ochii decolorați și privi în ochii uzați ai lui Boldur Iloveanu :

– Mai am încă o vină față de dumneavoastră ! Fără nici o autorizație de la nimeni, mi-am îngăduit să fac niște săpături pe proprietatea moșiei... Vă spun drept, nici nu m-am gîndit la aceasta pînă cînd s-a găsit să mi-o spună cineva, acum cîteva zile. Nu m-am gîndit, fiindcă erau niște ponoare părăsite, cotropite de bălării.

– A ! Dumneata ești răzeșul acela, despre care-mi vorbea domnul Emil Sava, că împreună cu un profesor universitar ați făcut cercetări și descoperiri aci ?... Aceasta mă încîntă ! Îmi pare nespus de bine că am prilej să te cunosc.

– Se arată însă – vorbi Zaharia Duhu – se arată însă că această părere de bine nu e împărtășită și de oamenii dumneavoastră !... Domnul prefect, bunăoară, mi-a spus că v-ați supărat... Administratorul dumneavoastră, pe de altă parte, v-a scris la Paris.

Boldur Iloveanu se miră :

– Nu mi-a scris nimeni ! Și n-am avut de ce mă supăra... De la domnul Emil Sava am aflat întîia oară despre aceste lucruri, alaltăieri. Și i-am spus aceleași cuvinte,

pe care ți le spun dumitale. Mă bucură că ați ajuns la un rezultat în cercetările care cred că sînt importante.

Zaharia Duhu gîndi : „Așadar, prefectul a mințit ! Și-așadar clocește gînduri mult mai ascunse decît ne așteptam noi. Încît acuma e singurul prilej să-i retez orice putință de a ne mai dăuna cu ceva vreodată !“

Ca atare, grăi :

– Atunci, lucrul este mai simplu, domnule Iloveanu, decît am crezut !... În înțelegere cu prietenul și cu fostul meu coleg de școală, profesorul Alexandru Opriș, ne-am hotărît să vă propunem o cumpărare sau un schimb. Avem nevoie de deplină libertate în locul unde facem săpăturile noastre.

– Libertatea o aveți, cum ați avut-o pînă acum ! Voi da ordin să nu vă supere nimeni...

Zaharia Duhu nu se mulțumi însă cu atît.

– De la dumneavoastră, da, avem această libertate cît sînteți aci ! Dar unsprezece luni din an, vă aflați la cale de cinci zile și cinci nopți de Piscul Voievodesei. Pentru ordin există călcare și se află oameni, care din pricini pe care nu voiesc să le cunosc, au poate interes să ne zădărnicească munca.

– Tot nu pot înțelege ! mărturisi Boldur Iloveanu, intrigat. Orice act omenesc are un mobil. Dumneavoastră faceți cercetări fiindcă urmăriți să descoperiți ceva, mi s-a spus, în interesul istoriei. Foarte explicabil !... Dar ce mobil poate exista la cei care ar avea intenția să vă împiedice !... Ce interes ?

– V-am spus, domnule Iloveanu, că aceste pricini nu le cunosc și nici nu voim, eu și prietenul meu, să le cunoaștem !... Poate de fapt nici nu există piedicile de care ne temem. Poate sînt numai în închipuirea noastră... Dar pentru a înlătura orice neajunsuri viitoare, încă o dată vă rog să ne vindeți locul sau să primiți în schimb. E vorba de mai puțin de un hectar. Să spunem un hectar. Loc fără folosință. O rîpă pietroasă și niște urme de ruini vechi. O margine de pădure, cu lemnul slab și fără valoare... Dumneavoastră fixați prețul și noi îl primim dinainte.

Boldur Iloveanu rămase un timp pe gînduri.

Spuse :

– Curios !... Au ajuns la preț pămînturile cele mai impracticabile de pe moșia mea ! Acum, dumneata îmi propui să cumperi un hectar cu pietre și ruini. Săptămîna trecută, abia veniserăm, domnul Emil Sava mi-a arătat ca o afacere deosebit de bună propunerea să vînd zece sau douăsprezece hectare, tot de rîpi și de albii pietroase, unui oarecare domn inginer Dinu Grințeanu, Grințescu, sau așa ceva...

Zaharia Duhu se mișcă în jîlț și își încleștă mîinile de marginea scaunului, ca să nu-și deie pe față surprinderea.

Avu din nou senzația neliniștitoare a unui lup prelingîndu-se hulpav, care se trezea în el de cîte ori își vedea fostul camarad de școală sau numai îi auzea numele. Ce căuta și aci ? Și încă în tovărășia unui om ca Emil Sava ?

Presimțea o primejdie. Și nu știa ce. Și nu știa de unde poate veni.

Cînd socoti că n-are să-i mai tremure glasul, întrebă foarte firesc :

– Și l-ați vîndut, locul acela ?...

– Am consultat administratorul meu. Am consultat planul. Am căpătat convingerea că e un teren fără nici un randament și față de prețul care mi se oferea – nu cunosc prețurile, însă am avut grijă să mă informez de la administratorul meu – am dat poruncă domnului Emil Sava. Cred că în prezent e lucru încheiat...

– Și ce o fi vrînd să facă un inginer, cu un teren fără preț ca acesta ? întrebă Zaharia Duhu, cu un ton de simplă curiozitate.

– Mă întreb și eu ? Mi s-a spus că un sanatoriu pentru boli de piept. Sau așa ceva... În orice caz, un proiect pentru mai tîrziu !... Omul avea un capital disponibil și se temea să nu-l cheltuiască... De altfel, mi se pare că sînt doi... Un oarecare Iordan Hagi-Iordan. Dar aceasta e o chestie care nu mă mai interesează. Să ne întoarcem la dumneata. Am satisfăcut cererea unor oameni pe care nu-i cunosc și sînt străini de partea locului. Cu atît mai mult, nu te pot refuza pe dumneata... Spun cu atît mai mult, cu cît acum îmi amintesc că, după cele ce-mi spuneau administratorul meu și domnul Emil Sava, numai datorită intervenției dumitale, acum doi ani, casa aceasta și o parte

din averea mea au fost cruțate de foc și ruină... Cum vezi, eu sînt obligatul dumitale...

Zaharia Duhu se apără :

– Nu este vorba de nici o obligație, domnule Iloveanu... O mărturisesc ; n-am făcut-o cum cred unii și alții fiindcă pe orice gospodar îl doare cînd vede o gospodărie amenințată de foc și pîrjol. Nu la asta m-am gîndit și nu era cazul s-o gîndesc, într-o răscoală. Am făcut-o mai ales pentru țăranii din satul meu... I-am păzit, pe cît m-a ajutat mintea de ceea ce știam că trebuie să vie neapărat, pe urmă. Nedreapta ispașă ! Glonțul și sîngele ! Răzbunarea !... Cum s-a întîmplat pretutindeni ! Dezlănțuirea urgiei, care a dat mai afund, în morminte, norodul iobagilor fără putere și glas !...

Boldur Iloveanu trecu la birou și luă o foaie de hîrtie :

– Să-mi dai voie, cu toate acestea, să-ți ofer fără plată locul despre care e vorba ! E singurul mijloc, cu care m-aș putea plăti față de dumneata și cu care aș contribui la niște cercetări, despre care aud că vorbește toată lumea cu interes. Scriu aci o hîrtie către domnul Emil Sava, să facă actul și să-mi treacă la socoteala mea cheltuielile.

Zaharia Duhu se ridică din nou, simțind că iar s-a deșteptat în el sîngele răzășului Antohie.

– Domnule Iloveanu, să-mi dați voie și mie la rîndul meu să vă mărturisesc că nu pot primi asemenea răsplată, pentru o faptă pe care nu mi-o recunosc !... Dacă ar fi fost, cum spuneți, numai pentru a înlesni niște cercetări de folos pentru știință, da. Dar înainte de aceasta, ați pus celălalt fapt... Că vă simțiți obligat față de un țăran care v-a păzit avutul de mînia altor țărani... Lucrul nu s-a petrecut așa. Repet. N-am făcut-o pentru curtea aceasta și pentru hambarele de pe deal. N-am, deci, pentru ce să primesc răsplată. Eu am venit în chip cinstit, vă rog să-mi vindeți un loc nefolositor pentru dumneavoastră. Să-l cumpăr cinstit și să-l plătesc cinstit !...

„*C'est un drôle de type*", gîndi încă o dată Boldur Iloveanu, jucînd coada tocului deasupra hîrtiei și privind fenomenul din fața lui. Îndîrjirea nemotivată a răzeșului întîi îl irită. Pe urmă îi plăcu.

Începu să rîdă împăciuitor :

– Bine ! Să accept condițiile dumitale !... Fixează un preț și-l însemn aci pentru avocatul meu. Îmi place să cred că va fi un preț mai scăzut, ca pentru un teren nefolositor ce este.

Zaharia Duhu rosti ca o provocare :

– Vă rog să puneți același preț cu care au cumpărat inginerul Dinu Grințescu și tovarășul lui.

– Dar este ceva exagerat ! Avocatul meu și administratorul meu, amîndoi mi-au spus că e un preț oferit de oameni care habar n-au de valoarea pămîntului, în regiunea aceasta...

– Poate, într-adevăr, să n-aibă habar dumnealor... o ținu Zaharia înainte. Cu toate că nu-mi vine să cred că au venit tocmai de la București, să aleagă tocmai locul acesta, numai așa, ca să vă ofere un preț de care să se mire toată lumea !... Domnul avocat al dumneavoastră, care se pare că în aceeași vreme poate tot așa de bine să fie și avocatul dumnealor, a găsit că prețul e mulțumitor pentru amîndouă părțile. Nu vreau să creadă că am venit să vă înșel și să spună că ar fi tratat dînsul mai bine chestiunea, dacă m-ați fi trimis de-a dreptul la el. Vă rog, scrieți în însemnare același preț, pentru care lucru vă mulțumesc, atît eu, cît și prietenul meu, profesorul Opriș...

„*C'est un drôle de type,* gîndi pentru a patra oară Boldur Iloveanu. Joseph a început să cunoască oamenii din țara mea mai bine decît îi cunosc eu !...“

Pe urmă scrise, așa cum cerea Zaharia Duhu ; împături hîrtia și i-o întinse :

– Nu-mi rămîne decît să vă doresc spor la cercetările acelea, despre care vorbește toată lumea... În definitiv, ce fel de cercetări ? Aud despre niște ruini... Fă-mi plăcerea, te rog, să mai iei loc un moment și să-mi povestești și mie...

Zaharia Duhu luă loc și povesti.

– Curios ! exclamă de la primele cuvinte Boldur Iloveanu.

Firul istorisirii trecu de la întîmplările cele dintîi ale geților, la ospățul oferit de regele Dromichet, craiului Lisimah, prins de război, și la cuvîntarea pe care o pomenește Diodor.

– Curios ! exclamă a doua oară Boldur Iloveanu. Știam ceva foarte vag despre popoare barbare care-au existat pe aci... Geți, sciți, daci, sarmați sau așa ceva. Văd că dumneata, însă, ești o adevărată cronică și pui în cele ce istorisești o adevărată pasiune !...

Pe urmă, Zaharia Duhu povesti izbînda cercetărilor de pînă acum și descoperirea celor două rînduri de așezări.

Curios !

Arătă că tot satul din vale e alcătuit de răzeși, cei mai mulți sărăciți și ajunși pălmași, dar care păstrează încă urice și hrisoave de pe vremea lui Petru Șchiopul.

Curios...

Mai povesti apoi despre locul acela de retragere schimnicească al voievodesei fără nume, poate chiar din neamul Ilovenilor, fiindcă acte vorbesc despre proprietățile învecinate ale unui Boldur Iloveanu, încă de la anul o mie cinci sute...

Chiar Boldur se numea, ca dumneavoastră !

– Curios !... mărturisi Boldur Iloveanu. N-am știut niciodată despre așa ceva. Cunosc că familia noastră are acte de cîteva sute de ani... Dar ce mai interesează arborele genealogic, și actele, într-un veac ca al nostru și mai ales într-o țară ca a noastră ?... Dumneata îmi spui lucruri care mă uimesc... Așadar, oamenii aceștia din vale, din casele lor cu acoperișurile de șindrilă putredă, au acte de pe vremea lui Petru Șchiopul ?... Adică adevărate cărți de noblețe...

– Au ! începu să rîdă din toată inima Zaharia Duhu. Au, și cîteodată le folosesc. Părintele meu a arătat ceva, în această privință, domnului avocat Emil Sava...

– Curios ! încrucișă brațele Boldur Idoveanu, copleșit de mirări.

Zaharia Duhu plecă, punînd hîrtia împăturită la un loc sigur, în buzunarul de la pieptul hainei de șiac.

Boldur Iloveanu îl privi de la fereastră depărtîndu-se. Pe urmă privi satul sub cușmele sărace ale acoperișurilor, oamenii ca albe pete mișcătoare în verdele cimpului, ceata de copii, turma oilor mărunte ca furnicile.

Toate departe, micșorate, ireale, toate ca o lume în miniatură, privită prin celălalt capăt al unui binoclu.

– Curios... își șopti Boldur Iloveanu gîndul încet, ca un suspin. Au fost aci, și nu i-am știut ! Erau aci, și nu i-am văzut !...

Alungă gîndul, cu mîna uscată de bătrîn :

„Pentru toate acestea, acum e prea tîrziu".

Se simți foarte bătrîn, foarte singur și foarte străin.

Fruntea osoasă se lipi de geamul foarte rece. Și toate se împîcliră, prin geamul aburit.

Tresări. La spate, Joseph, apăruse cu pași de pîslă.

– *C'etait un drôle d'oiseau !* rosti sluga, cu un surîs tot atît de bătrîn și de ostenit ca al stăpînului.

–*Oui, Joseph ! C'est un drôle de type !*

Sluga își căută de lucru. Pe urmă, aminti ceea ce se temuse să nu fi fost cumva uitat :

– Trebuie să telegrafiem la București să ne oprească locuri, la patul de dormit, pentru Paris. Mai avem numai trei zile pînă la plecare...

– Nu, Joseph ! Pregătește valizele chiar din astăseară. Plecăm mîine... Aerul acesta e prea tare pentru niște bătrîni ca noi și pentru niște străini ca noi.

CARTEA A DOUA

Capitolul I

Căci totul este schimbător, şi acolo unde unul se scufundă, alţi zece se ridică.

Boier Boldur Iloveanu nu s-a mai întors în primăvara următoare, nici în cealaltă, nici în al treilea an.

Lipsa lui n-a fost de nimeni simţită. Domnul administrator Ilie Sacară a trimis socotelile în copii de pe registre scrise cu cerneală neagră şi roşie, pînă la Paris, 87, Avenue Kléber, şi totul a rămas cum a mai fost.

Despre venirea şi plecarea stăpînului nu ştiau de altfel decît slugile, cînd începeau să răsune poruncile domnului Iliuţă. Cu o săptămînă înainte, ferestrele se trînteau în lături, bubuiau jărdiile scuturînd scoarţe, îngenuncheau slujnicile să frece podeaua cu ceară. Două-trei săptămini pe urmă, cît „conaşul“ se afla în cămările de sus, singur ca huhurezul, toţi ascuţeau urechea şi iuţeau mîna, să meargă treaba strună.

Apoi, o săptămînă după plecare, scoarţele treceau din nou pe sub vergi ; strînse sul şi presărate cu naftalină, mergeau să se odihnească pînă la celălalt an. Ferestrele se fereau astupate cu hîrtie albastră şi curtea se scufunda în tăcerea din totdeauna, sub paza celor patru lei de bronz coclit, cu gurile căscate de urît.

Toată lumea şi încordarea se strămutau la locul lor, la cealaltă curte, a domnului Iliuţă Sacară, din stînga intrării, unde scria pe-o uşă : *Cancelaria administraţiunei* – şi de unde din nou purcedeau răcnete şi sudălmi, ameninţări şi cumplite răbufneli de mînie.

Mai aflau despre acestea şi oamenii curţii, aciuaţi în sălaşurile din preajma zidului. Ţigani, feciori şi nepoţi de foşti robi, sloboziţi pe vremea voievodului Cuza. Argaţi îmbătrîniţi şi fără putere, care au căpătat milostivirea unei

vetre pentru un bordei. Vechili şi feciori boiereşti, cu gospodării mai arătoase. Meşteri de toate soiurile : dulgheri, fierari, potcovari şi butnari.

Erau, unele mai umile, altele ceva mai chipeşe ; două duzini de acoperişuri strînse în jurul curţii, ca puii în jurul cloştii.

Peste aceste suflete, cu multe ploduri şi slujind porunci boiereşti din tată în fiu, domnul administrator Ilie Sacară avea drept de viaţă şi de asuprire. El este stăpînul dintîi şi cel apropiat. Boierul însemna o făptură superioară şi inaccesibilă, pînă la care nu puteau ajunge cuvînt şi nici nu cutezau să se ridice ochii.

Satul de la jumătatea văii o ştia mai puţin aceasta.

Fuseseră oameni cuprinşi, răzeşi cu zapise vechi ; pierduseră cei mai mulţi bunăstarea ; vicleniţi de foştii stăpîni mai ageri ai moşiei şi de stăpînire, se judecau şi se încolţeau între dînşii, dar faţă de slugile şi de treburile curţii arătau o totală nepăsare. Muncile cîmpului pe moşie se făceau, îndeosebi, cu lucrători aduşi de aiurea.

– Aista-i un sat de calici şi fudui cum n-am văzut de zilele mele !... se văieta domnul Iliuţă Sacară. N-am eu vreme de pierdut şi mi-i capul la altele, altfel mi ţi-i-aş freca eu pe mîrlani, să le meargă untul !...

Domnul administrator Iliuţă Sacară nu găsea timp de pierdut, fiindcă îl mai aştepta a treia fată de măritat şi deocamdată capul îi era la unicul fecior, intrat în ucenicia meseriei părinteşti. Se hotărîse să facă om din el şi, într-o privinţă, izbutise peste aşteptări.

Nicachi Sacară, după o şcoală de agricultură neisprăvită, renunţase la teoria plugăriei şi se întorsese să înveţe practica lîngă domnul Iliuţă, aşa cum puiul de uliu îşi deprinde meşteşugul lui lîngă uliul cel bătrîn. La experienţa părintească, el mai adăuga idei proaspete şi îndrăzneţe, cum se cuvine unei vrednice tinereţi... Printre altele, era îndemnul de fiecare zi, repetat cu încăpăţînarea domnului Ilie Sacară, să pună mîna pe-o sfoară de pămînt, dintr-un hotar răzleţ al moşiei.

Erau numai douăzeci de hectare, dar pentru un început însemnau destul.

– O cumperi pe numele meu, tătuță !... Boierul are să primească ș-un preț de nimica, fiindcă n-are habar de unde și cum îi vin banii...

– Lasă-mă, cu ambițurile tale, Nicachi ! se lepăda domnul Iliuță de ispită. N-avem ce ne trebuie ? Nu mi-s asigurate bătrînețele aici, și după mine n-ai să treci tu la rînd ? Această slujbă măi băiete, face mai mult decît o moșie, unde poți să pierzi, să te încurci în datorii și să ajungi la pagubă și la necaz...

Nicachi rîdea cu milă, în mustăcioara spilcuită :

– Cum asta : poți să te încurci ? Aș vrea să văd și eu, cum poți să te încurci și să pierzi ? Slavă domnului, vitele nu te costă parale. Sînt pe moșia asta destule !... Sămînță? Alegi fruntea ! Cine te întreabă ?... Cine poate să se amestece și să întrebe cu ce-ai plătit munca și dintr-ai cui bani ?... Aceasta aș vrea și eu să o văd !... Dacă însă mîine boier Iloveanu vinde moșia ? Dacă moare și ajunge Piscul pe cine știe ce mîini ? Vine un venetic, ne scoate din casă și din treburi : „Nu mai am nevoie de dumneavoastră, vă mulțumesc și drum bun ! Călătorie sprincenată !...“ Unde mergem atunci ? Cu ce ne-am ales ?... Așa, am pus aici piciorul și nu ne mai poate scoate nici dracul ! Pe urmă, s-alege !... La un petic de pămînt se poate lipi altul. Cheag să fie, că oi fătătoare avem !

– Lasă-mă, Nicachi, cu ambițurile tale, că bine ți-a spus Lizica anțărț, cum că ai niște planuri de Napolion !...

Domnul Iliuță alunga demonul ispitei, cu mîna lui deprinsă să învîrtă vrăjmaș gîrbaciul.

Dar rămînea pe gînduri și se răsucea noaptea în așternut înainte s-adoarmă.

Nicachi îl privea cu brațele încrucișate pe piept, ca un adevărat Napoleon, deși înfățișarea nu aducea nici pe departe cu învingătorul de la Arcole, Austerlitz, Jena, Eylau, Friedland, Eckmühl și Wagram...

Mai întîi purta mustăcioară răsucită în sfîrc, ceea ce Napoleon Bonaparte rădea, din fragedă junețe. Pe urmă, avea un ochi care privea puțin în lături, lăcrimos și mai mic decît celălalt, ceea ce nu s-a putut observa pe nici un portret al strălucitului împărat, nici în anii amari ai exilului de la Sfînta Elena. Și, în sfîrșit, obrazul palid-

verzui se afla punctat de mici bubulițe roșii, pe care dintr-un urît obicei le strivea hojma între degete, cînd n-avea altceva de făcut sau era mînios ; apucătură dovedind lipsa stăpînirii de sine, pe care Napoleon n-a arătat-o, nici în ziua catastrofei de la Waterloo...

Înfățișarea omului însă e una și planurile lui ambițioase sînt altceva. Nicachi nu pierdea nici un prilej să se întoarcă la ele și să amintească domnului Iliuță Sacară că la vremuri noi e nevoie de hotărîri potrivite grabei și amenințărilor care plutesc în văzduh.

Domnul Iliuță începuse să-și piardă somnul și să recunoască în sinea sa că e un administrator de modă veche, mulțumit să ronțăie din traista cu grăunțe a stăpînului, cînd poate semnele vremurilor povățuiesc că e mai cuminte să-ți faci rost de traista ta, oricît de mică și cu puține grăunțe pe fund.

Satul de mîrlani, calici și fudui își vedea de necazurile lui în vremea aceasta, fără să poarte prea multă grijă întîmplărilor de la curtea din deal.

Un timp, cum aflase știre Petruță în mijlocul unor trecute sărbători ale Învierii, a suflat un vînt de iscodire și de interes pentru săpăturile lui Zaharia Duhu. Se zvonise despre o oarecare brățară de aur, găsită prin paraginile cetățuici, și o lună ori două n-a mai fost vorba decît despre comori îngropate, despre iarba fierului, legămîntul comorilor, vîlva aurului și alte minunății văzute cu ochii lor ori de alții povestite. Cîțiva, mai aținați de asemenea noroace și cu mai multă încredere în steaua lor, au pornit și ei cu hîrlețe și tîrnăcoape, să scurme pămîntul, într-o parte și alta. Pe urmă s-au rușinat de neizbîndă și s-au întors la treburi mai spornice și mai cuminți.

Zaharia Duhu și-a văzut în pace de ceea ce știa el și căuta el. Deocamdată s-a fost dovedit că norocul nu-l vitregește cu totul.

N-a trecut o lună de cînd începuse să se neliniștească de dragostea și considerația prea mare pe care i-o arătase domnul prefect Emil Sava, cerîndu-l numaidecît primar al comunei și „element valoros al partidului", iar întîmplarea a făcut măcar pentru o vreme, ca domnul Emil Sava să renunțe la aceste proiecte. Guvernul s-a schim-

bat ; prefectul cel nou avea altă tactică electorală ; fostul prefect alte griji.

Trei ani, Zaharia cu ajutorul lui Oarță a desfundat alte lespezi de piatră și a dezgropat alte oale și alt fierăt ruginit, fără nici o supărare din partea niinănui, în afară de glasul tot mai oțărît al mătușii Ruxanda. Săpăturile nu mai scoteau la iveală nimic. Întăreau numai cunoștințele vechi.

Profesorul Alexandru Opriș petrecuse în fiecare vară o lună la fața locului, cu aparatul fotografic și blocul de schițe. Mai întocmise un volum, cu a doua parte a cercetărilor, și de fiecare dată plecase cu o ladă de lemn, ticsită cu scule și rămășițe de ceramică, pentru muzeul din București.

Pe urmă, vestise că alte prepusuri îl chemau în altă parte.

– Îmi pare că nici tu nu poți fi de altă părere cu mine, frate Zaharia ! Geții noștri nu se vor fi îngrămădit cu toții aici... Am semne că voi afla lucruri interesante în Dobrogea și pe malul Dunării, în Ialomița și Vlașca. Mai sînt și altele, peste Carpați, în Ardeal. Rămînem însă deocamdată în țară, cu cercetările noastre.

– Adică aici ! stărui Zaharia.

Alexandru Opriș dădu din cap zîmbind de vrăjmășia prietenului pentru săpăturile de aiurea, pe care le socotea o uzurpare a drepturilor cîștigate de Piscul Voievodesei.

– Aici, frate Zaharia ! Aici, și mai cu seamă în alte părți ale țării despre care ți-am pomenit... Aiurea nu am pe nimeni să mă înlocuiască. Aici ești tu !... De altfel, pentru moment, rezultatele nu-mi spun nimic nou. Stăm pe loc. În afară de-o descoperire excepțională, nu știu ce-aș mai adăuga la materialul nostru... Sînt exemplare care se repetă... Chiar mă gîndesc că zelul tău e exagerat, și, prietenește ți-o spun, îmi pare că te-am făcut în ultima vreme să-ți părăsești interesele tale... După ochii cu care mă privește mama Ruxanda, înțeleg că sînt socotit un fel de geniu al răului și un demon al perdiției... Te rog să faci așa ca mama Ruxanda să nu aibă de ce mă vrăjmăși și să revină la sentimente mai bune...

Alexandru Opriș surîdea. Zaharia Duhu privea mîhnit în pămînt. Ușurința cu care prietenul se lepăda de cercetările de aci, ca de-un fruct stors, pentru a alerga aiurea, acest fel glumeț de a lua lucrurile i se părea o vinovată trădare și o ingratitudine.

– Va să zică, să mă întorc la plug și la boi ? rosti cu amărăciune.

– Viața o cere și aceasta, frate Zaharia ! N-am înțeles să părăsim cu totul niște lucrări și cercetări care ne-au fost prielnice... Dar să le lăsăm deocamdată mai domol. Cum spun, aceasta pînă cînd vom avea cuvînt să credem că am dat iarăși peste urme noi...

– Eu am să le găsesc ! făgădui Zaharia Duhu cu tărie. Nu mă îndoiesc de aceasta, cum nu mă îndoiesc de lumina soarelui de azi și de cea a soarelui de mîine dimineață !

– Știu... Comoara ! începu să rîdă profesorul. Faimoasa comoară a regelui Dromichet !...

– Da ! Faimoasa comoară a regelui Dromichet. O știu aici. E pe undeva pe aproape. O simt. Și trebuie s-o găsesc, eu, și nu altcineva.

În ochii albaștri-apoși ai răzeșului se aprinse lucirea arzătoare, în care vedea el uneori ceva părelnic și nevăzut de alți ochi, dincolo de lucruri și de timp.

Profesorul nu-și putu despărți privirea de această privire.

– Curios ! spuse într-un tîrziu, cu același glas, ca Boldur Iloveanu într-o zi de primăvară, sus, în încăperile singuratice de la curte. Curios, Zaharia frate, cînd te ascult și-ți citesc în ochi, încep să mă îndoiesc și eu de siguranțele învățăturii mele... Este ceva care-mi clatină tot ce-am clădit eu, aici, în cuget solid și precis.

Zaharia Duhu prinse viață din vorbele prietenului.

Vorbi și el, mustrîndu-și șăgalnic tovarășul stricat de scepticismul cărturăresc.

– Este ceva, Alexandre, într-adevăr ! O deosebire. Eu cred pînă la sfîrșit... Tu numai pînă unde-ți dau voie cărțile ; adică un hotar mărginit, tras tot de o minte omenească mărginită.

– Aceasta se numește misticism... romantism...

– Nu știu cum le numiți voi și nici nu vreau să știu... Eu o numesc cum au numit-o părinții părinților mei : cre-

dință. Și cu această credință au făcut minuni, cum recunosc și cărțile tale...

– Ale mele și ale tale ! rectifică profesorul.

– Ale tale și ale mele, poftim ! Nu vreau să spun că nu m-au schimbat și pe mine aceste cărți. De ce să nu recunosc că mi-au schimbat viața și că mi-au tras o perdea de pe ochi, să văd și altceva decît traiul de vită la care eram condamnat și la care mă simțeam resignat ? M-au schimbat, da ! Le sînt dator, da !... Dar uneori tot mă nemulțumesc ! Le lipsește ceva... Desfac viața cum ar dezghioca o coajă uscată și moartă. Îi numără straturile din coajă, le botează, le măsoară, le cîntăresc ; ți le pun toate acestea înaintea ochilor să le cunoști de-a fir-a-păr... Dar peste viața care a fost cînd fructul nu era uscat și mort trec cu ușurință, ca și cum taina cea mare, minunea cea mare nu s-ar fi aflat acolo... Mă miră că tu, mai ales tu, nu vrei să-mi dai această dreptate... Tu, de la care am învățat să înțeleg vieții alt rost... Erai oare mai tînăr, acum cinci-șase ani, cînd ai vorbit în cerdacul acesta ?... Da, numai în această deosebire poate să fie o explicare !... Erai mai tînăr, și atunci credeai și tu, mai însetat... Eu stăteam, uite acolo, unde stai tu acuma... Stăteam și tăceam. Tăceam și ascultam... Mi se desfăcea înaintea ochilor o lumină pe care n-o cunoscusem și-mi era rușine să vă mărturisesc asta. Adică să-ți mărturisesc ție, fiindcă pentru tovarășul tău de atunci, așa-zis prietenul nostru Dinu Grințescu, n-am simțit decît o evlavie trecătoare, care acum s-a schimbat în neplăcere și un fel de sfială. Pentru cele ce spuneai tu însă, în trei seri cît ai stat aici, simțeam evlavie ; iar tot ce-ai vorbit tu a lăsat urmă, aici ! (arătă tîmpla) și aici ! (arătă inima). Am scos din raft cărțile vechi, am căutat învățătura în altele noi. În cinci ani, am pus la loc ceea ce-i lipsise vieții mele în treizeci. Și acum, tu stai în locul meu de atunci și te văd zîmbind cu un rîs care nu este al tău... Este mai mult al așa-zis prietenului nostru Dinu Grințescu... La el l-am văzut numai, și la oameni ca el și ca domnul avocat Emil Sava...

– Frate Zaharia ! spuse Alexandru Opriș ridicîndu-se de pe scaun și venind să-i pună mîinile împăciuitor pe umeri. Frate Zaharia, domnul avocat Emil Sava știe ce face... Mi s-a părut un mare cunoscător de oameni și un

elector șiret ca un vulpoi. Și acum mă conving mai mult cît de buni ochi a avut. Știi tu ce-ai însemna pentru partidul domnului avocat Sava ?... Un răzeș cu haină răzășească, vorbind cum vorbești tu și știind toate cîte le știi tu ? Aceasta ar ridica o sală de întrunire publică în picioare, să te ducă în cîrcă și să te aleagă nu numai primar, ci și deputat, deputat pe viață...

– Dacă mă socoți bun pentru o menajărie ca a domnului avocat Emil Sava, atunci pot să-ți spun că-mi arăți o dreafrumoasă dovadă de prietenic !... se supără Zaharia.

– Nu te socot așa ceva, dovadă că nu te-am îndemnat să-i dai ascultare și că m-am bucurat cînd am văzut cum l-ai retezat scurt ! Dar te văd cu ochii lui și spun ceea ce-ar spune el... A ! Iată și viitorul nostru mare arheolog ! Bună dimineața, domnule Petru V. Tudose, premiant I al Liceului „Sf. Sava“ și viitor membru al Academiei Române !

– Bună dimineața, domnule profesor. Bună dimineața, nene Zaharia.

– Nene ? Te-ai muntenizat rău ! înalță din sprincene Zaharia.

Petruță dădu mîna grav și se așeză pe marginea cerdacului, potrivindu-și dunga pantalonului, cu o seriozitate într-adevăr de viitor academician în germene.

În uniforma neagră, periat, pieptănat, cu unghiile fără doliul de odinioară, nu mai păstra nimic din înfățișarea diavolului desculț și neadormit, care făcea zile fripte mătușii Ruxanda.

De altfel, chiar mătușa Ruxanda îl luase în simpatie, uitînd vechiul război, de cînd mai ales înțelesese că un bursier face școala scutit de cheltuială și poate chiar cu vremea să trăiască toată viața pe socoteala statului : bursier, funcționar, pensionar...

– Ei, domnule Petruță, ați fost în pădure ? întrebă glumeț Alexandru Opriș. V-ați revăzut cuiburile de păsări ? V-ați regăsit amicile dumneavoastră, veverițele ?

– N-am fost în pădure, domnule profesor. Am stat în livadă și am citit.

– Acest omuleț are să-l întreacă pe Momsen ! declară Alexandru Opriș.

Petruță protestă, fără sfiiciune :

– Nu vreau să întrec pe nimeni, domnule profesor! La şcoală învăţ, fiindcă trebuie să învăţ. Iar aicea, în vacanţă, citesc, fiindcă îmi face plăcere...

– Măi-măi! se minună profesorul. Ce stil aforistic! Dragă domnule Petruţă, mă aşteptam ca îndată ce aţi ajuns aci, să daţi fuga la vechii dumneavoastră camarazi de hoinăreală şi de năzdrăvănii... Era, dacă-mi amintesc bine, un adevărat trib, Bîrliba, cu care vă aflaţi în foarte amicale relaţii şi, pot spune, într-o adevărată alianţă... I-aţi trădat? Aţi rupt relaţiile?

Petruţă nu răspunse cu zîmbet la surîsul lui Alexandru Opriş.

Vorbi:

– Fraţii Bîrliba au alte treburi. Unul s-a tocmit argat la domnul învăţător. Altul lucrează la praşilă cu ziua. Celălalt încă n-a terminat şcoala primară. E al treilea an repetent şi l-a trimis mama lui la oi, la munte... De altminteri, nici n-am ce să vorbesc cu dînşii, chiar dacă n-ar fi plecaţi la aceste ocupaţii.

Se vedea bine că Petruţă V. Tudose, premiant I, în clasa a III-a a Liceului „Sf. Sava", bursier şi viitor academician, enumăra cu oarecare satisfacţie condiţiile inferioare ale foştilor săi tovarăşi de hoinăreală şi de isprăvi. Păşise în altă lume, precum dorise, şi n-avea pentru ce să privească înapoi.

Zaharia Duhu simţi zădărîndu-l o nemulţumire, ca zborul unei viespe care-i dă tîrcoale.

Capitolul II

Comorile sînt pentru toată lumea.

Se ivesc unele întîmplări cu pricinile deocamdată ascunse ochiului şi înţelegerii omeneşti. Par căzute din senin, fără nici o pregătire, şi par a decurge împotriva fireştilor rînduieli.

De fapt, obîrşia lor e undeva mai departe şi tîlcul lor ceva mai adînc! Acestea sînt însă înverigări de cauze şi

efecte, bune să le dezlege numai cei care trăiesc să despartă firul de păr în patru.

În Piscul Voievodesei, nu se afla un asemenea om. Chiar Zaharia Duhu, cu toată patima sa pentru iscoadele cărților și cu tot de-a dreptul amestec în aceste întîmplări, nu le găsea explicare.

Mai întîi, de prin mijlocul lui iulie pînă tîrziu în toamnă, cînd ploile s-au amestecat cu spic de zăpadă, toate săpăturile lui au răscolit pămîntul în deșert. Nu mai apărea sub hîrleț și cazma un singur hîrb de ulcică ; nu mai suna un singur capăt de fier. S-ar fi spus că toate s-au tras afund, supte de tăriile adîncului.

Oarță mormăia în limba lui urîtă, cu semne de mare mînie, muncindu-se să dovedească stăpînului că aici și-a amestecat coada un drac și că are să-i reteze el coada cu lopata, dacă pune odată laba păroasă pe dînsul.

Zaharia se hotărî pînă în primăvară să schimbe două petece de pămînt pe altele, de dincoace de pîrîu, unde sub prunduri apa scosese cîndva din nisip lespezi cioplite rotund, de boltă.

Pînă atunci, se întorcea în fiecare asfințit cu mîna goală, urmat la un pas îndărăt, ca de-o umbră scurtată și strîmbă, de nevolnicul cu uneltele nefolositoare pe umăr.

Și tocmai în vremea aceasta, fără nici o pricină, oamenii din Piscul Voievodesei începură să arate din nou un foarte aprins interes pentru întîmplările cu comori.

Începutul l-a făcut Timofte Gîțulea, baciul, aducînd veste că trei nopți în șir a văzut cu ochii lui o flacără verde jucînd pe dealul Călimanului, pînă la cîntatul cocoșilor. Dulăii o mirosiseră și ei, lătrînd și asmuțindu-se toată vremea într-acolo. Pînă la cîntatul din miezul nopții, cînd văpaia se stingea și cîinii se întorceau astîmpărați la culcușurile lor.

Timofte Gîțulea era un moșneag scund și spătos, tare cum e crița și de nemaipomenit de multe lucruri atoateștiutor.

În tinerețe, la vîrsta oștirii, fusese fugar prin pribege locuri, unde a aflat și a cunoscut altfel de lume. Unii au cuvînt a crede – și nici el nu se apără – că n-ar fi fost străin și de-o oarecare ceată vestită pe vremuri, care a haiducit departe, în țara ungurească, luînd sînge de la chi-

mirul negustorilor de mascuri şi vamă de drumul mare la grofi cu peniţă de sitar la pălăria verde.

Aşadar, a cam avut cum şi de unde să afle de ce şi în ce chip se ascund anumite comori.

De ani şi ani se întorsese la viaţa tihnită, la slujbă credincioasă de baci şi de cumînţire. Îşi vedea, în singurătăţile înalte, de treburile şi de turma lui, între berbeci, mioare şi dulăi, înfăţişînd gospodarilor, în fiecare toamnă, socoteală dreaptă şi bună. Cobora din munte, arar, pînă dă frigul, doar ca să-şi primească, din cînd în cînd, provizia de mahorcă şi de rachiu.

Într-o asemenea zi de duminică, a povestit el la crîşma lui Leiba Ţudic, arătarea de pe dealul Călimanului.

– Mă tem, oameni buni, că taman acolo-i comoara pe care o tot caută alde Zaharia lui Antohie ! Am trecut de-cu-dimineaţă pe la dînsul, să-i dau ştire precum că partea lui de turmă i-a crescut şi-i mîndră, care pot să spun că n-am mai apucat de doisprezece ani. Pe urmă, minte la mine ! am strecurat cuvînt la văduva lui Antohie, despre semnul din Călimân... Jupîne Ţudic, ia mai fă vînt încoace unui şîp de rachiu, fiindcă am nevoie a prinde coraj, ca să povestesc oamenilor istoria, ce mi-au auzit mie urechile şi era să-mi pată chelea, de la calul dracului !...

Domnul Leiba Ţudic a pritocit altă jumătate de rachiu în sticla verzuie şi, cu mare indiferenţă, a înlocuit măsura deşartă, retrăgîndu-se apoi după tejghea şi scriind o linie cu creta.

Nepăsarea era însă prefăcută, iar urechea ascuţită.

Cele ce auzea el din gura lui Timofte Gîţulea, de cîte ori cobora ciobanul din munte, erau prea destule să-i tulbure somnul cu vise cumplite, trei nopţi.

Baciul a turnat cum se cuvine, întîi ascultătorilor, pe urmă şi-a umplut şi paharul lui. L-a ridicat să ciocnească la dreapta şi la stînga, apoi l-a repezit de duşcă, stropşindu-şi glasul după înghiţitură şi scuturîndu-şi pletele sleite cu unt de oaie, cu o mare mulţumire şi semne de aprobare spre tejgheaua lui domnu Ţudic, fiindcă rachiul era tare şi fain.

Cu mîneca cămăşii spălată în zer şi duhnind de-o poştă a stînă şi-a netezit ţepii mustăţilor, s-a rezemat cu spatele în perete şi a început să rîdă cu amarnică înveselire, de

ce-avea el să povestească despre întîmplarea cu văduva lui Antohic.

Cîte-o lună, alteori mai mult, n-avea cu cine schimba un cuvînt, în pustietăţile lui de sus. Cîinii, berbecii şi două ajutoare : doi băieţandri, abia înţărcaţi. Cine să-l asculte ?

Acuma se deşerta pe o lună ; din care pricină povestirea lui era lungă şi pe drum ocolit.

– Ce să vă spun, oameni buni ?... Că am fost umblat şi păţit, o ştie domnu Ţudic, după cum văd că se uită la mine şi nu mă scapă o ţîră din ochi, ca ochiul lui Iehova de pe biserica lui, din tîrg. Asta mi-a folosit : umblatu şi păţitu, că acuma pot zice că nu mă tem de nime pe lume... Au fost să pună mîna pe mine şi jandari împărăteşti în tinereţele mele nebune, şi m-am încontrat cu dînşii cu puşca, şi am scăpat teafăr şi neatins ca oul ! Pe urmă, a venit vremea să am de-a face cu altfel de hiare. Dă lupul în deal şi-l dobor cu ghioaca. Mai dă altul şi-l răpun cu junghiul !... Acuma, cred că s-a dus vestea între dînşii, în vorba lor lupească, de mă lasă în pace de un timp de vreme... Am avut în iast' primăvară şi altfel de oaspeţi. Să v-o spun şi asta, numai aşa, ca să-i fac plăcere lui domnu Ţudic .Este, domnule Ţudic ?...

Domnul Leiba Ţudic deschise şi închise săltarul de lemn, măcar că nu avea nimic de pus sau de scos.

Îşi trase unghiile prin barba rară şi se tîngui :

– Plăcerea pe care mi-o faci dumneata, bade Timofte, cînd începi cu istorii numai cu morţi şi cu prădăciuni, aşa plăcere nu doresc eu nici la duşmanii mei...

Baciul întinse opincile mari cit doi bursuci sub masă şi mugi un rîset gros, lăsîndu-se pe spate.

– De data asta am să-ţi fac o poftă, domnu Ţudic, şi n-am să spun o istorie grozăvită, din cele pe care le ştiu, le-am văzut, ba poate le-am şi săvîrşit !... N-am să spun, fiindcă nu vreau să te supăr ! Mie îmi place să rămînem prieteni... Fiindcă dau omului ce-i al omului. Ca rachiul dumitale, n-am mai băut eu aşa ceva, decît în ţara ungurului, de-i zicea trăscău, spre deosebire de altul mai slăbuţ, de-i zicea palincă. Şi-l beam pre dînsul, îmbucînd ia aşa nişte hartane de slană crudă, tăvălită prin sare şi prin paprică, de-i zicea slanei aceleia clisă. Rachiul dumitale îmi aduce aminte de vremuri trecute de tinereţe... Eu am ne-

voie de dumneata, ca să mi-l vinzi, chiar dacă mi-l scrii la condica dumitale şi nu-l plătesc acuma. Dumneata ai nevoie de mine, să-l cumpăr şi să-l cinstesc cu oamenii de omenie ! Aşadară, numai că se cuvine să rămînem prieteni... De ce te-aş supăra şi de ce te-aş mîhni ? O mînă are nevoie de cealaltă şi amîndouă au nevoie de cap, iar capul are nevoie de olcacă de fierbinţeală de rachiu, ca să-l mai primenească şi să-l înveselească... Precum vei vedea, am să istorisesc creştinilor istora o întîmplare fără nici un mort. Şi o întîmplare fără nici o prădăciune, chiar dacă a vrut ea să fie cu prădăciune... Cum să vă spun, oameni buni, în iast' primăvară, cam la două-trei zile după sfintele Paşti, mă pomenesc eu într-o sară cu nişte prăpădiţi ca vai de capul lor, morţi de foame şi rupţi în genunchi, de-ţi era mai mare mila. Cică erau în legea lor fugari de oaste, care-au purces voinicește să ia calea codrului... Mai mare rîsul şi jalea de aşa voinicie ! Acum, cine i-a trimis la mine, cu gînd de prădăciune, să mă puşte şi să mă taie ?...

– Vezi, bade Timofti ?... gemu a mustrare domnu Ţudic. Ai spus că nu-i o istorie cu prădăciune !...

– Lasă, jupîne Ţudic, că ceea ce spun eu acum n-a fost prădăciune. Că a vrut să fie, asta-i altceva !... Zic : cine i-a trimis la mine pe gherghetegiii şi becisnicii aceia, cu gînd de prădăciune, doar domnul de sus să ştie ! Numai că mă trezesc eu buimac, într-o hărmălaie de ciini, de-am crezut că s-o aprins stîna. Puşcă ei în cîni, dau buzna şi răonesc : „Bani, moşnege ! Bani şi mîncare !" Şi-mi pun chipurile ţăvile puştii în chept, să nu suflu şi să mă supun... „Apoi cu mine nu merge aşa, puilor ! mă supăr eu. Cine v-a învăţat că aşa se hoţeşte, prost v-o învăţat !..." Şi numai ce mi-se face negru înaintea ochilor de mînie, şi numai ce înşfac eu amîndouă ţăvile cu amîndouă mîinile şi le zvîrl cît colo ; şi numai ce mi-ţi-i învîrte taica de chept, de-i ciocnesc cap în cap ca ouăle de Paşti, şi pe urmă numai ce ţi-i culc cu frumos la pămînt şi se aşterne tata să le burduşească o mamă de bătaie, de-au pomenit şi ţîţa care-au supt-o de la maica lor... După pedeapsă, vine judecata. Că aşa e rînduiala treburilor aistora. Întîi pedeapsa, pe urmă judecata... Îi ridic şi-i pun pe laiţă. Stăteau alături, ca doi orfani prăpădiţi, culeşi de pe drumuri. Îi muştruluiesc : „Dacă v-o plăcut, mai poftiţi şi altă dată,

ca să vă învețe tata cum se capătă bani și mîncare !...“ Și le spun una, și le spun alta, pînă ce mă prinde mila, cît i-am văzut de păcătoși... Le-am dat de mîncare. Le-am pus în traiste un caș și-o urdă. Le-am dat și un cinci franci de parale și le-am făcut vînt : „Hai, plecați !... Căutați-vă altă slujbă, că nu sînteți pentru treaba asta, mielușeii moșului !“

– Și mă rog dumitale, bade Timofti !... se mișcă de după tejghea, domnul Leiba Țudic. De ce n-ai trimis dumneata îndată răspuns la domnu șef de post ? De ce nu i-ai legat să meargă la ocnă, dacă erau așa niște ticăloși care fură și pradă, și poate au făcut moarte de om.

– N-au făcut, domnu Țudic ! vorbi cu dispreț baciul. Nu erau ei dintre cei în stare să facă moarte de om.

– Chiar dacă nu fac moarte de om ! stărui domnu Țudic. Vin, sparg, lovesc, pradă... Pot să mă pomenesc și eu într-o noapte, doamne ferește, că vin să mă schingiuiască și să mă bage-n spital.

– N-avea nici de asta grijă, domnu Țudic ! îl asigură Timofte Gîțulea. Ce să fure de la dumneata ? Știe tot satu că ai mai mulți copchii în odaia dumitale din fund, decît sutare la tejghea. Și pe urmă, mai cunoaște lumea că dacă s-ar apropia cineva cu gînd rău, începe madam Sara să țipe și să se căineze, de s-aude peste nouă văi și nouă dealuri... Altfel, poate mai știi ? M-ar fi bătut și pe mine gîndul să-mi amintesc de cele tinerețe și să fac așa o probă, într-o noapte fără lună...

– Bade Timofti, asta nu-i glumă pentru un om la vîrsta dumitale ! se trase speriat, la adăpost, domnu Țudic. Dumneata șuguiești !... Altu însă ascultă și se duce acasă și poate că o gîndește... Uită că este lege, uită că este pedeapsă...

– Domnu Țudic, legea codrului e alta decît aceea pe care o cunoști dumneata ! Cînd vei avea odată vreme, să mă chemi și-am să ți-o spun, și-are să-ți facă plăcere...

– Cunosc eu plăcere de-a dumitale !... suspină domnul Țudic. Mai bine ai spune cum s-a întîmplat cu cucoana Ruxanda, că aceea-i istorie fără primejdie...

– Crezi dumneata ? își aduse aminte baciul de unde pornise. Taman asta voiam să arăt oamenilor aistora... Nu mă tem de lup. Nu mă tem de jandarm. Nu mă tem

de hoț... Am ac pentru toate cojoacele ! Dară de gura muierii, cînd e vorba mai ales de-o gură că a vădanei lui Antohie, pot spune că mă apucă groaza, cum te apucă pe dumneata cînd auzi de prădăciune și de moarte de om...

Se întoarse spre tovarăși, turnă, ciocni și cinsti. Pe urmă, istorisi :

– Precum v-am spus, strecor eu azi-dimineață, vădanei Ruxanda, știre despre semnele de pe Căliman. Zic : „Asta trebuie s-o cunoască numaidecît și Zaharia, că poate să-i fie de folos !...“ Alei, doamne, păcătosul de mine, cine mi-a pus vorba asta pe limbă ? Nici n-am sfîrșit bine, și numai ce văd că se țîțărește muierea, și numai ce începe cu o gură, și numai ce se repede să-mi scoată ochii cu unghiile, cum sare gaia cînd te-ai apropchiat de cuibu ei. „Hai ! răcnește ea de s-au spăriat toate curcile și-o început a leorbăi și curcanul la mine... Hai ! Cu de astea-mi vii, haidău bătrîn și fără minte ? Altu acuma cu comoara ! Nu-mi ajunge mie nebunu din casă, cu țîcneala și cu oalele lui ?... Nu-i destul că-mi mănînc sufletul cu dînsul și cu Oarță al lui ?... Mai vii și tu, cu comorile de pe deal, arză-te-ar focul lor și cuptoarele iadului, după cîte-ai păcătuit în fața lui Dumnezeu și a legilor ! Îți trebuie și ție comoară ? Ai venit, să-l mai scoți din mintea cîtă i-a mai rămas ?... Ei, ia stai, haidamace, că-ți arăt eu ție comoară, ca să n-o poți duce în spinare !...“

Ciobanul se opri să rîdă, fiindcă după atîtea pahare și după ce trecuse primejdia, întîmplarea îi părea vrednică de înveselire.

– Și ce-ai făcut ? întrebă unul din ascultători.

– Ce să fac ?... Am rupt-o de fugă și-am lăsat-o să răcnească pînă ce i-o osteni limba în gură. Am venit într-o fugă aici, la domnu Țudic, să-mi dea oleacă de drojdie de coraj, din șîpurile lui cu doftorii.

Acesta a fost începutul nevinovat al întîmplărilor care au tulburat satul, mai bine de un an.

Mai fuseseră alte semne mai temeinice altădată și toți trecuseră cu ușurință peste ele. Nu mai departe, chiar după ce Petruță Tudose a găsit brățara de aur scoasă la iveală de șuvoaiele ploii, zvonul s-a potolit în scurtă vreme, iar cei care-au fost purces să scurme și dînșii pămîntul la întîmplare s-au astîmpărat rușinați.

Unii socoteau că într-adevăr Zaharia Duhu, om cu carte și pricepere, e plătit de profesorii de la București cu bani buni, să le caute oale, cărămizi și ruginături, pentru cărțile lor, cum adusese veste Pintilie, poștașul, că a fost scris în gazete și că a văzut, cu ochii lui, chipul lui Zaharia, pozat, așa cum se află numai chipurile de miniștri și de răufăcători.

Alții se împăcaseră la urma urmei și cu gîndul că Zaharia Duhu căuta cu adevărat o comoară. Dar nu una din vechi. Ci vreo comoară ascunsă la Antohie cel zgîrcit și amarnic, despre care va fi lăsat vorbă cu limbă de moarte și n-a avut vreme cînd să spună și locul.

Toate acestea trecuseră din gură în gură ; mai erau rareori pomenite și nu mai stîrneau nici o mirare sau gînd lacom de iscoadă.

Și deodată, toți au început să capete patimă pentru comori, ca și cum s-ar fi aflat cîte una pe aproape, pentru fiecare suflet din sat.

Semnele de pe Căliman nu s-au mai arătat. Nici nu le văzuse de altfel, decît baciul Timofte, care poate a minciunit lumea numai că să-și rîdă de cei lesne crezători.

Zvonul a crescut însă și fără semnele de pe Căliman.

Toamna, pe vremea strînsului și a plugurilor, au mers lucrurile mai domol. O vorbă aruncată ici, o întîmplare adusă din auzite, de altul, dincolo. Dar o dată cu cel dintîi îngheț și val de ninsoare, cînd iarna a început să se întărească și să strîngă gospodarii pe la casele lor — bărbații la domnul Țudic, flăcăii și fetele, la șezători și la priveghiuri — istoriile comorilor s-au întețit și au fost dezmormîntate toate cele aflate și întîmplate, de cînd cel dintîi om a ascuns un talant în pămînt și alții o sută au pornit să-l caute.

Moșnegii și babele n-au mai găsit tihnă, pînă ce n-au spus de-a fir-a-păr toate cîte le-au știut dînșii din părinții părinților lor, despre toate avuțiile și scumpeturile încredințate pămîntului, pe vremea turcilor și a tătarilor, și mai pe urmă, în timpuri de răzmeriță și de vrajbă.

Că fiecare creștin cu oleacă de stare își ascundea bănetul la loc tăinuit, cînd dădeau păgînii în țară, de asta nici nu mai încăpea îndoială. Boierii fugeau la Brașov, și pe unde apucau, în țara ungurească. Ceilalți, mai puțin

înstăriți, luau drumul codrului, așteptînd în peșteri și bordeie să treacă urgia. Și unii și ceilalți vor fi purtat cu dînșii parte din odoare și din agoniseală. Dar grosul rămînea aici, pus la fereală, în tainițe și în hrube ; ba într-un cazan îngropat la tulpină de păr, ba într-o zidire subpămînteană, hrubă astupată cu capac de fier și încuiată cu lacăt cît o oală de praznic mare, toate astupate cu pămînt si cu brazde de iarbă să nu se cunoască locul.

Cînd se potolea mînia lui Dumnezeu, unii din cei porniți în bejănie se întorceau să-și dezgroape avutul ascuns și începeau din nou viața de tihnă și pace. Dar cei mai mulți piereau pe meleagurile străine. Mai erau și acei care-au fost ajunși din urmă de vrăjmaș, pe drumuri, și trecuți prin sabie cu soațele și cu pruncii lor... Taina acestora de bănărit rămînea neștiută de nimeni. Iată, așadar, un fel de comori. Se mai aflau și comorile îngropate de căpcăuni, uriașii cei mari și urîți, care-au trăit înainte de a se isca pe pămînt neamul omenesc din ziua de azi. Mai sînt și comorile zgîrciților hapsîni, care-au strîns banul cu zece noduri toată viața și-au ascuns grămăjuia cu galbeni în oală de lut, ca după moartea lor să nu se mai bucure nimeni de folosința aurului. Pe urmă, oricine mai are cunoștință și despre zăcămintele de bani și odoare, adunate și puse la adăopst în văgăuni ascunse, de cetele de tîlhari și haiduci, cu legămînt între tovarăși, să nu se atingă nimeni de ele, pînă ce nu s-o întoarce cu toții la împărțeală. Iară ziua împărțelii n-a venit. Tăinuitorii și-au pierdut viața în luptă cu poterile ori le-au fost putrezit ciolanele în ocnă. Banii juruiți așteaptă și acum mîna norocoasă, să-i scoată la lumina soarelui și la bucuria oamenilor.

Că au mai rămas comori – și încă multe, de tot soiul și din toate vremurile – nici nu mai poate fi, așadar, vorbă. Greul e cum să le dai de urmă ? Iar după ce le-ai aflat, cum să le intri în stăpînire, fără să te poccască ori să te șoimărească vîlva lor ?

În această privință, părerile erau împărțite.

Așa, bunăoară, baba Maranda Cuțui, mare meșteră în descîntece de boală și de deochi, vestită pînă în al șaptelea sat pentru făcutul de dragoste și pentru aducerea ibov-

nicului pe horn cu ulcica și cu nuielușa, baba aceasta, Maranda Cuțuianca, avea științele ei.

– Mai întîi – spunea dînsa – comoara fără pară nu-i !... Joacă para deasupra, în noaptea de Înviere, de Bobotează și de Sînsăiene ? este comoară ! Nu joacă ? degeaba mai prăpădești vremea și truda !... Apoi chiar de-o fi jucînd flacăra, mai are și ea cîntecul ei !... De-i gălbie, înseamnă că dedesubt se zbate aur ; de-i albă, argint ; de-i roșcată, aramă... Mai este și flacără verde. Atunci ai dat peste norocul noroacelor. Înseamnă că ai să afli nestemate și mărgăritare, smaragde și alte odoare împărătești...

Baba Maranda scarmănă pene, repede-repede, cu unghii ascuțite și aduse la vîrf cumu-s cängile de ciocănitoare.

La claca de la notăreasă, se află cîteva femei, cîteva fete și niște băiețandri hai-hui, care nu fac nici o ispravă și numai hîrjonesc cele copile și nu le lasă să-și vadă de treabă.

Unul se dă cu părerea, pițigăindu-se :

– Apoi atunci e lucru ușor, mătușă Marandă !... Ieși colo, în noaptea de Bobotează pe deal, te uiți de jur împrejur să vezi unde pîlpîie para ; pe urmă, n-ai decît să pornești cu hîrletul și cu coșarca după galbeni...

– Că ușor ți-i a zice, măi băiete !... Dacă socoți tu că mergi la comoară ca la plăcinte, apoi amar te înșeli, ghindocul babei !... Mai așteaptă să-ți crească oleacă de puf sub nas, și-ai să înțelegi tu că toate lucrurile pe lume se petrec ceva mai anevoie. Întreabă-l pe tătîne-tu și ți-o spune, dacă a văzut el cărîndu-se galbenii cu coșarca, așa cum vă cară el ciocălăii cu schinarea, de la unu și de la altul, să vă facă foc în bordeiul vostru...

Băiatul s-a rușinat amarnic, fiindcă mai este timp pînă ce i-o răsări urmă de puf sub nas și, mai ales, fiindcă baba Maranda i-a adus aminte de nevoile și de sărăcia de-acasă. E abia un plod de vreo zece-unsprezece ani. Gheorghieș al lui Costache Tălpăligă ; iar Costache Tălpăligă e unul din gospodarii cei mai săraci lipiți pămîntului din sat.

I-a tăcut glasul și privește pe sub gene la tovarășa lui de joacă și la vecina de gard, Sanda lui Alecu Toader Precup a Dăscăliței, care, cu tot numele lung cît o zi de post, e fetișoară abia de-o șchioapă, cu nasul cît un bumb. Dar ochioasă, nevoie mare. Sanda n-a rîs laolaltă cu cei-

lalți de spusele babei Maranda. Nici nu le-a auzit. Foarte gravă, scarmănă cu mînuțele mici, mîndră că a fost și ea primită la asemenea ispravă importantă, alături cu fetele mai mari ca dînsa ; unele chiar ieșite la horă.

Lumina s-a micșorat de tot în gămălia galbenă, de alamă, a lămpii. E un miros greu de gaz, de pene și de poiată, de încălțări și de sudoare.

În ceaunul de pe vatră pocnesc grăunțele puse cu sare să facă cocoșei.

– Ia mai mărește fitilul, tu cu coșarca de galbeni, că ne-o chiorît de tot gazornița asta !... dă cuvînt baba Maranda. Și pe urmă, după ce mi-ți face încoace pacul cela de tutun să răsucesc o țigară, am să vă spun eu și cumu-i treaba cu aflatul comorilor !...

Baba Maranda Cuțuianca a aprins o țigară groasă cît degetul, a pufăit și a istorisit și cum stă chestia cu dezgropatul comorilor.

Greșeala cea mai mare e, cînd ai văzut flacără, să te răpezi ca un zălud la ea. Atunci nu s-alege nimica. Pînă ajungi, para se șterge fără urmă și-ai pierdut-o pentru vecii vecilor. Legea comorilor – că au și ele o lege ! – legea comorilor spune să înfigi un cuțit în locul unde te afli, cînd ai zărit para. Așa, cum a intrat vîrful cuțitului în pămînt, ții și tu flacăra, să nu fugă. Pe urmă, mergi pînă acolo și pui semn. Dacă para a fost înaltă de-o palmă, a doua zi ai să afli comoara, adîncă de-o palmă. Dacă-i de-un stat de om, înseamnă că locu-i afund de-un stat de om. A doua zi, apoi, cînd pornești la săpat groapa, nu-i destul să pleci cu mîna goală, cu hîrletul și cu tîrnăcop. Trebuie să-ți mai iei și o lumînare de Paști, smirnă din cadelnița popii și-o căpățînă de usturoi. Aprinzi lumînarea, te ungi cruciș, pe față, cu usturoi și prinzi a săpa. Dar cu socoteală !... Ferească Dumnezeu, bunăoară, să lași să cadă țărîna înapoi în groapă, că atuncea orbești și pentru orbeală din săpatul comorilor nu s-a găsit leac pe lume ! Tot așa, știut este că dacă ai astupat la loc groapa de unde-ai scos comoara, n-ai parte de dînsa. Mori în drum, pîn-acasă.

Acestea le spune legea comorilor, cînd ele sînt curate și bune.

Cît despre comorile legate cu jurămînt și păzite de-o vîlvă vicleană și îndrăcită, apoi cu acelea isprava e mult

mai grea și mai plină de primejdii. Poate să fie înlăuntru aur cu nemiluita, stamboale și poloboace de galbeni ; poți să cunoști locul și să-l descînți fel și chip, dar de dînsele tot nu te poți apropia pînă ce n-ai sfărîmat blestemul. Vîlva te șoimărește, sau te ucide, sau face să-ți moară cineva scump de aproape. Te-ntorci cu mîinile arse pînă la cot, ori îți sai din minți. Iară comoara, de ce te apropii cu sapa de dînsa, de ce se dă mai afund. De asemenea noroc poți să te lepezi, precum și alții mai cuminți s-au lepădat cît mai era vreme să nu-i ajungă păcatul...

La domnul Leiba Țudic, între bărbați, la un pahar de vin sau un cinzec de rachiu, patima comorilor lua altă înfățișare.

Aici era vorba de faptă, nu de vorbă.

Se făceau legăminte pentru la primăvară. Știut era acuma că se află o comoară mare pe aproape, despre care avea cunoștință din cele scrise în cărți și urice feciorul lui Antohie. Numai că el nu luase calea cea bună. Cu un becisnic la minte ca Oarță, n-avea să mai găsească el comoara nici pînă la a doua înviere, oricît o fi fiind Zaharia Duhu de învățat și de om al lui Dumnezeu. La așa ceva trebuie tovarăș vrednic, să aibă și el ochi de văzut și minte de iscodit. Unde n-a izbutit Zaharia, de ce n-ar fi mai norocoși alții ? Vorba e ca tovărășia să fie cinstită și fără gînd ascuns, pe parte dreaptă.

S-au făcut deci tovărășii cinstite, fără gînd ascuns și pe parte dreaptă.

S-au făcut și pregătiri ; s-au ochit și locurile, la care Zaharia încă nu se gîndise. S-a băut și adălmașul împărțelilor viitoare.

Domnul Leiba Țudic asculta cu ochii întredeschiși, de la tejghea, între șiragurile de covrigi și șipurile de rachiu, străin de aceste frămîntări și cu gîndurile la cei șapte copii și al optulea pe drum, pentru care nu i-ar ajunge să-i crească și să-i vadă pe la casele lor nici o adevărată comoară cum se pregăteau s-o afle gospodarii din Piscul Voievodesei.

Afară, viscolul zidise troiene pînă la streașină și împresurase satul cu întărituri de albă cetate.

Pîrtiile abia despicau calea îngustă de la o poartă la alta. Sub tălpile opincilor și călcîiele cizmelor, omătul

scrîșnea de ger, iar cîinii amuțiseră, ascunși în cotloanele lor, de unde nu-i mai scotea decît foamea. Fumurile se înălțau albastre și potolite, într-o mare liniște vătuită.

Cînd iarăși începea să fulguie, sub cușmele albe, tot satul avea o înfățișare bătrînă, tihnită și adormită, scufundată în amorțire, ca o așezare de sălașuri polare.

Arareori o sanie cu tălpi de lemn luneca oblu, fără zgomot, trasă de bouleni domoli ; scîrțîia o poartă, suna limpede un glas.

Și iarăși punea stăpînire tăcerea, albă și încremenită.

Iar sub această amăgitoare neclintire de făpturi care hibernează cu nasul înfundat în bîrlog, fierbea neastîmpărul hotărîrilor mari pentru primăvară.

O dată cu cel dintîi dezgheț, căutătorii de comori au purces la treabă.

Cu mare uimire, Zaharia Duhu a văzut la dreapta și la stînga lui, ba chiar pe pămîntul lui, oameni răscolind țărîna fără nici o socoteală, adîncind gropi, înălțînd movili, lăsînd una neisprăvită să înceapă alta ; lucrînd cu luminările de ceară pe buza săpăturii, stropind locul ales cu aghiasmă de la Bobotează, întrecîndu-se într-o îndîrjire, cum a citit el că s-a mai fost văzut așa ceva, în Alasca și în California, cînd s-au năpăstuit toți deznădăjduiții lumii să descopere aur.

Ogoarele au rămas pe mîna femeilor. Istoria s-a împrăștiat și în alte sate.

Veneau gospodari din vecini să se crucească și să-și ofere tovărășia, la muncă și la parte.

– Ai înnebunit lumea !... se căina mătușa Ruxanda. Ai scos din minți oameni buni-teferi, ca să-i faci de rîs și de ocară... Nu m-aș mira să-i văd venind să-ți ceară socoteală, cînd și-or da seamă de zărghcala lor, cum de altfel meriți și mă aștept !...

Zaharia Duhu nu găsea răspuns.

Deocamdată înțelese că e cuminte să lase vîntul a trece și să-și caute de alte treburi. Porunci lui Oarță să închidă uneltele ; plecă cu el la cîmp ; în primăvara aceea își văzu de plugărie cu temei, pe locurile puține cîte nu le schimbase pe viroage și rătăcănii. Aștepta să afle ce se aude și se întîmplă.

Într-o săptămînă, căutătorii tăbărîseră lîngă fîntîna Ţapului. Descoperise cineva că apa din fîntînă e grea, semn că se află undeva, pe aproape, zăcămînt de metal scump. A fost şi oarecare încăierare pe alocuri, între tovarăşii care nu mai încăpeau.

Pe urmă, după ce-au sluţit pămîntul, brăzdîndu-l cu şanţuri şi movili, s-au strămutat în deal, unde-a fost cîndva urma lăcaşului de schimnicie al voievodesei fără nume.

Aici, Zaharia Duhu n-a mai putut răbda. Era locul lui, plătit cu banii lui, iar în a lor nepricepere, oamenii tăbărîţi cu cazmale şi lopeţi ameninţau să sfarme şi să răstoarne tot ce-a cruţat el, după toate bunele orînduieli, din rămăşiţele aşezărilor vechi.

A plecat cu Oarţă împreună la faţa locului, ca mult să se minuneze de ce i s-a arătat ochilor. Încă nu-i văzuse de-aproape la treabă. Era o privelişte nouă.

Cinci tabere. Unii dezbrăcaţi la cămaşă şi cu mînecile sumese. Alţii cu legături de mîncare alături, cu lumînările aprinse, cu icoane făcătoare de minuni şi cu găini negre, legate de picior, gata să le reteze gîtul dacă poate comoara era dintr-acelea care nu se lasă deschisă decît cu vărsare de sînge şi stingere de suflet.

În cea mai apropiată tabără, Zaharia recunoscu pe Nichifor Răţoi, vizitiul de la curtea Iloveanului.

– Ce-i cu tine, Nichifore? Ţi-ai lăsat slujba?... se prefăcu a întreba cu nepăsare.

Nichifor Răţoi ridică obrazul ciupit de vărsat şi rînji, rezemîndu-şi coada cazmalei în burta de argat boieresc bine hrănit şi suflecîndu-şi mînecile căzute.

– Încă n-am lăsat slujba, dar nu-i mult pînă s-o las, jupîne Zaharia!... Numai să punem noi mîna pe plăcinta pe care-o căutăm... Adică ce? Numai dumneata să te înfrupţi şi să te umfli?

Zaharia începu să rîdă.

– Mă mir că mă vezi umflat de plăcinte!... Uită-te la mine şi uită-te la dumneata... Care din doi ţi se pare, cum zici, mai umflat?... Eu cred că-ţi stătea bine acolo unde te aflai, pe capra boierului Iloveanu...

– Ba or mai sta şi alţii pe capră şi oi mai sta şi eu în fundul trăsurii, ca un boier, tolănit pe perne moi !... Numai să dăm noi peste ce căutăm...

– Şi ce căutaţi, rogu-vă ?... se interesă Zaharia Duhu, cu aceeaşi nevinovată mirare.

Nichifor Răţoi rînji şi răspunse scurt :

– Ce-ai căutat şi dumneata şi ce n-ai găsit !... Adică de găsit îi fi găsit, dară numai fărîmăturile comorii. Plăcinta cea mare a rămas pentru noi !

Spuse, şi începu să lovească nătîng, cu colţul cazmalei, în masa de pietre, unde se vor fi închinat vreodată oameni din alte acum douăzeci ori treizeci de veacuri, şi unde cîndva, într-o urgie cerească, Oarţă s-a rugat în genunchi, în limba lui, puterilor nevăzute să-l apere de tunet şi de trăsnet.

Oarţă privea cu ochii lui bulbucaţi şi galbeni, pe rînd, cînd la stăpîn, cînd la omul cu cazmaua. Pricepea şi el că se întîmplă lucru nelegiuit. Părea că-l întreabă, ca un ciine credincios, care vrea să ghicească din privirea stăpînului : „Ce zici ? Ce-ai hotărît ? Să-l încolţesc şi să-l pun la pămînt ?“

Zaharia Duhu atinse încet, cu mîna, umărul vizitiului Nichifor Răţoi :

– De ce strici cazmaua degeaba, bre Nichifore ? Păcat de lucru bun şi scump ! Ori e cumva cazma boierească ?... Ceea ce cauţi dumneata, chiar de-ar fi să găseşti, nu se află în piatră seacă. N-a deschis nimeni piatra ca o tabachere să pună ceva în ea... Iar dedesubt, îţi spun eu că nu se află nimica. Lespedea am ridicat-o eu şi cu Oarţă, şi noi am pus-o la loc, cum a fost şi stă de o mie şi o mie de ani. N-ai să găseşti nimic acolo, cum nu vezi nimic, colea în palmă la mine.

Pe urmă se hotărî :

– De altfel, cheamă şi pe ceilalţi. (Se întoarse spre toţi.) Ascultaţi, măi oameni, ia faceţi-vă oleacă încoace !

Toţi se adunară, unii lepădînd tîrnăcoapele şi lopeţile, alţii înaintînd cu ele în mînă. Zaharia Duhu văzu gospodari fruntaşi şi moşnegi fără putere. Văzu şi oameni cu casă grea şi cu cămeşoiul zdrenţuit, ca acel Costache Tălpăligă, care are nouă copii şi nici o prăjină de pămînt. Cu unii crescuse. Pe alţii îi apucase în puterea vîrstei. Alţii se

ridicau acuma. Le cunoștea nevoile și păsurile. Înțelegea că i-a adus pe toți o nădejde de înavuțire, de ceva mai bun și mai blînd în viață, de-o alinare a traiului lor aspru și fără de zariște. Căuta și el o anume comoară, printre altele o sută și o mie. N-o căuta pentru avuția din ea, fiindcă nici acuma nu era lămurit ce-ar face cu dînsa, dacă minunea s-ar întîmpla. Oricum, nu-l mîna gîndul îmbogățirii, fiindcă nevoile lui erau puține și mulțumirile lui nu erau din cele care se plătesc cu bani. Oamenii aceștia o voiau pentru ceva mai apropiat și mai deznădăjduit.

Iar pofta le aprinsese în ochi o lumină neagră, cruntă, îndărătnică și rea.

În loc să-l îndîrjească această privire vrăjmașă, simți o înțelegere blîndă pentru nebunia lor, atît de apropiată totuși de ceea ce știa că nu e o nebunie a lui.

Era un sat de oameni părăsiți de stăpînire și uitați de Dumnezeu. Cei de demult fuseseră oameni tari și dîrji. Au lăsat bunăstare agonisită cu trudă și au lăsat nume pomenite în urice domnești. Pe urmă, bunăstarea s-a risipit și numele din uricele domnești s-au ticăloșit. Le-a răsluit din avut unul. I-a înșelat altul. I-a strîns de gît celălalt... Lor nu le-a mai rămas decît să se încaiere între ei și să se poarte în judecăți, cum a dat pildă Antohie Duhu... Iar în acest amar al deznădejdilor, istoria comorii a luminat deodată un cer unde lumina era de mult stinsă.

Zaharia Duhu îi înțelegea mai bine ca oricare alt. Într-un ascunziș de gînd miji hotărîrea că dacă vreodată lui îi va fi dat să afle comoara regelui Dromichet, să folosească partea cea mai însemnată pentru potolirea acestor stări încruntate, în mijlocul cărora a crescut și trăiește. Mai ales de jalea și de dragul plodurilor lor flămînde, desculțe și goale.

Înfățișarea de acum a gospodarilor cu nume în uricele lui Petru Șhiopul, ale lui Ștefan Tomșa și altor voievozi ai Moldovei l-ar fi înveselit în alte împrejurări.

Alcătuiau, într-adevăr, o jalnică adunătură, la care nu știai dacă ai a rîde ori a plînge, sau amîndouă deodată. Se aflau și cei unși cu usturoi pe față, în chip de cruce, după cum spunea sfatul babei Maranda. Erau și acei cu sînul plin de busuioc de la icoană.

Zaharia Duhu îl văzu cu uimire şi pe Costache Tălpăligă, legat la frunte cu o cruciuliţă de os, desigur sfinţită la Sfîntul Munte ori la Sfîntul Mormînt.

Toţi erau cu chipurile înăsprite de munci grele şi istovite de-o iarnă lungă şi împovărată de lipsuri.

Şi nici unul nu-l privea cu prietenie !

Zaharia Duhu scoase din buzunar un act pe care îl avea pregătit, să facă o dovadă cu el, ca un adevărat fecior al răzeşului Antohie, cel cu taşca de urice şi zapise purtate pe la toate judecătoriile şi tribunalele ţării.

Le vorbi cu glas împăciuitor, cum ştia că are asupra lor putere. Actul arăta că pămîntul pe care tăbărîseră era în dreapta şi veşnica lui săpînire, cumpărat cu bani în mînă, de la boierul Boldur Iloveanu. Încît, dacă e vorba de ce spune legea, n-aveau drept să încalce pămînt străin fără învoire.

Aceasta era una.

Pe urmă, zădarnic căutau ei comoara aici, fiindcă pămîntul a fost trecut prin lopată şi prin ciur, de el, Zaharia Duhu, împreună cu Oarţă şi cu profesorul din Bucureşti. Aşadar, o trudă de pomană.

Aceasta era a doua.

În sfîrşit, locul de faţă e de preţ şi de însemnătate pentru ruinele de aşezări vechi, aşa cum au nevoie cărţile să dovedească oricînd, că prin partea aceasta a ţării s-au aflat neam din neamul lor, numai oameni de un acelaşi sînge. Pentru acest lucru a fost, de către el şi de către profesorul din Bucureşti, cercetat şi căutat. Orice piatră clintită din loc e o pagubă şi strică orînduiala veche.

Aceasta e a treia.

Iar dacă oamenii nu se mulţumesc cu vorbă de blîndeţe şi de înţelegere, el, Zaharia Duhu le-o spune să-şi aducă aminte că e feciorul lui Antohie şi că feciorul lui Antohie va şti el, la nevoie, cum să cheme legea întru apărare.

Cîţiva, de la spate, începură să mormăie, împingîndu-se şi dînd glas.

– Zaharia, bagă de seamă, Zaharia ! Te lăcomeşti numai pentru tine şi crezi că om mai crede, cum am crezut, basmele tale cu ulcioare şi profesări... Ţi-i c-om da noi peste buţile cu bănărit şi că-i rămîne păgubaş... Asta-i ! Şi de asta te temi şi ne ameninţi...

– Oameni ai lui Dumnezeu !... grăi Zaharia Duhu. Văd că aveți aici cruci și icoane... Eu sînt gata, cu mîna pe cruce și în fața icoanelor, să vă jur că dacă vreodată, nu azi, nu mîine, dară peste zece ori douăzeci de ani, dacă îmi va fi mie dat să găsesc măcar un pumn de bănuți, atunci cu voi, cu tot satul am să-l împart...

– Ușor a zice !... Ușoară vorbă !... O spui și se duce... se amestecară glasuri.

– Vreți să vă dau înscris ? începu să rîdă Zaharia. Voi știți că a mai fost și altădată prilej să vă arăt că nu-s numai cu vorba în vînt și că la nevoie am fost de sfat bun și de apărare...

– Ai făcut-o odată și acum tot ne scoți ochii cu istoria ceea din nouă sute șapte ! vorbi Alecu Toader Precup a Dăscăliței, om înalt și ciolănos, părintele fetișoarei de-o șchioapă și cu nasul cît un bumb... Tot cu asta ne scoți tu ochii...

Zaharia Duhu nu putu răbda asemenea sfruntat neadevăr.

Dădu cu mîna oamenii din rîndul întîi mai la o parte și deschise loc lui Alecu Toader Precup a Dăscăliței.

– Dă-te mai încoace, cumătre Alecule, și vino să mă privești în ochi ! După ce mi-i privi bine, mai spune o dată în auzul tuturor cîți sîntem adunați aici și știu... Spune dacă pînă acuma o singură dată v-am pomenit eu ceva despre îndîrjirea cu care m-am zbătut pentru voi în nouă sute șapte și despre cum m-am pus eu atunci luntre și punte să scap satul de cei care cereau vinovați să-i răpună !... Am făcut-o fiindcă așa m-a îndemnat inima, și fapta am încuiat-o aici. în inimă. Cui am scos eu ochii ?... Uită-te la mine, în ochii mei, și spune !...

Alecu Toader Precup a Dăscăliței plecă privirea în pămînt și rosti fără să ridice ochii :

– Chiar dacă n-ai spus-o, ai gîndit-o...

Oamenii pentru o clipă împăcați, începură să rîdă.

Dar Zaharia Duhu înțelese că rîsul acesta e trecător și că între el și satul lui s-a deschis adîncă prapastie.

Capitolul III

Mai sînt şi intîmplări cu morţi.

În acea vară s-a sfîrlogit iarba dogorită de-o arşiţă uscată, cum nu-şi aduceau aminte moşnegii să fi apucat din tinereţele lor.

La Sfîntul Gheorghe a ţîrîit o ploaie subţire şi clocită, parcă se deşertase rămăşiţele dintr-un fund ruginit de stropitoare.

Pe urmă fîntînile cerului s-au închis şi fîntînile pămîntului s-au sleit.

Trei luni, pe-a patra, n-a căzut strop şi nu s-a văzut nor. Grîul s-a ars, chircit, cu un singur nod în pai, rar şi cu pecingini goale în lan, ca ţepii pricăjiţi dintr-o barbă de spîn. Popuşoaiele s-au îngălbenit, cu frunza răsucită şi ofticoasă, de la întîia praşilă. La a doua, frunza era ruginită ca înaintea culesului.

Pe imaşurile roşcate mugeau vitele de sete, lungind gituri cît cumpenele de fîntîni. În pădure trosneau fagii şi brazii, uscaţi ca toaca şi cerşind văzduhului arzător udeală.

Pîrîul Voievodesei a mai prelins, un timp, o aţă încropită şi împuţinată de ape pe prunduri ; pe urmă au rămas numai ochiuri stătute şi putrede sub răchitele cu izvoare, iar pe la începutul lui cuptor s-au zvîntat şi acelea. În nisipul covăţit al albiilor se scăldau stolurile de grauri. Broaştele piereau printre pietrele încinse şi se scoceau moarte ca pastrama neagră la soare.

Într-o dimineaţă, nevestele s-au întors cu cofele goale şi de la cinci budăie din deal, unde mai rămăseseră cele din urmă izvoare vii. Apa s-a tras în fundul pămîntului şi acolo.

Mugeau turmele de sete ; acum zbierau şi plodurile lîngă donițele dogite din cercuri.

Pe unde-a curs pîrîul în albie străveche de sute de ani, scoarţa crăpase să încapă mîna pînă la cot. Colbul pe drum se aşternea moale şi gros, de două palme. Frunzele sălciilor spînzurau subţiate ; ninsă de cridă albă era şi cătina gardurilor ; spinii se desfăceau singuri din rădăcină şi-i găseai în mijlocul drumurilor, zbîrliţi ca aricii.

La suflarea cea mai nesimțită de vînt, spinii aceștia începeau să fugă, rostogolindu-se pe cîmpurile arse. Valurile de colb înecăcios se înălțau frigînd ochii, urzicînd obrazul și astupînd satul cu o perdea cenușie, ca o oază blestemată și osîndită din nisipurile Africii, unde apa a pierit pe-un fund sărat și nimeni nu mai așteaptă decît pustiirea și moartea.

Iar toate semnele erau încă și de-o mai cumplită sărăcie.

Găinile se ouau părăsituri cît nuca și aluna. Degeaba le aruncau gospodinele peste casă, menind și rostind un anume descîntec, învățat de la baba Maranda.

Nori nu s-au ivit în geana cerului.

Ba într-o zi, vîrcolacii au mîncat și o jumătate din soare. Luna se plimba pe cerul pustiu, cercănată și albă, ca un ochi de mort.

Apoi, într-o vineri, începu să se zghihuie un vînt uscat și fierbinte, semn că undeva s-a fost spînzurat un om și că sufletul lui nu-și găsește iertare și odihnă.

Vîntul dogori cele din urmă pete de verdeață ruginie. Satul a adus sfînta cea fermecătoare de minuni de la mănăstirea Neamțului, creștinii au deznodat gologanul de nafură din colțul basmalei, au îngenuncheat pocăiți, cerînd iertarea păcatelor și îndurarea cerului ; dar cerul tot nu și-a dezlegat fîntînile.

Mai mult s-au îndîrjit atunci în căutarea comorii, care însemna singura izbăvire din sărăcie și foamete.

Nevestele, cu ajutorul babei Maranda Cuțuianca, au căutat să afle pricinile acestei urgii și să caute vinovații, dar n-au aflat nici una, nici alta. Nu fusese trecut nici un mort peste apă ; ceea ce știut este că-i mare primejdie de secetă. Nici o gospodină nu lucrase în toate joile, de la Joia Mare pînă la Ispas ; ceea ce iarăși știut este că ar fi legat ploile pe întreg anul ! Cineva le legase cu voință ; dar era greu de aflat cine și cu ce gînd.

Au încercat fără folos și poveștele babei Maranda. S-au ales trei neveste și împreună cu Catinca lui Costache Tălpăligă, îngreunată de al zecelea prunc, au mers peste dealuri și sate, pînă la apa curgătoare a Moldovei, să o scalde acolo și să toarne apă din ciur pe dînsa. La întoarcere, au adus veste cum că pe aiurea a plouat la timp

potrivit, oamenii sînt voioşi ; cîmpu-i mîndru şi pe alocuri a început secera.

Au aşteptat.

Dar norii au rămas ascunşi după marginea cerului. În schimb, Catinca lui Costache Tălpăligă a dat naştere şi ea la un fel de părăsitură, înainte de vreme. Un fapt : o urîţenie fără unghii, cu ochii astupaţi şi cu două guri, una deasupra alteia, ceea ce nu s-a mai văzut pînă atunci şi nu poate să fie decît semn de mai cumplită foamete şi de mînie a lui Dumnezeu.

Baba Maranda a mai încercat alte şt.inţi ale ei.

A trimis doi flăcăi pînă la cărămidăria din Bolinţi, să fure tiparele de cărămidă ţiganilor şi, după ce le-a menit a ploaie, le-a semănat unul cîte unul, în fiecare fîntînă din sat. Alt flăcău, fecior şi curat la trup, a fost pus să fure toaca bisericii şi s-o sloboadă în fîntîna Ţapului ; dar cerul a rămas mai departe neîndurat şi fierbinte ca sticla topită, iar pe fundul fîntînilor n-a răsărit picul de apă.

Femeile se căinau, vitele mugeau, plodurile scoteau scheunături subţiri şi vlăguite de foame şi sete, cîmpul era pîrjolit şi deşert ; gospodarii din Pisc, cu atît mai vîrtoasă înverşunare, căutau comoara, sfărîmîndu-şi cazmalele şi lopeţile în pămîntul tare cum e cremenea.

Se strămutascră din loc în loc, pînă în poienile afunde ale pădurilor.

Însă tot ce s-au învrednicit a găsi a fost o hîrcă de om într-o zi, şi, în altă zi, într-un copac scorburos şi rămas în picioare, o arătare mai înfricoşată decît toate. Alt semn, cu cine ştie ce tîlc al urgiilor care îi mai păştea.

Din treacăt, Alecu Toader Prccup a Dăscăliţei, rămas în urmă de soţii lui, izbise cu toporul în trunchiul fagului uscat. Lemnul sunasc a gol. S-a mai întors să mai lovească o dată, şi, la a doua pălitură, căzu o bucată din trunchi ca o uşă sărită din ţîţînă, lăsînd ochilor nemaipomenita priveliştc de spaimă.

Lipit de peretele scorburii, rezemat ca într-un sicriu în picioare, se afla un schelet omenesc, cu zdrenţe putrede pe el şi cu văgăunile orbitelor negre holbîndu-se la Alecu Toader Precup a Dăscăliţei.

Omul, cît era el de voinic şi de spătos, a simţit că-i lunecă toporul din mînă şi abia a mai avut glas să răcnească.

Toţi s-au repezit cu sape şi tîrnăcoape, crezînd că-i vorba de-o fiară a codrului, şi toţi au rămas încremeniţi, la plina de groază arătare.

Căpăţîna mortului rînjea la dînşii cum rînjise şi la Alecu Toader Precup. Prin haina putredă şi spînzurînd în bucăţi, ieşeau la iveală gratiile coastelor. Gîngănii negre fugeau pe osul alb. Dar nu mai erau gîngănii care se hrănesc din hoit, fiindcă putreziciunea cărnii de mult se sfîrşise. Era un mort neîngropat, acolo, poate de treizeci, poate de patruzeci de ani, poate mai demult.

Poate se ascunsese din viaţă, gonit şi rănit, şi poate că aşa l-a găsit moartea în scorbură. Ori poate l-au ascuns alţii, după ce i-au luat zilele şi l-au prădat, să-i piardă şi urma.

Unul atinse straiul muced, să vadă de nu se află cumva armă sau chimir hoţesc, cu plăsele de cuţite. Scheletul se clătină, porni către dînşii şi se nărui peste picioarele lor, atît de repede şi de neaşteptat, încît abia au avut vreme să sară în lături, făcîndu-şi cruce şi chemînd în gînd apărarea Maicii Precista.

Acum se văzu că mortul nu se ţinuse drept decît prin minune şi prin sprijineala neatinsă de ani şi de ani a sicriului lui strîmt. Oasele s-au risipit ca o jucărie sfărîmată. Tivda, desprinsă din verigele gîtului, se rostogolise pînă departe şi se oprise, aşezată pe ceafă, să le rînjească în faţă cu toţi dinţii ştirbiţi şi cu văgăunile ei de întuneric.

Asemenea descoperire, care a cutremurat oamenii de spaimă, aduse în sat procurorul şi doctorul din tîrg, pentru cercetări şi prepusuri.

Părerea şi-au făcut-o îndată, şi se potrivise cu a tuturor.

Era într-adevăr un mort vechi de-un sfert de veac, poate de treizeci ori de patruzeci de ani. Un mort străin de aceste locuri, după rămăşiţele portului putred; poate vreun hoţ de codru ucis de tovarăşi, dacă nu cumva lovit de vreo poteră şi adăpostit prin a lui voinţă în scorbura unde l-a ajuns ceasul din urmă.

Pentru asemenea întîmplări neştiute de nimeni, sau acuma uitate de cei ce le-au ştiut, nu mai există judecată omenească, chiar de vor fi fiind pe undeva vinovaţi. Oamenii stăpînirii dădură slobozenie de înmormîntare.

Pe urmă, porniră la datoriile lor, ducînd la oraş veste plină de minunare, despre ce-au văzut dînşii mai arar de văzut chair decît un mort într-o scorbură putredă : un sat prăpădit de secetă şi flămînd, pornit cu alai zi şi noapte, să caute comori pe coclauri.

– E un caz frecvent de contagiune colectivă ! pusese medicul diagnoza.

Şi cum era proaspăt venit din şcolile lui înalte şi dobă de carte, găsi prilejul să istorisească o mie şi unul de exemple despre asemenea nebunii colective.

Gospodarii din Piscul Voievodesei au rămas acasă, cu mortul şi comorile lor.

Au adunat osemintele şi rămăşiţele putrede de îmbrăcăminte ; le-au pus grămăjuie în cutia de brad prea largă pentru ce rămîne dintr-un om (fie el sfînt ori păcătos) după o moarte atît de veche ; şi apoi au pregătit înmormîntare creştinească.

Atunci, de departe, din munte, unde se afla cu turma dusă la iarbă cu colţ verde şi la izvoare nesecate, a coborît şi baciul Timofti Gîţulea, adus peste pripoare şi văgăuni de zvon.

S-a uitat lung la oasele albe, a pipăit cu degetele lui de moşneag criţos peticile mucede, a mers la locul scorburii şi s-a întors ca să plătească din a lui pungă pomenile şi sărindarele pe un an înainte.

După care fapte, toată noaptea s-a înfundat de unul singur, la crîşma lui domnul Leiba Ţudic, şi a cinstit cu două pahare şi cu un tovarăş nevăzut.

– Domnu Ţudic, acuma am înţeles eu ceea ce nu-i putusem afla înţelegerea !...

Domnul Leiba Ţudic ridică bărbuţa rară şi ochii stinşi de după tejghea, ca să întrebe cu oarecare nelinişte :

– Ce-ai înţeles dumneata, bade Timofti ?... Şi de ce bei singur şi nu mă laşi să trimit un copil de-al meu, să cheme nişte oameni de omenie şi să-ţi ţină de urît şi tovărăşie, la un păhărel de bună băutură ?... Iaca, poate să-l

cheme pe Tălpăligă... Ia vină tu, Moişilică ! strigă spre odăiţa din fund.

Baciul făcu semn de împotrivire cu mîna :

– Lasă-l pe Moişilică să se culce, jupîn Leiba, că-i tîrziu şi n-am nevoie de tovarăşi... În noaptea asta, vreau să ciocnesc cu paharul aista plin, pe care nu-i nimeni ca să-l deşarte, aşa cum am deşertat eu cu un oarecare frate de cruce multe pahare de palincă şi de trăscău !...

Timofti Gîţulea ciocnea paharul lui plin cu celălalt pahar plin, al nimănui, şi golea pe gît cu o aprigă vrăjmăşie băutura arzătoare ca flacăra.

Lumina lămpii sfîrîia împuţinată şi fumegoasă. Sub şiragurile de covrigi tari ca piatra, domnul Leiba Ţudic moţăia deasupra catastifelor lui de datorii şi tresărea speriat cînd baciul bătea cu pumnul în masă, cerînd altă jumătate de trăscău moldovenesc, în amintirea celui adevărat, din ţara ungurească.

– Te uiţi la mine şi te miri, domnu Ţudic ?... întrebă într-o vreme Timofti Gîţulea.

– Eu nu mă mir de nimica... se apără domnul Ţudic. De ce să mă mir ? Odată omului îi place să rîdă şi să povestească cu tovarăşi ! Altă dată îi place să-l lase lumea în pace şi să nu-l întrebe, ce n-are el de povestit la nimeni. Eu am crezut că vrei un prieten... Dumneata mi-ai răspuns că nu vrei un pricten. Am înţeles şi nici nu vreau să mă gîndesc de ce nu vrei dumneata un prieten.

Baciul atinse uşor paharul tovarăşului nevăzut.

Apoi, scuturîndu-şi pletele albe şi unse cu unt de oaie, grăi privind locul gol, parcă l-ar fi chemat pe cel lipsă de acolo să vină şi să-l asculte, martor la cele ce are a spune :

– Eşti mare şi ascuns înţelept, domnu Ţudic !... Aceasta ai învăţat-o din cărţile dumitale cu buchiile ca paianjenii, pe care văd că le-ai citit bine şi ţi-au dat bună învăţătură... Ce prieteni să chemi ? Adevărat !... eu beau aici cu un prieten pe care nu-l vede lumea, nici dumneata. Dar prietenul acela a fost mai bun decît toţi cîţi sînt şi-au să fie vreodată. Şi pe prietenul acela l-am crezut pierdut şi l-am găsit ! Nu-i cum îl ştiam, înalt cît bradul şi rău la mînie şi pe urmă blînd la frăţie... L-am găsit aşa, cum am să fiu eu şi ai să fii şi dumneata... Nişte ciolane şi-un strai putred ! Eu nu beau cu acesta de-acum... Cinstesc

să-mi amintesc cu acela de atunci, și aceluia îi cer eu iertare. Acela se cheamă că a fost prieten, care a pătimit alături cu tine... Pe urmă, poate a fost odată la strîmtoare și a vrut să vină la tine, fratele lui, să-ți ceară adăpost și ușurare în primejdie. Poate că n-a venit singur și poate că a avut alt tovarăș și tovarășul acela s-a lăcomit de la cine știe ce împărțeală !... Și poate tu l-ai așteptat după cum ți-a fost trimis el răspuns, și dacă n-a venit, ai crezut că-i prieten pierdut și fără credință. Și după ce l-ai șters din inima ta, cînd l-ai uitat și n-ai mai vrut nici să-i pomenești numele, el vine cu oasele lui putrede să-ți spună că n-ai avut drept să arunci asupra lui năpastă... Acestea nu se află scrise în cărțile dumitale, domnu Țudic, dar văd că prea bine le înțelegi !...

– Eu nu înțeleg nimica... vorbi cu glas moale domnul Țudic, de după tejghea. Nici nu înțeleg nimica și nici nu vreau să înțeleg nimica !... Eu am destule necazuri ale mele, bade Timofti, ca să-mi mai sfarm eu capul și să mă amestec unde n-am cădere...

– Și aici ai dreptate, domnu Țudic ! Nu vrei să știi și nu vrei să te-amesteci... Nici nu ai la ce să te amesteci... Dacă n-aș fi un moșneag aproape de mormînt cum sînt, ai avea atunci ce să povestești și la alții, cînd ai spune, de o pildă mîinc, că Timofti Gîțulea s-a lepădat de ciobănia și de turma lui și a plecat el undeva să caute un anumit om... Atunci ai avea ce înțelege, chiar dacă nu vrei să te amesteci !... Ai înțelege că Timofti Gîțulea a mers să plătească unui frate rău și fără credință, cum scrie în legea codrului, despre care ți-am spus eu odată... A mers, l-a căutat, l-a găsit și i-a plătit... Dar acuma, îți vorbește un moșneag cu puterile împuținate, care a prins rădăcină și mușchi... Și poate și pe vinovatul acela nu mai are de ce să-l caute... Se va fi găsit altul să-i plătească, ori e acuma un moșneag, păcătos ca și mine... În cărțile dumitale scrie că din acei doi frați, care s-au chemat Cain și Abel, pentru ucidere de frate Cain a primit o pedeapsă mai grea decît îi putea veni lui de la oameni. Pedeapsa aceea nădăjduiesc că și-a luat-o singur și acel Cain pe care îl cunosc eu... Domnule Țudic, ai să-mi mai umpli dumneata și jumătatea asta de șîp, și după ce am s-o golesc am să plec la oile mele și am să te las

să te culci, fiindcă tot o văd pe madam Sara că se uită prin perdeluța cea roșie și-mi pare mie că nu poate să-și găsească somn !...

Baciul Timofti a deșertat și jumătatea aceea de șîp și a plecat apoi, pe lună, prin codru, la oile lui din munte.

Dar o întîmplare aduce pe alta, măcar că nu e nici o legătură între ele.

La cîrciuma lui domnu Leiba Țudic, peste vreo două zile s-au înfățișat doi oameni necunoscuți.

Erau străini ; după port și după vorbă, din ținuturile mai din jos. Au cerut vin și, cum era zi de duminică, s-au dat în vorbă cu gospodarii veniți la domnul Țudic, așa numai să vorbească și să privească, fiindcă în vara aceea de secetă și de calicie nimeni nu mai avea un gologan de-un pahar de rachiu, iar domnul Țudic trecuse peste puterile condicii lui de veresie.

Străinii au făcut cinste cu vin și au întrebat despre lucruri neînsemnate, pînă cînd au ajuns la ceea ce se vede că îi adusese pînă aici.

– Am auzit că este o comoară prin partea locului... vorbi unul. Și-am auzit că tot satul o caută și n-o găsește.

– Este ! mărturisi Costache Tălpăligă, cu ochii aținați de băutura de care nu se mai atinsese din primăvară. Este ! Am căutat-o, o căutăm și n-o găsim. S-o tras în inima pămîntului.

– Și cum ați căutat-o, dumneavoastră ? Unde ? Și ce-ați făcut anume, vă rog, ca s-o găsiți ?... întrebară amîndoi, cu mare curiozitate.

Oamenii istorisiră.

Străinii ascultau, uitîndu-se unul la altul în semn de înțelegere, și din cînd în cînd, rîzînd pe sub mustățile stufoase peste măsură și lungite pînă la urechi.

Rîdeau cu milă și clătinau din cap.

Mai plătiră alt vin. Pe urmă, mărturisiră că și ei sînt căutători de comori, dar cu altă chibzuială și cu altă pregătire.

Erau doi oameni scurți în picioare, cu trupurile grozav de mari și de late, mustăcioși foarte și semănînd ca doi frați. Purtau pantaloni largi și creți, băgați în cizmele colbăite de drum lung. Purtau strai de șiac negru, călugăresc.

Pe cît erau de dăruiţi din belşug de Dumnezeu în caierele mustăţilor, pe atît de goală le era tidva, tunsă pînă la piele, cu maşina, ca recruţii la oaste.

Erau doi oameni negri şi cum nu se vedeau în fiecare zi.

Păreau a şti toate locurile cu comori din ţara romînească şi păreau a avea leac pentru toate răutăţile pe care le scornesc vîlvile comorilor, să-şi apere tainiţele date în pază. Spuneau că vin din jos. De unde anume, n-au găsit cu cale să lămurească. Nici n-au spus cum îi cheamă. Au lăsat casă, nevastă, gospodărie şi vite, şi au ajuns aci.

– Am venit cale de trei zile şi trei nopţi – grăi unul din cei doi – fiindcă a ajuns vorba şi pînă la noi despre această comoară din acest sat !... Şi am venit să vă spunem să ne primiţi şi pe noi, s-o căutăm după ştiinţele noastre. Am înţeles de la început că aţi apucat drum greşit. Noi avem să cercetăm locurile... Tovarăşul meu are o vărguţă care îşi îndreaptă botişorul singură încotro simte că este dedesubt aur sau argint. Ia arată, te rog, vărguţa !...

Celălalt, scoase o vargă scurtă şi lustruită, din tureatca cizmei şi o întinse tuturor spre cercetare.

Toţi o pipăiră şi o răsuciră.

Era o vargă, ca toate vergile... Străinul o şterse, trecînd-o prin palma strînsă şi o înfipse la loc, în cizmă.

– Mai întîi – vorbi acelaşi străin – ţin să vă spun de la început că noi înţelegem să facem parte dreaptă şi satului... Aceasta pentru noi e lucru sfînt. Şi pe urmă avem a vă ruga să ne lăsaţi în pace, la meşteşugurile noastre... Căci meşteşuguri avem multe. El ţine în tureatcă varga, care are să ne ducă de-a dreptul la locul cel bun. Şi după ce aflăm locul, eu am aici ceva ce nu au mulţi în ţara romînească şi poate chiar în toată lumea, cîtu-i de largă !

Spunînd întinse palma şi toţi priviră în palma străinului.

Nu se vedea nimic.

Străinul rîse tresăltat :

– Nu este nimic, poate vreţi să ziceţi ?

– De l... spuseră oamenii într-o doară. O fi fiind şi nu-i a vedere ochilor noştri.

– Vedeţi crestătura asta, de colea ?

Toți mai priviră o dată.

Chiar și domnul Țudic ieși din nepăsare și se mișcă de după tejghea să vadă crestătura din palma străinului. Era o crestătură mică, un semn alb, cu o urmă neagră-albăstrie sub pielea tămăduită și întinsă luciu, la loc.

După ce-i lăsă să privească binc, străinul închise pumnul, cum strîngi un ban de aur să nu-l pierzi.

Lăsă o îndelungată așteptare și rosti rar :

– Aici, am eu iarba-fiarelor !... Așa e că la aceasta nu v-ați gîndit ?

Toți rînjiră un rîs nevolnic, cu mîinile la gură, cuprinși de mare mirare.

Într-adevăr, nu se gîndiseră ! Și chiar de s-ar fi gîndit, știau ei că numai o dată la o sută de ani se găsește un om norocos, să afle iarba-fiarelor.

Străinul păru foarte nulțumit de această mirare a tuturora.

Grăi cu siguranță de sine :

– Cu aceasta deschid eu orice comoară din lume ! Dacă vreau, deschid și visteria țării !

– Și cum ai făcut dumneata de-ai aflat-o ? întrebă Costache Tălpăligă, muncit de neastîmpăr.

– Aceasta e o poveste puțin cam lungă, dar avem să mai cinstim un kilogram de vin și am să v-o istorisesc.

Străinul turnă tuturor pe rînd și povesti :

– Trebuie să știți că eu am umblat cincisprezece ani după această iarbă-a-fiarelor !... Am umblat, m-am lovit de una și de alta, dar nu m-am lăsat... Și am făcut bine că nu m-am lăsat, fiindcă după cum vedeți am izbutit. Poate știți și dumneavoastră că această buruiană crește numai unde a fost trăsnit un drac. Dar aveți să mă întrebați, de unde puteam eu să știu în ce loc a fost trăsnit un drac ? Și atunci am să vă răspund, că într-adevăr, n-am avut de unde să știu... încît, am lăsat dracii trăsniți și am căutat în altă cale. Ați mai auzit, poate, că acolo unde cad potcoavele cailor și piedicile lor la pășune e semn că fierul potcoavelor și lanțul piedicilor s-a lovit de iarba-fiarelor. Adevărat e și aceasta. Am căutat. Am așteptat. Am cercetat locurile unde-și pierd caii potcoavele și lanțurile, dar tot n-am găsit. Poate iarba era, dar n-o vedeau ochii mei... Am tăiat și brazdă dintr-acel loc și am arun-

cat-o pe apă curgătoare, fiindcă, după cum poate aţi cunoscut şi dumneavoastră, iarba de rînd curge la vale şi ianba-fierului se duce în susul apei... Am aruncat brazde şi toată iarba s-a dus pe gîrlă, la vale... Atunci, în această primăvară, am încercat eu şi cealaltă învăţătură şi încercarea mi-a fost plătită cu izbîndă. Am prins a căuta un cuib de aricioaică, cu puii ei iară norocul a făcut să le aflu toate, aşa cum le căutam. Am adus aricioaica acasă, i-am închis puii cu lacăt, şi am aşteptat. Iar aricioaica s-a dus şi două zile n-am mai văzut-o. Şi după două zile s-a întors... S-a întors cum ştiam eu că are să vină. S-a întors cu iarba aceasta a fiarelor în gură şi a atins lacătul cu firul de iarbă să-şi sloboadă puii, şi lacătul a căzut cum au căzut zidurile Ierihonului. Acuma, cred că aţi înţeles ? Iarba am scos-o din gura aricioaicei şi-am răsădit-o aici în palmă. Iar pe aricioaică am lăsat-o să se ducă sănătoasă şi nesupărată, cu puii, în lumea ei... Palma s-a tămăduit, precum vedeţi ! Cît despre iarba aceasta, n-am teamă că are s-o mai afle şi alţii. Poate să prindă de-acum o sută de aricioaice, cu o sută de pui... Au să moară puii de foame şi aricioaica n-are să se mai întoarcă. Fiindcă trebuie să ştiţi dumneavoastră, că această minune se întîmplă o dată la o sută de ani, iar minunea o am aici, în palmă, la mine. După cum puteţi s-o mai vedeţi încă o dată, cu ochii dumneavoastră !...

Străinul deschise din nou palma şi toţi se plecară să vadă şi să pipăiască.

Domnul Leiba Ţudic încă o dată se mişcă din dosul tejghelei şi se minună.

– Şi poţi să deschizi orice zăvor, orice lacăt ?... întrebă el cu îngrijorare. De exemplu, poţi să deschizi lacata aiasta cu sistem de la tejgheaua mea ?

– Aceasta se înţelege, domnule negustor ! întări străinul. Numai că nu pot să-mi ostenesc iarba pentru asemenea încercări, fiindcă puterile ei trebuiesc cruţate... Unii au folosit-o în alte vremuri la hoţii şi la alte răutăţi... Eu o folosesc la ceea ce-i drept şi cinstit. O comoară e a cui o găseşte. Dau parte şi oamenilor din sat. Dau parte şi statului. Ne rămîne şi nouă să facem parte dreaptă, mie şi tovarăşului acestuia al meu. Sîntem legaţi, fără putere de despărţire. Unul fără altul nu facem două parale... El are

varga care-l duce de-a dreptul la comoară. Eu am cheia care o deschide dacă-i încuiată, fie ea şi cu zece chei ; iar dacă nu-i încuiată, o scoate la faţa pămîntului, prin piatră, prin apă şi prin tot ce-i stă în cale. Aceasta aveţi s-o vedeţi şi să vă minunaţi, cînd avem să scoatem comoara dumneavoastră la iveală şi avem să facem aci o petrecanie să se ducă vestea pînă în ţara lui Ţan.

Nimeni nu ştia unde e ţara lui Ţan, nici cine este acel Ţan ; dar toţi căpătară îndată credinţa nestrămutată că străinii aceştia au să găsească într-adevăr comoara şi că, după împărţeală, vor face cu toţii un chef şi o benchetuială, să se ducă vestea în ţara lui Ţan.

Două zile străinii cei negri, scurţi la stat şi spătoşi, măsurară cu cizmele lor cu călcîi înalt, toate ponoarele dintr-un capăt în altul.

Oamenii se ţinură de cuvînt.

Nu se amestecară să le tulbure treaba lor. Priveau de departe. Cel cu nuiaua se pleca, apuca la stînga, apuca la dreapta, se oprea, iarăşi se întorcea înapoi cu vîrful nuieluşii, frînt de mijloc, parcă mirosind pămîntul şi pipăind să simtă bătăile unei inimi ascunse.

Ziua ospătau la domnul Leiba Ţudic ; dar noaptea n-au vrut să primească aşternut în nici un adăpost omenesc.

Şi-au făcut o colibă de frunzar în marginea pădurii şi privegheau pînă tîrziu, în jurul unui foc cu flacăra înaltă.

De departe, gospodarii din Piscul Voievodesei, ieşiţi să-i pîndească ce fac, vedeau umbra unuia, lată şi neagră în faţa focului, mişcîndu-se într-o parte şi alta. Se aşeza o umbră jos, se ridica după un timp cealaltă. Umbrele erau scurte şi spătoase. Mai scurte şi parcă mai late decît ziua, acolo, în coasta satului, strecurau în cugetul tuturora un fior de nelinişte, care le grăbea zvîcnelile inimii, le tăia răsuflarea şi nu lăsa somnul să se prindă de om.

Tîrziu numai, după miezul nopţii, cînd focul se stingea şi nu se mai zărea într-acolo nimic alt decît întunericul nepătruns, abia atunci oamenii locului se îndurau să plece şi dînşii la culcare, aşteptînd cu somn tulbure şi întrerupt de vise urîte minunea de a doua zi.

După a treia noapte, minunea a fost cum n-o prevăzuse nici unul.

Pe albia uscată a pîrîului, Gheorghieş Tălpăligă a văzut dimineaţa un om lungit cu faţa în jos. Era îmbrăcat în haină neagră, de a străinilor. Îi cunoşteau acum toţi : babe şi copii. A strigat, şi omul lungit nu s-a mişcat. S-a apropiat şi a înţeles că omul era mort.

A dat fuga gîfîind să ducă veste, şi cînd s-a adunat tot satul, cu jandarmi şi cu primar, toţi n-au putut să vadă altceva decît ce văzuse Gheorghieş.

Străinul era mort, înjunghiat în spate cu un cuţit rămas în rană. În buzunarul hainei nu s-a aflat nici o hîrtie cu vreo îndreptare.

Cînd l-au întors cu faţa în sus, s-au întins şi mîinile răstignite. În palma stîngă, unde fusese închis în crestătură firul de iarba-fiarelor, bucata de piele era tăiată şi scoasă.

Toţi şi-au amintit ceea ce spusese necunoscutul : „Unul fără altul nu făceau două parale... Eu fără vărguţă ; tovarăşul meu, fără firul de aci, din palmă !...“ Era limpede, chiar pentrû mintea cea mai slabă. Celălalt plecase. Avea acum şi vărguţa, avea şi firul de iarbă care deschide comorile şi zăvoarele.

Doctorul şi procurorul din oraş au făcut deci din nou drum pînă la Piscul Voievodesei. De astă dată pentru o cercetare mai lungă şi mai încurcată.

Numele străinilor nu s-a aflat. Fireşte, nici locul de unde i-a adus pînă aci ştirea despre comoară.

Dar satul a avut de pătimit.

Cercetările s-au întors şi spre alte bănuieli. Se putea prea bine ca şi celălalt străin să se găsească pe undeva ucis şi ascuns, de a treia mînă.

– Într-un sat înnebunit de asemenea contagiune colectivă – opină medicul cel tînăr şi savant – nu este exclus ca vrun disperat să fi ajuns pînă la crimă !... Poate să fie un singur făptaş ; poate mai mulţi complici. Pentru dînşii, străinii aceştia apăreau nişte uzurpatori şi concurenţi... În superstiţiile lor, mai puteau crede totodată că victima şi cu tovarăşul lui deţineau acel „*Sésame, ouvre-toi !*“ al comorilor. Vărguţa fermecată ! Iarba-fiarelor ! Sîntem în plin ev mediu... Nu m-ar surprinde, vinovatul să nu fie acel individ care a dispărut şi care poate zace pe undeva, în vreo rîpă... Vinovatul se află poate aici, printre aceşti privitori... Poate *vinovaţii*, căci vor fi fiind mai mulţi...

Procurorul a dat ascultare acestor prepusuri, îndreptînd cercetările și în această direcție.

Jandarmii au strîns chingile. Au fost descinderi și declarații. Au existat bănuiți și au fost puși sub supraveghere. Satul a intrat în năpastă și, pînă în toamnă, cînd unul, cînd altul, s-au pomenit purtați pe drumuri pînă la reședința județului, să facă dovezi și să se spele de ceea ce nu-și știau vină.

– Te gîndești – se căina o femeie – că toate aceste le pătimesc oamenii noștri, numai și numai din pricina smintitului celuia de Zaharia Duhu ! Fără istoriile lui cu comoara, nu intrau niște oameni buni-teferi la căutat potcoave de cai morți ; și nu erau acum de rîsul și de ocara lumii, purtați cu jăndări, ca hoții de drumul mare, după ce și-au prăpădit vremea și rostul lor, rîmînd pămîntul dealurilor.

Cuvîntul a mers în aceeași zi, să aprindă satul ca o scînteie într-o arie cu paie uscate, ca după asemenea secetă.

Pînă în seară, tot Piscul Voievodesei se află deplin lămurit.

Vina cea mare era numai și numai a lui Zaharia Duhu.

Cum spusese cumătra, el smintise lumea. Și acuma, stătea încuiat în casa lui, sătul și nesupărat, să se bucure de necazul celor care-au cutezat și dînșii, sărmanii, să se înfrupte de unde el s-a hrănit. N-ar fi de altfel de mirare ca tot acest Zaharia Duhu să aibă o vină mai mare, la care a minunare este că încă nu s-au gîndit. Cine poate spune la o adică, dacă nu cumva n-a aflat el în cărțile lui felul și chipul cum să lege ploile, ca să călicească satul și să-l învețe minte a nu mai rîvni să umble după comori ?

Asemenea răutăți și fapte s-au mai văzut. Fiecare sat își are un cuib de vipere, la sînul lui, aciuat și încălzit ca să verse venin prin toți colții ; ai viperei și ai puilor de viperă. Dacă stai și te gîndești, neamul acesta al lui Antohie Duhu nici n-a făcut altceva de cînd este amintire de om. Antohie s-a judecat și s-a pus de pricină cu un sfert de sat. De uscata aceea de Ruxanda nu s-a putut apropia nimeni, cît e de hapsînă și ascuțită de gheară. Zaharia a băgat nebunia în capul gospodarilor sănătoși-teferi, și pe urmă s-a tras să se bucure de pătimirile lor. A

alungat ploile şi a chemat blestem asupra satului. Iar acuma stă în cerdac şi se face n-aude-n-avede, cu fudulul cela de Petruţă a lui Tudose, de nu-i mai ajunge nimeni cu prăjina la nas, de cînd l-o lovit boienia să înveţe la şcolile de la Bucureşti. Alt pui de năpîrcă, şi acela ! Cînd vine, numai ce strîmbă din nas, parcă tot satu-i pute şi parcă n-a fost crescut aicea, sub ochii tuturor, de l-au văzut desculţ şi dezmăţat ca un pui de bogdaproste.

Şi încă ar mai fi de spus ceva...

De ce-l ţine, mă rog, pe Oarţă, de nu-i mai dă drumul pe poartă afară, de cînd cu întîmplarea cu străinul cela ucis, pentru care oamenii îndură ce nu li-i dat să îndure nici ocnaşilor de la săpat sare ? Nevolnicul e slab de minte, dar are mînă tare şi, tocmai de aceea, nebună, Cine a început cu comoara şi cine a fost mai lovit, cînd a văzut că mai sînt şi alţii care caută comoară şi poate aveau s-o găsească ? Zaharia Duhu, altcineva cine ? Şi cine i-a fost toată vremea ajutorul lui cel mai de credinţă ? Oarţă al dumisale ! Aşadar, Zaharia Duhu e cu mintea şi Oarţă, nevolnicul, cu puterea braţului. Şi dacă pui un cuţit în mîna unui slab de minte, dar pietros de braţ, şi dacă-i spui : „Mergi, şi ştii tu ce ai de făcut ! Sînt aicea nişte străini, nişte venetici, care au ei ştiinţe şi arme pentru aflatul comorii, cum nu le avem noi... Eu cred că ar sta mai bine la noi, decît la dînşii...“

Dacă le-ai spus acestea unui becisnic la minte ca Oarţă, becisnicul ce poate să facă altceva decît să meargă şi să treacă în fapt ceea ce tu ai făptuit numai cu gîndul şi cu sfatul ?

E limpede, cum nu se mai poate !

Jandarmii au căutat vărguţa şi bucata de piele din palma mortului cu iarba-fiarelor, la unul şi la altul. Numai într-un singur loc, nu le-au căutat. Acolo poate unde chiar se află şi-s ascunse la adăpost tainic, aşteptînd să se potolească zarva şi să fie puse la încercare. Aceasta e iarăşi limpede, pentru cine are ochi de văzut, urechi de auzit şi minte de chibzuit.

Într-o săptămînă, satul le ştia aceste toate şi le vorbea cu mare aţîţare.

A mers şi o hîrtie neiscălită la procuror. Zaharia a fost chemat să dea lămuririle lui şi s-a întors nesupărat. Iar

din această pricină, vorbele s-ar mai fi înăsprit încă şi n-ar fi rămas numai vorbe dacă în acea vreme n-ar fi pornit la răsărit şi la apus războiul noroadelor.

Gospodarii cei mai în putere şi mai îndîrjiţi au primit ordine de concentrare.

A primit unul la fel şi Zaharia Duhu. Şi toţi au purces cu puşca la umăr şi cu raniţă în spate, la capete deosebite de ţară, să-şi facă sălaşuri subpămîntene şi să sape şanţuri, unde n-aveau să afle nici un fel de comoară şi nici oseminte, ci aveau să-şi lase sărmanele lor oase zdrobite să îngraşe ţărîna olaturilor de departe.

Capitolul IV

„Eu nu pot să cred în strigoi..."

Priveau jăraticul cu albăstruie văpaie, sprijinindu-şi obrajii în pumni. Jocul flacării avea ceva ireal şi hipnotic.

Nu-şi puteau desprinde ochii, iar gîndul aţipea toropit de dogoare, într-o desăvîrşită mulţumire animală, pe care de mult o uitaseră şi acum o sorbeau cu nesaţ.

Întîmplarea îi adunase din nou împreună, la o răscruce de timp şi drumuri.

În casa mătuşii Ruxanda au venit aduşi de o chemare purtată prin fine antene în nevăzut ; o chemare de nimeni rostită şi de toţi auzită.

Tustrei sosiseră în aceeaşi zi, din trei părţi, pe trei drumuri deosebite.

Locotenentul Alexandru Opriş, întors de la Iaşi, după o permisiune de boală şi mergînd spre frontul Caşinului, la regiment. Locotenentul de geniu şi artilerie Dinu Grinţescu, părăsind acum frontul, strămutat şi trimis la alte servicii tehnice din interior. Sergentul Zaharia Duhu, slobozit acasă pentru o lună, după o rană grea şi rău vindecată, pe urmă vărsat în miliţie.

Ţara era ruptă în două. Armatele năruite. Frontul apărat mai mult de viscol şi de urgiile iernii, decît de o armată răpusă, cu muniţii sleite.

Două luni, trecuseră sfărmături de oaste, cu steaguri plecate şi cu scîrţîit de ~~chesoane,~~ tîrîndu-se înainte prin

viscol și troiene, mînate de o ultimă încordare deznădăjduită a puterilor și părînd că vor merge așa, fără să se oprească, zile și nopți, luni și ani, pînă la capătul pămîntului, dacă se mai află, într-adevăr, acolo, undeva, un loc adăpostit, de uitare și pace.

Acum erau tustrei, lîngă un foc blînd, sub un acoperiș primitor, cunoscut și tihnit – își dezmorțeau picioarele de atîtea nopți înghețate, încît știau că nu le-ar ajunge o viață întreagă de om și tot jarul din lume să le scoată frigul cuibărit în măduva oaselor și să le înmoaie înghețul din inimă.

Stăteau. Tăceau. Își ocoliseră ochii după cele dintîi exclamații de uimire și de bucurie, cînd s-au găsit. Uimirea și bucuria căzuseră repede. Priveau în foc și tăceau.

Cel mai abătut era acel care se întorcea dinlăuntrul țării : locotenentul Alexandru Opriș.

Văzuse ceea ce n-au cunoscut ceilalți.

Poate mai știa, din ascunsul unde se presimt toate, că aceasta e și cea din urmă a lui noapte, într-o astfel de lume de care se despărțea și la care n-avea să se mai întoarcă.

Obrazul încă lungit de boală, cu ochii scufundați și cețoși, părea acum un obraz palid și rece de mort.

Mătușa Ruxanda, îmbunată pentru un scurt armistițiu, cînd și-a văzut feciorul întors de la pierzanie și a auzit că-i bat în ușă prieteni, l-a tras pe Zaharia la o parte și, cu broboada coborîtă pe ochi, cu mîna la gură, a rostit clătinînd din cap :

– Maică, să știi de la mine că profesorul nu se mai întoarce... I-a ieșit pămîntul în față ! Mai mare jalea de copilița ceea de Madala, că rămîne fără nimeni pe lume !...

Mătușa Ruxanda o vedea pe Madala tot copiliță, așa cum o știuse acum șapte ani. Pe urmă, s-a dus să pregătească ospăț, cu păsări puse la țiglă și plăcinte la cuptor, cum îi apucă pe zgîrciți cîteodată risipa și prăznuirea.

Tustrei purtau pe pieptul tunicilor insigne multe de decorații și la mînecă semnele mici, de răniți.

Jarul se învălui în spuză. Lumina deodată s-a umbrit. Noaptea înaintă din unghere.

Vraja pîlpîirii de foc, care-i ţinea ţintuiţi în tăcere şi nemişcare, fu ruptă.

Locotenentul Dinu Grinţescu se ridică în picioare, merse cîţiva paşi să se dezmorţească, pe urmă se rezemă cu spatele de soba fierbinte.

Zaharia frecă un chibrit să aprindă lampa.

Singur Alexandru Opriş privi mai departe, în focul stins, cu ochii morţi.

– Veselă întîlnire ! Veseli tovarăşi !... rîse zgomotos şi silit inginerul.

Şi iar se mişcă.

Nu-i răspunse nimeni. Se întrebă şi răspunse singur :

– Priveghem un mort ? Ce este scandalul acesta, prieteni ?... Alex, mă aşteptam să te văd altfel !... Ce naiba, tu ştiai mai bine decît noi toţi cum se face istoria !... Pînă acum ne-o povesteai. Acum o trăim !... E drept că nu e tocmai ca în cărţile tale ; dar mîine, peste zece ani, ori o sută de ani, în povestea altora ca tine, are să fie ca în cărţile tale... şi noi o să fim atuncea eroi... Atuncea !... Acum, să ne bucurăm că sîntem aci şi aproximativ întregi. Nu te mulţumeşte atît, Alex ?

De pe scaunul lui scund, la gura sobei cu jarul învăluit în cenuşă, Alexandru Opriş făcu un gest ostenit cu mîna. Un gest ostenit de bătrîn.

Zaharia Duhu aprinse lampa, potrivi lumina şi se aşeză pe marginea patului, mai depărtat.

Era încovoiat de spinare, în tunica prea largă la guler, pentru făptura lui deşirată şi uscată, de spîn. Rotunjise palmele pe genunchi şi purta ochii cînd la foştii lui camarazi, cînd la scoarţele de pe pereţi, la icoanele cu candela aprinsă, la poliţele cu oalele şi ruginăturile lui – între ferestre, la portretul Madalei în ramă lată, aşa cum îl trimisese Alexandru Opriş de la Bucureşti, într-o altfel de viaţă, parcă în alt veac ; într-o primăvară cu lumină lină şi caişi înfloriţi, cu stoluri de păsări venind de departe din zări şi din timp, să-şi găsească o ţară a lor, blîndă şi veche.

Acum, ţara e cum n-au s-o mai recunoască, peste puţin, cînd vor începe dezgheţurile şi cînd se va mai auzi, sus, scîncetul de copil al cocorilor.

Dinu Grințescu părăsi soba și veni în fața lui, să-l dojenească.

– Și tu, Zaharia ? Și tu priveghezi un mort ?... În cazul acesta, nu ne mai rămîne decît să ne culcăm, iar mîine dimineață să plecăm toți pe drumurile noastre... Eu îți făgăduiesc însă, Zaharia, că am să mă mai întorc ! Atunci cînd se vor termina toate ; am să mă întorc aci și mă tem că am să rămîn...

– Ce vrei să spui cu asta ? ridică ochii Alexandru Opriș. Ce poți tu să cauți aci ?

Inginerul hohoti, trosnindu-și degetele, readus la viața cea adevărată, care îl interesa și față de care războiul era un simplu accident trecător, o sincopă, cum i-a spus.

– Ce să caut ?... Dar nu mai am nimic de căutat, dragii mei !... Am găsit de mult ceea ce căutam. Și prevăd că am făcut bine așteptînd... Timpul mi-a fost aliat fidel și a făcut înzecit mai de preț ceea ce eu căutasem și am găsit. Timpul cu care lucrezi tu, Alex, și care te-a trădat de data aceasta, trecînd de partea mea, la inamic !...

– Nu te înțeleg ! declară cu indiferență Alexandru Opriș.

Și continuă să privească în focul stins, cu bărbia în pumn.

Dinu Grințescu însă pusese din nou la gură paharul băuturii care-i dădea viață. Pe dată uitase torpoarea de adineauri, golul tăcerii, ceea ce-l scufundase într-o satisfacție animală, dezmorțindu-și mădularele înghețate. Fu alt om ! Cel din totdeauna. Cel care se întorcea din mizeria și riscul inutil al frontului, pus la adăpost, la viața lui cu altfel de luptă, cu altfel de bravuri și altfel de biruințe.

Vorbi cu un fel de înfrigurare, eliberîndu-se de-o tăcere care îl înăbușea de mult :

– Dragii mei, acum pot să vă spun !... Nu mai există nici o primejdie... Nici tu, Alex, nu mai ai gîndul la hîrburile și la fierăriile tale ruginite. Nici tu, Zaharia, la faimoasa ta comoară ! Cu toate acestea, comoara era aci, dragii mei ! Este aci !... Și se află pusă în pămînt, ceva mai de demult decît ați crezut-o voi. Înainte de geți, de daci și alți barbari de-ai voștri și înainte de voievozii și voievodesele din răbojul vostru !... Înainte de a fi învățat oamenii meșteșugul să se răpună unul pe altul.

Chiar înainte de a se fi ridicat în două labe, cel dintîi pitecantrop !... Comoara mea, nu a voastră, mă aşteaptă de pe vremea cînd pe aci se aflau numai smîrcuri şi funduri de mlaştină ; iar cînd am să sfredelesc pămîntul cu cea dintîi sondă, are să curgă aur mai mult decît din orice comoară ascunsă vreodată. Cred că aţi înţeles ?...

– Bănuiam ! rosti Zaharia, scurt şi fără prietenie.

Inginerul se întoarse la dînsul :

– Ghicesc că nu-mi poţi purta gînd bun, Zaharia ! Şi o regret... Îmi pare rău că n-ai înţeles-o, tu cu deosebire, şi că n-ai înţeles-o aceasta la timp. În loc să vinzi, să cumperi, să schimbi şi să înstrăinezi pămînturile fără nici o socoteală, m-aş fi bucurat să te văd alergînd după aceleaşi criterii, de care m-am condus eu şi tovarăşii mei, Iordan Hagi-Iordan şi Emil Sava. Eu nu puteam să ţi-o spun, căci nu puteam să-mi primejduiesc operaţiile mele, dînd zvon !... Eu ţi-am spus-o, iar tu singur n-ai înţeles-o... Acum n-ai mai fi sergentul miliţian Zaharia Duhu, cum nu sînt eu numai locotenentul rezervist Constantin Grinţescu. Ai fi fost, dragă Zaharia, un viitor milionar ! Fără să fi găsit nici o comoară. Nu milionar, arhimilionar. Arhi-mi-li-o-nar !

Zaharia Duhu simţi din nou, pentru fostul lui camarad de şcoală, respingerea şi duşmănia care îl încercau de cîte ori dăduse ochii cu el în ultimii ani şi care acum se dovedeau deplin întemeiate. Pentru un timp, cît s-au văzut aici, în uniforme, şi sîngeraţi de fronturi, pornirea aceasta dispăruse. Acum iarăşi punea stăpînire pe el.

Vorbi cu îndîrjire :

– Mă judeci după chipul şi asemănarea dumitale, prietene ! Dar te înşeli !... Nici n-am rîvnit să fiu milionar ! Nici nu rîvnesc. Pentru viaţa mea, îmi ajung mulţumiri mai puţine şi mai ieftine.

– Nu se ştie ! replică laconic inginerul.

– Pentru mine se ştie... Fratele Alexandru mă înţelege mai bine... Nu este aşa, Alexandre ?

Alexandru Opriş făcu acelaşi gest ostenit şi mort, respingînd o lume de care era desprins.

– Vezi !... triumfă Dinu Grinţescu. Nici el acum nu mai poate susţine că drumul lui a fost cel drept şi bun. Astăzi se îndoieşte. Mîine va căpăta siguranţă !

– Ce are a face aceasta şi cu „operaţiile“ tale, cum le-ai numit singur ?... ridică în sfîrşit ochii Alexandru Opriş, dezmorţit şi el, fiindcă prietenul lovea în această discuţie o coardă cu sunet vechi, dar nu stins şi uitat. Ce are a face ?...

– Are de-a face, Alex ! răspunse inginerul cu aţîţare. Pentru a înlătura orice confuzie, te rog mai întîi să nu arunci atîta dispreţ asupra celor ce-am numit eu „operaţiile“ mele. Văd că mă socoţi ahtiat după averi şi milioane, cum mi-a trecut-o aceasta pe sub nas şi prietenul Zaharia... Dragii mei, milioanele sînt un mijloc, nu un scop, sau în orice caz sînt un rezultat accesoriu ! Am găsit aici o avuţie încă imposibil de evaluat, probabil de sute şi de sute de milioane. O avuţie moartă !... Vreau s-o scot la lumină şi să o pun în folosinţa oamenilor şi a civilizaţiei. Milioanele nu mă interesează. Că-mi va aduce aceasta şi milioane, zeci sau sute, e cu atît mai bine. Pentru moment mă interesează succesul investigaţiilor mele şi atît... Aceasta va fi o victorie a ştiinţei mele ; iar acel de dincolo, de pe frontul de unde vin eu şi te duci tu, e rezultatul nefast al religiei tale... Dacă te încîntă, eu, în orice caz, nu te pot felicita !...

– Aceasta e ceva nou pentru mine ! declară Alexandru Opriş. Iată-mă deci şi factor răspunzător, în cauzele care-au provocat războiul !... Poate sînt complice şi la atentatul de la Serajevo ?

– Eşti ! Firește că eşti ! Sînteţi toţi !... Războiul acesta e de fapt între două lumi... A mea şi a ta ! Voi, cu prejudecata trecutului, cu morţii şi cimitirile voastre, l-aţi pregătit. În fiecare ţară, aţi fost nu unul – o sută, o mie, care l-aţi pregătit în numele unui trecut şi unor drepturi de care civilizaţia se putea dispensa. Ca să te văd pe urmă, cum eşti acum, un pai tîrît de un torent. L-aţi vrut ; îl aveţi !

Alexandru Opriş surîse amar şi, sub mustaţa scurtă cu firele moi, dinţii avură o sclipire rece, ca dinţii unui cadavru.

– L-am vrut ?... spuse. L-am pregătit ?... Chiar dacă este ceva adevărat în aceasta – adevărul fraţilor noştri subjugaţi în Ardeal – e cert că războiul nu l-am voit aşa. Nu l-am făcut noi aşa ! L-aţi făcut voi, cu progresul

și tehnica voastră. Prin aceasta a devenit odios și laș. Gaze... Tancuri... Mine... Mai știu eu ce ? Moartea fără bravură. Moartea distribuită metodic, de cel mai criminal înarmat, cu cele mai criminale mijloace de exterminare și pentru scopuri mai puțin nobile și eroice...

Inginerul începu să rîdă cu poftă.

– Ești nostim, dragă Alex ! Nostim și banal. Povestea aceasta am auzit-o de-o sută de ori. De la ofițeri, pînă la soldați. Veți fi voit poate un război cu paloșe și cu suliți ? Cu scuturi și cu arcuri ? Nu ? Cu Buzescu Preda, ieșind la cîmp, la trîntă dreaptă ? Dragul meu, ai rostit adineauri un adevăr care-mi convine. Războiul l-ați vrut voi, dar avem să-l terminăm *noi* !...

– Atunci sîntem înțeleși ! consimți profesorul. Dați-ne arme, cu tehnica voastră, și avem să-l terminăm împreună.

Inginerul începu să rîdă, scuturînd capul cu trăsăturile tăioase :

– Nu ne-am înțeles de loc, Alex ! Nu ne-am înțeles asupra acestui „noi“... Obiectivitatea îmi permite să uit uniforma pe care o port și să judec cu sînge rece, cum privesc și rezolv o ecuație. Cînd am spus „noi“, n-am spus eu, tu, Zaharia, aceștia cu uniformă romînească. Am spus „noi“, progresul, tehnica, știința, organizația – realități care n-au patrie. Realități care deocamdată sînt de cealaltă parte a frontului, la ceea ce voi numiți înamic. Victoria are să fie a tehnicii și a organizației, iar față de acestea, tu mergi acum, ca o victimă condamnată și dezarmată, ca un cobai trimis la o experiență de laborator. E admirabil poate, dar e monstruos !... Eu am găsit mai cuminte să fac așa, ca să fiu strămutat mai la distanță și la siguranță de asemenea experiențe. Nu pot să lupt cu mîna goală, ca un barbar, împotriva propriilor mele mijloace, pe care le cunosc și le știu teribile. E simplu și logic !

Alexandru Opriș se ridică de pe scaunul scund și își privi prietenul, de sus pînă jos.

Surîse cu tristețe :

– Cinismul tău, Dinule, e o formă paradoxală de pudoare ! Nu ești nici atît de sigur de victoria lor. Și nu o

dorești nici atît de mult, în „numele progresului și al tehnicii voastre“, cum spui.

– Ba de fel ! se apără inginerul, ca de-o învinuire ofensatoare. Nu e nici un fel de pudoare. Eu lucrez cu materia, nu cu sentimente. Progresul are o lege de fier ; te adaptezi, sau mori ! Voi, cu morții și cu prejudecățile voastre, ați stat aci de-a curmezișul progresului și civilizației ; ați vrut să opriți timpul. Nu faceți acum decît să suportați consecințele și să vă măsurați răspunderile. Aha ! Ați visat un război romantic, unde o mînă de oameni distruge o oaste organizată ca o uzină ? Ați crezut că se mai pot reedita basmele din cronici ?... Războiul e acesta, dragii mei, și e așa de crunt, fiindcă are să fie, sper, și cel din urmă ! Cu cît e mai feroce, cu atît mîine nimeni n-are să mai dea ascultare basmelor și prejudecăților voastre. Sfîrșitul îmi e indiferent. Au să învingă unii sau alții. Este aproape același lucru !... Fiindcă nu pe frontul nostru, dar pe celălalt front, al Apusului, războiul se dă cu arme tehnice aproape egale. Victoria are să fie așadar a tehnicii. Iar după această lecție, după ce vor fi vreo zece-cinsprezece milioane de morți și tot atîția ciungi și șchiopi, atunci omenirea are să învețe că nu mai e timpul să asculte de morți și gropari, ci să se întoarcă la viață... La ceea ce-i poate oferi viața bun, la ceea ce-i dăm noi, ceștialalți, bun... Confort, ordine, organizație, prosperitate !... Pace și progres ! Solidaritate constructivă și creatoare. Energiile inutilizate, scoase la suprafață și puse în serviciul nostru Civilizația, în sfîrșit ! Civilizația care a triumfat împotriva barbariei pe care o reprezintă uniformele de oriunde și ale oricui.

– Și porți totuși insignele a patru decorații și un semn de rănit, Dinule ! aminti Alexandru Opriș. Biete decorații, biete răni !

– Nu le-am căutat, nici nu m-am gîndit la ele. Mi-au venit !... Am distrus o baterie nemțească, din încăpățînare, ca să zic așa, de tehnician. Mi-am verificat un calcul. Exact cum nu mă puteam culca, altădată, pînă ce nu rezolvam o anumită problemă dificilă. N-ai să-mi faci ofensa să crezi că m-a lovit din senin eroismul !... Țin prea mult la viață, ca să plec cum scrie în cronicile lui Zaharia și cum sună în poeziile pentru imbecili, „să-mi apăr țara

strămoşească, steagul, sîngele, limba...". Acestea sînt pentru voi, ale voastre ; e un domeniu în care nu mă amestec. Voi sînteţi cu patria, cu strămoşii, cu trecutul, cu steagul şi alte baliverne...

– Şi toate acestea le spui în numele civilizaţiei tale ? clătină din capul slăbit şi palid profesorul. Admirabilă civilizaţie !...

– Da ! Toate acestea le spun în numele civilizaţiei mele. Adică a civilizaţiei celei adevărate. Fiindcă m-am scuturat de morţi. M-am lepădat de morţi. Strigoii n-au ce căuta aci !... Nu pot privi îndărăt la dînşii, să-mi paralizeze fiecare act, cu o poruncă din lumea lor moartă. E simplu şi e o boală de care omenirea se purifică acum. Cine priveşte îndărăt nici nu poate să nu fie tras îndărăt, afund. Ar fi imoral să se întîmple altfel...

– După cele ce ne spui de o jumătate de ceas, e într-adevăr de mirare că tot dumneata mai cutezi a pomeni despre ceea ce e moral şi imoral !... grăi Zaharia Duhu, cu palmele încleştate pe genunchi.

Inginerul se întoarse spre el şi îl privi cu o binevoitoare compătimire :

– Prietene Zaharia, acestea toate nu erau pentru tine !... Le-am spus pentru Alex, cu trecutul şi cultul lui, al trecutului... Tu nu eşti în cauză. Tu eşti victimă, pe cînd el e complice ! Tu nu eşti decît un copil bătrîn şi simpatic.

– Mulţumesc dumitale !...

Dinu Grinţescu începu să rîdă voios :

– Îmi spui : dumneata... dumitale... Văd că ai pus distanţă între noi. Dacă aş fi altfel de om, ar trebui să-mi iau bagajele şi să renunţ la o ospitalitate care se anunţă atît de puţin prietenoasă... Ce-ţi pare imoral ? Că rostesc răspicat ceea ce alţii şuşotesc în colţuri ? O spun, fiindcă e o concluzie la care am ajuns prin raţiune, nu e un spasm de frică, un argument laş, care încearcă să-şi justifice un instinct animal. N-am avut frică ! N-am !... Am ajuns la concluzia să-mi apăr pielea fiindcă socot pe de o parte că e bună la altceva, şi fiindcă pe de alta, nu înţeleg să lupt împotriva unei forţe pe care o cunosc, o admir şi, cum ţi-am spus, ştiu că trebuie să biruie ea. Crezi tu, altfel ?

– Cred altfel, cu tărie ! mărturisi Zaharia Duhu. Nu pot să-ţi ţin piept la vorbă cu armele tale, fiindcă ştiinţa

mea de carte e slabă și căpătată după al meu cap, într-o singurătate ca aceasta, de aici. Poți să mă zdrobești ușor, cu un cuvînt ca acel de adineauri : sînt un copil bătrîn ! Ce să mai răspund la asta ?

– Văd că te-ai supărat ! încercă să îmbuneze lucrurile Dinu Grințescu. Nu mi-a fost în gînd. Dar sînt curios să aflu pe ce-ți mai poți tu întemeia credința că războiul are să sfîrșească neapărat cu o victorie a noastră ? Totul dovedește contrariul. Ce-ai văzut și știi, și tu !... Ce-a văzut și știe, și Alex !... Ce-am văzut și știu, și eu !... Privește împrejur... Țara ocupată mai mult de jumătate. Armatele sfărmate. Foame și molime... Doar o minune, și știi prea bine că acolo de unde te-ai întors tu nu e loc pentru minuni...

– Eu cred, dimpotrivă, că este loc pentru minuni ! vorbi Zaharia Duhu. Și, de altfel, nici nu trebuie să așteptăm minuni. Nu mă îndoiesc că dușmanul are să plece cum a venit, fiindcă aceasta s-a întîmplat întotdeauna pe locurile acestea, fără abatere, de mai bine de două mii de ani. Toți au trecut !... Prietenul Alexandru cunoaște cuvîntul pe care l-a rostit regele geților, Dromichet, lui Lisimah, regele macedonenilor, carele și acela venise să ne cotropească. L-a întrebat, înainte de a-l slobozi : „Ce-ai căutat la noi ? Ce puteai să ne iei nouă ? Sărăcia și neștiința noastră ?... Aici s-au sfărîmat toți cîți au venit și au rîvnit la astă sărăcie !“ Iar cuvîntarea de la ospățul acelui rege s-ar fi simțit în drept s-o rostească orice băștinaș al locurilor aistora, de două mii de ani încoace, tuturor oaspeților nepoftiți. Eu nu am învățătura lui Alexandru, decît din apucate, ca un țăran oleacă mai răsărit ce sînt. Dar să spună el, dacă toată istoria locurilor acestora și a oamenilor acestora de aici, fie că s-au numit ei geți, daci, moldoveni, munteni, romîni, să spună el dacă a fost altceva decît ce-a prestiut acel rege Dromichet și a spus în cîteva vorbe... Te întreb, Alexandre ?

– E drept !... răspunse profesorul. Pasajul lui Diodor ar putea sluji prefață la orice istorie a țărilor romînești.

– Romantism ! exclamă inginerul. Din nou priviți îndărăt și căutați consolarea îndărăt... Viața merge înainte, cu cel care scrutează viitorul, nu cu acei care se socot avocații morților...

– Se înțelege ! întrerupse Zaharia Duhu. Nu cu avocații morților, ci cu avocații viilor, de-alde domnul Emil Sava, tovarășul dumitale, și, după cît știu, și el, pătimaș îndrăgit al viitorului și al progresului...

Inginerul se opri o clipă din mersul său de la sobă pînă la ușă și privi cu mai multă luare-aminte la sergentul Zaharia Duhu, adus de spate, pe marginea patului.

– Acum înțeleg ! se lumină. Înțeleg de ce nu-mi dai voie să pomenesc despre moralitate și imoralitate. Nu-mi este permis să rostesc cuvîntul, fiindcă, în taină, am cumpărat de aci și de colo pămînturile unde știam că dedesubt se află o comoară mai de preț decît a ta ? Fiindcă n-am anunțat celor care vindeau, de ce vreau eu să le cumpăr ? Aceasta ți se pare imoral ?... Scumpe Zaharia, n-am făcut decît ceea ce ai făcut tu, cu mai puțină iscusință și cu cît mai puțin folos cînd cumpărai locuri să prospectezi pentru comoara ta... Iloveanu are destulă avere ca să se dispenseze de pămînturi care pentru el nu înfățișau nici o valoare.

– Mă tem că Boldur Iloveanu are să rămînă pe drumuri cu oamenii care îi apără lui averea ! spusc Zaharia Duhu. Ca acel Ilie Sacară și Nicachi Sacară, care-l administrează aci, și ca acel domn Emil Sava, care s-a întovărășit cu dumneata...

– Și te doare aceasta ? se miră Dinu Grințescu.

– Nu mă doare, dar nici nu mă lasă nepăsător. Boldur Iloveanu e un om care n-a făcut nimănui nici un rău.

– Dar nici un bine ! completă inginerul.

– Și dumneata cui ai să faci oare un bine, cînd ai să-ți ridici sondele, pe un pămînt pe care l-ai cumpărat în tovărășia domnului Emil Sava, prin surprinderea bunei-credințe ?...

– Mai întîi, nu e nici un fel de surprindere a vreunei bune-credințe ! Am oferit un preț. S-a părut avantajos. A fost primit. Am plătit. Adio, și n-am cuvinte !... Mă privește de ce l-am cumpărat și ce reprezintă el pentru mine. Fără mine, pămîntul acesta rămînea lipsit de valoare poate pentru vecie. Aceasta, întrucît privește buna sau reaua mea credință !... Cît despre binele pe care am să-l fac, am să te rog să aștepți doi-trei ani, după sfîrșitul războiului. Și vei vedea ce prosperitate am să aduc aci, cînd vor începe sondele să lucreze. N-ai să-ți mai recunoști satul și n-ai

să-ţi mai recunoşti oamenii. Te rog să aştepţi... Mureau aci de foame, pe o comoară, oamenii dumitale şi n-aveau habar ce bogăţie le stă sub tălpi... Peste trei ani sau patru ani, au să se îndestuleze cu toţii, mai mult decît ar fi meritat, fiindcă de fapt n-au făcut nimic pentru aceasta... Au să se îndestuleze, găsind de lucru, căpătînd preţ bun pe locuri şi pe produse ; în fine, toate avantajele unei regiuni petrolifere, proaspăt pusă în exploatare...

– Adică fărămiturile de la masa leului ! constată duşmănos Zaharia Duhu.

– Probabil !... mărturisi cu nepăsare inginerul. Exact încă n-aş putea să spun dacă numai fărămiturile. Aparatele şi calculele mele nu şi-au spus cuvîntul definitiv... Ştiu cu aproximaţie care e direcţia anteclinalului... Nu ştiu, însă, în ce măsură prevederile mele sînt exacte. Rămîne de văzut !... E foarte posibil ca să existe ceva şi pe terenul cîtorva nenorociţi care se vor mira ce noroc i-a lovit. Dar am cuvinte a crede că partea cea mai importantă e în mîinile noastre... De altfel, am avut grijă, pe un nume ori pe altul, prin amicul Emil Sava, să cumpăr tot ce s-a putut cumpăra...

– Şi spui că nu te-ai gîndit la partea bănească ! rosti cu îndîrjire Zaharia Duhu. Cumperi pe nume ascunse. Eşti tovarăş cu acel domn Sava.

– Dar e simplu, prietene Zaharia, să fac aşa ! Era nevoie să am mîna liberă şi să am de-a face cu oameni de înţelegere. Pe mine nu mă interesează ce fel de om e amicul Emil Sava şi dacă el urmăreşte numai să se îmbogăţească. Îl priveşte !... Îi cer atît, să fie discret, să aibă răbdare şi să mă asculte. Pentru mine Emil Sava e o unealtă. E un mijloc... M-am lovit de cîţiva încăpăţînaţi. Vor ceda, căci atunci cînd lucrul va fi cunoscut, eu mă voi putea dispensa de dînşii, dar ei nu vor putea nimic fără mine. De altfel, mi-a venit o idee. Uite, de-o pildă, tu ai avea prilej acum să recapeţi ce-ai pierdut, căci trebuie să ştii că unele din pămînturile tale au ajuns, pe drum ocolit, în mîna mea. Ai putea să le pui la loc. Dacă tu, Zaharia Duhu, gospodar de aci din sat, cumperi un loc de aci, unul de dincolo, nimeni nu se miră. Găseşte firesc ! Te ştiu toţi că umbli după comoara ta. Ai achiziţiona după indicaţiile mele. Şi ai merge la aceste terenuri, parte

dreaptă cu societatea noastră. Ne facem un serviciu reciproc ? Ce răspunzi la aceasta ?

– Răspund că nu pot să-mi prăd şi să-mi înşel satul meu !... declară cu aspră hotărîre Zaharia Duhu. Vie alţii s-o facă, oameni de bine, ca domnul avocat Sava şi tovarăşii dumitale. De altfel, şi fără aceasta, mă aflu in duşmănie cu tot satul !... Fratele Alexandru o ştie. A aflat din cele ce i-am scris, ce eram eu să pătimesc dacă nu ne împrăştia pe toţi, întîi concentrarea, pe urmă mobilizarea şi apoi războiul... În vara lui nouă sute paisprezece, tot satul se ridicase împotrivă-mi, fiindcă le-aş fi legat ploile şi alte năzdrăvănii... Am avut şi un necaz cu procurorul... Poate ajungeau lucrurile şi mai rău.

– Aceasta e ceva foarte nostim ! se minună Dinu Grinţescu.

– Nostim ţi se pare dumitale !

– Prietene Zaharia, să schimbăm vorba. Altfel ne despărţim în duşmănie, după cum prevăd... Şi n-am nici o plăcere să se întîmple aşa ceva, nici interes. Vezi, sînt sincer. Spun : „nici interes“. Aceasta înseamnă că tot ce-am vorbit între noi, despre locurile şi zăcămintele mele, rămîne aci, îngropat între aceşti patru pereţi. Poţi să foloseşti informaţia mea ! Adică să cumperi, dacă îţi vine ocazia, terenuri cam pe unde îţi pot indica eu. Fără nici o obligaţie faţă de mine, bineînţeles. Vezi că nu sînt atît de lacom. Dar aceasta s-o faci fără să ştie nimeni de ce anume cumperi. Altfel, merge sfoară în ţară şi mă trezesc cu o concurenţă care-mi strică şi-mi paralizează tot ce-am organizat eu cu răbdare în cîţiva ani... Va fi o lovitură !

– Şi eu, aşadar, să fiu complice la această lovitură ! se ridică Zaharia Duhu, mergînd să arunce alte lemne, în sobă.

– De ce complice ?

– Dacă mă sileşti să tac ! Nu zic complice ! Tăinuitor, poftim !... Să văd cum un om din satul meu îşi dă pe nimic pămîntul care pentru tovarăşii dumitale înseamnă avere, şi eu să nu pot spune nimic ? Să-l privesc cu braţele încrucişate pe piept, cum se pradă singur ? Asta numeşti dumneata bine, morală, progres şi civilizaţie ? Nu ştiu ce-o fi scriind despre ele în cărţile dumitale, dară pînă una-alta, văd că progresul şi civilizaţia le-ai pus în

slujba celor pe care-i cîrmuieşte în viaţă numai lihneala de bani şi putere. Ia te gîndeşte la dînşii ! Au stors fără pic de omenie munca sărmanilor trudnici, i-au jăcuit şi i-au vămuit în vreme de pace. Au strigat : „Ura ! bravo ! înainte ! luptaţi pentru patrie !“ cînd au plecat ostaşii în război să piară răpuşi de iscusitele arme ale tehnicii dumitale, pe care-o înalţi în slavă ! Poate, ca după asta, cei care-or mai scăpa cu zile să intre din nou în caznele sărăciei lor şi să-i jăcuiască din nou tot alde Emil Sava, în altă tovărăşie nouă, cu tovarăşii dumitale ! Să-i înşele, să-i tîlhărească şi să-i bage în alte robii, să-i strîngă în alt cleşte ! Iară eu să tac şi să păstrez taină asupra celor cîte le puneţi la cale ? Asta-mi ceri ? Halal civilizaţie şi progres ! Halal de binele pe care zici că vrei să-l aduci oamenilor, înhăitat cu Emil Sava şi acel Hagi-Iordan, cine ştie ce alt vameş şi fariseu al progresului şi civilizaţiei dumitale ! Iară eu să tac ? Asta-mi ceri ?... Halal prieten, bine mă cunoşti !...

– Frate Zaharia, vrei nu vrei, n-ai încotro ! Ar fi neonest din parte-ţi, dacă ai folosi împotriva intereselor mele, cele ce ţi-am încredinţat ca o dovadă de prietenie.

– Cum văd, uşor îmi este mie să devin neonest şi uşor ţi-este dumitale să rămîi cinstit, oricum ai întoarce-o.

– Chestie de interpretare, Zaharia ! rîse inginerul. Aşa e viaţa !

Mătuşa Ruxanda îi pofti la masă.

După-masă, Alexandru Opriş s-a închis în altă odaie, să pregătească o scrisoare pentru Madala, refugiată la Iaşi. Scrisoarea avea să plece a doua zi, cu Dinu Grinţescu.

Pe urmă, iarăşi tustrei, au fost împreună în faţa sobei cu jarul care din nou îşi saltă văpaia albăstrie, în jocul ei ireal şi hipnotic.

Dar n-au mai avut ce-şi spune.

Viscolul zgîlţîna ferestrele cu unghii de gheaţă. Se zbătea în streaşină, se năpustea chiuind peste case şi livezi, afară în cîmpuri, cutreierînd o ţară zdrobită şi plină de vaier.

– Te gîndeşti că e abia cea dintîi iarnă de război şi mizerie !... Şi că poate ne mai aşteaptă încă două, şi trei, şi patru... spuse locotenentul Dinu Grinţescu.

– Aceasta n-are nici o însemnătate ! îşi rosti părerea Zaharia Duhu, scormonind jarul cu un capăt de lemn şi

aruncîndu-l deasupra. Au mai trecut asemenea urgii... Şi pe urmă a fost din nou primăvară, şi tihnă, şi pace. Iernile trec prin locurile acestea, ca şi musafirii nepoftiţi. De două mii de ani tot trec, şi ţara rămîne locului cu oamenii care-s de aici !...

Locotenentul de artilerie strînse din umeri. Avea de-a face cu un maniac al geţilor, şi al miilor de ani, şi al oaspeţilor nepoftiţi, care trec.

S-au împărţit la culcare.

Alexandru Opriş a rămas singur, pe scaunul scund, cu bărbia în pumni, privind jocul vesel şi hipnotic al văpăii din jar.

Ochii erau scufundaţi şi ceţoşi ; obrazul palid şi rece de mort.

A doua zi, cei doi prieteni au plecat, pe drumurile lor.

După o lună, a venit veste că locotenentul Alexandru Opriş a căzut la Caşin.

În toamnă, veni ştire despre logodna inginerului căpitan de rezervă Constantin Grinţescu cu Madala Opriş.

Ştirea o aduse elevul cu termen redus Petru V. Tudose, voluntar al şcolii de ofiţeri.

C a p i t o l u l V

»— Asta nu-i drept...

— In lumea noastră, puţine răsplătiri sînt juste.“

Iernile grele au trecut. Au trecut şi oaspeţii nepoftiţi.

Pe urmă, din nou, într-o noapte de primăvară, s-a auzit în înălţimile albastre tînguirea ostenită a cocorilor.

Soseau din depărtările cu lumina prea albă şi fierbinte, în această adevărată a lor ţară, veche şi neuitată, să-şi clocească ouăle şi să-şi crească puii.

Cuiburile nu le-au regăsit, dar au durat altele.

Poate nici locurile nu le-au mai cunoscut atît de uşor.

Unde au lăsat sate tihnite, în livezi cu nuci rotaţi, erau acum sălaşuri omeneşti căzute în ruină şi sfărmate de tun. Erau cîmpuri brăzdate de stranii săpături geometrice, cu garduri de sîrmă ghimpată şi spărturi de obuz. Oamenii

erau mai puţini şi unii se tîrau în cîrji. Erau şi proaspete cimitire cu oştile crucilor de lemn, înşirate pe dese batalioane, ca o cuminte şi mută miliţie a morţilor, aşteptînd altă chemare de goarnă, încă ascunsă, undeva, departe, în timpurile ce-au să mai fie.

Dar iarba a prins colţ fraged şi nou.

Livezile cu pomi aşchiaţi s-au pavoazat cu flori albe, ca pentru o albă sărbătoare de pace şi de înviere. Copiii tot mai ştiau să rîdă şi mieluţele cu canaf în ureche să zburde.

Stolul cocorilor s-a rotit, vîslind cu aripile lor mari şi obosite.

Mai văzuseră asemenea schimbări ale acestor locuri şi altă dată.

Nimic nu era nou. Totul a mai fost.

„Nu e nimic !... a grăit în limba lor, a cocorilor, căpitanul cel mai bătrîn, către cei mai tineri drumeţi şi fără ştiinţele lui înţelepte. Nu e nimic. Pe oamenii aceştia îi cunosc... Au viaţa tare !... I-am mai găsit noi tot aşa, după ciume şi holere, şi cotropiri şi prăpăduri. Mîine au să scoată plugurile cu boii lor jigăriţi ; au să împingă cu singura lor mînă de ciungi în coarne ; pe urmă au să arunce sămînţa în brazdă şi iarăşi au să fie holde de grîu, şi iar au să duduie morile ! Să ne alegem un loc aici, fiindcă aşezările noastre vechi văd că au fost încă o dată sfărîmate de străinii care încă o dată au trecut prin aceste părţi şi, ca întotdeauna, s-au dus...“

Stolul de cocori s-a rotit tot mai aproape de pămînt şi s-a lăsat, strîngîndu-şi aripile cu foşnet de mătase veche.

Viaţa a curs în matca adîncită de veac şi de veac.

În Piscul Voievodesei erau acum mai multe văduve si mai mulţi orfani.

Este şi-un şchiop, care se leagănă în cele două cîrji ca o limbă de clopot. Se află şi un orb care pipăie marginea şanţului cu un băţ, aşa cum pe vremuri un căutător de comori venit din părţi străine părea că citeşte cu o vărguţă cum bate inima pămîntului.

Catinca lui Costache Tălpăligă a primit ştire de la alţi prizonieri întorşi, că omul ei a fost îngropat pe undeva, departe, în Asia Mică, unde s-a aflat dus în robie de nemţi şi de turci...

Ea nu știa unde poate fi această Asie Mică, îndestul de mare, totuși, ca să încapă loc și pentru mormîntul unui clăcaș cu nouă ploduri din Piscul Voievodesei. Un biet gospodar necăjit, care n-a rîvnit nimic de la nimeni și o singură dată în viață nădăjduise o minune ușurătoare, cînd a purces cu alți oameni din satul lui, într-o vară cumplită de secetă, să caute o comoară.

Gheorghieș Tălpăligă a adus acasă o carte de la dom-nul învățător, cu hărți spoite galben și albastru, și i-a arătat Catincăi cu degetul, pustiurile de nisip, peste munți și mări, unde a fost pus Costache să sape la altfel de comori și unde tovarășii de robie i-au săpat și lui, într-o dimineață, o groapă, poate fără cruce creștinească la căpătîi. Catinca s-a uitat cu mîna la gură peste toate semnele încîlcite din hartă, de unde nu putea pricepe prea mult.

Ea nu vedea locul, anume, unde se află mormîntul lui Costache al ei.

– De ce nu-i pus ? Asta nu-i drept...

Pentru dînsa, mai însemnat decît tot ce se află pus într-o hartă a Asiei Mici și a Arabiei – decît Sfîntul Mormînt și rîul Iordanului, ruinele Babilonului și Bagdadul celor *O mie și una de nopți* – mai însemnat decît tot ce se scrie în cărți și tot ce durează în amintirea noroadelor, era mormîntul acela al omului ei ; iar mormîntul lipsea și nici n-avea să-l scrie cineva vreodată.

– Asta nu-i drept... De ce nu-i pus ?

Un drum cu puncte mărunte, ca poteca presărată cu cenușă de copiii din poveste cînd au plecat în pădure să nu-și piardă cărarea întoarcerii, trăgea pe harta aceea calea lui Darius Hidapse, pînă aici, spre țările sciților. De asemenea erau puse și drumurile lui Alexandru, și ale lui Xerse, și ale lui Lisimah și ale altora, cu nume păgîne și nemaiauzite.

Dar mormîntul lui Costache Tălpăligă nu se bucura acolo de nici cel mai mic semn.

– Asta nu-i drept ! De ce nu-i pus ?...

Poate Catinca lui Costache Tălpăligă, femeia slabă de judecată, cu nouă ploduri care cer de mîncare și nu mai au tată, nu întreba un lucru atît de prostesc, cum pare la prima vedere. Pentru multe femei și pentru mulți copii se aflau acum destule asemenea locuri necunoscute, risipite în

toate ungherele lumii, unde-au putrezit tot ce le era lor mai de preț în viață ; iar despre acest fapt, hărțile și științele oamenilor n-au să facă nicicînd, nici o pomenire.

– Asta nu-i drept !...

Catinca lui Costache Tălpăligă a mai vîndut niște țoale. S-a mai tocmit să muncească ici-colo cu brațele. A adunat destule hîrtii vinete și peticite de ale Băncii Naționale, să plătească ea un parastas și să facă ea o pomenire pentru răposatul uitat de pomenirea cărților și a atlasurilor. Pe urmă și-a pus gîtul la jug, la robia cea grea de aici, să hrănească atîtea guri, care, ca să moară de foame și de sete, n-au nevoie numaidecît să fie mînate tocmai în nisipurile și arșița Asiei Mici.

Gheorghieș a intrat ajutor, cu simbrie, tain și opinci, la Ruxanda Duhu.

Iar roata anilor a măcinat zilele mai departe.

Porunca legiuirilor mai mult măsluite și fățarnice, decît pornite dintr-o cinstită judecată, a fost să se împartă măcar o parte din pămînturile boierești la cei care le muncesc și le-au apărat, fără să fie încă ale lor. Porunca s-a îndeplinit și la Piscul Voievodesei, ca oriunde. Adică tot așa de măsluit și fățarnic.

Au fost liste cu mulți șterși și cu mulți adăugați ; au fost măsurători și comisii.

A sosit domnul prefect Emil Sava, într-un automobil albastru și mare, închis cu geamuri ca vitrina spițeriei din tîrg, și s-a întins mare sărbătoare. Domnul prefect a împărțit locurile, citind de pe-o listă făcută cu alți sfetnici după îndreptările lor ; pe urmă a pus singur mîna pe coarnele plugului, a tras cea dintîi brazdă de hotar și a rostit o cuvîntare atît de simțită despre patrie, guvern, morți și eroi, dreptate și jertfirea de sine, încît toate vădanele s-au înduioșat lăcrimînd ; iar cele mai slabe de fire au început să bocească de-a binelea, strigîndu-și bărbații, care nu mai puteau veni, fiindcă îi apăsa greu pe piept pămîntul Asiei Mici, sau al lagărelor din Bulgaria și Germania, sau pămîntul de la Siret, Cașin, Oituz și cîmpiile Tisei.

Domnul prefect Emil Sava, cu mustața stufoasă acum retezată pe buze, în pardesiul său cafeniu cu gulerul lat și cu multe buzunare, cum se cuvine să arate prosperitate

o înfățișare și o haină de croială americană a progresului, a părut foarte mișcat de vaietele femeilor și ale copiilor.

A rotit ochii și a dus o batistă atunci despăturită la gene, ștergîndu-și un șirșoi de lacrimi nevăzute ; pe urmă, întinzînd mîna cu batista albă, ca un steag de pace, a strigat văduvelor :

– Orice durere, la mine și la guvern are să-și afle alinare ! Acestor copii ai eroilor căzuți pentru patrie, eu am să le fiu părinte și eu am să le port de grijă !... V-o jur, în fața voastră și în numele partidului nostru !...

Apoi, după încheierea sărbătorii, a purces în deal la curtea Iloveanului, să pună orînduială în alte stări mai încurcate.

S-a închis cu domnul Iliuță Sacară și cu Nicachi Sacară, în *Cancelaria administrațiunei*, și au pornit împreună a cerceta condici care nu arătau nimic bun.

Boier Boldur Iloveanu îngrămădise greșeală după greșeală, iar acum venise scadența greșelilor. Toată cumintea lui chibzuială după care o viață întreagă se mulțumise să-și cheltuiască la zi venitul, fără să depășească un ban peste socotelile trimise de domnul avocat Emil Sava și de domnul Ilie Sacară, a fost zdruncinată de tulburarea noroadelor băgate de stăpînitorii lor în război. De șase ani, pe al șaptelea, din august 1914, pășise pe calea datoriilor. În nouă sute șaisprezece, mai dăduse și ordin domnului Ilie Sacară să predea toate grînele din magazii armatei, pe bonuri galbene și verzi cît o ține războiul. Tot așa : cai, vite, trăsuri, cară și turme de oi ; în loc să le vîndă pe preț bun, la negustori și la manutanțele rusești, cum au făcut alții și au ajuns la socoteală frumoasă. Trei ani moșia n-a adus nici atîta venit cît s-a ridicat plata slugilor și a domnului Iliuță.

Dar banii ceruți de boier Boldur Iloveanu, cu scrisori și telegrame, au mers cu aceeași regularitate în 87 Avenue Kleber, înjghebați prin grija și priceperea domnului avocat Emil Sava, pe ipoteci și vînzări de pădure.

Pămîntul fusese împărțit de domnul prefect Emil Sava, ca din bunul altuia, cu o mărinimie menită să asigure pe veșnicie recunoștința norodului, pentru un partid atît de darnic și un prefect cu urechea atît de plecată la suferințele celor mici și necăjiți.

Cifrele din actele aduse în geantă de domnul avocat Emil Sava, puse alături cu cifrele din condicile domnului administrator Ilie Sacară, abia se ajungeau unele cu altele.

Cei trei s-au privit [redacted] mirare și cu oarecare spaimă, cînd au tras linia după adunări și au făcut scăderea.

– Nu credeam că stă atît de rău ! declară domnul avocat.

– Eu am spus-o mai dinainte ! se scutură de orice răspundere domnul administrator.

– De altfel, nici nu se putea să scape ! Cînd stai la Paris și mănînci paralele cu linguroiul, cînd tot ceri și tot ceri, fără să întrebi cum se zbat și se trudesc alții pentru tine, sfîrșitul acesta era scris !... N-are decît ceea ce era de așteptat și merita ! rosti Nicachi Sacară, cu brațele încrucișate pe piept, în picioare, rezemat de ușa închisă, în poziția favorită din portretele lui Napoleon pe cîmpurile de victorie.

– Cu ceea ce văd eu că-i rămîne – constată mai departe domnul avocat Emil Sava – dacă îi va rămîne și aceasta, abia are să-i ajungă să poată trăi aci. Bineînțeles, dacă s-o resemna la o viață modestă, fără douăzeci de slugi, grădinari și alte mofturi...

– La nevoie, curtea cu toate acareturile le putem cumpăra noi. Ce zici, tată ? întrebă Nicachi Sacară. Curtea nu intră în expropriere...

– Și el ce să facă ? Unde să meargă ? se îngrijoră domnul Ilie Sacară.

– Îl privește !... Să cumpere o căsuță în oraș. Sau să închirieze. A fost dostul boier mare la Paris ! Mai trăiască și în țara romînească, mai ales că acuma e lată și lungă, să încapă toată lumea în ea... La Paris, cu valuta de azi, nu-i ajunge decît de-o cafea cu lapte și o masă-n zi... Și asta, dacă îi dă mîna să stea cu cameră la pod, cum scrie în *Viața de artist !*... rînji Nicachi Sacară, care citise pe vremuri în „Biblioteca pentru toți“ cartea lui Murger și voia să arate domnului avocat Emil Sava că are și distinse lecturi literare.

– În orice caz, nu ne rămîne decît să-l chemăm telegrafic în țară.

– Și să-i trimitem bani de drum ! aminti Nicachi Sacară. Acum are să vie cu vagon de dormit... Pe urmă,

cînd s-o întoarce, dacă i-o fi să se mai întoarcă, are să se învețe și cu democrația, că destul ne-am spetit, eu și tata, să-i ținem boieria !

Domnul avocat și prefect Emil Sava a zvîrlit știre pe sîrmă pînă în 87, Avenue Kléber ; în aceeași vreme a dat telegramă și undeva mai aproape, la București, la prietenul și tovarășul său Iordan Hagi-Iordan, chemîndu-l cu mare grabă.

După două zile, Iordan Hagi-Iordan a sosit în capitala județului cu expresul și a fost primit la gară de domnul prefect Emil Sava, cu automobilul său de casă, albastru și cu geamuri mari ca de spițerie.

– Bravo ! Ai strașnică mașină !... constată Iordan Hagi-Iordan, ca un cunoscător ce era, îndată ce-și dăduse drumul pe pernele cu resorturi.

– Ei, facem și noi ce putem ! rosti domnul avocat și prefect Emil Sava, surîzînd cu o măgulită modestie. Eu nu sînt ca alți prefecți, să uzez de automobilele oficiale, pentru chestiile mele personale. Ba chiar și în chestiuni de serviciu cîteodată tot pe acesta îl hîrbuiesc, purtîndu-l prin rîpi și ponoare... Ca să nu mai aibă ce spune canaliile din opoziție !

Iordan Hagi-Iordan strînse nepăsător din umeri și se miră cu dispreț :

– Ce-ți pasă dumitale de ce spun canaliile din opoziție ? De aceasta nu poți dormi ? Sau de canaliile de la guvern ?... Toți sîntem, mai mult sau mai puțin, canalii !...

Domnul avocat și prefect Emil Sava nu știu cum să ia aceste declarații neașteptate și privi meditativ pe geamuri, ca un om care n-a auzit, răspunzînd distrat la salutările respectuoase și precipitate ale concetățenilor.

Intrară pe ușa unde îi întîmpină de sus, de pe frontispiciu, cei doi îngeri dolofani de stuc, revărsînd din plin cornul abundenței.

În sufragerie sunau tacîmuri și era mare agitare.

Doamna prefect scosese fețele de masă și șervețelele cele mai albe, de olandă ca zăpada, serviciul de argint și farfuriile de porțelan, pentru un asemenea oaspe, socotit unul din cei mai bogați și temuți oameni de finanțe ai

țării. Guvernanta drosă încă o dată copiii cum să se țină la masă și să nu se amestece în vorbă neîntrebați.

Pînă la acest examen, musafirul și gazda s-au închis în biroul cu preafrumoasa bibliotecă juridică a domnului avocat Emil Sava, celebră în tot orașul : un dulap cu ușile de cristal, lung și înalt cît un perete și ticsit cu tratate groase cît latul palmei, legate toate în piele elastică și roșie ca sîngele închegat.

Iordan Hagi-Iordan era zidit din același material ca domnul avocat Emil Sava, doar cu mandibulele mult mai puternice, cu dinții mai lați și mult mai tari, cu rîsul mult mai crud și cu ideile incomparabil mai cutezătoare.

Unde domnul avocat Emil Sava lucra în mic, cu rezerve, cu răbdare și cu planuri meșteșugit ascunse, celălalt, venit dintr-un cîmp mai vast de operații, înțelegea să nu piardă mult timp și să nu se împiedice în mărunte prejudecăți și în ațe de păianjen. Lupta cu leii, nu cu muștele.

Desfăcu și el o geantă cu acte și alte hîrtii.

– Toate creanțele sînt în mîna mea ! Pot spune că nu m-au costat prea mult... Tovarășul nostru, inginerul Grințescu, a revăzut încă o dată planul și mi-a fixat aci terenurile care ne interesează... Părerea mea e să le achiziționăm toate, cu hurta, indiferent dacă pentru ceea ce ne trebuie nouă vor corespunde ori nu. În orice caz, vom avea nevoie de teren pentru construcții, birouri, magazii, cisterne ! Pe urmă, cumpărînd tot ce-a mai rămas, fără ales, nu vom da loc la nici o bănuială. Cînd vom avea actele în mînă, constituim societatea în mod oficial și ne putem demasca jocul. Pentru moment, important e să nu ne scape nimic din mînă și, înainte de a se ști ceva, să putem obține, prin schimb, terenurile la care am întîmpinat rezistență... Îmi pare bine că ai găsit un om de înțelegere în comisie și că ați ales să dați țăranilor numai pămînturile fără nici un interes pentru noi.

– A fost ușor ! își scăzu din merit, domnul prefect Emil Sava. Comisia a fost încîntată că am dat numai terenuri de categoria întîia. Și țăranii la fel. Fruntea mo-șiei... Îți mărturisesc, domnule Iordan Hagi-Iordan, că simt oarecare jenă să dau ochii cu Boldur Iloveanu. A fost o operație... o operație !...

Iordan Hagi-Iordan rîse cu toți dinții puternici, scoțind țigara groasă de foi.

– A fost o operație perfect reușită ! Și bolnavul a sucombat după toate regulile artei, cum se întîmplă în cele mai savante operații și în mîna celor mai buni chirurgi !... Ce e aia jenă ? În afaceri nu se lucrează cu jenă, amice ! Se lucrează cu inteligență și mare curaj. Nu-mi plac pișicherii, borfașii, mărunții, șmecherii de mîna a treia : am optat pentru faima de mare brigand ! Te asigur că și aceasta reprezintă un capital tot așa de valoros ca lingourile de aur depuse la bancă. Oriunde, ai credit în alb, nelimitat. Marele brigand !... Ehei, cîte bătălii nu-s cîștigate dinainte, numai pe această bază !... Om de ispravă ? Cea mai păguboasă reputație în țara noastră... De ispravă, adică prostănac ! Hai să-l pîrlim, fraților ! Cu mine nu merge. Eu am principiile și morala mea. Ce e aia jenă ? Dumneata n-ai nici o răspundere. Ți s-a cerut să cauți bani. Ai împrumutat de unde ai găsit – și nimeni nu poate spune că n-ai găsit condiții avantajoase ! A ajuns termenul. Execut !... Eu nu urmăresc individul, urmăresc creanțele.

– Poate ar fi putut să rămînă și Boldur Iloveanu interesat cu ceva ?

– Aceasta nu ! Am pus de la început condiția. Nu lucrez întîia oară în materie de petrol. Sînt sătul de opțiuni și puncte de redevență !... Întîia oară am ocazia să fim noi suverani ; să nu ne încurce nimeni... Încep cînd vreau, sfîrșesc cînd vreau, întrerup cînd vreau !... Nu am ciocan la cap, neînțelegeri și o sută de indivizi cu o sută de idei. Aci sînt de perfect acord cu amicul nostru, inginerul... Cînd vine Iloveanu ?

– Cred, în maximum zece-douăsprezece zile.

– În orice caz, mergem astăzi după-amiază la fața locului, să mai vedem terenul și să însemnăm pe planul lui Grințescu obstacolele, care rămîn ca dumneata să le înlături neapărat ! Trebuie să găsim un om, doi, de încredere, să trateze cu răzeșii cei mai încăpățînați un schimb. Există mi se pare un administrator al lui Iloveanu. Nu l-am putea folosi ?

– În orice caz nu ! Are să fie exact ceea ce vrei să eviți dumneata : cuiul lui Pepelea !... A cumpărat și el

în două rînduri, împreună cu fecioru-său, cam şaptezeci sau optzeci de hectare, corpuri răzleţe din moşie. L-am lăsat. Pot spune că l-am încurajat !... Era ceea ce nu ne interesează, şi pentru planurile noastre am socotit că e bine să-l ştim mulţumit. Acum vrea să mai cumpere ceva la lichidare, să-şi facă o sută sau o sută douăzeci de hectare. Sînt iarăşi de părere să-l lăsăm să-şi împlinească pofta, dacă pretinde un teren în afară de raza noastră de acţiune. Dar atît ! Pentru agricultura lui, îi ajunge.

Astfel, domnul avocat şi prefect Emil Sava stabilea o ierarhie în drepturile celor care au pus umăr la umăr să-l scoată pe Boldur Iloveanu din moşia Ilovenilor, moştenită din tată în fiu, de cînd se află numele lor în urice şi zapise, mai răşluind pe ici-colo şi pămînturile altora cu urice şi zapise. Pentru un simplu administrator, ceea ce apuca din pradă era însă destul, şi încă prea mult.

După-amiază, au mers la Piscul Voievodesei, să confrunte ultima oară planul inginerului cu locurile care au fost salvate cu bună şi vicleană chibzuială de expropriere, ca să acopere creanţele din geanta domnului Iordan Hagi-Iordan.

Nicachi Sacară, călare, se opri de cîteva ori din drum şi se întoarse în şa, să privească îndelung la cei doi oaspeţi nepoftiţi, care cutreierau pe cîmp şi prin pădure, cu planul lor pe hîrtie albastră.

Domnul Emil Sava şi străinul măsurau cu pasul, se ridicau pe înălţimi şi măsurau cu ochii. Nicachi Sacară mai avea şi alte pricini să fie în ziua aceea bănuitor şi duşmănos cu toată lumea. Întîlnise în drum pe Sanda lui Alecu Toader Precup a Dăscăliţei, codană cu genele lungi şi ochi negri catifelaţi ca păcura. Încercase şi de astă dată să-i arate sentimentele sale nobile şi aprinse, de care orice altă fată de ţăran calic ar fi trebuit să se simtă bucuroasă şi înălţată în rang.

Sanda îi pufnise de rîs în nas şi-i întorsese spatele. Iar aceasta, numai din pricina unui mocofan ca Gheorghieş Tălpăligă, argat cu cămaşa cîrpită în spate şi cu opincile flendurite !

Nicachi Sacară îşi ciupea bubuliţele roşii din obraz, semn de adîncă îngîndurare şi nemulţumire. Scuipă printre dinţi şi dădu pinteni calului.

Acasă, îl trase pe domnul Iliuță în *Cancelaria administrațiunei* și îi împărtăși o teamă :

– Tată, domnul acesta Emil Sava mi se pare că ne pregătește ceva neplăcut ! Nu pricep ce, dar pun capul că e vreo tragere pe sfoară. Nici n-a dat pe la noi !... A pornit de-a dreptul pe cîmp. Umblă și cercetează cu un plan albastru. Însemnă într-un carnet. Clocește, și nu se știe ce poate să iasă cînd clocește unul ca el.

– Lasă-mă, Nicachi, cu planurile tale de Napalion ! răspunse domnul Iliuță, la asemenea bănuieli. N-avem a ne plînge. Slavă Domnului, nici el nu ne-a stat în cale... nici noi nu i-am stat în cale...

– Numai să nu i se fi urît cu binele ! amenință Nicachi Sacară. Atunci, să știe dumnealui că pot să-i stau în cale, și încă așa fel ca să-l răstorn cu gaibele în sus !

Capitolul VI

Iar mormintele vechi, necunoscîndu-l, nu l-au primit.

Boldur Iloveanu sosi într-o dimineață cu ploaie și vînt, tulbure ca un sfîrșit de toamnă. Coborî în gara pustie și rămase neplăcut surprins, fiindcă de astă dată nu-l aștepta micul alai din totdeauna.

Joseph, ajutat de hamali, coborî geamantanele. Pe urmă, se priviră dezorientați, ca într-o țară străină unde se aflau.

Un sergent de stradă apăru de după o ușă, bocănind sonor pe peronul deșert cu cizmele dintr-o vacă ; făcu smirna și prezentă un bilet de la domnul prefect. Aștep-tase mai întîi să-i identifice, după semnele particulare, schițate sumar de mai-marele ținutului.

Boldur Iloveanu rupse plicul și citi. Domnul avocat și prefect Sava se scuza că nu poate veni la gară și se anunța pe după-amiază la Piscul Voievodesei, dacă scapă la timp de vizita unui ministru în turneu să afle stările țării, față de marile reforme în curs.

– Este răspuns ? întrebă sergentul.

– Nimic, *mon ami !* răspunse Boldur Iloveanu și făcu semn lui Joseph să dea curierului o plată pentru osteneală.

Joseph se execută.

– Să trăiți ! lipi gardistul călcîiele, ducînd mîna la chipiu și făcînd stînga-mprejur, direct la bufetul de clasa a III-a, unde bancnota de la Joseph trecu pe dată în altă mînă, după implacabila lege a circulației monetare.

În dosul gării, Boldur Iloveanu respiră ușurat. I se luă o piatră de pe inimă. Se temuse, prin cine știe ce inexplicabilă întîmplare, nu cumva să lipsească și trăsura de la țară. Aceasta ar fi însemnat o complicație plină de neprevăzute dificultăți. Să angajeze un landou ? Unde să-l găsească ? Și cu ce preț ? Aci Joseph n-ar mai fi fost nici de-un folos ; iar singur Boldur Iloveanu se simțea cu mult mai dezarmat ca un copil pierdut într-un port de la celălalt capăt al lumii.

Trăsura era. Într-adevăr de nerecunoscut cu așa mîrțoage, dar era !

Nichifor Rățoi scoase pălăria în ploaie și ură stăpînului bun venit.

– Domn Iliuță v-o rugat să-l iertați !... Zace de două zile în pat. I-o pus baba Maranda Cuțuianca pahare și n-are voie să iasă din casă... Iară conașu Nicachi o trimis răspuns că nu poate să vină, fiindcă are de încheiat socoteli în condici.

– Cine e acest conașu Nicachi ?... voi să afle mirat Boldur Iloveanu, care de altfel nu știa nici cine poate să fie acea babă Maranda Cutuianca.

– Feciorul lui domnu Iliuță, cine altul, cucoane ? El duce – acuma să tot fie cinci ani – el duce trebile moșiei, de cînd pe domnul Iliuță l-o cam ajuns bătrînețele și vătămătura, iertați dumneavoastră...

– *A ! bon !* păru lămurit boierul, deși nici despre aceasta nu știuse încă nimic și deși cu aceasta nimic nou nu aflase.

Nichifor Rățoi, cu Joseph și cu hamalii îngrămădiră valizele pe capră și sub picioarele lui Boldur Iloveanu, la adăpost, sub burduful de piele.

Vizitiul, urcîndu-se pe capră, mai dădu o informație, care era și o scuză :

– Am rămas, cucoane, numai cu hamurile aiestea, după cum le vedeți ! Ce-o fost fruntea, mîndrețea noastră de

cai, s-o dus pe gîrlă, la răchiziţie şi la armată, s-o betejit şi-or pierit...

Caii erau mici şi păroşi. Păreau atunci ieşiţi din sălbăticie şi foarte la locul lor în această asprime a timpului, cu ploaie, noroi şi vînt. Cînd Nichifor Răţoi pocni din bici, porniră însă voinicește, icnind în ştreang şi ţăcănind din copite, atît cît îi ţinea trupul lor mărunt. Vizitiul avea o glugă soldăţească de postav verde peste pălărie şi un ţol în spinare.

Alături, în şuroiala repede a ploii, sub umbrela smulsă de vînt, Joseph, în pardesiaşul lui negru şi pirpiriu, era apărat numai de-o iluzie.

Boldur Iloveanu apăsă semn de oprire cu mînerul bastonului în spatele lui Nichifor Răţoi :

– Opreşte !... Joseph, treci, aici, lîngă mine...

Valetul se împotrivi, se codi, dar sfîrşi urcîndu-se lîngă stăpîn. Nichifor Răţoi slobozi iarăşi telegarii şi trăsura se înfundă în ploaia zbătută de vînt, legănîndu-se în arcuri, pe şoseaua desfundată de gropi şi băltoace.

În coşul de piele, cu miros de iuft, picăturile bombăneau : bătea darabana un şiroi mai grăbit, părea că se potoleşte şi din nou potopea. Răbufneli de vînt şi de stropi pătrundeau cîteodată pînă sub adăpost, scăldînd cele două chipuri bătrîne, nedeprinse cu asemenea vrăjmăşii ale firii. Joseph păstra distanţa cît era cu putinţă, ghemuit într-un ungher şi îngrijind să nu alunece pledurile de pe genunchii stăpînului.

Boldur Iloveanu, cu ochii întredeschişi, privea în pînza sură a ploii depărtările ostile şi lăcustele de noroi, azvîrlite de roţi şi copite.

Nu gîndea nimic lămurit. Nu ştia încă nimic precis. Îl pătrundea numai o umezeală gheţoasă şi îl toropea o dureroasă sfîrşeală, după osteneala drumului pînă aci.

Lăsase la Paris castanii şi platanii proaspăt înverziţi, de cîteva zile, pe bulevarde. Un soare blînd şi tînăr îi încălzea de-o săptămînă, în fiecare dimineaţă, plimbarea tactitoasă, de bătrîn rentier cu tabieturi.

Iar de la graniţa ţării, îl întîmpinase o vreme barbară, ca o altă întoarcere a toamnei.

Lipsa aceasta a oamenilor de încredere, după textul alarmant al telegramei, făcea gol neliniştitor în juru-i. Şi încă

el nici pe departe nu putea să-şi închipuie de ce, în ceasul întîlnirii şi al socotelilor, domnul avocat Emil Sava şi domnul Iliuţă Sacară, cu feciorul lui iscusit în măreţe planuri napoleoniene, pierduseră aşa de repede ceva din curajul atît de zgomotos de acum două săptămîni. Amînau contruntarea şi lăsau unul altuia sarcina să dea întîile ştiri neplăcute.

Cîmpul era verde-lucios, acolo unde ploaia spăla grîul învălurat de toamnă ; era negru şi gras, acolo unde spăla arăturile adînci. Zarea era închisă. Norii se tîrau aproape de pămînt, vineţi şi destrămaţi de vînturi.

Nichifor Răţoi, urît şi fioros sub gluga din cap şi ţolul din spate, îndemna caii cu aprigi sudălmi, înfruntînd ploaia cu duşmănie, ca unul care a rîvnit şi el odată, cînd era căutător de comori, să se răsfeţe tolănit pe perne, în fundul trăsurii, ca un boier.

Pe drumul de la curte, sub plopi şi sub tei, au intrat într-o boltă întunecată de peşteră.

Ciinii iarăşi au lătrat bucuroşi în jurul trăsurii, primind un stăpîn pe care nu l-au cunoscut.

Dar de data aceasta, nimeni nu dăduse poruncă să fie deschise ferestrele, iar uşile nu se aflau date în lături. În casă era umed, muced, negru şi frig. Pe podelele goale, paşii sunară pustiu. Nu se găseau chei. Ruginiseră zăvoare.

O slugă tînără şi de curînd tocmită nu ştia care e boierul şi care valetul.

Întrebă pe Joseph :

– Conaşule, să facem focul ?... Să deschidem ferestrele ?...

Joseph răspunse la ce-a putut el să înţeleagă din limba indigenilor, grăindu-i în limba lui neînţeleasă de pe malul Senei.

Îl ajută stăpînul, poruncind cu vagi reminiscenţe autohtone :

– Aprinde focul ! Deschide ferestrele ! Repede, *ma petite !...*

Fata aduse jăratic şi braţul de lemne. Dar soba începu să scoată fum.

– E o viaţă imposibilă aici ! se adresă Boldur Iloveanu lui Joseph. Trebuie să sfîrşim cît mai în scurt şi să plecăm cît mai repede !

Joseph a fost de aceeași părere. Nu știau că dorința le va fi atît de curînd împlinită.

Cu mîinile uscate la spate, stăpînindu-și un tremur de frig, Boldur Iloveanu privi la fereastră satul din vale, împînzit în neguri și ploaie. Se vedea tot așa, ireal și departe, micșorat ca printr-un binoclu întors.

Printr-un binoclu cu sticla tot mai aburită de-un fum ; priveliște scufundîndu-se înecată.

– Eu nu pricep de ce nu vine nimeni ? Să vie aici domnul Sacară sau acel domn Nicachi ! porunci Boldur Iloveanu slugii desculțe.

Sluga dădu fuga. Se întoarse după un timp :

– Îndată ! Zice că au să poftească îndată !

Dar n-a poftit nimeni, pînă după-masă, cînd a apărut domnul avocat Emil Sava, în automobilul lui albastru, cu geamuri late, ca vitrina spițeriei din tîrg.

A coborît încărcat de o geantă doldora și, ca din pămînt, și-au făcut apariția și domnul Iliuță Sacară ca și domnul Nicachi, tot așa de încărcați cu brațe de condici.

Cei trei s-au măsurat pe furiș. Fuseseră într-un gînd.

Îmbrăcaseră straie severe și negre, ca pentru o solemnitate gravă, care n-ar fi îngăduit un port fantezist. Numai Nicachi pusese o tunică de sport, croită în catifea neagră, cu mulți nasturi, multe buzunări și cingători ; pantaloni de călărie și jambiere – cum se cuvine unui tînăr administrator de moșie activ.

Boldur Iloveanu îl urmărea fără să vrea, cum se mișcă și pășește cu picioarele arcuite de la genunchi. Nu-și putea alunga amintirea frivolă a soldaților de plumb din copilărie, jucăriile de acum șaizeci și mai bine de ani, cînd îi descăleca din șea și nu izbutea să-i țină în echilibru, diformi și ridicoli, spre a lui bucurie ; chiar în camera aceasta, pe covorul întins jos. Amintirea era absurdă. Venea în timpul cel mai nepotrivit. Dar el avea atît de puține amintiri dintr-o copilărie ștearsă și atît de puțin bănuia cît de greu e ceasul acela !

Domnul avocat Emil Sava, stînjenit, juca între degete un lanț cu chei prinse în verigi : cheia de la birou, cheia de la casa de fier, cheia de la bibliotecă, cheia de la biroul prefecturii, cheia de la caseta de la bancă ; atîtea chei, atîtea treburi, atîtea documente de preț, aîtea răspunderi !

– Eu zic să începem !... îşi privi tovarăşii.

Tovarăşii consimţiră, cu un semn din pleoape. Boldur Iloveanu se aşază în jilţ, surîzînd cu o obosită nevinovăţie :

– Ce este, vă rog, atît de grav, de aveţi figuri atît de funebre ?

Domnul avocat Emil Sava nu găsi potrivit să răspundă. Lăsă să vorbească pentru el actele. Desfăcu geanta şi întinse documentele sale. Ceilalţi doi deschiseră condicile şi citiră cifrele lor.

Textul era în cea mai desăvîrşită regulă ; iar socotelile de cea mai plină de spaimă precizie.

Boldur Iloveanu încercă de cîteva ori să înşire numerele în coloană, pe o foaie albă, să adune şi să scadă. Lăsă repede stiloul culcat pe hîrtie, ca o armă inutilă.

Oamenii lui de încredere aveau dreptate. Pe cît înaintau în expunerea lor, pe atît dreptatea aceasta apărea mai evidentă.

Soluţia era una singură.

Vînzarea, pentru achitarea creanţelor şi a dobînzilor adăugate la capete. Lichidarea grabnică, de bună-voie, pentru a evita licitaţia, urmăriri şi procese, care vor stirbi şi restul ce mai poate încă să fie salvat.

Boldur Iloveanu privea la unul şi la celălalt cu ochii lui uzaţi. Şi, pentru moment, era stăpînit numai de grija să nu i se observe cum tremură mîinile lui uscate, cum îi şovăie glasul lui ostenit.

– Adică ?... întrebă. Este vreo ofertă ?...

– Nu este ! minţi senin domnul avocat Emil Sava. Am căutat să fiu discret, pentru a putea obţine preţul cel mai bun, înainte de a se şti că ne aflăm la strîmtoare. Atît e cert !... Creditorii vor porni urmărirea... I-am calmat pînă acum. Unii şi-au cesionat creanţele. Mă tem că se află într-o singură mînă. Ceea ce poate fi un bine şi în acelaşi timp un dezavantaj !... Un bine, fiindcă avem de-a face cu un singur individ. Un dezavantaj, fiindcă sîntem în mîna unui singur om... Dacă acel om intenţionează să cumpere el ce-a rămas neexpropiat din moşie şi neexpropiat din pădure – cum sper – atunci lucrul iarăşi poate să fie în avantajul nostru. Poate să fie un om de înţelegere, să ofere un preţ rezonabil şi, mai ales, disponibilul rămas

după achitarea creanţelor să-l plătească imediat, bani gheaţă. Aceasta interesează în primul rînd !... Se poate găsi apoi uşor un plasament sigur, ceea ce cred că interesează numai în al doilea rînd...

– Poate mai sînt şi alţii care vor să dea preţuri ? rosti cu un anumit înţeles Nicachi Sacară, care ascultase cu braţele încrucişate pe piept.

– Să vedem ! Eu am datoria să fac toate sforţările pentru a apăra interesele domnului Boldur Iloveanu, cum le-am mai apărat... Dintr-o concurenţă de preţuri, n-avem decît de cîştigat. În afară dacă nu cumva ofertanţii nu cad între dînşii la înţelegere, unii mulţumindu-se cu o parte din moşie, alţii cu alta. Ceea ce iarăşi este posibil...

Nicachi Sacară, mai mult din privirea apăsată a domnului avocat Emil Sava, decît din cuvintele rostite, înţelese că nu va avea a se teme pentru cele treizeci sau patruzeci de hectare pe care le urmărea el şi părintele său.

Din momentul acela discuţia nu mai purta pentru dînsul nici un interes, încît fu întru toate de-o părere cu soluţiile atît de bine chibzuite ale domnului avocat Emil Sava.

– În orice caz, am nevoie să mă gîndesc !... E pentru mine o chestiune la care nu m-am gîndit niciodată... O surpriză de care mă socoteam scutit, pînă la sfîrşitul vieţii... păru că imploră îndurare Boldur Iloveanu.

– Eu v-am scris la Paris. De şase ani, am scris în fiecare toamnă şi primăvară ! vorbi domnul Iliuţă Sacară, care nu rostise nici un cuvînt, în afară de concisele explicaţii ale conturilor din condici.

– Ştiu ! Ştiu... se scuză Iloveanu. Vina e a mea. M-aţi avertizat şi n-am luat măsuri din timp. Nu pot să mă plîng de nimeni... Sînt în situaţia aceasta şi totuşi mă aflu îndatorat şi faţă de dumneata, şi de dumnetata, şi de dumneata...

Toţi trei plecară capetele cu modestie la această numărătoare.

Domnul avocat Emil Sava, răsucind cheile nichelate în veriga cu lanţ. Nicachi Sacară în echilibru pe picioarele lui arcuite de călăreţ, ciugulindu-şi bubuliţele roşii. Domnul Ilie Sacară, pipăindu-şi melancolic nasul, pe care îl avea prelung şi trist.

– Peste o zi sau două, am să vă rog să veniți din nou și să ajungem la o soluție definitivă ! Acum sînt obosit de drum... Prea obosit...

– O zi, două, n-are nici o importanță ! declară generos domnul avocat Emil Sava, ridicîndu-se. Între timp voi pipăi terenul să aflu toate prețurile din județ și să văd dacă nu putem provoca o concurență. Iertați-mă că datoriile slujbei mă zoresc să plec pe nerăsuflate. La revedere și cu bine ! Poate descoperiți o soluție mai fericită...

Boldur Iloveanu rămase singur în casa deșartă și vastă, cu scoarțele strînse sul și cu tablouri pe pereți, înfățișînd oameni pe care nu i-a cunoscut niciodată ori i-a uitat de mult.

Îl găsi amurgirea la fereastră, privind satul ireal și depărtările fumegoase.

Ploaia contenise. Prin sfîșieri vinete de nori apărea cerul rănit, cu lumini galbene și sinistre, cu pete late de sînge.

Apoi noaptea surpă zid de întuneric și peste aceste lumini livide : totul fu negru, nepătruns și amenințător.

Bătrînul clănțăni din dinți, de frigul încăperilor și de fiorul lăuntric, acum cînd nu-l mai putea vedea nimeni.

A doua zi, pereții îl înăbușeau. Ieși singur în curte și în parc, cum nu făcuse din cea mai depărtată a lui tinerețe.

În bazinul pătrat, cu marginile de piatră căzute și măcinate, apa de ploaie, neagră și putredă, răsfrîngea ochiuri tremurate de cer. Leii de bronz, din cele patru unghiuri, căscau gurile lor coclite.

Erau acum loviți, năruiți într-o rîlă, și păreau atît de vechi, încît Boldur Iloveanu i-ar fi crezut dezgropați dintr-o săpătură a cetăților astupate cîndva de lavă și de cutremure, dacă nu și-ar aminti, cu o dureroasă limpeziciune, ziua fără de grijă și cu multă lumină, cînd a mers el singur să-i comande la o turnătorie din marginea Parisului, după desenele părintelui său. O broască îl privi cu ochii inelați de aur, pe urmă înotă zvîcnind cu picioarele lungi și se ascunse sub nămolul gras. Erau și mormoloci, pui numai cu două picioare, alții cu patru și încă purtînd coadă ; toate fazele din metamorfoza neamului batracian, ca niște

monstruoase rămăşiţe supravieţuind din fantastica faună a smîrcurilor primordiale.

Plecat deasupra, îşi văzu chipul slab în apa mucedă, ca un cap înecat de mult şi de mult putrezit.

Înconjură casa, în parcul sălbatic.

Nu simţea picioarele în ghetele ude, în iarba sătulă de apă şi în pămîntul lipit cleios de tălpi, trăgîndu-l cu toată povara, să-l oprească pe loc.

Parcul geometric, şi civilizat al lui Enache Iloveanu îşi sfărmase toate alinierile într-o nesăbuită victorie a elementului vegetal, ca un miracol strămutat din pădurile ecuatorului. Copaci străini, care crescuseră strîmb şi chirciţi sub foarfeca grădinarului neamţ, lăsaţi numai la puterile lor, prinseseră acum rădăcini adînci, se înmulţiseră prin puieţi şi sminţe ; amestecaţi şi împletiţi cu semincerii localnici, făceau un zid nepătruns şi întunecos de arbori şi de arbuşti, baricadînd potecile vechi, împodobindu-se cu flori necunoscute şi bizare, schimbînd aspectul locului ca o dezordonată grădină de experienţă botanică, de unde ochii aşteptau fără mirare să vadă apărînd şi făpturi potrivite priveliştii : şerpi groşi cît braţul, pasărea-muscă, o maimuţă balansîndu-se în leagănul de liane.

Invazia aceasta şi triumful vieţii vegetale făceau, prin contrast, încă mai dezolantă paragina aşezărilor părăsite de mîna omenească.

Erau bănci de piatră, căzute şi intrate în stăpînirea ierburilor. Socluri astupate de zmeuriş şi de cîrceii plantelor agăţătoare. Prin acoperişul chioşcului cu viţă, străbătuse un mesteacăn subţire şi zvelt, ca un gît pătrat alb şi negru, de girafă.

Iar în fund de tot, mica bisericuţă de piatră a vechilor Iloveni, cu morminte şi cruci de jur împrejur, părea retrasă lîngă împrejmuirea înaltă, ca o ultimă cetate de apărare a morţilor.

Aici, scaieţii, spinii, măcieşii, sălciile plîngătoare şi vrejurile acoperiseră pietrele şi răsturnaseră crucile ; rădăcinile au prăvălit lespezi, ridicîndu-le în piept şi culcîndu-le pe-o coastă ; printre gropi scufundate, cîrtiţele harnice înălţaseră movili negre de ţărînă proaspătă, ca după ploi atît de îmbelşugate şi lungi.

Era şi aceasta o părăsită cetate a morţilor.

Bisericuța nu se mai afla în folosință de peste o sută de ani. Boierul Enache Iloveanu, cu idei înaintate și voltairiene, avusese alte griji și înțelesese să înceapă alte prefaceri, decît restaurarea unui altar de închinare care nu-l interesa, zidit de cine știe ce strămoș, în cine știe ce timp.

Părăsirea dura de atunci. Se desăvîrșise în vremea lui Boldur, care acum o simțea întîia oară.

Zidul fără acoperiș, cu ușa surpată și cu ferestrele căscînd orbite negre, constituiau, încă din vremea acelor occidentale transformări o ruină pitorească și romantică. De aceea, boier Enache o cruțase, să-și păzească morții adunați împrejur, cum își împlinise ea datoria din veac.

Pe acești morți, în aceste morminte, îi căuta acum Boldur Iloveanu, cu mersul lui gîrbovit și împovărat de noroiul tălpilor.

Erau numeroși, dar erau prea desăvîrșit încorporați pămîntului. Pe cîteva cruci se mai citeau nume cu litere latine. Pe cele mai multe și mai vechi, literele slavone nu mai spuneau nimic înțeles unui om care nu învățase niciodată să le citească. Îi căuta și nu-i recunoștea. Nici nu-i cunoscuse vreodată. Buni sau răi, omenoși sau barbari din fire, oricum, ei erau ai acestui pămînt. El era numai un pelerin străin. Crezuse că va afla de la dînșii un sfat și o îmbărbătare.

Mormintele rămaseră mute în surparea lor.

Boldur Iloveanu se așeză ostenit pe-un bolovan de piatre, în fața unei asemene lespezi de mormînt.

Sub mușchiul fin, ruginiu, și ud încă de pulberea diamantină a ploii, se citeau lămurit slovele chirilice.

Dar el nu le putea descifra.

Se afla o înșirare lungă. Poate fapte. Poate dorinți. Poate o durere sau o urare, trimisă de dincolo de moarte, celor care aveau să mai vină. Boldur Iloveanu nu cunoștea acest scris al morților lui. Înțelegea o singură însoțire de semne. Un an : 1720. Un an bătrîn de două veacuri.

Un melc își tîra casa rotundă în spinare, însemnînd drumul cu o dîră argintie.

Boldur Iloveanu rămase în fața lespedei, cu fruntea în palme. Nu simți cînd iarăși începu să curgă o ploaie mărunță.

Știu aceasta numai cînd Joseph îl ajunse, căutîndu-l și aici, după ce străbătuse, chemînd, toată grădina și curtea. Se ridică, supus. Îl urmă, supus.

Seara era în pat, sub trei așternuturi, clănțănind de frig și zvîrlindu-le pe toate, cînd începea să se sfîrlogească de arșiță.

Două săptămîni a zăcut, între viață și moarte.

Niciodată domnul avocat Emil Sava nu a purtat, cu mai multă durere, atîta grijă pentru însănătoșirea unui prieten și client. Și niciodată, un bolnav n-a părut mai împăcat cu un sfîrșit care dezlega toate, atît de ușor și la timp.

Automobilul albastru al domnului avocat și prefect Emil Sava își primejdui arcurile, aducînd și ducînd în goană medici și ajutoare, cărînd doctorii și baloane de oxigen.

Tot orașul și județul știu că la Piscul Voievodesei se află în gheară de moarte un om care nu făcuse nimănui nici un rău și nici un bine ; tot orașul și județul au admirat atîta dovadă de simțire prietenească și de omenie, pe care o arăta domnul Emil Sava, față de un bolnav ce nu-i este nici frate, nici rudă, nici binefăcător. Nimeni, deocamdată, nu putea înțelege taina acestei generoase îngrijorări.

Domnul avocat Emil Sava știa ceea ce nu interesa încă pe alții, în afară de cîțiva tovarăși ai domniei-sale. Moartea lui Boldur Iloveanu, înainte de a semna un act de vindere-cumpărare, putea să aducă neprevăzute încurcături și un inamic încă necunoscut, dacă nu o coaliție de inamici. Undeva se mai aflau desigur rude de a treia și a patra spiță ; acei veri și nepoți, care răsar din pămînt la înmormîntări și deschideri de succesiune. Unul ori altul s-ar găsi îndată printre aceștia, gata să primească moștenirea, achitînd creditorii și despăgubind ceilalți pretendenți, ca să rămînă el stăpîn pe conacul Ilovenilor și pe moșia încă neexpropriată. Un asemenea musafir nepoftit însemna un dușman, și poate mai mult decît un dușman. Trebuia înlăturat cu orice preț. Iar prețul acesta era viața bolnavului din pat, înfășurat în cearșafuri ude și pus cu sila să-și sugă drojdia de putere din biberonul baloanelor de oxigen.

În ceasurile de armistițiu ale torturii, Boldur Iloveanu arăta între pernele albe o față osoasă și palidă, de-o stranie seninătate.

Surîdea cu ochii arși întunericului deschis dincolo. Cu o mare și bucuroasă lumină, aștepta scufundarea în veșnica pacificare.

Pentru alții, asemenea clipă e spaimă și zvîrcolire. Pentru el, era o trecere pe punte ușoară, acolo, sus, pe deal, printre mormintele de lîngă bisericuța dărîmată, care nu-l cunoșteau și care nu-l chemaseră, dar aveau să-l primească, de vreme ce a sosit și fără nici o chemare a lor. Gîndul acesta punea o calmă renunțare pe obrazul scobit, în ochii mistuiți de febră. Pe urmă, toate se tulburau din nou și din lumea vedeniilor se desfăceau arătări chinuitoare.

De pe covorul întins jos, se alegea dintre toți soldații de plumb descălecați de Coca Boldur, unul cu picioarele arcuite de jocheu. Se înălța crescînd, începea să păsească grotesc și se apropia de pat, cu brațele încrucișate pe piept sau ciugulindu-și bubulițele roșii. Avea chipul lui Nicachi Sacară și rînjea, aplecîndu-se deasupra pernelor, strigînd cu un glas care detuna în timpan :

„Poate mai sînt și alții care vor să dea prețuri ! Nu ești de părere, coane Boldur ? Poate mai sînt și alții care vor să dea prețuri ?...“

Călărețul urias de plumb îl priveghea un timp, la căpătîi, repetîndu-i de o sută de ori aceleași cuvinte.

Apoi se depărta pe picioarele arcuite, se micșora pînă ce devenea mic ca o gînganie și se amesteca cu ceilalți soldați de plumb ai lui Coca Boldur, răsturnați pe covorul cu flori albastre și roșii.

Altă dată, în locul feciorului de vechil, apărea domnul Emil Sava, răsucindu-și cheile pe veriga de nichel prinsă în lanț. Se așeza pe jilțul de la căpătîi și repeta monoton, cu același glas care-i zdruncina dureros timpanul :

„Am aranjat și am găsit un plasament foarte bun ! Am aranjat și am găsit un plasament foarte bun. Am aranjat și...“

Bolnavul se ridica în perne să alunge vedenia :

– Bine ! Ajunge ! Am înțeles ! Numai lăsați-mă în pace și nu mă chinuiți...

Se ridica, îndreptînd mîna cu degetele slabe spre jilțul unde domnul avocat Emil Sava răsucea pe verigă cheile nichelate. Jilțul era gol. Arătarea dispăruse.

În locul ei se afla Joseph, întinzînd cu mîna tremurătoare lingura de poțiune.

Două săptămîni a durat lupta între moarte și domnul avocat Emil Sava. Pînă la sfîrșit a biruit domnul avocat.

Într-o dimineață, bolnavul se află ridicat între perne, cu ochii spre fereastra deschisă din față, unde hohotea luminos un soare călduț de mai, cu săgetări de rîndunele pe cerul albastru și cu năvala dureroasă a parfumului de iarbă, de primăvară, de flori.

Mirosul proaspăt al vieții a sfîșiat plămînii cu o suferință mai ascuțită ca prezența arătărilor urîte din delir. Din ochi a dispărut lumina și din obraz blînda pacificare.

Boldur Iloveanu a înclinat bărbia în piept, vorbind încet:

– Joseph, n-a fost ce așteptam eu ! Dumnezeu m-a părăsit.

Joseph nu înțelese, ridică mîinile spre cer și aduse slavă providenței care i-a scăpat stăpînul :

– Dumnezeu a fost marc și bun cu noi ! Medicii spun că în trei săptămîni putem pleca... Ați avut dreptate ! Aerul acesta e prea tare pentru noi...

– Și morții de aici mă resping ! adăugă convalescentul.

– *Grâce à Dieu !* pricepu în felul lui Joseph.

Cu un bătrîn vlăguit de boală și desprins de cele pămîntești, domnul avocat Emil Sava a încheiat repede actele sale, fără să mai întîmpine nici o rezistență.

După două săptămîni, Boldur Iloveanu, înfășurat în blănuri și în pleduri, a fost purtat în automobilul cu arcuri moi, pînă la tribunal, unde a semnat, în numeroase exemplare, numeroase acte de vînzare, care împărțeau moșia Piscul Voievodesei între mai mulți cumpărători, întovărășiți să dea un preț, recunoscut de toată lumea, mai mult decît generos. Cumpăra inginerul Constantin Grințescu ; cumpăra Iordan Hagi-Iordan ; cumpăra un necunoscut cu figura verzuie și cu o șuviță de păr pe frunte, adus de Iordan Hagi-Iordan să figureze pe acte în locul domnului avocat Emil Sava ; cumpărau în tovărășie, o parcelă indiviză, domnii Iliuță și Nicachi Sacară.

O singură primejdie se ivise și a fost de îndată înlăturată.

Cît timp Boldur Iloveanu se afla în convalescență, înălțat între perne, de trei ori se înfățișase Zaharia Duhu, cerînd îngăduirea să spună cîteva vorbe. Voia să ceară stăpînului din Piscul Voievodesei să nu înstrăineze moșia cu nici un preț și în atîta grabă, cum se împrăștiase zvon. Din ce pricină se încumeta să dea asemenea sfat, n-ar fi putut spune. Era legat, de cuvîntul dat. Dar se simțea îndestul de tare pe cele știute de el ca să descopere argumentele fierbinți de care ar fi fost nevoie pentru a strămuta o hotărîre pusă la cale de alții. Măcar, dacă nu se poate altfel, părțile din moșie să le cumpere țăranii. Se simțea el în putere să înjghebe o tovărășie și să găsească bani cu împrumut la nevoie.

Drumul cel dintîi a fost nenorocos.

S-a întîmplat să se potrivească exact cu momentul cînd domnul avocat Emil Sava cobora scările. Domnul avocat a bănuit ceva și s-a întors din cale.

A tras pe Joseph la o parte și i-a arătat că bolnavul nu trebuie să fie tulburat de nici un fel de vizite și mai ales de un maniac căutător de comori, ca individul care aștepta în capul scărilor.

Joseph a privit din ușă la individ și l-a recunoscut îndată :

– Îmi amintesc, domnule avocat ! *C'est un drôle de type !*... Vă garantez că nu va trece pragul.

– Tocmai. *C'est un drôle de type*, Joseph !... Un nebun, bun de balamuc !

Domnul avocat Emil Sava și-a continuat drumul cu inima ușoară.

Din treacăt, l-a întrebat pe individul de jos, cu un surîs de îngăduitoare compătimire :

– Ce mai e, domnule Zaharia Duhu, cu comoara dumitale ?... Încă nu s-a lăsat adusă cu zăhărelul ?

Răzeșul a răspuns, apăsat și tăios :

– De, domnule prefect ! Unii umblă după o comoară, alții după alta. Unii n-o găsesc, fiindcă n-au noroc. Alții își fac ei norocul și-atuncea sînt voioși, cum te văd pe dumneata !

Domnul avocat şi prefect Emil Sava a înlăturat orice altă vorbă, cu un gest vag din mîna înmănuşată.

S-a închis în automobilul cu geamuri mari ca vitrina spiţeriei din tîrg şi a spus şoferului să pornească, bombănind singur şi ameninţător, împotriva unui oarecare răzeş coltos, care începe să devină primejdios şi trebuieşte pus la rezon.

Al doilea şi al treilea drum al lui Zaharia Duhu au fost tot atît de zădarnice, măcar că de această dată domnul Emil Sava lipsea. Intrarea era păzită de neclintita fidelitate a lui Joseph. Pe urmă, Zaharia Duhu ştiu că soseşte prea tîrziu.

Intr-o dimineaţă, la sfîrşitul lui mai, Nichifor Răţoi a tras pentru ultima oară, la scară, trăsura cu mîrţoagele păroase şi jupuite de ham.

Boldur Iloveanu a coborît, sprijinit de valetul tot atît de slab şi spectral ca dînsul. Slugile priveau de după perdele. De după perdele priveau şi domnul Ilie Sacară şi fiul său, Nicachi.

Numai cîinii dădeau bucuroşi din coadă, sărind în jurul unui fost stăpîn, pe care nu l-au cunoscut şi n-avea să se mai întoarcă.

Pledurile au fost înfăşurate în jurul picioarelor cu oasele descărnate... Boldur Iloveanu, cu gîtul prea slab şi lung, în guler rămas încă mai larg, întoarse capul să-şi ia rămas bun, ca orice drumeţ în clipa plecării.

Dar nu avu cui să rostească urarc.

Nichifor Răţoi dădu bici. Gloabele icniră în streanguri ; roţile scrîşniră în prund.

Departe, în vale, prin tunelul aleii de tei şi de plopi, satul se mai văzu ca printr-un binoclu întors ; plugarii ca albe pete mişcătoare în verdele cîmpului, o ceată de copii, turmele oilor, mărunte ca furnicile. Toate micşorate, ireale, inaccesibile, ca o lume în miniatură, care la cotitura drumului se scufundă înecată.

Boldur Iloveanu tuşi în batista albă. Vizitiul îndemnă caii cu hîde încruntări şi vrăjmaşe sudălmi, alături de valetul în haina neagră, ţeapăn şi grav, ca un cioclu pe capra dricului.

Stăpînul se gîndi că la Paris va trebui să se despartă de acest singur tovarăş credincios al vieţii sale şi nu ştia unde va găsi atîta curaj să i-o spună.

Pe urmă privi încă o dată, de jur împrejur, o lume care acum îl alunga fiindcă de mult se lepădase de dînsa. Cerul era înalt, soarele blînd, orizontul ameţitor de vast, sfîrşitul primăverii de o frumuseţe dureros de limpede.

– Aţi spus ceva ?... întrebă Joseph, întorcîndu-se.

– Nu ! făcu semn din cap Boldur Iloveanu.

Şi continuă să şoptească singur în batistă, cum fac unii bătrîni cu mintea slăbită, cînd se cred neobservaţi.

CARTEA A TREIA

Capitolul I

Vîntul smulse lumina plăpîndă, gîtuind-o în pumn ca o pasăre mică.

Viaţa lui Zaharia Duhu s-a scufundat în beznă, din ceasul cînd a aflat că locotenentul Alexandru Opriş fusese îngropat undeva, pe frontul de la Caşin.

Ştirea a sosit într-o noapte vîntoasă, purtată de un soldat în trecere spre ţara de sus. Zaharia a desfăcut plicul, gîrbovindu-se deasupra slovelor tulburi. Abia se desluşeau ultimele dorinţe ale mortului, scrijilate cu un vîrf ciunt de creion, pe hîrtia mototolită, pătată de sudoare şi roasă pe muchii, de frecătura buzunarului aspru unde a călătorit. Opaiţul fumega un sîmbure sleit de lumină. Pe măsură ce înaintau în lectură, ochii lui Zaharia Duhu se plecau tot mai păienjeniţi pe hîrtia tremurînd între degete, să descifreze mesajul de dincolo de viaţă.

Deodată uşa se izbi de perete.

Poate a fost vîntul. Poate o mînă nevăzută din noapte. Poate în acelaşi timp, amîndouă.

Uşa s-a izbit de perete. Vîntul s-a năpustit chiuind bezmetic, să-i smulgă foaia dintre degete. O mînă neagră a desprins pîlpîirea plăpîndă a flăcării, gîtuind-o în pumn. Bezna s-a lăţit brusc în odaie. S-a auzit numai foşnetul hîrtiei fugind pe podele ca o agilă făptură, cuprinsă de panică.

Pe urmă a fost o tăcere pustie.

Şi vîntul de-afară a stătut, aşteptînd, ca un răufăcător, după ce a omorît.

Zaharia Duhu a rămas încovoiat pe banca de lemn, căutînd cu degetele oarbe răvaşul smuls de duhul întunericului.

Iar noaptea aceea nu s-a mai luminat niciodată.

Au trecut patru ani.

Războiul noroadelor s-a încheiat cu lungi precupeţiri, congrese şi tratate. Ţara s-a lărgit. Lumea se primeneşte văzînd cu ochii. Morţii au început să fie uitaţi. Mamele au lepădat straiul cernit, văduvele au schimbat portretul din peretele patului cu un locţiitor în carne şi oase, cu braţe voinice ; orfanii spun altora tată – căci toată viaţa fuge de amintirea mormintelor şi durează numai cu preţul unor asemenea uitări şi trădări.

În piscul Voievodesei au decurs aceleaşi mari şi grăbite prefaceri, ca oriunde.

Domnul prefect Emil Sava împărţise, precum se ştie, ogoare dintr-ale altuia, cu mult simţite şi pline de lacrimi cuvîntări. Pe urmă veni alt prefect, să strămute loturile între ele, aşa cum porunceau alte grave interese patriotice – şi iarăşi, după un scurt timp, domnul Emil Sava avu din nou puterea să dreagă ce-a stricat celălalt.

Era o mare întrecere şi o grijulie milostivire de norod ; curgeau legiuiri aşa-zis democratice şi fierbinţi manifeste.

Piscul Voievodesei, ca orice alt sat de aiurea, se împărţise şi el în tabere crunt vrăjmăşindu-se, fiindcă unii credeau că izbînda nu poate să vină decît de la Stea, alţii de la Snop, Cruce sau Cerc, şi încă de la multe alte semne de mîntuire tipărite pe buletinele de vot. Gospodarii învăţau un meşteşug nou. Se frămîntau cuprinşi de frigurile acestor prefaceri şi de făgăduielile domnilor sosiţi în automobile de la oraş, să-i cheme la lumină şi să le strige cu glas răguşit, neţărmurita lor dragoste pentru cei obidiţi şi nerăbdarea lor mare pentru cît mai grăbite îndreptări.

Iar cum, în acest neastîmpăr, se amesteca şi drojdia sălbăticirii războinice de pe front, oamenii se încăierau pînă la sînge, spărgîndu-şi capetele pentru Stea, scoţîndu-şi măselele pentru Cerc, trimiţîndu-şi vecinul pe targă la spital, în numele Crucii. Aceasta era – după cum spuneau oratorii veniţi să împrăştie sămînţa primenirilor – „ultima bătălie pe frontul intern".

Numai Zaharia Duhu cel adevărat rămăsese pe banca de sub opaiţul stins, gîrbovit şi cu inima îngheţată, într-o hrubă de întuneric.

Şi alt Zaharia Duhu, acum, trăieşte, umblă, vorbeşte şi înfruntă cu nepăsare urgia mătuşii Ruxanda, cînd se iveşte

în prag şi cu mîna în şold, îl priveşte scîrbită cu ochii ei de mazăre crudă.

Toată fiinţa lui s-a concentrat în mai îndărătnica scormonire a scoarţei după himerica-i comoară, tot aşa cum plantele fără lumină îşi adună toate puterile în rădăcinile scumînd profund, să caute acolo, în beznă, sarea pămîntului care prelungeşte o viaţă lipsită de soare şi de căldură.

Prietenul cărturar îi aflase cîndva, alt rost şi altă căldură acestei vieţi.

Cercetările lor împreună însemnaseră o faptă rară şi o izbîndă fără tăgadă. Ce-a fost de cercetat, cercetaseră. Ce-a fost de găsit, găsiseră. Ce-a fost de dovedit, în mare parte, dovediseră.

La muzeul din Bucureşti, se înşira în raftuni şi în vitrine recolta lor de relicve mai de preţ ca aurul. În cele două cărţi ale profesorului de arheologie, se înşirau documente şi stăteau rotunjite concluzii, acceptate acum de toate forurile savante. Zaharia Duhu, răzeş cu oarecare stare, cu tragere de inimă şi cu ştiinţă de carte, fusese de la început părtaş la faptă şi la izbîndă. Era şi aceasta o întîmplare rară, minunată şi plină de tîlc. Încît căutarea comorii putea să rămînă o slăbiciune lăturalnică şi nevinovată, pe lîngă isprava cea chibzuită şi cu folos. Profesorul Alexandru Opriş se împăcase şi el, pînă la urmă, cu acest gînd.

– Bine, frate Zaharia ! consimţise el odată. Să-ţi dea domnul acest noroc, împotriva evidenţii. Găseşte tu comoara ! A lui Dromichet nu poate să fie în orice caz ; n-are ce căuta în aceste părţi, cum de altfel am convingerea că nici n-a existat vreodată. Dar cred că şi tu, dacă va fi să dai peste un tezaur, nu ţii numaidecît să-l afli cu cartea de vizită a regelui Dromichet ?

Zaharia clătinase din cap o împotrivire.

El comoara regelui Dromichet o căuta, iară nu alta.

Prietenul cedase şi aici !

– Fie şi a regelui Dromichet, Zaharia frate, ca să nu ne certăm pe comoara din pădure ! Nu aceasta interesează deocamdată... Însă un tezaur cu brăţări şi fibule, cu nasturi şi aplice de aur, cu discuri specific carpatice şi diademe, cu cheotori şi pandantive, e tocmai ce aştept şi eu. Îi rezerv, de pe acum, o vitrină în locul cel mai de cinste al muzeului de la Bucureşti, ca pentru tezaurul celor nouă coroane de la

muzeul Cluny, dezgropate la Guarazar, lîngă Toledo... Ştii tu, coroana regelui got, Recessvintus, despre care ţi-am vorbit ; cu smaragdele şi rubinele cît oul de porumbel... Am dovedi atunci ceea ce eu susţin cu tărie. Că a existat la aceşti geţi ai noştri o mare activitate creatoare ; că erau meşteri vestiţi în arta aurului, după cum au fost în a bronzului ; şi că ei au făurit acele minuni de ornamente în spirală, care îşi aveau căutare şi preţ pînă în Suedia şi Danemarca, de unde şi astăzi mai sînt scoase la iveală... Găseşte tu comoara.

– Am s-o găsesc ! rostise Zaharia, cu neclintita lui credinţă.

– Bine, bine ! Găseşte-o !... continuase, zimbind îngăduitor, profesorul. Găseşte-o, şi cu ea o să răsturnăm astfel prepusul că geţii au fost numai nişte barbari şi nişte simpli imitatori, şi că au luat totul de-a gata, de la greci şi de la sciţi, de la etrusci şi de la celţi. A treia a mea carte, dacă va fi să apară vreodată, cată să dovedească prezenţa unei sinteze de artă carpato-alpină şi s-ar întemeia numai pe o asemenea descoperire...

– Vezi, aşadar, Alexandre, că nu e vorba numai de o nălucire ? se bucurase însufleţit Zaharia Duhu. Aşteaptă, fiindcă tot eu am s-o aflu şi pe aceasta...

Prietenul cărturar se oprise din cele ce voia să mai spună, muşcîndu-şi buzele cu o remuşcare. Îşi dădea seama că, furat de preocuparea şi de cercetările sale, în loc să descurajeze cu toată energia patima lui Zaharia Duhu, încă o dată o înteţea cu o vinovată pornire să folosească risipa de timp, de cheltuială şi de muncă, a unui om simplu şi lesne crezător.

– La urmă... Cine ştie ? exclamase pe gînduri, uitîndu-se la chipul spîn al lui Zaharia, întotdeauna transfigurat cînd vorbea despre acea fabuloasă comoară.

Răzeşul părea că uitase prezenţa prietenului.

Cu privirea lui trecînd peste oameni şi lucruri, urmărea arătarea părelnică şi arzătoare, de dincolo de zare şi de timp.

Iară toată seara, mai apoi, Zaharia Duhu i-a cerut să-i traducă din tomurile nemţeşti din raft, capitolele unde se pomenea despre inelele şi securile de aur de la Brăduţ, depozitele de bronz de la Fişeul Gherlii şi de la Spălanca,

cingătorile de la Guşteriţa, brăţările de la Tirighiaz, Sarasău, Pecica, Pipeia şi Bija, Cipău şi Suzeni.

Pretutindeni, săpăturile altora au scos la lumină tezaure despre care nu existase nici un semn – şi în vreo cronică veche nici o ştiinţă.

Iar el, Zaharia Duhu, spre deosebire de aceşti căutători, ajutaţi numai de noroc şi de întîmplare, ştia lămurit ce va să afle, şi mai ştia că, pînă la sfîrşit, trebuie să afle.

– De ce aceştia şi nu eu ?.. ridicase ochii răzeşul, de pe gravurile tomurilor, cu brăţări şi fibule, aplice şi cercei. De ce ăştia, Alexandre, au fost ouminţi căutînd şi găsind ; iar eu de ce-ţi par, atunci, a umbla după deşarte năluciri ?... Mi-ai spus de cîteva ori că înverşunarea mea nu e străină de zădărnicia alhimiştilor din veacul de mijloc, care se căzneau să prefacă plumbul în aur. M-ai asemuit şi cu acei aventurieri, pe jumătate nebuni şi pe jumătate înşelători, care purcedeau în pustii locuri, călcate numai de fiarele cele adevărate şi cele urzite de închipuire, să caute fîntîna cu izvorul de tinereţe veşnică. Mai deunăzi ai amintit în treacăt şi despre smintiţii care se mai trudesc şi astăzi să născocească maşini purtate de perpetuum-mobile... Le ascult toate acestea, Alexandre, şi nu-mi slăbesc credinţa !... Mi se pare că sînt mai puţin nebun...

– Nici n-am spus-o aceasta, frate Zaharia ! se apărase cu hotărîre profesorul.

– Nu mi-ai spus-o neted, dar înţeleg că adesea o gîndeşti. E nevoie s-o spui, cînd se citeşte în ochi ? Şi cu toate acestea, tu singur recunoşti că o asemenea comoară are să înseamne cu totul altceva, mai de preţ decît tezaurul de la Pietroasa, faimoasa voastră cloşcă cu pui de aur semănată în drumul lor de nişte trecători fără nici o legătură cu pămînturile acestea şi cu neamurile ţinuturilor aceste... Eu nu mă lăcomesc la aur şi la pietre scumpe, fiindcă nu pentru mine le caut ! Nevoile mele le cunoşti, ca şi mulţumirile mele. Sînt tot atît de puţine, ca ale oricărui schivnic. O caut, comoara asta, pentru cutia de sticlă pe care zici singur că ai să i-o pregăteşti în locul cel mai de cinste. Şi am s-o găsesc pentru dovezile tale, de care ai nevoie, ca să arăţi ce neam de oameni au fost părinţii părinţilor noştri... De ce adică, un franţuz, ori un englez sapă morminte în Egipt, pe Valea Regilor, sau

în ruinele Asiriei, sau în Peru şi în Mexic – şi atunci săvîrşesc faptă slăvită, de zbîrnîie telegraful la cel mai mic oscior dezgropat din cenuşă ? Iar îndîrjirea mea, de ce rămîne nebunească şi proastă ?... Eu cred că am mai mult drept s-o fac, fiindcă nu umblu după oase străine şi după amintiri de măreţii străine... Caut urmele bătrînilor noştri !... Acei care au ştiut să fie mari şi care au închis ochii, ca să nu ne vadă cum ne-am împuţinat, şi ne-am micşorat, şi ne-am ticăloşit. Tu mi-ai dat dovadă cartea istoricului franţuz, unde se spune că, într-o vreme, toată Europa de mijloc şi cea răsăriteană a fost stăpînită de Buerebista, rege de-al nostru, get, reformator oleacă mai cu mult suflet decît oamenii din partidul domnului prefect Emil Sava, gospodar mai chibzuit şi domn mai însemnat şi mai puternic decît toate corciturile Fanarului trimise în timpurile mai dincoace, din Stambul, ca să ne aducă ei, învăţătura lor, şi năravurile lor, şi sîngele lor... Putern dovedi că am fost ceva mai mult şi că sîntem ceva mai vechi ! Te văd cu durere că zîmbeşti a rîde, Alexandre...

– Nu zîmbesc de loc ! se apărase încă o dată profesorul de arheologie.

– Ştiu !... Îţi spui că mi-au stricat mintea toate cărţile acestea şi, ca un nepregătit ce sînt, le iau toate prea literă cu literă şi cuvînt cu cuvînt. Prietenul nostru, inginerul – ca să-i zicem aşa prieten ! – a mai aflat altceva. Mi-a rostit-o cel puţin în faţă. Umblu după potcoave de cai morţi, ca flămînzii satului care se făcuseră peste noapte căutători de comori, cu învăţăminte de la baba Maranda Cuţuianca. Apoi, chiar aşa de-ar fi, nu mă simt atîta de ruşinat să mă ştiu trecut în asemenea tovărăşie, în mila şi în scîrba inginerului nostru. Mai bună şi mai puţin ruşinoasă îmi pare aşa tovărăşie, decît cu domnul prefect Emil Sava, de o pildă ! Cel puţin nebunia noastră nu înşală pe nimeni şi nu păgubeşte pe nimeni !...

– Are să te sărăcească pe tine, Zaharia ! rostise Alexandru Opriş.

– Şi ce mare durere ? Am mîinile amîndouă. Au să-mi ajungă să hrănească o singură gură, dacă a fi să mă sărăcească pînă într-atîta nebunia asta, cum o numiţi voi... Pe urmă, tot îmi mai rămîne o nădejde. Ai să mă primeşti paznic la muzău la tine, să-mi păzesc comoara, şi

tot am să fiu mulțumit ! încheiase Zaharia Duhu, cu un surîs depărtat.

Dar prietenul cărturar îl privise grav, mult timp, cu bărbia în pumn, urmărindu-i fiecare mișcare.

Ca întotdeauna, cînd vorbea despre comoara lui, răzeșul îi părea însuflețit de o putere misterioasă, cum vor fi fost inspirați proorocii deșerturilor din Iudeia.

Fața slăbănoagă și spînă, ochii spălăciți, aprinzîndu-se cu lumina lor părelnică, firea lui moale și blîndă, înoordată într-o aspră îndîrjire ; toate acestea făceau din omul simplu, în haina lui de șiac, o făptură enigmatică și mai presus de înțelegerea obișnuită. Amestecul de naivitate și de învățătură întocmită numai după priceperea lui îl împingeau poate să rostească erezii absurde, la care ar fi zîmbit, fără îndoială, cel mai modest elev al profesorului de arheologie Alexandru Opriș.

În asemenea clipe, însă, profesorul nu afla nimic vrednic de rîs și de disprețuit.

Omul acela își cheltuia mult-puținul lui avut, nu cunoștea nici o plăcere pămîntească ; nu bea, nu fuma, nu urmărea nici o îndestulare ; desprins de la toate cele lumești, trăia numai pentru nălucirea lui generoasă, în care lumina se amesteca cu întunericul, naivitatea cu adevărul, realitatea cu himerioul. Din asemenea stofă, cu altă pregătire mai norocoasă, se aflase croit desigur un Maspero, un Mariette, un Champolion – toți înaintașii care, la litera uscată a cărților, au adaos pasiune și un sîmbure divin de fanatism, împins pînă la absurd. N-au trecut oare și dînșii printre ceilalți oameni ca niște maniaci pentru care nimic nu s-a mai petrecut însemnat pe lume și vrednic de luare-aminte, de la Sesostris și de la Ramses încoace ?

Profesorul deci n-avea de ce surîde cu milă și cu dispreț.

– De ce mă privești așa ? întrebase Zaharia Duhu. Mă crezi și tu bun de balamuc, ca prietenul nostru, inginerul ?...

Alexandru Opriș făcuse un gest neisprăvit cu mîna.

Era greu să lămurească în vorbe uzate de toată ziua ce gîndește, ce crede și ce regretă el.

Nici n-ar fi sunat bine.

Prietenul le-ar socoti o fățarnică și umilitoare măgulire, poate mai greu de suportat ca batjocoritorul rîs al inginerului Dinu Grințescu.

Au tăcut amîndoi.

Zaharia Duhu a rămas la comoara lui. Și au pomenit despre ea, în toate prilejurile, cît a fost cu putință mai puțin.

Acestea toate și le amintise, înaintea ceasului de moarte, Alexandru Opriș, și ținuse să plece cu sufletul dezlegat. Două scrisori lipise în plicuri. Una pentru Madala. Alta pentru prietenul inginer. Iar cea de a treia mergea la tovarășul său de cercetări și de izbîndă, să-i împrăștie o amăgire zădarnică și păgubitoare.

Îl sfătuia să contenească o căutare, de-acum fără folos, fiindcă va fi fără conducere. Îl ruga să se întoarcă la plugul și la cîmpul lui. Îi cerea iertare că atîția ani l-a abătut de la viața-i firească și îi mulțumea pentru tot ce-a făcut pentru el, trecătorul, și pentru fapta cărturărească — care aceea rămîne. Mai adăugă cîteva cuvinte despre nepotul lui Zaharia, crescut și îndrumat de el în școala din București. Îl știa isteț, muncitor, chibzuit, pregătit pentru carte.

Petru V. Tudose arătase dragoste pentru știința istoriei și a arheologiei. În hotărîrile sale, plănuise să-l facă tovarăș la viitoarele cercetări și urmaș la catedră. Îl îndemna pe Zaharia Duhu să ducă el pînă la capăt acest gînd, ajutîndu-și nepotul să-și capete licența și doctoratul, ca unul care mai bine ca oricine altul înțelege ce-ar însemna o viață răpusă de la adevărata ei chemare. Pe urmă, scrisoarea dădea tuturor întîlnire într-o lume mai blîndă.

Acel petic de hîrtie fusese smuls de vînt, dintre degetele lui Zaharia Duhu, lăsîndu-l gîrbovit pe banca de lemn.

O mînă neagră desprinsese flacăra gălbuie a opaițului, gîtuind-o în pumn. Bezna s-a lățit brusc. Iar Zaharia Duhu n-a mai ieșit din hruba de întuneric.

Alt Zaharia Duhu vorbește, întreabă și răspunde, trăiește, umblă și înfruntă cu nepăsare urgia mătușii Ruxanda. Altul pornește cu Oarță, nevolnicul, după el, cu săpi și cazmale, să scurme pămîntul fără nici o orînduială ; astăzi într-o parte, mîine aiurea, aproape tot atît de nesocotit ca și gospodarii fără pricepere și știință de carte

din Piscul Voievodesei, cînd îi lovise şi pe dînşii, în preziua războiului celui mare, patima căutatului de comori, după ştiinţele şi învăţămintele unei babe solomonărese ca Maranda Cuţuianca.

Oalele de lut şi hîrburile de hidrii, dacă se ivesc cîteodată sub cazma, sînt aruncate în ţărînă cu nepăsare. Cui ar mai folosi ? Cine le-ar mai cerceta, să le potrivească după epoci şi influenţe, să le înşire cu eitchete, în vitrina unui muzeu ? Zaharia Duhu e acum un om care caută o comoară şi nimic altceva. Cărţile zac neatinse pe poliţi. Ce pot să-i mai spună cărţile ? Mătuşa Ruxanda a scos într-o zi toate hîrburile care i-au înveninat viaţa şi le-a zvîrlit din cămară şi din rafturi, la movila de gunoaie. Zaharia n-a dat semn de mîhnire şi de mînie. Poate nici n-a luat seamă la aceasta.

Poate îi era totuna.

Mătuşa Ruxanda şuşoteşte prin unghere cu baba Maranda Cuţuianca, pe care a chemat-o să-i desfacă feciorul de sminteală. Descîntecele şi făcăturile babei s-au dovedit cu folos într-o jumătate de privinţă. Zaharia s-a vindecat de cules hîrburi şi ruginături. Rămîne să-i afle leac şi pentru aiureala cea mare, a comorii.

În mîncarea şi în băutura lui se amestecă gusturi ciudate de buruieni şi de fierturi ; găseşte în buzunările straiului de şiac capete de zdrenţe roşii şi negre înodate într-un anumit chip ; sub pernă, dacă ar căuta, ar descoperi legături de cărbune stins şi rădăcini bărboase, aşchii sfinte din crucea Mîntuitorului, aduse de la Sfîntul Mormînt, şi diavoleşti doctorii, cu grăsime de broască, os de liliac şi sînge de găină neagră. Poate le-a aflat şi le ştie şi pe acestea, dar nu arată nici o mirare.

El pleacă împreună cu Oarţă, de-i ploaie ori arşiţă, vînt sau urgie de sus– pleacă după comoara lui.

O caută şi n-ar mai şti să spună de ce.

Dacă mîine ar găsi-o, n-ar şti să răspundă pentru ce bucurie şi ce folosinţă.

El caută o comoară şi nimic altceva.

Din ochi s-a împîclit lumina arzătoare care urmărea dincolo de oameni şi de timp o plăsmuire părelnică.

Are o privire sură şi goală de sclipire. O privire ca a lui Oarţă. Caută cu ca numai în pămînt. A uitat să

mai nidice ochii la cer. N-ar mai cunoaşte nici o stea conducătoare pe atlasul înalt. Lumina s-a stins afară şi a murit înlăuntru.

E un om după care hiriie cîinii, cu alai, cînd trece pe uliţă.

O singură dată şi-a ieşit din acest drum care merge alături de viaţă. Atunci cînd a aflat că sus, la conac, zăcea Boldur Iloveanu în ghearele morţii, privegheat la căpătîi, cu neadormită îngrijorare, de oamenii domnului prefect Emil Sava.

Cunoaşte ce vor şi ce urmăresc oamenii aceia. Pornise de cîteva ori cu gîndul să le stea în cale şi să oprească stăpînul Piscului de la o pripită hotărîre, care avea să-l ducă la sapă de lemn ; iar pe domnul Emil Sava şi soţii săi avea să-i îmbogăţească prin nevrednice vicleşuguri şi silnicii.

Stîrcise în capul scărilor şi n-a fost primit. S-a lovit întotdeauna de împotrivirea slugii străine, care credea că-şi apără aşa stăpînul bolnav, de-un musafir zănatic şi inoportun !

– Mai tirziu, *monsieur Diuhiu !* Săptămîna viitoare, *monsieur Diuhiu !*... îi repeta Joseph, împingîndu-l cu binişorul de spate, spre ultima treaptă.

Şi valetul rămînea privindu-l din urmă cu o mirare de unde nu lipsea şi oarecare vanitoasă mulţumire de sine.

Timpul îi dovedea cît de puţin se înşelase el acum cîţiva ani, cînd a priceput că acest moldav, spîn şi ciudat, călca de-a dreptul spre balamuc : „*C'est un drôle de type !*

Într-adevăr, Zaharia Duhu era acum o stranie şi decăzută făptură.

Cu ţepii rari din barbă şi din mustăţi crescuţi ca firele decolorate din spicul de secară, cu ochii vineţi şi cu straiele de şiac şiclite de sudoare, pătate şi îmbîcsite de colb, semăna din ce în ce mai dureros cu Oarţă cel cu mintea puţină şi întunecată. Cu deosebirea că Oarţă rîdea tîmp, dezvelindu-şi gingiile lăptoase şi buzele cu clăbuci la colţuri, într-o hîdă înveselire, de cîte ori îl oprea cineva să-l întrebe în batjocură dacă n-a început să care acasă galbenii din comoară cu dimirlia. Zaharia Duhu n-avea de ce se înveseli şi uitase să rîdă. El privea mocnit în pămînt. Toată veselia şi lumina, şi viaţa lui erau îngropate acolo,

sub țărînă, în cazanul unde se afla ferecată comoara în care nu mai credea decît Oarță și dînsul.

Boldur Iloveanu se ridicase din pat. Fusese purtat la tribunal, în automibilul cu ferestre largi cît vitrina spițeriei din tîrg. Semnase actele întocmite de domnul Emil Sava. Vînduse rămășițele moșiei, plecase cu puținul său avut în patria lui străină, să-și schimbe apartamentul din 87, Avenue Kléber, pe două cămăruțe de la o mansardă cu o sută cincizeci de trepte. Prefacerile din Piscul Voievodesei, din acel ceas înainte, fură încă mai repezi și mult mai minunate.

Se auzi că acum conacul ar fi intrat în stăpînirea unui oarecare domn Iordan Hagi-Iordan, bancher și om de afaceri, putred de bogat. Se mai știa că domnul Iliuță Sacară și feciorul său Nicachi au cumpărat încă vreo patruzeci de fălci – lanul de frunte al moșiei, pămînt negru și untos, din șesul Voievodesei.

Astfel se împlinea încă o dată vechea orînduială a țării, după care încă din celălalt veac se prăsea seminția lui Dinu Păturică și a celorlalți Păturici mai mari și mai mărunței, dar de aceeași teapă.

Pe urmă, într-o dimineață, au sosit ingineri cu lanțuri și panglici de fier, cu jaloane tărcate alb și roșu, cu instrumente de măsurat și aparate de iscodit tainele ascunse ale subpămîntului ; au puhoit oameni străini și s-a lățit mare zvon, și mare frămîntare, și mare uimire.

Zaharia Duhu a lăsat să treacă toate aceste pe lîngă el, cu nepăsare, fără să le vadă și fără să le audă.

Pornea în fiecare zori de zi cu ajutorul lui beoisnic la minte, să răscolească lutul rîpilor cu cazmaua și să sape gropi unde nu se afla niciodată nimic. Nimic decît cioburi netrebnice, pe care le sfărma acum înciudat sub călcîi, cînd Oarță scăpa din vedere să le turtească într-o sută de țăndări cu latul lopeții, rînjind de această plăcută și nouă desfătare.

Zece ani, Oarță nătîngul ascultase porunca să umble binișor cu asemenea oale, păzindu-le ca oul cel scump de pasăre măiastră. Și deodată, stăpînul îl slobozise de acest legămînt. Nu înțelegea de unde a purces schimbarea, după cum nici mai înainte nu pricepuse de ce niște strâchini

bune de gunoaie meritau atîta sfinţenie. Dar se supunea la porunca cea nouă, după cum ascultase şi de cealaltă, veche.

S-ar fi spus că amîndoi nu mai căutau hidrile şi amforele rare, talerele şi opaiţele de lut învîrstat, decît ca să le şteargă mai îndîrjit orice urmă, pisîndu-le să le întoarcă în ţărîna de unde au luat fiinţă. Era şi aceasta însă o măsurătoare, arătînd cît de întunecat şi aproape de judecata lui Oarţă, gîngavul, s-a coborît şi cugetul lui Zaharia Duhu, om rămas fără rost şi fără îndreptar al vieţii.

Ei căutau comoara, nu oale de lut.

De două ori, mătuşa Ruxanda bătuse calea mănăstirilor, la o maică din rude, de la Agapia. Cu preacuvioasa împreună, au mers la mănăstirea Neamţului, unde un vestit ieromonah, cu sfînt şi ascultat cuvînt la Atotputernicul, a citit şi a slujit pentru luminarea unei minţi tulburate de pierzaniile diavolului. Mătuşa Ruxanda a îngenuncheat înaintea icoanelor, a aprins lumînări de ceară, a împărţit pomeni şi a plătit cu mîna-i slăbănoagă de zgîrcită bani legaţi cu zece noduri în colţul batistei. S-a întors acasă nădăjduind şi aşteptînd minune.

Dar rugăciunile s-au dovedit fără putere, ca şi desfăcăturile babei Maranda Cuţuianca.

Atunci a luat singură frînele gospodăriei, tocmind ea muncitori la treburile cîmpului în locul cuscrilor şi cimotiilor cu parte dreaptă supraveghind plugurile şi semănătorii, stînd strajă nedezlipită la seceră şi la treier, rupînd preţurile cu negustorii de grîne, împărţindu-se cu aprigă îndîrjire între casă şi ogoarele puţine cîte au mai rămas, pînă cînd cădea istovită noaptea, fără să se dezbrace, cu ciolanele ei bătrîne pe-o laviţă tare, cu pumnii căpătîi. Se văieta c-au slăbit-o vederile şi puterile ; a doua zi pornea cu mai încordată încăpăţînare să scape din ruină ce mai poate fi apărat.

Îşi găsise un ajutor vrednic în argatul cel nou, Gheorghieş Tălpăligă, feciorul lui Costache, mort în nisipurile Asiei Mici.

Băietanul era în picioare cu noaptea în cap, se arăta isteţ şi de credinţă, ca orice fecior de oameni necăjiţi, cu opt fraţi mai mărunţei decît el acasă. Mătuşa Ruxanda

îi scotea sufletul, nu-i dădea răgaz o clipită de cum deschidea ochii. Flăcăul, abia scăpa pe furiș să arunce o privire și o vorbă în treacăt, fostei lui vecine și tovarășe de joacă, Sanda lui Alecu Precup a Dăscăliței, acum codană cu ochii negri-albăstrui ca pruna și cu mijlocul mlădiu ca puiul subțire de mesteacăn.

– Iar îți joacă ochii după catrință, prăpăditule !... țipotea ascuțit mătușa Ruxanda, cînd îl prindea rămas pe gînduri, cu privirea lungită spre drum. N-ai mai înțeles că nu-i de nasul tău ? Lasă grija asta pe sama lui Nicachi, feciorul vechilului, și tu vezi-ți de calicie, că n-o fi ea nebună să se uite, o fată de om gospodar, la un mangosit cu cămeșoiul rupt în spate și cu obielele spînzurînd din opinci...

– Chiar de cămeșă și de opinci mă gîndeam să aduc eu aminte, stăpînă !... vorbea sfios Gheorghieș Tălpăligă. Am fost tocmit cu două perechi de opinci și cu două rînduri de schimburi pe an... S-o împlinit anul la Sîntă Măria Mică și n-am căpătat nimica !

– Ce zici? ridică ochii ca bobul de mazăre crudă, mătușa Ruxanda, de sub broboada neagră. Mai spune o dată, că n-am înțeles bine !

– S-o împlinit anul la Sîntă Măria și n-am dreptul meu...

– Ahaa ! N-ai căpătat dreptul tău ?... se oțări stăpîna, strigînd ca înțepată de viespe. Ți-oi arăta un drept, să nu-l poți duce în spate ! Întreabă pe maică-ta, cît a luat ea pentru tine înainte, ca să-și țină plodurile. Socoteala asta nu ți-o făcut-o, se vede ? Să vă dau, hai ? Tot să vă dau !... Că mie mi-a dat Cel-de-sus, cu amîndouă mîinile, de m-o umplut de nenorocire...

– Mămuca a luat simbria, asta o știu ! încercă o apărare argățelul. Dară opincile și schimburile nu le-o luat. Și eu așa rufos ca un mișel, nici n-am ochi să ies în lume, stăpînă !...

Mătușa Ruxanda pășea să-l împietrească de aproape, cu privirea ei cocită :

– Se vede că ți s-o urît cu binele, ori ți s-o urcat fumurile în cap, Gheorghieș, băiete ! Ce-ți trebuie cămeșoi ? Ce-ți trebuie opinci ? Hai ?... Te-ai duce dumneata la horă, să te zbîntui, și să chiui, și să te cucoșești în pene

noi, asta înţeleg că te mănîncă... De asta te-am tocmit eu, sarace Gheorghieş, sarace ? Om mai vorbi noi altă dată şi-ai să vezi cum stă răfuiala, dacă vorba mea n-ajunge !... Pînă atunci, ia coasa la spinare şi pleacă la luţărnă, că te-ajung şi eu din urmă, să te prind dormind ori stînd la taifas, cu alţi hojmalăi ca tine. Haide, mişcă-te, ce-mi stai parc-ai prins rădăcină locului ?

Gheorghieş Tălpăligă era departe cu coasa la spinare, şi mătuşa Ruxanda încă nu isprăvea de ocărît şi de răbufnit. Trîntea uşile mînioasă, se vîntura în ogradă de la zămnic la poieţi, şi de la ocoale la cămară, împiedicîndu-se în praguri şi în scări, fiindcă vederea îi slăbea de la o zi la alta.

După dînsa alergau curcanii leorbăind din guşa cu mărgele roşii, gînsacii trăgînd-o de poale cu ciocul lor de lemn, pichirile glăsuind subţire şi toate orătăniile aclamîndu-şi tiranul.

Zaharia Duhu şi Oarţă nu se arătau pînă la asfinţitul soarelui.

Se întorceau plini de praf şi de sudoare. Între stăpîn şi slugă, deosebirea era mică, iar mătuşa Ruxanda îi îngloba într-o egală scîrbire, trîntindu-le talerele înainte şi privind cu braţele subpuse, cum hrăneşte nişte trîntori şi nişte becisnici la minte.

Mai strigătoare nedreptate i se părea bătrînei că legea dăduse acestui fecior cuprins de sminteală putere să vîndă, şi să cumpere, şi să schimbe numai el pămînturile, risipind agoniseala răposatului, cum îl taie capul şi îl îndeamnă zărghenia. El era moştenitor şi stăpîn cu drepturi depline. Ea n-avea alt drept, decît să privească şi să se căineze.

De aceea se căina, s-o audă tot satul.

Unii o plîngeau ; alţii se bucurau, fiindcă fusese toată viaţa zgîrcită şi amarnică ; cei mai mulţi îşi făceau cruce, să-i apere Domnul de asemenea blestem.

În ochii tuturor, Zaharia Duhu scăzuse treptat din rîndul lui de gospodar fruntaş cu bună ştiinţă de carte şi cu sfat chibzuit şi ascultat la ceas de cumpănă. În tinereţe, l-au cinstit şi l-au preţuit. Pe urmă, l-au bănuit că, în ştiinţele lui ascunse şi cu tovarăşii lui de la Bucureşti, adună, pe hîrburi şi oale, bani albi cîţi n-a izbutit să pună

la o parte Antohie Duhu, într-o viață de om, cu toate judecățile și uricele din vechi. Era și acesta un altfel de merit și o altă dovadă de minte ascuțită și de pricepere. Mai apoi, în vremea cînd a suflat vîntul cel rău și cînd pornitu-s-au toți să caute comori pe coclauri, l-au dușmănit și l-au urît de moarte, fiindcă de la comoara lui s-a tras și nebunia lor și tot de la ea au pătimit grele necazuri.

Acuma, aceste întîmplări erau uitate.

Satul cel de azi, primenit cu alte rînduri de oameni, nu mai pomenea despre Antohie, pe care mulți nu-l cunoșteau decît cu numele. N-aveau cum să facă deosebirea, între răposatul cel hîrșit, pus de pricină cu toată lumea, de la stăpînul moșiei pînă la vecinii oei mai sărmani, și între feciorul venit cu bună înțelegere să facă pace și să închidă judecățile. Era ștearsă din amintire și fapta din nouă sute șapte, cînd Zaharia Duhu îi apărase de urgie. Rîzînd, cu iertare, abia dacă mai aduceau vorba despre anul acela de secetă cumplită, cînd gospodarii își lăsaseră ogoarele să se sfînlogească în buruiană, ca să caute cazanul cu galbeni, pînă ce-a căzut asupra lor năpasta cu veneticul ucis în prundurile de pe apa Voievodesei. Pe acest Zaharia Duhu, înălțat și scufundat în prețuirea lor, după vremuri și împrejurări, îl uitaseră și nu-l mai cunoșteau.

Știau numai unul singur. Zaharia Duhu, cel de acum. Tovarășul lui Oarță, căzut la scrînteală și părăsindu-și avutul, în rîsul și ocara lumii.

Cînd îl întîlneau, întrebau în derîdere, pe față, fără să-l mai cruțe :

– Ei, cumetre Zaharia, ce se mai aude cu comoara 'mneatale ? Cînd ne împărtășim cu toții din haznaua cu galbeni a lui Dromichilă ?

Zaharia Duhu clătina din cap și răsucea ațele bumbilor spînzurînd la haina de șiac.

Simțea nevoie să se apere, el care nu dădea altădată nici o lămurire despre ce vrea și ce căuta.

– Rîdeți voi, dară eu știu ce știu !

– Vezi să-i pui sare pe coadă să nu fugă !... se amesteca altul, privind la ceilalți cu semne din ochi.

– Am s-o găsesc ! moșmolea Zaharia Duhu, în buzele spîne.

– Şi ai să-i cumperi giuben lui Oarţă, să-l faci dipotat ? Noi aşa am auzit vorbindu-se, de către unul şi de altul !...

Toţi începeau să rîdă. Rînjea şi Oarţă, cu gura pînă la urechi. Zaharia pornea mai departe, cu Oarţă după el.

Gospodarii mai în vîrstă, de-o samă cu el, rămîneau locului să se crucească, fiindcă văzuseră cu ochii lor oum nişte cărţi nebune au scos un om bun-teafăr, din minţi.

Zaharia Duhu avea acum şi o poreclă : Zaharia Dromichilă. Copiii îl strigau : moş Dromichilă !

Îşi auzea numele în urma lui, zvîrlit ca o piatră de după garduri şi de după porţi. În această împroşcare, păşea senin, cu un surîs bun şi îndobitocit, cu nepăsarea lui Oarţă, care, acela cel puţin, fusese crescut de copil în rîsul şi batjocura trecătorilor.

O singură mijeală de lumină putea veni dintr-o singură parte. O presimţea şi Zaharia Duhu. De acolo o aştepta şi el.

Era nepotul trimis la învăţătură înaltă, după dorinţa şi sfatul profesorului Alexandru Opriş.

De doi ani, Petru Tudose îşi luase diploma de licenţă în istorie şi acum pregătea un doctorat în arheologie, la şcoli depărtate şi străine. Pe lîngă ajutorul zgîrcit al statului, Zaharia Duhu îi trimitea, pe ascuns de ochii mătuşii Ruxanda, un ajutor mai rotund şi mai statornic, la fiecare zi întîi. Petruţă cel cu picioarele desculţe nu amăgise nici o aşteptare. Împlinea el în învăţătură ceea ce rîvnise Zaharia cu un pătrar de veac în urmă şi avea să ducă el la capăt ceea ce glonţul războiului curmase în viaţa şi în cercetările profesorului Alexandru Opriş.

De acolo numai putea să se deschidă încă o dată o zarişte luminoasă şi caldă. Pe lîngă nepotul cărturar, Zaharia Duhu ar fi intrat din nou, la ispravă chibzuită şi cu folos, oum se dovedise vrednic de faptă alături de prietenul care-i luase lumina cu dînsul. Şi tot Petruţă cel desculţ, întors de la învăţătura lui desăvîrşită, era să însemne şi singurul om pe lume pregătit să înţeleagă, după cărţile şi ştiinţele sale, că a căuta o comoară – comoara unui rege străvechi şi slăvit al acestor locuri – nu este numaidecît o nălucire de nebun.

I-ar da un sfat, o îndrumare, un ajutor. Ar sta amîndoi să oiteaască semnele cărţilor. Şi atunci Zaharia Duhu, cel rămas în întunericul de hrubă, s-ar mişca dezlegat de duhurile beznei şi ar păşi din nou spre căldură, şi lumină şi viaţă.

Goarna de alamă anunţa de patru ori pe săptămînă trecerea factorului rural Pintilie. Era o chemare muzicală, răsfirată peste cîmpuri de pe alt tărîm.

Zaharia Duhu aştepta ştiri nerăbdătoare de la nepot : cînd va termina, cînd se întoarce... Scrisoarea însă sosea rar. Şi era întotdeauna scurtă. Cîteva rînduri pe dosul unei cărţi poştale cu privelişti de poduri arcuite, de palate şi pieţe colcăind de lume, de bulevarde şi gări.

În drumurile lui de odinioară, profesorul Alexandru Opriş îi trimitea altfel de privelişti : săli de muzeu, vitrine de colecţii preistorice, ştiri dintr-o lume care era numai a lor. Petru V. Tudose arăta deosebită predilecţie pentru turnul Eiffel. Iar scrisoarea lui se repeta aproape neschimbat : „*Am primit banii. Mulţumesc foarte mult. Sînt în ajunul examenelor, ostenit şi cu timpul măsurat. Dar sper că rezultatul va arăta binefăcătorilor mei că nu s-au înşelat ajutîndu-mă să fiu de folos ştiinţei şi ţării. Ca întotdeauna recunoscător : Petruţă.*“

Nu lipsea nimic şi întotdeauna Zaharia Duhu simţea că lipseşte totuşi ceva.

Asemenea răvaşe uscate nu-l mulţumeau. Nu aşa le-ar fi scris el, celor rămaşi într-un sat neştiut de nimeni şi nepomenit în nici o hartă a lumii, dacă dorinţa însetată a tinereţii lui i-ar fi împlinit-o, acum vreo treizeci de ani, Antohie Duhu, omul judecăţilor şi al uricelor din taşca de tinichea.

Cu dreptunghiul de carton pe genunchii plini de noroi scorţos, Zahania privea depărtările deşarte, unde se stinsese pentru totdeauna părelnica plăsmuire.

Goarna de alamă vestea cu glas subţire, peste întinderile melancolice, că domnul factor rural Pintilie a trecut dintr-un sat spre alt sat.

Zaharia Duhu rămînea în neclintire de stană, pe banca din cerdac, pînă cînd îl împresura întunericul nopţii.

Se aprindeau cu sclipiri diamantine stelele înalte.

Nu erau pentru el.

Ochii lui nu știau să le mai vadă, de mult, de cînd toate luminile au fost scufundate.

C a p i t o l u l II

Însă peștele cel mare îl înghite pe cel mic.

Întîi, au sosit doi ingineri și patru ajutoare. Au coborît din automobile, sus la curtea Iloveanului, unde i-a primit în capul scărilor stăpînul cel nou, domnul Iordan Hagi-Iordan, și domnul avocat Emil Sava, din întîmplare, pentru un scurt timp, vădan de scaunul său de prefect.

Luminile s-au zărit aprinse în ferestre pînă tîrziu.

A fost o masă lungă și însuflețită.

Casa, pustie de atîta amar de ani, s-a deșteptat din somn în glasuri străine și în veselie de ospăț.

Slugi proaspăt tocmite, cu îndemînarea învățată la banchetele de la oraș, cărau farfurii și sticle, schimbau felurile de mîncare și se înorucișau printre uși cu tăvile, într-o frămîntare grăbită cum nu mai cunoscuseră de mult aceste ziduri. Au pocnit și dopurile sticlelor de șampanie.

Deși ospățul era intim, numai între oameni inițiați și veniți să muncească, nu să benchetuiască, inginerul Dinu Grințescu nu și-a putut stăpîni o închinare care-i mînca limba. A vorbit despre progres, despre prospenitatea pe care veneau s-o aducă în mai puțin de doi ani, în aceste pustietăți rupte din calea civilizației, despre misiunea lor de pionieri. A închinat pentru domnul Iordan Hagi-Iordan, reprezentantul capitalului inteligent și curajos, oferindu-se să slujească, poate cu riscuri și cu sacrificii, această primă operă de defrișare a bogățiilor de atîta vreme ignorate și nefolosite.

Iordan Hagi-Iordan asculta distrat în capul mesei, cu scobitoarea între dinți, privind cadrele de pe pereți, de unde surîdeau străini și visători strămoșii lui Boldur Iloveanu, în caftane și giubele din alte veacuri, cu bărbi rotunde și albe.

Din nou se priveau două lumi. Alte două lumi. Inginerul și-a adus aminte și despre acești oameni ai trecutului, sclavi ai rutinei și ai unei indolențe care i-a pierdut.

Ridicînd cupa de șampanie spumoasă, i-a mustrat șăgalnic pe rînd, cadră cu cadră, pentru tot ce-au lăsat să treacă, pentru tot ce-au făcut și mai ales ceea ce n-au făcut.

Strămoșii lui Boldur Iloveanu nu puteau răspunde. Au continuat să surîdă în împietrita lor nemișcare în care-i înțepenise zugravii vechi și stîngaci.

Așezîndu-se jos, inginerul Dinu Grințescu a așteptat o strîngere de mînă și o mulțumire din partea bancherului.

Iordan Hagi-Iordan și-a aplecat mandibulele puternice spre urechea lui, mustrîndu-l într-un rîs de bas :

– Mă surprinde, ingineraşule ! Pentru un om de cifre și de calcule, mă surprinde acest lirism !... Credeam că am venit să isprăvim aci o afacere și văd că am dat peste poezie... Să știi că am să fiu cu ochii pe dumneata! Cu ochii în patru !

Inginerul a rîs și el, stînjenit.

Pe urmă au vorbit cifre și calcule.

Tîrziu, cînd glasurile au amuțit și lămpile s-au stins pe rînd după perdele, în balconul de sus un singur om se plimba cu pași apăsați. Se oprea și pornea iar. Țigara groasă de foi își aprindea și își stingea vîrful roșu în noapte, ca un semnal de cale ferată.

Iordan Hagi-Iordan, directorul societății *„Voevoda, Roumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited“*, își trosnea degetele scurte și groase, cu o mulțumire a biruinței totale, pe care nu avea cui o împărtăși. Totul se îndeplinise literă cu literă, cum au prevăzut planurile încă tuturor tăinuite. Nu-și dezvăluise jocul decît în parte, atît cît fusose nevoie. Societatea, pregătită în cea mai desăvîrșită discreție, avea să fie dată vileagului, abia după primele lucrări.

Iar vestea o vedea irupînd la bursă, să îngroape toate celelalte acțiuni petrolifere, ca un cataclism cosmic.

Din cînd în cînd, după cum se afla la un capăt de balcon sau la celălalt, privea spre cele două ferestre, unde

orînduise camere de culcare celor doi mai însemnaţi tovarăşi.

La inginer, lumina stăruia încă. Nu-l prindea somnul. Cu neastîmpăr, îşi revizuia planurile şi calculele, pe care îşi jucase întreaga viaţă. Umbra se zugrăvea pe perdea, ridicîndu-se şi aşezîndu-se la masă. Mîna cuprindea fruntea ; pe urmă capul se pleca pe planurile desfăşurate şi iarăşi inginerul nu-şi găsea loc pe scaun, apropiindu-se şi depărtîndu-se de perdea, ca să apară cînd gigant acoperind-o ca o arătare fantastică, cînd micşorat şi topit, ca o umbră nelămurită din care acuşi nu va mai rămîne nimic.

Umflîndu-şi pieptul atletic, Iordan Hagi-Iordan surîdea singur în întuneric, muşcînd între dinţii puternici capătul ţigării de foi.

De acela mai avea deocamdată nevoie. Avea să-l cruţe pentru un timp. La urmă, nici nu era primejdios. El căuta izbînda pentru rezultatul în sine, nu pentru cifra milioanelor, care îi apăreau mijloc şi nicidecum scop. O repetase cu naivă avîntare, de nenumărate ori.

„Şi dacă ridică glasul ?“

Un gest retezat cu mîna indică soarta inginerului decapitat Dinu Grinţescu, în ceasul cînd ar cuteza vreo împotrivire la planurile unde era despre altceva vorba decît despre progres şi pionierii civilizaţiei.

La cealaltă fereastră, a domnului Emil Sava, lumina se afla stinsă.

Avocatul dormea senin, somnul dreptilor. Visa gîlgîind o dată cu păcura celei dintîi sonde, milioanele care aveau să-l ducă oriunde şi, înainte de toate, avea să-i pună subsuoară un portofoliu ministerial.

– Dobitocul ! rînji Iordan Hagi-Iordan.

Spunînd, lepădase capătul stins de havană peste balcon, cu două degete, aşa cum leapădă el din totdeauna în viaţă, tot ce nu-i mai este de trebuinţă şi de folos.

A doua zi, un camion a deşertat jaloanele tărcate, lanţurile de fier şi panglicile de măsurat, precum şi numeroase lădiţe cu scule, păzite ca ochii din cap. Inginerii cu ajutoarele s-au risipit pe cîmpuri.

Satul a aşteptat privind de departe, tot aşa cum se minunase odinioară, cînd cei doi străini căutători de comoară păreau că adulmecă plecaţi mirosul pămîntului şi că ascultă

cu vărguța vrăjită bătaia unei inimi de aur îngropată adînc, dar vie.

Vestea s-a lățit ca fulgerul :

– Caută păcură ! Au găsit păcură !...

Și toți au înțeles că adevărata comoară a lui Zaharia Duhu aici se afla și n-au cunoscut-o.

Nicachi Sacară dădu pinteni calului, tăind drumul cel mai scurt pînă acasă.

Ajunseră leoarcă de apă : cal și călăreț. Zvîrli frîul, fără să mai cheme sluga, și se repezi pe scări, trîntind ușa de la *Cancelaria administrațiunei.*

Domnul Iliuță Sacară ridică speriat ochii de pe condicile unde înșira acum socotelile propriei sale gospodării.

– Ce-i, Nicachi, tată ? Ce s-a întîmplat ?...

Nicachi se uită la părintele său, cu brațele încrucișate.

Rîse demonic, cum nu s-a văzut rîs pe nici un tablou al lui Napoleon.

– Ne-a lucrat, banditul ! Ne-a mîncat fripți, tătuță !... Ne-a smuls pîinea de la gură, vedea-l-aș întins pe năsălie să-l scuip în obraz !

Domnul Iliuță se înălță cutremurat de pe scaun :

– Ce e, Nicachi, lămurește-mă și nu mă ține așa ! E foc la arie ! Au ars girezile ?... Au scăpat boii în luțernă și-au crăpat, Doamne ferește-ne ! A încercat vrun ticălos să ne calicească ?...

Nicachi păși cu picioarele lui arcuite de călăreț pe jos, rîzînd surd, scîrbit de atîta simplitate.

Răspunse, după ce măsură de două ori cu pași răștiați distanța de la sobă la ușă și îndărăt :

– Nu, tătuță ! Nu s-au aprins nici girezile, n-au scăpat nici boii în luțernă să crape, n-a luat foc nici batoza de la arie... Totul e cum nu se poate mai bine !

– Atunci, ce mă bagi în boale, cu istoriile acestea ca la teatru, dragă Nicachi ? își dădu drumul la loc pe scaun domnul Iliuță, răsuflînd ușurat. Ce s-a întîmplat ? Cine-a putut să ne lucreze și să ne smulgă pîinea de la gură ?... Nu cumva (și din nou îl cuprinse îngrijorarea)... nu cumva, actele făcute de domnul avocat Sava au vrun clenci și ne mai scoate datori să plătim încă un rînd de parale Ilovea-nului ? Mă tem că asta-i și nu m-aș mira...

– N-avea nici o teamă în această privinţă ! îl îmbărbătă perfid Nicachi. Domnul Emil Sava, ca un om drept şi avocat cinstit ce este, a făcut actele aşa ca să nu le mai desfacă nici dracul şi nici Antohie Duhu, dacă s-ar scula din pămînt ! Putem să-i mulţumim şi să-i rămînă recunoscător neam de neamul nostru, cum i-o doresc şi nădăjduiesc să-i pot plăti odată şi odată.

– E tocmai ceea ce spuneam şi eu ! întări domnul Iliuţă Sacară, care nu era omul nuanţelor, să priceapă amarul din glasul feciorului. Aceasta o spuneam şi cu, Nicachi ! Oricc-ar scorni unii şi alţii pe socoteala lui, s-a purtat cum nu ne aşteptam şi ne-a îndatorat pe veci. Fruntea moşiei !... Uşor îi era s-o oprească pentru el sau pentru domnul acesta, Iordan Hagi-Iordan... Nu ! Om cinstit şi drept, fiindcă a apucat a spune că putem alege noi după pofta noastră, şi-a ţinut cuvîntul, chiar dacă a văzut că a dat greş. Nici n-a clipit, cînd i-am arătat pe plan lotul nostru ! L-am simţit că oftează în sinea lui, dar nu s-a dat pe faţă... Adu-ţi aminte ! Atîta numai a spus : „Pentru mine, cuvîntul dat face mai mult decît un act întărit cu zece peceţi !“ Am mers şi am făcut actul. Ţi-o pot spune acuma ! Tot drumul m-am temut să nu-şi ia seamă şi să nu-şi întoarcă vorba... Pe urmă, am înţeles şi eu că aşa om nu întîlneşti de două ori în viaţă.

Nicachi Sacară îşi ascultase părintele, clocotind de atîta orbire. Îl lăsă dinadins să isprăvească, ascultîndu-l cu un amar surîs şi storcîndu-şi între degete bubuliţele roşii din obraz.

Cînd domnul Ilie termină elogiile avocatului Emil Sava, Nicachi îl întrebă cu sarcasm :

– Cu alte cuvinte, acest domn Emil Sava este binefăcătorul nostru ? Cel mai mare binefăcător !

– Într-un fel da ! Pentru ce-a făcut la vînzarea moşiei şi pentru ce-a făcut el şi în alte prilejuri ! răspunse domnul Iliuţă cu nevinovăţie.

– Mă strînge de gît atîta orbire ! izbucni Nicachi, reluîndu-şi poziţia de Napoleon şi lovind cu mînie şi cu călcîiul cîinele de vînătoare care dormea la picioarele lui Iliuţă.

Cîinele îl privi cu o blîndă mustrare şi se refugie sub pat, la adăpost.

– Ce orbire, Nicachi ? Ce orbire ?... începu să-și piardă răbdarea domnul Iliuță Sacară. Nu mă tot fierbe atîta, că nu merge teatru cu mine ! Spune ce ai de spus și isprăvește ! Mie marafeturi de aceste îmi plac pe pînză la cinematograf, unde plătesc parale să văd comedianți că-și fac bine meseria lor. Acolo, da !... Aicea acasă, nu-mi fă mie pe comediantul, că nu plătesc, Nicachi, tată !

– Ai plătit mai mult decît îți închipui ! rosti cu milă Nicachi, crăcănîndu-se cu picioarele arcuite de călăreț și privindu-și părintele, în creștet. Ai plătit, tătuță, atîtea parale cîte n-au să aibă neam de neamul nostru, ca să-ți joace comedia comediilor unul ca domnul Sava, al dumitale !... Văd cu durere că încă n-ai priceput. Atuncea să ți-o spun eu, dacă n-ai avut ochi de văzut. Știi dumneata de ce-a fost darnic și mărinimos domnul Sava cu noi ?... Fiindcă pămîntul acela nu-i trebuia lui și tovarășilor săi. Pentru dînșii nu făcea două parale ! Ni l-o dat să ne astupe gura și să nu rîvnim la alt pămînt. La acel pe care și l-au oprit lor. Și știi pentru ce și l-au oprit ?... Spune, te rog, tătuță, pentru ce-ți închipui că și-au oprit ei pămînturile cele mai seci și fără de preț ?

Nicachi Sacară aștepta un răspuns.

Domnul Iliuță Sacară se scărpină cu degetul mic după ureche, ca și cum de acolo putea să-și gîdile o idee. Ideea nu veni.

– De !... Asta numai baba Maranda Cuțuianca poate s-o ghicească !

– Să ți-o spun eu, fiindcă acuma nu mai avem nevoie de baba Maranda !... Le-au trebuit pămînturile acelea, fiindcă acolo se află păcură, tătuță !... Păcură, gaz, benzină, adică milioane, sute de milioane, aur să-l cari cu furgonul. Asta se află acolo !... De la asta ne-au înlăturat dumnealor, cu mierea pe buze și cu dărnicia în inimă. Acum ai înțeles, tătuță ? Să mergi și să-i vezi, că face !... Să-i vezi cum măsoară și cum pun semne... Au venit și ingineri. Mîine au s-aducă mașini de sfredelit pămîntul. Poimîine are să curgă aurul !... Și noi, ca niște blegi ce sîntem, avem să stăm la o parte și să-i privim cum se umflă la pungă din neghiobia noastră. Iată pentru ce trebuie să-i păstrăm recunoștință domnului avocat Sava, bine-

făcătorul nostru și al neamului rostru !... Mai spune ! Poate mai ai ceva de spus ?...

Încremenit pe scaun, domnul Iliuță Sacară asculta cu gura căscată, încă nepricepînd deplin, cît de măiastră a fost tactica răbdurie a complicelui și binefăcătorului său Emil Sava.

Mintea-i era deprinsă să lucreze încet, ca plugul cu boi, cînd desțelenește brazdă nelucrată.

Tîrziu abia se dumiri, iar acesta într-un chip cu totul ciudat și ou o dezinteresată admirație :

– Halal de așa cap, Nicachi ! Aista ajunge ministru, cum mă vezi și cum te văd !...

– Aceasta găsești dumneata de spus, tătuță ? se căină deznădăjduit, Nicachi.

– Mai am și eu altele de spus, copile ! Dar ce mi-ar folosi să le spun ?... Putea să ne lucreze și mai rău. Bine că ne-a lăsat fruntea pămîntului... Eu tot numai în plugărie am încredere ! Cu ea am crescut, ea m-a hrănit și, slavă Domnului, n-avem de ce ne plînge. Cînd mi-a dat tata drumul în lume, mi-a pus o legăturică în mînă, cu trei rînduri de schimburi. Și acuma, vă văd pe toți la rosturile voastre și muncim pe moșia noastră. O sută douăzeci de fălci, mi se pare mie, Nicachi, că tot nu-s ceva de lepădat...

Nicachi ridică ochii desperați în tavanul care ținea loc de cer. N-avea cu cine vorbi.

– Dar dumneata nu te gîndești că o singură sondă face cît o moșie de cinci mii de fălci ?...

– O fi, copile, nu zic ba ! Eu tot în plugărie am mai multă încredere.

– Uff ! Cine să mă înțeleagă și cine să mă ajute ?... se smulse de păr Nicachi Sacară, uitîndu-și demnitatea napoleoniană. Eu aceasta nu pot s-o înghit ! Nu merge ! Mi s-a oprit aci...

– Bine, nu înghiți, Nicachi ! spuse domnul Iliuță ou nepăsare, plecîndu-se din nou pe coloanele cifrelor din condică. Dacă nu poți înghiți, nu te silește nimeni să înghiți ! Mie mi se pare însă că tu ai fost cel care cereai mai amarnic lotul nostru de moșie. Spuneai că în ruptul capului nu înțelegi să te prostească domnul Emil Sava,

cu altul. Te-a ascultat și nu te-a prostit ! Nu înțeleg de ce te plîngi și-l învinuiești.

Copilul se uită la părinte cu ură.

Amintirea aceasta nu-i era plăcută, mai ales în asemenea ceas.

Ieși trîntind ușa, încălecă și porni să urmărcască mai departe ce fac inginerii și prin ce locuri măsoară.

Un plan se lămurea, pe măsură ce-și strivea bubulițele roșii între degete. Unde văzuse el înfipte jaloanele tărcate, erau vecinătăți de pămînturi vechi, răzășești. Domnul avocat Emil Sava iscodise anul trecut prin unul și prin altul, să încerce schimburi, pe alte ogoare, de la alt hotar al moșiei. Spunea să aceasta e dorința proprietarului celui nou, să-și rotunjească un singur trup, lepădînd colțurile forfecate de expropriere. Gospodarii se lăsaseră greu. Parcă presimțiseră ceva, măcar că pămînturile oferite în schimb erau nemăsurat mai de preț. Acum, cît mai e vreme, Nicachi Sacară se hotărî să adune toți stăpînii de ogoare vecine, într-un singur mănunchi, să țină piept împreună la toate ispitele domnului Emil Sava.

Inginerii tîrau lanțuri și băteau țăruși provizorii de hotar, lîngă viroagele sterpe și sparte de săpături, movili și lutării, ale lui Zaharia Duhu.

„Cu nebunul nu-i de înțeles ! își muscă mustăcioara în sfîrc Nicachi. Dacă a fost să izbindească cineva, acela era inginerul, fostul lui prieten și camarad de școală. După cum se arată lucrurile, n-au ajuns la o înțelegere. Inginerii se opresc la hotarul lui. Și Grințescu, de doi ani de cînd tot vine și se duce, de nu pricepeam ce l-a apucat pe-un străin dragostea de aceste locuri, nici nu se oprește acasă la Duhu, unde era primit și ospătat. În sminteala lui, de bună seamă că nu vrea să știe deocamdată de altceva decît de comoara pe care o caută... Rămîne să încercăm cu bătrîna. Zgriptoroaica e hapsînă la bani, cum i-a fost tot neamul ! Și pînă atunci, să încercăm undeva mai aproape și poate mai ușor...“

Nicachi Sacară se trezi surizînd, cu un început de nădejde.

Lăsă calul la pas și scoase din buzunar o oglinjoară mică de tablă, unde își cercetă chipul și frizura. Scuipă în plamă și își netezi cărarea. Pe urmă, întoarse oglinda, care avea pe dos un harap rînjit cu dinții alcătuiți din

mărgele albe potrivite în gingiile lor numai cu mare greutate și meșteșug. „Dacă din trei ori, îi așez toți dinții, pot merge fără grijă", își puse la încercare norocul. O dată a dat greș. Dar n-a fost nevoie de a treia încercare. La a doua, harapul îi rîse cu dantura de mărgele întreagă.

Feciorul domnului Iliuță Sacară dădu pinteni calului și porni la trap, de-a curmezișul imașului, spre casa lui Alecu Toader precup a Dăscăliței, care nu avea numai o codană, cu ochi genați și negri-albăstrui ca pana. Mai avea și opt hectare de pămînt ticălos și stricat de ape, dar exact pe hotarul înfipt cu bețele învristate roșu și alb.

– Ce vînt, domnu Nicachi ?... îl întîmpină gospodarul, spătos și cu fruntea pleașă, deschizîndu-i poarta și dînd gură la cîini.

– Moș Alecu, un vînt bun și o veste norocoasă ! rosti Nicachi, sărind din scări ca un brav călăraș cu schimbul.

În ușă se ivi, o clipă, o catrință neagră cu dungi roșii. Pe urmă ușa se trînti și în casă se auzi un chicot de rîs.

C a p i t o l u l III

Ajunge un singur demon, ca să tulbure toate sonnurile.

– Ei, jupin Leiba, de data asta ți-a pus patriarhul Abraham mîna-n cap !... rosti din prag baciul Timofti Gîțulea, săltîndu-și tohoarca mițoasă pe umeri.

– Și de ce, mă rog ? De ce mi-o pus mîna în cap, bade Timofti ?... se apără Leiba Țudic, de după teighea. Asemenea vorbă o aud eu a treia oară într-o săptămînă și nu pricep de ce mă fericiți toți, parcă v-ați sfătuit...

– Ha ? Că nu-nțeleg ce boscorodești acolo ?... întrebă baciul, apropiindu-se și făcînd pîlnie din pumn la ureche, fiindcă surzise de-a binelea, în ultimul timp.

– Zic : de ce mă fericești ? răcni Leiba Țudic, lungind gîtul subțire, sub cununa de covrigi calcificați.

Timofte Gîțulea căută un loc pentru pălăria unsuroasă și lată ca o roată de car.

După ce-i găsi cuier, rîse gros, scuturîndu-și pletele albe pe ceafă :

– Văd că neamul dumitale, jupîn Leiba, e făcut numai să se tînguie şi să se căineze, ca la apa Vavilonului ! Fierbe tot satu de ce noroc a dat peste el, iară dumneata stai şi te vaieţi, sub nişte covrigi uscaţi. Cum adică ?... Vine lume nouă, au tăbărît meşteri să facă fabrică de gază şi de alte drăcovenii ; are să curgă păcura şi paralele ca apa pe gîrla Voievodesei, şi dumneata nu găseşti altceva de răspuns la toate acestea, decît să ridici mîinile la cer şi să oftezi ?... Sparge părecţii, jupîne Leiba, lărgeşte prăvălia, adă marfă proaspătă !... Aici are să fie un alişveriş, de n-ai să dovedeşti cu jupîneasa Sara şi cu toţi pruncii împreună, cîntărind şi adunînd sutarele la tejghea ! Din partea mea, eu ţi-am dat un sfat de pe acuma, să-ţi aduci de la tîrg musai o ladă de fier... Una groasă şi grea, să n-o poată sparge lotrii şi nici să n-o poată căra cu dînşii... Pînă acum, te-am cruţat că n-aveam ce-ţi lua alt decît nişte perne roşii de puf şi covrigii aceştia în care să-mi rup dinţii mei de moşneag. Dară de acuma, mă tem că am să vin într-o noapte uns cu funingine ca în cele tinereţi nebune ale mele şi-am să mă dau de-a dreptul la saltar, fiindcă ştiu că n-are să-mi fie osteneala degeaba...

Baciul avea gust de vorbă şi de glumă, ca orice om al singurătăţilor, coborît să-şi uite de pustietăţile lui.

Dar Leiba Ţudic asculta gînditor şi tăcut. Pritoci o litră de rachiu fără să mai aştepte glas de la muşteriu, puse sticla verzuie pe masă, clăti păhărelul în muchii şi oftă, trăgîndu-şi unghiile prin barba rară.

Timofte Gîţulea avea dreptate. Tot satul fierbea.

Pe el, însă, asemenea prefaceri repezi îl nelinişteau.

– Noroc, domnu Ţudic !... închină baciul. Şi la anul, să văd aici o prăvălie cu două rînduri şi cu lumină pe sîrmă. Aşa cum am văzut eu la tîrg şi mult m-am minunat. Învîrţi de-un bumb alb şi s-aprinde beşica de sticlă, fără chibrit şi fără scăpărătoare...

Domnul Leiba Ţudic clătină din cap pesimist, vorbind încet, mai mult pentru sine :

– Prăvălia aceea, cum o vezi dumneata, bade Timofti, are să vină altul şi altul are s-o facă !... Eu n-am cap şi parale pentru aşa ceva. Şi oamenii au să-l părăsească pe Leiba Ţudic, cu dugheana lui ticăloasă, ca să se ducă la prăvălia de peste drum, care are să aibă lumină pe sîrmă

cum zici dumneata și poate chiar gramafon care cîntă cu cui... Ce-au să mai caute ei la mine ? Niște bulgări de sare și zece metră de fitil pentru lampă. Niște sticle goale și două chile de orez, două de stafide, niște roșcove pentru copii și oleacă de sopon... Cu asta nu se-mbogățește Leiba Țudic, cum nu s-o-mbogățit nici pînă acum...

Vorbind, Leiba Țudic privi cu amar, de jur împrejur, pereții cu rafturi goale, toată dugheana lui strîmtă, calică și întunecoasă.

Baciul, care nu auzise bine, înțelese în felul său :

– Asta-i, jupîn Leiba ! Bine-ai vorbit ! Dai pereții jos și înalți dugheana arătoasă. Aduci marfă care are căutare. Rachiul dumitale-i fain, vinul așijderea. Oamenii te-au iubit, fiindcă nu i-ai înșelat la cîntar și la măsură, i-ai păsuit și i-ai scris la condică. Aceasta e un lucru drept și dînșii o știu și-o vorbesc... Nu-ți rămîne decît să cîștigi și mușteriii cei noi, care vin cu alte gusturi, subțiri.

– Nu mă mai amărî și dumneata, bade Timofti !... gemu Leiba Țudic. Mușteriul cel vechi uită că l-ai păsuit și l-ai scris la condică, atunci cînd se află la nevoie și la necaz. Dacă vine altul să-i ia ochii, se duce acolo și te lasă să mori de foame, cu nevastă și copii, pînă ce vine perceptorul să-ți vîndă la darabană și pernele de sub cap. Eu gîndeam să mor aicea, în liniștea și în calicia noastră. Și iacă vin niște oameni din toată lumea, să aducă tulburare, și lăcomie, și concurență, parcă nu le ajunge țara cît e de mare...

Timofte Gîțulea turnă alt pahar și închină, după cum vedea el lucrurile :

– Hai noroc, jupîn Leiba !

– Norocul meu, l-a mîncat domnul acela Hagi-Iordan, care-o mîncat poate și norocul altora !... suspină Leiba Țudic, retrăgîndu-se la condicile lui de după tejghea.

Baciul rămase de unul singur, turnînd și cinstind la masa din fund.

Domnul Leiba păru că a ațipit cu fruntea în palmă, în ungherul întunecos, printre cutii goale de tablă și clondire cu băuturi vărsite. Din cînd în cînd gemea ca prin somn, deschidea ochii speriat și își freca repede barba rară.

Pe urmă, iarăși ochii i se micșorau și chipul lua o înfățișare de adîncă suferință.

Durerea lui era mai mare decît o spunea şi decît bănuiau alţii. Din toată puzderia de odrasle mărunte, doi se ridicaseră mai răsăriţi, şi amîndoi, în loc să-i stea într-ajutor, îi aduceau alte griji şi necazuri. Unul isprăvise şcoala de comerţ şi nu se gîndea să se întoarcă acasă, aşa cum îl pregătise să ajute şi să lărgească negoţul părintesc. Vorbea numai despre bancă, despre slujbe de la oraş, purta bastonaş cu mînerul de os, învăţase să danseze toate jocurile la modă, se ducea la baluri şi avea planuri americane. Deocamdată îşi cîştiga viaţa singur, ajutor de ajutor de contabil, ceea ce tot însemna ceva pentru un început, cînd Rockeffeler a purces numai cu meseria de văcsuitor de ghete. Dar domnul Leiba Ţudic nu visa pentru feciorul lui asemenea măreţii ameţitoare ; el l-ar fi vrut alături de dînsul, la tejghea, ajutîndu-l cu mintea şi cu învăţătura, cum să lărgească prăvălia şi de unde să scoată capital, pentru a ţine piept concurenţii de mîine. Îi scrisese. Îl chemase. Moişilică a răspuns că el nu poate să se mai întoarcă într-un sat ticălos şi sălbatic, unde sar cîinii pe neaşteptate de după gard să-ţi rupă pantalonii şi unde nişte oameni primitivi trăiesc ca în triburile Africii, după cum a învăţat la şcoală şi se poate vedea la cinematograf !

Celălalt fecior, de-al doilea, Abeles, se arăta încă mai duşman nădejdilor părinteşti.

Mai avea un an pînă să sfîrşească liceul, purta ochelari, citea cărţi cu scoarţele roşii, şi în loc să se îngrijoreze de viitorul lui şi de ziua de mîine, nu-şi găsea astîmpăr şi somn de grijă pentru viitorul omenirii. Umbla cu o bluză de satin negru, cu o claie de păr zbîrlit şi roşcat, îşi dispreţuia fratele mai mare cu pantalonii lui pe dungă şi cu dansurile lui la modă.

– Copilul acesta are să ne bage în pămînt ! lăcrima madam Sara, ştergîndu-şi cu dosul palmei grăsulii şuroaiele de pe faţa rotundă şi albă, cînd Abeles, în vacanţă, pomenise despre revoluţia mondială. Ne-am rupt pîinea de la gură, să iasă un bolşevic şi un om primejdios !...

Tînguirea se adresa către domnul Leiba Ţudic, care asculta tăcut, îşi privea fecionul şi ofta.

Dar răspunsul venea de la Abeles, tăios şi ameninţător :

– Staţi, nu vă speriaţi, că acestea sînt deocamdată numai vorbe !... Toată lumea mă socoate un copil şi nu mă

ia încă în serios. Mîine aveţi să vedeţi. Miine cînd o să putem trece la fapte...

Madam Sara izbucnea mai amarnic în plîns şi mai cumplit se văita printre sughiţuri :

– Mîine au să vină jandarmii şi au să te aresteze ; au să ne ducă pe toţi la gros şi au să ne închidă dugheana... Abeles, tu n-ai inimă ! Tu ai să fii nenorocirea noastră... N-ai milă de fraţii tăi mai mici, pe care are să-i arate lumea cu degetul şi au să-i bată cu pietre ? Abeles, pe cine-am hrănit eu oare cu lapte de la pieptul meu ?...

Abeles surîdea cu milă, clipind miop sub ochelarii bombaţi. Atîta ignoranţă şi laşitate îl dezgusta.

– Sînteţi născuţi să rămîneţi slugi toată viaţa ! rostise stringînd din umeri.

– Ce-ai zis ? Mai spune o dată ! ridicase mîna domnul Leiba Ţuclic, înălţîndu-se în picioare.

– Să nu-l baţi, că aista e în stare să facă la moment o mare nenorocire ! intervenise madama Sara, punîndu-se între tată şi fiu.

Domnul Leiba Ţudic lăsase mîna să cadă, fără să lovească.

Abeles continuase să surîdă misterios şi disprețuitor, băgîndu-şi nasul subţire în cărţile sale.

Aceste întîmplări şi le amintea domnul Leiba Ţudic, de-a fir-a-păr, cu ochii întredeschişi, sub cununa lui de martir, împletită din covrigi uscaţi. Şi înţelegea că are acum de luptat cu două rînduri de duşmani : cei din casa lui şi cei de-afară.

Bătrîneţea i se anunţa înveninată şi Iehova îl părăsisc.

– Asta n-am meritat-o ! vorbi singur, tresărind şi scărmănîndu-şi repede barba rară.

Baciul rîdea şi el singur, scurgînd fundul sticlei în paharul cu muchii.

– Rîd, jupîn Leiba !... Poate vrei să ştii numaidecît de ce rid eu acuma ?

Domnul Leiba Ţudic lărgi ochii obosiţi, fără gene, şi rosti cu amar :

– Dumneata rîzi, fiindcă nu te atinge viaţa ! Ce-ţi pasă dumitale ?... Ai optzeci de ani şi arăţi mai voinic ca mine. Dumneata n-ai concurenţă, fiindcă nu vine nimeni să deschidă stînă în faţa stînii dumitale... N-ai copii să te otrăvească şi să-ţi scoată sufletul. Poţi rîde şi ai de ce mulţumi

vieții, care te-a iertat chiar și pentru cele ce-ai păcătuit, după cum au uitat și te-au iertat și legile omenești. Dumneata ești un om fericit, bade !... De aceea, poți să rîzi de unul care se căinează ca mine.

Timofte Gîțulea nu auzise nimic din cele grăite de domnul Leiba Țudic, dar știa, și fără să audă, că negustorul tot n-a înțeles de ce rîde.

Înălță sprîncenele spre el și îl lămuri :

– Rîd, jupîne Leiba, fiindcă văd că aicea este ascuns un drac în pămînt !... Odată dracul acela se chema comoară ! Acuma se cheamă păcură !... Dar nici dracul nu dă pace oamenilor, nici oamenii nu-l lasă pe el în pace. Numai că trebuie să se răpună unul pe altul... Spuneam noi că Zaharia Duhu a căzut la sminteală, căutînd comoară unde nu-i... Acuma se vede că avea el oleacă de dreptate. Era comoară, dar nu știa nimeni ce fel de comoară anume...

– Comorile se plătesc cu viață de om ! rosti, înfiorîndu-se, domnul Leiba Țudic. Acum zece ani o venit și-a pierit aicea un venetic din toată lumea. Poate a fost un semn, pe care e bine să-l știe și domnul acela, Iordan Hagi-Iordan !

– Eu nu aud ce tot descînți acolo, jupîne Leiba !... rîse gros baciul, bătînd cu fundul sticlei în masă. Vorbim fiecare pentru sine... Pînă una-alta, schimbă altă litră și umple-mi clondirașul acesta, fiindcă am să-l duc în deal la niște băiețandri de-ai mei, de lapte, pe care musai trebuie să-i înțărc !...

Domnul Leiba Țudic schimbă sticla deșartă cu o măsură plină, pregăti și clondirașul pentru ajutoarele baciului din deal, care trebuiau neapărat înțărcate. Pe urmă, rezemat de ușor, privi în drum frămîntarea de camioane și de automobile trecînd parte spre curtea Iloveanului, parte spre pripoarele însemnate de inginери.

Sus, la conac, Dinu Grințescu, printre grijile lui mai aprînse, găsise totuși vreme să schimbe și oarecare orînduiri în ascăriile de o jumătate de veac părăsite.

Iordan Hagi-Iordan n-avea nevoie de-o casă de țară, pentru el. Îl aștepta o vilă la Sinaia, alta la Constanța, un conac boieresc pe valea Oltului, cu fața spre apă.

Casa de aici o pregătea deocamdată pentru ingineri și pentru birouri, pînă cînd se vor înălța alte clădiri din temelie, mai largi și la loc potrivit, după planurile societății. Treabă de un an, poate de doi.

Pînă atunci, toate brațele localnice tocmite și cele străine, aduse de pe valea Prahovei și a Dîmboviței, pregăteau bazine de beton, cazane, și depozite, unde urma să se adune revărsarea celei dintîi sonde, de încercare. Meșterii săpau cu grabă temelia uzinei electrice. Camioanele cărau material, șine de fier, plăci de schijă, pereții cisternelor și tuburile sondei, cu toate mașinile de sfredelit piatră, dinții de oțel și motoarele, puse la adăpost, să aștepte sub hangare de scînduri și prelate de mușama.

Trei meșteri fuseseră despărțiți de ceilalți, cu misiunea să dea o înfățișare mai confortabilă conacului din deal.

Și spre a sa mare uimire, inginerul Dinu Grințescu descoperi aici urmele boierului Enache Iloveanu, cu toate încercările lui de prefaceri occidentale, căzute în paragină și în uitare. Apa captată, țevi în pereți, canaluri și fîntîni de ciment. A fost o joacă să le aducă din nou la folosință.

Enache Iloveanu crescu în stima inginerului.

– Acesta a fost un om ! declarase cu admirație, avocatului Emil Sava. Un adevărat erou și pionier... Dacă îi călca și Boldur Iloveanu pe urme, nu mai aveam noi ce căuta aci... Ar fi fost imposibil să nu descopere ce-am descoperit noi. Ce fel de individ era, în definitiv, acest boier Enache ?...

Domnul avocat Emil Sava stringea din umeri.

Nu-și amintea, decît foarte vag, despre un bătrîn devorat de mania europenizării, așa cum îl cunoscuse în cei dintîi ani ai carierei sale de avocat. Oricum, era un noroc că murise înainte de a afla cele ce aflase inginerul Dinu Grințescu și a fost alt noroc că Boldur nu-i călcase pe urme.

Cei patru lei de bronz începură din nou să împroaște apa vie din gurile deschise și spălate pe dinți cu o perie aspră de parchet.

Într-o seară, luminile aduse pe sîrmă de la un mic și provizoriu motor cu benzină, se aprinseră festiv în băsicile cu sticlă, așa cum văzuse baciul Timofte Gîțulea numai la tîrg. Era cel dintîi modest aperitiv al civilizației.

În planurile inginerului, satul avea să se bucure de lumina electrică, gratuită, trasă de la uzina societății.

– Gratuită, trei ani !... rectifică domnul Iordan Hagi-Iordan. Pînă cînd au să-i prindă gustul și au să-i simtă nevoia. Pe urmă, îi trecem la tarif și la contoar... N-am venit aci să facem filantropie ! O spun din principiu, nu pentru sumele care n-au nici o importanță. Oamenii nu trebuiesc năravițI cu pomenile !

Inginerul înclină capul și înlătură o discuție zădarnică, din care știa că va ieși biruit. Iordan Hagi-Iordan se ținuse de vorbă. Avea asupra lui ochii în patru, să-l aducă la realitate, cînd se depărta de la cifrele sale la lirism și la poezie. Se ciocniseră de cîteva ori și, întotdeauna, lui Hagi-Iordan îi rămăsese cuvîntul din urmă.

Dinu Grințescu recunoscu, mai degrabă decît se aștep-tase, că i-ar fi plăcut poate să pornească cu altfel de to-varăș la drum. În schimb, domnul avocat Emil Sava plutea în al nouălea cer. Partidul său chemat la guvern îl în-scăunase iarăși în jilțul prefecturii. Aceasta, fără s-o bă-nuiască, era și pricina pentru care Iordan Hagi-Iordan îi acorda un termen de grație, in loc să-l lepede ca un capăt de havană stins.

Domnul Emil Sava mai putea fi folositor. Un pro-iect vechi, de douăzeci de ani, prevedea construcția unei linii de cale ferată trecînd prin Piscul Voievodesei, spre valea Siretului, pînă în artera principală ; se aflau calcu-late prețurile exproprierii și, după valuta de atunci, costul întregii lucrări. Dar planurile zăceau în arhivele minis-terului.

Acum chestiunea se cuvenea dezgropată, fiindcă o stație de drum de fier în Piscul Voievodesei însemna, pe soco-teala statului și spre binele obștesc, o economie nemăsurată în punga societății.

Prin grija lui Iordan Hagi-Iordan, așadar, ziarele din București fură cuprinse subit de o mare durere pentru mizeria în care se pierdea una din cele mai bogate regiuni ale țării, izolată de arterele principale de comunicație. O interpelare energică și aplaudată în Cameră aminti proiectul părăsit și somă guvernul să ia aminte la dolean-țele populației. Pe de altă parte, sub îndemnul domnului prefect Emil Sava și datorită spiritului său neîntrecut de

organizație, o serie de întruniri publice în capitala ținutului arătase țării și amintise încă o dată guvernului că trei județe vor deveni pieritoare de foame, dacă bugetul de anul nou nu le face cadou un tren și o gară.

Cu prilejul remanierii, a fost pomenit și numele domnului Emil Sava, ca un foarte serios și pregătit candidat la subsecretariatul Comunicațiilor.

Portofoliul îl luase altul.

Dar domnul Emil Sava avea acum un drept cîștigat, la o remaniere viitoare. Și Iordan Hagi-Iordan căpătase făgăduiala candidatului mai norocos, că proiectul mucezit de douăzeci de ani în arhive va trece pe masa Consiliului de Miniștri.

Grija binelui obștesc se afla astfel pe mîini bune.

O mică sămînță de neliniște, ca un grăunte de neghină. juca uneori neplăcut în cugetul domnului avocat și prefect Emil Sava.

La toate actele pentru cumpărarea moșici de la Boldur Iloveanu, pentru partea sa semnase un locțiitor adus de Iordan Hagi-Iordan. Un om care nu i-a inspirat de la început nici o încredere, după chipul prelungit și scofîlcit, cu pielița verzuie, după ochii scufundați în orbitele cercănate și după șuvița de păr căzută pe ochi.

Cînd a dat mîna, i-a rămas o senzație rece și umedă neplăcută, ca o atingere de broască. Numele în suna cunoscut, din afaceri mari, dar tulburi. Iordan Hagi-Iordan îi ghicise șovăiala.

Îi luă orice preîntîmpinare de pe buze.

– E omul meu și poți să ai încredere, mai multă decît în fratele dumitale ! De altfel, o simplă formalitate, fiindcă nu știu ce prejudecată te oprește să iscălești singur și să apari cumpărător, pe față. Aceasta, ți-am spus-o de la început, îmi pare o politică naivă de provincie... O judecată de struț.

A semnat omul adus de Iordan Hagi-Iordan, cu numele lui grecesc. Și atunci i s-a părut că a făcut bine.

Pentru reputația lui politică în județ și pentru interesele lui de avocat nu era nici prudent, nici elegant, să apară cumpărător fățiș al unei părți de moșie pe care el o administrase în tovărășie cu domnul Iliuță Sacară ; moșie care se vindea ca teren agricol pe un preț ca atare

și care, peste noapte, avea să devină teren petrolifer, cu valoarea înmiită. Contrascrisoare are la mînă. Dar folosirea unui asemenea document ar scoate la lumină toomai ceea ce a voit el să apere de ochii și de judecata lumii. S-au împlinit doi ani. Peste puțin va erupe cea dintîi sondă. Iordan Hagi-Iordan nu mai pomenește nimic.

E singurul grăunte negru de neliniște, care tulbură uneori somnul domnului avocat și prefect Emil Sava.

O dată a simțit nevoia să afle părerea și sfatul tovarășului inginer...

Dinu Grințescu a scos țigara din gură, ridicînd ochii de pe hîrtia cerută a planurilor și privindu-l cu mare uimire :

– Aud, ceva nostim, prietene Sava... Cum ? Dumneata, avocat, vii să mă consulți pe mine asupra actelor încheiate de dumneata ca avocat ? Dar bine, monșer, eu sînt inginer și în materia mea pot da consultații onicui, dumitale și altora. Dar în materia despre care mă întrebi sînt mai chinez decît orice răzeș de aici, din Voievodeasa, cîți s-au judecat din tată-n fiu. De altfel, întrebarea dumitale ar trebui să-mi dea de gîndit. Ar fi ceva nostim...

– Ce-ar fi nostim ?... întrebase, neliniștit, domnul avocat Emil Sava.

Inginerul urmărise fumul țigării cu ochii îngîndurați, pe urmă risipise aței albastre cu mîna, ca o viziune neplăcută.

– Ar fi nostim !... Eu m-am dat pe mîna dumitale, bazat pe competența și experiența dumitale de avocat. M-ai pus să semnez, am semnat ! În asociația noastră, trebuie însă să recunoști, că eu am adus ceea ce nu era în puterea nimănui să aducă. Secretul de aci, din pămînt. Nu l-am descoperit datorită hazardului, cum se întîmplă. Am venit de-a dreptul, ca la o cunoștință veche. Altfel, ar mai fi putut să zacă încă o sută și o mie de ani... Îți amintești cît a trebuit să lupt cu dumneata ca să te conving că veneam cu o siguranță, nu cu o presupunere ?

– Cine ar fi putut să-și închipuiască atunci ? se souză Emil Sava, răsucind și sunînd cheile în buzunar. A fost un plocon căzut din cer !...

– Crezi ? zîmbi inginerul. N-a fost nimic căzut din cer. Pentru dumneata poate ! Pentru mine a fost însă ploconul

îngropat aici, în pămînt, de unde aveam să-l scot numai cu multă caznă. Dar nu despre aceasta e vorba... Știu atît, că la început nu puteam să te conving. Pe urmă, nu te-ai putut domoli, să ai răbdare și să aștepți, ca să lucrăm cu prudență și tact.

– N-ai avut de ce te plînge ! protestă Emil Sava. Cînd am înțeles cum stau lucrurile și că e vorba de treabă serioasă, ți-am dovedit ce poate și capul meu, mi se pare...

– Așa am crezut !... încuviință inginerul. Ce-ați făcut mai apoi, ca să ajungă aproape tot terenul în stăpînirea noastră și cu ce preț, vă privește. Eu sînt pentru diviziunea muncii și a rolurilor... Te-am ascultat și mă simțeam fără grijă. Acum văd că ești neliniștit de soarta dumitale ! Ce să mai cred despre chipul cum vei fi știut să-mi asiguri drepturile mele ? Ar fi nostim... Prietene Sava, hai să consultăm un avocat !

Inginerul încheiase rîzînd, fiindcă, pentru moment, mai mult decît venituri și contracte, el căutase și găsise în Piscul Voievodesei o mare izbîndă a științei și a meșteșugului său.

Domnul Emil Sava însă, pe hîrtia închisă în sertarul biroului, păstra dimpotrivă o socoteală amănunțită, cît venit pe lună, pe zi, pe ceas și pe minută, poate reprezenta o sondă, zece și o sută de sonde.

Nu se putea împăca deci atît de ușor cu ideea unei biruințe platonice.

La neliniștea de adineauri, propunerea ironică a asociatului, să consulte un avocat, pusese sare pe rană.

Cuvîntul era aruncat în glumă. Dar cuvîntul rămăsese și îl rodea...

Despre Iordan Hagi-Iordan știa multe. În lumea băncilor, a petrolului și a bursei, avea un nume : Rechinul. Și, într-adevăr, înfățișarea i se potrivea poreclei. Cu dinții lui feroci, cu ochii mici, cu rînjetul și cu neîndurarea față de tot ce întîlnea înainte-i, apărea ca o grandioasă fiară de pradă, creată pentru apele adînci și vaste, pentru furtunile cu prăbușiri și naufragii, prin care domnul Emil Sava, cu micile sale viclenii de avocat și de politicastru provincial, cerca și el să se strecoare ca un biet peștișor inofensiv, cu gingii de cartilagiu și cu înotătoarele de gumă.

„Hai să consultăm un avocat !“

Inginerul rostise propunerea în derîdere, întorcîndu-se la planurile şi la lucrătorii lui.

Cuvîntul însă rodea, cum roade acum sfredelul de oţel al sondei, străbătînd straturile scoarţei zi şi noapte, să dea peste aurul negru şi gras. Schelele de bîrne încrucişate s-au ridicat albe, încă nepătate, pînă cînd cea dintîi împroşcare de păcură le va da altă înfăţişare decît a unor jucării intacte şi străine decorului străvechi, de munţi, brazi şi pîraie.

În jurul lor, au răsărit gigante rezervoare cilindrice, încheiate din plăci de oţel, văpsite cu miniu.

Pe lîngă aceşti monştri, oamenii apar mici şi fragili ca furnicile.

Sub hangare aşteaptă saci de ciment. Vagonete gonesc duruind pe linii înguste. Există şi o cantină, cu firma albastră şi cu băuturi necunoscute. Există şi un fel de cazărmi cu paturi, de unde un rînd de lucrători pleacă atunci cînd alt rînd se întoarce la odihnă.

Aparatele de foraj lucrează necurmat, scrîşnesc, gem şi împroaşcă nisip amestecat cu apă, pompele gîgîie ; echipele se înlocuiesc la fiecare opt ore, telefoanele zbîrnîie între biroul improvizat de scîndură şi între biroul central de la curtea Iloveanului ; noaptea se aprind colierele becurilor electrice, o sirenă mugeşte de trei ori în douăzeci şi patru de ceasuri la fiecare schimb ; iar sfredelul de oţel ronţăie tenace în stîncile subpămîntene, apropiindu-se cu fiecare clipă de comoara cea îngropată înainte de toţi regii şi toate comorile de pe lume.

Plăci cu inscripţii înfipte în stîlpi opresc trecătorul din douăzeci de părţi : *Intrarea oprită. Trecerea oprită. Fumatul oprit !*

Niciodată în Piscul Voievodesei n-au existat atîtea oprelişti.

Plugarii şi-au lăsat încă o dată ogoarele pe seama nevestelor şi a copiilor. S-au tocmit salahori, cărăuşi, ajutoare, cărămidari, zidari şi argaţi, pe lîngă meşterii străini, aduşi de aiurea, care, unii, nu înţeleg nici o vorbă a indigenilor. Cîţiva au încercat la domnul Emil Sava, să afle dacă nu cumva şi pămîntul lor are căutare şi preţ. Cum s-a întîmplat, nici unul n-ar putea să o spună bine : dar toate pămînturile cu căutare şi preţ au fost mai de-

mult vîndute, schimbate şi prfăcute, iar lor nu le-au rămas decît ogoarele cu pămînt numai de plugărie.

Au blestemat atunci pămîntul care-i hrănise din tată în fiu cu pită şi mălai ; fiindcă prin a lor neştiinţă ajunsese acum în stăpînirea domnului Iordan Hagi-Iordan, să-l îmbuibe cu o hrană mai grasă. Puţini, doar, au căpătat o nădejde. Acei cu ogoarele sterpe din prunduri, de pe zăvoaiele Voievodesei.

Dar pe aceştia i-a adunat Nicachi Sacară ; au făcut legămînt să ţină cu toţii la tocmeală şi pînă acum n-au ieşit din vorba jurată.

Domnul prefect Emil Sava, cînd i-a primit şi i-a ascultat, a strîns din umeri şi a început să joace în buzunar lanţul cu cheile înşirate pe verigă.

Asculta şi tot suna cîte o cheie.

Pe urmă le scoase pe toate şi începu să vînture lanţul morişcă pe degetul arătător.

– Văd că v-a scos din minţi, oameni buni !... rostise cu blîndeţe în glas, aşa s-ar fi spus, cu un fel de milă. Eu vă doresc binele şi vă sfătuiesc după cum vă dictează interesele voastre. Cu boierul Boldur Iloveanu am fost prieten, cu domnul Hagi-Iordan iarăşi sînt prieten. Dar eu, înainte de prietenie, am pus sfînta dreptate. Aţi văzut ?... Cînd a fost vorba la împărţit pămîntul, nu m-am uitat că-s prieten cu Boldur Iloveanu. Am ales fruntea şi v-am dat fruntea. Este ?

– Asta-i adevărat !... întăriră cîteva glasuri.

– Îmi pare bine că o recunoaşteţi ! Alţii sînt mai ingraţi şi n-o recunosc... Este, aici, o stîrpitură de om, pe care-l cunosc şi căruia îi port eu de grijă. El vă scoate din minţi şi el are să vă ducă la pagubă. Eu ce să vă spun ? După cîte am aflat, societatea n-are nici o grabă să cumpere pămînturi. Pentru cît pămînt stăpîneşte ea deocamdată, abia de-are să prididească în zece, dacă nu în cincisprezece ani. Vă dă mîna să aşteptaţi pînă atunci ?...

Oamenii clătinară din cap :

– Cincisprezece ani n-o durat nici măgarul ţiganului din poveste, cînd l-a fost pus să-l înveţe a răbda de foame şi să beie cu ţîrîita.

– Aceasta v-o spun şi eu !... fu de aceeaşi părere domnul prefect. Peste cincisprezece ani, atunci da, puteţi pune

condițiile voastre și societatea n-are să aibă încotro. Acuma, se cheamă că voi veniți s-o rugați, nu vă caută ea. Vă convine prețul ?... Pun și eu cuvînt, să mai rupeți ceva. Nu ?... Așteptați !...

Domnul prefect Emil Sava făcu o pauză și se uită la chei, pe urmă păru că le numără să vadă dacă nu e nici una lipsă la număr.

Le vîrî în buzunar și își aduse aminte ceva ce se vede că uitase :

– N-ar trebui să v-o spun, oameni buni, dar trec și de data aceasta peste prietenii mei ! Numai, vă rog, vorba să nu iasă dintre pereții aceștia... Uite ce e ! Societatea mai are ea o socoteală, după cîte îmi pare. E la înțelegerea omului că, o dată sondele puse în lucru, au să tragă păcura și de sub hotarul vostru, fiindcă sub pămînt nu este hotar. Legea n-are nici o putere. Așa că, după zece ori cincisprezece ani, pămînturile aceste pentru care vă tocmiți acuma n-au să facă mai multe parale decît o ploscă goală... Eu vă sfătuiesc să vindeți cît n-are să fie prea tîrziu. Ce-i în mînă nu-i minciună ! O știți și voi. Am auzit – dacă-i adevărat ? – am auzit că pe tot locul, în devălmășie, vă dă mai mult de două milioane. Două milioane în palmă n-a luat nici boierul Boldur pe toată moșia lui, cu tot cu curte și acareturi. V-o spun și aceasta, ca să-mi ușurez sufletul, fiindcă vă văd duși de nas de-o stîrpitură la trup și la minte ca feciorul lui Iliuță Sacară.

Oamenii plecară să împărtășească aceste vorbe și sfaturi, direct celui zugrăvit cu asemenea cuvinte de ocară.

– Va să zică, mi-a spus stîrpitură ?... se frămîntă de mînie Nicachi, bătîndu-și jambierele cu cravașa și simțind că-l înăbușă pereții prea strîmți ai cancelariei. Acuma sînt stîrpitură ? Dar acum doi ani eram dragă Nicachi, încoace și, dragă Nicachi, încolo ! Am să-i arăt eu lui, dacă-i vorba pe așa !... Vrea război pe față ? Bine, cucoane Emilache, ai să ai război pe față !

Crăcănat, în fața ferestrei, cu brațele încrucișate pe piept, își fulgeră cu privirea napoleoniană vrăjmașul nevăzut, pe care numaidecît trebuia să-l răpună.

– Și ce ne facem acuma ? întrebă un gospodar. Așteptăm cincisprezece ani ?...

Nicachi Sacară rîse superior, ciugulindu-și bubulițele roșii din obraz :

– Cine spune aceasta ? N-aţi priceput că n-are să-i rabde inima să aştepte nici cincisprezece luni ! Dînşii, grangurii, nu pot s-aştepte, nu voi. Acum se prefac că nu le pasă. Au aruncat o sămînţă de vorbă şi o să lase să rodească. La anul au să vină ei şi au să vă tragă de mînecă !

– Numai să se întîmple şi o minune ca asta ! grăi ou neîncredere acelaşi gospodar.

– Vreţi să vă dau înscris la mînă ? se supără Nicachi Sacară.

– Păi cu înscrisul dumitale la mînă, ce mare ispravă am făcut ? Ce să-ţi luăm ? Jamberele ?... Nu-i vorba de asta şi de înscris la mînă, coane Nicachi !... Facem şi noi toate prepusurile, ascultăm un cuvînt de ici, furăm ou urechea de colo, să nu ne căim mîne că am rămas de căruţă din lăcomia noastră... Deocamdată ascultăm povaţa dumitale şi aşteptăm să vedem dincotro mai bate vîntul...

Nicachi Sacară privea şi el pe fereastră afară, muşcîndu-şi sfîrcul mustăcioarei, dar nu privea să vadă dincotro bate vîntul.

În vale se deschidea toată furnicarea şantierelor, duruitul vagonetelor pe linii strîmte, uriaşele cazane roşii, magaziile de scînduri, scripetele şi furgoanele, camioanele cărînd şi descărcînd : o înfrigurare şi o zarvă care pregătea, fără istov, albia pe unde aveau să se scurgă milioanele şi milioanele de mîine – căci Nicachi Sacară, ca şi domnul Emil Sava, ca şi Iordan Hagi-Iordan, nu întrevedea acest spectacol, decît într-un ameţitor joc de cifre cu şapte, opt şi nouă nule, alergînd, înşirîndu-se, aşezîndu-se în coloane, împreunîndu-se şi risipindu-se. Iar de la asemenea orgie aritmetică, Nicachi Sacară fusese înlăturat, să rămînă simplu şi neputincios privitor.

Se întoarse spre oamenii care aşteptau în picioare :

– Care va să zică, fiindcă vă povăţuiesc şi vă doresc binele, domnului prefect a început să nu-i mai placă mutra mea ? Mi-a zis stîrpitură ?

– Cam aşa, să nu vă fie cu bănat, pufni a rîde un gospodar, cu mîna găvan la gură.

Nicachi Sacară îl fulgeră cu privirea.

– Dumitale, bade Toadere, îţi vine a rîde, în loc să vedeţi cîte trebuie să pătimesc eu din senin !... Mă aş-

teptam la mai multă recunoştinţă. Fiindcă trebuie să înţelegeţi o dată pentru totdeauna : tot ce fac eu este numai şi numai ca să nu căderi în ghearele acestui Iordan Hagi-Iordan şi ale domnului prefect Sava... Încolo, ce interes am ? Pămîntul nostru e în celălalt capăt al moşiei. Eu cu societatea asta de tîlhari, care a venit să vă prade, n-am nici un amestec. Nu pierd şi nu cîştig nimic. Mă doare la inimă, însă, să vă văd legaţi de mîini şi de picioare, în puterea lor. Cît despre domnul prefect, am să-i arăt ce fel de stîrpitură e Nicachi Sacară !

Gospodarii plecară înşirîndu-se pe uşă şi culegîndu-şi beţele rezemate de perete, în sală. Mergeau să se sfătuiască şi aveau o mare problemă de dezlegat cu mintea lor nepricepută. Căci era greu de înţeles, la urma-urmei, de ce i-a pălit pe toţi dragostea de dînşii, şi de ce se întrec toţi să le vrea binele ; domnul Emil Sava, pe de o parte, domnul Nicachi Sacară, pe de alta.

Amîndoi vorbeau de recunoştinţă şi amîndoi erau foarte supăraţi pe binele pe care voia să li-l facă celălalt.

– Cum văd eu, măi creştini, pînă la sfîrşit tot noi o să rămînem datori la toată lumea ! oftă cel care rîsese cu palma la gură în *Cancelaria administraţiunei.*

Ceilalţi tăcură, cu capetele în pămîntul comorilor.

Capitolul IV

„Ingerul al cincilea au sunat din trîmbiţă. Şi au căzut o stea care căzuse din cer pe pămînt. Şi s-au dat la cheia fîntînii Adîncului şi au deschis fîntîna Adîncului. Din fîntînă s-au ridicat un fum, ca fumul unui cuptor mare. Şi soarele şi văzdubul s-au întunecat de fumul acela. Iar din fum au ieşit nişte lăcuste, care s-au năpustit pre pămînt."

(Apocalipsa, 9,1–3)

– Ei, Zaharia, tot nu te-ai hotărît să facem pace ?... întrebă Dinu Grinţescu, întinzînd mîna.

Zaharia Duhu rămase cu brațele spînzurate de-a lungul trupului.

Atunci inginerul își isprăvi mișcarea, ridicînd palma pînă la umărul fostului camarad și scuturîndu-l cu o prietenie voioasă.

– Ce neam de răzeș încăpățînat ! Mă dușmănești și de mult am renunțat să mai pricep de ce. Îți întind mîna și te prefaci a nu vedea... Zaharia, eu tot cred că e momentul să facem pace !... Haide, uită-te în ochii mei și spune-mi că acum nu mă mai poți dușmăni !... Astăzi, mai ales, am nevoie să văd numai chipuri fericite și vesele ! Chiar soarele mi-a pregătit o dimineață triumfală... Nu-l vezi ? Nu te bucură și pe tine ? Nu simți că se pregătește o zi mare ?...

Inginerul Dinu Grințescu îl scutură cu amîndouă mîinile de umeri. Zaharia Duhu se lăsă scuturat, moale ca o păpușă de cîrpă.

Tîrziu ridică ochii în ochii celuilalt și omul cel voios își pierdu deodată toată voioșia, la această privire goală și moartă.

– Lasă-mă !... se rugă Zaharia cu un glas abia auzit. Ce ai cu mine ?...

Dinu Grințescu își scoase ochelarii albăstrii, de soare, să-l vadă mai bine.

Se încrucișaseră în drum. Zaharia Duhu trecea cu Oarță spre gropile lui ; inginerul Dinu Grințescu spre sondele, și oamenii, și universul, și bucuriile lui.

– Nu am nimic cu tine !... vorbi inginerul. Te-am observat întorcînd capul, poate a suta oară de cînd sînt aici. Altădată, îmi era totuna ! Astăzi, însă, îmi este mai greu să te știu depărtat și ostil... Fiindcă astăzi, Zaharia, pînă în seară, am semne că sonda mea are să dovedească tuturor cît de puțin m-am înșelat !... Se întîmplă cum ți-am spus, Zaharia, încă de acum zece ani. Comoara era aci ! Am fost mai norocos decît tine. Pentru aceasta, nu înțeleg de ce să-mi porți dușmănie ? Dă-mi mîna... Și dacă te-am necăjit vreodată, iartă-mă !...

Zaharia Duhu nu clinti mîinile, atîrnate fără viață, din umeri. Oarță îi privea cu mare uimire și ou gura rînjită pînă la urechi.

O clipă inginerul tăcu, ştergîndu-şi ochelarii cu batista. Era îmbrăcat în haine albe de vară, largi şi sprintene. Era încă tînăr, zvelt şi încordat de voinţă nervoasă.

Aceasta într-adevăr avea să fie ziua lui, pe care o aşteptase o viaţă. În faţă, Zaharia Duhu, murdar, prăfuit, cu ţepi decoloraţi şi cu pălăria pleoştită, lăsînd să străbată sudoarea prin panglică, părea un biet salahor de două ori mai în vîrstă : un salahor fără lucru şi fără noroc.

Dinu Grinţescu împături batista de olandă şi o puse în buzunar. Nu se dădu biruit. Simţea o adevărată şi nedreaptă mîhnire să ştie că există un singur om pe lume care nu se împărtăşeşte din bucuria lui.

Se uită la ceas.

– Un sfert de oră încă putem vorbi, Zaharia ! Deşi mă aşteaptă toţi, acolo...

Zaharia Duhu ridică privirea coagulată.

– De ce să pierzi un sfert de ceas cu un om ca mine ? Drumul tău e încolo, al meu încolo...

Arătă cu mîna cele două drumuri care îi despărţeau, spre cele două lumi.

– Nu aşa, Zaharia, nu aşa ! Nu te-am oprit să-mi arăţi drumurile pe care le cunosc... Este între noi o neînţelegere şi vreau ca acuma să se stingă. Că atîta timp n-ai crezut în cele ce ştiam eu, era poate într-o privinţă explicabil şi a început de la o vreme să-mi fie indiferent. Astăzi, te rog să priveşti ! roti gestul spre sat şi spre schelele ridicate, cu tot furnicarul de oameni. Nu se poate să nu recunoşti că miracolul acesta s-a săvîrşit prin credinţa mea, nu a ta !... Şi s-a săvîrşit cu o precizie de ceasornic. Era aci o pustietate uitată de Dumnezeu şi de stăpînire. Trăiau larvele acestea omeneşti ca pe vremea lui Dromichet al tău ! Acum nu-ţi mai recunoşti satul. Ia aminte ! E numai un început...

Zaharia Duhu vorbi ceva nelămurit, rizînd straniu în ţepii rari.

– Nu-nţeleg ! se opri inginerul cu nedumerire.

– Spun că, într-adevăr, nu-mi mai recunosc satul !... repetă Zaharia Duhu, mai rar.

Dinu Grinţescu zîmbi cu vechea lui compătimire pentru oamenii care trăiesc în afară de veac.

– Cunosc cîntecul tău, Zaharia, și tocmai de aceasta vreau să te știu lămurit, mai ales astăzi ! Mai ales astăzi !...

Oarță așezase cazmalele de-a curmezișul șanțului, încălecase pe ele și scormonea cu un băț într-un mușuroi de cîrtiță, scoțînd din gîtlej hîdele lui gîlgîiri de rîs.

O clipă, inginerul făcu fără voie comparație între sluga cretină și fostul său camarad de școală. Nu era mare deosebirea. Atunci, de ce și cui mai simțea el nevoie să dea o explicație ? Iordan Hagi-Iordan avea dreptate. Cum scăpa din universul cifrelor, devenea un romantic și cădea în lirism. El, tocmai el, care nu putea suferi romantismul și lirismul altora !

Își șterse din nou ochelarii cu batista, nemulțumit de această constatare. Se gîndi la toate ajutoarele și toți lucrătorii, și la Iordan Hagi-Iordan, chemat telefonic, și toți cîți îl așteptau în jurul sfredelului de oțel ajuns la ultimul strat de nisip cu infiltrație de păcură. În loc să se afle acolo, el își pierdea vremea aci, cu un individ șters de mult din rîndul oamenilor.

Vorbi, cu un început de agresivitate, cum se întîmplă de cîte ori vrei să explici un simțămînt complex și incomprehensibil, altui seamăn, închis pasiunilor tale :

– Zaharia, bănuiesc vina pe care nu mi-o ierți tu ! Că am devenit tovarăș cu Iordan Hagi-Iordan ? Că am lucrat de la început în ascuns cu Emil Sava ? Că am înlăturat din calea noastră pe Boldur Iloveanu și pe alții mai mărunți ? Zaharia Duhu, viața cere victime !... Medicii experimentează pe animalul viu. Seruri și vaccinuri n-ar exista fără sacrificați. Meșterul Manole și-a zidit nevasta în piatră, ca să ducă la capăt ceea ce începuse el. Boldur Iloveanu nu-mi era nici soție, nici frate, nici tată ! Era ca și alții, un obstacol... Și era un parazit absolut inutil oamenilor de aici și societății întregi. O nulitate umană. Un zero imens, dar un zero incomod, care încurca de la început calculele noastre. Aici, am vrut să fim stăpîni cît mai puțini !... Că tovarășii mei vor cîștiga bani în paguba altora, am știut-o și o știu. Mulți bani !... Pentru mine însă, dragă Zaharia, banul e un mijloc, nu un scop. Ți-am mai spus-o. O repet ! Dacă nu m-aș gîndi la Madala, m-aș mulțumi toată viața cu leafa ajutoarelor mele. Deocamdată, poate e bine să știi că eu sînt cel dator lui Iordan

Hagi-Iordan, nu că el îmi datorește ceva mie. Cel puțin așa spun actele !... E o curiozitate de care însă nu m-am ocupat deaproape. Eu am căutat, în felul meu, o comoară aproape tot atît de dezinteresat ca tine. Că eu am găsit-o, mă bucură, fiindcă am eliberat-o lumii. E un dar pe care-l fac acestui ținut... Uitasem să-ți spun ! Îmi scrie mereu Madala. Îmi cere și ea să facem pace. Abia aștept s-o pot aduce pentru cîteva zile... Ca să vadă ce-am înfăptuit eu aci. Haide, dă-mi mîna, pentru Dumnezeu ! Toată bucuria mea de astăzi n-are să-mi fie întreagă dacă știu că există un singur om care nu mă iartă, pentru un rău pe care nu i l-am făcut !...

Inginerul Dinu Grințescu vorbise repede, ca un om muncit de nevoia unei cliberări zăvorîtă de prea multă vreme pe buze.

Privise tot timpul, de aproape, în chipul lui Zaharia Duhu, să descopere o tresărire. Întinse mîna...

Pe fața lui Zaharia nu se clinti nici un trăs. Brațele rămaseră mai departe atîrnînd de-a lungul trupului.

Numai obloanele pleoapelor se ridicară încet, să dezvăluie o privire goală și moartă, ca ochii albi ai statuilor.

Privirea aceasta înecă toată avîntarea nervoasă a lui Dinu Grințescu.

Totul îi apăru deodată pustiu, absurd și zădarnic.

Atunci inginerul se apropie exasperat ; plecîndu-se spre obrazul lui Zaharia Duhu, îi șuieră printre dinți :

– Bine spun toți că te-ai imbecilizat cu desăvîrșire, Zaharia ! Zaharia Dromichilă, batjocura copiilor !

Apoi se răsuci pe călcîie și porni spre furnicarul de oameni. Acolo unde sfredelul de oțel străpungea necurmat și tenace cel din urmă capac al comorii lui.

Dar pasul avîntat și sprinten de adincauri se impleticea într-o imperceptibilă șovăială.

Zaharia Duhu îl privea neclintit din mijlocul drumului, cu mîinile spînzurate. Oarță rîse nătîng, cu gura pînă la urechi, fără să înțeleagă ce s-a petrecut.

– Haidem la treburile noastre, Oarță !... porunci Zaharia smucindu-se din loc.

Idiotul deveni grav, ca un om care știe că nu e timp de zăbovit și de rîs, cînd pe dînșii îi așteaptă o atît de

serioasă ispravă. Culese cazmalele și lopețile. Porniră spre celălalt drum, al lor.

În urmă, movila de cîrtiță lîngă care au stat începu să-și miște zvîcnit căciula de țărînă neagră și proaspătă. S-ar fi spus că nu-și găsește astîmpăr, înlăuntru, un demon neogoit al pămîntului.

De două săptămîni, Zaharia Duhu avea și el cuvînt să creadă că a dat în sfîrșit peste o urmă.

După ce scormonise în neorînduială, într-o parte și-n alta, se întorsese la temeliile vechi și surpate, de la turnul Voievodesei. Oarță izbise într-un perete de piatră care a sunat găunos.

– Îhî !... ridicase degetul și începuse să-și strîmbe gura în rîsul lui fioros.

Pe urmă, a apucat unealta cu amîndouă mîinile, să lovească din toată puterea.

Zaharia i-a oprit brațul. A ciocănit și el ușor în perete, a ascultat, și abia își putu astîmpăra, apăsînd cu palmele, zvîcnirile inimii din piept. S-au așternut la muncă, dar de astă dată cu răbdare și chibzuială. Au desprins cu luare-aminte bolovanii, i-au clădit la o parte în bună rînduială. așa cum făceau altă dată, după cerința și sfatul profesorului Opriș.

Au deschis ușă, spre un fund de hrubă, umed și negru. Din întuneric i-au speriat un soi de ciuperci nemaivăzute, uriașe și apoase, cu pălăriile pe-o ureche, care îndată, la suflarea văzduhului primenit, au căzut și s-au risipit ca fantomele unor plante din altă lume.

Aceasta a fost tot.

Pereții sfîrșită îndată, în lut mut, fără răsunet de zid la bătaie. Dar putea fi altceva, poate mai departe, în adînc.

De multă vreme se dezvățase să găsească în săpăturile lor măcar atît : o nădejde, o făgăduială, un semn. S-au înverșunat deci cu totul în această peșteră.

Întunericul îi chema tot mai afund.

Oarță intră plecat ; își zvîrli sumanul și începu să izbească icnit, cu dintele cazmalei în lut.

Zaharia Duhu rămase un timp afară, pe lespedea lată, care va fi fost cîndva un altar păgînesc.

Își astupase obrajii scofîlciți în palme, cu coatele rezemate de genunchi. Își astupă ochii.

Lumina atît de sclipitoare și caldă, cu vîltori de ape pe întinderi scăldate în soare, îl orbea dureros.

Stolurile albe de hulubi se adunau în salbe, se risipeau în joacă șăgalnică, se alungau gîngurind, cădeau departe pe lanuri și se întorceau într-o fîlfîire de aripi rotate. Aceștia erau porumbeii lui Enache Iloveanu, care se trăgeau din cele două perechi aduse într-o oușcă de sîrmă, din cine știe ce țară. Scoseseră pui, se înmulțiseră, viețuiau acum în sălbăticie și în libertate ; fuseseră adoptați de cer și pămînt. Vestea lor mersese pînă la al nouălea sat : hulubii de la Piscul Voievodesei !... Și salbele lor împodobeau frumusețea cerului și a pămîntului cu o frumusețe mai mult.

Priveliștea aceasta, din totdeauna dragă, Zaharia Duhu o scufundă acum în găvanul mîinilor negre.

În locul înalt, cu pădurea la spate și cu șesul desfășurat înainte pînă în negura zărilor, venea nu o dată, în cealaltă viață a lui, să-și trăiască plăsmuirea părelnică, atunci cînd ochii săi fără culoare știau să vadă ceva arzător și nespus, dincolo de timp și de oameni. Aici, depărtările în veac și în zare se întregeau, se împleteau, se topeau.

Erau înainte, în zare : cîmpurile cu fînețe și lanuri, cu turme și pluguri, cu un cot rotund de rîu și cu scîrtîit domol de cară...

Pe urmă, toate își pierdeau ființa de-aievea, în zare. Și aievea erau alte cîmpuri, de departe, în timp ; cîmpurile începuturilor, cu oameni în sarici mițoase, cu oști care-au fost și s-au dus, cu ospățul lui Lisimah și cu zimbrul din stema țării năruindu-se ca o catapultă, să sfarme țărîna în copite...

I se părea că aude glasul castorilor, clădindu-și zăgazurile lor tainice, în locuri care demult s-au uscat. Trecea o sclipire de coif, o fulgerare de sîneață. Buciuma o chemare din veac.

Aici se afla locul unde de atîtea ori a venit el să privească o țară și o lume, despre care cărțile spuneau că sînt moarte, dar el le știa că sînt vii și le vedea mai vii decît vie e lumea de-aievea.

Acum, între el și priveliștea văii punea palma neagră să despartă priveliștea luminoasă cu o neagră perdea.

Crescuse acolo o lume străină de tot ce-a mai fost. Cu schele și cu pompe, cu vagonete și hangare, cu răcnet de sirene și praf de ciment, cu larmă de glasuri înverșunate și cu scrîșnetul acela necurmat, rontăind scoarța pămîntului noapte și zi.

Ceilalți trecători, din mai depărtate veacuri, se petreceră cum au venit. Din drumul lor n-au supraviețuit decît amintiri nesigure : umbre și pulberi care s-au șters.

Străinii aceștia veniseră altfel. Fără arme și oaste. Fără călăreți și arcași. Trimiseseră o iscoadă, a doua. Pe urmă, își adunaseră mașinile lor, hangarele lor, căpitanii lor și vracii lor. Se așezau să rămînă. Rădăcinile erau pretutindeni înfipte acum : fier și mașini, sîrme și sfredele, țevi și temelii de ciment. Schimbară fața locului – și cît aveau încă s-o mai schimbe !

– Bagă de seamă, e numai un început !

Înlăuntrul pămîntului, din hrubă, străbăteau surd loviturile lui Oarță. Zaharia Duhu se ridică. Lepădă straiul, apucă lopata și intră și el în întuneric, să țină tovărășie nevolnicului.

Soarele rămase afară. Înalt, solipitor și fierbinte, scălda întinderile în vîltori jucăușe de ape. Și stolurile veneau și plecau : zburdau porumbeii amețiți de atîta lumină, de-un cer atît de senin și de vara fînețelor coapte. Salbele se rupeau risipite aci. Fluturările albe se adunau mai departe ; era o cunună, zece, o sută.. N-a fost niciodată, pe mătasea albastră, un joc mai nebun.

Sub pămînt, bătăile sunau ritmic, fără început, fără sfîrșit. Se îngînau monoton, să-și țină de urît, într-o pustietate care nu ducea la nici o lumină, ci în bezna tot mai afundă.

La amiază, loviturile au stat. Cei doi săpători au pășit afară, să întindă masa lor nevoiașă.

Oarță s-a dus să care apă de la șipot. Zaharia a desfăcut pita și brînza și ceapa din ștergar.

Au început să mestece încet și pe gînduri, fără să schimbe o vorbă, cum rumegă îndelung vitele de trudă.

Omul cu mintea slabă își făcu apoi datoria de slugă. Zvîrli fărîmituri pentru păsările cerului. Culese blidele în

legătură. Se pregătea să se întoarcă la întunericul lui din hrubă, cînd un vuiet necunoscut îl opri înfipt în picioare.

Era ca un vuiet de uragan, venind de departe, așa cum vin toate urgiile furtunilor, de nu se mai știe de unde. Apoi, vuietul s-a subțiat într-un chiot.

A înălțat ochii și Zaharia Duhu. S-a ridicat în picioare și el.

Nevolnicul întinse degetul spre vale :

– Îhî !... L-au scăpat pe Scaraoțchi, stăpîne ! răcni cu bucurie și teamă, legănîndu-se ca un urs.

Zaharia Duhu se minună că, de această dată, gîngavul n-a gîngăvit. Era ziua minunilor ! Privi apoi, după gestul lui Oarță, într-acolo. Furnicile negre se zvîrcoleau într-un mușuroi răscolit. Într-adevăr, de acolo, din vale, venea mugetul de uragan sfîrșit în chiot subțire. O ață de fum, de aburi, de praf, se înălța drept spre cer, în irizații străvezii de mătase.

Pe urmă, curcubeul se sfărîmă în țăndări și deodată izbucni din adîncuri, cu un urlet de-o sută de cataracte, un stîlp negru și gros. Coloana împunse lumina curată a cerului și se plecă într-o parte, în ploaie de păcură. împroșcată spre sat.

Oarță stătu cu degetul încremenit.

Din nou pierduse glasul. Și nu putea pricepe ceea ce era peste priceperea lui.

Zaharia Duhu nu-și desprindea ochii. Era poate și peste a lui pricepere această priveliște de apocalips.

Coloana zvîrcnea mai înaltă și încă mai groasă. În vîrf, din trunchiul de palmier, negru, se desfăceau jerbe fantastice, ca să cadă cu un ropot de grindină, îndărăt pe pămînt. Vuia toată valea ; și toată albeața și verdele satului pieriră, încleiate în catran. Se vedeau acum pîraie negre, șuvoind năvalnic spre șosea ; se vedeau furnicile negre alergînd agitate – numai soarele era palid și mort în vîrtej de funingine, ca în ceasul cînd îl dumică vîrcolacii, mușcîndu-i din inimă.

Oarță putu scoate glas în sfîrșit. Un zbierăt de spaimă. Căscă ochii holbați la cer, la soarele stins, la ploaia cea neagră, la satul muiat în păcură ; apoi, mînat de o afundă chemare, se nărui cu fruntea pe lespedea lată, începînd să

se vaite şi să ceară îndurare puterilor ştiute numai de el, ca să-l apere de stihiile urgiei.

Zaharia Duhu se ridică în picioare, pe piatră. Vedea şi nu-i ajungea ce vede.

De departe, sub împroşcarea viscoasă, în şuieratul necurmat, toate păreau că se petrec în neorînduială. Mîini ridicate, umbre fugind, umbre căzînd în genunchi. Acolo, jos, însă, zvîrcolirea furnicilor avea un rost şi-un sfîrşit, ca într-o asemenea întîmplare de mult aşteptată. Gîrla de păcură fu îndreptată pe şanţuri, spre rezervoare şi gropi. Fotografii chemaţi din ajun cu telegrame alergau să prindă, din toate ungherele, priveliştea rezervată prospectelor de emisiunea, cu care mîine domnul Iordan Hagi-Iordan va slobozi la bursă acţiunile societăţii „*Voevoda Roumanian Company for the Development of the Mining Industry. Limited*". Maiştrii, cu vechea lor experienţă, pregăteau capuşoanele de beton să reteze coloana din rădăcină. Inginerii împărţeau ordine ; iar departe, o gardă de paznici împingea mulţimea satului adunată să vadă ceea ce ochii lor n-au mai văzut şi nu se aşteptaseră să vadă vreodată.

Printre aceştia toţi, Dinu Grinţescu, în hainele lui albe scăldate acum în unsoare lucioasă, arăta o faţă veselă, mînjită de păcură şi fericită ca un obraz de copil de hornar. Fără să-şi dea seama, muiase mîna în măduva neagră şi grasă. Şi acum îşi freca degetele, vorbind cu Iordan Hagi-Iardan cu voluptatea unui avar dezmierdîndu-şi aurul pentru care a răbdat, a suferit, a ucis.

În spasmul de bucurie, apucase pe Iordan Hagi-Iordan cu amîndouă mîinile de haină, apropiindu-i maxilarele pătrate să-l îmbrăţişeze.

– Mai încet, mînzule ! Nu ne dăm în spectacol !... zîmbise Iordan Hagi-Iordan, cu stăpînitul calm al omului care văzuse multe şi el nu se mira de nimic.

Domnul Emil Sava, scuturînd cheile, calcula cu jale cîte sute de vagoane se prăpădesc.

– Imbecilul ăsta, tot cioonindu-şi cheile lui, are să facă scînteie şi are să ne dea foc ! rosti cu dispreţ Rechinul.

Aceasta fusese grija cea mare. Nici o ţigară, nici un chibrit, nici o scăpărătoare.

De astăzi dimineaţă, insoripţii pînă la un kilometru vesteau propelistea şi, prin trei pîlnii, trei supraveghetori

aduseseră tuturor aminte, strigînd la fiecare sfert de oră, că o singură scînteie va face satul pîrjol.

Cupola de beton era gata.

Dinu Grinţescu răsuci un mîner. Cu un sughiţ înecat în gîtlej, coloana căzu sugrumată şi tot vuietul deodată muţi.

Soarele fu din nou strălucitor şi intact.

Dar cerul era fără salbele de hulubi. Văzduhul rămase înveninat de duhoarea gazelor. Şi satul, şi copacii şi livezile, păşunea şi cîmpul păreau acum scrumite şi hîde, ca după un foc stins.

– O să le oferim o sumă globală, ca să evităm o sută de procese, rosti generos inginerul.

– Te rog !... Să-şi formuleze pretenţiile în scris fiecare şi să-i reducem la sfert !... hotărî Iordan Hagi-Iordan. Credeam că ne-am înţeles o dată pentru totdeauna. N-am venit să facem aci filantropie ! Şi nici n-am de gînd să-i învăţ cu năravu...

Apa Voievodesei curgea neagră, cu reflexe metalice.

În iarba vîscoasă, pe prunduri şi în ţărînă, gîzele cîmpului, libelule şi fluturi, cosaşi şi lăcuste, greieri şi măriuţe se zbăteau cu aripi lipite ; mureau înoleiate ca pe-o gigantă hîrtie de muşte. Se aflau şi porumbei surprinşi în zbor, care-au căzut şi acum se tîrau. Penele albe, picioarele de mărgean, creasta rotată şi guşa de catifea : toate erau prefăcute într-un desgustător mototol, ca puii de cioară căzuţi din cuibarele lor urîte de vreascuri.

Acuma se tîrau.

Vitele fugiseră cuprinse de spaimă, mugind, poticnindu-se, lunecînd şi căzînd. Se întorceau precaut, cu ocoluri, cu urechea ciulită şi nu-şi mai recunoşteau porţile vechi. Unele se umflaseră şi plesneau.

O singură parte din sat fusese cruţată. Partea cea mai înaltă, ferită din calea vîntului care-a împins ploaia de păcură pieziş. Albă a rămas şi casa lui Zaharia Duhu. Neatinsă livada. Aici mai erau albine şi flori.

Mătuşa Ruxanda, cu văzul slăbit, ieşise în cerdac la cel dintîi chiot, pipăind pereţii şi înălţînd ochii ei de mazăre crudă. Nu înţelegea de unde poate veni vîjîitul furtunii şi ropotul acesta de grindină, cînd arşiţa nu se sim-

ţea străbătută de nici o adiere răcoroasă şi ploaia nu o vestea mirosul pămîntului ud. Năvălea numai o duhoare înecăcioasă şi grea.

Dar nu zări într-acolo nimic.

O perdea de catran îi împăienjenise soarele ei, mai înainte încă de erupţia sondei nr. 1.

Gheorghieş Tălpăligă, căţărat de stîlpul scărilor, cu mîna streaşină, vedea, pentru dînsa, povestind ce-i deslu-şesc ochii lui tineri.

– Asta-i, va să zică, lîngă hotarul nostru ? mai întrebă încă o dată stăpîna.

– Să tot fie la cinci sute de paşi.

Argatul era să mai adauge ceva, dar se opri, sărind la pămînt şi depărtîndu-se.

– Unde te duci ? Mai spune ! poruncise mătuşa Ruxanda.

– Ce să mai spun ? S-o isprăvit... Mă strigă haramurile, să le dau apă !...

Nu aceasta îl alungase pe Gheorghieş, ca să nu mai vadă vînzoleala şi chiotele, bucuria şi minunăţia din vale. De acolo, de unde împroşcase ploaia cea neagră, tot cinci sute de paşi se aflau şi pînă la hotarul lui Alecu Toader Precup a Dăscăliţei. Şi, din această pricină, îi era şi soarele lui înecat în catran.

Pentru asemenea prunduri, Nicachi Sacară arătase mare patimă, chiar decît pentru ochii genaţi ai Sandei. Pînă atunci îi aţinuse calea, pe ascuns, ruşinat să nu cunoască lumea că i s-au aprins călcîiele după o fată de mîrlan. Gheorghieş n-avea nici o grijă. Fata mîrlanului ştia să-i reteze din elonţ.

Acuma, însă Nicachi Sacară îşi schimbase tactica de cîteva luni. Mersese de-a dreptul la Alecu Toader Precup, să-i ceară copila înaintea altarului şi a legii. Iar Alecu Toader Precup se învoise.

Un ginere cu docar boieresc, cu moşie şi stare, nici nu visase el pentru Sanda lui, cresoută cu picioarele desculţe. Nebun ar fi fost să nu bată palma ! Mai greu era să-i scoată sticleţii din capul fetei. Încît de cîteva luni Sanda nu mai cunoaşte zi bună acasă. Taică-su îi face muştru ca la miliţie, mugind şi lovind-o. Maică-sa îi ţine isonul. Sanda îndură şi tace. Dar ochii genaţi s-au împîclit de

plîns. Tînjește cu fața prelungă și cu buzele subțiri. Toate descîntecele babei Maranda Cuțuianca au rămas fără putere.

Cînd se întîlnește pe furiș cu Gheorghieș, își culcă fruntea pe pieptul lui lat și izbucnește în lacrimi :

– Hai să fugim în lume, Gheorghieș !... Altfel, am să-mi fac o samă și așa are să se isprăvească toată istoria cu blestematul cela de pămînt, care-o stîrnit numai lăcomie și poftă. Tătuca iar m-o pălit și suduit. Mămuca numa nu mi-o scos ochii cu unghiile. Iară crăcănatul nu se mai clintește de la poarta noastră, parcă l-a pus primăria de strajă... Hai să fugim în lume, Gheorghieș !... Ne-om tocmi slugi undeva, că lumea nu s-a sfîrșit în satu ista înrăit și lăcomit...

Gheorghieș tace și nu poate răspunde. El știe că nu are dreptul să fugă în lume, fiindcă-i dator simbria pe un an înainte și fiindcă are acasă opt frați mai mărunți, la o singură văduvă numai cu două mîini pentru atîtea guri.

Acestea le-ar avea el de spus cuiva, Gheorghieș Tălpăligă ; dar acuma cine, în tot satul, mai are urechi și ochi pentru asemenea aleanuri de inimă albastră, deșarte sminteli ale tinereții ?

Moșnegi și copii, bărbați și neveste s-au adunat gloată în vale, unde au puhoit izvoarele grase.

Chiar Nicachi Sacară e de bună seamă cocoțat undeva, cu picioarele crăcănate și cu brațele subpuse, să privească de la loc înalt, cu fierea răscolită în el și cu mintea căznită să mai născocească altceva nou. L-a zărit trecînd călare. Pe urmă, l-a văzut mergînd alături cu Alecu Toader Precup, cu calul de dîrlogi.

La gîndul acesta, argatul izbește ponciș cu furca peste fruntea vițelului, cu ochi umezi și blînzi. Vițelul dă glas de durere.

Atunci abia Gheorghieș își dă socoteala ce-a făcut și începe să-i scarpene părul creț de pe frunte, între bumbii corniței moi.

– Ce-i, măi sireacule ? Cine-o mîncat bătaie și nu-i vinovat ?... Măi Joian, măi, tare mai sîntem noi necăjiți, și proști, și fără putere !...

Vițelul îl împinge cu botul. Dă să înțeleagă că dezmierdarea nu-i ține de foame. Gheorghieș trage cu privirea spre cerdac.

Mătușa Ruxanda se uită neclintită în gol, cu ochii ei de oarbă.

Atunci argatul împinge încet încuietoarea să nu se-audă și dă drumul vițelului în grajdul plăvanei, care-l primește c-un muget ușor.

Umbrele s-au lungit. Soarele scapătă după munte. S-au aprins luminile albe pe sîrmă, în vale, unde nimeni însă nu-și mai găsește astîmpăr și ogoire.

Zaharia Duhu și Oarță se întorc cu cazmalele în spate, după o zi pentru dînșii sfîrșită ; tot cum a fost cea de ieri și tot cum are să fie cea de mîine.

Trec și nu se opresc în fața porții.

Zaharia a luat-o înainte. Oarță a ridicat ochi alburii să întrebe. N-a priceput. Pe urmă, ca o slugă supusă, a mers după stăpîn, fără să știe unde-au să ajungă. Nu vorbesc. Zaharia Duhu a grăbit pașii, ca un om plecat la o întîlnire unde se teme să nu fie lipsă ori să întîrzie cumva.

În ulița mare, pășesc peste bălți de păcură. Sînt schele de case noi. Binale. Cîinii mai urlă încă înfricoșați, lîngă porți, a pustiu, ca după cutremur.

Trec automobile în goană, zvîrlind peste case și cîini o lumină spectrală de calcar.

Cînd au intrat amîndoi, domnul Leiba Țudic n-a știut ce să creadă, frecîndu-și ochii sub șiragul lui de covrigi seculari. Asemenea mușterii nu-i mai călcase încă pragul.

Se ridică de pe scaun, le ieși în cale de după tejghea și încerca să se-arate cît mai voios :

– Ce plăcere, bade Zaharia !... Astăzi e ziua minunilor. Una rea și una bună. Mă rog, cu ce pot să te servesc ? La mine, dumneata știi că se găsește marfă puțină, da bună...

Zaharia Duhu îl privi cu ochii lui morți. Apoi își tîrî privirea pe pereții afumați, la gazornița calică, la raftu-rile goale, la bîzîiala de muște. Domnul Leiba Țudic își spuse cu amar că și mușteriul acesta a vrut să ceară o marfă care lipsește.

De aceea suspină şi ceru iertare, părăsind glasul voios de adineauri :

– Înţeleg, bade Zaharia ! Îţi pare rău că ai mai bătut drumul pînă la mine !... Eu pot să spun că pînă ieri eram un om care trăgea să moară... Au venit nişte tîlhari să mă scoată din sat. Întîi au făcut cantină, acuma ridică prăvălie cu două rînduri şi cu hotel. Pot să spun, aşadară, că pînă ieri trăgeam să mor şi că azi sînt deja un om mort !... Gata !...

Zaharia nu dădu nici un semn că înţelege sau că simte vreo părere de rău.

Privirea lui era mai moartă decît a unui om mort.

– Ai văzut dumneata ticăloşia care a fost azi ?... să căină mai departe Leiba Ţudic. Cum îi permis ? Nu mai este ţară ? Nu mai este lege ?... Pînă acuma am mai avut o speranţă. Poate s-au înşelat în socotelile lor. Poate au greşit. Sparg ei pămîntul şi din pămînt nu iese nimica in afară de apă chioară şi lut. Atuncea îşi iau boccelele şi pleacă în lume de unde au venit, să ne lase în calicia noastră. Aşa am crezut şi am făcut rugăciuni... Şi azi am murit ! Gata... De-acum nu se mai duc ! Au să vie alţii şi alţii, ca să nu mai încapă nimeni de aşa un bine pe care nu l-au cerut... Bade Zaharia, eu vorbesc şi mă bocesc ca o muiere proastă, iară dumneata încă nu mi-ai spus ce-ai crezut că se mai poate găsi la un falit şi la un mort ca Leiba Ţudic.

– Rachiu cred că tot mai ai ?...

– Rachiu să n-am ? răsuflă înviat Leiba Ţudic. Am toate felurile de rachiu. Am şi rachiu făcut de mine şi de Sara, după o reţetă a noastră pe care o ţinem secret. Pot spune că aşa un rachiu cum am eu n-au să capete tîlharii aceia, cu toate cantinele şi bodegile lor, chiar dacă au să comande din ţara englezească şi de la Olanda ! Numai să-mi spui ce fel de rachiu vrei şi eu am să servesc îndată rachiul pe care-l vrei dumneata...

– Un rachiu tare !... lămuri Zaharia Duhu. Cel mai tare !...

Domnul Leiba Ţudic se repezi să aducă rachiul cel mai tare.

Pregăti sticlă, fiindcă își inchipuia că Zaharia Duhu, care n-a pus niciodată spirt în gură, îl duce acasă, pentru oaspeți, pentru vreun leac ori pentru vreo pomenire.

– Nu ! Pune-l aici, la masă. Și dă-mi și două pahare !... spuse Zaharia Duhu, așezîndu-se. De ce te uiți așa ? Oarță, paharul acesta e pentru tine !...

Oarță rînji și bău.

După tejghea, Leiba Țudic privi pînă tîrziu, după miezul nopții, acești mușterii cum n-a mai văzut, golind paharele fără să spună o vorbă, stăpînul și sluga laolaltă, cu mintea la fel de întunecată.

Zaharia Duhu intră acasă la al treilea cîntat al cocoșilor, cîntînd și el răgușit.

Pe scări și în cerdac, tălpile încleiate puncau peccți negre, de catran.

C a p i t o l u l V

„Copilul acela nu purta cravată."

(Arbib-Hamsen)

Petru V. Tudose, docent universitar și autorul cunoscutelor comunicări de arheologie publicate în *Analele Academiei Romîne*, a arătat mare mirare și un legitim orgoliu la schimbările din satul copilăriei. Aflase ceva din ziare. Bănuia ceva din scrisori.

Dar realitatea era mult mai presus de tot ce citise și tot ce aflase.

Mai întîi, l-a surprins plăcut biletul de tren, direct pînă la gara Voievodeasa. Pe urmă, l-au surprins aseară constelațiile becurilor electrice licărind festiv de la cinci kilometri. Acuma numără de la fereastră sondele în peisajul nins. Una, două, trei... unsprezece sonde ! Pentru început e un miracol, acolo unde acum doi ani era pămîntul gol și sălbatic, un sat primitiv și o viață elementară de superstiții și de instincte, ca o rămășiță a faunei preistorice. Peste doi ani vor fi cincizeci de sonde. Peste patru, o sută.

Negre, înalte și drepte, se profilează vertical și sever, ca o stranie înșiruire a chiparoșilor din cimitirele italiene, strămutată într-un decor scandinav.

Adevărat este că zăpada, acolo, nu mai are nimic din puritatea atlazului alb.

E murdară și brăzdată de roțile camioanelor muiate în catran. Dîrele se împletesc, se întretaie, se prelungesc pînă dincolo de sat ; îl anunță cale de-o poștă.

Fulgii parcă șovăie să coboare din această pricină, parcă dinadins întîrzie și plutesc în jocul feeric, ca să mai amîne cu încă o clipă moartea netrebnică, hidă, în cleiul vîscos și lățit pretutindeni. Pîrîul Voievodesei a picrdut ghețușul luciu de sticlă, unde se dădea „cărnița“ și „puica“, Petruță cel de altădată, cu botforii pînă la genunchi și cu potcoavele de alamă. Acuma se întinde ca o pecingine neagră, șerpuind toată valea, căci apa uleioasă tîrîie pînă în Siret rămășițele zvîrlite pe guri de canal de rafinăriile roșii.

Dar acesta e prețul schimbărilor. Un preț foarte ieftin și neînsemnat.

Petru V. Tudose regretă că n-a adus-o aci pe Cecil. S-a temut de-un sat ticălos și calic, cum îl lăsase și cum l-ar fi umilit. De unde putea el să-și închipuie că în locul acelor jalnice sălbăticii, Cecil ar fi găsit o priveliște de-un pitoresc atît de modern și prosper, așa cum îi place ei tot ce dovedește o victorie a omului asupra naturii, aproape cu aceleași cuvinte și argumente ca inginerul Dinu Grințescu ?

Acesta e de altfel și singurul simbure de discordie în căsnicia lor tînără.

Pentru nepotul mătușii Ruxanda, cariera universitară fusese un ideal suprem si realizat. Un decret de numire, leafă, considerația colegilor, salutul respectuos al elevilor, perspectiva certă a înaintării la o catedră definitivă și plină, o viață lină și fără zguduiri ; poate mai tîrziu, ca o meritată încununare, titlul de decan și poate de rector. Ce mai putea spera ? Ce-și mai putea dori ?

Cînd privea îndărăt, distanța și înălțimea erau amețitoare.

Pentru Cecil însă, cu două duzini de unchi, frați, mătuși și veri, cumnați și nepoți, toți presărați în cele mai diverse slujbe și în toate treptele ierarhiilor bugetare, de la președinte de curte de apel pînă la copist-diurnist și de la director de minister pînă la amploaiat de C.F.R. cl. a III-a, cariera ei de profesoară i se părea un mizer stig-

mat ereditar. Dacă și-ar fi ascultat înclinarea, ar fi urmat o școală politehnică sau de chimie industrială și n-ar mucezi la o catedră de limba franceză, fiindcă s-a supus prejudecăților și socotelilor strîmte, clocite și răsclocite într-o familie cu destin mediocru, unde toți s-au născut să trăiască funcționari și să moară pensionari.

– Să îndrăznești, să riști, să lupți, nu să vegetezi cu nasul la biberonul bugetului, aceasta aș fi dorit-o eu, care sînt femeie și cu posibilitățile reduse !... spunea întotdeauna Cecil, cu un ton agresiv. Nu pricep cum nu te-au atras pe tine, care, bărbat, aveai toată libertatea să alegi ?... Ce sîntem în definitiv, dacă te gîndești bine ? Niște larve didactice... Eu îmi scot sufletul și m-am abrutizat conjugînd verbul „*obéir*“, la pluscvamperfectul subjonctivului. Tu trebuie să accepți și să măgulești toate maniile unor belferi ramoliți, de care depinde ridicarea ta la catedră. Încolo, economisim de la coșniță și circulăm cu tramvaiul !... Nici măcar n-avem speranța unei moșteniri providențiale. Trăim în funcție de curba salariilor și vom muri în funcție de curba pensiilor... Poate și eu și tu am fi fost capabili de altceva și am fi meritat altceva !... Docentul universitar Petru V. Tudose își apăra cariera cu o energie știrbită.

Germina și în el sîmburele aruncat al îndoielii. Cecil avea întrucîtva dreptate. Dar el își cunoștea o scuză. N-a fost liber să aleagă. Zaharia Duhu și profesorul Alexandru Opriș l-au ajutat și l-au pregătit pentru această breaslă și nu pentru alta. A fost aproape o condiție.

Ar avea astfel drept să se socoată o victimă.

El e arheologul fără voie și de altfel fără pasiune. Mai mult decît la specialitatea sa, ține la catedră. Lucrările, memoriile și comunicările au avut acest scop, să asigure această catedră. Pentru existența de luptă, de risc și de îndrăzneală, așa cum o înțelege Cecil, a găsit un teren pregătit și propice. S-a înscris la centru, în partidul politic în care domnul Emil Sava e un atît de valoros combatant de periferie. Partidul își regenerează cadrele cu elemente tinere și de viitor. Un scaun de deputat în legislatura viitoare, un secretariat general după anii de stagiu, pe urmă un subsecretariat de stat, dacă nu un portofoliu ministerial ; iată ce poate încununa strălucit o carieră uni-

versitară și poate satisface cu prisosință mereu șfichiuita poftă de risc și de luptă, a unui tînăr care într-adevăr n-a pornit din Piscul Voievodesei ca să vegheze cu nasul în biberonul bugetului.

Petru V. Tudose n-a împlinit doi ani de căsnicie și e un altfel de om.

Acum, cînd se cercetează mai lucid pre sine, descoperă că discordia din căsnicie e numai aparentă. De fapt, a consimțit la toate proiectele Ceciliei, le urmează întocmai, a aflat adevărata-i vocație și n-are de ce regreta că s-a însurat timpuriu cu o fată săracă, dar vibrînd de inițiativă și de energie.

De la fereastră, privește vălmășagul fantast al ninsorii, cu jocul aerian și molatic.

Aici, copacii au luat o înfățișare ireală. Florile sclipitoare și albe amintesc, fără nici o schimbare, iernile fragede din copilărie.

Negrul de păcură și noroaiele slute sînt numai în vale și numai pe drum.

– Și zici că o cheamă Cecil ?... întrebă mătușa Ruxanda din fundul patului, căutînd să-l ghicească unde se află, cu ochii ei orbi. Ce fel de nume e acesta, Cecil ?

– Un nume ca oricare altul ! lămurește Petru V. Tudose, întorcîndu-se de la fereastră. Un nume cum se obișnuiește la oraș. Cecilia... Ca Madala și ca o sută de alte nume.

Mătușa Ruxanda privește în golul negru, răsucind firul de lînă între degetele uscate. Fiindcă nu mai poate cîrmui singură treburile gospodăriei și fiindcă nu mai are somn și astîmpăr, își înșală captivitatea de oarbă, cu furca la brîu și cu fusul în mînă.

Trecerea de la noapte la zi pentru ea nu există. Cutreieră la miezul nopții încăperile, pipăind pereții și căutînd mîncrele ușilor. Trage zăvoarele și numără într-ascuns agoniseala de vară, pusă la locuri numai de dînsa știute. E strigoaica neațipită a casei.

Și este ciudat cum, din întunericul și temnița ei, cunoaște amănunțit tot ce s-a petrecut și se pregătește în sat.

– Petruță, și cîtă zestre ai luat tu, copile ? Dacă e fată de profesor, trebuie să aibe parale bune...

– N-am luat nimic, mătușico ! Cecil e profesoară și clinsa... Are leafă și ne-ajunge deocamdată la amîndoi.

– Atunci, tot e bun !... încuviință mătușa Ruxanda. Dar e bine să puneți la o parte gologan cu gologan, ca să vă faceți o casă... Omul n-are rost pe lume dacă nu-i stăpîn de veci pe vizuina lui. Pentru asta m-am zbătut toată viața și n-am avut parte. Casa și toate pămînturile sînt ale lui Zaharia ; iar mîine se poate să vină un străin și mă alungă de-aci.

– Cum s-ar putea aceasta, mătușico ? Nu pricep !... Unchiul Zaharia, după cele ce mi-ai spus aseară, e un om de șapte-opt milioane. Poate de zece, de douăzeci și mai mult. Tot pămîntul din vale și de pe șușenița de la Turnul Voievodesei, e vîna cea mai bogată în petrol. Am înțeles că stă în calea societății și că el poate dicta prețul. Ce i se oferă e nimic pe lîngă ce poate căpăta, tocmai fiindcă a fost destul de cuminte să reziste !...

Mătușa Ruxanda rîde sinistru în lumea ei oarbă, cu dinții neașteptat de albi și intacți.

– Zaharia caută comoară, copile ! El a rămas la comoara lui. Și fiindcă acuma nu mă mai ajută ochii și puterile să pun orînduială în gospodărie, Zaharia face datorii, nu le plătește și le lasă să se adune. Poate sînt alții, care îl împing înadins...

– Dar e adevărată nebunie, mătușico ! se răsuci Petru V. Tudose pe scaun.

– Fapte de nebun face el, nu de ieri-de aialtăieri !... Se împlinesc cincisprezece ani de cînd le tot face. La început, cînd au venit la mine, ba domnul prefect Sava, ba Nicachi Sacară, să mă iscodească în lipsa lui Zaharia, cam ce preț am cere pe loc, m-am bucurat și am crezut că sminteala i-a fost un bun trimis de la Dumnezeu. Tot căutînd comoara și tot prefăcînd locurile, a nimerit pe cele mai bune. Parcă le-ar fi știut !... Îmi spuneam, deci, că de-acum înainte are să vadă și dînsul unde se află comoara cea adevărată. Dar m-am grăbit bucurîndu-mă !...

– Și nu s-a găsit nimeni să-i vorbească hotărît ? întrebă nepotul.

Mătușa Ruxanda își arătă mai departe dinții albi, în rîsul sinistru și fără hohotire :

– Cine să-i vorbească ? Pe cine mai ascultă el ? Nu se înțelege decît cu Oarță. Acum sînt într-o minte, otova amîndoi. Și am să-ți adaug, Petruță, un lucru pe care ți l-am ascuns. Te-ai mirat aseară că nu l-ai găsit acasă și eu nu ți-am răspuns. Te-ai mirat azi dimineață, că a plecat cu noaptea în cap și eu nu ți-am spus unde era așa de grăbit ca nu cumva să lipsească...

Oarba a tăcut. Fusul sfîrîia aspru între degetele osoase. Ochii fără lumină căutau spre ochii nepotului, ca și cum ar mai putea să citească mirarea, nerăbdarea și curiozitatea din privirea aceea.

– Nu înțeleg, mătușică ! Unde se duce ?...

– Dacă vrei să-l vezi, Petruță copile, mergi și-l caută la crîșma lui Leiba Țudic ! Acolo își face viața, cînd nu umblă după comoară. În celălalt timp al anului, primăvara, vara, toamna, scormonește și caută în nebunia lui... Dă pe la Țudic mai rar. Dar cînd încep ploile și ninsoarea, se înfundă și-și bea ce brumă de minte i-a mai rămas. Pe urmă, hoinărește prin sat cu Oarță după el și împarte în dreapta și în stînga comoara, pentru vremea cînd are s-o găsească. Trebuie să știi că are planuri mari și milostive. Are să facă o școală de piatră. Are să trimită la școală fete sărace. Și are să le înzestreze pe urmă... Iar cînd sfîrșește de împărțit ceea ce n-a găsit, se cocoață pe deal, la Turnul Voievodesei, unde am auzit din oameni că se află o piatră cu semne de pe vremea păgînilor. Se suie acolo cu Oarță după el și face mînios cu pumnul spre fabrică și spre fîntînile de păcură... Copiii se țin cîrd pe drum. Înainte îl băteau cu pietre. Acum s-a făcut prietenul lor. Le zvîrle mărunțișul din pungă și le spune istorii. Iară plodurile îi cunosc slăbiciunea. Îl așteaptă pe după garduri, ca să-l petreacă cu alai... Pot spune că Domnul mi-a luat lumina ochilor să mă cruțe, ca să nu mai văd asemenea ticăloșie și ocară ! Nu înțeleg de ce mi-a lăsat urechile, ca tot să le aud și să le aflu ?...

Degetele răsuceau lîna din caier. Ochii oarbei așteaptă într-o neclintire împietrită.

– Aceasta n-ai știut-o, Petruță, copile ?

– De unde s-o știu ? E ultimul lucru la care mă așteptam ! Unchiul Zaharia a fost toată viața un fel de schimnic...

– Ai să cunoști ce fel de schimnic e acuma moșu-tău Zaharia ! rosti bătrîna ca o amenințare.

Pe urmă tăcu și în odaie nu se mai auzi decît fusul. Petru V. Tudosc rămase pe scaun să cîntărească în minte aceste știri cu totul de necrezut...

– Dă-te mai încoace, Petruță !... îl chemă într-un tîrziu mătușa Ruxanda, lăsînd furca și fusul la o parte.

Nepotul se mută cu scaunul. Degetele oarbei îi pipăie obrazul, părul, umerii.

– Te-ai făcut mare și voinic, Petruță ! Mă gindesc că numai tu ai mai rămas din neamul nostru. Poate era mai bine să fi lăsat învățătura și să stai pe lîngă casă. Aveam un ajutor, să apăr bunul pe care-l prăpădește Zaharia... După lege, tot ale tale au să fie doar toate...

Petru V. Tudose văzu într-o clipă pe Cecil, făcîndu-și cu oțăreală socotelile de tramvai și de coșniță. Regretă încă mai mult că n-a venit cu dînsa împreună.

O minte ascuțită și o inițiativă promptă ca a ei ar fi fost poate hotărîtoare într-un asemenea ceas. S-ar fi aflat trei, făcînd față unui singur om cu mintea slăbită și cu voința șubredă, ca a tuturor nărăviților de alcool.

– Poate că nu-i prea tîrziu, mătușică ! vorbi încet, sub degetele uscate și reci, care-i alintau trăsăturile.

– Îl aud venind ! rosti oarba.

Auzul ei subțiat de infirmă deslușise într-adevăr pașii, înainte de a ajunge la urechea nepotului.

Se trînti poarta. Sunară încălțări scuturate de zăpadă pe scări.

– Cine spui c-a venit ?... Cine mă caută ?... întrebă afară glasul lui Zaharia.

Răspunse de undeva, Gheorghieș :

– Nepotu... Conașu Petruță !

– Care nepot ? Ce nepot ? N-am nici un nepot !... se răsti Zaharia la argat. De unde-mi scoți tu nepot ?...

Argatul mai rosti ceva nelămurit pentru cei din casă.

Zaharia Duhu, cu strepezită înveselire :

– Aha ! Care va să zică profesorul ? A venit boierul de la capitală ? Să stai pe aproape, Gheorghieș, fiindcă îmi pare că ai să duci la gară un geamantan de profsor !...

Petru V. Tudose își tamponă cu batista un rînd de nădușeală de pe frunte.

Oarba rîse fără hohot, în ungherul ei de umbră. „În casa aceasta au înnebunit toți ! gîndi cu neliniște docentul universitar. Mai bine nu veneam. Sau veneam în orice caz numai cu Cecil, să-i ținem piept doi.“

Se ridică în picioare, ca să fie, oricum, gata pregătit la atacul care se anunțase de-afară.

Cînd ușa se trînti de perete, înaintă cu o bucurie zgomotoasă :

– Bine te-am găsit, unchiule Zaharia !

Se opri cu vorbele stinse pe buze.

Zaharia Duhu era într-adevăr de nerecunoscut. Ochii scufundați în găvane, privirea tulbure, părul sur căzut pe frunte. Hainele de șiac pătate de păcură, ude de ninsoare și cu nasturii atîrnînd în ațe, îmbrăcau un gîrbov schelet.

– Bine te-am găsit, unchiule Zaharia !... repetă Petru V. Tudose, cu o sforțare care sună prea voios și fățarnic.

– Cam tîrziu m-ai găsit. Prea tîrziu, domnule docent !

O dată cu vorbele, nepotul prini în obraz o duhoare dospită de drojdie.

– De ce prea tîrziu, unchiule ? se dezvinovăți volubil Petru V. Tudose. Am avut cu neîntrerupere examene, concurs, lucrări, pe urmă cursurile. Cum mi-am făcut cîteva zile libere, am alergat. Știu că aveai motive să mă învinuiești și tocmai de aceea sînt aci, să mă apăr. Vreau să risipesc o neînțelegere. Am stat de vorbă cu mătușa Ruxanda. Și am căzut la împăcare să mă primească în vacanța de Paște, pentru mai mult timp. Poate să-ți fiu de vreun folos, unchiule !...

Zaharia Duhu ridică privirea păienjenită, în care fulgeră scurt un licăr de lumină.

– Atunci e altceva... Așază-te lîngă mine, Petruță, și spune-mi cum înțelegi să-mi fii de un folos ?

Petru V. Tudose prinse curaj. I se păru că toate se vor lămuri poate mai simplu decît se temuse.

Răsuci scaunul spre fereastră și se uită zîmbitor și satisfăcut la obrazul spîn și brăzdat de crețuri mărunte.

– Așadar te-ai hotărît în sfîrșit să vii de Paști ?... rosti Zaharia Duhu. De ce nu mi-ai scris ?

– Nu știam că am să fiu primit și cum am să fiu primit... inventă o explicație Petru V. Tudose. Iar după cele ce-am auzit adineaori afară, văd că presimțirile nu m-au înșelat. Nu mă aștepta ospăț, cu înjunghierea vițelului gras...

Zaharia Duhu începu să rîdă cu o înviorare de viață, care-i limpezi ochii și glasul, ca în vremea cînd își mustra, șăgalnic, nepotul cel fără de astîmpăr și cu picioarele goale.

– Va să zică m-ai auzit ? Acestea nu erau pentru tine, Petruță ! Le spuneam pentru un oarecare profesor din București, pe care îl tot chemam de doi ani și nu se dă venit... Acuma văd că l-am judecat greșit și că pe nedrept l-am crezut fără recunoștință. Să le uităm toate, Petruță ! Pînă la Paști, fac pregătiri, să începem cu temei lucrările noastre...

Docentul universitar rosti, în clipa aceea, singura întrebare pe care nu trebuia s-o rostească :

– Care lucrări ?

– Cum care lucrări, Petruță ? Săpăturile noastre...

Licărirea din ochii lui Zaharia Duhu se clătină suflată de un vînt care revenea tiptil, s-o sugrume din nou.

Dar lumina încă dură.

– A, săpăturile !... își aminti cu indiferență docentul.

– Se înțelege că săpăturile, Petruță ! Tot ce-a rămas întrerupt de la moartea lui Alexandru luăm acuma de la început. Pentru ce altceva te-am așteptat ? Pentru ce altceva ai venit ?

Petru V. Tudose întoarse ochii spre colțul întunecos, unde priveghea mătușa Ruxanda, dreaptă și nemișcată, ca un huhurez.

Aștepta de la ea o îmbărbătare.

Oarba asculta cu gîtul lungit și cu trăsăturile țepene. „Cecil mi-ar spune să fiu energic. Unui om fără voință trebuie să-i impui voința ta prin surpriză !“ gîndi Petru V Tudose. Și se hotărî să fie energic.

– Unchiule Zaharia – glăsui rar – săpăturile acestea nu mai au nici un rost !

În ochii lui Zaharia Duhu licărul tresăltat de lumină se slei într-o pîclă.

Îl privi iarăși cu împăienjenirea tulbure de bețiv.

– Haha !... începu să rîdă. Ce noutate mi-a fost dat să aflu astăzi ? Te-ai făcut şugubăţ, profesoraşule !

– Eu nu găsesc nimic vesel !... declară cu gravitate Petru V. Tudosc. Săpăturile acestea nu mai au nici un rost. Alexandru Opriş a cercetat tot ce era de cercetat. Pot spune că a exagerat în cele ce-a scris şi că aproape toate concluziile lui sînt de revizuit. Aceasta a fost prima lui eroare ! A pus pasiune şi imaginaţie unde trebuia să lucreze cu răceală şi cu prudenţă. A doua lui eroare a fost că te-a încurajat într-o nălucire absurdă. Ce este această comoară, pentru care ţi-ai pierdut o viaţă ?... Comoara se vede de aici, pe fereastră. E în vale, unde-au venit alţii, să săvîrşească miracole, nu să aştepte miracole !

– Aceasta ai venit tu să mi-o spui ?... întrebă Zaharia Duhu cu un calm stăpînit, după ce se oprise din rîs.

– Aceasta am venit cu s-o spun, unchiule, fiindcă aşa înţeleg să mă plătesc de o sacră datorie ! M-ai trimis să învăţ şi m-ai ajutat. Îţi sînt recunoscător ! Iar în loc să mă mulţumesc cu o recunoştinţă de vorbe goale, în numele acestei învăţături la care m-ai trimis şi m-ai ajutat, viu să te opresc de la o nălucire care durează prea de multă vreme. Alexandru Opriş te-a înourajat. În orice caz nu te-a oprit. Şi rău a făcut !... Ştiinţa noastră nu admite basme şi exagerări. N-are nevoie de comori. N-avem nevoie de comori.

– Pentru atîta ai bătut tu calea de la Bucureşti, pînă aici ? repetă Zaharia Duhu, cu dunga brăzdată între sprîncene.

– Pentru atîta, fiindcă aşa mi-a dictat conştiinţa ! rosti sigur de sine Petru V. Tudose, convins că a zdruncinat ceva din ideea fixă a maniacului.

Zaharia Duhu se rezemă cu ceafa de spătarul scaunului şi începu să rîdă cu rîsul lui Oarţă.

Cînd sfîrşi, se îndreptă brusc, îl privi lung, cu ochii împăienjeniţi, parcă descoperea întîia oară un amănunt care-i scăpase din vedere.

Întinse mîna spre gîtul docentului universitar, atît de neaşteptat şi de zvîcnit, încît Petru V. Tudose se retrase cu o înfiorare de spaimă.

– De ce porţi la gît juvăţul acesta ?...

Tînărul își apăra cravata, nedumerit de asemenea întrebare bizară.

– Petruță pe care l-am crescut eu nu purta gîtlegău ! urmă Zaharia Duhu. Era un copil desculț și cu gîtul gol. Acela a murit... Tu cine ești ? Ce cauți aici ? De ce l-ai omorît, să-i uzurpi locul ?

Oarba privea spre dînșii, cu ochii ei goi, din noaptea ei neagră. Luci fără sens rîsul dinților albi. Poate și mintea aceea de mult era tulbure.

Petru V. Tudose își șterse cu batista alt rînd de sudoare.

– De ce porți juvățul acesta la gît ?... Stărui Zaharia Duhu, trăgînd de capătul cravatei. Văd că e un juvăț de mătase, l-ai plătit scump și nu știi de ce-l porți... Nu te-a învățat de ce-l porți nici toată știința ta ?... Ce proastă știință ! Eu am aflat-o, cu toate acestea, tot dintr-o carte ! E semnul vostru. Al tău, și al lui Emil Sava, și al lui Iordan Hagi-Iordan, și al lui Dinu Grințescu, și al tuturora care vin să ne aducă binele nostru, după socotelile voastre ! Ați pus juvăț ca să arătați că v-ați despărțit inima de cap. Petruță pe care l-am trimis eu în lume nu purta cravată. De ce l-ai gîtuit să-i iei locul și cine ești tu?...

Zaharia Duhu trăgea de cravată și rîdea nătîng, cu rîsul lui Oarță.

Capitolul VI

S-a ivit o femeie cu nas și cu glas ascuțit.

Un vînt sunător și cald a topit nămeții, desfunînd puhoaiele munților. O săptămînă încheiată n-au mai contenit streșinile.

Pe urmă un ropot de ploaie spălă cele din urmă ochiuri zgurite de omăt în adîncile văgăuni. S-a înălțat într-o dimineață alt soare, cu fața primenită și rumenă, înțepungînd răsăritul cu suliți înroșite la jar.

Și iarăși a fost o primăvară lină, cum au mai trecut pe-aicea mii.

Din depărtări cu lumina toridă și albă, soseau osteniți cocorii în stoluri, să-și caute cuiburile lor vechi.

Uneori litera neagră scrisă pe cer se rupea deasupra Voievodesei. Stolul începea să plutească rotit, căutînd să priceapă aceste schimbări. Schelele negre, cazanele roșii, bălțile de catran și fumul vîrtos erau arătări străine și nepotrivite locului.

Căpitanul cel mai bătrîn, care cîrmuiește vîslirea peste pustiuri și mări, spunea celorlalți tineri, în limba lor de cocori :

„Se întîmplă lucruri ciudate !... Pe oamenii aceștia i-am găsit noi întotdeauna, urîndu-ne bucuroși bun venit, lîngă munții lor și apele lor, în sălașurile lor de verdeață. Acum li s-a întîmplat poate ceva rău și poate ceva fără de vindecare. Nici n-au ridicat ochii spre cer ! Nici n-au făcut semn cu mîna, că ne-așteptau, că ne-au văzut și că ne știu !... Merg toți cu ochii în pămînt, grăbiți și în straie urîte. Văd altfel de fețe și altfel de port. Sălașurile sînt scrumite și negre. Copacii sînt de cărbune. Fumul acesta ne înecă ; și auziți cum buhăiește de crunt o fiară cu pliscul de fier ! Pe-aicea, cînd eram eu tînăr, chema un bucium de stînă... Să plecăm mai departe ! Nu-mi pare cuminte să-nnoptăm în asemenea locuri vrăjmașe...“

Cercul rotit se desfăcea înșirîndu-sc în litera scrisă pe cer.

Iar stolul cocorilor pleca mai departe, spre locuri unde mai sînt cîmpuri fără catran și pajiști cu albe mioare.

Noaptea, alt stol trecea peste sat, cu scîncetul slab de copil, în afundul albastru.

Zaharia Duhu se deștepta în această chemare. Se răsucea, ascultînd suspinul văzduhurilor, amestecat cu foșnetul mătăsos de frunze.

Din nou, dintr-o pîclă adîncă și grea, mijea o geană mîntuitoare.

Primăvara, din cioatele putrede, vlăstarul dă colț fraged și viu. Primăvara, din coaja urîtă a crisalidei lipită de scorburi, se desfac fluturi și gîze cu aripi ușoare, străvezii, aeriene, gata de zbor.

Zaharia Duhu era un asemenea ciot putred, din care încolțește un asemenea vlăstar și din care se desprinde un asemenea zbor eliberat de coaja urîtă a crisalidei, unde aripile creșteau într-ascuns.

Din nou credea cu toată tăria.

„Am s-o găsesc anul acesta ! vorbea singur. Nici nu se poate să n-o găsesc !“

Acum vorbea singur, fiindcă nu-l mai asculta nimeni și nu-l mai înțelegea nimeni. Dar ce însemnătate mai poate să aibă aceasta ?

De îndată ce se zvîntase zăpada, comoara lui din adîncuri îl atrăgea iarăși pe cîmpuri, cu o putere magnetică și mai aspră.

O simțea pe aici, pe aproape. Mai mult decît întotdeauna, o știa pe undeva, așteptîndu-l.

N-o mai căuta pentru el. Nici pentru cărți și muzee. O căuta împotriva tuturor. O căuta dușmănos și avea nevoie s-o afle, pentru toți cei care nu cred și nu văd și-acuma îl socot un lunatic. O căuta ca s-o dăruiască acelora. Sau mai știa el cui ? În orice caz, pentru altceva, pentru alții, nu pentru sine.

Se răsucea în patul tare. Asculta chemările nopții. Asculta mișcările casei.

În încăperi, oarba bîjbîia asprimea pereților cu unghii uscate. Se deschideau și se închideau uși. În straiul de lînă neagră, fantoma se desprindea din întuneric să se topească în întuneric. Scociora în sertarele tăinuite, în oala cu cenușă și în perne cu pene. Acolo își avea dînsa ascunsă comoara ei de avară cu bani de argint și de aur ; care de mult nu mai umblă prin mîinile oamenilor, de cînd au ieșit numai bani de hîrtie și bani de tablă coclită.

Oarba îi numără, îi desparte, îi schimbă dintr-o ascunzătoare în alta ; se prelinge printre uși cu tusea ei seacă. Pe urmă, cu furca la brîu și cu fusul în mînă, așteaptă să se trezească viața casei, într-o singurătate fără somn, de strigoaică.

O dată cu soarele, Zaharia Duhu e în picioare. Strigă din cerdac, cu glasul înviorat de răcoarea acidulată a dimineții :

– Gata ești, Oarță ?

Nevolnicul apare de după șură, cu fire de paie mucede-n păr, cu sumanul tărcat de petcci și cu rîsul lui din totdeauna, nătîng :

– Îhî !...

Cu ochii bulbucați, așteaptă să-nțeleagă unde vor merge în această dimineață. Sus, la comoară, ori devale, la Leiba Țudic ?

– Ia cazmalele ! Ce-aștepți ?...

Așadar, merg la comoară ! Oarță se întoarce strîmbîndu-și gura pocită, cu rîsul pierit de pe buze. Adună uneltele și mormăie mînios. Acum și el, cît e de becisnic la minte, a început și el să priceapă că stăpînul caută ceea ce nu se poate afla.

Pe la spate, face semn oamenilor cînd trece, arătînd că n-are încotro : e slugă și trebuie să se supună la nebunia stăpînului. La Țudic ar avea dînșii ceva mai bun de făcut.

Dar de-o săptămînă s-a isprăvit cu Țudic. Zharia Duhu a jurat să nu mai calce pragul. A mai jurat și altă dată – iar atunci a uitat jurămîntul.

Aceasta o mai nădăjduiește Oarță încă o dată.

Și o nădăjduiește în drum. Căci, în fiecare dimineață, Zaharia Duhu o ia la drum cu pas sprinten, îndreptat de spinarea uscată, cu ochii senini și cu fața voioasă, sus la deal, spre săpăturile lui. Nu mai are nevoie de băutura mincinoasă, care aprinde sîngele și ațință mintea ca să mai deștepte din beznă o părelnică plăsmuire. Otrava aceea e bună ca să alunge o îndoială. Să-ți înșele cugetul cînd te temi să privești în el. E bună să-ți dea o încredere clătinată, ca totul să mai apară din nou, ușor de împlinit, firesc și aievea. De toate acestea simțea trebuință, pînă mai ieri. Din ziua cînd a împroșcat cea dintîi fîntînă de păcură, a simțit mereu trebuință.

Acum, o dată cu soarele primăverii, s-a aprins însă din nou și vechea arșiță lăuntrică în coșul pieptului. E poate suflul comorii, care se află pe undeva aproape și începe să se miște, părăsindu-și ascunzătorile umede și sorbindu-l spre dînsa.

În drum l-a întîlnit pe Gheorghieș Tălpăligă. Argatul a plecat într-o slujbă mai bine plătită, la sonde.

A lăsat în loc un frate mai mic, bolnăvicios și molîu.

Pentru gospodăria împuținată a Ruxandei Duhu e destul și atît.

Gheorghieș a dat bună dimineața și dă să treacă înainte. E îmbrăcat cu straie nemțești, cu gulerul verzui de celuloid

fără buton, cu pălăriuță mică de vînător. Straiele îi stau prea strîmte și prea scurte pe trup. Pumnii puternici îi spînzură afară din mîneci, cu un lat de palmă.

S-a travestit și el acum, ca domnul Nicachi Sacară ; dar pare foarte stîngaci și nu știe ce să facă cu mîinile roșii.

– Ce se mai aude, Gherghieș, cu povestea ta ?... îl întrebă Zaharia Duhu, oprindu-l din mers, după ce i-a măsurat îmbrăcămintea pocită. Ce se mai aude, bre Gheorghieș, amărîtule de tine ?

„Povestea lui“ e povestea Sandei.

E întîmplarea despre care vorbește și se minunează tot satul, măcar că se îmbulzesc de-un timp, atîtea alte întîmplări vrednice de minunări și de povestit.

– Ce să se audă ?... se înroșește Gheorghieș, privind în pămînt. Din rău în mai rău ! Sanda a fugit a doua oară la Văratec, să se călugărească, după cum a jurat. Dară nu i-o ținut mult liniștea și tihna ! A picat acolo într-o noapte badea Alecu Toader Precup și-o umflat-o pe sus. După ce a fărmat-o în bătaie, acuma zace la pat. Pe urmă, iară are să se ridice pe picioare, și iară a să fugă la mănăstire, și iară are s-o aducă badea Precup în pumni. Pînă cînd avem să ne facem amîndoi o samă, că altfel văd că nu-i chip !...

Zaharia Duhu, sub soarele cald de primăvară, simte în el atîta încredere și atîta bunătate și milă, să îndestuleze tot universul.

Spune, foarte firesc :

– Mai așteaptă, Gheorghieș ! N-ai să aștepți mult... Și tot ce ți-am făgăduit eu are să se împlinească.

Gheorghieș Tălpăligă face un semn de neîncredere sub pălăriuța mică și verde, cocoțată pe vîrful capului.

Pentru amarul lui, slabă nădejde de alinare înseamnă făgăduielile într-aiurea ale unui lunatic ca Zaharia Duhu.

Fostul stăpîn i-a hotărît odată, cînd venea de la Leiba Țudic, o parte din comoară, să-și dureze gospodărie și să-l șteargă din cale pe Nicachi Sacară, cu toată moșia, docarul, cravașa și jambierele lui. Aceasta și cu nimic totuna face ! Sanda s-a deșirat, cu fața prelungă ; a pierdut toată tinerețea nebunatică și e fata cea mai veche din sat. Celelalte, ieșite o dată cu dînsa la joc, s-au măritat

de doi ani și de trei ani. S-au ridicat altele, care joacă acuma după gramofon, poartă păr tuns, au ibovnici la fabrică și se îmbracă în fuste cu flori ca la tîrg. Sanda are să împletească printre acestea cosiță albă, dacă nu cumva Alecu Toader Precup, cuprins de lehamite, nu va lăsa-o într-o bună zi, bună plecată la mînăstire.

Acestea le gîndește Gheorghieș Tălpăligă, privind în pămînt și bălăbănindu-și mîinile tari, pe care nu știe unde să le pună.

Dar Zaharia Duhu i-a ghicit gîndul :

– Nu crezi, Gheorghieș ? N-ai văzut că aici e locul comorilor ?

– De... Omul e dator să creadă și ce nu-i de crezut ! rostește fostul argat.

Pe urmă, scoate un ceas de nichel, mare cît o ceapă și priponit în lanț. Se ghicește că e foarte mîndru de dînsul și că prin acest semn al civilizării se simte acum mai aproape de nivelul lui Nicachi Sacară.

Citește cifrele încordat, îl pune în buzunar cu luare-aminte și își cere iertare :

– Apoi vă las cu sănătate ! O sunat a doua oară buhaiul fabricii și nu capăt belet la control dacă-ntîrzii !...

Gheorghieș salută exemplar cu pălăriuța verde. Acum satul cunoștea alt ceasornic, în locul celui purtat de soare și stele, pe cer. Sună sirena de culcare și de deșteptare, de prînz și de cină.

Este o viață după program. Unii flăcăi au progresat, de la ceas, la bicicletă. În zestrea fetelor, în loc de vacă cu lapte, e moda gramafonului cu plăci havaiene. S-a deschis și o farmacie, cu doctorii pentru boli cu nume urît.

Zaharia Duhu dă bunădimineața părintelui Toma.

Nu întoarce capul. Știe că din urmă, părintele Toma Avramescu s-a oprit și-l privește cu milă.

Părintele e foarte bătrîn. Pe vremuri s-a aflat în mare dușmănie cu Antohie Duhu de la un pămînt. Din vrajba aceea, acum stinsă, nu s-a putut apropia nici de feciorul lui Antohie. Îi poartă însă grijă și durere de departe, căci e un slujitor a lui Dumnezeu, drept și blînd, cum puțini se află în tagma sa, nu un vămuitor al botezurilor, cununiilor, morților și praznicilor.

Iar Zaharia Duhu îi pregătește o bucurie la care nu se așteaptă. Biserica satului, cu hramul la Sfîntul Ilie, e mică, strîmtă și săracă. O biată bisericuță de lemn, cu acoperișul de șindrilă neagră și putredă, cu icoanele afumate și cu sfeșnicele de paltin. Înainte de război, părintele Toma a adunat gologan cu gologan, douăzeci de ani, să înalțe biserică de piatră și zid, cum se văd ruinele mai vechi din bătrîni, unde a fost altă dată un asemenea lăcaș de închinare, poate dărîmat de turci, poate mistuit de vreun foc, poate șters de pe fața pămîntului prin cine știe ce altă întîmplare cumplită și astăzi uitată. Truda părintelui Toma n-a fost deșartă. În preziua războiului a sfințit piatra de temelie. Dar temeliile stau și acum, ridicate de două palme.

După ce-a trecut vrajba războaielor, banul a căzut, și tot obolul de douăzeci de ani s-a fost socotit că nu mai ajunge nici pentru acoperișul de tablă. Oamenii au alte griji și alte trebuințî mai apropiate, ca să se mai gîndească la o biserică nouă, cînd nu prea calcă ei nici pragul bisericii vechi.

Pungile s-au strîns. Închisă a rămas și casa de fier a societății.

– Aici vă trebuie școală deocamdată, părinte !... A trecut vremea cînd într-un ținut aflai o sută de biserici și nu se găsea o singură baie... Școală, dispensar, casă de economie, o cooperativă de desfacere și consum !... a început să numere pe degete inginerul Dinu Grințescu. Întîi să le vedem pe acestea și numai pe urmă avem să ne întoarcem și la biserica dumitale... Fără supărare !...

A subscris cîteva mii de lei, iar temeliile se scufundă în părăsire.

Zaharia Duhu le știe prea bine toate acestea. Pentru o singură dată e de aceeași părere cu inginerul Dinu Grințescu. Simte și el aceeași evlavie pentru școlile de-a căror învățătură deplină fusese lipsit la vreme ; chiar dacă a altora învățătură la școlile înalte n-a însemnat pentru dînsul întotdeauna mare prilej de bucurie, cum se întîmplă de pildă cu diplomele și titlurile nepotului său Petru V. Tudose, de înveninată amintire. Dar această credință în întîietatea școlilor nu-l împiedică să pregătească o tîrzie alinare și pentru bătrînetele părintelui Toma, cu care nu

s-a aflat niciodată prieten. Comoara lui va fi de-acuma pentru asemenea ctitorii și binefaceri obștești. Va fi luată pămîntului, ca să fie dată oamenilor, obidiților, copiilor. Mai ales copiilor, vitregiți de soartă și lipsiți de înlesnirile învățăturii.

Poate de aceasta chiar, puterile adinci i-au ascuns comoara pînă acum cu atîta îndărătnicie... O căuta numai pentru mulțumirea lui strîmtă și neomenoasă. Pentru rafturi de muzeu, pentru o anume știință înghețată și măsluită de-un Petru V. Tudose, pentru lucruri uscate și moarte. Acum înțelegea s-o dea vieții și faptelor. Unei altfel de vieți și unor altfel de fapte, decît acele care-l scîrbesc în vale, fiindcă sînt după chipul și asemănarea domnului Emil Sava, a lui Iordan Hagi-Iordan și a inginerului Dinu Grințescu, cu toate lăcomiile lor, și dușmăniile lor, și deșertăciunile lor. S-au fălit c-au adus belșug și luminare de minte. Pe urmă-le, nu se văd decît vrăjmășii, și cazne, și ruinări, și numai o altfel de robie, de cum a fost cea de pînă mai ieri, a plugarilor. Comoara lor s-a dovedit cum o știa și-o temea ; din cele blestemate, cu legămînt de moarte și de suferință.

Comoara lui vă să fie curată și se va da lumii lipsită de ajutor și de apărare, fără să ceară zălog de vieți.

Zaharia Duhu călca în lumina primăverii, cu pasul ușor și cu fruntea înaltă. Trecuse de noroaiele negre, de copacii de cărbune, de cleiul care oprește tălpile lipite. În susul apei nu mai erau pecinginile de ulei. Pîrîul curgea străveziu, de cleștar, printre pietrele netede, printre sălcii pletoase, printre pajiști cu bănuți galbeni de păpădie. Aici totul mai rămase pur și intact. Pînă cînd, ca o boală slută a pămîntului, ulcerele din vale vor prinde să se întindă, din an în an și spre locurile înalte.

Oarță mergea mînios și smucit. El îndrăgise cîrciuma lui Țudic și nu înțelegea de ce stăpînul n-are atîta cumințenie să se bucure de bunătățile lumii, în loc să horhăiască pe coclauri și să-l osîndească la muncă fără folos.

La cotul lui Bălan, zvîrli jos uneltele, lepădă sumanul și sumese mînecile. Pîndi cînd Zaharia Duhu privea îndărăt, peste cîmpuri, scoase un șip și gîlgîi cîteva înghițituri pe ascuns. Căpătase patima spirtului, și el n-avea de ce face jurămînt să se oprească.

Iară măsurile le scria domnul Leiba Ţudic în condică, la socoteala stăpînului.

După ce-şi şterse gura clăbucită şi nasul, cu podul palmei, apucă unealta şi începu să izbească în lut. Zaharia purcese la fel. Era un loc unde n-au mai săpat niciodată. Un mal înalt şi rîpos, unde apa coteşte şi mănîncă din ţărm, într-o bulboană cu volburi. De ce a ajuns şi aci ? nici Zaharia n-ar putea spune. S-a îndreptat în cea dintîi dimineaţă, ca la un semn cunoscut.

Urme nu sînt. Cu atîta mai bine !

Pretutindeni unde-au fost urme, l-au înşelat. Lipsa lor nu poate decît să-i dea mai multă nădejde.

Se aude un cuc chemînd în pădure. Un viers gureş de pasăre răsună şi-n plopii de aproape.

Pe cerul înalt se scutură iarăşi salbele albe de porumbei. Nu mai sînt toţi albi : zăriţi de aproape, arată pete de păcură în catifeaua moale a penelor şi în mărgeanul şlefuit al picioarelor mici.

Dar sus, în bătaia luminii, străluceşte numai albul sclipitor de sidef.

Salbele cad, se înalţă, se rup din firul nevăzut, risipindu-se, din nou se înşiră să cadă departe pe cîmpuri. E-un joc necurmat şi zglobiu. Aproape e zbor mărunt de gîze. Zumzet de albine. S-au eliberat toate comorile primăverii. Viaţa mai poate fi luminoasă şi bună, cu toate arătările duşmane şi hîde, din vale.

Cazmalele izbesc cadenţat.

În vremea aceasta, în cerdacul mătuşii Ruxanda, au năvălit oaspeţi gălăgioşi şi neaşteptaţi.

A sunat o goarnă de automobil la poartă. Fratele lui Gheorghieş Tălpăligă, somnoros şi molîu, abia se mişca trăgînd zăvoarele şi drugii.

– De unde te-au cules, aşa adormit, mă urîtule ?... strigă Petru V. Tudose, sărind în pardesiu de voiaj, cu caschetă, şi grăbind să-i dea ajutor. Unchiul Zaharia e acasă ?...

– Apoi, el îi pe dealurile lui, că nu mai stă acasă de cînd s-o tochit omătul !... făcu băiatul, arătînd undeva, spre dealurile lui Zaharia. Da pot să mă duc şi să-l chem !...

– Ba să nu faci una ca asta ! porunci enigmatic Petru V. Tudose şi anunţă bucuros persoanelor din automobil : Auziţi ? Am nimerit bine ! Onorabilul nu este acasă. O să putem întruni mai întîi un mic consiliu între noi...

În capul scărilor, mătuşa Ruxanda apăruse în straiul negru de lînă, pipăind stîlpii şi căutînd spre zvonurile de jos, cu ochii ei orbi.

– Tu eşti, Petruţă, maică ?

– Eu, mătuşico !... Eu... şi am venit cu lume nouă. Poate îţi era dor de Madala ?... Mi-ai spus că vrei s-o cunoşti pe Cecil...

Petru V. Tudose întinse mîna, ajutînd femeile să coboare dintre pleduri şi pardesie.

Pe urmă, urcă scările şi le înfăţişă oarbei, ca pe nişte manechine împinse de spate, fiindcă nici una nu ştia cum e mai potrivit să stea înaintea unei bătrîne fără vedere.

– Madala, mătuşico ! Madala, favorita matale...

– Madala ?... repetă mătuşa Ruxanda, cu o mulţumire bucuroasă care-i dezveli dinţii neaşteptat de albi şi intacţi. Madala, tu eşti, copilo ?

Madalei i se păru absurd că o oarbă mai poate să se bucure de ceva şi să surîdă.

Degetele uscate căutară în gol, pînă ce-au atins haina, s-au urcat spre umeri, pe gît, spre obraz, pipăind trăsurile şi ochii.

– Eşti mai naltă decît mine, Madala ! Şi degetele mele îmi spun că te-ai făcut mai frumoasă... Dar de ce eşti aşa de slabă ?... Aceasta nu-mi place, Madala !...

Madala surîdea şi ea, dar ostenit şi trist, oferindu-şi obrazul falangelor osoase, care căutau pe trăsăturile de-acum chipul celeilalte Madale.

Avea ceva dureros şi crispat în această frumuseţe prea timpuriu atinsă de ofilire. Chiar degetele unei oarbe ghiceau dedesubt o frăgezime care-a murit.

– Şi Cecil, mătuşico, şi Cecil !... stărui Petru V. Tudose, nerăbdător să-şi prezinte tovarăşa lui de viaţă, despre care povestise atîtea amănunte de mirare şi de laudă. Şi Cecil, mătuşico !...

Degetele mătuşii Ruxanda simţiră îndată altfel de făptură, virilă, încordată şi cu ţesăturile dense la pipăit.

– Tu eşti mititică şi trebuie să fii o iuşcă de femeie !... Aşa-mi place şi mie să fie o nevastă la casa omului...

Cecil rîdea alintat la gîdilarea degetelor.

Oarba îi pipăi nasul cam prea lung, buzele cu o umbră negricioasă de mustăţi, tot capul mic şi ascuţit de rozătoare.

Era într-adevăr altfel de femeie, măruntă, dar vibrînd ca un arc încordat. Se înţelegea că nu-i o fiinţă din cele care se lasă strivite de viaţă, cu resignare pasivă.

– Să-ţi trăiască, Petruţă ! Şi să vă dea Domnul fericire !

– Fericirea e mai bine să şi-o facă omul, decît s-o aştepte de la Domnul ! rosti Cecil, izbucnind într-un rîs plin de totală încredere în sine şi aforismele sale.

– Dacă e vrednic şi dacă poate !... consimţi bătrîna, clătinînd din cap şi oftînd.

Pe urmă, adăugă :

– Să intrăm în casă. Dar înainte de toate vă rog să iertaţi cele ce-aveţi să vedeţi aici şi să cunoaşteţi... Ca într-o casă de oarbă, cu feciorul zălud...

– Stăm aci ! se împotrivi Petru V. Tudose. Mă duc eu să aduc scaune... Ne mai bate soarele şi Madala poate să vadă de la înălţime tot ce-a săvîrşit, în doi ani, mintea şi energia lui Dinu.

Petru V. Tudose intră în sală să cărăbănească scaunele.

Apăru îndată, fără pardesiu, împărţind locurile, cu siguranţa unui om care e hotărît să se simtă la el acasă.

– Şi inginerul n-a venit ? De ce nu mai vine pe la noi ?... întrebă mătuşa Ruxanda, îndreptînd ochii fără vedere spre locul Madalei.

– A venit cu noi !... Dar l-am lăsat la birou... vorbi Madala şi nu mai avu nimic de spus.

Ea nu se uitase în vale, spre priveliştea arătată de Petru V. Tudose. Părea străină de tovarăşii cu care sosise. Era absentă de la vorbele lor. Sunetele o ajungeau de departe.

Răspunsul îl continuă Cecil, răsucindu-se cu neastîmpăr pe scaun, după ce-şi schimbase de două ori locul, pînă ce se socoti satisfăcută de poziţia strategică în mijlocul tuturor.

– Soţul Madalei n-a venit pînă aci, mătuşico, fiindcă îmi pare că i-a declarat un război de moarte unchiului

Zaharia ! A crezut mai bine să înlăture o întîlnire neplăcută. În definitiv, după cîte am auzit, unchiul Zaharia e în război cu tot universul.

– Aceasta o știu, copilo !... oftă mătușa Ruxanda, dreaptă și nemișcată pe scaun, cu mîinile pe genunchi. O știu și o plîng...

– Și tocmai de aia am venit noi ! continuă Cecil, îndreptîndu-și nasul ascuțit în direcția oarbei. Am venit să încercăm o înțelegere și o pace. În definitiv, e ultimul prilej care i se mai oferă. Madala poate să lămurească aceasta !

Madala privi vîrful pantofilor, chinuind un nasture de mănușă, ca o vinovată chemată să dea socoteală de faptele ei.

Dar nu lămuri nimic.

– Văd că pentru dînsa e greu să explice asemenea lucruri !... surîse cu oarecare compătimire Cecil. O să mă fac eu avocatul Madalei. Îmi dai voie, prietenă ?

O privire rănită fu tot răspunsul. Oarba nu o văzu.

Dar printr-o comunicare misterioasă o simți. Întinse mîna de pe genunchiul ei pe genunchiul Madalei și o dezmierdă ca pe-un animal bolnav.

– Biata Madala !... Ce este cu tine, copila mea ?

Cecil ridică nasul ascuțit.

Nu era timp pentru asemenea întrebări. De aceea se uită sever la mîna mătușii Ruxanda.

Și prin altă misterioasă comunicare, oarba simți apăsînd-o privirea aceasta și își retrase mîna intimidată.

Petru V. Tudose admiră, în extaz, chipul cum Cecil știa să-și impună cu energie autoritatea. Nu mai avu nici o grijă și se rezemă cu beatitudine de spătarul scaunului, surîzînd cerului și viitorului.

– Uite, pentru ce am venit, în definitiv, mătușico !... începu Cecil, care părea întru toate stăpînă pe sine, în afară de acel „în definitiv“, revenind ca un tic în toată vorbirea. Întreprinderea de aci, cu societatea, sondele, rafinăria și tot ce se vede, toate se datoresc, în definitiv, inginerului Dinu Grințescu... Dar sînt în mîna unui om foarte puternic și foarte primejdios. Un om care nu cunoaște milă de cei slabi și care se leapădă foarte ușor de prieteni și de tovarăși. Acest om este Iordan Hagi-Iordan ! E cunoscut și temut de tot Bucureștiul... Pînă acum nu

i-a stat nimeni în cale. Și, în definitiv, au încercat destui, cu deosebite puteri și cu însemnate arme. A trecut peste toți ! Poate ai aflat ce s-a întîmplat cu prefectul dumneavoastră ? Cu domnul Emil Sava...

– Cunosc faptele... mărturisi mătușa Ruxanda, care, din chilia ei de oarbă, afla și știa ceea ce nu știu și nu află adesea nici cei cu ochi teferi și buni.

– Cu atît mai bine ! N-am nevoie în acest caz să mă întind cu prea multe explicații. Iordan Hagi-Iordan l-a folosit. Și cînd nu i-a mai făcut trebuință, l-a lepădat... În definitiv, aceasta e legea vieții ! Iordan Hagi-Iordan i-a pus o condiție. Să se mulțumească cu a douăzecea parte din dreptul lui. Și prefectul dumneavoastră n-a avut încotro ! A trebuit să primească... Acum a trecut altul la rînd. Și acest altul e soțul Madalei...

– Aceasta nu mi-am închipuit-o ! se minună oarba, încrețindu-și cutele frunții, să vadă limpede în întunericul priceperii sale bătrîne și slabe.

– Nu și-a imaginat-o nimeni și cu toate acestea așa este ! urmă cu înfocare Cecil. În definitiv, cel care și-a închipuit-o mai puțin a fost Dinu Grințescu. El nu și-a luat nici o măsură de prevedere... Nu s-a gîndit la foloase. S-a gîndit numai la cele ce a putut săvîrși acilea. Pentru aceasta n-a cunoscut plăcere. Pentru aceasta și-a lăsat nevasta singură și departe... Madala, în definitiv, poate spune ce înseamnă depărtarea și singurătatea pentru o femeie tînără, care are dreptul la viață !... sublinie cu rece cruzime Cecil, îndreptîndu-și nasul ascuțit spre prietenă.

Madala își astupă ochii, strîngîndu-și între degete tîmplele, ca și cum ar fi vrut să descleștеze cercul dureros al unei migrene.

De fapt, își ascundea într-adevăr ochii, să nu primească asupră-i privirea prietenei cu nasul ascuțit.

Totul fusese pus la cale de dînsa. Și totul se desfășura cu o diabolică precizie, așa cum o voise această prietenă.

În viața ei depărtată și singură, despărțită luni și luni întregi de-un bărbat mai în vîrstă și stăpînit numai de sondele și de planurile lui, se petrecuse ceva trist, înfricoșător și irevocabil. Era o greșală, pe care știuse că avea s-o plătească poate cîndva. Nu-și imaginase însă termenul atît de apropiat și de neîndurat.

Cecil intrase în casa ei. Devenise prietena nedesprărțită. Adulmecase cu nasul subțire. Adunase știri, adunase fapte. Și pe urmă pusese un preț tăcerii.

Nu-l rostise direct. Nu era atît de naivă și lipsită de tact.

Așteptase un ceas ca acesta, cînd ingincrul Dinu Grințescu se afla la strîmtoare și la deznădejde. Îl lăsase mai întîi să-și frîngă mîinile și să epuizeze toate mijloacele lui.

Pe urmă, găsise ea soluția și a propus-o cu nevinovăția cea mai desăvîrșită : „Aceasta numai Madala poate s-o facă ! Pe sora lui Alexandru Opriș nu poate s-o refuze Zaharia Duhu... O iubește și bătrîna. Amîndoi vorbesc cu mare drag de dînsa, după cît mi s-a spus. Are să ceară și are să fie ascultată.“ Iar Madalei îi amintise : „În definitiv, ești datoare să faci măcar atît pentru Dinu. Și nu e pentru el numai ! E pentru liniștea voastră și pentru deplina ta libertate.“

Inginerul Dinu Grințescu consimțise, fiindcă înainte de toate el voia să-și salveze opera lui. Iar Madala fusese tîrîtă în acest clește aici.

Cecil așteptă cu neîndurare pînă ce prietena ei își dezveli ochii.

O împunse o singură dată cu privirea, pe urmă continuă senin :

– Madala, așadar, după cum spuneam, în definitiv, cunoaște mai bine decît noi cu ce preț soțul ei a săvîrșit miracolul care se vede în vale !... Pe Hagi-Iordan, aceasta îl interesează foarte puțin. Acum tot el pune condiții, fiindcă tot numai el e apărat de acte și de contracte. Iar condițiile acestea sînt doar ceva-ceva mai bune decît cele acceptate la strîmtoare de prefectul dumneavoastră și asociatul său, Emil Sava, cînd i-a pus sula în coastă. În definitiv, marele brigand se simte tare și se știe sigur !... I-a dat și un termen de gîndire. Trei luni... În trei luni însă multe se pot întîmpla. Aceasta tot, în definitiv, a uitat-o Iordan Hagi-Iordan, marele brigand.

Cecil rîse ascuțit, cu ochii micșorați, bucurîndu-se de ceea ce-a scăpat din vedere Iordan Hagi-Iordan, marele brigand.

Oarba aștepta cu mîinile pe genunchi, în straiul negru, încruntîndu-și sprîncenele și fruntea, să citească prin nevă-

zut unde vrea să ajungă această ferneiușcă ascuțită la glas, la nas și la minte.

Vorbitoarea privi rotund la ascultători, mișcă scaunul și se plecă spre mătușa Ruxanda, să dea o mai tăinuită însemnătate celor ce-avea să urmeze.

Continuă cu glas scăzut, ca și cum s-ar fi temut să nu tragă cu urechea vreun spion al marelui brigand :

– În definitiv, Hagi-Iordan a uitat că multe se pot întîmpla în trei luni și ne-am gîndit să i-o amintim noi... Totul depinde de unchiul Zaharia ! Că a păstrat pămînturile, atîta vreme, a fost, după părerea tuturor, un rău... Dar se dovedește acum că a fost un mare bine !... Soțul Madalei a cercetat din nou cu aparatele sale. Și acum știe ceea ce încă nu știe Iordan Hagi-Iordan. Anume că zăcămîntul principal se află sub pămîntul unchiului Zaharia. Pricepi, mătușico ?...

– Urmează ! rosti laconic avara.

– Urmez ! surîse Cecil, aruncînd o privire triumfătoare spre Petru V. Tudose, care se lăsa legănat de dulci proiecte, ca orice nepot unic al unui unchi cu perspective de arhimilionar. Urmez, și iată ce am descoperit noi ! Dacă mîine, bunăoară, se prezintă inginerul Dinu Grințescu la Hagi-Iordan, cu o împuternicire de la unchiul Zaharia, toate lucrurile se schimbă. Pun dînșii, pune unchiul Zaharia și pune Dinu Grințescu, condiții : „Ori ne primești în tovărășie, cu drepturile noastre, ori tratăm cu alte societăți și îți aducem aci mosafir străin !“ Dinu Grințescu poate aduce în trei zile contract cu o societate concurentă și, în trei luni, poate da drumul la o sondă, la două, la zece, care să lase în urmă tot ce s-a făcut acilea pînă acum. E, în definitiv, o ocazie unică pentru unchiul Zaharia... Singura ocazie să pună în valoare pămîntul, cum n-are să-i mai ofere nimeni preț și parte. Și face în același timp serviciu unui prieten care nu i-a voit decît binele. Unui prieten și Madalei. Mai ales Madalei !... Nu, Madala ?...

Sora lui Alexandru Opriș tresări, întoarsă dintr-o altă lume unde era călătorită.

Răspunse repede, dezvinovățindu-se parcă :

– Da, da ! Desigur...

Poate nici nu auzise și nici nu știa la ce întrebare a răspuns.

– Pentru aceasta am venit, mătușico ! Ne-am sfătuit toți și am găsit cu cale să nu mai lăsăm să treacă asemenea prilej. Altfel, pămîntul unchiului Zaharia e destinat să ajungă tot în mîna lui Iordan Hagi-Iordan. Cînd o vrea el și cum o vrea el !... Unchiul Zaharia, singur și cu grija numai la pustia aia de comoară, nu e de talie să lupte cu un asemenea mare și nerușinat brigand... În definitiv, putem spune că am venit să-l apărăm !

Mătușa Ruxanda ridică ochii spre soare, în a cărui lumină ea singură putea să privească fără clipire. Își stăpîni tremurul glasului. Întrebă :

– Și cam cît să facă pămîntul acesta ?

– Cincisprezece, douăzeci, poate treizeci de milioane. Poate mai mult. Sub nici un cuvînt, bărbatul Madalei n-are să-l lase pe unchiul Zaharia să vîndă. Are să intre la parte și o să curgă sondele... Rămîne acum, în definitiv, să-ți dai și dumneata o părere, mătușico ! La dumneata ne-am gîndit întîi.

Oarba vorbi :

– Vă mulțumesc.

Cecil nu-și putut stăpîni zîmbetul de satisfacție. Privi cu triumf la cei doi tovarăși de drum ca la doi complici.

Dar bătrîna continuă :

– Vă mulțumesc. Însă mă tem că ați făcut un drum de pomană. Eu îl cunosc pe Zaharia, cum nu-l cunoașteți. Nu este cineva pe lume, de care să asculte el. Nimeni nu poate să-l scoată din rătăcirea lui.

– Avem cu noi pe Madala !

Madala imploră cu privirea un ajutor de undeva.

Dar Cecil continua cu răceală, depărtîndu-și scaunul și bătînd cu degetele în grinda cerdacului, ca pe clapele unui clavir.

– Dacă nu pentru ochii Madalei, are s-o facă aceasta, în definitiv, pentru sora celui mai bun prieten al său, care a fost Alexandru Opriș.

În ochii Madalei luciră lacrimi.

De unde și cum le ghici oare oarba ?

Căci mătușa Ruxanda i-a pus din nou mîna pe genunchi, cum se dezmiardă animalele bolnave, care nu pot spune ce au și în ce parte le doare :

– Biata Madala !... Eu nu te-am ştiut aşa de tăcută, copila mea...

Pentru o clipă, şi numai pentru această fiinţă, mătuşa Ruxanda uitase că tustrei aceşti călători au venit să-i dea mînă de ajutor neaşteptat, într-o luptă a ei veche, în care pusese toată înverşunarea de oarbă.

Cecil fixă mîna înduioşată, cu dezaprobare. Mîna oarbei se retrase.

A fost ca un contact rupt.

Bătrîna se întoarse la îndîrjirea din totdeauna.

– Şi dacă el nu vrea să ştie nici acuma, de toate aceste ?

– Pentru oamenii care nu ştiu să-şi apere singuri interesele lor, legea dă putere să i le apere alţii cu sila ! glăsui ascuţit Cecil. Îi ia dreptul şi îl trece altora mai capabili. Legea, în definitiv, te apără de răufăcători. Te apără cu atît mai mult şi mai uşor, cînd răufăcătorul ăla eşti tu !... Pentru aia, în definitiv, sînt epitropi, consilii, puneri sub interdicţie... Şi pentru asemenea oameni s-au făcut ospicii...

Cuvintele au trecut şuierat, ca o ameninţare de viperă cînd se ridică în vîrful cozii ; pe urmă, vipera a căzut între toţi şi s-a strîns încolăcită la picioarele lor.

Nimeni nu mai privi la nimeni.

– Astfel de vorbe mi le-au mai spus şi alţii ! mărturisi într-un tîrziu mătuşa Ruxanda, frămîntîndu-şi degetele uscate. Mi le-a spus şi feciorul vechilului, Nicachi Sacară. Le-am ascultat şi le-am muncit multe nopţi nedormite în mintea mea bătrînă şi slabă. După care, am înţeles că eu nu pot să-l cer dus la casa nebunilor. Îl plîng şi mă plîng... Dară ce poate să facă o mamă fără vedere împotriva unui copil fără minte ?... Mă simt la sfîrşitul vieţii şi nu-mi este uşor să-mi încarc sufletul cu un păcat...

– S-ar spune că vorbeşti acum pentru Iordan Hagi-Iordan ! o împunse indignată Cecil.

Oarba întoarse faţa, căutîndu-i privirea :

– Ştiu, copila mea ! Dar aceasta nu le poate înţelege decît o mamă.

Cecil îşi dădu seama că a pornit pe o cale spinoasă şi greşită.

Trase scaunul aproape și spuse cu insinuantă blîndețe :

– Mătușico, nu este vorba de așa ceva ! Să sperăm că vom putea să ajungem la o înțelegere cu unchiul Zaharia, fără să-i amintim ce spune legea... Aceasta, însă, să ne rămînă ca o ultimă armă.

– Vină alții s-o facă ! rosti bătrîna. Eu tăria aceasta n-o am. Mi se pare că-i aud pașii...

Toți, în afară de Madala, priviră spre poartă.

Zaharia Duhu venea cu un braț de lăcrămioare și cu fața copilăros luminată. Încheiase ziua fără nici o izbîndă, dar neizbînda nu-i știrbise nimic din noua încredere, nou înviată. Întîlnise în drum o ceată de băieți și de fete, întorcîndu-se din luncă, cu mănunchiuri de lăcrămioare. Le împărțise tot mărunțișul din pungă și aducea florile pentru casa pustie și mucedă, de unde-au fost de mult izgonite.

Cînd dădu cu ochii de automobil, se încruntă. Cînd văzu oaspeții în cerdac, lepădă florile jos, pe potecă.

Oarță, din urmă, călcă peste ele, cu opincile late și sparte.

– Bine te-am găsit, unchiule ! strigă Petru V. Tudose din cerdac, scoborînd scările. A venit să te vadă Madala. Și a venit să te cunoască nevastă-mea, Cecil.

Zaharia Duhu privi lung la cravata nepotului. Petru V. Tudose făcu un gest involuntar cu mîna, să și-o apere.

Zaharia înțelese și surîse, iertîndu-l. Întrebă cu o presimțire :

– Mă rog, ce s-a întîmplat nou, de v-a pălit iarăși dragostea de-un nebun ca mine ?

– Dar nu s-a întîmplat nimic, unchiule ! protestă Petru V. Tudose. A fost o dorință a Madalei. I-am ținut tovărășie pînă aci. Cecil a venit...

Cecil îi reteză vorba din gură ieșindu-le înainte, pe trepte:

– Cecil a venit să-ți ceară găzduire, pentru mai multă vreme, unchiule !... Ce zici de nepoată ? După cum mă privești, înțeleg că n-am să mă bucur de prea multă simpatie. Aceasta, în definitiv, nu împiedică să-ți săruți nepoata pe frunte, căci eu nu mă pot împăca cu ideea că am un unchi uricios și ursuz...

Femeiușca vorbea repede, dînd din mîini, răsucind ochii și nasul ascuțit, înălțîndu-și fruntea sub buzele lui Zaharia Duhu. Intra în planul ei această primă întîlnire, zgomo-

toasă şi expansivă. „Trebuieşte să-i iau glasul ! explicase soţului său Petru V. Tudose. Primul schimb de cuvinte e, în definitiv, hotărîtor. Dacă-mi asigur ascendentul în cel dintîi sfert de oră, raportul acesta de forţe nu-l mai poate răsturna nimic şi nimeni, pe toată viaţa."

Socotelile preascuţitei stratege Cecil erau bune şi conforme manualelor de psihologie, cît şi celor de tactică şi strategie.

Realitatea se arăta deocamdată însă mai puţin simplă.

Zaharia Duhu o măsură din creştet pînă în tocuri, lăsă fruntea să-i treacă sub buzele lui fără să o atingă şi începu să urce scările, ignorîndu-i prezenţa. Cecil rămase în urmă, gesticulînd.

Madala se ridică de pe scaun şi întinse amîndouă mîinile cu o bucurie venită de departe-departe, dintr-o copilărie abolită.

Dar în aceeaşi clipă, îşi aminti pentru ce se afla aci şi în ce tovărăşie. Mîinile căzură şi ochii nu cutezară să înfrunte ochii lui Zaharia Duhu.

S-au aşezat toţi pe scaune şi toţi au tăcut, stînjeniţi. Prietenul lui Alexandru Opriş nu-şi putea desprinde privirea de la sora lui Alexandru Opriş.

Părul văpsit şi roşcat, fardul obrazului, cutele fine din jurul pleoapelor, crispaţia dureroasă a trăsăturilor, osteneala prea timpurie şi desprinderea resignată de viaţă – în ce oare din toate acestea mai supravieţuia ceva din Madala cu guler alb spumos, sosită aici într-o primăvară cu mult soare, să se bucure copilăros de flori şi lumină, de cîmpuri şi mieluţele albe cu canaf în ureche, de-o brăţară veneţiană de pe vremea lui Lorenzo Celso ?

Cecil îşi recăpătă glasul. Clătinînd cu enervare piciorul pus peste picior, ridicînd nasul ascuţit :

– Unchiule Zaharia, tocmai stăteam aci şi admiram pe vale opera prietenului dumitale, inginerul Dinu Grinţescu ! Madala are de ce să fie mîndră de un asemenea soţ ! E o operă grandioasă... Acum îl înţeleg mai bine de ce ne spunea el că-i pare o crimă monstruoasă şi o trădare de umanitate cînd vede pe cineva lăsînd să se piardă nefolosită o forţă a naturei.

Zaharia Duhu privi stăruitor la piciorul clătinat ritmic.

– Poate că are dreptate ! încuviință. Dar nu înțeleg de ce mi-o spui mie ? Mă uit la piciorul dumitale. Și mă miră că nu te-ai gîndit să te duci și să-l rogi să întrebuințeze într-un fel risipa asta de energie. Un om ca el, care nu vrea să se piardă nimic, pentru binele țării și al omenirii, ar putea să prefacă la clipeală nerăbdarea dumitale în electricitate, bunăoară !...

Nevasta lui Petru V. Tudose își întrerupse ticul piciorului, înfigîndu-și unghiile în grinda de lemn.

Își ascunse înciudarea și ura, sub un surîs nevinovat, ca o mînă care se apropie furiș de-o armă ascunsă.

– Aceasta e o glumă foarte nostimă ! recunoscu, răsucind nasul către toată asistența. Am să 'i-o spun numaidecît și ideea o să-l înveselească.

– Dacă atîta așteptată el de la mine, sînt bucuros că în sfîrșit am să-i fiu și eu în viață, o dată, pe plac.

– Nu, unchiule !... Nu așteaptă numai atît ! își apropie Cecil scaunul și nasul. În definitiv, Madala se află aci pentru altceva. Și fiindcă ea e timidă și puțin pricepută, m-a rugat pe mine să-i servesc de avocat. Nu ? Madala ?...

– Da, da ! Firește !... aprobă Madala, tresărind și mișcîndu-se de pe scaun, cu gîndul absurd că uneori ajunge să schimbi poziția prin somn, ca să înceteze un coșmar atroce.

Dar visul rău nu se risipi.

Cecil era în mijlocul tuturor și glăsuia, punctînd fiecare argumentare cu gesturi mărunte și repezi. După primele cuvinte, Zaharia pricepu de ce-au venit, și, în loc să asculte, rămase privind cu dureroasă mustrare la Madala.

– Asculți, unchiule ? înaintă Cecil cu scaunul.

– Da, da !

Și Zaharia Duhu nu-și desprindea ochii de la ochii Madalei. Numai el de aci își amintea tot ceea ce alții au uitat sau nici n-au știut. Copilul acela de atunci, Petruță, cu pălăriuța lui rotundă și cu straiele albe, putea fi oare același cu străinul acesta cu fața pătrată, pîndindu-i cu lăcomie un semn de aprobare ? Ce căuta femeia aceasta cu nasul ascuțit și cu glasul scrîșnind ca sticla pisată ? Madala aceasta, cu fața văpsită, cu păr roșcat și cu mărunțele-i cute din jurul pleoapelor, cum mai putea oare dori ceva, în numele celeilalte Madale ? Nu-și mai amintește

nimeni de Alexandru Opriș ? Tot ce-a adus odinioară cu el, bun, luminos, generos, a luat indărăt cu dînsul, să rămînă pierdut ?

– Asculți, unchiule ?... Madala îți cere un răspuns, de care în parte depinde și soarta ei. Căci, în definitiv, soarta ei e legată de a lui Dinu. Nu-ți cere răspunsul neapărat astăzi. Peste o săptămînă, două... Ea pleacă. Eu însă m-am înțeles cu mătușica să rămîn citeva zile, pînă după Paști. Și cînd vei lua o hotărîre, îi expediez o telegramă. Nu. Madala ? Nu, unchiule ?

– Da !... da !... au răspuns în același timp, tot atît de îndepărtat și absent, și Madala, și Zaharia Duhu.

– Atunci pot pleca ? Mă așteaptă Dinu ! respiră ușurată Madala.

Începu să caute oglinda în poșetă, ca să-și împrospăteze roșul de buze și pudra obrazului. Oglinda lipsea. Geanta prietenei rămăsese în automobil.

Petru V. Tudose porni grăbit pe scări s-o aducă.

– Nu-i nevoie. Am eu o oglindă anume pentru Madala !... vorbi fără sens Zaharia Duhu.

Și intră în casă, întorcîndu-se cu un portret, sub geam de sticlă, cu rama lată. Portretul Madalei, care a luat ființă printr-o magie, diafan și mai viu decît viața, din boielile grosolane ale lui Petruță, într-o primăvară lină cu flori albe de cais.

Madala aruncă o privire distrată. Împinse portretul pe marginea mescioarei, surîzînd silit, de politețe, ca de o altă glumă a maniacului Zaharia Duhu.

Își găsise în sfîrșit oglinda, o rezemase de poșeta culcată pe masă și își renovă roșul buzelor, albul obrazului, trandafiriul pometilor. Nici Petru V. Tudose nu fu curios să se uite la tabloul cel de odinioară. Pentru toți nici nu exista. Nu mai aveau ochii să-l mai recunoască. Erau stăpîniți numai de gîndul, de grija, de fapta pentru care-au venit.

Aceasta îi păru lui Zaharia Duhu clipa cea mai cutremurată dintr-acea zi de primăvară cu atîta lumină, care se scufunda iarăși în neguri.

Tot ce-a rămas din Madala era mort, șters, dispărut, în femeia aceasta cu părul stacojiu, mișcîndu-se hipnotic sub ochii prietenei cu nas ascuțit. Madala cea adevărată

se află sub geamul de sticlă, cu sînii nubili, cu gîtul zvelt, cu ochii scăldați în lumina primăverii de-atunci, cu toată copilăroasa bucurie a brățării venețiene. Madala cea adevărată, sustrasă ceasului fugace, descompunerii triste, ispăşirilor hîde.

Nimeni din cei care-au trăit ziua de-atunci, nimeni nu mai există. Sînt morți. Mort Alexandru Opriş ! Moartă Madala ! Mort Petruță cu pălăriuța rotundă şi cămaşa albă de in ! Mort Zaharia Duhu ! Şi oarba cu ochii ei morți.

Numai Madala cea adevărată surîde luminos într-o lumină cristalină.

Nimeni n-a înțeles-o aceasta. Nici n-a văzut-o aceasta. Nici nu s-a înfricoşat de aceasta.

Portretul stătea culcat pe masă, sub ochi tot atît de orbi ca ai oarbei.

Madala a respins cu indiferență chipul ei adevărat şi etern, singurul pentru care trecuse prin viață ; ca să-şi caute într-o oglinjoară lată de-o palmă chipul ei muritor şi mort înainte de-a fi murit.

Zaharia Duhu simți deodată o nemărginită milă pentru toți oamenii aceştia, care pe el îl socoteau nebun.

Ce căuta printre ei ?

Rosti :

– Să mă iertați... Am de mers într-un loc, unde sînt aşteptat !

Făcu semn din cerdac lui Oartă.

Plecară pe drum scurt, prin livadă, de-a dreptul, unde era acum potecă bătută. Nevolnicul se bucură, gilgîind în gîtlej un mormăit de mulțumire. Ştiuse el bine oît țin jurămintele stăpînului !

– S-au dus la Țudic, la crîşmă ! oftă oarba. De-acum nu mai vine acasă pînă după miezul nopții.

– Trebuie să punem nițică ordine şi în chestia aceasta ! hotărî Cecil.

Pe urmă, porni pe jos, s-o însoțească pe Madala pînă la şoseaua principală şi să-i repete ultimele sfaturi. Îşi lepădase pălăria. Dădu o poruncă ascuțită argatului molîu şi somnoros.

Nu trecuseră trei ore de cînd a sosit, şi ea se simțea aici cu puteri de stăpînă.

Automobilul venea încet, din urmă.

La răscrucea şoselei, Cecil se opri. Arătă cu însufleţire miracolul săvîrşit de inginerul Dinu Grinţescu. Miracol care trebuie numaidecît salvat din ghearele odioase ale lui Iordan Hagi-Iordan, marele brigand.

– Înţelegi, Madala ? Dacă o să stai tot timpul ca un manechin, n-am făcut nimic ! E neapărat nevoie să mai rămîi. O zi, două, zece... Sfătuieşte-te cu Dinu. Şi întoarce-te în fiecare zi la noi. Pentru tine, pentru Dinu, pentru noi toţi, pentru aceasta...

Mîna cuprinse circular priveliştea.

Madala asculta, privind în pămînt resignată. Atunci descinse la picioarele ei, în pulbere, un porumbel alb. Căzu aproape atingîndu-i obrazul cu mătasea aripelor. Căzu şi se zvîrcoli o singură dată.

Apoi rămase neclintit în ţărînă, cu pliscul rostogolit moale într-o parte, cu picioarele de mărgean zgîrcite, cu pînteculsidefiu unde se vedeau pete negre de catran.

Pasărea moartă părea aruncată de o mînă nevăzută ; un semn fatidic şi ameninţător.

Madala se scutură străbătută de-o înfiorare.

– Sîrma electrică : înaltă tensiune ! explică prozaic Cecil.

Şi atinse porumbelul cu vîrful pantofului, să se convingă că într-adevăr era mort.

Capitolul VII

Primăvară dulce, fiul meu prea dulce, frumuseţea ta în Pămînt ţi-au pus...

Zaharia Duhu avea acum un stăpîn nou şi aprig. Mai ascuţit în glas şi mai iscoditor la ochi, decît fusese pe vremuri mătuşa Ruxanda, cînd satul, în floarea ei de putere şi de străşnicie, o poreclise, „calul dracului".

Cecil se instalase cum a anunţat şi dovedi, în cîteva zile, că n-a venit să doarmă. Puse orînduială în uşile vraişte, înfipse la brîu veriga cheilor, încinse şorţ şi îşi înfăşură părul într-o basma albă cu tiv de dantelă ; stîrni fiecare lucruşor din locul lui vechi să-i găsească altul nou şi mai potrivit.

Începă cu stropșeli repezi argatul somnoros și moliu – cel de al doilea frate al lui Gheorghieș Tălpăligă. Iuți și fata din casă, care începu să se căineze, amenințînd că nu peste mult are să-și ia lumea-n cap.

Iar Oarță îi căpătase frica de-a binelea. Cînd o vedea dimineața în cerdac, plimbîndu-și nasul ascuțit să miroasă cam pe unde ar mai găsi ceva neplăcut, nevolnicul se strecura după șuri, călcînd ușor cu opincile late, ca pe jăratic, și numai cînd se simțea la adăpost sigur, arăta unor privitori nevăzuți, cum ar răsuci el gîtul unei astfel de dihănii, cu amîndouă mîinile, să nu mai aibă cînd zice nici pis.

Oarba asculta și simțea aceste prefaceri, cu o mare mirare și încă o mai mare neliniște.

– Ai să stai aci, mătușico, și te rog să nu te miști ! o fixa pe scaun, în cerdac, Cecil. Pe urmă, cînd termin, bem o cafea împreună și mai punem la cale ce este de făcut...

Mătușa Ruxanda aștepta în straiul negru, cu palmele pe genunchi și cu obrazul slab în bătaia caldă a soarelui.

O auzea în ogradă, în cămară, în șură, în odăi, pe scări, în grădină, trîntind uși, deschizînd porți, scuturîndu-și mîinile și împărțind porunci.

Nu-și închipuia că o femeie de la oraș, deprinsă cu altfel de viață și cu mai ușoară gospodărie, poate fi în stare să înnoade și să deznoade atît de îndemînatic firul lucrurilor de aici. Se temea, în această bucurie, ca nu cumva nevasta lui Petruță, în neastîmpărul ei, să nu-și vîre nasul ascuțit și pe unde nu trebuie.

Dar Cecil descoperise din cele dintîi zile ascunzătorile oarbei, cu bani de argint și de aur, cu hîrtii noi și foșnitoare, îngropate în cenușă și înnodate în batiste, cusute în perne și în saltele. Simți milă pentru asemenea biete agoniseli de avară, cu minte puțină și slabă. Ce însemnau toate acestea, față de ce se afla îngropat jos în vale, într-o ascunzătoare pentru care toți își ascuțeau armele ca în pregătirile unui adevărat război ?

Se prefăcu deci a nu cunoaște nimic.

Oarba se ridica noaptea din pat și mergea bîjbîind să-și verifice cotloanele. Le găsi neatinse. I se ușură o piatră de pe inimă.

Cînd treburile de dimineață se lămureau pe calea cea bună, Cecil aducea mașina de spirt și punea să fiarbă cafeaua, în fața mătușii Ruxanda.

– Ai să mă înveți un năravnou, copilo ! o mustra bătrîna cu o moliciune de mîță abia scăpată din iarnă cu pielea întinsă pe oase și acum răsfățîndu-se la soare. Iară năravurile cu cheltuială se țin...

– Mătușico, ai drept la ceva mai mult decît atît ! declară Cecil, ridicînd nasul și culegînd cu linguriță caimacul cafelei. Ai drept la liniște, la altfel de slugi, la o altfel de îngrijire... Sînt doctori mari în străinătăți și poate au dînșii în clinicile lor un leac și pentru ochii dumitale !... Toate astea se află îngropate acolo, în vale, și nu-mi pot stăpîni o adevărată revoltă, cînd mă gîndesc că unchiul Zaharia nu vrea să le înțeleagă !

Bătrîna ofta și tăcea nemișcată.

Cecil turna cafeaua. Punea ceașca între degetele oarbei. Aprindea o țigară subțire și risipea fumul de dinaintea ochilor cu mîna, privind chipul zbîrcit al mătușii Ruxanda, cu un surîs satisfăcut pe care nu i-l putea zări nimeni.

Planurile ei se împlineau întocmai.

Cîștigase încrederea și inima oarbei.

Mai rămînea să-i devină și de trebuință în fiecare clipă.

Ceruse deocamdată concediu și pentru după vacanță, deși se aflau abia în săptămîna patimilor. Își expediase bărbatul, să nu-i încurce socotelile cu neîndemînarea și cu gafele lui, pe de o parte ; pe de alta, ca să-l apere de anume priviri mocnite ale lui Zaharia Duhu. O ținea prizonieră pe Madala într-o cameră de la curtea Iloveanului, unde tînjea după București, citind romane vechi, pe jumătate netăiate, rămase într-o etajeră din voiajurile boierului Boldur de pe vremuri.

Față de Zaharia, arăta o discreție indiferentă, ca față de ipohondrii care se simt fericiți numai cînd toată lumea le respectă boala închipuită. Nu-l întreba unde pleacă, de unde vine ; părea că se dezinteresează desăvîrșit de aceste amănunte. Pricepuse după primele ciocniri că orice încercare de discuție și de convingere era osîndită să dea greș. Nu-i mai rămînea acum altă cale, decît aceea cu care ar fi trebuit poate să înceapă. Ceea ce dînsa numise : „mișcarea de învăluire".

Scutură scrumul ţigării pe marginea farfurioarei şi, sprijinindu-şi bărbia ascuţită în podul palmei, îndreptă nasul prelung spre oarbă :

– Mătuşico, mi-a venit o idee !... Nu eşti de părere că înainte de toate trebuie să-l despărţim de Oarţă ? Această bestie cu chip de om e de cinsprezece ani tovarăş la săpături ; a devenit acum tovarăş la cîrciumă. Nu e greu să ne descotorosim intr-un fel de dînsul ! Pe urmă, să aşteptăm...

– Şi eu m-am gîndit de mult la aşa ceva, şi am încercat, copila mea !... suspină bătrîna. Nu acuma, ci cînd mă aflam în puterile mele. Dar nevolnicul e tocmit de Zaharia, Zaharia-i stăpîn ; de drept el îşi alege şi îşi alungă slugile... Noi sîntem aicea în casa lui, copilă ; să nu uiţi aceasta ! Să ne mulţumim că nu-l cheamă pe Oarţă la masa noastră şi că nu ne trimite pe noi la paiele lui. Cu ce drept îl putem alunga ? Pentru ce ne-ar cunoaşte de frică ?

Cecil surîse cu milă de atîta simplitate :

– Dar nu-l alungăm de fel, mătuşico !... Nu-l facem să plece de frică. Aci e tot şicul ! Vreau să spun : aci e toată iscusinţa. Să plece bruta singură ! Să-şi lase stăpînul, din propria lui voie. Să rămînă unchiul Zaharia singur şi să-şi dea seama că l-a părăsit pînă şi Oarţă. E o lovitură cu dublu efect !... *Primo :* unchiul Zaharia nu mai are tovarăş la gropile sale şi tovarăşul obişnuit la cîrciuma acestui Leiba Ţudic. Singur e greu să se deprindă şi să continue, acolo unde au fost doi !... *Secundo :* să contăm pe demoralizarea care va urma imediat. Aceasta va fi poate surpriza cea mai dezasturoasă pentru un om asaltat din toate părţile...

Oarba nu înţelegea toate cuvintele străine şi nemaiauzite, pe care le folosea Cecil ; dar pricepea foarte bine că armele acestei femeiuşti cu nasul ascuţit sînt de multe feluri şi cu multe feluri de ace înveninate în vîrf.

– Fie cum crezi tu, copilă ! consimţi privind în lumina soarelui.

– Să mă laşi, mătuşico, şi ai să vezi dacă n-are să-ţi placă !

Zaharia Duhu, în timpul acesta, pornea dimineaţa şi rămînea toată ziua la ripa de la cotul lui Bălan, răscolind şi sfărîmînd lutul sub cazma impreună cu Oarţă.

Seara se înfăţişa la Leiba Ţudic, unde erau acum aproape singurii muşterii, în dugheana părăsită de ceilalţi gospodari. De peste drum, de la bodega cu vitrină, grătar, răcitor special şi lumină electrică, se auzea cîntecul gramofonului bîzîind în găoace pînă după miezul nopţii.

Domnul Leiba Ţudic ofta de după tejghea şi cu fiecare cîntec nou ridica braţele deznădăjduite spre cununa lui de martir împletită din covrigi uscaţi.

– Spune şi dumneata, bade Zaharia, dacă aşa un scandal mai este permis ? Poate oamenii vor să doarmă. Poate este într-o casă un om bolnav !... Pentru ce provoacă ei lumea, cîntînd cu ferestrele deschise, de urlă tot satu ?

Zaharia Duhu şi Oarţă deşertau paharele în singurătatea lor mută, fără să ia aminte la ce întreabă domnul Leiba Ţudic şi fără să-i poată răspunde.

Într-o seară, Abeles Ţudic, venit în vacanţă, încercase să se apropie de acest muşteriu, despre care ştia de copil că e un ţăran ciudat, cu deosebită ştiinţă de carte, prieten cu profesori din Bucureşti, descoperitor al unor preţioase relicve arheologice, şi, în felul său, un mistic căutător de comori istorice.

Îşi ceruse voie, aşezîndu-se la masă, în bluza lui neagră de satin, cu părul vîlvorat ca o flacără roşie.

– Tata se vaicără, domnule Duhu !... începuse vorba. Dar n-are dreptate ! El e un om simplu şi nu vede dincolo de tejgheaua lui. Zice că satul s-a stricat de cînd s-a descoperit aicea petrol. Şi deplînge oamenii, fiindcă au trecut de la o sclavie a pămîntului, la sclavia maşinilor. Eu cred, dimpotrivă, că e un motiv să ne bucurăm. Ce zici, domnule Duhu ?...

În loc de răspuns, Zaharia Duhu turnă un pahar lui Oarţă, unul pentru sine ; bău şi trase cu degetul nişte semne ude pe masă, din dîra paharelor.

– Poate dumitale îţi pare ciudată această afirmaţie ?.. se îngrijoră Abeles Ţudic. Am să-ţi explic îndată şi ai să-mi dai dreptate ! Sînt sigur că tata ţi s-a plîns că eu sînt nenorocirea şi ruşinea familiei. Accasta fiindcă eu citesc cărţi şi lupt pentru ideile din ele, în loc să iau un bastonaş de coadă şi să devin ajutor de contabil şi dansator ca fratele meu. Iar tocmai fiindcă văd faptele prin ideile din cărţi şi înţeleg să lupt pentru ele, tocmai din aceste

motive, mă bucur de cele ce se întîmplă aici... Inginerul Grințescu și Hagi-Iordan și asociații săi – sînt de fapt aliații noștri. Fără să-și dea seama, nu-s decît avangarda noastră ! Ei au sosit aci, să pregătească revoluția și victoria proletariatului. Netezesc drumul, pregătesc terenul !... Noi avem să venim numai să încheiem un capitol și să începem o pagină nouă... Aceasta, tata nu poate s-o înțeleagă, dar dumneata, persoană inteligentă și cultă, desigur că o pricepi și, chiar dacă nu o admiți, o recunoști.

Abeles Țudic aștepta o părere, trecîndu-și degetele fine și albe prin părul roșcat și pregătindu-se să combată argumentele unui răzăș cu fanatică pasiune pentru hrisoavele și vestigiile trecutului.

Dar Zaharia Duhu îl privi cu ochi deșerți de orice gînd și de orice pricepere, ca și cum feciorul domnului Leiba Țudic i-ar fi grăit în limba sanscrită. Oarță întinse mîna spre vorbitor și îl sperie cu un fel de pocnet din cerul gurii – ceea ce însemna pentru el o glumă rară, de zile mari.

Apoi turnă în pahare, se rezemă cu căpățîna buhoasă în perete și cîntă gros, un anumit cîntec născocit de el, care dovedea că se află în culmea celei mai desăvîrșite fericiri. Zaharia Duhu continuă să scrie semnele lui pe masă cu degetul, tot atît de nepăsător la manifestările sociabile ale lui Oarță, ca și la teoriile sociale ale lui Abeles Țudic.

Tînărul se simți ofensat și înțelese că n-are cu cine vorbi. Își ceru iertare, cu un zîmbet ironic :

– Constat că vă deranjez ! Te rog să mă scuzi, domnule Duhu, că mi-am permis să vă...

Oarță îl gîdilă cu degetul în pîntec și îi tăie efectul.

Iar Abeles, trecînd în fundul prăvăliei, împărtăși domnului Leiba Țudic impresia că din acești doi ultimi mușterii fideli, cel mai mărginit la minte nu-i pare sluga, cretin patologic, ci stăpînul, despre care auzise atît de exagerate laude în copilărie, mai văzîndu-i și numele lui scris în cărți, cum și fotografia într-un oarecare ziar vechi.

Domnul Leiba Țudic își trecu unghiile prin bărbița rară ca și marfa presărată acum pe ici-colo, în rafturi. Apoi rosti filozofic, o constatare milenară :

– Dumnezeu ia mintea la unii oameni înadins ca să poată spune prin gura lor adevărul întreg !

Abeles strinse din umeri. Scotoci niște broșuri și manifeste, își trase șapca pe ochi și porni la o tainică întîlnire unde se punea la cale cea dintîi grevă din regiunea petroliferă Piscul Voievodesei.

Cei doi mușterii, în lumina fumegoasă a opaițului, deșertau olondirele fără să schimbe un singur cuvînt.

Zaharia trăgea cu degetul ud pe masă, semne misterioase, cifre, linii și figuri, pe care le ștergea, la amesteca, le dubla, ca și cum pentru această singură ispravă se aflau aici. Glas căpăta numai cînd ieșea rezemat umăr în umăr cu Oarță, pe ulița pustie.

Iar lumină, avea iarăși în ochi, numai a doua zi, cînd se întîlnea cu cîrdurile de copii, risipiți in luncă după flori, refugiați în locurile înalte unde încă nu se urcase pecinginea catranului. Erau mulți, și unii se aflau acum întorși în vacanță, de la școlile orașelor fiindcă în Piscul Voievodesei se iscase o adevărată întrecere între părinți, să-și depărteze copiii de la muncile cîmpului spre îndeletniciri cu mai puțină trudă și bănos cîștig. Unii, după puteri, erau împărțiți la învățătură de carte cu mari cazne și în mari lipsuri, să ajungă profesori și doctori, avocați și ofițeri ; alții, mai nevoiași la minte ori cu totul lipsiți de mijloace, făceau ucenicie la rafinării și la ateliere, urmau școala de maiștri sondori sau de mecanici. Se întorseseră însă acasă, se amestecaseră cu frații mai mărunți și cu alții care încă nu puteau rîvni la asemenea cariere pline de viitor. Redevcniseră, cu toții, plodurile gălăgioase și fără astîmpăr din totdeauna, de cînd e Piscul Voievodesei pe lume.

Dar straiele lor erau tărcate. Fețele lor palide. Jocurile lor stîngace, fără nestrunita libertate a cîmpului și a codrului, unde-au zburdat în anii fericirii depline părinții părinților lor.

Petele de păcură pe haine și pc încălțări sau pe picioarele goale apăreau ca o pecete a locului ; ca un semn de stăpînire, cum sînt marcați cu litere sfîrîiate în carne viteii turmelor, să nu se mai poată sustrage de la destinul lor.

Totuși, un vechi instinct îi mîna o dată cu primăvara spre luncile și poienile din susul apei, unde îi chemau încă izvoarele și cuiburile de păsări, saltul aerian al veveriților și glasul cucului care nu cînta cu mecanism.

Îl aşteptau pe Zaharia Duhu. Îi ieşeau în cale. Cei mai săltaţi în vîrstă, cu o clasă ori două de învăţătură la oraş (căci exodul abia începuse), se mirau de ce omul acesta, despre care tot satul spune că-i nebun, îi dezmierda pe creştet cu un fel de milă, ca pe nişte orfani ai nimănui, pregătiţi să fie trimişi în surghiun. Ceilalţi, mai mărunţi, îi aduceau flori, fiindcă ştiau că Zaharia le împarte bani pe ele, numai ca să nu le vîndă inginerilor şi slujbaşilor de la fabrică – „duşmanii florilor", cum spunea el, arătînd pumnul spre sondele negre şi zidurile roşii.

Zaharia Duhu nu voia să ducă aceste flori nici la el acasă, unde ştia că ar bucura o femeie mică şi aprigă, cu ochi pătrunzători şi cu nas ascuţit, şi mai ales cu gînduri pe care dînsa le crede bine ascunse, dar pe care el le citeşte ca într-o carte deschisă.

Pleca cu braţul plin pe malul înalt şi de acolo presăra florile albe în apa străvezie a Voievodesei, ca pe un mormînt unde a fost îngropată o iubire a tinereţii lui. Uita, însă, că apa cea străvezie le tîrîia la vale, unde le aştepta o moarte urîtă, în glodul cleios şi în scursorile de catran.

– Ne spui o istorie, moş Zaharia ? întrebau cei mici.

– Păi ce istorie să vă mai spun, că vi le-am povestit pe toate şi pe toate le cunoaşteţi ?!...

Copiii se adunau roată şi se consultau. Nu făcea nimic dacă toate istoriile au mai fost povestite. Un basm nu se învecheşte niciodată.

Iar Zaharia Duhu era singurul om din Piscul Voievodesei care mai avea vreme şi minte să mai poată istorisi copiilor un basm.

– Ai căzut în mintea copiilor, Zaharia ! i-o spuneau unii şi alţii, fără înconjur, fiindcă pentru un om cu sminteala lui Zaharia nu mai era nevoie de nici un înconjur. Se ţin lipcă de tine...

– E tot ce se poate !... încuviinţă Zaharia Duhu. Dar în loc să mă plîngeţi pe mine, v-aş sfătui să vă plîngeţi copiii voştri, pentru că nu mai au mult pînă ce şi-or pierde mintea lor de copii, şi amar au să vă blesteme că le-aţi jefuit-o !...

Aceasta era pentru toţi o nouă dovadă de nebunie. Zaharia Duhu oprea gospodarii în drum. Le arăta cu degetul petele de păcură de pe haine ; pe urmă se întorcea

în jurul lor să-i privască din toate părțile, în straiele lor pestrițe de lucrători în fabrică, la sonde, salahori și hamali.

Cu degetul apăsat pe petele de catran, rostea cuvinte fără înțelegere :

– Acesta e semnul fiarei care s-a suit din pămînt ! Ia sama, pentru semnul acesta nu mai sînt mari și mici, bogați și săraci, slobozi și robi : toți au primit semnul fiarei și toți au să moară în robia fiarei.

Oprea copiii și arăta părinților pecețile de păcură :

– I-ați vîndut și pe dînșii fiarei, care s-a suit din pămînt. Iată, poartă semnul !

– Care semn, Zaharia ? întreba în batjocură un lucrător cu bluza albastră și cu șapcă vărgată, dar amîndouă pline de unsoare.

– Semnul păcurii, semnul pierzaniei și al zvîrcolirilor cu care au să-i fiarbă în cazanul cu smoală clocotită tartorii păcurii ! Satana cea mare, Hagi-Iordan și ajutoarele sale...

Zaharia era departe, ștergîndu-și cu mîneca petele de păcură pe straiul de șiac, căci nici el nu scăpase de semnul fiarei care s-a suit din pămînt.

Era un sigil, prezent aici pe orice casă, pe orice haină și orice suflet. Freca, dar petele nu se lăsau șterse.

Iar oamenii rămîneau pe loc, să-l jelească, dînd din cap :

– Sărmanul Zaharia, acum e nebun de-al binelea !... Vorbește ca în *Apocalipsa* lui Ion și foarte s-o mai mîniat el pe comoara găsită de alții ! Ce-i mai rămăsese neatins la minte a isprăvit săcărica și drojdia lui Leiba Țudic.

– Îmi pare că nepotu-său de la București pregătește îndreptările să-l bage la casa de nebuni !... dădea știre cel cu bluza albastră și cu șapca vărgată, muiată în unsoare. Și nu văd cine nu i-ar da dreptate !

Într-adevăr, faptele și vorbele lui Zaharia Duhu se dovedeau de fiecare zi mai pidosnice. El mergea întotdeauna împotriva cumintei judecăți.

Toată lumea aflase aci vîna cea grasă a comorii. El căuta una închipuită. Pe pămîntul lui, după cît se spune, e zăcămîntul cel mai de preț. El rîde și se mînie pe cei care-au venit să-i dea atîta bănet cît i-ar fi ajuns altădată să cumpere toate moșiile dimprejur, cît cuprind ochii. Și acuma, el care a fost singurul cărturar din părțile locului

într-o vreme şi el care şi-a ridicat cel dintîi băiat din sat să ajungă la Bucureşti profesor la şcoala cea mai naltă, în loc să se bucure, de fapt, umblă cu vorbe nebune şi cu parabole numai de mintea lui pricepute. Este şi aceasta de bună seamă o pedeapsă, pentru cine ştie ce păcat săvîrşit în tinereţe poate de baba Ruxanda cea oarbă, poate de Antohie cel hapsîn.

– Antohie, sireacul, el să fi trăit şi el să fi prins prefacerile şi preţurile de-acuma ! Văleu, mamă, mămulică, ce s-ar mai judeca el şi i-ar mai purta el pe toţi de la societate, pe la tribunale şi pe la avocaţi ! Ce i-ar mai avea el pe toţi în taşca lui de tablă şi ce i-ar mai juca el ţonţoroiul, să curgă năduşeala pe dînşii, cum curge păcura pe ţăvi !...

Feciorul lui Antohie, însă, n-avea asemenea griji şi răutăcioase plăceri.

Trecea, ştergîndu-şi de pe straiul de şiac semnele fiarei care s-a suit din pămînt ; iar sub praf semnele apăreau încă mai negre.

Trecea singur.

De două zile Oarţă fugise. Lăsase cazmalele în groapa de lut şi plecase fără urmă. Zaharia în zadar îl aşteptase. În zadar îl căutase la Ţudic. În zadar mînase argatul moliu şi somnoros să-l afle la cantină, la bodegă şi la alte cîrciumi deschise de curînd. Oarţă era peste şapte văi şi şapte dealuri, cu bani la chimir pentru băutură pe-un an, aşa cum îi pusese în palmă hîrtioarele noi, stăpîna cea cu nas ascuţit.

Şi Zaharia înţelese că nu mai are de ce-l aştepta.

Trecea fără rost şi fără ţintă. A fost la săpăturile părăsite din lutărie. A fost la Leiba Ţudic. De pretutindeni l-a alungat lipsa tovarăşului întunecat la minte, dar credincios ca un cîine, care acum se lepădase de el, şi acesta.

De la o fereastră de sus, de la curtea Ilioveanului, de-acolo, Madala îl vede gesticulînd în aprinsă discuţie cu propria lui umbră.

Dacă şi-ar asculta îndemnul liber al inimii, ar coborî să-i rostească tot ce ştie prea bine că pentru Zaharia Duhu ar fi o nespusă alinare.

Ar merge să-i ceară iertare. Pentru ea și pentru amintirea lui Alex.

Cît a stat în captivitatea aceasta înaltă, ca și odinioară Boldur Iloveanu pe care nu l-a cunoscut, mereu a revenit la fereastră atrasă de priveliștea văzută ca printr-un alt binoclu întors.

Altă privelişte, cum n-ar fi plăsmuit-o, nici în vis, închipuirea lui Boldur Iloveanu pe-atunci.

Hangarele, cazanele roșii, schelele negre, coșurile fumegoase de fabrică, elevatoare și ponipe, sîrme și cabluri – departe, gara cu șinele lucii în pămîntul zgurit, sutele de vagoane-cisterne cu enorme inscripții : o mișuneală de oameni negri, în praf negru, în fum negru, în noroi negru, între ziduri negre ; o lume ireală și aceasta, dar urîtă, posacă, și neagră, și neagră, și neagră.

Aci, într-o altă primăvară, a sosit o copilă de la oraș, să bată copilărește din palme, la bucurii care-au murit. Fiecare mieluță albă avea un nume. Fiecare turmă un clopot, sunînd lin în tăcerea ireală ca o chemare de pe alt tărîm. Fiecare mieluță avea un nume ; fiecare turmă un clopot. Erau curate, lustruite, intacte ca jucăriile scoase dintr-o cutie pentru copila străină de la oraș. Se aflau presărate pe-o pajiște verde, desrăsucită parcă și aceea dintr-o cutie ; atît era de proaspătă, și de tunsă, și de învîrstată simetric cu flori. Plutea și mirosul umed și aspru de brad, ca să desăvîrșească iluzia.

Și acum copila străină de la oraș era moartă, așa cum în priveliștea din vale, de fum, de catran și de zgură, nu mai supraviețuia nimic din pajiștea verde cu minuscule jucării de Nürenberg.

Toate s-au amestecat scufundate, s-au înecat în înpiclirea și duhoarea de fum.

În cerdacul de la casa lui Zaharia Duhu, în ziua cînd a sosit cu tovarășii ei, Madala n-o văzuse și n-o simțise încă aceasta, copleșită numai de umilirea faptului pentru care se afla tîrîtă aici. În singurătatea pustie de la fereastră, după zile și zile de confruntare cu pustiitul ei cuget, abia acum se cutremurase.

Era în sfîrșit pregătită să înțeleagă deplin de ce tace atîtea semne de mînie și ură omul cu straie de șiac de pe drum.

Madala ar fi coborît să ceară iertare pentru copila moartă de la oraș.

Dar tălpile rămîneau lipite de-o vrajă, ca în visurile absurde de spaimă. Și de departe, vorba-i și fapta-i se supuneau numai poruncii rostite de prietena cea cu nas și glas ascuțit.

Zaharia Duhu trecu. Se opri mai întîi să jelească un plop cu scoarța leproasă și vîrful carbonizat.

Bietul plop murise și el, în văzduhul acesta îmbîcsit de otrăvuri. Frunzele argintii tremurau sonor în vînt de-aproape un veac, să amintească răcoros și metalic susurul apei. Acum două primăveri, frunzele se desfăcură din mugur, galbene, de sulf ; primăvara trecută, roșii ca sîngele ; în primăvara aceasta moartea era deplină.

Purta și el, în păcura scursă pe trunchi și pe crăci, semnul fiarei care s-a suit din pămînt. Zalele frunzelor de argint nu l-au putut apăra.

Omul cu strai de șiac a vorbit și-a trecut.

Departe, sub poala pădurii, se văd adunați copiii în cîrduri pestrițe. Îi ies ca întotdeauna înainte. Îi știe pe toți cum îi cheamă. Le cunoaște ale lor bucurii, și dorinți, și plăceri, după mintea lor crudă și atît de aproape cu mintea lui populată de vedenii. Cred în poveștile lui ; cred și-n comoara în care nu mai crede nimeni. N-a împărțit-o oare dinainte cu toții ? Și fiindcă pe dînșii nu i-a atins încă nici una din pustiirile vieții, ei știu să se bucure încă și de asemenea daruri închipuite.

– M-am lăsgîndit, moș Zahalia !... spune unul căpos, cu părul decolorat cînepiu și cu ochii apoși de miel. Nu mai vleau cal cu flîu de algint !...

– Și de ce te-ai răzgîndit, Niculăieș ? întreabă serios Zaharia.

– Din plicina lui Ghiță !... răspunde tot atît de serios copilul cu picioarele goale și cu niște pantaloni urîți și largi, de stofă dungată, cu mult bumbac. Ghiță spune că el ale dlept să aleagă întîi !...

– Atunci cum facem ?... e foarte îngrijorat Zaharia, punînd tot atîta convingere ca pruncul [illegible] în această importantă chestiune.

– Mie să-mi dai o moală ! O moală sus, pe păiău, să macin și să mă fac molal.

– Bine, Niculăieș ! Moară are să fie...

Este cîte ceva pentru toată lumea.

Iar Zaharia poate chiar crede că din comoara aceea va urzi pentru toți copiii din sat ceva încă nelămurit și încă nemaivăzut.

O mică țară a lor de basm, unde totul să fie cu putință și închipuirea să devină aievea. Dacă există parcuri împrejmuite pe un domeniu întreg, unde sînt puse la adăpost sălbăticiunile amenințate de strîngerea semințiilor – cerbării și parcuri pentru fazani, păduri pentru bizoni și capre negre – de ce-ar fi nebun gîndul să întemeieze el o grădină vrăjită copiilor ? Ar fi ca o ultimă a lor țară apărată, unde să se refugieze libertatea și fărădegrija.

Pe urmă, asprimea vieții are să prefacă puii aceștia încă zburdînd de-acum, în oameni posaci și munciți de lipsuri, răstiți și robiți istovitoarelor osînde, așa cum prevede o lege fără abatere a alcătuirilor strîmbe din această lume fără dreptate. Pe toți îi așteptă într-un fel ori altul soarta celor de devale. Rîsul lor are să fie arțăgos și rău. Dușmăniile lor, sau viclene, sau crunte. Pentru unii se află gata pregătite uzinele cu șuier de curele și roți de transmisiune ; îi așteaptă cazanele de păcură din iadul marelui tartor, Iordan Hagi-Iordan și al soților săi. Alții au să se întoarcă din străine locuri, înstrăinați și purtînd la gît juvățul de mătase, care desparte inima simțirii de capul cugetului, cum s-a întors înfumuratul și scîrbavnicul său nepot, Petru V. Tudose, ce-a fost totuși și el cîndva un băiețaș al plaiurilor de-aici. Poate mulți dintre aceștia nici n-au să mai revină vreodată în Piscul Voievodesei.

Mai bine, decît să-și dea mîna cu fățarnicii vameși și fariseii ai progresului și civilizației din vale !

Dar pentru toți, amintirea grădinii cu mere de aur și cu lac de argint, așa cum va dura-o Zaharia Duhu din comoara lui, va rămîne o oază de lumină. O amintire de blîndețe și de soare, într-un destin de ocnași. N-a mai gîndit-o nimeni aceasta și pare o închipuire nebună.

Totuși oamenii găsesc înțelept, și firesc, și de laudă domeniile ocrotite pentru cerbi și fazani.

Zaharia Duhu în mijlocul cetei de copii, cu picioarele încrucișate sub el, povestește ceea ce numai dînșii mai ascultă și cred.

Apoi iarăși pornește fără țintă, fiindcă în această vinere a Paștilor, copiii veniți de la școli pregătesc părintelui Toma bucuria unui cor de glasuri subțiri, la slujba de seară. Zaharia îi lasă singuri. Din urmă, se înalță spre cerul senin și înalt cîntarea lor subțire, pentru corul de diseară : „Primăvară dulce, fiul meu cel dulce, frumusețea ta în mormînt ți-au pus...“

E zbor de albine, de gîze și fluturi. În cupele florilor se clatină bondarii catifelați, prea grei pentru potirul fragil. Se răsfiră în soare salbele de porumbei albi. Cîntarea șovăie, se oprește, începe din nou : „Primăvară dulce, fiul meu cel dulce“... Pare o cîntare străină și absurdă din atîtea piepturi fragede de copii, într-o atît de hohotitoare lumină de primăvară, cu atîta viață proaspătă în muguri și flori.

La gropile de lut, Zaharia Duhu găsi cazmalele și hîrțele aruncate, așa cum au rămas după plecarea lui Oarță și cum au început să prindă rugină. Își spune că îndată după Paști, trebuie să caute alt tovarăș mai de credință și să purceadă mai îndîrjit la săpături.

Comoara o simte aici, o știe, după cum prinde să-i zvîcnească inima în coșul uscat al pieptului, de cîte ori se apropie de malul înalt. Și are nevoie de ea, pentru toate glasurile subțiri și crude, care ajung tremurînd în văzduhul cristalin pînă la dînsul : „Primăvară dulce, fiul meu cel dulce, frumusețea ta în mormînt ți-au pus...“

În acea după-amiază, Zaharia Duhu a umblat fără astîmpăr, numai ca să nu se întoarcă acasă și să nu simtă sfredelindu-l privirea femeii cu nasul ascuțit.

Pe drum, din începutul albastru de noapte, l-a oprit un soldat necunoscut, întrebîndu-l încotro e biserica satului.

– Încolo !... arătă Zaharia spre livezile cu cioate de cireși înfloriți. Nu se vede de-aici, fiindcă e o bisericuță mică și săracă, dar auzi ? clopotul te duce pînă acolo. Apucă pe drumul de la dreapta...

– Mulțumesc dumitale ! salută reglementar soldatul, ducînd mîna la capelă. Am scăpat boala cea de trin și zic atuncea să nu scap măcar sfînta slujbă de Vinerea Mare.

– Ești de departe ? întrebă Zaharia, ca să spună ceva, căci glasul soldatului îi sunase plăcut și prietenos în umbră.

– Cam !... făcu străinul, arătînd cu mîna spre afundul țării. Cale de-o zi și-o noapte. Taman bine am s-ajung la sfînta Înviere, să ciocnesc pe urmă cu moșnegii mei un ou roșu și să îmbuc un dărăb de pască, la care bunătate mămuca e mare meșteră și n-are pereche în sat... (Pe urmă soldatul rîse în întuneric, cerîndu-și într-un fel iertare de asemenea gînduri, după chipul și asemănarea lui Flăminzilă din poveste.) Se cunoaște că vin de la post negru, de-mi poftește inima numai pască și cozonac... Cu bine și cu sănătate !

Ostașul străin apucă pe ulița bisericii. Zaharia Duhu stătu la cumpănă.

Dar înțelese că n-are tărie în seara aceasta să rabde toate privirile cîte au să se întoarcă spre el, ca la urs, de îndată ce va călca pragul sfîntului lăcaș. Porni deci în întuneric, sub cerul înstelat, spre singurătățile lui. Se opri deasupra satului, pe-un trunchi scorburos și culcat, acoperindu-și fața în palme. În asemenea zile, cînd toți se adună la închinare și se pregătesc pentru petreceri de sărbătoare, singurătatea lui îi apărea încă mai aspră și mai nedreaptă.

Stătu mult așa.

Cînd ridică palmele de pe ochi, zări o vîlvătaie mare în vale. „Arde undeva !“ vorbi singur, cum era acuma deprins. Pe urmă, se ridică în picioare.

Ardea înspre biserică. Parcă ardea biserica. Da. ardea biserica...

Umbre negre se vedeau zvîrcolindu-se în pară ; flacăra zvicnea, cădea, împroșca scîntei, iar din depărtare, focul avea ceva nevinovat și festiv.

Nu ajungeau glasuri pînă la el. Dar străbătea numai un huruit prelung, neîntrerupt, crescînd și micșorîndu-se și înălțîndu-se iarăși în vaier.

Zaharia Duhu cunoștea vaierul acesta omenesc, din război, cînd un cîmp de răniți se zvîrcolea pisat sub rafalele artileriei.

Cu un răcnet, la care răspunseră îndată alte răcnete din case și din livezi, se prăvăli în goană spre sat.

Capitolul VIII

Comorile sînt ale pămîntului.

Rugul copiilor din Piscul Voievodesei mai cutremură și acum, după trei ani, amintirile de obicei atît de repede uzate și prinzînd a se răci.

În gazetele vremii, pe pagini întregi, se regăsește zugrăvit episodul lugubru cu toate amănuntele înfricoșate. A fost o întîmplare injustă și atroce, care înecă și astăzi privirea într-o împîclire a durerii.

Atunci însă, lectorii din cel mai depărtat ținut smulgeau foile din mîinile vînzătorilor, se plecau pe titlurile de catastrofă și gravurile pline de oroare, nu-și puteau stăpîni plînsul spasmodic și nu mai simțeau nevoia să-l ascundă, cum se întîmplă prea adesea într-un fel de pudoare... Mulți, nu știau în ce loc anume, pe hartă, se află Piscul Voievodesei. Nu aveau nimic, nici bun nici rău, cu oamenii aceia necunoscuți și loviți de la celălalt capăt al țării. Dar sfîșierea era pentru toți și toți au recunoscut un semn de nedreaptă pedeapsă a cerului.

– Ajunge ! împingeau foaia cu negre chenare. hotărîți să nu mai citească un singur rînd.

Și după cîteva clipe, ochii se întoroeau irezistibil magnetizați de chinuitoarele știri și nemilostivele amănunte.

O biserică de lemn și șindrilă, mistuită fulgerător într-un sfert de ceas. O sută cincizeci de morți, aproape toți copii, carbonizați în clipa cînd înălțau spre slavă glasurile lor firave cîntecul mohorît : „Primăvară dulce, fiul meu cel dulce, frumusețea ta în mormînt ți-au pus...“

O sută cincizeci de sicrie. Un sat fără copii. Mamele rupîndu-și sînii storși cu unghiile în deznădejde, îngenunchind pe cadavrele arse să-și identifice în oase fărîmițate și-n cărbune, carnea arsă din carnea lor și sînge ars din sîngele lor. Părinții fugind de groază în codri, de unde-au fost culeși după două-trei zile, cu păr învîlvoiat și ochii năuci. Cetele de cîini din patru sate, adulmecînd mirosul de carne sfîrîită cale de-o poștă, urlînd pe dealuri si încercînd să tăbărască asupra cimitirului. Femeile desprinse cu sila din îmbrățișarea scheletelor zgurite. Altele, lăsîndu-se să se sfîrșească de foame pe movila mormintelor.

Peripeții de apocalips, legende întunecate și drojdia superstițiilor presărate cu felurite reproșuri în căutarea unui vinovat : aceasta a fost hrana gazetelor vreme de-o săptămînă.

Și ca nici într-un an, săptămîna aceea luminată, cum o numeau credincioșii din veacuri bătrîne, era cu mai mult soare ca întotdeauna, cu mai multe flori albe ale primăverii, cu mai multă însetare de îmblînzire a sufletelor, în sărbătorile de înviere și pace... Țara satelor o așteptase în post aspru și lung, după o iarnă cumplită. Gospodinele pregătiseră ouă încondeiate pentru daruri de prietenie și iertare ; cozonaci cu miezul pufos ca puful molatic și auriu al bobocilor de rățușcă. Copiii încercaseră cu nerăbdare hăinuțele încă neagățate în genunchi și în coate.

Iar bucuria acelor zile de Paști s-a stins deodată pentru toți, într-o amurgire lividă.

Totul a fost cenușiu, mort și fără speranță ; cu o surpată îndoială în blîndețea și dreptatea divină. Rîsul pierea brusc, ucis pe buze. Hăinuțele copiilor păreau o provocare. Mîna întinsă să ciocnească oul roșu șovăia înainte ca omul să rostească : „Hristos a înviat !“ sau să răspundă : „Adevărat a înviat !“

Îndată își aminteau și unul și altul, că pentru copiii dintr-un anume sat al țării, Hristos nu mai poate învia pînă în vecii vecilor. În toate privirile se căsca aceeași priveliște neagră : mormanul carbonizat în care mamele își căutau oasele pruncilor. Și nimeni, nimeni nu mai rostea cuvintele voioase, de bucurie, de lumină, de pace.

Mîinile strîngeau încleștat copiii să-i apere la piept într-un gest sperios de ocrotire. Au fost firește serbări, s-au jucat firește comedii la teatru și filme în opt acte la cinematograf, au fost plimbări și excursii, au fost hore și scrîncioabe cu chiot de lăutari; ca după datinele din totdeauna peste toate însă se căsca deodată priveliștea neagră : mormanul carbonizat în care mamele își căutau oasele pruncilor, așa cum cîinii hulpavi scurmă movilele de gunoaie.

Rîsul nu mai fu rîs. Ochii n-au mai privit la cerul înalt.

Sărbătorile Învierii s-au scurs mai posomorîte ca în anii cei mai fără nădejde. Căci toți învățau în această săptămînă luminată, că deasupra bucuriilor și primăverii

și tinereții, o mînă haină din nevăzut pîndește veșnic prezentă, să sugrume uneori crunt și fără pricină, tot ceea ce este tinerețe, și primăvară, și năvalnică însetare de bucurie, ca în războiul care trecuse și în cel ce-i mai pîndea departe, în timp, fără s-o bănuiască.

Iar ziarele aduceau mereu alte știri. Mereu alte liste de nume. Mereu alte fotografii de mame prăbușite cu păr despletit peste morminte.

Antenele posturilor de telegrafie fără fir au trimis de îndată vestea acestui crematoriu al copiilor, diferitelor gazete depărtate și străine avide de asemenea senzaționale știri.

Pe terasa unei cafenele sărace de cartier, la Paris, Boldur Iloveanu, în straiele lui negre și lustruite la cusături, a scăpat jurnalul dintre degetele scuturate de tremur, zguduindu-l așa măcar o singură dată din apatica și egoista lui fereală de orice emoție.

În holul hotelului „Ruhl" la Nisa, Iordan Hagi-Iordan a strivit havana în scrumieră, răvășind vraful hîrtiilor tipărite și chemînd răstit băiatul cu uniforma de postav și nasturi poleiți, să predea telegrama cu precădere prin care cerea știre urgentă și amănunțită din țară, dacă focul n-a vătămat cumva sondele și depozitele societății : „*Voevoda Roumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited*".

Au sosit și fotografi cu aparate perfecționate, pentru a imortaliza spectacolul rezervat rubricilor unde se înregistrează, în diferite almanahuri și publicații ilustrate, cele mai senzaționale catastrofe ale anului. S-au înfățișat la înmormîntare reprezentanții oficialităților în haine de jale solemnă. S-au deschis liste de subscripții și s-au împărțit ajutoare.

Acestea toate au fost consemnate în gazetele timpului de trimiși speciali și se mai pot reciti printr-o împîclire de emoție și astăzi, după trei ani.

Ceea ce n-a fost spus a rămas însă îngropat acolo, în amintirea supraviețuitorilor din Piscul Voievodesei, fiindcă ochii străinilor nu puteau să le vadă toate și inima lor să le simtă toate.

Erau numai niște trecători.

Au venit, s-au indurerat, au jeluit ; au colecționat știri, amănunte și scene fotografiate ; s-au întors la drumurile și la datoriile lor triste, să aștepte alte întîmplări de înfiorare, după care lumea e lacomă, chiar cînd satisfăcîndu-i curiozitatea, mai face să tremure litera tiparului și într-o păinjenire de lacrimă.

Viața s-a ghemuit însă aici, în cotloanele vechi, ca o sălbăticiune sfîșiată, încolăcită în vizuine, așteptînd vindecarea, tîrîndu-și zilele deșarte, zvîrcolindu-se prin somn în aceleași și aceleași visuri de spaimă.

Fiindcă noaptea, printr-o altă osîndă, mamele, și frații și surorile morților mai trăiau încă o dată ceasurile de groază, ca și cum o singură moarte n-a fost destul și mai era nevoie de o sută de agonii, perpetuate în chinurile din vis. Buimacă, mîna căuta prin întuneric locul copilului. Își făcea zare o nădejde absurdă. Nu-l mai credea mort. A fost doar numai o arătare urîtă prin somn, din care s-a deșteptat ! Mîna căuta, căuta... Locul se căsca gol. Mintea se dezmeticea din nădejdea buimacă. Și adevărul nu mai îngăduia nici o amăgire. Copilul e un pumn de oase și de tăciune, într-o cutie închisă sub pămînt, deasupra cu toată movila neagră și grea de țărînă, care apăsa pe vecie gratiile bietelor coaste descărnate. Iar moartea se întorcea iarăși și iarăși prin somn, ca să nu lase nici nepoții alinarea uitării.

Nimeni n-a știut niciodată cum s-a dezlănțuit într-adevăr întîmplarea dinlăuntrul bisericii arse.

E o taină a morților. Au luat-o cu dînșii.

Tot ce s-a scris în ziare au fost simple presupusuri. Aproape de adevăr. Poate chiar adevărul. Dar adevărul închipuit, nu văzut, nu știut.

Cei doi sau trei martori din pridvor atîta țin minte... Copiii cîntau „Primăvară dulce, fiul meu cel dulce, frumusețea ta în pămînt ți-au pus...“ Sfînta masă, aștepta la mijloc, cu chipul lui Isus străpuns de cuiele răstignirii. Cineva a glăsuit : „Foc !...“ Vîlvătăile s-au înălțat în aceeași clipă din patru unghiuri. Ușa s-a închis împinsă pe dinlăuntru de îmbulzeala celor orbiți de spaimă, de flăcări, de fum. Martorii despărțiți afară au pornit cu răcnete să vestească satul și să cheme ajutoare. Și în urmă n-a mai fost decît un vaier înăbușit de capacul acelei uși

de stejar, ghintuită cu scoabe de fier. Acoperișul slobozi spre înaltul cerului sinistrele flăcări să lingă stelele reci. Bîrnele de jăratic s-au năruit împreună cu turnul clopotniței. Tăcerea s-a lățit brusc, totală și ireală, sub pîlpîitul scinteilor galbene.

Totul s-a petrecut atît de neașteptat, atît de fulgerător și absurd, încît cei dintîi sosiți nu-și puteau crede văzului.

Cînd inginerul Dinu Grințescu și toate ajutoarele sale au pus sub grăbită comandă în lucru pompele uzinei, împroșcarea de apă a stins doar surpături fumegoase și trupuri de mult sfîrlogite. Un singur glas nu mai scîncea. O singură inimă nu mai bătea. O singură mînă carbonizată nu se mai crispa de durere.

Iar imobilitatea aceasta mută era încă mai intolerabil de suportat, chiar decît vaierul celor o sută cincizeci de agonii, care se dezlănțuise înăuntru și s-a curmat brusc.

Inginerul Dinu Grințescu a săvîrșit minune de inițiativă, de calm și de organizare.

A oprit părinții, frații și surorile, să se năpustească asupra rugului stins cu bocetele lor deznădăjduite care nu mai puteau învia morții. A priveghcat scoaterea și rînduiala cadavrelor în micul cimitir, unde deasupra morților vechi au fost întinși feciorii, nepoții și strănepoții lor, cu haine de scrum și trup de cărbune. A orînduit ageră pază împotriva haitelor de cîini, atrași de miros și lihniți de foamea postului mare. A poruncit atelierului să suspende orice lucrare și să încheie grabnic în ținte numai sicrie, multe sicrie, tot alte și alte sicrie, care de care mai mici și înguste, ca pentru asemenea trupuri mici de copii.

La lumina faclelor, luptînd cu sfîșierea femeilor și cu îndîrjirea oarbă a bărbaților, a pregătit o oaste aliniată de morți, așteptînd în neclintirea lor neagră binecuvîntarea de a doua zi a domnului prefect Emil Sava.

Unele cadavre ale celor trecuți de vîrsta copilăriei n-au mai putut fi despărțite, atît de încleștat au primit moartea.

S-a aflat lipit de pieptul lat al lui Gheorghieș Tălpăligă și trupul firav și schingiuit al Sandei lui Alecu Toader Precup.

Acum nu-i mai putea îndepărta nici o voință din lume. Focul purificase straiele urîte și strîmte ale flăcăului cu pumnii mari și stîngaci, în uniforma civilizării. Era acum o

statuie despoiată și neagră, de care s-a strîns alipit implorind ocrotire, în moarte ca și în viață, o biată făptură de cărbune.

Brațul lui Gheorghieș, de dincolo de moarte, o apăra acum arcuit ca un scut împotriva tuturor vrăjmășiilor rămase de ceastălaltă parte a vieții și fără nici o putere ; măcar cu acest preț, acum fără nici o putere.

– Să-l culce și pe Gheorghieș, aici ! Să-i culce și pe dînșii, aici !... striga Catinca, văduva lui Costache Tălpăligă.

Și tîrîndu-se pe pămînt, întindea brațele să-i cuprindă pe toți nouă cîți au fost : pe Gheorghieș și pe fratele lui cel moliu și bolnăvicios, și ceilalți mai mărunți, feciorii și copilele lui Costache Tălpăligă, prizonierul îngropat undeva, în nisipurile Asiei Mici.

Mîinile ei nu mai conteneau dezmierdînd trupurile urîte și împuținate, cu miros de carne arsă și cu oasele în care a fiert măduva tînără. Nu mai conteneau mîinile ei și nu-i mai ajungeau brațele, să-i cuprindă pe toți, și încă mai departe, îmbrățișînd plancta, să încleștе îndelaolaltă poate și un mormînt de la capătul lumii, din deșerturile cu nisipuri fierbinți.

Toate florile cîmpului și toate cununile livezilor n-au fost destul să astupe atîtea sicrie și să alunge suflarea fadă a vîntului răscolind carnea carbonizată.

Erau și copii pe care nu i-au mai recunoscut mamele în pumnul de oase și de cenușă. Se afla și un soldat, fără nume și fără matricolă în straiele scrumite ; un soldat venit de departe și ducîndu-se departe, poposind între două trenuri să-și găsească moartea aici. Se afla și trupul părintelui Toma, înfășurat în odăjdii, cu *Evanghelia* cruțată de flăcări pe piept, și ridicată de domnul prefect Emil Sava, să o păstreze la loc de cinste în biblioteca sa vastă cu geamuri de sticlă.

Pe toți, din viață, îi însemnase păcura cu o pecete neagră de stăpînire ; așa cum le arătase Zaharia Duhu semnul de pe straie și de pe mîini, așa cum le grăise el vestire de apocaliptică urgie în cuvintele lui fără sens.

Acum negre le erau oasele, negre chipurile, neagră carnea : stanele negre și încremenite în zvîrcolire și chin nu-și căpătaseră nici după moarte împăcarea cea mare, care dă

îndeobște atîta senin și odihnită liniște celor culcați în sicrie.

Pe fața tuturor morților e îndeobște o nepăsare măreață. Înțelege oricine că au trecut într-o lume pacificată și că s-au depărtat într-o taină.

Moartea acestora însă a fost de cărbune și foc. Moarte nedreaptă, ca în schingiuirile zugrăvelilor de biserici, pregătită numai pentru netrebnicii încărcați de păcate și trimiși în funduri de iad.

Moartea acestor osîndiți la pieire fără vină, le-a fost de cărbune și foc.

– S-ar spune că sînt victimele unei boli necunoscute... Un flagel misterios. O ciumă ori o lepră ! grăi un reporter de ziar, potrivind aparatul fotografic cu ochiul asupra cadavrelor negre, lucioase în soare ca antracitul și încleștate în contorsiuni de durere.

Cuvintele se adresau unui camarad, care însemna liste de nume și de vîrste, într-un carnet.

Răspunse un om spîn, cu strai de șiac, cu spinarea încovoiată și cu urme de arsură pe mîini :

– Toți poartă semnul fiarei care s-a suit din pămînt !... Uitați-vă, acolo e fiara, unde se văd schelele. Puterea fiarei e roșie : flacăra ! Semnul ei e negru : catranul ! Toți au murit de flacără și s-au prefăcut în catran, ca biruința fiarei care s-a suit din pămînt să fie deplină și să nu-i scape nici unul !...

Cei doi se uitară unul la altul. Li s-a părut un nebun vrednic de luare-aminte. Desigur încă o victimă, un părinte, un frate, cu morții lui culcați în sicrie.

Dar cînd au pregătit carnetul și ochiul aparatului fotografic, omul cu straie de șiac era departe, presărînd flori de cîmp peste morții de tăciune.

Slujba înmormîntării a adunat norod din zece sate și multe chipuri străine de domni, din cei cu slujbe înalte care voiesc numai binele obștesc și se arată mai cu seamă s-o spună în preziua alegerilor și în zilele de durere, o dată cu cioclii.

Domnul prefect Emil Sava, părăsindu-și nedespărțitele-i chei prinse-n veriga cu lanț, a rostit o cuvîntare cutremurată, cu amîndouă mîinile înălțate la cerul nedrept ; pe

urmă, întorcîndu-se jos, pe pămînt, a amintit mamelor și fraților, părinților și bunicilor, aceeași purtare de grijă și alinare, cum a mai arătat dînsul și altă dată, cu atîta mărinimie văduvelor, ciungilor și orfanilor de război.

Apoi, morții de cărbune au fost redați pămîntului în albele lor cutii de brad.

Piscul Voievodesei a rămas fără copii. Toată gălăgia uliților a amuțit, astîmpărată în cimitirul cu crucile proaspete, ca o tînără școală cuminte în straie curate de Paști.

În lunci, cuiburile de păsări s-au proslăvit ca nici într-o primăvară, nesupărate. Veveriței cu coada pufoasă nu mai aveau pentru cine juca ițindu-se printre crengi.

Pe apa Voievodesei, n-au plutit, scurmate din ștergar, cojile de ouă roșii, ca niște corăbioare plecate spre țara blajinilor. N-au mai fost ouă roșii. Nu mai aveau pentru cine fi.

Se întîmplau și lucruri în afară de orice judecată.

Mamele se întorceau de la morminte cu țărîna bătătorită de genunchii lor, unde-și jeliseră încă o dată morții. Pe urmă. acasă, întindeau blidele pe masă și pentru acești morți. Așteptau, cu mîinile încrucișate în poale. „Da Neculăieș de ce nu mai vine? Strigă pe Mărioța de afară, îmi pare c-o aud la poartă !...“

„Pe cine să strig, femeie?... gemea bărbatul cu fălcile încleștate. De unde să vină? Pe cine-auzi?“

Și deodată femeia își amintea ceea ce toată ziua știuse și jelise, iar casa se umplea iarăși de bocet, pînă cînd, noaptea, morții lor mai mureau încă o dată, înfricoșat, în vis.

Sirenele fabricii și rafinăriilor chemau însă, cu aceeași regularitate mecanică, oamenii muncii la datoria, care n-avea de ce să fie suspendată pentru atît. Prin gară, expresurile luminate treceau noaptea dintr-un capăt de țară spre alt capăt de țară, fără oprire – viața nu se oprește pentru atît.

Conducătorul vagonului de dormit bătea la ușa unei cabine :

– Mi-ați spus să vă anunț !... Trecem pe lîngă Piscul Voivodesei, știți, satul unde-au ars copiii în biserică !...

La fereastră se arăta, ridicînd perdeaua, o față vestedă de fum și nesomn. Călătorul își freca ochii. Nu se vedea nimic. Un sat acesta ? În orice caz un sat luminat electric, ca într-o seară de sărbătoare.

– Acolo sînt sondele ! lămurea conductorul. Sondele și rafinăriile. Satul e ceva mai sus și e mai prost luminat.

– A ! Sondele lui Iordan Hagi-Iordan ?... Va să zică aici sînt sondele lui Hagi-Iordan !...

Storul cădea la loc. Călătorul era purtat de vagonul cu arcuri elastice spre celălalt capăt al țării, cu insomnia lui și cu a lui curiozitate numai pe jumătate satisfăcută. Văzuse sondele lui Iordan Hagi-Iordan luminate electric. Nu văzuse cimitirul îngropat în întunericul nopții.

Zaharia Duhu privea și el la aceste expresuri, de pe malul lutos și înalt, cum apăreau și dispăreau în noapte cu șiragul ferestrelor ca o ghirlandă de becuri festive.

Viața de unde veneau și la care se întorceau îl durea ca o rană. Ca rana mîinilor arse, de cînd a scormonit în jăratic să afle copiii scrumiți ai tuturor – și ai lui.

Așa îl cuprindea noaptea, nemișcat, pe malul înalt și rîpos. Așa îl prindeau zorile, nemișcat, pe malul rîpos și înalt.

De acasă fugea, să nu mai întîmpine ochii iscoditori și nasul ascuțit al femeii străine.

În cîmpuri nu-l mai aștepta nici un băiețaș cu nasul cît un bumb și cu ochii apoși de miel, să-i ceară un basm și căluțul pintenog cu frîu de argint, cînd va afla el o dată și o dată comoara.

Cazmalele și hîrlețele rugineau neclintite, așa cum au fost lepădate într-o seară de Oarță.

Întîlnea acum iarăși priviri dușmănoase. Îl ocoleau acum părinții și frații morților, ca o piază rea care-a atras urgia asupra satului. E destul oricărei minți sănătoase să cumpănească și să judece ! De tot ce s-a apropiat vreodată Zaharia Duhu cu gîndul sau cu fapta, s-a apropiat și împlinirea unui blestem. A îndrăgit copiii, ca să cheme moartea în chinuri asupra lor. I-a îndrăgit pe Gheorghieș Tălpăligă și pe Sanda lui Precup, ca să-i vadă uniți în logodna care i-a prefăcut în cărbune. L-a prins grija bisericii vechi, cum au apucat-o ei din părinții părinților ; destul a fost atîta, ca mai apoi să-i scormonească el în

scrum cu degetele, descîntînd cine știe ce vrajă suflată de stăpînul împărăției de dedesubt. Își mai amintesc alții și despre alte întîmplări mai vechi, cînd după pilda lui satul a căzut în doaga căutătorilor de comori și cînd oamenii de atunci au avut de îndurat numai ocară și năpastă din pricina unui nebun. Un nebun va fi fiind el vrednic de înduioșare și milă. Cine n-o pricepe și n-o simte asta ? Dar nu un nebun în care cuvîntă și făptuiește puterea diavolească, să samene drumul numai cu pacoste, jale și moarte.

– Unchiule Zaharia ! îi ieși într-o dimineață în calc Cecil, ridicînd nasul ascuțit să-i taie retragerea. N-am dreptul să mă amestec... Dar te rog să mă ierți că îndrăznesc să-ți dau un sfat. În definitiv, eu am datoria să te previn. Vin pe aici unii și alții, vorbesc și pleacă... Satul s-a ridicat împotriva dumitale ! Socoate că dumneata le-ai adus toată nenorocirea... Prostii de oameni simpli și disperați !... Dar chiar așa dacă e, sînt de părere să stai mai pe aproape de casă, fiindcă, în definitiv, în mintea lor, sînt capabili de orice. Nu știu dacă mă înțelegi bine, unchiule ?

– Înțeleg mai bine decît crezi ! răspunse Zaharia Duhu, pășind atît de drept și de hotărît spre ușă, încît nasul cel ascuțit se retrase repede și prudent din cale.

Nepoata rămase privindu-l din urmă, în capul scărilor. Clătină din cap și își sumeți nasul tăios.

– Înțelegi ? glăsui amenințător. Încă nu înțelegi nimic ! Numai așteaptă puțin, ca să ai ce înțelege...

Pe urmă, trimise răspuns la cîțiva gospodari vecini, ca să le împărtășească o anume părere și un anumit sfat. O plîngere cu multe semnături, cerînd îndepărtarea lui Zaharia Duhu într-o casă de sănătate avea mai mult ca oricînd drept să fie astăzi ascultată. Și mai avea meritul să pornească de la alții, întru liniștirea unui sat încercat de nenorocire, nu întru cine știe ce interese suspecte ale unor rubedenii oarecare. E simplu și în afară de orice bănuială. Chiar în afară și de bănuiala oarbei ; o încăpățînată zurlie și asta, lăsată să zacă cu leacuri și oblojeli în chilioara ei din fundul casei.

Zaharia Duhu ajunse la malul lui înalt, lîngă cazmalele ruginite, unde-l mîna o putere mai mare ca el. N-avea

ce căuta aici. Nu aştepta nimic. Chiar gîndul comorii, care-l stăpînise o viaţă de om, era acum foarte îndepărtat şi părăsit.

Pentru cine ar mai căuta el o comoară ? Pentru ce bucurie ar mai găsi-o ? Şi pentru ce folos ?

Totuşi aici i se îndreptau paşii fără voie, cum acul busolei, după ce se clatină şi îşi caută locul, rămîne cu vîrful săgeţii spre o singură direcţie cardinală, întotdeauna aceeaşi.

Se vedea din locul acela un cîmp gol, cu pajişti şi arături într-o parte, dincolo de sat, pînă spre văile de departe. De cealaltă parte, unde nu întorcea ochii, se desfăşura priveliştea cu schele şi hornuri, cu cazane şi cabluri, cu linii de fier şi ţevi de schijă ; valea urîtă şi tristă, unde se cuibărise pecinginea neagră să se întindă prelins, spre înălţimi şi spre codri, şi poicni cu şuier de mierle.

Aici îl găseau — nici n-au trecut de atunci douăsprezece zile ! — aici îl găseau copiii, apropiindu-se tiptil şi speriindu-l în joacă.

— Moş Zaharia, ţi-am adus flori !

— Bădie Zaharia, spune-ne povestea cu vrăjitoarea cea rea şi cu oglinda...

Tresărea la glasurile neaşteptate.

— Bată-vă norocul, mînjilor !... De ce te-ai îmbrăcat cu straiul acesta urît, Neculăicş ?...

Acum, în neclintire, i se părea că aude iarăşi paşi apropiindu-se tiptil. Aştepta o mînă uşoară şi mică, să-i atingă umărul, cum se afla întotdeauna cinchit, gata să-i aşeze pe toţi roată în jurul lui.

Aştepta.

Ascuţea auzul.

Nici un pas nu mai putea fi. Nici un glas. Nici un rîs voios, cu viclenie nevinovată. Nici o mînă uşoară şi mică — acum cărbune şi scrum.

Era numai vîntul fîşîind în ierburi.

Numai o pasăre amăgită de neclintire, zburînd pînă aproape, poate gata să i se aşeze pe umăr, fiindcă îl socotea încorporat pămîntului şi copacilor.

„Moş Zaharia, ţi-am adus flori..."

„Bădie Zaharia, cînd îmi cumpeli calul cu fliu de algint ? Că nu mai vleau să aștept...“

Cîmpul era gol. Depărtările pustii. Nici un glas.

Numai salbele porumbeilor albi, înălțîndu-se și căzînd, răsfirîndu-se și înaintînd, pe un cer nepăsător de deșert.

Zaharia Duhu privea neclintit, în apele tulburi.

De două zile, riul Voievodesei clocotea umflat de puhoaiele ploilor din munte. Norii se arătaseră deasupra culmilor, pe marginea zării, vineți și grei, brăzdați de scăpărările albe. Dar căzuseră îndărăt. Potopul rămăsese în văgăunile înălțimilor. Aici soseau numai vîrtejurile învolburate, izbind cu tărie în maluri, tîrînd năhlapii, rostogolind cioatele cu rădăcini negre, zbătîndu-se între țărmuri prea strîmte, să scape în vale, la larg.

Și de două zile, poate fără să-și dea seama deplin, Zaharia Duhu urmărea o luptă îndîrjită a apelor.

Cotul acela rîpos, de lut și de stîncă, ținea zid despărțitor la o albie veche. La spate, sub ierburi și prunduri, se cunoștea adîncit și fără ocol, cursul din cine știe ce timp, părăsit și uitat. S-ar fi spus că apele o știau aceasta, și-au amintit-o, și acum caută drumul bătrîn.

De aceea izbeau cu tărie și clocot de două zile, să spintece un singur jgheab îngust. O singură ață prelinsă, din care, într-o năvală de-o noapte, vor sparge cale deschisă și potolită, pe albia din alte veacuri uitate de oameni.

Lupta avea ceva dureros. Aproape omenesc. Se simțea o judecată a elementelor. O voință. Un scrîșnet încordat să sfarme o cătușă.

Peretele, o dată prăvălit, n-avea să scurteze calea decît cu cinci sute de pași, poate cu șase sute. S-ar fi împreunat îndată, drumul de acum, cu drumul din totdeauna. Dar ocolul după parapetul de lut și de stîncă, zăgazul acela împingînd oblu apele pe-un vad nefiresc și întortocheat, cotul acela al lui Bălan, cu nume rămas din nimeni nu știe ce amintire, părea și riului un obstacol absurd și o provocare.

Tot așa noroadele primesc o stare de lucruri un veac și mai multe, ca deodată să se ridice cu răzmeriță și cu mînie, năpustindu-se și zdrobind.

Zaharia Duhu nu mai recunoştea apa cuminte şi străvezie a Voievodesei, în tălăzuirea aceasta tulbure, cu nisipuri şi volburi, cu rădăcini şi năhlapi, înverşunîndu-se să izbească în acelaşi loc, ca berbecii servilor răsculaţi într-un zid de cetate.

Apa venea de departe, răsfirată şi hlisoasă, se pregătea în strîmtoare, îşi aduna toate puterile, năvălea spumegînd şi îşi sleia îndată îndîrjirea, lovită din coastă şi îndreptată viclean spre drumul cotit.

Drumul cel vechi, drept, adînc şi lin, se afla dincoace, la cîţiva paşi.

Apa îl ştia. Îl căuta, şi, cînd se simţea mai aproape, era viclean abătută să-şi risipească încordarea într-un braţ trîndav şi molîu, unde rădăcinile începeau să se învîrte pe loc şi spuma chiftea murdară şi groasă.

Lupta avea ceva dureros. Da, aproape ceva omenesc. O înfrîngere nedreaptă şi umilitoare.

„Am să-i dau eu ajutor!“ hotărî Zaharia Duhu, cum făgăduieşti ajutor unui prieten care-l aşteaptă, însă nu-l cere...

Lepădă straiul şi apucă o cazma ruginită, căutînd cu răbdurie chibzuială locul cel mai şubred întărit.

Cercetă într-o parte şi alta.

Albia veche – acum îşi dădea socoteală – era mult mai adîncă şi se mira că nu i-a atras mai demult luare-aminte. S-ar crede că a fost săpată înadins de-o mînă de om, să ţină apele cu voinţă, pe-un drum dinadins adîncit. Pe urmă, numai întîmplarea, numai o schimbare în afară de prevedere, poate altă mînă de om, a abătut cursul întru cine ştie ce altă folosinţă. Iar apele amăgite ori duse cu silnicie au părăsit calea veche, au uitat-o. Ca s-o regăsească, e muncă de-o zi.

Zaharia Duhu purcese de jos în sus, de la albia bătrînă. Un şanţ îngust se arăta deocamdată de ajuns. Puhoiul avea să desăvîrşească într-o singură opintire ceea ce îl uşura începînd.

Se aşternu deci la lucru metodic, cum învăţase în săpăturile lui.

De cealaltă parte a apei, în peretele de lut şi de stîncă, scobea ca un sfredelitor de tunel îmbărbătat de loviturile

tovarășului din față, apropiindu-se unul de altul, cu fiecare pas și, firește, dizlocare de cazma.

Lutul era moale, stînca sfîrîmicioasă.

Soarele se înclină după munții negri și Zaharia Duhu nici n-a prins de veste cînd.

Din toate nebuniile lui, fapta aceasta nu era poate cea mai nebună. Nu mai avea nici un prieten, nici o bucurie, nici un suflet de om aproape ; nu mai era nimănui de nici un folos. Fiindcă-l părăsiseră toți și îi pierduse pe toți, ajuta acum o apă.

În zbaterea ei a simțit ca o durere. Poate în eliberarea ei va simți ca o bucurie.

Ea nu-l poate înșela, nici părăsi.

O dată cu asfințitul, Zaharia Duhu poposi să se odihnească. Lăsă cazmaua să cadă și privi îndărăt.

Măsură cu pașii distanța și socoti munca pe a doua zi. Partea cea mai anevoioasă era împlinită. Apa bătea în peretele subțiat. Părea că a înțeles. Părea că știe. Că așteaptă cu nerăbdare.

„Bine !... vorbi Zaharia Duhu, ca unui prieten care se îndoiește de ajutorul de mîine. Nu plec ! Sfîrșim în această noapte... Ai dreptate ! Acel mîine, veșnic mîine al nostru, al oamenilor, poate să fie cîteodată prea tîrziu...“

Într-adevăr, a doua zi era destul ca apele să se afle în scădere și toată cazna rămînea zadarnică pînă la altă puhoire din munți.

Zaharia Duhu schimbă cazmaua cu vîrful tocit, alegînd alta din grupile lui părăsite. Nu simți vîntul rece al nopții. Nu auzi cîntecul privighetorii din ram.

Izbea cu cazmaua ritmic în lut, reteza rădăcini, răsturna bolovani și cu mîneca sumeasă a cămășii își ștergea șuroaiele sudorii fără să se oprească. O viață veche se deștepta în el. Poate viața din vremea cînd săpăturile lui erau de un folos pentru cărțile profesorului Alexandru Opriș. Poate o viață mai veche încă, din timpuri mai adînci, cînd neam din neamul lui a răscolit pămîntul întotdeauna pentru o folosire cuminte, nu pentru vane comori.

A doua oară s-a oprit tîrziu, într-un cîntec depărtat de cocoș cu zbatere de aripi, care s-a auzit pînă aici în tăcerea imobilă a nopții. Peretele se îngustase de trei pași. Aproape sfîrșitul.

Apele se zbăteau cu nerăbdare, lovind în ușa închisă.

Zaharia Duhu se plecă și privi. Își văzu umbra scufundată nemăsurat în apă.

Atunci abia prinse de veste că de patru ceasuri săpa în lumina lunii.

Înălță ochii.

Era o lumină alb-verzuie. Metalică și înghețată.

– E o lună pentru căutătorii de comori !.., vorbi Zaharia singur și rîse.

Ridea poate de nebunii care mai caută comori.

Poate rîdea de credința naivă a celor ce socot că la aflarea unei comori, chiar luna devine complice cu lumina ei de stafii și fantome.

Și totuși era o lună pentru căutătorii de comori.

Un scut foarte vechi pe cer. Un scut cu inscripțiile argintului șters. Iar scutul acela tocit și subțire vărsa o lumină străină, furată de aiurea, trimisă dintr-o altă lume : o lumină verzuie și neliniștitoare, care face cîinii să urle cu gîtul lungit și tălăzuiește apa oceanelor.

Se deslușea fiecare fir de iarbă. Se vedeau depărtările într-un praf fosforic. Umbrele se deșirau spectrale.

O bufniță zbură cu aripi moi, drept în lumină, poate pornind să se agațe acolo cu ghearele, pe marginea scutului vechi și tocit.

„E o lună pentru căutătorii de comori !“ rise încă o dată Zaharia Duhu de el și de alții, strîngînd din umeri și întorcîndu-se la isprava lui mai cuminte.

Coborî în albia veche, să cerceteze drumul pe unde vor puhoi acuș apele în clocot. Izbea cu vîrful cazmalei în pietre și cioate.

De ce s-a oprit aici și nu aiurea ?

Bătăile inimii au stat deodată ; pe urmă au început să zvîcnească năprasnic, gata să-i sfarme coșul pieptului. A dus palma la fruntea căruntă și udă. A șters nădușeala și a vrut să șteargă și o părere a ochilor, o nălucire. Era o groapă scufundată, cu nisipuri și scai. Cum de n-o văzuse ? A trecut doar de-o sută de ori pe lîngă dînsa. Acum tălpile s-au încleștat de stană ; ca în povestea feciorului împietrit la întîia privire a vrăjitoarei pînă la genunchi ; la a doua pînă la briu la a treia pînă la umeri.

A azvîrlit cazmaua și dintele cazmalei a sunat.

„E o lună pentru căutătorii de comori ! rîse cu scîrbă și milă de el Zaharia Duhu, fiindcă inima lui uscată și veche mai tresărise nebună la asemenea năluciri, care-l înșelaseră în atîtea dăți. Haha ! Luna nebunilor căutători de comori !...“

Păși. Pasul se lăsă descleștat.

Păși și se plecă să-și ridice cazmaua din nisipuri, din pietre și scaieți.

Mai lovi fără nici un gînd, dar așa, dintr-un vechi obicei. O dată. De două ori. Numai ca să-și rîdă mai amar și cu scîrbă de-o nălucire de care se credea vindecat.

Lovitura răspunse.

Atunci Zaharia Duhu se năpusti deodată cu unealta, cu mîinile, cu unghiile ; zvîrlind nisipul, răscolind prundul, smulgînd rădăcinile scaieților ; zgîriind capacul de bronz coclit, cerînd minunii o sută de brațe cu cinci sute de unghii să poată săpa mai adînc și mai repede.

Avea lopata sus, și-i părea drumul lung pînă acolo.

Numai cu unghiile. Săvîrșesc cîteodată minuni și zece unghii, chiar dacă au fost arse scurmînd în cenușă fierbinte să caute oase de copii morți.

Zaharia Duhu mătură rămășițele de țărînă cu palmele. Acum lespedea era liberă. Groapa se adîncise ; haznaua de bronz se arăta mai grea și mai mare decît ar clinti-o zece voinici, nu un singur om gîrbovit și împuținat ca dînsul. Capacul purta semne și flori turnate, sub rugină și sub coclеală.

Le știe aceste semne și le recunoaște aceste flori.

Cine spunea că nu există comoara regelui Dromichet ? Așa a văzut-o și așa îl aștepta, cum o știuse.

Cu dintele cazmalei zvîrli zăvorcala ; apăsînd în pîrghie cu tot pieptul prăvălea capacul în lături.

Alexandre, de ce spui tu că nu există comoara regelui Dromichet ?“

Zaharia Duhu căzu deasupra comorii, încredințată pămîntului și veacurilor, de regele lui, Dromichet.

Își vîrî pînă la cot mîinile rănite și arse, răscolind coroanele și brățările, cheotorile și nestematele, bumbii de piatră scumpă și cingătorile bătute în mărgăritare. În lumina metalică a lunii, pietrele vînturate scînteiau în cascadă culorile lumii.

Iaspire și safire, halchedoane și smaragde, berile și topaze, sardonix și sardimiu, iacinte și ametiste, mărgăritare și hrisolite, crisopraze și diamante, pietre fără nume, pietre depășind orice prețuire a închipuirii omenești : o movilă, zece movili, un tezaur întocmai cum îl rîdeau toți, de la Petruță cel desculț pînă la profesorul Alexandru Opriș ; o comoară s-o încarci cu dimirlia și s-o răstorni în car cu șase boi. Rîdeau toți, da, toți rîdeau... Dar și-a închipuit vreodată Zaharia Duhu altfel ? Se poate sătura un om care-a căutat-o și a crezut în ea o viață – se poate sătura vînturînd-o între degete dureroase, rostogolind-o să-i asculte sunetul și să-i vadă scînteierile nestematelor ?

Zaharia Duhu și-a potolit întîi acest nesaț sălbatic.

În singurătatea scăldată ireal de lumina lunară, s-a scufundat în comoara lui, ca avarii care în ceasul morții se rostogolesc pe movila de galbeni și îngheață cu mîinile încleștate pe aur, să-l ducă dincolo de viață cu dînșii, încă, și încă, și încă...

Pe urmă, Zaharia și-a șters obrajii spîni și uzi, cu mîneca sfîșiată a cămășii ; s-a așezat pe marginea lăzii de bronz, să-și contemple astfel, cuminte și cu rînduială, comoara lui, viața lui.

Era într-adevăr o lună pentru căutători norocoși de comori.

Fiecare piatră scînteia cu toate luminile. Fiecare cunună își arăta săpăturile înflorite de aur. Fiecare pafta, fiecare brățară, fiecare fibulă, fiecare cupă în mărgăritare, fiecare plăsea, fiecare cheotoare cu vîrf răsucit în spirală.

Erau lucrăturile Asiei, și ale Egiptului, și ale Libiei, și ale Feniciei, și ale sciților, și ale geților, și ale elinilor, și ale etruscilor : erau bani de aur ai neamurilor care s-au stins și efigiile împăraților despre care nu mai există pomenire ; erau, aici, podoabele despre care a dus veste, pînă în țara perșilor și a macedonenilor, Agatocle, feciorul lui Lisimah, ostaticul regelui Dromichet.

Pietrele scînteiau fierbinte în recea lumină a lunii. Unele înviau, căci și ele au o viață și-un suflet, o boală și-o moarte.

„Aceasta e pentru Alexandru !...“ ridică Zaharia coroana cu lucrătură getică, așa cum o voise prietenul lui. Mîna căzu, amintindu-și.

Coroana se rostogoli cu sunet mort.

„Acestea sînt pentru grădina copiilor !“ prefiră printre degetele arse, pietrele scumpe care ar fi îndestulat prețul să răscumpere un codru cu lacuri, și riuri, și punți, și păsări de basm.

Mîna căzu amintindu-și.

Pietrele s-au cuibărit grăbite ca niște păianjeni colorați de la tropice, în ungherele lor, unde au așteptat neclintite de ani numărați cu miile.

Zaharia Duhu își privi comoara și o văzu scufundîndu-se într-un afund negru de apă.

Pentru cine o găsise, cînd n-o mai căuta ? Pentru ce bucurie, cînd nu mai era nimeni să se bucure ? Cine se mai afla vrednic de dînsa ? Mîine toate privirile au s-o spurce și toate lăcomiile au s-o sfîșie.

Degetele arse prefirau pietrele ca o dezmierdare. Alintau florile fine ale fibulelor, ca o părere de rău în ceasul despărțirii. A crezut cineva în comoara regelui Dromichet? N-a fost nimeni să creadă. Rîdeau, da rîdeau toți, unii în batjocură, alții cu milă.

„Mîine toți au să creadă și toți, îmbulzindu-se, n-au să găsească îndestule cuvinte de laudă și de mărire. Aceasta e pentru Alexandru !... Acestea sînt pentru bucuria copiilor !... A mai rămas cineva care s-o merite ?“

Comoara aștepta cu toate sclipirile galbene, și albe, și verzi, și albastre, și roșii, și violete – irizînd în lumina lunară : o lună stranie și metalică, pentru căutătorii norocoși de comori.

Zaharia Duhu se sprijini în genunchi pe marginea haznalei de bronz și începu să orînduiască fiecare piatră, și fiecare ban, și fibulă, și brățară, și cunună, la locul lor, cuminte, cum îl așteptaseră și cum le-a găsit.

Le orîndui cu încetineala pioasă și tristă a unei ultime pregătiri mortuare. Le mai privi încă. Le mai dezmierdă cu degetele lui arse.

Trase capacul încet, deasupra. Trase pămîntul și pietrele și nisipul deasupra.

Se ridică ; iar la picioarele lui era încă un mormînt ca oricare altul și nimic mai mult.

Îl privi, cum privești lung, îndelung, înainte de despărțire, mormintele.

Pe urmă, se îndreptă spre malul înalt. De acolo se vedea bine. Acum se înțelegea bine de ce-a fost o albie veche, săpată de mînă omenească să țină apele cu voință pe un drum bătătorit. Sub albia aceea a fost dintotdeauna ascunzătoarea comorii. Altă mînă de om sau întîmplarea abătuse apa Voievodesei din calea ei dreaptă. Și de aceea apele se cereau înapoi, să-și păzească mai departe comoara încredințată din veac și din veac.

Mîine apa Voievodesei va trece deasupra.

Și totul va fi cum a mai fost.

Zaharia Duhu prinse cazmaua și începu să sape mai îndîrjit.

Apele băteau în perete. Chemau și nu mai puteau aștepta. Venise ceasul să li se împlinească voia. Chemau și nu mai puteau aștepta.

A doua zi dimineață, în cerdac, în straie curate și largi, Zaharia Duhu stătea cu mîinile pe genunchi, în bătaia blîndă a soarelui, ca un convalescent ascultător și supus.

În față, mătușa Ruxanda, pe alt scaun, tot cu mîinile pe genunchi, privea spre dînsul cu ochii ei orbi.

– Nu înțeleg. Ce vrei să spui, Zaharia ?... mai întrebă încă o dată.

– Mamă, comoara aceea... M-am judecat bine. Nu este nici o comoară ! N-a fost niciodată, nici o comoară !...

Oarba oftă. Tot nu înțelegea.

Pe al treilea scaun, abia stăpînindu-și neastîmpărul, se răsuci nepoata cu ochii ca gămăliile negre de bolduri și cu nas ascuțit :

– Adevărat, unchiule Zaharia ?

– Comoara regelui Dromichet nu există !... repetă rar Zaharia Duhu. A fost o nebunie a mea... O nebunie prea lungă.

– Atunci, unchiule ?...

Zaharia n-o lăsă să sfîrșească.

– Atunci, însemnează că sfaturile voastre au fost înțelepte și bune, iar mintea mea întunecată abia acum le-a priceput și le-ascultă.

– Unchiule, dă-mi voie să te sărut ! Mătușico, dă-mi voie să te sărut !

Cecil își înfipse nasul ascuțit în obrazul omului spîn și în obrazul bătrînei oarbe.

– Ce bucuroasă are să fie Madala ! bătu din palme. Să trimitem să o cheme. Să-i cheme pe toți, pe Dinu, pe...

– Da, să-i cheme pe toți !... încuviință Zaharia, privind, cu ochii lui uzați ceva îndepărtat și mort.

Două telegrame porniră în aceeași zi la București.

Una, pe adresa docentului universitar Petru V. Tudose : „*Vino cu primul tren,* semnată : *Cecil.*“

Alta, pe o adresă tăinuită : „*Sosesc cu primul tren,* semnată : *Madala.*“

Inginerul Dinu Grințescu rămase pînă tîrziu, cu vraful de planuri și acte pe masă.

– Știam, frate Zaharia !... își frecă mîinile. Tot răul a fost spre bine. Trebuie să dărîmăm tot aici... Să facem o vilă ! Să chemăm un arhitect și să ridice un plan, ca pentru un om de treizeci-patruzeci de milioane cum ai să fii, începînd din ziua cînd semnăm contractul... Apropo ! îmi spun oamenii că în susul apei, pîrîul Voievodesei și-a schimbat albia pe-o jumătate de kilometru. E un fenomen curios... Cam prin locurile pe unde căutai tu comoara regelui Dromichet.

– Comoara regelui Dromichet nu există ! rosti somnambulic Zaharia Duhu.

– Știu, frate Zaharia ! Eram convins ceva mai demult decît tine !... rîse inginerul, bătîndu-l prietenește pe umăr. Acum mă duc să pregătesc surpriza cea mare amicului nostru Hagi-Iordan.

Inginerul Dinu Grințescu își strînse actele și planurile în servietă. Plecă avîntat, cu voioșie de adolescent.

Zaharia Duhu rămase în cerdac, față în față cu oarba.

– Ce spuneai, Zaharia ?

– Nimic, mamă !... Vorbeam singur... Spuneam că nu există comoara regelui Dromichet !...

Oarba întinse mîna, căutîndu-l pipăit. Poate știa ceva în lumea ei neagră. Poate citea din nevăzut, ceea ce numai o mamă presimte.

Desmierdă stîngaci șiacul aspru de pe genunchiul feciorului :

– Zahario, tu îmi pari astăzi bolnav. Mai bolnav decît ai fost ieri și întotdeauna.

Mai vru să adauge ceva. Mîna despărți întunericul ei veșnic, între o noapte și altă noapte.

Dar n-avu răgaz să-și mai termine gîndul.

Apăru Cecil, răvășind un vraf de cataloage pe masă. Nasul ascuțit se înălță victorios spre toate ambițiile și îndestulările, demult și ascuns dospite în așteptare.

– Unchiule, în definitiv, acum e cazul să alegem un automobil ! Să-i aruncăm și noi, de la egal la egal, praf în rîtul animalului ăluia de Iordan Hagi-Iordan, marele brigand ! Să-l ardă la ficați...

PARTEA A DOUA

AURUL NEGRU

Viscolul a început pe nesimțite, muzical și domol, ca o joacă nevinovată.

De două săptămîni dura gerul uscat. Cerul era în fiecare seară mai sticlos ; nopțile mai nefiresc de luminoase.

Iar în fiecare dimineață soarele înălța la marginea orizontului un ochi mai istovit, pentru a regăsi aceleași fire de telegraf încărcate de promoroacă ; aceleași șine de cale ferată, paralele și lucii, tăind Bărăganul diagonal ; aceiași salcîmi singuratici, cu brațe de madrepor și aceleași vagoane trase pe-o linie moartă.

Toate dădeau albei nemărginiri o înfățișare dezolată și neliniștitoare de capăt de lume și de sfîrșit de lume, unde viața a încetat brusc suspendată de-un cataclism. S-ar fi spus o întoarcere pe nevestite a epocii glaciale. Vîrsta renului și a mamutului, care a surprins civilizația nesățioasă ca o pedeapsă binemeritată, ca s-o îngroape sub cleștarul ghețarilor și s-o păstreze peste veacuri, intactă dar moartă, așa cum se mai găsesc gîzele cu aripi străvezii capturate în bobul de chilimbar.

Termometrul cobora cu încă un grad în fiecare noapte.

Pe albastrul înalt, stelele luceau din ce în ce mai mari și mai apropiate. Trosneau șinele. Corbii goliseră zarea. Dacă la ore fixe se mai tîra un tren extenuat dintr-un capăt al liniilor la celălalt, apariția era numai pentru a mări încă senzația de pustietate și de sfîrșit. Treceau parcă ultimii supraviețuitori. Se refugiau cu puteri sleite, mînați de panică, dincolo de orizontul deșert,

în necunoscut, unde se mai afla poate limanul oraşelor calde, vii şi frenetice, cruţate de gheţoasa înmărmurire.

Toate staţiunile meteorologice începuseră să-şi zvîrle întrebări şi răspunsuri îngrijorate prin posturile de radio : „La voi cîte grade ?... Aici 34 sub zero. Ieri au fost 32. Mîine vor fi 36. A îngheţat marea... Pe jumătate de continent s-a întrerupt circulaţia... Populaţia se retrage spre sud. Gulfstreamul şi-a schimbat cursul... Postul Stockholm nu răspunde... Nici Oslo...“

Astfel, începutul viscolului a fost ca o joacă uşurătoare şi nevinovată.

Însemna cel puţin altceva. Era ca o vrajă rca, care s-a rupt.

Mai întîi s-a iscat un vînt subţire, cu şuier înfiorat de piculină. Pe urmă crivăţul şi-a îngroşat glasul, a prins să geamă pe strune de violoncel şi să mugească în alămurile unei fanfare nevăzute.

Pulberea fină de zăpadă, răscolită din nemişcarea de două săptămîni, s-a învălurat în dune ciudate. Şi în aceeaşi noapte cerul s-a căptuşit cu nori vineţi ; ninsoarea de sus a început a se contopi cu tălăzuirile de jos, clădind troiene peste calea ferată, înlănţuind fabuloase diguri între ghergane, îngropînd halta singuratică într-un alt mormînt răzleţit la marginea lumii.

Ultimul tren a trecut gîfîind din toate supapele locomotivei, cu o întîrziere de cinci ceasuri. Atîrnau stalactitele sloiurilor sub pîntecul negru de fier. N-a coborît nimeni. N-a urcat nimeni.

Apoi n-a mai fost nimic.

Numai chiotul vîntului dezlănţuit bezmetic. Numai catapulta viscolului izbind în ferestrele oarbe şi mate.

Prin irealele ferigi de gheaţă crescute în geam, lumina se prelingea în încăperea scundă, apăsătoare şi sepulcrală.

În plină amiază nu se mai deslueşea de la birou harta C.F.R., bătută în perete ; nu se mai putea citi decît titlul tarifelor de persoane şi de mesagerii de pe tabloul galben ; în fotografia decolorată nu se mai lămurea inaugurarea podului de peste Dunăre şi chipul inginerului Anghel Saligny în medalion.

Soba de fier fumega.

Vartolomeu Diaconu a cerut lampa, a meşteruit-o singur şi apoi, cu urechea atentă la aparatul telegrafic, a început să aştepte, citind a treia oară o gazetă veche de trei zile.

Era un om încă tînăr, cu mustaţa ţepoasă, nebărbierit şi cu nodul cravatei strîmb. O figură fără expresie, oarecare, cu zbîrcituri pretimpurii în colţul gurii şi cu părul rărit deasupra frunţii, dar cu toată înfăţişarea mediocră şi anonimă luminată de doi ochi în care se deştepta citeodată din torpoare o inteligenţă înfrîntă şi resignată.

Întreaga fiinţă era concentrată în ochii aceştia.

În ei învia spectacolul lumii de departe, pe măsură ce omul întorcea foaia să citească telegramele, ultimele evenimente senzaţionale ale planetei, dezbaterile din Camera franceză şi conferinţa petrolului din New York.

La lectura unui simplu nume, după un scurt declic, se anima decorul fantastic : Londra cu străzile scufundate în ceaţă ; capitala şi Calea Victoriei ; uşa turnantă a unei cafenele de pe Ring, unde o actriţă celebră a scos revolverul din poşetă să-şi împuşte amantul ; erupţia sondei nr. 16 din schela Piscul Voievodesei ; un avion decolînd la aerodromul din Rio de Janeiro şi expoziţia canină de la Paris, sala Wagram.

Toate căpătau contur, relief, viaţă de-aievea.

Pe urmă ochii lui Vartolomeu Diaconu îşi stingeau lumina în torpoare. Privirea se plimba ostenită şi fără nădejde pe pereţii vineţi, la harta C.F.R., la tabloul tarifelor de persoane şi mesagerii, la inaugurarea podului de peste Dunăre, cu medalionul inginerului Anghel Saligny.

În bucătărie se auzea o piuliţă. Glasul copiilor în camera de alături. Şi afară, mugetul viscolului năpustit în pereţi.

Aparatul telegrafic cădea în sincope lungi. Vartolomeu Diaconu se temea să nu-i moară sub ochi. Halta, izolată din două părţi, păstra singura legătură cu restul lumii prin firele telegrafice care de ieri răspundeau laconic, cerîndu-i răbdare pînă ce vor afla dispoziţiunile direcţiei generale.

Vartolomeu Diaconu aștepta.

Aștepta sus și nevastă-sa, coana Tina, care trimisese unicul om de serviciu la oraș cu lista de cumpărături pentru sărbători, așteptau și copiii – Duțu și Nevăstuica – fiindcă știau prea bine că printre cumpărăturile de la tîrg se află înscrise în fruntea listei și anumite minunății care-i priveau personal : darurile lor de Anul nou.

În așteptare își amăgeau timpul jucînd loton.

Era un loton vechi, cu table murdare și sleite, cu bilele desperecheate și în mare parte fabricate de mîna lui Hariton, omul plecat la oraș după cumpărături. Bile tăiate și rotunjite din coada unei biciuști, uitată de-un căruțaș astă-vară pe banca unică de lîngă felinarul unic.

Vartolomeu Diaconu nu-i auzea. Dar și-i închipuia în odaia de sus (dormitor și sufragerie), la masa învelită cu mușama, așa cum nu mai conteneau de astăzi dimineață.

– 64...

– N-am !

– 17...

– Terță !

– 42...

– N-am !

– 33, cocoșații...

– N-am !

– 25, ca la poliție...

– Cvartă !

– 44, scaunele întoarse.

– N-am !

– 9...

– Loto. Bravo lui 9 ! A treia oară cîștig pe tabla lui 9 ! Loto, îți spun, ce mai cauți acum la numere ?

Duțu nu poate pronunța încă „terță, cvartă, patruzeci și patru, control. Spune : „Telță, cualtă patluzeci și patlu, contlol...“ Nevăstuica nu poate pronunța țeurile măcar că e cu un an mai mare. Spune : „tersă, cocosasii, douăseci și cinci ca la polisie“.

Nu-i aude Vartolomeu Diaconu, dar le reconstituie glasurile și joaca acolo sus, în camera cu sîmburele de lumină împuținat și agonic în capsula de alamă, tot așa cum reconstituise el, cu o vertiginoasă perindare de ima-

gini, spectacolul Londrei învăluite în ceață, erupția sondei nr. 16 din Piscul Voievodesei și cafeneaua de pe Ring, unde o actriță celebră a scos revolverul din poșetă să-și împuște amantul.

E poate o boală incurabilă. O infirmitate.

Dincolo de viața cea reală, pe care o trăiește de la ceas la ceas, mai plăsmuiește una consolatoare și nostalgică, pe marginea lecturilor, din cuvintele scurte ale telegramelor, din corespondențele trimișilor speciali, plecați să urmărească la fața locului dezbaterile conferinței pentru raționalizarea producției de petrol, războiul chino-japonez, ravagiile ciclonului din Jamaica și procesul crimei din strada Minotaurului.

A citit în ziar : „La conferința pertolului, lupta se dă între «Royal Dutch» și «Standard Oil»". Îndată, închipuirea a prelungit războirea dintre cele două trusturi, pînă la cotloanele cele mai îndepărtate ale continentelor, unde o sondă sfredelește coaja pămîntului să pompeze un nou zăcămînt ; pînă în camera unde un avar numără și ascunde acțiunile unei societăți dintr-un trust ori celălalt, socotind cu înfrigurare cît a pierdut ori a cîștigat în 24 ore.

Fiindcă s-a născut și a copilărit pe valea Prahovei, printre sonde, cu deosebire telegramele și articolele de ziar în legătură cu petrolul îl pasionează. Pe urmă, cînd toate acestea se epuizează, Vartolomeu Diaconu retrăiește în imaginație, auditiv și vizual, chiar scenele care se petrec în cealaltă încăpere de sus, unde copiii joacă loton ; își vede nevasta pisînd zahăr în bucătărie și ștergîndu-și broboanele de sudoare cu poalele șorțului.

De trei ani, de cînd a fost mutat în halta aceasta pustie de pe Bărăgan, infirmitatea parcă a crescut în mijlocul singurătății.

Uneori își trece mîna peste frunte, peste ochi, ca să alunge închipuirile stăruitoare. Alteori le cheamă, le așteaptă, fiindcă sînt singura evadare dintr-un surghiun fără vină și fără speranță.

Acum, țăcănitul aparatului telegrafic a recomandat încă o dată răbdare. Regionala a dat ordin să purceadă un plug de desfundat liniile. Poate să sosească peste un ceas, poate peste o zi.

Impiegatul e în concediu de 64 ore. Concediul a expirat.

Dar Vartolomeu Diaconu şi-l imaginează îndată într-o gară unde s-a oprit trenul, aşteptînd deschiderea liniei şi citind o gazetă în faţa paharului cu ceai fierbinte.

E o gară mare, de încrucişare, cu forfota mulţimii înzecită ca de obicei, după atîtea trenuri cîte s-au oprit din drum. Mulţimea aceasta a dat năvală la bufet, tropăie şi discută cu aprindere ; o parte nu-şi află astîmpăr, ieşind mereu pe peron să afle ştire dacă au pornit sau nu plugurile de ajutor, alţii citesc tablourile cu întîrzierea trenurilor unde un impiegat vine să adauge altă cifră cu cretă, la fiecare jumătate de oră. Unii supraveghează bagajele ; alţii scriu telegrame pe colţul meselor din sala de aşteptare clasa I, cu canapele şi jilţuri învelite cu pluş roşu, mîncat de lepră şi de molii.

Toate acestea le trăieşte Vartolomeu Diaconu cu o extraordinară participare la gesturile cele mai mărunte, la jalea femeii în rochie de doliu somnolînd pe-un paner de pai, la neastîmpărul copilului care, cu gura plină, mestecînd dintr-un colţ de corn, se înghesuie printre bătrîni şi aduce mereu ştiri răstălmăcite ca după minţea sa. Îi ştie că şi aceştia nu pot lipsi. Fac parte din tumultul oricărei gări de încrucişare, mai ales cînd trenurile sosesc gîfîind cu întîrziere şi nu pot pleca mai departe.

Ca să-şi amăgească şi el aşteptarea, Vartolomeu Diaconu a ieşit să înfrunte urgia de-afară.

A pus paltonul pe umeri. Viscolul s-a năpustit să i-l smulgă. L-a tras pe mîneci ; şi-a înfundat căciula ; face înconjurul haltei cu picioarele îngropate în troian pînă la genunchi.

De dimineaţă a certat-o pe Tina fiindcă a trimis, pe ascuns, omul de serviciu să facă tîrguieli în oraş. A rămas acolo. Macagiul nu iese din vizuina lui. Acum nu este cine să curăţe nămeţii cu lopata. Troianul a astupat intrarea. Locomotiva cu plug, cînd va sosi — dacă va sosi ? — are să aducă şi vreun inspector general, cum se întîmplă întotdeauna. Din nou vreo ţîfnoasă observaţie şi poate pe deasupra vreo amendă, reţinută din salar pentru halul în care va găsi halta, cu troianul clădit pînă-n ferestre.

Din obicei, Vartolomeu Diaconu a deschis uşa sălii de aşteptare. Noroc că se deschide înlăuntru : altfel cum ar mai fi putut lupta cu troianul fără lopeţi ? O dată cu el a intrat şi viscolul. E întuneric şi frig – mirosul rece, lugubru, al sălilor de aşteptare.

Vartolomeu Diaconu se pregătea să închidă uşa la loc, opintindu-se să biruiască viscolul, cînd i s-a părut că mişcă o umbră în întuneric.

Desigur încă o nălucire a închipuirii. Umbra însă a tuşit, s-a mişcat, dă semne de viaţă.

– Care e acolo, mă ? a întrebat Vartolomeu, cu o foarte legitimă mirare.

– Om bun !... răspunse glasul umbrei.

Şi din mlădierea glasului, Vartolomeu Diaconu a ghicit îndată că prin întuneric umbra a surîs cu intenţii pacifice.

– Aceasta e încă o istorie ! exclamă el perplex.

– Dar ce ? A mai fost alta ? interogă umbra, ridicîndu-se din ungherul întunecos şi aprinzînd un chibrit.

Vartolomeu Diaconu n-a ştiut ce să răspundă. Nu e deprins în pustietatea aceasta, cu asemenea dialoguri.

După ton, după o imperceptibilă nuanţare a vocii, înţelege că nu are de-a face cu unul dintre pasagerii obişnuiţi care se urcă şi se coboară în halta lui de pe Bărăgan : vechili, ciobani, soldaţi în concediu, reprezentanţi ai autorităţilor comunale rurale şi ţărani încărcaţi cu desagi ca asinii.

Flacăra chibritului luminează o porţiune de blană scumpă. Înainte de a se stinge, aruncată jos, a luminat la picioarele necunoscutului şi două valize de piele, cu etichete de hoteluri străine, agenţii de voiaj şi companii de navigaţie. Le cunoştea prea bine acestea Vartolomeu Diaconu. Întrevăzute pe bagajele călătorilor din rapide şi exprese, i-au îngăduit nu o dată să voiajeze cu închipuirea lui fantastă în toate oraşele lumii, capitale şi porturi, localităţi climaterice şi plaje celebre.

– Aşteptaţi un tren ?

Şeful staţiei rostise întrebarea maşinal, şi imediat şi-a dat socoteală de absurditatea întrebării.

Străinul răspunse din întuneric :

– Probabil !... Nu-i fi voind să aştept aici cometa lui Haley ! Probabil că aştept un tren.

Străbătea ironie în glasul necunoscutului.

Ca să-i plătească pe dată, cu aceeaşi măsură, Vartolomeu Diaconu rosti cu oarecare satisfacţie :

– În acest caz o să aşteptaţi cam mult ! Nu s-a anunţat nici unul... Cometa lui Haley soseşte şi pleacă după un orar precis, cunoscut şi afişat de astronomi pe cîteva mii de ani înainte. Cu trenurile noastre e ceva mai greu... Pînă ce s-o dezmctici direcţia generală.

– Pînă s-o dezmetici direcţia generală – întrerupse străinul – cred că n-ar strica să aprindem aici o lampă şi să faceţi focul ! E o sală de aşteptare, nu ? Călătorii au drept măcar la atît...

Figura străinului nu se vedea. Necunoscutul n-a mai aprins şi al doilea chibrit.

Însă Vartolomeu Diaconu a şi reconstituit fizionomia care putea corespunde unei asemenea intonaţii agresive şi autoritare. Individul din întuneric e hărţăgos şi cu ţîfnă. Fiindcă a colindat lumea în rapide internaţionale, a dormit în cabine de lux şi s-a lăfăit în vagoane Pullmann ; fiindcă poartă blană scumpă şi valize costînd cît leafa unui şef de haltă pe cinci luni, onorabilul se socoteşte în drept să ia la zor un biet funcţionar C.F.R.

Vartolomeu Diaconu replică prompt, cu amorul propriu profund ulcerat :

– Domnule, ca să facem foc şi să aprindem lampa, e nevoie înainte de toate să avem lemn şi petrol ! Adică, direcţia generală să ne dea fondul înscris în buget, la capitolul pentru lemne şi petrol... Aceasta o aşteptăm de cîteva luni. De astă-vară... Poate aprobarea va sosi o dată cu trenul dumitale, sau poate o dată cu cometa Haley...

Prin întuneric, necunoscutul rîse încet, surd, fără poftă de harţă. Agresivitatea de adineauri se risipise.

Consimţi cu blîndeţe ostenită :

– Atunci să aşteptăm ! Dumneata aprobarea, eu trenul ; amîndoi cometa lui Haley...

Se auzi scîrţîitul băncii de lemn. Străinul se instalase la locul său, hotărît, precum spunea, să aştepte. Varto-

lomeu Diaconu se înduioșă de această prea repede capitulare.

Cu gencrozitatea victorioșilor, rosti :

– Aceasta nu înseannă, domnule, că trebuie să degeri în ghețăria de aici !... Poftește, te rog, în birou, să facem pace...

– Să facem !

– Și să ne vedem la ochi.

– ...Și să ne vedem la ochi !

Ironia din glasul străinului mai dura încă în această totală supunere. Dar inofensivă și lăuntrică. Nu se adresa lui Vartolomeu Diaconu. Era mai mult o ironie melancolică față de propria sa situație, aici, în sala ghețoasă și întunecată a unei halte din pustietatea Bărăganului, cu dialogul ciudat între doi oamcni care nu-și vedeau fața.

Vartolomeu Diaconu înțelese și luă necunoscutul în simpatie, absolvindu-l cu desăvîrșire de harțagul atît de repede domolit.

– Cu bagajele are să fie mai greu ! spuse călătorul. Sînt cam grele... Se află vreun om să le care ?

– O să facem noi pe hamalii în lipsa omului de serviciu... propuse Vartolomeu, bîjbîind în beznă și apucînd un geamantan de toartă.

Străinul urmă exemplul.

Amîndoi au luptat afară cu viscolul, au pășit peste troian și au intrat în birou, tăbîrcind valizele. Le-au așezat lîngă ușă. Pe urmă s-au privit în lumina fumegoasă a lămpii.

– Îmi dați voie să mă prezint ?... Vartolomeu Diaconu, șeful haltei și, pentru moment, telefonist, telegrafist, magazioner, hamal și om de serviciu !...

Vartolomeu Diaconu întinse mîna prietenos.

Necunoscutul o scutură tot atît de amical, evitînd însă să-și spună numele și înlocuind formalitatea cu amabilități de circumstanță.

– Îmi pare foarte bine, domnule șef, telegrafist, magazioner, hamal și om de serviciu... Așadar am făcut pace ? Aceasta mă încîntă. N-ar avea nici un haz să ne devorăm ca șerpii din Marsilia. Cunoști anectoda ?.. I-au uitat pe amîdoi într-o noapte în cutia lor cu capa-

cul de sticlă. A doua zi, paznicul n-a mai găsit nimic. Se înghiţiseră unul pe altul. Tot aşa ar fi riscat să nu se mai găsească, trenul meu sau cometa lui Haley, dacă urmam a ne război... Te rog, vezi-ţi de treburile dumitale ! Eu mă mulţumesc cu un scaun aici, lîngă sobă...

Îşi dezbrăcă blana şi o atîrnă modest lîngă soba de fier. Îşi scoase mănuşile şi îşi apropie palmele să le dezmorţească.

Un timp se auzi numai ţăcănitul aparatului telegrafic. Vartolomeu Diaconu cerea informaţii. Iar informaţiile au fost aceleaşi : staţia cea mai apropiată aştepta din moment în moment sosirea plugului de desfundat liniile şi echipele de lucrători. În orice caz, plugul era pe drum. Plecase din Bucureşti. Dă luptă vitejească, pe undeva, cu viscolul şi troienele.

– Treburile mele deocamdată s-au isprăvit ! declară Vartolomeu Diaconu, frecîndu-şi mîinile şi ridicîndu-se de la masa cu discurile de alamă. Aşteptăm ! Poate un ceas. Poate toată noaptea... Sîntem în mîna lui Dumnezeu...

– ...şi a direcţiei generale ! sublinie străinul surîzînd.

Şeful halteI făcu un semn din cap şi din umeri, care arăta destul de lămurit cît de puţine şi slabe iluzii merita această direcţie generală.

– Răbdare şi tutun ! Aceasta e deviza direcţiei generale, pentru funcţionari, pentru pasageri, pentru toată lumea...

– Apropo de tutun !... îşi aminti necunoscutul. Permite să-ţi ofer o ţigară... Am o provizie destul de respectabilă. Încît, din partea tutunului, putem aştepta toată noaptea, şi mîine, şi poimîine...

Întinse portţigaretul de aur, lung şi plat, ticsit cu ţigări egiptene.

Vartolomeu Diaconu descifră cu admiraţie inscripţia aurită. Ţigări de Cairo ! Într-o clipă întrevăzu oraşul cu palmieri, clădirile albe şi cubice, minaretele, moscheile, deşertul, soarele arzător, Sfinxul şi Piramidele. Veşnica lui manie de a se transporta cu închipuirea în celălalt capăt al lumii, prin magia unui simplu nume de oraş, de ţară, de fluviu...

Tutunul era aromat, fin, molatic. În încăperea strîmtă, cu lampa chioară şi îmbîcsită de mirosul podelelor spălate

cu leşie, fumul albastru răspîndi un parfum nou, delicat şi nostalgic ; un parfum pe care imaginaţia lui Vartolomeu Diaconu îl identifică imediat cu atmosfera vagoanelor Pullmann, a saloanelor de transatlantic, a holurilor de palace-hoteluri.

Prin spiralele fumului se mai cercetau încă, încercînd fiecare să descifreze, în trăsăturile celuilalt, fiinţa lor ascunsă şi necunoscută. Erau doi oameni faţă în faţă, din două lumi cu totul străine.

Dar rămăseseră numai doi oameni – şi atît.

Necunoscutul reprezintă exact tipul călătorului blazat de spectacolele veacului, aşa cum îl plăsmuise întotdeauna închipuirea şefului de haltă.

Înalt, spătos, cu tîmplele cărunte şi cu fruntea boltită, cu faţa osoasă şi prelungă, cu buzele rase şi cu gura amară, cu nasul subţire şi cu ochii albaştri, în costumul moale de stofă englezească, semăna aidoma cu personajele gravurilor din prospectele companiilor de voiaj şi de turism. Nu-i stătea binc aici. Nu se afla la locul său.

Vartolomeu Diaconu îl transportă îndată pe-o punte de vapor, pe un dig de port, într-o gară-terminus, unde sosesc şi de unde pleacă o sută de trenuri pe zi.

Curiozitatea birui sfiala, dîndu-i glas să întrebe :

– Mă ierţi, te rog, dar tot nu pricep de unde şi cum ai ajuns dumneata aici ?... N-am auzit clopoţei de sanie. Zgomot... Nimic ! M-am trezit cu dumneata în sala de aşteptare, parcă ai căzut din cer... Chiar adus parcă de cometa lui Haley. Numai că nu-i orariul cometei ; nu i-au dat încă macaglii cerului drum pe linia noastră.

Străinul surîse, scuturînd cu degetul inelat scrumul ţigării :

– Foarte simplu, domnule şef, telegrafist, magazioner, eţetera. Foarte simplu ! Nu m-a adus cometa lui Haley. M-a adus viscolul, dacă se poate spune. Am sosit cu sania de la un oarecare conac, de aproape... Nădăjduiam că direcţia dumitale generală...

– A mea ? se apără Vartolomeu Diaconu. A dumnealor !

– Bine, a dumnealor !... rectifică necunoscutul cu aceeaşi blîndă ironie. Nădăjduiam că direcţia generală a purtat grijă şi a luat măsuri din vreme pentru a nu se întrerupe

circulația trenurilor. Veneam, așadar, la tren ! La trei sute de metri de halta dumitale sania n-a mai putut răzbi prin troian. Mi-a cărat vizitiul bagajele... Am intrat în sala de așteptare și am așteptat...

– Sînteți străin de partea locului ? întrebă Vartolomeu Diaconu.

– Relativ ! răspunse enigmatic necunoscutul. Dar de ce mă întrebi ?

– Fiindcă nu v-am văzut niciodată. Mi se pare că vă cunosc de undeva figura, dar sînt sigur că nu v-am văzut niciodată... Și mai întrebam, fiindcă proprietarii și arendașii de prin împrejurimi, în sfîrșit persoanele mai cu vază de pe aici, cînd așteaptă trenul pe asemenea vreme, intră direct la mine, în birou...

– Am vrut să fiu singur.

Vartolomeu Diaconu crezu că în ochii albaștri ai străinului a citit, așa, ca o umbră de tristețe.

Poate a fost însă numai o simplă părere.

– Am vrut să fiu singur – urmă necunoscutul – să nu văd oameni ! Nu-mi închipuiam însă că prin grația direcției generale C.F.R., sălile de așteptare sînt transformate în adevărate ghețării. Dumneata ai sosit la timp. Exact în momentul cînd mă hotărîsem să renunț la singurătate, să vin la dumneata și să-ți cer ospitalitate, ori măcar o lampă și un braț de lemne...

– Frumoasă ospitalitate !... recunoscu Vartolomeu Diaconu, cu părere de rău. Frumos te-am primit !... Ce vei fi spus oare dumneata despre mine ? Te rog să mă ierți... în pustietatea de aici, omul se sălbătăcește... Pe urmă, gîndește-te și dumneata !... Singur, cu toată răspunderea pe cap, cu impiegatul în concediu, cu personalul descomplectat... Te ia gura pe dinainte. Te porți cum nu ți-e firea.

– Să lăsăm acestea... propuse necunoscutul. Am făcut pace, nu este așa ?

– Orișicît...

– Nici un orișicît, te rog ! Mai aprinde o țigară... Așa cum fumează șefii de trib indian pipele păcii, împreună, în fața focului...

Imaginația lui Vartolomeu Diaconu, jucăușă ca întotdeauna, îi transportă pe amîndoi pentru o clipă în savanele Americii, într-un cort de piele, fumînd pipele păcii

printre indieni cu fața spoită și cu o cunună de pene oblice în jurul capului.

Scutură fruntea să alunge închipuirea și rosti cu o îndoială în glas :

– La țigările acestea s-ar cuveni o cafea.

– N-ar strica ! încuviință străinul.

– Numai să văd mai întăi ce spune nevastă-mea. Mă tem că în cămara noastră a suflat vîntul. Ca înainte de sărbători... Am tot lăsat să se sfîrșească toate, ca să trimit pentru o singură cumpărătură... Omul a plecat la oraș. L-a prins viscolul acolo, așa că am rămas fără provizii.

– Atunci nu te deranja.

– Ba, pardon ! Mă duc să întreb... Scuză-mă un moment. Poftește ziarul pînă ce mă întorc. Și dacă aparatul începe a țăcăni, te rog, strigă-mă...

Vartolomeu Diaconu ieși în săliță, după ce-a meșterit în prealabil flacăra puțină a lămpii : se auziră pașii urcînd treptele pe scări.

Necunoscutul nu-și aruncă ochii pe ziar, cum îl invitase gazda. A uitat să tragă și din fumul țigării. Cu mîna spînzurată pe genunchi, privea, fără să vadă pereții afumați, tabloul spălăcit reprezentînd inaugurarea podului de peste Dunăre și medalionul inginerului Saligny. În ochii albaștri tristețea crescuse – o sfîrșeală, o osteneală de viață, un dezgust ; privirea animalelor bolnave care se desprind de turmă și se ascund în singurătate, așteptînd să moară.

Cu o încordare a voinței, a dispărut istoveala aceasta din ochi numai cînd s-au auzit pașii lui Vartolomeu Diaconu coborînd treptat, dincolo de ușă.

– Avem noroc ! anunță fericit șeful haltei. Am mai descoperit ceva pe fundul cutiei. N-are să fie o cafea ca la Capșa ! Dar mai bine atît, decît nimic.

Necunoscutul se sili și dînsul să pară bucuros de asemenea „noroc“. Însă Vartolomeu Diaconu înțelese, din surîsul trist și absent că omul din fața lui este, din cine știe ce tăinuite pricini, un nefericit.

Această constatare mări simpatia pentru seamănul sosit din toată lumea.

– Ați fost pe-aici la vreun prieten ? La cunoscuți, la rude ?

– Relativ ! fu răspunsul tot atît de enigmatic ca adineauri.

– Știu că sînt indiscret... stărui Vartolomeu Diaconu. Dar de trei ani cunosc aproape toți vecinii. Vrînd-nevrînd, știu cînd pleacă fiecare și unde pleacă, știu cînd vin și de unde vin. Pe la mine e trecătoarea... Și nu mă pot dumiri, cam de pe unde te-a putut aduce pe dumneata sania care n-a mai răzbit într-acoace...

– De la Cămărășești ! îi satisfăcu în silă curiozitatea necunoscutul cu părul cărunt la tîmple.

Vartolomeu Diaconu își rectifică poziția respectuos.

– Atunci sînteți poate rudă cu domnul ministru ? Rudă sau prieten ?

– Relativ ! fu răspunsul străinului. Om de afaceri. Omul lui de încredere. Avocat...

– Să mă iertați că nu v-am recunoscut. Să mă iertați de primire...

Glasul lui Vartolomeu Diaconu devenise servil, stînjenit, fricos. Își pipăi cravata strîmbă. Își încheie nasturii hainei. Șterse cu podul palmei scrumul țigării de pe masă. Revizui toaleta lămpii, cum o revizuise și pe a sa.

– De ce nu luați loc aici, la birou ? îl invită potrivind scaunul. E mai comod...

Necunoscutul îi urmărea toate mișcările cu vădit și parcă melancolic interes, deodată atent, uitînd propria-i mîhnire ascunsă.

Începu să surîdă cu bunăvoință. Scoase din nou portțigaretul de aur lung și plat – și se ridică el de pe scaun să-i ofere țigară.

– Dragă domnule... domnule...

– Vartolomeu Diaconu... îi ajută memoria șeful haltei.

– Dragă domnule Diaconu, te rog să aprinzi și țigara aceasta, și să rămînem tot așa de buni amici cum eram adineaori... Faptul că vin de la moșia ministrului dumitale și că sînt omul lui de încredere nu schimbă nimic. Dar absolut nimic... Altfel, să știi că-mi iau geamantanele și mă mut în ghețăria sălii de așteptare...

– Oricum, domnule avocat...

– Lasă, te rog, avocatul !... Nu sînt nici avocat, nici nimic, aici. Sînt invitatul, musafirul dumitale. Erai pînă acum un om de ispravă. Natural, așa cum îți este firea și

portul. Ai devenit subalternul ministrului, o persoană foarte sus-pusă, dar care ţi-o spun eu că nu merită să faci atita caz de dînsul... Îl cunosc de-a fir-a-păr ! Să-l lăsăm în plata Domnului şi să aşteptăm cafeaua, amici, cum mi se părea că eram pînă mai adineaori...

Cafeaua tocmai sosea.

O aducea Nevăstuica, în două ceşti desperecheate, pe-o tavă acoperită cu şerveţel alb.

Fetiţa lui Vartolomeu Diaconu păşea cu ochii încruntaţi la clătinările ceştilor, cu limba scoasă printre dinţi de încordare.

Îşi schimbase şorţ curat, se pieptănase cu părul strîns în pieptene de celuloid roz, îşi lustruise ghetuţele şi îşi scosese negrul de sub unghii. Nu mai putea de nerăbdare să privească la domnul străin de lîngă sobă ; dar deocamdată se cuvenea să ducă la capăt, cu demnitate şi cu toată răspunderea, misiunea ei de gospodină în miniatură.

Cînd aşează tablaua pe birou, răsuflă uşurată şi se uită triumfal.

– Poftim cafeaua ! Mămica a spus că nu-i faimoasă, s-o scusasi... Dar o ştiu eu pe dumneaei... Aşa spune întotdeauna...

Abia pe urmă îşi aduse aminte de toată dăscălirca de sus, aşa cum o pusese mămica să facă repetiţie : „Dai domnului străin bună seara ! Întinzi mîna. Îţi spui numele“.

Înaintă, şi cu o reverenţă stîngace se execută :

– Bună seara !... Pe mine mă cheamă Nevăstuica !... Nevăstuica V. Diaconu, elevă în clasa a doua primară.

Domnul străin se plecă s-o sărute pe frunte. O ridică pe genunchi şi îi întoarse bărbia între degete, să-i privească în ochii negri, lucioşi şi vii.

– Adevărat nevăstuică ! spuse cu admiraţie. Pui mic şi viu, de sălbăticiune liberă...

– Că nu-s aşa de sălbatică... protestă Nevăstuica.

– Nici n-am vrut să spun aceasta, domnişoară Nevăstuică !... A fost un compliment pe care ai să-l înţelegi mai tîrziu...

Nevăstuica păru mulţumită şi cu acest compliment valabil pe termen lung.

Anunţă :

– Mai am un frate ! Pe el îl cheamă Dusu...

– Și nu putem să-l vedem și pe domnul Dusu ? întrebă necunoscutul.

– Nu știu... Nu se poate ! N-avem voie să intrăm în biroul tăticului. Eu am venit cu cafelusa. E altăceva. El ar fi vărsat-o și făsea o ticăloșie cum fase el întotdeauna...

– După cît înțeleg eu, domnișoară Nevăstuică, duci casă rea cu domnul Dusu ?... trase concluzia străinul cu tîmplele cărunte.

– Ba de fel ! Mă împac foarte bine cu Dusu... Ne mai batem noi cîteodată, nu-i vorbă ! Dar numai așa, în zoacă !... El e mai mic ca mine, de-abia e în clasa întîia. E mai mic și mai zăpăsit. Cum vrei s-aducă el cafeaua fără s-o verse ?

– Într-adevăr ! încuviință domnul străin, alintîndu-i părul și pieptenele de celuloid. Așa se explică totul ! Într-adevăr, cum avea să aducă domnul Dusu cafeaua fără s-o verse ? Nu toată lumea e în clasa a doua primară și nu toată lumea e gospodină ca domnișoara Nevăstuica...

– Asta s-o știi de la mine !...

– Am s-o știu de-acum înainte.

Nevăstuica se desprinse de pe genunchi.

– De-acum mă duc. Mămica mi-a spus să nu mă întind la vorbă cum mi-e obiceiul... Pe urmă, am și o grămadă de treabă. Nici nu poți să știi dumneata cîte treburi sînt într-o casă înainte de sărbători !...

– Aceasta n-o știu ! Ai dreptate, domnișoară Nevăstuică...

– Se vede că tu n-ai casă !

În ochii străinului trecu iarăși o umbră.

– Ba am... Am prea multe. Poate de aceasta n-o știu.

– Dacă ai atîtea case, de se umbli pe drumuri ? Acum e vreme de umblat pe drumuri ?

– Mă întreb și eu, domnișoară Nevăstuică !

– Te întrebi ca un prost ! Parcă ești Dusu...

Vartolomeu Diaconu încerca să-și aducă fata la realitate de la distanță, cu tot soiul de schime elocvente, încruntîndu-se și făcîndu-i semn să înceteze. Tutuia străinul, îl găsea un prost, îl comparase cu Dusu.

În cîteva minute, o avalanșă de catastrofe.

Dar Nevăstuica nu mai avea ochi pentru semnele lui Vartolomeu Diaconu. Îi plăcea domnul acesta străin, care umbla pe drumuri fiindcă avea prea multe case şi care, cu tot părul lui cărunt la tîmple, era în mintea lui Duţu.

– De-acum m-am dus ! anunţă cu regret. Altfel mănînc papară de la mămica... N-ai mîncat din papara asta s-o cunoşti !...

– Nu, domnişoară Nevăstuică.

Din uşă, Nevăstuica îi mai făcu o reverenţă stîngace. Apoi s-au auzit paşii tropăind mărunt pe scară, pe urmă o altă uşă, răbufnind sus.

– Copil ! Minte de copil prost crescut ! încercă s-o scuze Vartolomeu Diaconu. Se poate face însă educaţia unui copil în pustietatea de aici ?

Aştepta un răspuns, o aprobare de la străin. Dar necunoscutul părea că n-a auzit.

Gînditor, urmărea fumul ţigării, cu acelaşi surîs trist şi absent, uitat pe buzele cu dungi amare la colţul gurii.

– Se răceşte cafeaua ! vesti Vartolomeu Diaconu. După ce că e proastă, are să mai fie şi rece...

– A, da ! Cafeaua...

Călătorul tresări, deşteptat din gîndurile lui depărtate.

Se ridică de pe scaun, scuturîndu-se poate de un fior al frigului înmagazinat în gheţăria sălii de aşteptare, poate scuturat de amintiri.

Începu să păşească în încăperea scundă, oprindu-se să soarbă o înghiţitură de cafea şi continuîndu-şi apoi plimbarea. O clipă rămase cu spatele întors, descifrînd tablourile cu tariful C.F.R., din perete, figurile spălăcite în costume demodate din fotografia reprezentînd inaugurarea faimosului pod şi chipul inginerului Anghel Saligny, în medalion.

Afară, viscolul izbea în pereţi, în uşi, în ferestre, cu asalturi năprasnice.

Vartolomeu Diaconu urmărea plimbarea străinului cu o adevărată şi mută evlavie. Şi-l închipui discutînd cu ministrul, încheindu-i şi reziliindu-i contracte, dîndu-i sfaturi, ca un om de încredere şi ca un avocat împuternicit cu toate afacerile, aşa cum se prezentase.

Vorbise despre ministru cu oarecare dispreţ, cu un fel de compătimire, ca despre „omul care nu merită să faci

atîta caz de dînsul, ți-o spun eu...“ Îi cunoștea poate slăbiciuni tăinuite, îi era poate nu numai consilier, ci și confesor.

Ministrul venise în capul departamentului printr-un capriciu al politicii. Era străin de toate chestiunile. „Îl duceau alții de nas.“ Nici nu se prea interesa de treburile ministerului. Se spunea că va trece la Industrie și Comerț, sau la Domenii ; alții vorbeau că face politică numai din slăbiciune, fiindcă îl tîrîie cîțiva prieteni și ambițiile nevestei. Om bogat, privilegiat de soartă, cu starea și cu numele moștenite de la părinți care au însemnat și dînșii pe vremuri ceva printre mărimile țării, nu se interesa de moșia aceasta de pe Bărăgan, cum nu se interesa probabil nici de minister. De cîte ori nu auzise, vara, că a trecut cu automobilul spre seară, ca să plece a doua zi ? Nevasta se plimbă prin străinătăți. N-au copii. N-au griji. Nu cunosc sfîrșitul de lună cu așteptarea statelor de salarii. Toamna, administratorul sosește cu ordin să i se pună la dispoziție vagoanele pentru cereale. Toate sfîrșesc în cîteva zile. Curg ordinele telegrafice de la direcția generală și de la regională ; sosesc din pămînt vagoanele goale.

Alții așteaptă.

Ministrul e atotputernic chiar cînd nu e ministru : cînd se află în opoziție. Are prieteni și legături ; e cruțat de adversari. Lupii se cruță unii pe alții.

Vartolomeu Diaconu își imaginează biroul de acasă al ministrului, tapetat, cu ușile capitonate, cu tablouri rare în rame aurite, cu o placă de cristal peste postavul mesei. Vede o mînă ridicînd lenevos receptorul telefonului de pe suportul nichelat...

– De cîți ani zici că te afli dumneata aici ? întrebă străinul, neașteptat, năruindu-i plăsmuirea plăcută.

– Trei ani...

– Și copiii cum învață la școală ? Există vreo școală prin apropiere ?...

– Cel mai apropiat sat cu școala cea mai apropiată e la patru kilometri jumătate... Așa că ne-am dat după împrejurări. Copiii învață acasă, dau examene vara. Cît pot, îi ajut eu ; cît poate, nevastă-mea !... Facem cu rîndul. Ne-am repartizat rolurile : eu cu băiatul, nevasta cu fetița. Dar ea cu grija gospodăriei, eu cu a serviciului ; pot spune

că-i lăsăm de capul lor ! Nu ne dă mîna să ţinem servitoare. Nici să aducem în luna dinaintea examenului pe cineva, vreun normalist ori vreun student să-i prepare. Alţii am auzit că aşa fac. Noi nu ne-nvrednicim ; şi mă apucă aşa, cîteodată, ca un fel de răspundere vinovată şi apăsătoare faţă de nişte copii nevinovaţi... Viaţa e foarte grea, domnule, pe aceste vremuri : grea şi nedreaptă...

– Adevărat ! Sînt fel de fel de mizerii... vorbi ca pentru el necunoscutul. Fel de fel de griji, de necazuri, pe lîngă care treci fără să le vezi, fără măcar să le presimţi. Deodată ţi se deschid ochii ! Tot ceea ce era abstract şi îndepărtat se concretizează şi se umanizează... Numai că toate vin prea tîrziu, întotdeauna prea tîrziu...

Vartolomeu Diaconu aprobă din simplă bună-cuviinţă.

Nu pricepea ce vrea să spună străinul – omul de încredere, avocatul şi consilierul ministrului.

Imaginaţia şi inteligenţa lui se mărgineau la aspectul vizual al universului. El putea să vadă fără să fi văzut vreodată într-aievea, oraşe şi ţări, fluvii şi munţi, oameni de altă rasă şi animale de sub alt meridian, oceane, porturi şi gări. Nu putea intra însă în interiorul unui labirint de cugetare.

Se oprea la intrare, ca să privească îndărăt, afară.

– Dumneata, domnule Vartolomeu Diaconu, eşti un om fericit ! declară tot atît de neaşteptat necunoscutul, cum neaşteptată îi fusese mai înainte întrebarea.

Se oprise din mers, cu mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor, zuruind în adîncul lor ceva metalic, poate un pumn de monede.

Şeful haltei din Bărăgan încercă să surîdă cu o umilă mustrare.

– Crezi dumneata ?... întrebă.

Înlocui restul întrebării cu o mişcare rotunzită a mîinii spre încăperea scundă cu pereţii afumaţi, spre soba de fier şi lampa chioară, spre ferestrele unde izbea viscolul amarnic de-afară, şi spre tavanul unde se auzeau, deasupra, paşii copiilor fără şcoală şi zgomotele bucătăriei unde robotea Tina, fără ajutoare.

Erau tot atîtea mărturii că acestea nu se pot numi o fericire. Îl scuteau de orice alte explicaţii.

– Şi totuşi eşti un om fericit ! stărui necunoscutul. Nici nu-ţi poţi închipui cît de fericit ! Fiindcă tot ce doreşti dumneata se poate realiza mîine, poimîine, într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat. Ai o scăpare. Există o uşă deschisă spre un mîine... Fericirea e aceasta ! Să doreşti ceva realizabil. Să te zbaţi, pentru a cuceri ceva realizabil... Nu să se realizeze, nu să-ţi realizeze viaţa, de la sine, ceea ce n-ai dorit...

Privirea lui Vartolomeu Diaconu pluti vagă pe perceţi, se opri asupra lămpii fumegînde.

Străinul vorbea o limbă cu totul neînţeleasă pentru el.

Ca să-şi afle de lucru ţăcăni în aparatul telegrafic. Răspunsul fu acelaşi : răbdare ! Plugul desfunda linia dincolo de a treia staţie.

Se apropia. Au fost trimise echipe de ajutor. Vartolomeu Diaconu ridică ochii spre străin, cuprins de o amintire veselă.

– Dacă ar fi aici nebunul de Ionescu, ne-ar distra cu trăsnăile lui ! Anul trecut, cînd s-au înzăpezit tot aşa liniile, a fost o istorie întreagă. A ajuns de pomină, pe toată linia, de la Bucureşti pînă la Constanţa... La fiecare ceas mă chema la telegraf să dea semnalul de alarmă : S.O.S., nene Mitică ! S.O.S.

– Cine e Ionescu ? întrebă necunoscutul. Şi cine e nenea Mitică ?...

– Impiegatul care e în concediu acum. Pe el îl cheamă Ionescu. Mache Ionescu !... Băiat de ispravă, dar cam şui... Cam într-o ureche. Iar nenea Mitică e domnul ministru al nostru !... D. Demetru Demetrian... Aşa îl botezase Ionescu : nenea Mitică ! Făcea cu alte cuvinte apel la domnul ministru să ne salveze domnia-sa, dacă direcţiunea generală şi regionala ne uitase : S.O.S., nene Mitică ! Vino şi ne salvează, nene Mitică !...

Străinul rîse de-a binelea.

– Şi nenea Mitică ? întrebă el. Cum s-a comportat ?...

– Parcă domnul ministru avea să ne desfunde dumnealui linia ! îi luă apărarea din oficiu Vartolomeu Diaconu. Are alte griji, alte treburi ; înţelegem noi conducerea serviciului şi ierarhia răspunderilor.

– Spune mai simplu şi mai direct, domnule Diaconu !... îl îndemnă omul de încredere şi consilierul ministrului.

Lasă diplomaţia, că doar am devenit prieteni. Poate n-avea nici o grijă domnul ministru, nici o treabă alta ! Nenea Mitică se plimba poate prin străinătate... Prin ce vreme s-a întîmplat înzăpezirea de anul trecut ?

– Tot pe la sfîrşitul lui decembrie.

– Exact !... Nenea Mitică se afla la Nisa. În concediu de sănătate, zice-se. De fapt, plecase să-şi aducă nevasta... S-o convingă să se întoarcă acasă... Poate de acolo dădea şi nenea Mitică, alias domnul Demetru Demetrian, semnalul de alarmă : *Save our souls !* Salvează sufletele noastre... S.O.S. ...

– O fi ! aprobă Vartolomeu Diaconu cu neîncredere.

Pe urmă, străinul s-a strîns lîngă sobă şi a rămas timp îndelungat pe scaun, cu obrajii în palme, cu coatele pe genunchi, cu ochii în duşumelele duhnind a leşie.

Un ceas a trecut. De două ori, Vartolomeu Diaconu a urcat scările în vîrful degetelor, pledînd să-şi convingă nevasta pentru a invita necunoscutul de jos la masă. A epuizat toate argumentele. Legăturile călătorului cu ministrul, creştineasca ospitalitate cuvenită unui drumeţ la vreme de noapte şi de iarnă ; tot şi toate. La rîndul ei, Tina a invocat tot atîtea argumente, dovedindu-i punct cu punct, că nu pot invita un om la o masă calică şi goală, tocmai fiindcă e în legături atît de strînse cu ministrul şi tocmai fiindcă arăta ca o persoană sosită din altă lume.

La sfîrşit a biruit însă tot Vartolomeu. A asudat şi a biruit.

– Dar pe răspunderea ta, Vartolomeu ?...

– Îmi asum toată răspunderea !... a declarat soţul, profitînd de ocazie şi periindu-şi părul rărit pe frunte, în faţa oglinzii. Pe răspunderea mea, Tino ! E un om de ispravă şi nu-mi pare un tip mofturos... Trebuie să aibă un necaz, ceva, care-l roade pe dinlăuntru... Taaace-tace, şi cînd vorbeşte nu-l prea înţeleg întotdeauna.

Vartolomeu Diaconu a coborît şi i-a venit lui rîndul acum să pledeze în faţa străinului cu aceeaşi energie. Necunoscutul se codea.

– N-aş vrea să deranjez... Singur ai spus, domnule Diaconu...

– Mă rog, ce-am spus e una, şi ce spun acum e alta. Mă ofensaţi ! Dacă nu primiţi, înseamnă că nu meritä casa mea asemenea onoare...

Argumentul a fost decisiv.

Necunoscutul a urcat scările. A intrat în încăperea săracă, dar curată, proaspăt spoită cu var. A sărutat mîna doamnei Tina Diaconu, care mînă mirosea a săpun de Marsilia şi a nuci. A făcut cunoştinţă cu domnul Duţu Diaconu, elev în clasa I primară şi pasionat jucător de loton.

Faţa de masă era albă, de pînză ţărănească ; farfuriile şi tacîmurile desperecheate, paharele de diferite forme şi mărimi.

Pe celelalte le-a spart Dusu !... a explicat Nevăstuica. Dumnealui, care e tata tuturor isprăvilor...

– Şi tu n-ai spalt falfulia ? Falfulia aia cu floli dc la Moşi ? Dumncata nu eşti mama lăutăţilor ?... protestă domnul Duţu, destăinuind o mică dramă familiară, probabil de o dată mai veche, dar care mai aduse şi acum un val de roşeaţă în obrazul fetiţei.

Gospodina a curmat controversa cu o uşoară încruntare a sprîncenelor.

Era o femeie mică, oacheşă, poate cam prea slăbită şi prea palidă, dar care arăta plină de energie şi părea că exercită îndestulă autoritate asupra soţului.

– Poftiţi, vă rog ! îi invită, împărţindu-şi ochii între masă şi uşa bucătăriei, deschisă.

Copiii s-au aşezat cuminţi la locurile lor. Necunoscutul în capul mesei, sub lampa de tablă atîrnată în tavan. ,

– O să ne ierţi... îşi ceru scuze Tina Diaconu. Ne-a prins viscolul fără provizii. N-avem nici pîine proaspătă... Aşa că o să vă mulţumiţi cu o masă cam sărăcuţă : ouă, mămăliguţă, brînză... N-avem nici vin !

Necunoscutul o aşteptă să sfîrşească, surîzînd :

– Doamnă, dacă aceasta era toată problema, îmi pare rău că domnul Diaconu mi-a ascuns complotul cu invitaţia la masă. Mă miram eu de ce tot urcă scările şi le tot coboară, agitat, de parcă se anunţase cometa lui Haley. Ar fi fost mai bine să-mi spună din timp ! Vă cruţam de toată povestea... Mi se pare că am eu într-un geamantan provizii să îndestuleze o casă întreagă. E obiceiul Maran-

dei ! Baba Maranda, cămărăşiţa, are obicei să mă încarce cu tot soiul de bunătăţi cînd plec de la ţară. Să încercăm şi să vedem.

Împotrivirile soţilor Vartolomeu Diaconu n-au avut nici o putere.

Necunoscutul a coborît în birou. S-a întors cu unul din geamantane, l-a deschis şi a scos la iveală, într-adevăr, atîtea bunătăţi cîte n-au văzut niciodată pereţii spoiţi cu var ; şi fără îndoială nici ochii domnişoarei Nevăstuica din clasa a II-a primară şi cu atît mai puţin ai domnului Duţu Diaconu din clasa I.

Şuncă fiartă şi curcan, brînză în coajă de brad, tort, plăcintă cu mere şi cu nuci, borcane de compot şi sticle de vin, ţuică străveche şi pateu de iepure. Tot ce baba Maranda, cămărăşiţa, încărca în geamantanul necunoscutului de cîte ori pleca de la conacul din Cămărăşeşti fără ca străinul să le desfacă vreodată.

Le purta pînă la oraş. Lăsa geamantanele în grija servitorilor. Ei le desfăceau. Prin grija lor apăreau la masă ; dar străinul nu întreba de unde sînt şi cum au sosit.

Nici nu prea se atingea de ele.

Acum îşi dădea întîia oară seama de ce înaintea plecării era atît de agitată baba Maranda, care îl crescuse şi îl dădăcise pe vremuri, înainte de a căpăta rangul de cămărăşiţă.

Masa a fost lungă. Copiii, intimidaţi, se supravegheau să nu înfulice hartane prea mari, trăgînd cu coada ochiului la chipul cum taie şi cum duce furculiţa la gură străinul cu părul cărunt la tîmple. Dacă i s-ar fi potrivit însă lui, ar fi rămas flămînzi.

Necunoscutul părea sătul de aceste bunătăţi, ca de oricare din bunătăţile lumii.

Tina Diaconu a adus elogiile de gospodină versată babei Maranda. Vartolomeu Diaconu s-a îndeletnicit cu desfundarea sticlelor.

Lăsase uşile întredeschise, ca să audă ţăcănitul aparatului telegrafic chemînd. Dar telegraful nu mai dădea nici o veste despre plugul care pornise şi se înfundase pe drum, înainte de penultima staţie.

Ţuica a fost bătrînă, vinul de soi, se mai afla şi o sticlă de vişinată.

Vartolomeu Diaconu a prins glas şi veselie ; pe urmă s-a înduioşat de propria sa soartă şi de soarta copiilor care cresc ca niște sălbatici. Cu toate semnele deznădăjduite ale Tinei, repetînd aceeaşi pantomimă adresată de el, jos, în birou, Nevăstuicii, cînd se întrecuse măsura, Vartolomeu Diaconu nu s-a putut opri să nu-şi ia o piatră de pe inimă. L-a rugat pe avocatul, pe consilierul şi prietenul ministrului, să pună un cuvînt bun şi să obţină o mutare într-o staţie mai omenoasă, aproape de binefacerile civilizaţiei. Nu într-un oraş. N-are încă dreptul şi gradul. Dar măcar într-o localitate răsărită ca Piscul Voievodesei.

Acolo, are Tina un frate care lucrează la o societate petroliferă. Din cînd în cînd le scrie lucruri minunate. Sat cu electrică, două şcoli, cinematograf ; altfel de lume, tot soiul de ingineri străini... El ştie ce înseamnă o regiune petroliferă, fiindcă a crescut pe valea Prahovei, cînd la Buştenari curgea păcură şi aur... A aflat că la Piscul Voievodesei e ceva încă mai cumplit. Chiar în ziarul de pe masă, din biroul haltei, a citit el despre erupţia sondei nr. 16.

Necunoscutul asculta, privea, tăcea ; părea că ascultă fără să audă, că priveşte fără să vadă. Cutele amare din jurul gurii se adînciseră ; veselia şi însufleţirea au fost pentru gazde, pentru copii, pentru Vartolomeu Diaconu cu deosebire.

El, străinul care umbla pe drumuri fiindcă avea case prea multe, în prea multe locuri risipite, se gîndea în vremea aceasta că la Bucureşti îl aşteaptă un singur tacîm în capul unei mese prea lungi, într-o sală de mîncare prea vastă, dintr-o casă prea mare şi goală.

Se gîndea că într-un alt capăt de lume, într-un hotel de pe ţărmul Mediteranei, tovarăşa lui de viaţă se afla într-o altă tovărăşie.

Se gîndea că mîine va suna iarăşi telefonul de 24 ori în 12 ore.

Că poate adevărata fericire, pe care n-a cunoscut-o niciodată şi niciodată nu o va cunoaşte, e un bun numai al acestor oameni simpli, baricadaţi de viscol în mijlocul Bărăganului.

Din cînd în cînd, Vartolomeu Diaconu se ridica de la masă să ceară ştiri proaspete telegrafului.

Se cam clătina. Avea obrajii îmbujorați, ochii sclipitori, mustața mică și moale, acum zburlită caraghios, ca mustața unui pisoi. Din nou i se strîmbase nodul cravatei.

Spunea din prag, ridicînd sprînceana dreaptă :

– Mă duc să-i trag un S.O.S. lui nenea Mitică !...

La întoarcere, anunța :

– Nenea Mitică a făcut-o dă oaie !

Și o făcuse într-adevăr de oaie nenea Mitică ! Plugul se înfundase definitiv. Acum stația cea mai apropiată ceruse al doilea plug de ajutor ca să-l scoată pe celălalt, înzăpcziț.

Într-o vreme, Dușu se urcă pe genunchii necunoscutului, fără prea multe formalități și îl puse la un aspru interogator :

– Da tu ! N-ai nume, ulîtule ?

– Am ! Spune-mi Mitică. Să fiu și eu în astăseară Mitică... Nenea Mitică !

– Atunci ai făcut-o și tu dă oaie, ulîtule, ca nenea Mitică ălălalt, al tăticului...

– E tot ce se poate, domnule Dușule !

– Și tu n-ai casă ? N-ai nevastă ? N-ai copii ?...

– De unele am. De altele n-am. De unele am prea multe. De altele prea puține. De altele de loc...

– Mi se pare că te-ai cam îmbătat, nene Mitică !... descoperi Dușu. Volbești halandala... Cum de unele ai plea multe, de unele plea puține și de altele de loc ?... Ce fel de volbă e asta ? Ai, oli n-ai ?

– Dusule, astîmpără-te ! încercă să-l pună la rezon Nevăstuica, lăsată să supravegheze masa în lipsa Tinei Diaconu, care pregătea patul străinului.

– Lasă-l, domnișoară Nevăstuică ! protestă necunoscutul, devenit nenea Mitică. Poate întrebările lui sînt mai cuminți decît le credem noi și de cum par.

– Văd că vă înselegesi bine ! strînse din umeri Nevăstuica. Am spus eu zos că ești cam în minta lui Dusu...

– E tot ce se poate, domnișoară Nevăstuică.

Vartolomeu Diaconul, cu bărbia în pumni, privește duios masa, străinul din capul mesei, băiatul pe genunchii lui.

Toate îi joacă pe dinaintea ochilor într-o ameţeală plăcută.

Nu e învăţat cu vinul. Şi a băut înainte ţuică, acum vişinată. Mereu spune că a ajuns la ultimul pahar. Îl deşartă şi îl împinge la o parte. Pe urmă, trage cu ochiul cînd nu-l observă străinul, şi mai toarnă din sticla cu vişinată... Totul a devenit ireal, ca în plăsmuirile sale.

Încearcă uneori să se ridice. Vrea să meargă la aparatul telegrafic.

Vorbeşte cleios :

– Mă'uc să dau un S.O.S., n'ne Mitică !

Dar între intenţie şi realizare se cască un abis.

Rămîne lipit pe scaun. Ascultă dialogul dintre străin şi Duţu, cu bărbia în palmă, zîmbind cu beatitudinea cea mai desăvîrşită.

S-a desprins de pe scaun să coboare şi să facă de veghe, numai tîrziu, cînd Tina l-a poftit pe străin la culcare.

Atunci a ieşit afară, în viscol, şi-a frecat fruntea cu zăpadă, s-a dezmeticit, şi, muncit de remuşcare, în faţa aparatului mut, a început să-şi facă un crunt rechizitoriu.

Aşadar, înaintea unui străin care e prieten, om de încredere şi consilierul ministrului, s-a ameţit, a dat reprezentaţie, a neglijat serviciul, şi-a permis glume pe socoteala lui nenea Mitică ?! „S.O.S., nene Mitică ! S.O.S." Ce idioţie ! Vinovat e numai zevzecul de Ionescu Matache, cu trăsnăile lui.

Mîine sau poimîine, străinul care doarme sus are să dea ochii cu domnul Demetru Demetrian...

Are să-i spună, aşa, într-o doară, fie chiar şi fără intenţie răutăcioasă :

„Este aproape de Cămărăşeşti o haltă... N-o cunoşti ? Păcat ! Şi un şef de haltă... Nu-l cunoşti ? Păcat ! Un tip foarte nostim... Dacă tot personalul cefereului e de aceeaşi teapă, nu e de mirare că deraiază trenurile şi că se înfundă liniile... Bea zdravăn ! Pentru el şi pentru copiii lui ai devenit «nenea Mitică !» N-o ştiai ? Ha-ha ! Eşti nenea Mitică... N-ai primit nici o telegramă : «S.O.S., nene Mitică» ? Nu ? Mă mir... E o poveste foarte nostimă cu telegrama aceasta. Şi trebuie s-o ştii că ai mai făcut-o şi dă oaie ! Nu mă întreba cum. Întreabă-ţi şeful de haltă,

de lîngă moşie... Îl cheamă... Stai să-mi aduc aminte... Da-da ! Îl cheamă Vartolomeu Diaconu !...“

Vartolomeu Diaconu îşi şterge broboanele de sudoare de pe frunte. L-au trecut năduşelile.

El vede necunoscutul de sus, scufundat între braţele unui fotoliu imens şi elastic, în biroul ministrului, povestind şi făcînd haz.

Îl vede pe ministru ridicînd mîna la telefon şi chemînd : „Direcţia generală ! Aveţi un imbecil, la halta de lîngă moşia mea, un oarecare Vartolomeu Diaconu... Imbecil şi beţiv !... Pînă mîine să mi-l trimiteţi la plimbare... Nu-nu ! Nu amendă... Ce amendă ?... La plimbare !... În doi timpi şi trei mişcări...“

Afară mugeşte viscolul, se opinteşte în ferestre, în uşă, chiuie dezlănţuit de-a curmezişul Bărăganului.

Sus toţi dorm.

Vartolomeu Diaconu simte broboanele de sudoare îngheţîndu-i pe şira spinării. Mîine are să-l roage pe străin să uite tot, să ierte tot...

Dimineaţa albastră l-a găsit cu obrajii traşi, cu ochii în fundul capului, zgribulit înaintea mesei învelite cu muşama.

Telegraful anunţa în sfîrşit plecarea plugului din ultima staţie şi sosirea unui tren imediat după desfundarea liniei.

Viscolul se potolise.

Mai dura un vînt molcom, sub cerul dezvelit de nori. Soarele sclipeşte proaspăt lustruit la marginea orizontului. În razele poncişe scapără cristalii trandafirii ai nămeţilor imobili, zidiţi după atîtea zile de urgie.

Sus se aud paşii străinului. Glasurile copiilor. Sunet de vase ciocnite în bucătărie.

Toţi s-au deşteptat.

Nenea Mitică îşi bea ceaiul, cu Duţu pe genunchi.

– Mă ulîtule ? îl întreabă Duţu. Spune dlept ! Te cheamă Mitică, oli nu ? Eşti tu nenea Mitică, oli nu ?...

– Poate că sînt...

– Nu spune poate. Lăspunde : da sau ba ?

– Da...

– Şi ce-ai să-mi tlimiţi tu din Buculeşti ?

– Să văd... Cam ce ţi-ar dori ţie inima, domnule Duţule ?

– Un cal de lemn... Da nu o stîlpitulă !... Un cal, colo, să mă ţie cînd mă sui călale !

Duţu însă s-a răzgîndit. S-a uitat la încăpere. E prea mică pentru un cal de lemn. A privit la ferastră, la nămeţii sclipitori în lumina soarelui. Nu prea e sezonul unui cal de călăric.

– Nu, nu ! îşi ia seama. Nu-mi tlebuie cal. Mai bine o sanie...

– Poate vrei un cal de lemn şi o sanie ?... Ce-ai zice de aşa ceva ?...

– Două nu se poate ! Tlebuie să aleg...

– Şi dacă se poate ?

– Costă bani. Costă bani mulţi...

– Bine-bine !... Eu te-ntreb : şi dacă se pot amîndouă ? Răspunde-mi şi tu, cum ţi-am răspuns eu adineaori : da. sau ba ! Vrei, sau nu, şi cal, şi sanie ?

–He-he ! Vleau, se-nţelege că vleau ! Dacă se poate, de ce să nu vleau ? Că doal nu-s plost, să lefuz !

Apoi s-a simţit cuprins de un subit altruism :

– Dală Nevăstuicii ce-ai să-i tlimeţi ?

– O s-o întreb şi o să vedem.

– Şi mămicăi ?

– Ne vom gîndi la Bucureşti şi vom descoperi noi ceva...

– Şi lui tăticu ?

– Aceasta mă priveşte personal ! Aici e mai simplu... Văd eu că are pasiune de petrolist... Tare mă tem că ai să-nveţi clasa a doua primară la şcoala din Piscul Voievodesei... Ce zici ? Nu ţi-ar plăcea ţie, domnule Duţule, să te trezeşti într-un loc cu cinematograf şi cu automobile, nu într-o pustietate ca aceasta ?

– He-he ! Pe mine mă-ntlebi ?...

– Atunci e ca şi făcut ! Să-ţi pregăteşti bagajele, domnule Duţule...

Duţu se miră de simplitatea şi siguranţa cu care străinul le rezolvă pe toate.

Se răsuceşte pe genunchii lui, îi cuprinde obrazul în palme şi îl priveşte în ochi.

– Mă, nene Mitică, mă ! Mi se pale mie că elşi un male mincinos ! Plea le spui tu dă oaie.

– O să trăim şi o să vedem ! încearcă să-l asigure nenea Mitică.

– Bagă de seamă ! îl ameninţă Duţu cu degetul ridicat. Bagă de seamă ! Ai să mai dai tu ochii cu mine.

– Poate că da, poate că nu.

– Ial începi cu poate ?

Trenul sosi gîfîind, cu locomotiva înfăşurată în sloiuri. În aerul sonor şi imobil, glasurile au un ecou ciudat.

Vartolomeu Diaconu, cu şapca roşie peste părul zbîrlit, cu ochii nedormiţi, face drepţi în faţa inspectorilor care-au coborît să primească raportul.

Îi tremură glasul ; îi tremură mîinile.

La spatele său, înfăşurat în blană vastă şi scumpă, oaspetele de astă-noapte, nenea Mitică, îşi cărase singur valizele cu etichetele multicolore de palace-uri şi de companii internaţionale de voiaj.

Vartolomeu Diaconu a uitat de el.

Are în faţă persoane de-o incomparabil mai mare şi mai directă importanţă. Inspectori de linie, subdirectorul general... N-a avut cînd să găsească răgaz şi să-şi ceară iertare, aşa cum proiectase toată noaptea şi pregătise cuvintele. Acesta e norocul lui !... Poate oaspetele se va gîndi să le treacă pe toate cu vederea şi fără să i-o mai ceară, măcar de hatîrul copiilor. Căci pe lîngă străin, îl înlocuise acum Duţu şi Nevăstuica. S-au îmbrăcat în haine groase să-l petreacă pînă la tren.

L-au petrecut şi acum strigă în urma lui. Adică îi strigă numai Duţu :

– Nu ne uita, nene Mitică !... Vezi să n-o faci dă oaie şi să nu lămîi de minciună !...

Nenea Mitică s-a apropiat de vagon. Acolo unde fac cerc inspectorii şi conductorii în jurul subdirectorului general şi unde Vartolomeu Diaconu prezintă raportul.

Înaintează şi coboară gulerul blănii.

În aceeaşi clipă, cercul s-a desfăcut. Subinspectorul salută ; salută inspectorii ; salută personalul cu şăpci roşii :

– Să trăiţi, domnule ministru !... Ce surpriză !... Dumneavoastră aici ? Şi să nu ştim nimic ? Bine, domnule şef, cum, domnule şef, dumneata să nu spui nimic ? De zece minute ne pisezi aici şi să nu spui că...

Domnul ministru a retezat admonestarea cu un gest scurt al degetelor înmănuşate.

– A fost dorinţa mea, domnilor ! Lăsaţi aceasta...

S-a întors către şeful haltei şi i-a strîns mîna. („Atuncea colonelul dă mîna cu sergentul !“ s-a gîndit imediat Vartolomeu Diaconu şi a reconstituit scena din poezia învăţată în şcoala primară). I-a strîns mîna, rostind :

– Domnule Vartolomeu Diaconu, ţin să-ţi mulţumesc pentru ospitalitate ! A fost pentru mine o seară minunată ! Să fii sigur că nenea Mitică n-are să te uite ! Aceasta rămîne între noi. Şi de cîte ori vei avea ceva de spus, cunoşti formula : S.O.S., nene Mitică !... Acum daţi-i drumul, domnilor !...

Domnul ministru s-a urcat în vagon. A coborît fereastra compartimentului. Face semn copiilor, care-au rămas în urmă şi încă nu ştiu cine le-a fost prietenul de-o noapte şi de-o dimineaţă.

Duţu mai fuge cîţiva paşi după tren, poticnindu-se în zăpadă şi strigînd :

– Vezi să n-o faci dă oaie, mă nene Mitică ! La levedele, nene Mitică !...

La o săptămînă după această de-a minunii întîmplare, Vartolomeu Diaconu a fost mutat şi înaintat la gradul de şef al staţiei Piscul Voievodesei.

După o lună, printr-o largă remaniere care a consolidat situaţia guvernului, domnul Demetru Demetrian a trecut de la Departamentul Comunicaţiilor, la Departamentul Industriei şi Comerţului.

Capitolul I

Şi iarăşi s-au întors cocorii, fîlfîind peste negre şi urîte aşezări omeneşti.

Vartolomeu Diaconu era încîntat că-i vorbeşte atît de prietenos un om putred de bogat ca domnul Zaharia Duhu ; deşi petrolistul milionar îi contrariase de la început toate ideile sale despre chipul şi înfăţişarea trufaşilor privilegiaţi ai destinului.

Şi în trei luni pe a patra – slavă Domnului ! – văzuse el destui asemeni privilegiaţi, perindîndu-se pe peronul gării din Piscul Voievodesei ! Domnul Iordan Hagi-Iordan ; domnul prefect Emil Sava ; domnul inginer-şef Dinu Grinţescu şi cîţi alţii încă ?... Toţi plecînd şi întorcîndu-se ; toţi tîrînd după dînşii ajutoare şi secretari cu genţile doldora ; toţi trîntind uşile şi pretinzînd orice serviciu cu o autoritate răstită, ca nişte drepturi cuvenite şi indiscutabile, de esenţă divină.

Acest Zaharia Duhu, cu toate ale sale treizeci sau patruzeci de milioane, arăta cu totul altfel.

Era un om spînatic, cu ochii foarte blînzi şi cu un surîs sfios pe buze, vorbind cu glasul scăzut şi cu o mare grijă să nu ofenseze pe nimeni. Îmbrăcat în straie simple, de culoare închisă, părea mai degrabă un modest arhivar fără speranţe de înaintare, într-o zi de duminică, păzindu-şi hainele noi de praf şi neştiind cam ce-ar putea face cu timpul.

Cuvînta moale ; iar din cînd în cînd, în ochi îi lucea o lumină ciudată, ca şi cum ar întrevedea, dincolo de oameni şi de viaţa de-a-ievea, o altă lume părelnică, numai de dînsul ştiută.

Aici se potrivea întrucîtva cu Vartolomeu Diaconu.

Cu deosebire că șeful stației Piscul Voievodesci călătorea îndată cu închipuirea, nestatornic, spre cele mai diverse tărîmuri situate în spațiu și în timp, fără o anumită alegere. Pe cînd Zaharia Duhu se oprea la una singură.

Localnicii spuneau că într-o vreme, în tinerețe, ar fi căutat el o comoară îngropată pe aproape de un oarecare Dromichet, rege al geților. Fără îndoială că aceasta i-a clătinat într-o bună parte limpedea judecată a minții. Dar norocul i-a purtat de grijă să afle mai tîrziu, în pămînturile sale răzlețe și pînă atunci fără preț, o comoară mai bogată decît a tuturor regilor Dromicheți de pe lume. Aur curgînd din izvor nesăcătuit : aur negru și viu, păcura pe care o cară vagoanele cisterne cu inscripția : „*Voevoda, Roumanian Company for the Development of the Mining Industry. Limited*“.

Zaharia Duhu își însemnă într-un carnet jerpelit, cu scoarța de mușama elastică, ora și minutele cînd sosește și pleacă trenul de seară cu legătura spre Paris.

„Carnet de zgîrcit“, gîndi îndată Vartolomeu Diaconu, privind cu o disprețuitoare compătimire la caietul școlăresc, la foile vinete și liniate cu pătrățele violete.

Era același carnet în care Zaharia Duhu, căutătorul de comori și tovarășul de săpături al profesorului de arheologie Alexandru Opriș, își nota odinioară descoperirile și observațiile. Singura amintire nedespărțită a vieții de-atunci.

Aceasta însă n-avea de unde s-o știe proaspătul șef de stație, care nu admitea în buzunarul unui milionar decît o agendă cu foile aurite, cu tartașul de marochin vișiniu și creionaș automat de aur, cum purtau domnul Iordan Hagi-Iordan și domnul prefect Emil Sava.

– Va să zică să n-am nici o grijă ? întrebă Zaharia Duhu, închizînd carnetul și mistuindu-l în buzunar. Dumneata ai dat telegrama, iar compartimentul e reținut ?

– Am răspunsul aici !... bătu cu palma Vartolomeu Diaconu, hîrtia despăturită pe birou. Paturile unsprezece și douăsprezece. Două cabine alături, cu ușă de comunicație... Acum la clasa I, după dispoziția Companiei internaționale a vagoanelor de dormit, aveți o cabină întreagă pentru fiecare bilet. E mai comod și diferența de preț neînsemnată față de avantajele confortului.

Vartolomeu Diaconu vorbea ca din prospect, de altfel cu ochii la ultimul text circular al Companiei de vagoane cu paturi.

Zaharia Duhu simţi datoria să adauge o lămurire, care în aceeaşi vreme suna ca o scuză :

– Din partea mea, aceasta ar avea cca mai mică însemnătate. Nu m-am născut în confort. Am fost deprins să călătoresc în car şi în căruţă fără arcuri, pe paie. Dar e vorba de o persoană bătrînă şi bolnavă...

– Înţeleg, înţeleg perfect, domnule Duhu !... Plecaţi cu doamna Ruxanda Duhu ?

– Da ! Plec cu mama şi fac călătoria aceasta pentru mama. Vreau să încercăm o operaţie...

– Are să reuşească operaţia, sigur ! La Paris sînt specialişti foarte mari, celebri, de reputaţie mondială... Mi-ar părea bine...

Vartolomeu Diaconu, după vechea sa patimă, în aceeaşi clipă văzuse clinica de la Paris. Medicii în şorţuri albe, cu mănuşi de cauciuc şi cu măştile pe obraz ; infirmierele alergînd pe culoarele ripolinate ; Zaharia Duhu, conducînd la braţ bătrîna oarbă în costumul ei negru de şiac mănăstiresc, atît de deplasat într-o capitală a Occidentului.

Întrebă :

– Nu vă însoţeşte şi nepotul sau nepoata dumneavoastră, domnul profesor Petru Tudose ?

Zaharia Duhu se scutură ca de-un păianjen fugindu-i pe mînă.

Răspunse cu o ironie amară, pe care noul şef al staţiei Piscul Voievodesei n-avea cum s-o înţeleagă :

– Nu, domnule Diaconu ! Nu ne însoţeşte nici nepotul, nici nepoata... domnul profesor Petru Tudose e foarte ocupat cu lecţiile şi conferinţele sale. Iar doamna Cecil Tudose ia lecţii pentru a obţine carnetul de automobilistă brevetată. E o chestiune foarte urgentă, pe care n-o poate amîna !... Are de lichidat anume rivalităţi, în anume curse de viteză şi ascensiune...

Vartolomeu Diaconu primi ştirea înregistrînd-o imediat pe ecranul său vizual.

O văzu pe doamna Cecil Tudose, mărunţică, nervoasă şi cu nasul ascuţit, răsucind volanul la viraje şi schimbînd vitezele pe şoselele munţilor în serpentină, ca să-şi lase

concurenții în urmă. Îl văzu pe domnul profesor Petru Tudose, în aula Fundației Carol I, încheind o conferință în ropotul de aplauze al auditoriului și înclinîndu-se cu mîna la piept să mulțumească aclamațiilor.

Cel puțin aceștia știau să folosească venitul de la milioanele unchiului ; îl vor folosi încă mai bine cînd vor rămîne singurii moștenitori pe întreaga avere.

– Și aveți de gînd să rămîneți mult în străinătate ?... întrebă Vartolomeu Diaconu, ca să întrerupă tăcerea.

Zaharia Duhu făcu un gest nehotărît cu mîna, care mai purta încă urmele de bătături ale săpătorului de pămînt și comori.

– Știu eu ?... După cum va voi soarta operației. Aș dori să mai rămîn la Paris și să vizitez amănunțit oarecare muzee istorice și arheologice. M-au pasionat într-o vreme cercetările arheologice... Poate de cînd ai sosit aici, vei fi avut dumneata prilejul să afli că am fost căutător de comori ?

– A, nu ! Adică da... rosti cu prudență Vartolomeu Diaconu. Mi-au trecut așa, pe la ureche, exagerări de oameni simpli care n-au înțeles ce căutați... Domnul inginer Grințescu a dovedit însă că nu cercetați în deșert... Se afla o comoară aioi pe care n-a bănuit-o nimeni !

Zaharia Duhu înlătură presupunerile șefului de stație, tot așa cum se scuturase adineauri, grăbit, ca de un paing, de numele nepotului său, profesorul Petru V. Tudose, de la Facultatea de litere din București.

Ridicînd ochii decolorați, spuse, cu un zîmbet șters pe buzele șterse :

– Prietenul meu, inginerul Grințescu, a descoperit într-adevăr o comoară aici, pe care n-o bănuise nimeni și la care a venit direct, ca un prepelicar, la culcușul prepeliței... Dar nu pe aceasta o căutam eu... Eu umblam după alta ! Comoara regelui Dromichet... Pe urmă, m-am convins că nu există și că nici n-ar avea pentru ce să existe într-o lume ca a noastră ! Am înțeles aceasta, e drept, cam tîrzior... Însă tot am înțeles-o odată și atunci am lăsat mînă liberă prietenului Dinu Grințescu să pună stăpînire pe comoara lui, care întrucîtva e un drept al său... E un drept al său și al timpului său. E o comoară ca pentru aceste vremuri și acești oameni.

– Adevărat ! Priviți ce-a făcut din aceste locuri !... Vartolomeu Diaconu se apropiase de fereastră și privea, adăugînd : Adică nu eu am căderea să vi le spun !... Le știți toate mai bine decît mine, căci s-au petrecut sub ochii dumneavoastră.

– Aceasta așa este... încuviință cu melancolie Zaharia Duhu.

Șeful stației se lăsă înșelat de auz și crezu că e bine să preamărească opera inginerului Dinu Grințescu, prietenul căutătorului de comori și primul prospector al petrolului din Piscul Voievodesei.

Urmă :

– Am auzit că nu mai departe de acum patru ani, se aflau pe aici niște adevărate sălbăticii. Un sat mizerabil, drumuri desfundate, oameni trăind ca pe vremea tracilor. Gara la douăzeci de kilometri. Toate s-au schimbat printr-o baghetă magică.

Șeful stației contemplă cele douăsprezece perechi de șine cu vagoane-cisterne garate în așteptarea plecării, celelalte cisterne gigante, văpsite cu roșu de miniu, pădurea de sonde coborînd clinul de la fosta curte a boierului Boldur Iloveanu, pînă în inima satului.

– Toate s-au schimbat ca printr-o baghetă magică !... repetă Vartolomeu Diaconu, cu o sinceră admirație pentru puterea de vrăjitor a inginerului.

Zaharia Duhu nu întoarse ochii spre priveliștea neagră. Pregătindu-se de plecare, rosti :

– Numai de un singur lucru mă tem pentru prietenul Dinu Grințescu ! A dat drumul elementelor din pămînt cu vărguța lui magică. Nu știu însă dacă le va stăpîni tot așa de ușor, cum le-a slobozit ! E de văzut dacă n-a uitat cumva formula de descîntec cu care să le poată întoarce la matcă, atunci cînd vor începe să nu-i mai dea ascultare...

Vartolomeu Diaconu zîmbi de politeță, clătină din cap într-un chip care putea fi interpretat tot așa de bine ca o aprobare a cuvintelor, ca și un semn de evidentă neîncredere.

Cu asemenea oameni de-aici se învățase să fie circumspect pînă la șiretenie. Iar priceperea sa nici nu-i îngăduia să pătrundă tainicul înțeles, plin de amenințare, din vorbirea lui Zaharia Duhu. Cuvintele ciudatului bogătaș pe-

trolist nu erau dintre acelea ce se pot transpune în fulgurante imagini.

– Vă însoțesc cîțiva pași, domnule Duhu !... se grăbi să-i deschidă ușa.

– Mă rog...

– După dumneata...

De fapt, amîndoi erau deopotrivă de timizi și încă nu pe deplin convertiți la rolul sortit de viață și de hazard să-l joace în acest colț de lume, înviat cu bagheta magică a inginerului Dinu Grințescu. Pășeau agale pe peron, în soarele dulce de primăvară. Zaharia Duhu era deșirat și uscat ; Vartolomeu Diaconu scund și predispus la forme rotunde. „Ai început să prinzi carne, de cînd ne-am mutat acilea !“ descoperise mai deunăzi doamna Tina Vartolomeu. Carne, prestigiu și o ascunsă voluptate a puterii.

Avea sub mînă o armie de inferiori.

Pe peron se dădeau în lături salutînd, impiegați, magazioneri și hamali. Răspundea la saluturi cu un deget dus din treacăt la șapca roșie de lac.

– Observi, dumneata, ceva ?... întrebă Zaharia Duhu.

Șeful stației se opri privind îngrijorat împrejur. Se temea să nu fie vorba cumva despre vreo neorînduială în buna gospodărire a domeniului său.

Dar surîse îndată liniștit. Era o gară model. O gară nouă și scoasă din cutie, cum o visase el.

– Anume ce, domnule Duhu !... voi să afle, deci, fără nici o urmă de îngrijorare.

Zaharia Duhu arătă cu bastonul noduros, spre ghivecele cu flori suspendate pe suporturi de lemn văpsit verde, între stîlpii peronului :

– Observi, dumneata, că toată primăvara a mai rămas numai în cutiile dumitale de aici ? Încolo, au alungat-o de pretutindeni !...

Și sfîrși, rotind bastonul spre terasamentele cu prundișul înnegrit de păcură, spre traversele înnegrite de păcură, spre vagoanele și cisternele negre de păcură.

– Aici se afla un cîmp unde m-am jucat eu cînd eram copil și culegeam ciuboțica-cucului !... S-a zbînțuit mai tîrziu și domnul profesor universitar Petre V. Tudose, cînd umbla desculț, cu o pălăriuță cît un ceaunaș pe creștetul

capului... Pe atunci nu purta cravată, juvățul acesta care desparte capul de inimă...

Mașinal, Vartolomeu Diaconu își pipăi nodul cravatei. Surîse îndoielenic.

Nu înțelegea ce voia să spună milionarul acesta cu obraz de scapet și obișnuit să se exprime în parabole obscure. De altfel, purta și el o cravată, ca oricare om civilizat.

Îl conduse pînă la ușa din spatele gării.

– N-aveți mașină ? întrebă.

Pe urmă, regretă întrebarea. Era de prisos. Știa că domnul Zaharia Duhu are un automobil cumpărat după alegerea și gustul doamnei Cecil Tudose, dar că nu-l folosește niciodată.

– Merg pe jos !... Altfel mă tem să nu mă prindă boala boierească : podagră, gută și altele din același neam... explică Zaharia Duhu. Cînd o viață întreagă ți-ai folosit picioarele la mers, și cînd ai fost deprins să muncești cu mîna pe coada lopeții, e primejdios să te-apuce boieria din senin ! La unii se lasă la încheieturi, la alții se urcă la cap.

Zaharia Duhu se opri deodată... Ascultă atent. Părelnica lumină din ochi se aprinse cu o văpaie albastră și el ridică privirea la cer.

– Ai auzit, domnule Diaconu ? întrebă. Îi vezi ?

Vartolomeu Diaconu coborî cele două trepte de piatră și privi cerul.

Nu vedea nimic.

Se risipeau numai niște nori grei și negri : fumul de păcură arsă, plutind peste case, peste copacii înnegriți, peste vîrfuri de plopi morți.

– Mai sus, dincolo ! arătă Zaharia Duhu cu bastonul noduros. Sus de tot : cocorii !...

– Adevărat, cocorii !... îi recunoscu și Vartolomeu Diaconu.

Treceau în unghi ascuțit dintr-un capăt al zării spre celălalt, așa cum de atîtea ori urmărise el stolurile traversînd cerul Bărăganului, trei primăveri și trei toamne la șir.

– Îi vezi că nu se opresc ?... vorbi Zaharia Duhu, lăsînd bastonul în pămîntul îmbîcsit de păcură, parcă i-ar fi

retezat brațul un paloș nevăzut. Nu se opresc nici cocorii, nici cocostîrcii... Anul acesta ne-au ocolit și rîndunelele... Altădată era plină valea de cocostîrci și de cocori... Iar sub fiecare streașină se aflau două-trei cuiburi de rîndunici. Ne ocolesc păsările cerului...

– În schimb, în curînd vom fabrica aici benzină pentru avioane ! aminti cu o vădită satisfacție Vartolomeu Diaconu.

Zaharia Duhu vorbi încet, ferindu-se de un camion care pleca într-un zbîrnîit asurzitor de arcuri și explozii.

Vorbi încet, după ce camionul s-a depărtat :

– Eu întotdeauna mi-am închipuit stolurile acestea de cocori conduse de căpitani bătrîni, foarte bătrîni. Mi-i închipuiesc trecîndu-și din tată în fiu comanda și anumite învățăminte... Și mă gîndesc că așa au trecut și pe vremea cînd pe aici își făceau culcuș bourii din stema țării și cînd castorii își făureau zăgazuri în apa Voievodesei. Pe urmă, mi i-am închipuit minunîndu-se cînd au văzut cele dintîi schimbări. Un schit, cîteva lăcașuri omenești pitulate lîngă acel schit... Și apoi alte schimbări, drumuri și tîrgul de la poalele Călimanului, dincolo peste dealuri... Cu toate s-au deprins cu încetul și s-au împăcat. Dar cu minunea aceasta ieșită din vărguța magică a prietenului meu, inginerul Grințescu, nu se pot împăca. Ne ocolesc !... Îi vezi ce repede au vîslit dincolo de linia zării ?...

Într-adevăr, unghiul mișcător al cocorilor se ștersese de pe cer.

Dar aici, vorbirea lui Zaharia Duhu fusese pe înțelesul șefului de stație.

Îndată, văzuse el cel dintîi stol al cocorilor, răsărind de departe, din veac, să scrie cea dintîi literă neagră pe cer. Se rotea peste păduri nepătrunse, cu o poiană la mijloc, unde bourul cu fruntea creață scurma pajiștea cu aprigi copite. Pe urmă i-a văzut mult mai tîrziu, rotindu-se lîngă schitul umil de sub paltini, poposind să înnopteze acolo unde nu se auzea în țipenia amurgului decît un sunet melancolic de toacă. Și-apoi, lîngă curtea Ilovenilor și lîngă satul răzeșesc al Voievodesei. Auzise și glasul căpitanului

bătrîn care cîrmuieşte acum vîslirea dinspre pustiuri şi mări, spunînd celorlalţi tineri, în limba lor de cocori :

„Se întîmplă lucruri ciudate !... Pe oamenii aceştia i-am găsit noi întotdeauna urîndu-ne bucuroşi bun venit, lîngă munţii şi apele lor, în sălaşurile lor de verdeaţă. Acum li se întîmplă poate ceva rău, ceva fără vindecare. Nici n-au ridicat ochii spre cer. Nici n-au făcut semn cu mîna... Este un singur slăbănog care a înălţat braţul spre noi ; poate ne-a ameninţat cu toiagul lui urît. Ceilalţi n-au făcut semn că ne aşteptau, că ne-au văzut, nici că ne ştiu... Merg toţi cu ochii în pămînt, foarte grăbiţi, în straie pe care nu le-am cunoscut în asemenea locuri. Văd alte feţe şi altfel de port. Sălaşurile sînt scrumite şi negre. Copacii sînt de cărbune. Fumul acesta ne îneacă şi auziţi cum buhăieşte de crunt o fiară cu pliscul de fier ? Pe aicea, cînd eram eu tînăr, chema un bucium de stînă... Se vedeau copii hîrjonindu-se şi culegînd flori de ciuboţica-cucului... Acum, copiii aşteaptă să vină duminica şi să se ducă la cinematograf... Să plecăm mai departe ! Nu-mi pare cuminte să înnoptăm în asemenea locuri vrăjmaşe...“

Acest glas l-a auzit şi închipuirea lui Vartolomeu Diaconu, fostul şef al haltei de pe Bărăgan ; căci atunci, în pustietatea de-acolo, de multe ori urmărise stolurile călătoare cu ochii şi se întrebase ce vor fi vorbind ei, în fiecare toamnă şi primăvară, în limba lor, a cocorilor.

Dar nălucirea s-a dus repede, fiindcă părelnicile arătări şi auzuri durau puţin pentru Vartolomeu Diaconu şi fiindcă el se simţea acum întru totul al acestor locuri şi al acestor oameni, din Piscul Voievodesei de acum.

– Ar fi ceva foarte interesant dacă ar vorbi ei aşa... încuviinţă cu jumătate de glas. Însă n-ar avea dreptate ! Lumea e încăpătoare pentru tot neamul cocorilor... Chiar dacă nu-şi mai găsesc locul aici, sînt pentru dînşii o mie de mii de locuri aiurea !

Zaharia Duhu, petrolistul milionar şi maniac, fostul căutător de comori, îl privi cu un fel de înstrăinare.

Îi dădu mîna şi plecă repede, în sus, printre gardurile negre, ciocănind cu bastonul lui uricios în praful şoselei îmbîcsit şi solidificat de păcură.

Capitolul II

În locul chivotului de ctitoră, voievodeasa ţinea în palmă flacoanele produselor „Elida".

Calul de lemn era măreţ şi depăşise toate visurile lui Duţu cînd a apărut în prima zi, dezvelit din ambalajul de hîrtie, de geluitură şi scîndurele.

Pătimea însă de o iremediabilă meteahnă.

Se mişca pe loc ; legănîndu-se locului pe tălpi curbe. Toate chiotele şi strigătele, pocniturile de cravaşă şi pintenii, nu-l puteau clinti nici cu un singur pas înainte. Astfel, şi în această amiază de duminică, Duţu Diaconu, după multe încercări infructoase să-l smulgă din galopul fără spor, a descălecat şi l-a izbit cu biciuşca peste bot, cu piciorul în pîntec.

– Eşti un plost şi-un nemelnic, Maul ! O gloabă putuloasă !

Maur clătină din cap pe tălpile curbe : recunoştea şi el că e un prost şi-un nemernic, o gloabă puturoasă.

– Nu eşti bun de nimic !... Dacă ştiam aşa, celeam lui nenea Mitică, ministlul, un automobil ! Să-ţi fi alătat eu atuncea ce e aia fugă !...

Spunea şi lovea.

Maur, calul de lemn, se balansa la fiecare lovitură, revenind la loc cu imperturbabila resemnare a făpturilor neînsufleţite. Nu zvîrlea. Nu necheza. N-o împungea să fugă, să trîntească şi să răstoarne. Nu mişca.

Aceasta îl scotea din fire pe Duţu.

Îi mai trase un picior şi îl îmbrînci cu amîndouă mîinile. Calul se înălţă pe o singură talpă, stătu o clipă în echilibru, pe urmă căzu cu botul sprijinit în perete.

Duţu îi întoarse spatele cu lipsa de milă a unui pui de om care n-a luat cunoştinţă încă de blîndele poveţe ale Societăţii pentru protecţia animalelor.

Povestea se repeta măcar a zecea oară.

După entuziasmul din primele săptămîni, cînd nenea Mitică se ţinuse de cuvînt spre a tuturor emoţionantă mirare, Duţu se blazase şi se văzuse atins de boala cea fără

de leac a nesațiului. Îi părea rău că s-a mulțumit cu un cal, ca un copil prost și sălbatic crescut pe Bărăgan.

Rîvnea la un vehicul cu tracțiune mecanică, cel puțin cu pedale, așa cum avea Turel, feciorul inginerului Grosu, și Liliom Grünwald, băiatul maestrului sondeur. Căci, acum, în Piscul Voievodesei, de la copil pînă la bătrîn, toți trăiau în cultul mașinăriilor, al vitezei, al pompelor, al aparatelor de cîntat, de vorbit, de scris, de calculat.

Pe drum, camioanele se încrucișau cu automobilele, automobilele cu vagonetele, vagonetele cu motocicletele, motocicletele cu bicicletele, bicicletele cu trotinetele plodurilor de patru-cinci ani. Pe-o fereastră străbătea o havaiană hîrșîită pe-o placă uzată de patefon ; peste drum exploda un glas de ventrilog trecut și înhumanizat printr-un amplificator de radio ; peste tot mugea o sirenă, pe urmă a doua, apoi a treia — iar camioanele opinteau la deal cu răpăituri de petarde sub coadă.

Duțu nu era deci un precursor.

Urma docil semnele timpului și ale locului.

Amărît foarte, cu pumnii încleștați în buzunarele pantalonilor, intră în camera de-alături, împingînd ușa cu piciorul.

Acolo, Tina Diaconu și Nevăstuica se pregăteau pentru plimbarea rituală din fiecare duminică după-amiază.

Toată lumea parcurgea distanța pînă la fosta curte a lui Boldur Iloveanu, devenită după mai multe metamorfoze locuință și pensiune pentru personalul superior și burlac al societății, cu o rezervă de camere pentru oaspeții de la București pe scurtă durată. De acolo, îl luau pe Izu Protopopescu, fratele doamnei Tina Diaconu, tînăr și neprețuit funcționar la contabilitate ; se întorceau pînă la cinematograful „Edison", calculînd să nu piardă începutul matineului ; după două ore de desfătare, făceau un popas în grup la cofetăria „Select", pe urmă, grosul familiei pornea spre domiciliu. Iar Vartolomeu Diaconu și Izu Protopopescu rămîneau la American-Bar să ia contact cu diferite persoane civilizate pentru a consuma bere, vin și alte băuturi mai tari, discutînd problemele arzătoare la ordinea zilei.

Tina Diaconu își potrivea pălăria în fața oglinzii.

Constată că ar avea nevoie de-un taior și de-o vulpe argintie în jurul gîtului, măcar ca soțiile altor slujbași mărunți de la „*Voevoda Roumanian Company for the Development of the Mining Industry. Limited*“. Nevăstuica arăta cu un gest de mută elocvență că rochița i-a rămas prea scurtă și că numai ea mai poartă, în tot Piscul Voievodesei, botine în loc de pantofi. Ea și slugile.

– Știu-știu-știu ! își pierdu răbdarea Tina Diaconu. Am să vorbesc cu tăticu !...

Erau multe de vorbit cu tăticu.

Discuția începea în fiecare seară și în fiecare seară se termina tot așa de acru.

Locuința șefului de stație, încăpătoare și cu numeroase camere, cerea mobilă, cerea scorțuri pe jos, cerea un salonaș prezentabil pentru mosafiri. De îmbrăcăminte prezentabilă aveau toți nevoie. Nu mai puteau trăi ca în pustietățile Bărăganului. Iar leafa, cu toată înaintarea în grad și adaosul de scumpete, nu întrecea cu o mie cinci sute de lei salariul de astă-iarnă. Se iviseră cheltuieli mărunte și, pînă atunci, deocamdată, fără capitolul respectiv în buget : cinematograf, aperitive, cofetăria „Select“ pentru copii.

Stația nu avea un loc împrejmuit, unde Tina să-și mai poată crește păsările. Nici un grajd de scînduri pentru o bivoliță cu lapte, ca în halta pustie de pe Bărăgan.

Toate aici se plăteau cu bani, și anume cu bani scumpi, fiindcă alții îi cîștigau ușor, repede, lăsîndu-i să lunece printre degete.

Aiurea, șefii de stație se mai bucură de oarecare venituri nemărturisite, chiar fără să-și calce datoria cinstită a serviciului. Grăbesc sosirea ori întîrzie plecarea unor vagoane. Aici nu poate fi vorba de așa ceva. Vagoanele sosesc și pleacă, garniturile se formează după ordine urgente de sus, căci domnul Hagi-Iordan e atotputernic acolo de unde pornesc poruncile în țară.

Nu este oare într-adevăr o cruntă nedreptate a sorții ca oameni care n-au făcut nimic în viață să se pomenească îmbogățiți din senin, peste noapte, cum s-a întîmplat cu acel spîn maniac Zaharia Duhu ? O bătrînă oarbă, un soi de țăran abia înțolit și deprins să mănînce cu lingură de lemn – fără copii, fără trebuințe – amîndoi așteaptă să le

curgă veniturile, nu știu să le folosească și se rușinează cînd se urcă într-un automobil. Măcar de-ar fi singurii ! Pe lîngă dînșii, Tina Diaconu mai cunoaște și alții, cu mai puțină stare, fără îndoială, dar tot din nimic cîștigată, numai fiindcă s-a întîmplat pe ogoarele lor de țărani să străpungă o sondă în pătura de păcură groasă.

Astfel, în familia Diaconu, începînd cu Tina și sfîrșind cu Duțu, în toți au prins să roadă viermii nesațiului și ai pizmuirii, de care fuseseră cruțați în halta de pe Bărăgan.

Tina se depărtă și se apropie de oglindă, își mai trecu ușor puful de pudră pe obrazul oacheș, examină cei doi copii, potrivindu-le cîrlionții părului sub bască.

– Vedeți cum mergeți pe drum ! Dumneata în special, Duțule !...

Duțu își luă angajamentul solemn, să nu zburde ca pe Bărăgan.

Tustrei au descins ocolind pe peron, la biroul unde îi aștepta Vartolomeu Diaconu.

Tocmai sosise personalul de două și patruzeci și trei.

Nici Tina, nici copiii n-au dat vreo atenție puținilor și neînsemnaților călători.

Cunoșteau acum ce făină se macină la fiecare tren. De sus, de la postul de observație al ferestrei, Tina Diaconu a urmărit din primele săptămîni mișcările, știe cum arată la chipul fălcos domnul Hagi-Iordan, inginerul Dinu Grințescu, alții mai tineri, nevestele unora și surorile altora ; ce paltoane, ce pardesie și ce rochii poartă sau au schimbat o dată cu topirea zăpezii. La personalul 32 și la mixtul 57 dau năvală numai băștinașii cei fără noroc din Piscul Voievodesei, cei cu pămînturile sterpe ; lucrătorii concediați sau proaspăt angajați, unsuroși și calic îmbrăcați.

Vartolomeu Diaconu inspectă peronul cu mîinile la spate, își inspectă familia din cap pînă în picioare, recunoscu în taina conștiinței sale că au nevoie de o urgentă renovare vestimentară ; apoi au pornit cu toții la plimbarea de duminică ; în soarele firav de april.

O șuviță subțire de vînt aducea slabe adieri de iarbă jilavă și de cîmpuri. Îndată însă adierea era copleșită de mirosul gros al gazului, de duhori uleioase și de funinginea distileriei.

Copiii mergeau înainte ; soții Diaconu în urmă. Tina ocolea în vîrful picioarelor băltoacele de apă murdară cu plutiri de păcură, dădea glas înainte la copii să facă la fel.

Vartolomeu Diaconu se întrebă, cam ce ochi ar holba oare regele Dromichet al petrolistului maniac și căutător de comori, dacă ar învia din morți și s-ar pomeni printre matahalele rezervoarelor. O clipă se substitui regelui get – și îndată a izbutit să le vadă toate cu ochii lui, uluit de uluirile lui. Cuvintele ciudatului arhimilionar Zaharia Duhu, petrolistul maniac și fostul căutător de comori, nu-i mai părură atît de absurde cum i-au sunat dintru-ntîi în urechi. Nici omul așa de zănatic, cum îl credea lumea. Ceva parcă îl apropia de el.

Dar se abținu să le mai împărtășească toate acestea și Tinei.

Căci simțea, dimpotrivă, parcă ceva începînd să-l îndepărteze de dînsa. Viclean, blestemul păcurii negre își întindea și asupra lor ghearele pe încetul.

Pe urmă, au ajuns în inima tîrgușorului, unde există un șirag de prăvălii și două benzi rudimentare de trotuar, vitrine cu bumbăcării și stambă ieftină pentru lucrători, magazinul cu accesorii pentru automobile și biciclete, cinematograful „Edison“, cofetăria „Select“ și numeroase localuri cu băuturi spirtoase.

Ca în orice după-amiază de duminică, strada era împînzită de lucrători horhăind fără țintă, împestrițați cu țărani și țărance din satele vecine.

Toți încă nu știau ce să facă, nici cu timpul, nici cu libertatea. Pentru lucrătorii străini, deprinși cu marile orașe, Piscul Voievodesei nu era încă un oraș.

Pentru țărani nu mai era un sat.

Cu această stare de tranziție, se simțeau împăcați numai cei care luaseră de cu vreme colinda cîrciumilor și acum schimbau un local după altul, rîzînd gros, scuipînd împroșcat printre dinți, ștergîndu-și mustățile cu dosul palmei, înjurînd în diferite idiome ale Occidentului, împleticindu-se și ciocnindu-se cu trecătorii.

– Nevăstuica ! Dușule ! Dați mîna încoace !... vorbi oțărît Tina, cînd o namilă, în salopetă albstră, îi duhni în nas, o dată cu fumul pipei, o adiere dospită de alcool.

Părinții și-au încadrat copiii la mijloc. Duțu se lăsa greu, lungind ochii după o motocicletă proptită la marginea trotuarului. Era pentru el o marcă nouă și necunoscută.

O pișcătură de unghii îl readuse la frontul familiei. O a doua pișcătură – în inimă, aceasta – simți cînd au fost nevoiți cu toții să ocolească automobilul de tablă roșie al lui Turel, băiatul inginerului Grosu.

Turel avea tot echipamentul unui încercat automobilist : ochelari afumați cu mască de pînză, o goarnă gălăgioasă și o pereche de mănuși cafenii.

Duțu se prefăcu foarte puțin impresionat de toate aceste moșturi. Întoarse capul în altă parte.

Pe celălalt trotuar, urca panta vehiculul verde al lui Liliom Grünwald.

Era prea din cale-afară pentru o virtute de copil ! Duțu se socoti mișelnic tras pe sfoară de nenea Mitică, ministrul, care, dacă a fost vorba să se țină de cuvînt și să-i facă o bucurie, ar fi putut dumnealui s-o facă mai cu schepsis. Nevăstuica silabisea în gînd firmele : „*La Paradisul Voievodesei*“. (Asta știu.). „*La Consumul Voievodesei*“. (Asta știu.). „*La șicul Voievodesei*“. (Știu și asta.).

– S-a deschis o prăvălie nouă, mămico !... anunță. „La Parfumul Voievodesei“ !... Drogherie și articole de toaletă.

Drogheria „La parfumul voievodesei“ găsise prielnic loc la colț de piață : firma atrăgătoare se zărea din trei părți.

Și era într-adevăr o firmă măreață.

O domniță în vestminte bizantine, după modelul ctitoreselor zugrăvite în pridvor de mănăstire, ținea în palma subțire și trandafirie o cutie cu produsele „Elida“, în locul tradiționalului chivot.

– Tăticule, sînt a fost această voievodcasă, de-i plină toată lumea de dînsa ? întrebă Nevăstuica, Piscul Voievodesei !... Riul Voievodesei !... Gura Voievodesei !... La Parfumul Voievodesei !...“

Vartolomeu Diaconu răspunse cu aproximație :

– Ceva cam a la regele Dromichet... Vreo doamnă sau domniță mai dincoace ! Se spune că există și o ruină dintr-un turn al voievodesei. Se pare că a fost și o mănăstire pe-aproape și că acolo ar fi trăit cîndva vreo domniță călugăriță, cum era obiceiul pe vremuri... Acestea

toate numai domnul Zaharia Duhu ar putea să ți le spună.

– Mai bine domnul Zaharia Duhu al tău ne-ar oferi într-o duminică automobilul să vizităm împrejurimile !... rosti Tina. Tot rugineşte de pomană în garaj !...

– Asta să ştii că n-ar fi lea idee ! se dădu îndată cu părerea şi Duțu.

– De-acum la vară... Nu cred că se întoarce pînă la vară de la Paris domnul Zaharia Duhu.

Tina pufni, strîngînd din umeri în pardesiul sărăcuț şi demodat.

– Aş vrea şi eu să-i văd la Paris ! Chiar că au mutră de Paris ! Ne fac țara de rîs...

– De ce vorbeşti aşa, Tina ?... se simți dator să-i ia apărarea Vartolomeu Diaconu. E poate un om simplu, dar e un om deosebit de ceilalți.. A fost prieten cu un profesor universitar, Alexandru Opriş, care a murit în război. E prieten cu domnul inginer-şef Grințescu. E unchiul profesorului universitar, domnul Petru Tudose...

– Dar bătăturile din palmă ?... întrebă Tina. Dacă nu se întîmpla minunea să se afle păcură pe pămîntul ăsta, stătea el cu pălăria în mînă înaintea ta, nu tu înaintea lui...

Vartolomeu Diaconu înțelese că discuția se înveninează.

De aceea socoti de prisos să-i amintească, mai întîi, că el nu stă cu pălăria în mînă în fața domnului Zaharia Duhu, care nici n-ar tolera aşa ceva ; mai apoi, că şi dînşii se află aici tot printr-un miracol al providenței.

Tot mai deplin se vădea că nu mai sînt aceiaşi ; că au fost mult mai strînşi unul lîngă altul în pustietatea lor din Bărăgan. De cînd s-au mutat în acest preaslăvit Pisc al Voievodesei se iscă tot mai dese prilejuri de neînțelegere şi descoperă o Tină necunoscută, răutăcioasă, pizmăreață, mereu învrăjmăşită cu soarta ei şi rîvnind la a altora.

Astăzi dimineață, în birou, la cafea, a citit în foiletonul gazetei o teorie năzdrăvană a unui doctor. Cică în fiecare om zac mai mulți oameni. Apar pe rînd, luînd locul celui-lalt, după cum hotărăsc legile eredității şi împrejurările. Aşa, un criminal ar fi rămas toată viața numai un criminal ascuns, neştiut nici de el însuşi, dacă nu s-ar fi ivit într-o fulgerare de-o clipă ocazia să săvîrşească uciderea. Tot astfel un ambițios, un tiran, un erou, un martir... El îi

și văzuse sosind pe undeva, dintr-o ceață, punînd mîna pe umărul gemenilor respectivi : „Haideți ! Sculați, voi ! Vă ajunge. A venit rîndul nostru...“ Iar tiranul de adineauri se prefăcea în martir ; omul de ispravă, într-o canalie ; eroul, în laș... Poate în același timp, într-o noapte, pe cînd dormea, a sosit o Tină necunoscută să-i ia locul celei adevărate.

O privi bănuitor, cu coada ochiului.

Tina mergea cu buzele strînse. Înainte vreme, niciodată nu strîngea ea așa buzele, ca o pungă de cămătar zgîrcit, gîtuită în baiere.

Porțiunea de uliță principală se sfîrșise.

Drumul se lățea iarăși, de țară, cu zaplazuri de scînduri.

Dar casele nu mai erau nici de țară, nici de oraș. Lipsea vegetația vînjoasă, verdele crud al copacilor și gras al ierbii, care dă o înfățișare pitorească pînă și celor mai nevoiașe cocioabe de sat, cu flori de nalbă în față și răchite pletoase la poartă.

Frunza abia deschisă din muguri se sfîrlogise sub stratul vîscos și negru, iarba era mîncată de pecingini și arsă ; pretutindeni catranul se așternuse să înăbușe izbucnirea primăverii.

Printre bolovanii drumului răsăriseră totuși gîzele mărunte de primăvară. Vacile-Domnului, roșii cu puncte negre, ca zugrăveala veche din interiorul sarcofagiilor egiptene.

Erau gîze vechi aici, mai străvechi decît oștenii regelui get Dromichet, mai străvechi decît bourii din stema țării și decît voievodeasa care a dat numele turnului, pîrîului, piscului și locului. Că mai supraviețuiseră potopului de catran, rămînea o minune vrednică de mirare. Se tîrau cu picioare aglutinate în uleiuri, iar la ornamentele negre de pe aripile de smalț roșu, simetrice și desenate cu o pensulă fină de miniaturist, se adăugau acum pete murdare și fără nici o orînduială. Întocmai ca oamenii, ca vitele, ca locașurile și pomii, purtau pecetea locului, adică a păcurii.

Spre fosta curte a Ilovenilor, urcușul era picpțiș.

Pe aici, se pare că pînă acum patru ani se afla o alee de plopi bătrîni cu frunza sunătoare. Au pierit toți. Ici-colo se mai cunosc trunchiurile rotunde, cum au fost retezate

din pămînt. În schimb, se desfășoară o priveliște fără de seamă spre vale.

În poartă s-au oprit s-o admire. A crescut altă vegetație fantastă, de sonde. Și e încă numai un început ! Peisajul arată ca un prospect american. Gara cu numeroasele rețele de șine ; rezervoarele albe și roșii, vagoanele-cisterne, distilăria și hangarele unde au garat alte vagoane încărcate cu traverse de fier, cu țevi, ciment și piese pentru rafinăria cea mare, în construcție, care abia peste un an sau doi va da măsura întreagă a bogățiilor exploatate de „*Voevoda, Roumanian Company for the Development of the Mining Industry. Limited*". Lui Vartolomeu Diaconu îi păru iarăși caraghioasă și absurdă ideea căutătorului de comori că au putut fi vreodată pe aici poieni cu iarbă scurmată de copitele zimbrilor.

– Așteptați acilea !... spuse. Mă duc cu singur să-l chem pe Izu !...

La intrare îl salută un portar cu șapcă galonată.

Tina Diaconu și copiii s-au așezat pe banca de lemn, Nevăstuica și Duțu bălăngănindu-și picioarele. Tina revizuindu-și în oglinda din poșetă pudra deteriorată de năduful urcușului.

– Numai de n-am întîlzia la cinematoglaf ! se îngrijoră Duțu. Să nu pățim ca săptămîna tlecută...

– Ei, că nisi n-am pierdut mare lucru săptămîna trecută !... strîmbă din botișor Nevăstuica. Astăzi, da, înseleg și eu... E un film cu Clara Bow !...

Se născu o aprigă controversă între frați. Duțu își apără filmele, eroii și artiștii săi preferați : filme detective, cu peripeții cumplite și curse fantastice în tren, în automobil, în avion, în submarin. Nevăstuica își apără filmele sentimentale, cu orfeline care zgribulesc în viscol și cu idile în lumină de lună. Tina Diaconu se amestecă să-și dea o părere. Se dovedi îndată atît de incompetentă, amestecînd numele actrițelor și confundînd titlurile, încît amîndoi copiii au renunțat la divergențele de opinii și au făcut front unic, pentru a stigmatiza cu precocea lor autoritate o jalnică și neiertătoare ignoranță.

– Se stii tu, mămisico !...

– Ce te plicepi tu ? Eşti de pe vlemea Flanciscăi Beltini şi de pe cînd filmul mut... Asta-i ca pe vlemea lui Dlomichet ceal cu comoala !...

– Ia vezi ! Nu-ţi lungi nasul, să nu-ţi dau eu o Franciscă Bertini şi un Dromichet, de n-ai să-l poţi duce !

Copiii au tăcut, schimbînd priviri complice. Aşa era uşor de încheiat o discuţie.

Dar dreptatea şi competenţa rămîneau de partea lor. între ele şi-i produceau în fieştece zi adevărate dureri de cap, fiindcă dimineaţa opta pentru una şi pînă-n seară i se părea că toată dreptatea o are cealaltă.

Portarul nu-i mai aşteptă întrebarea.

Îl salută cordial şi îi trecu telefonul. De două săptămîni îl cunoştea acum şi-i înţelesese rostul. Era ghidul şi întrucîtva interpretul rominului tăcut, spîn şi politicos de la camera 53. Zaharia Duhu anunţă că va coborî peste zece minute, cerîndu-şi iertare pentru întîrziere.

Feciorul lui Leiba Ţudic din Piscul Voievodesei depuse receptorul pe suport, mulţumi portarului, căută cu ochii un fotoliu mai lăturalnic. Din nou despături gazetele şi îşi ascunse fruntea după paravanul de foi.

Parcurse cîteva rînduri, dar nu putu citi mai departe. Lăsă ziarele pe genunchi.

Visător, contemplă un punct gol în spaţiu.

Compatriotul acesta de sus, de la camera 53 a hotelului „Molière", îl nedumerea cu totul. Din ce în ce îi părea mai greu de înţeles.

În copilărie, în satul de răzeşi scăpătaţi unde Leiba Ţudic şi-a crescut cu amar şi necazuri plodurile, înainte de a le scăpa să zburătăcească în lume, Zaharia Duhu a trecut o bucată de vreme drept un căutător de comori, atins de sminteală. Despre aceasta, Abeles îşi aminteşte foarte

C a p i t o l u l III

Faptele oamenilor sînt neînţelese şi prea adeseori nebune.

În holul modest al hotelului „Molière" din Rue Molière 21, Abeles împături cele două gazete care se sfîşiau între ele şi-i produceau în fieştece zi adevărate dureri de cap, fiindcă dimineaţa opta pentru una şi pînă-n seară i se părea că toată dreptatea o are cealaltă.

Portarul nu-i mai aşteptă întrebarea.

Îl salută cordial şi îi trecu telefonul. De două săptămîni îl cunoştea acum şi-i înţelesese rostul. Era ghidul şi întrucîtva interpretul rominului tăcut, spîn şi politicos de la camera 53. Zaharia Duhu anunţă că va coborî peste zece minute, cerîndu-şi iertare pentru întîrziere.

Feciorul lui Leiba Ţudic din Piscul Voievodesei depuse receptorul pe suport, mulţumi portarului, căută cu ochii un fotoliu mai lăturalnic. Din nou despături gazetele şi îşi ascunse fruntea după paravanul de foi.

Parcurse cîteva rînduri, dar nu putu citi mai departe. Lăsă ziarele pe genunchi.

Visător, contemplă un punct gol în spaţiu.

Compatriotul acesta de sus, de la camera 53 a hotelului „Molière", îl nedumerea cu totul. Din ce în ce îi părea mai greu de înţeles.

În copilărie, în satul de răzeşi scăpătaţi unde Leiba Ţudic şi-a crescut cu amar şi necazuri plodurile, înainte de a le scăpa să zburătăcească în lume, Zaharia Duhu a trecut o bucată de vreme drept un căutător de comori, atins de sminteală. Despre aceasta, Abeles îşi aminteşte foarte

vag. Umbla cu un guşat, un oarecare Oarţă, cretin şi gîngav, săpînd gropi, sfredelind maluri de lut, cheltuindu-şi agoniseala lăsată de un părinte aprig, avar şi iscusit în judecăţi. Pe atunci era prea crud la minte ca să priceapă ; a ştiut însă mai tîrziu că săpăturile n-au rămas chiar fără folos. Au scos la iveală un bogat material arheologic, preţuit de un profesor universitar din Bucureşti, fost coleg de şcoală şi prieten cu răzeşul din Piscul Voievodesei. Pe urmă, tulbure, îşi mai amintea Abeles că într-o vreme căutătorul de comori căzuse în darul beţiei, după ce inginerul Grinţescu a descoperit adevărata comoară din acele părţi : ţiţeiul.

A încercat chiar să-i vorbească odată.

Se întorcea într-o vacanţă de la şcoală ; se apropiase de acest ţăran ciudat cu deosebită ştiinţă de carte, prieten cu profesorul din capitală, descoperitorul unor preţioase relicve şi mistic cercetător de tezaure arheologice. A cerut voie să se aşeze la masă şi a vrut să-i demonstreze de ce părintele său, Leiba Ţudic, om înapoiat şi incult, n-are dreptate cînd se plînge de schimbările săvîrşite atît de grăbit în Piscul Voievodesei. Bătrînul Ţudic susţinea că oamenii n-au de cîştigat nimic. Au schimbat un stăpîn pe alţii. El dovedea că inginerul Grinţescu şi capitalistul întreprinderii, Iordan Hagi-Iordan, fără să vrea şi fără să ştie, grăbesc osînda unei lumi aşa cum stă scrisă şi în cărţi. Acestea le-a dovedit el atunci, cu toată înfocarea de neofit şi poate cu o schismatică şi pripită confuzie a textelor, aşteptînd o împotrivire şi sperînd să cîştige o victorie.

Se pregătea cu naivitate juvenilă să-i combată argumentele.

Dar Zaharia Duhu de atunci l-a privit cu ochii deşerţi de orice înţelegere, parcă ar fi ascultat o oraţiune în limba sanscrită. Şi-a cerut scuze şi s-a depărtat. Iar din ziua aceea nu i s-a mai părut interesant, nici măcar ca mistic căutător de potcoave de cai morţi.

Pe urmă, Abeles a plecat în vasta lume. A ajuns aici la Paris, să-şi sfîrşească învăţătura. În doi ani, treptat, amintinile din satul de naştere şi de copilărie s-au împîclit. Îi părea satul acela pierdut undeva, la periferia civilizaţiei,

deși îl lăsase tocmai în clipa cînd începea și acolo războiul între două lumi.

Și deodată, s-a pomenit cu un răvaș de la bătrînul Leiba, vestindu-i că răzeșul Zaharia Duhu, căutătorul de comori, devenit acum petrolist și milionar, sosește la Paris și are nevoie de o călăuză.

S-a prezentat a doua zi la hotel.

Își închipuia că va da peste un Bai-Ganciu, ridicol și năucit de tumultul unui mare oraș. L-a întîmpinat un om cuviincios și modest, poate timid într-adevăr, dar neasemuit mai puțin grotesc decît atîția americani și alte tipuri exotice de pe bulevardele Parisului. Omul a cerut un răgaz de două zile, să-și interneze mama într-o clinică oculistică în așteptarea unei operații. Pe urmă l-a rugat să-l însoțească pînă la cîteva muzee și să-i dea cîteva învățăminte de orientare.

Muzeele le-a vizitat Zaharia Duhu singur. Abeles a mers cu dînsul o singură dată, la Cluny, unde a rămas uimit de pasiunea și priceperea cu care răzeșul din Piscul Voievodesei, absolvent de trei clase și jumătate gimnaziale, examina fibulele, agrafele, nasturii, mînerele de săbii și brățările din vitrine, găsea caracterizarea cea mai potrivită și înrudiri cu piese din muzee pe care nu le mai văzuse niciodată.

În sala a douăzeci și șasea, a Coroanelor, s-a oprit îndelung la vitrina cubică de cristal, din mijloc, unde se află tezaurele regilor goți. Cu un zîmbet ciudat și trist, după ce-a cercetat celebra coroană a regelui Reccesvinthus, descoperită la Fuente de Guarrazar, lîngă Toledo, a clătinat din cap și l-a asigurat că ar cunoaște el o anumită coroană de o sută de ori mai prețioasă, atît prin mărimea și raritatea nestematelor, cît și prin însemnătatea ei istorică. O știe el unde se află, dar stă bine acolo unde se află.

Din acea clipă a prins să-l vadă în altă lumină.

Așadar, mania căutătorului de comori nu se stinsese? Mai credea încă acest Zaharia Duhu în povestea acelei comori a regelui Dromichet și deci încă nu se tămăduise de sminteala tinereții. Păcat! Asta îl scădea în ochii lui.

Apoi au venit alte simptome mai bizare. I-a cerut cîteva servicii de-a dreptul absurde.

Așa, l-a rugat să-i afle adresa lui Boldur Iloveanu, fostul proprietar scăpătat al Voievodesei. A fost greu, însă tot au izbutit să-i dea de urmă, din locuință în locuință, după cum a schimbat de domiciliu pe măsura scăpătării. Un sfert de veac trăise în apartamentul din 87, Avenue Kléber ; acum agoniza într-o mansardă din Cartierul Latin ; un impas cu ziduri leproase și cu scări unde nu străbate lumina soarelui, ca faimoasa Rue de la Vieille-Lanterne, unde s-a spînzurat Gérard de Nérval. A crezut că Zaharia Duhu va urca să-l viziteze, ceea ce poate ar fi însemnat o dorință explicabilă și de-o delicată omenie.

N-a fost însă așa ! A spus că atît îi ajunge.

Și a doua zi l-a rugat să-l ajute la o faptă încă mai în afară de orice înțelegere. S-au prezentat la un mare bijutier din Place Vendôme ; acolo Zaharia Duhu a ales cîteva briliante prețuind o avere, a plătit un aconto și a cerut ca pînă la sosirea banilor din țară, pietrele să fie montate în două inele și o brățară după moda din 1840–1850.

A cumpăra pietre prețioase, e și acesta un plasament de capital după judecata avarilor. Un capital nerentabil, dar apărat de fluctuațiile monedei și de surprizele bursei.

A le monta înseamnă cu totul altceva. Înseamnă a le premedita o destinație precisă și imediată.

Dacă Zaharia Duhu ar avea alt chip și dacă Abeles nu l-ar ști atît de străin într-un oraș ca acesta, s-ar simți îndreptățit să creadă că pe răzeșul devenit petrolist din Piscul Voievodesei, l-a ajuns la bătrînețe vreo patimă pentru cine știe ce femeie amatoare de bijuterii scumpe cu montura după moda anilor 1840–1850. Ceva poate va afla astăzi, căci în dimineața aceasta e termenul fixat de bijutierul din Place Vendôme pentru predarea inelelor și brățării.

Abeles își împături ziarele de pe genunchi.

Zaharia Duhu se apropie împăturind și el alte ziare, din țară, prezentate de portar.

– Ale dumitale ce spun, domnule Abeles ? întrebă întinzîndu-i mîna. Cînd inaugurați lumea cea nouă ?

Abeles făcu un semn de răbdare, cu mîna foarte albă și pistruiată.

– Timpul se apropie !... Capitalismul și burghezia de aici merg spre pieire. De altfel, pretutindeni, nu numai

aici. Cîte două guverne schimbate într-un an ; douăzeci de crahuri într-o săptămînă – acestea, totalizate ţară cu ţară, fac mai mult decît o revoluţie de stradă... În gazetele dumitale din Romînia ce se spune ? O criză de guvern... Este ?

Zaharia Duhu deschise o gazetă şi citi un titlu cu litere groase :

– Nu propriu-zis o criză, dar ameninţarea unei crize.

– Faptul nu importă ! Starea de spirit importă. N-are să fie criză mîine, are să fie peste o lună ori un an ! Instabilitatea dovedeşte că nici mulţimea nu mai are încredere în guvernele burgheze, nici guvernele burgheze nu mai pot domina evenimentele... Întoarce, te rog, la foaia economică. Uite, îţi jur, că eu n-am văzut gazetă din ţara noastră de şapte-opt zile... Se vorbeşte ori nu despre o criză a grîului ?

– Adevărat !... E prea mult grîu şi cerealiştii n-au ce face cu dînsul...

– A dat vreo bancă faliment ? Sau a cerut vreuna moratoriu ?

– Adevărat ! Două în încetare de plăţi.

– Mai departe... Întoarce din nou, la ultima oră, domnule Zaharia Duhu !... S-a mai împărţit un partid în două ?

– Adevărat, se află şi aceasta !...

– Atunci, domnule Zaharia Duhu, mai ai nevoie şi de alte dovezi ? Ce se petrece în Romînia se petrece aici în Franţa, în Spania, în America, în Austria, oriunde !... Statul burghez şi economia burgheză se descompun... Asistăm la cele din urmă spasme.

Abeles, feciorul lui Leiba Ţudic, vorbise repede şi focos ; obrazul cu pieliţa albă şi translucidă luase o culoare vioriе şi bolnavă.

Tuşi şi îşi astupă tusea cu batista.

– Asistăm şi aşteptăm ! repetă cu ameninţare profetică, atunci cînd şi-a putut trage din nou respiraţia.

Zaharia Duhu îi puse mîna pe umăr, ripostîndu-i cu surîsul subţire al răzeşului din Piscul Voievodesei.

– Aş crede-o, dacă te-aş vedea că aştepţi în linişte, domnule Abeles !

Feciorul lui Leiba Ţudic recunoscu, nu fără amărăciune, că Zaharia Duhu rosteşte la rîndul său un adevăr. Asista şi aştepta, dar într-o necurmată nedumerire, fără să-şi găsească drumul cel bun şi limpede.

Răzeşul din Piscul Voicvodesei îl linişti, punîndu-i prietenos mîna pe umăr şi zimbi :

– Fiindcă deocamdată, nici eu, nici dumneata nu ne învrednicim a găsi o dezlegare celor ce te frămîntă, haide să ne împăcăm şi să lăsăm altora grijile acestea... Adevărul e că eu suspin după vremurile de ieri, dumneata după cele de mîine ; amîndoi avem poate dreptate, şi pînă atunci sîntem nemulţumiţi de ceasul pe care îl trăim... Poate-i o lege care durează de cînd lumea... Am început să cred că tot binele din lume, atîta puţin cît mai este, se datoreşte nemulţumirii din om... Viermele e mulţumit să trăiască în măr. Omul iese afară, oricît ar fi mărul de rumen şi îndestulător, ca să caute altceva. Şi nu o dată sfîrşeşte prin a găsi cu adevărat altceva mai bun, că doar de asta-i om, ci nu vierme... Mi se pare însă că ne-am întins la poveşti şi astăzi mi-e timpul scump... Haidem !

Au plecat. La o înţelegere tot n-ar fi ajuns. Dar nici de război n-aveau pentru ce se război.

Abeles se simţea acasă la dînsul oriunde, chiar dacă uneori îl încerca o vagă nostalgie a satului unde a hoinărit cu picioarele goale în praf şi a fost zburătăcit cu bulgări de odraslele ţăranilor din Piscul Voicvodesei.

În doi ani se ajustase la viaţa Parisului ca o pălărie pe cap. Mai mult îl mira cumpătarea simplă a răzeşului care păşea alături de el. Nici nu-şi ascundea mirările cu o făţărnicie mirosind calc de o poştă, nici nu le striga în gura mare. Trecea, privea, înregistra, judeca... Nu arăta aci mai stînjenit decît un provincial francez dintr-o subprefectură din Tarn sau Cantal. Ce erau atunci toate fantasmagoriile cu acea comoară a regelui Dromichet ; misterele cu briliantele montate după moda anului 1840–1850 ?

Pe Avenue de l'Opéra se perinda mulţimea cu mersul grăbit şi elastic, caracteristic marilor artere pariziene. Totuşi cei doi trecători din Piscul Voievodesei nu se deosebeau întru nimic de ceilalţi, căci poate o treime din aceşti trecători veneau de tot atît de departe ca dînşii.

Abeles crezu din nou, cu optimism, în tendința de uniformizare și de adaptare a indivizilor.

– Mai rămîi mult ? întrebă.

Zaharia Duhu zîmbi.

– Cred că eu am să mai rămîn ! Dar dumneata scapi de mine, începînd cu ziua de mîine.

– De ce spui „scapi“, domnule Duhu ? sublinie cu reproș Abeles.

– Fiindcă te-am smuls de la învățătură și de la prietenii vîrstei dumitale... Am întrecut măsura... Cu toate acestea, eu trebuie să mai rămîn. Medicii de la clinică cred că va mai fi nevoie de o operație peste o lună, o lună jumătate. Mama a început să se împace cu ideea aceasta, datorită domnișoarei studente pe care ne-ai recomandat-o dumneata.

– Relly e o fată săracă.

– Săracă și de ispravă, de vreme ce a primit să fie gardiancă și tălmace la o țărancă oarbă din Piscul Voievodesei ! Am înțeles că și dînsa împărtășește ideile dumitale ; adică vrea numaidecît o lume nouă. Dacă în lumea aceasta nouă se vor afla mulți ca dumneata și ca dînsa, mai-mai că m-aș înscrie și eu să mă primiți...

– Aceasta n-o cred !... rosti Abeles, înălțînd sprîncenele și coborînd colțul buzelor vinete, într-o schimă sceptică. Ce să caute în lumea cea nouă un proprietar de terenuri petrolifere ? Deodată s-ar trezi în dumneata, cînd nici nu te aștepți, feciorul lui moș Antohie Duhu, unchiașul cel aprig din Piscul Voievodesei, despre care spunea tata că umbla cu tașca de tablă la șold, plină cu cărți de judecată pentru pămînturi...

– Tot ce se poate, domnule Abeles ! zîmbi petrolistul fără voie. Pînă atunci, te vestesc că de mîine scapi de mine. Am încercat să mă descurc singur... Vorbesc, ce-i dreptul, cu economie : pîine, vichy, cafea, lista de bucate, adresa la șofer... Acasă, mi-ar fi oarecum s-o fac în fața nepoatei mele, doamna Cecil Tudose, profesoară de limba franceză în concediu nelimitat... Ar rîde grozav de ascuțit de franțuzeasca fostului tovarăș al lui Oarță și a săpătorului de comori ! Aici, văd că lumea e deprinsă cu tot soiul de năzdrăvănii și nici nu bagă de seamă cînd șchioapăt în limbă...

– Nu-i nici o mirare, domnule Zaharia Duhu ! Fostul ambasador al Statelor Unite, care a murit mai deunăzi, a stat douăzeci de ani în Franța și nu știa mai mult de douăzeci de cuvinte... îl consolă Abeles.

S-au oprit în Place de l'Opéra, așteptînd semnalul clopotului electric ca să poată traversa pe celălalt trotuar spre Rue de la Paix și Place Vendôme ; în una din cele mai faimoase porțiuni ale planetei, unde șapte torente omenești se încrucișează, se topesc într-un vîrtej și se despart iarăși spre șapte străzi și poate mai departe, spre șaptezeci și șapte de unghere deosebite ale lumii.

Amîndoi au întors capul.

La spate au auzit o vorbă romînească :

– Nu, Bobby !... Cu neputință să mai amîn ! E a treia telegramă într-o săptămînă...

Vorbise o femeie subțire și înaltă, într-o haină albă de primăvară, foarte strînsă pe trup, cu mînecile acoperite de aripile unei extravagante pelerini. Părea astfel una din acele păsări din mările Sudului, numite fregate, al căror corp îngust și prelung slujește numai pentru a face legătura între aripile uriașe, fîlfîite în spații.

Bărbatul tînăr și cu profil tăios, încă mai înalt decît dînsa, o privi cu un fel de provocare de sub borul pălăriei, tras pe-o sprînceană.

– Bine, Meny !... Faci cum vrei tu. Dar eu rămîn. Nu mă mișc de aci... Nu mă cheamă parfumul de mititei al Bucureștilor !...

Și se fixase mai solid pe tălpile pantofilor acaju, cum fac copiii încăpățînați, hotăriți să nu se miște nici chiar de pe marginea trotuarului, nu numai din Paris.

Femeia cu aripi albe de fregată mai spuse ceva.

N-au auzit cc, fiindcă semnalul electric a dat drumul altui torent de trecători și Abeles prinsese brațul lui Zaharia Duhu, grăbind să traverseze împreună cu șuvoiul mulțimii.

Cînd au ajuns dincolo, Abeles rîse cu răutate :

– Ți-ai auzit compatrioții, domnule Zaharia Duhu ?... Pe individ nu-l știu... Însă pe doamna o cunosc ! Doamna Demetru Demetrian, soția ministrului de care depinde acum soarta terenurilor dumitale petrolifere ; sau, mai exact – venitul terenurilor dumitale petrolifere... E o per-

soană foarte cunoscută în colonia romînească. Se bucură de o anumită reputație, care nu cred că-l încîntă prea mult pe domnul ministru Demetru Demetrian.

– Așadar, aceasta e soția lui nenea Mitică ?... rosti gînditor Zaharia Duhu.

– Ce nenea Mitică ? A, da !... Demetru, Dumitru, Mitică... socoti că a înțeles Abeles. Ești poate în bune raporturi cu dînsul ?

– Nu, domnule Abeles !... se apără Zaharia Duhu. Eu n-am nici o legătură cu mărimele care hotărăsc soarta și veniturile terenurilor mele petrolifere. Am rămas răzeșul pe care-l știi... Dacă mi-am schimbat portul, am făcut-o ca să nu întoarcă lumea ochii după mine ca după Dinicu Golescu de pe vremuri și să nu mă ia a doua oară drept un maniac, cum m-a mai socotit pe vremea cînd umblam cu Oarță după comorile mele nebune... Povestea cu nenea Mitică e cu totul altceva. Mi-a istorisit-o mic un copil, fiul șefului de stație din Piscul Voievodesci. Acest nenea Mitică mi-a părut om de ispravă, din cele ce am aflat de la băiatul șefului de static, și îl plîng că are parte de-o asemenea nevastă...

– Poți să nu-l mai plîngi, domnule Zaharia Duhu. Nu merită ! E un manechin jucat de femeia pe care ai văzut-o, tot așa cum e un manechin jucat de mîna capitalismului, acolo unde se află... Dumneata ai a te bucura ! Dacă nu-ți aperi singur interesele, sînt alții să ți le apere... Pînă ce va veni rîndul nostru...

Abeles se dădu în lături.

Îi ajungea din urmă perechea lăsată în colțul picței. Tînărul le aruncă o privire curioasă, fiindcă îi auzise vorbind romînește.

Zaharia Duhu crezu că a recunoscut în obrazul femeii, în jurul ochilor și în colțul buzelor, ceva din păienjenișul fin de pe chipul Madalei, sora fostului său camarad și prieten Alexandru Opriș, soția de acum a inginerului Dinu Grințescu. Aceeași pulbere imperceptibilă de cenușă apărînd sub fard, aceeași ascunsă crispație care devastează pretimpuriu o tinerețe fragedă și fugace.

Perechea a intrat la un magazin de mode. Ei au intrat la bijutier.

Negustorul, cu figură și ochelari americani, deprins să-și trateze cei mai stranii clienți cu o egală și flegmatică politețe, scoase juvaerele din culcușul lor de pluș.

Aprinse becurile de diferite culori, ca să recompună lumina naturală a zilei, și se retrase după vitrina de cristal, așteptînd. Se ținuse de cuvînt. Montura era după moda anilor 1840–1850, copiată de altfel după exemplare autentice. Aurul avea nuanțe verzui, vechi ; reliefurile puțin tocite.

– Este ceea ce ați dorit ?... întrebă, deși citise mai dinainte răspunsul din privire.

– Exact ! întări Zaharia Duhu, apelînd la ajutorul interpretului său Abeles. Acum o rugăminte, te rog !... Aș vrea să știu ceva. Să zicem, bunăoară, că după o bucată de timp, împrejurările mă silesc să mă despart de aceste inele și de brățară... S-ar putea în acest caz să le revînd tot aici ? Și dacă le revînd, cam ce-aș putea căpăta pe dînsele ?...

Abeles transmise întrebarea.

Bijutierul își făcu o socoteală cu facturile înainte.

– Ar fi posibil, admițînd cazul !... Briliantele cu o diferență de 20 la sută din preț. Pe lîngă acest preț, aurul nu reprezintă mare valoare pentru noi. Nici aurul, nici lucrătura. Greutatea metalului la prețul zilei... Monturile după moda anilor 1840–1850, fie originale, fie copii, n-au căutare în acest moment. Chestie tot de modă.

Zaharia Duhu își făcu și el o socoteală. După un timp, mai voi să afle ceva :

– Și dacă în locul meu ar veni o persoană străină să le revîndă ?

– Același lucru ! Ne referim la factură...

Zaharia Duhu păru alarmat de o asemenea perspectivă.

– A, nu !... se împotrivi. Tocmai aceasta nu ! Fără nici un fel de factură... O simplă presupunere. Să admitem că vine o persoană străină care nu știe, și nici n-ar fi bine să știe că bijuteriile sînt cumpărate de curînd și chiar de aici. Le crede datînd din 1840–1850... Casa ar putea făgădui în acest caz să păstreze discreție absolută ?

– În ce sens ? întrebă bijutierul.

– În sensul cel mai onest. Casa să se rezume la oferirea unui preț sau la o simplă evaluare. Persoana vinde

dacă îi convine prețul, dacă nu, se adresează în altă parte. Principalul e să-și facă o idee exactă asupra valorii reale a bijuteriilor, conform cifrelor din factura dumneavoastră, fără să bănuiască existența acestei facturi ! Rămînînd la convingerea că e vorba de bijuterii autentice, din epoca 1840–1850...

– Tot nu pricep : ce voiți să spuneți ? Explicați mai clar, vă rog.

– Să presupunem că cineva din familie a pierdut de mult exemplarele autentice și că moștenitori actuali vor să le restituie celor în drept, ca o reparație, sub forma acestor copii. Nu-i nici o înșelăciune la mijloc. Dimpotrivă... O restituire tîrzie, la care cei în drept, sau cel în drept, nici nu se mai așteptau... Ne garantați discreția ?

Bijutierul stătu în cumpănă. Un moment cercetă mai stăruitor, prin lentilele ochelarilor americani, bizarii clienți.

Spuse :

– Casa noastră nu se ocupă cu asemenea operații ! Regretăm, dar nu ne putem lua nici un angajament...

Atunci Abeles părăsi rolul de simplu interpret.

Își schimbă glasul, limba, tonul și mutra de pînă acum ; vorbi repede în limba și cu gesturile lui Leiba Țudic din Piscul Voievodesei.

Iar spre desăvîrșita uimire a lui Zaharia Duhu, îndată plesni și smalțul american de pe chipul bijutierului din Place Vendôme. Răspunse în aceeași limbă și cu aceleași gesturi. Urmă un dialog scurt, dar aprins.

Apoi negustorul își reluă figura flegmatică și anunță că acceptă și această condiție, înțelegînd pe jumătate cam despre ce ar putea fi vorba :

– Le evaluăm ca bijuterii într-adevăr vechi și necunoscute de noi ! Estimăm aci numai briliantele, căci numai ele ne interesează. Oricînd se pot demonta și a doua zi reapar în vitrină. În orice caz, persoana nu va ști că au fost cumpărate de aci...

Zaharia Duhu păru satisfăcut.

– E o simplă presupunere ! stărui.

Bijutierul aprobă întru totul.

– Evident ! O simplă presupunere. Cînd e vorba de pietre prețioase de valoarea acestora, orice presupunere este permisă.

Zaharia Duhu desprinse o foaie de cec și scrise o cifră, despre care Abeles gîndi îndată că reprezintă mai mulți bani decît a trecut în treizeci de ani prin mîna părintelui său, Leiba Țudic din Piscul Voievodesei.

– Luați loc un moment, pînă ce se împachetează acestea... îi invită bijutierul.

Le împachetă o domnișoară cu aceiași ochelari americani ca ai patronului, dar cu o încetineală exasperantă în mișcări. Potrivea inelele în culcușul de pluș al cutioarelor, le ștergea cu pielea de căprioară, sufla asupra lor. Căuta foițe subțiri, să separe o cutie de alta.

Negustorul intrase în încăperea din fund și închisese ușa după el.

Abeles își chinui buzele vinete într-un surîs disprețuitor și vorbi acum către Zaharia Duhu, în limba țăranilor din Piscul Voievodesei :

– Știi de ce toate acestea, domnule Duhu ? Fiindcă în timpul cît domnișoara împachetează ca la spițerie, domnul Meyer întreabă la bancă dacă aveți acoperirea ceculuí. I-am părut suspecți în toată această afacere !

Zaharia Duhu strînse din urmeri.

– Își apără omul banul lui ! Are să se convingă că nu sîntem suspecți...

Într-adevăr, domnul Meyer apăruse în ușă cu zîmbetul afabil.

Căpătase prin telefon asigurarea băncii că totul e în bună orînduială. Repară nedreapta suspiciune, cu un exces de politețe, renunțînd la morga americană și invitînd bizarii clienți să apeleze și altă dată la serviciile sale.

Poate credea că îndeletnicirea principală a lui Zaharia Duhu e să cumpere briliante care se pot vinde a doua zi cu o pierdere de douăzeci la sută din preț.

– Partea cea mai ușoară am sfîrșit-o cu bine ! răsuflă ușurat Zaharia Duhu, cînd au ajuns afară.

Nu adăugă, însă, care e cealaltă parte, mai grea.

Cu pachetul în mînă, își luă stînjenit ziua bună de la Abeles.

– Îți mulțumesc pentru toate... Am să-i scriu și am să-i mulțumesc și lui Leiba ! Fără dumneata, greu mă descurcam eu aici... Acum te poftesc pe la mine oricînd

vrei. Sau dacă mă prinde cumva vreo strîmtoare, te vestesc printr-o pneumatică. Am învățat și meșteșugul pneumaticilor...

Abeles rămase locului, privindu-l din urmă. Orîcit de absurdă a fost prima lui impresie, tot aceasta era cea adevărată.

Pe Zaharia Duhu, culacul îmbogățit și burlac din Piscul Voievodesei, l-a apucat la bătrînețe o nebunie de dragoste. Se ascunde de dînsul, ca să poată duce un cadou vreunei romînce de aici, pusă pe atîta, să-l toace. A învățat meșteșugul pneumaticilor? Se pare că a învățat repede și alte meșteșuguri, badea Zaharia Duhu din Piscul Voievodesei!

O clipă, lui Abeles îi fu milă de soarta compatriotului.

Pe urmă strînse din umeri.

Lăsă lumea aceasta sfîrșită și condamnată, să alerge la afacerile, plăcerile și pasiunile ei. Se întoarse la datoriile sale, care îl purtau spre diferite locuri tainice întru pregătirea timpurilor ce va să vină.

Capitolul IV

S-au întîlnit doi oameni ai unor timpuri sfîrșite.

Zaharia Duhu se opri la vitrina unui magazin de antichități artistice, sub arcadele din Rue de Rivoli.

Ochise de mai multe zile o cutie de argint vechi, coclit, cu filigrane negre. Se bucură. Nu-i luase nimeni înainte. Cutia se afla la locul său, între un vas asiatic și un cuțit spaniol cu încrustări din epoca maură.

Poate nici vasul nu era într-adevăr chinezesc, nici cuțitul maur, nici cutia autentică. D. Meyer îi dovedise prea bine cît de repede și desăvîrșit se poate fabrica o podoabă din orice epocă, în orice stil.

Dar astăzi nu-l interesa frumusețea și lucrătura artistică a unei cutii de care se va lepăda peste un ceas. Îi ajungea înfățișarea veche și mucedă. N-a ascultat explicațiile vînzătoarei, lăudîndu-și marfa și cîntărind-o în balanță ca

suprem argument. Argint curat, vechi, greu, piesă autentică!

Zaharia Duhu plăti, zgîrie bine eticheta preţului ; pe urmă trecu prin grădina Tuileriilor, purtînd acum două pachete în mînă, ca un pensionar tacticos din departamentul Cantal, care a cumpărat cadouri pentru nepoţeii de-acasă.

Un timp se opri să privească joaca gălăgioasă a copiilor în jurul unui bazin circular, pe unde trimiteau corăbioare cu pînză şi bărci cu motor sacadat. Un camelot îl sili să achiziţioneze o colecţie cu reproduceri din Luvru.

Făcu un popas pe o bancă.

Respiră aerul subţire şi parcă acruţ al primăverii pariziene, în această grădină unde nu răzbătea mirosul de benzină şi de ulei ars.

Pe cer fugeau nori spumoşi şi repede risipiţi de şuvoiurile vînturilor înalte. Bură, cîţiva stropi numai ; iar bura a fost ca o joacă luminoasă şi diamantină în raze de aur. Se desfăşurau de o parte piaţa Caruselului, de cealaltă Grădina, piaţa Concordiei cu arătătorul obeliscului ridicat spre cer şi cu privelişlea unică pe lume, de doi kilometri, pînă la Étoile.

Zaharia Duhu le-a văzut şi le-a simţit toate cu sufletul aiurea. Îşi recapitula o lecţie de mult învăţată şi muncită în camera sa 53, de la hotel „Molière“. Mergea la un examen delicat al vieţii.

Acelaşi camelot de adineauri îi dădu tîrcoale oferindu-i discret altă marfă : un pachet cu cărţi de joc transparente, o colecţie de „nuduri artistice“. Găsi destulă energie să-l refuze şi să-l alunge. Acest antract, neprevăzut în program, îi încordă hotărîrea şovăielnică din ceasul al doisprezecelea.

Îşi culese pachetele de pe bancă, ieşi din grădină şi căută staţia de taximetre. Şoferul ezită cînd auzi numele străzii. Mai întrebă. Zaharia Duhu pronunţă încă o dată, mai răspicat.

Nu pronunţia părea un obstacol. În sfîrşit, cu ajutorul indexului alfabetic, s-a lămurit. Strada exista, dar nu era o stradă pe unde a trecut vreodată un automobil.

Şăgalnic, îl întrebă dacă e antrenat pentru exerciţii de alpinism. Zaharia Duhu se arătă gata să înfrunte toate peripeţiile unei ascensiuni.

Deocamdată, în continuarea faptelor sale ciudate de astăzi, îndată ce s-a urcat în automobil a desfăcut cele două pachete, a trecut brăţara şi inelele în cutia de argint vechi ; iar cutioarele de piele, căptuşite cu pluş, ale domnului Meyer, le-a învelit în hîrtie şi le-a zvîrlit pe fereastra deschisă, în Sena. A surîs copilăreşte, ca după o şotie bine izbutită. Şi a privit mai liniştit perindarea străzilor şi a mulţimii : bulevardul Saint Michel, Soufflot, piaţa Panteonului, apoi străzi din ce în ce mai înguste şi mai întortocheate.

Şoferul opri. Îi arătă cu mîna un impas urcînd între două ziduri de firidă, cu treptele dizlocate de piatră, cu rufe de cit întinse pe frînghie de la o fereastră la alta, cu lăzi de gunoaie în faţa uşilor şi copiii lui Poulbot jucîndu-se cu tinichele albe, care-au fost odată cutii de conserve.

Era o mică deosebire între primăvara din grădina Tuileriilor, cu patriciana desfăţare a copiilor de acolo în jurul bazinului cu albe corăbioare, şi între joaca mult mai proletară a copiilor de aici. Şi se gîndi la reflecţiile lui Abeles.

– *Alors, mon vieux, on monte au septième ciel ?* [1] glăsui vesel şoferul, băgîndu-şi jetoanele şi bacşişul regulamentar în pungă. *Hardi, mon vieux ! Vas-y !* [2]

Zaharia Duhu se aventură curajos, călcînd pe lespezile tocite şi umede, printre foi de salată, coji de portocală şi resturi de legume fierte şi decolorate.

Căută numărul ştiut din uşă în uşă.

Îi ţîşneau printre picioare pisici zburlite, cu coada bîrzoi ; îi răspundeau în argou ininteligibil matroane cu sîni opulenţi şi cu bluze slinoase.

A găsit, totuşi, căci în viaţa sa aflase Zaharia Duhu şi ceea ce nimeni nu mai credea că există.

A urcat scările unui etaj, al doilea, pînă la mansardă. A bătut în uşă şi a ascultat. Se auzea numai un sfîrîit

---

[1] Ei, prietene, urci în al şaptelea cer ? (fr.)
[2] Îndrăzneşte, prietene ! Du-te ! (fr.)

de primus. O ușă s-a trîntit la un etaj de jos. A ocărît acolo un glas de femeie, a scîncit un copil, pe urmă hohoti un rîs gras și puternic, cu totul nepotrivit în asemenea loc de înfricoșată mizerie. Primusul sfîrîia înainte ; nu se mișca nimeni. Zaharia Duhu a repetat bătăile mai energic.

Ușa s-a deschis pe trei sferturi.

S-a ivit un cap scofîlcit, cu fire rare și sure de barbă, cu o scamă albă de păr pe-un craniu aproape chel.

– Pe cine căutați ? întrebă glasul bănuitor.

– Pe dumneata, boier Boldur Ilovcanu ! răspunse Zaharia Duhu în graiul de-acasă, din Piscul Voievodesei.

Bătrînul nu arătă semn nici de surpriză, nici de bucurie... („E un om mort, mai mort decît morții !“ gîndi Zaharia Duhu.) Celălalt nici n-a tresărit. A ridicat doar pleoapele crețe ca foaia boțită de gutapercă și a întrebat :

– În ce scop ?...

– Cam greu de explicat între uși, domnule Iloveanu ! Dacă îmi vei da drumul înlăuntru, ori dacă vei fi atît de bun să mergi dumneata cu mine, jos, să vorbim la masa unei cafenele, am să pot spune și în ce scop...

Fostul proprietar al Voievodesei îl privi cu ochii osteniți și stinși, fără să scoată capul dintre ușor și ușă :

– N-am nimic de aflat, domnule ! Nu te cunosc.

– Cu toate acestea, ne cunoaștem de mult, boier Boldur... Zaharia Duhu, răzeșul din Piscul Voievodesei.

– A, da ! Curios.

Se înviorase puțin glasul. Se înviorase puțin și privirea. Dar ușa tot nu o deschise.

– Curios ! repetă. În hainele acestea ar fi fost greu să te mai recunosc.

– Hainele s-au schimbat, boier, Boldur ! Omul a rămas același... Iartă-mă că te tulbur, pe nevestite, însă nu plec de aici, pînă ce nu-mi îngăduiești să-ți vorbesc.

Boldur Iloveanu lărgi ușa cu nehotărîre. Se răzgîndi și o strînse la loc.

– Vezi, e greu, e foarte greu. La mine e foarte urît. Neorînduială și murdărie...

– Nu face nimic, boier Boldur ! N-am să privesc. Eu pentru dumneata am venit. Am să privesc numai la dumneata...

Bătrînul rîse urît, dezvelind gingii ştirbe, cu dinţi răzleţi şi negri.

– Ai să priveşti numai la mine ? Ha-ha ! domnule Zaharia Duhu... Atunci ai să vezi şi camera. Sînt la fel cu dînsa. Semănăm ca doi fraţi.

– Aşa că eu tot am intrat ! scurtă Zaharia Duhu cu hotărîre, împingînd uşa după ce-a luat încetişor mîna bătrînului. Am intrat şi m-ai iertat !...

Intrase şi îşi călcă vorba.

Dintr-o singură rotire a privirii, înţelese ce-l oprea pe Boldur Iloveanu să-l scape înăuntru. Tavanul oblic, pereţii afumaţi, cu dîra şiroaielor de apă, soba de fier cu burlane negre, un pat desfundat, masa acoperită cu o foaie de ziar, colţul uscat de pîine alături de pieptenele ştirb, ligheanul de tablă ruginită şi cojiţa sfîrlogită de săpun ; toate le-a văzut Zaharia într-o clipită cu ochiul instantaneu al unui aparat fotografic. Se adăugau percepţiile celorlalte simţuri : mirosul stătut şi rece de rufe nespălate şi de încălţări mucede, sfîrîitul primusului pe-un capac de lemn, gustul de tutun ieftin şi gunoios.

Boldur Iloveanu se ferise în lături. Plecase capul, ţinînd cu mîna gulerul hainei jerpelite pe gîtul gol. Purta papuci mari de pîslă, pantaloni uzaţi, în dungi, de jachetă.

– Acum înţelegi şi dumneata că nu lipsa de ospitalitate m-a oprit să te poftesc înlăuntru ? Aici nu intră nimeni...

Zaharia Duhu se pomeni săvîrşind ceea ce n-a făcut el niciodată : om sfios şi cu mişcările cumpănite. Prinse familiar braţul boierului scăpătat Iloveanu şi îl trase spre mijlocul încăperii :

– Tocmai...

Bătrînul tremura abia simţit sub braţul uscat, dar vînjos, al răzeşului. Atingerea aceasta îi adusese o căldură necunoscută, de departe, îi trecuse viaţă în vinele sleite, îi deşteptase glasul şi îi aprinse privirea. În familiaritatea răzeşului nu găsi nimic supărător.

– Aduc veşti din ţară, boier Boldur ! rosti cu o voioşie cam exagerată Zaharia Duhu.

– Veştile din ţară nu-mi mai spun nimic, domnule Duhu...

– De la Piscul Voievodesei, boier Boldur !

– Cu atîta mai puţin...

Se desprinsese din strînsoarca mesagerului de departe și se așează pe marginea patului, cu amîndouă palmele pe genunchi :

– Cu atita mai puțin... repetă.

Zaharia Duhu își alese un scaun, din cele două cu împletitura de pai destrămată. Îl apropie de patul bătrînului, întorcînd spatele mansardei.

Prin fereastra ca un capac de tabachere, lumina cădea din plin pe obrazul lui Boldur Iloveanu. Firele de barbă, pe chipul pămîntiu, păreau firele unei rădăcini scoase din țărînă ; o tubercula extrasă din pămînt, zbîrcită și uscată, părea și capul întreg al fostului proprietar din Piscul Voievodesei. „Rădăcină scoasă din pămîntul ei !“ gîndi Zaharia Duhu. Tuși și își drese glasul ; îi era greu să înceapă.

– Boier Boldur, îți face așa de puțină plăcere că a venit să te caute un om din locul unde se află îngropați părinții și străbunii dumitale ?...

Boldur Iloveanu își trecu palma de pe genunchii săi pe genunchiul lui Zaharia Duhu.

Primusul sfîriia înainte. Clocotea apa sub un capac și scăpau spirale de aburi.

Bătrînul atunci băgă de seamă că l-a uitat aprins. Se ridică, răsuci butonul presiunii și stinse flacăra.

Zaharia nu întoarse ochii să-i urmărească mișcările.

Își pipăi cutia din buzunar.

– Curios !... vorbi Boldur Iloveanu. Pe dumneata te-am văzut numai în împrejurări neobișnuite. Acum îmi amintesc bine... Ai venit odată să-mi ceri ca să-ți vînd niște terenuri fără valoare. Făceai săpături arheologice și căutai o comoară. Aceasta a fost impresia mea și a lui Joseph ; ești un om curios... Căutai o comoară. E adevărat ? Îmi amintesc bine ?

– E adevărat, boier Boldur ! Sînt un om curios și căutam o comoară pe locurile dumitale. Au mai căutat-o și alții, tot pe locurile dumitale, și au găsit-o... Altfel de comoară...

– Cunosc !... rîse surd bătrînul, arătînd gingiile știrbe. Petrolul ! A fost ceva foarte curios...

– Dumneata găsești numai curios, boier Boldur ? Eu cred că a fost o jefuire mai mult bine organizată, decît curioasă. Dumneata ai înstrăinat pămînt pentru plugărie ; cei care le-au cumpărat, cumpărau teren petrolifer, știind că acolo se află păcură...

– E foarte posibil.

– E sigur, boier Boldur ! Alții s-au îmbogățit... Dumneata găsești totul curios și locuiești într-o magherniță ca aceasta.

Boldur Iloveanu ridică palmele într-un gest de dezarmată neputință.

– Este adevărat, dar o merit !

– Îmi aud bine urechile ?

– E adevărat, dar o merit... În această magherniță, cum o numești dumneata, și în altele prin care am trecut pînă am ajuns aici, am avut destul prilej să meditez la soarta mea. Am ajuns la concluzia că o merit...

– E rîndul meu, boier Boldur, să-mi însușesc vorba dumitale : curios ! Îmi pare curios că atît de repede te-ai împăcat...

– Nu m-am împăcat !... Aștept să mor...

Bătrînul rostise cuvîntul cu simplitate, fără emfază, fără nici o clintire în trăsăturile zbîrcite și moarte înainte de moarte.

– Aștept să mor – reluă – cu mîhnirea că am trăit fără nici un folos. Dumneata nu poți să înțelegi, din satul dumitale de acolo...

– Poate că voi înțelege, boier Boldur, dacă vei încerca să mă lămurești !...

Bătrînul își înfășură din nou gulerul hainei învechite pe gîtul gol.

Îl privi în față :

– Ce curios ești dumneata ! Din toate punctele de vedere curios... Pentru aceasta ai venit din celălalt capăt al continentului ? Ca să afli cum își privește și cum își judecă ruina, un om ca Boldur Iloveanu ?

– Poate pentru aceasta, boier Boldur, și poate încă pentru altceva. Cunoști că am fost căutător de comori... Mi-a rămas patima să scormonesc locuri neștiute și părăsite de alții...

Boldur Iloveanu rîse sinistru în dinții fonfi.

– Nu te-am întrebat încă... Acea comoară pe care o căutai, ai găsit-o ?

– N-am găsit-o, să spunem. Dar au găsit şi pentru mine cealaltă comoară, alţii ! Cumpărătorii dumitale. Inginerul Grinţescu, Emil Sava, Iordan Hagi-Iordan... Au găsit-o ; se află şi pe locurile cumpărate de mine de la dumneata... De aceea mă vezi aici, aşa cum sînt, ţăranul venit la Paris, ca în comediile de teatru...

– Curios...

– Nu e atît de curios, boier Boldur ! Avem să ajungem şi la aceasta. Deocamdată, nu înţeleg de ce găseşti că toate aceste răsturnări de oameni şi de stări ţi se par dumitale drepte ? Curioase, dar drepte...

Boldur Iloveanu îşi înclină vrejul subţire al gîtului. Vorbi îndepărtat :

– Le găsesc drepte, fiindcă din parte-mi le meritam !... În această magherniţă, cum ţi-am spus, m-am judecat şi m-am condamnat... Am trăit ani de zile, treizeci şi mai bine, departe de acele locuri şi de acei oameni. De dumneata şi de alţii... Am părăsit pămîntul. Fiindcă l-am părăsit, m-a părăsit şi el. Nimica mai drept !... Am trăit departe, egoist şi mărunt. Nici măcar n-am avut o patimă. N-am iubit, nu m-am reînsurat, n-am jucat cărţi, n-am căutat o plăcere în băutură. Nimic !... Am trăit ca un avar egoist şi am ajuns cum sînt, ca un avar egoist, fără măcar să am scuza unei patimi... Curios, nu ?

– Într-adevăr !

– Viaţa a trecut pe lîngă mine... Nu i-am dat nimic. Nu i-am luat nimic. M-am mulţumit să aştept venitul din ţară. A fost un venit din ce în ce mai mic – vremurile acestea sînt fatale pentru rentieri ! – oamenii mei, pe care îi socoteam de încredere, au găsit că pămîntul acela din Piscul Voievodesei ar fi mai folositor dacă ar încăpea pe alte mîini. Poate că au avut dreptate... Ultima oară cînd am fost la ţară, socotelile lor m-au înspăimîntat... Erau însă juste ! Pe hîrtie erau limpezi ca lumina zilei. Nu mai puteam zice nimic. Le-am acceptat şi am venit să trăiesc aci, cum mă vezi, din atîta venit pe lună, cît primea Joseph leafă de la mine... Nimic mai drept ! Dumneata ai făcut ceva în viaţă. Ai căutat o comoară... Că ai găsit-o ori nu n-are nici o importanţă. Ai crezut că

ai s-o găsești... Administratorul meu Ilie Sacară, avocatul și procuristul meu Emil Sava, inginerul Grințescu, care a cumpărat terenuri de la mine, consătenii dumitale, toți au făcut ceva din viața lor, au muncit, s-au zbătut, s-au dușmănit între dînșii, s-au înșelat și poate că unii m-au înșelat, dar n-au așteptat să le vină venituri... Așa că, răsturnarea oamenilor și a stărilor, mie mi se pare foarte normală și dreaptă. Nu am a mă plînge. Am a mă osîndi ! E într-adevăr prea tîrziu... Dar aceasta, în judecata cea mare a lucrurilor, nu prezintă nici o însemnătate...

Bătrînul tăcu, răsucind între degetele osoase o ață de nasture.

Ridică ochii tulburi la mesagerul acesta curios, din locul unde-au trăit și-au murit atîtea generații din neamul Ilovenilor.

– Vezi că nici dumneata nu mai ai nimic de spus ?... Am judecat bine. Adică am acceptat judecata și condamnarea împrejurărilor dinafară de mine, tot așa cum am acceptat socotelile fostului meu administrator Ilie Sacară și ale avocatului Emil Sava...

Zaharia Duhu se înălță cu neastîmpăr de pe scaun. Își aminti însă făgăduiala că nu va privi asupra mizeriei din această încăpere.

Reveni la loc și rosti :

– Boier Boldur, eu am venit și pentru altceva. Pot spune că mai ales pentru altceva am venit. Mă asculți cu răbdare ?

– Să aud...

– E vorba despre acele locuri pe care le-am cumpărat eu, căutînd comoara mea și în care inginerul Grințescu și alții au descoperit comoara lor. Eu le-am plătit cu un preț de batjocură. Atît cît făceau atunci. Prunduri și maluri de lut. S-a ivit păcură. M-am pomenit înavuțit, fără voința mea și peste socotelile mele... Eu cu bani atît de mulți nu am ce face. Nevoile mele sînt puține. Iar banii aceștia nefolositori, care îmi curg fără să mișc un deget, mă apasă pe suflet. Îmi pare că ți i-am furat dumitale.

– Dumneata ai cumpărat locurile și le-ai plătit !... vorbi îndreptîndu-se de umeri bătrînul Iloveanu.

– Le-am plătit, e adevărat ! Dar nici a suta parte din ce prețuiau...

– Eu îmi amintesc, dimpotrivă, că am avut și oarecare discuție. O discuție curioasă... Dumneata m-ai silit atunci să primesc un preț mai mare decît credeam eu că fac acele locuri.

– Poate presimțeam că te jefuiesc, boier Boldur ! Poate îmi spunea mie ceva că locurile acelea fac mai mult decît le plăteam eu și decît le plăteau domnii Grințescu, Emil Sava, Iordan Hagi-Iordan... Poate a fost numai o ambiție răzeșească, să fac un tîrg pecetluit cu șapte sigilii, dar cinstit, ca să nu rămînă urmă de bănuială... Acuma, văd că tîrgul tot n-a fost cinstit... Eu am o avere care nu-mi trebuiește. Dumneata îți fierbi mîncarea într-o tigaie cu benzină... E rîndul meu să spun că nu-i drept.

Boldur Iloveanu îl cercetă mai atent, cu urîtul lui rîs care-i dezvelea gingiile și dinții rari, de cafea prăjită.

– Și unde vrei s-ajungi, mă rog ?

– La o socoteală simplă, boier Boldur ! Să îndreptăm ce a greșit întîmplarea și a pecetluit legea... Să primești parte dreaptă cu mine la venitul locurilor pe care mi le-ai vîndut.

– Aceasta nu se poate ! vorbi repede Boldur, cu toată trufia Ilovenilor de odinioară răscolită. Un Iloveanu poate muri de foame ; nu poate primi o pomană...

– Nu e vorba de așa ceva, boier Boldur ! E un drept de care te-au jefuit cu bună-știință unii ca Emil Sava și Hagi-Iordan ; fără știință, unul ca mine...

– Dumneata ai cumpărat. Dînșii au cumpărat... Eu am înstrăinat în deplină stăpînire a facultăților mele. Toate acestea s-au terminat demult... Îmi face plăcere să cred că n-ai bătut la ușa mea ca să-mi umilești o mizerie pe care eu am acceptat-o.

Bătrînul vorbise dîrz. Cu o îndîrjire pe care nu o avusese niciodată în viața de altădată și pe care i-o trimiteau poate Ilovenii cei vechi, din mormintele rămase la Piscul Voievodesei, buni, răi, cum vor fi fost, dar întrepizi și dîrji.

– Să vorbim despre altceva ! propuse. Sînt curios să cunosc cam ce impresie a putut face asupra unui om ciudat ca dumneata Parisul acesta...

Zaharia Duhu nu se hotăra încă atît de uşor să-şi povestească impresiile.

Spuse :

– Bine, boier Boldur ! Te rog să mă ierţi că am venit mînat de un gînd bun, care, fiindcă nu prea este în obiceiul oamenilor, s-a întîmplat să te supere. Eu însă n-am isprăvit. Mai aduc altceva de la Piscul Voievodesei.

Boldur Iloveanu făcu o mişcare să se ridice. Arăta aşa că nu vrea să mai audă nimic. Zaharia Duhu îl îmbie cu blîndeţe :

– Te rog să mă asculţi, boier Boldur !... Vorbim acum ca doi oameni depotrivă de îndepărtaţi de Piscul Voievodesei. Eu îţi aduc de acolo o veste care nu poate să te supere. Strămoşii dumitale, poate mama ori bunica dumitale, îţi trimit răspuns prin gura mea...

Bătrînul hohoti din nou, cu rîsul lui urît şi ştirb.

– Ei nu-mi mai pot spune nimic, în afară de vorbele grele pe care le aud eu aici, noaptea tîrzu, cînd rămîn numai eu singur şi cu judecata lor.

– Poate prin gura unui căutător de comori tot se mai întîmplă cîteodată să vorbească şi altfel, boier Boldur !... Nu uita că sînt un om curios. Valetul dumitale, Joseph, avea dreptate... Văd ce nu văd alţii. Aud ce nu aud alţii. Se întîmplă să găsesc ce nu caută alţii... eşti bun să mă asculţi numai cîteva vorbe ?

– Poftim ! încuviinţă cu răceală Boldur Iloveanu. Vorbeşte...

– Boier Boldur, ca proaspăt îmbogăţit din Piscul Voievodesei, mi-am ridicat o casă nouă în locul celei bătrîneşti... Aşa s-a întîmplat că am locuit o vară la conacul Ilovenilor, în două încăperi...

Zaharia Duhu făcu o mică pauză. Îi venea greu să mintă, căci minciună era totul de la început pînă la sfîrşit.

Dar socoti bine să adauge şi cîteva amănunte, tot aşa din senin născocite, ca să facă minciuna mai uşor de crezut.

– Am locuit astă-vară, două luni, în încăperile de la curte !... În salonul unde m-ai primit dumneata, dacă-ţi aduci aminte, cînd ţi-am vorbit eu despre judecăţile părintelui meu, Antohie, cu părintele dumitale, boierul Enache... Am locuit, fiindcă rosturile mele de mare părtaş

la treburile societății de petrol „Voevoda“ îmi dădeau acest drept. Şi aşa, bătînd eu într-o dimineaţă nişte cuiere pentru straie, mi s-a părut că sună un perete a gol într-un anumit loc. N-am dat însemnătate lucrului... Noaptea, însă, a început să mă muncească în pat nălucile mele de căutător de comori. M-am întors, m-am răsucit fără somn. Ca să-mi capăt liniştea, m-am sculat din pat, am luat ciocanul şi am început să cercetez locul... De data asta, năluca mea de săpător n-a dat greş. În perete am aflat un capac, iar sub capac această cutie...

Zaharia Duhu scoase cutia şi-o întinse bătrînului.

Boldur Iloveanu o primi cu degetele slabe şi tremurătoare.

– Curios ! spuse.

Însă nu împinse curiozitatea mai departe. O aşează alături de el, pe patul cu învelitorile murdare şi răvăşite.

– Mai curios decît crezi dumneata, boier Boldur ! Te rog, fii aşa de bun şi deschide...

Bătrînul se supuse.

Ridică mirat din sprîncene la văzul celor trei juvaere de pe fundul cutiei. Le răsuci între degete, le jucă în palmă.

– Curios ! recunoscu. Par a fi obiecte de oarecare valoare, deşi eu nu mă pricep la bijuterii...

– De oarecare valoare ? Numai de oarecare ?... îl dojeni clătinînd din cap răzeşul căutător de comori. Boier Boldur, sînt de o foarte mare valoare... Înainte de a veni la dumneata, mi-a dat mie în gînd să trec pe la un giuvaergiu din piaţa Vendôme ...la un domn Meyer. Iar acest domn Meyer le-a luat, le-a cercetat, le-a cîntărit şi le-a măsurat... Aurul l-a preţuit la nimica toată, fiindcă se pare că lucrătura, după moda anilor 1840–1850, n-are căutare... Dar briliantele singure, mi-a spus domnul Meyer acesta, că fac o adevărată avere şi că oricînd ar da pe dînsele, cu ochi închişi, aşa cam...

Zaharia Duhu rosti cifra, scuturîndu-şi un grăunte de noroi de pe genunchiul pantalonilor ; pe sub gene, însă, urmărind tresărirea de pe genunchiul lui Boldur Iloveanu.

Nu greşise socoteala. De data aceasta nimerise calea cea bună.

– Acestea mi le-a spus mie domnul Meyer şi chiar m-a întrebat dacă nu sînt dispus să i le vînd cumva. Ceea ce nu puteam să fac... Atîta vreme cît am fost eu căutător de comori în deşert, am ajuns să cunosc şi legea cea scrisă, şi cealaltă lege a omeniei. Mi-am spus că aceste podoabe au fost poate tăinuite de mama ori de bunica dumitale... Cine ştie ce întîmplare a făcut mai apoi să rămînă uitate şi pierdute... Mi-a fost mie dat să le găsesc. Dar sînt ale dumitale ! Ţi se cuvin, şi după legea scrisă, şi după cea a omeniei... Aşa că pentru aceasta am venit eu să te caut, boier Boldur, şi să aflu dacă şi această faptă a mea mai poate să te supere...

– Curios... îngînă bătrînul. Foarte curios ! Poate să fie ale mamei. Mai degrabă cred că ale bunicăi. Dînsa, după cît am auzit, avea patima tainiţelor... Strîngea şi ascundea... Dacă ar fi fost ale mamei mi-ar părea rău...

Zaharia Duhu se bucură de această mărturisire. Înţelese acum, fără nici o îndoială, că Boldur Iloveanu va merge zilele acestea la domnul Meyer din Place Vendôme să-i propună un tîrg. De aceea se grăbi să-l împingă pe drumul presupusurilor sale :

– Şi eu cred, boier Boldur ! Şi eu cred că au fost mai degrabă ale bunicii dumitale... Lucrătura arată cam de prin anii 1840–1850. Aceasta mi-a garantat-o domnul Meyer, care mi s-a părut o persoană foarte pricepută în asemenea preţăluiri...

Bătrînul îşi urmă gîndul său :

– Mi-ar părea rău să fi fost ale mamei. Eu nu m-am despărţit nici de această singură amintire din viaţa ei... Oglinda şi consola aceasta !...

Se întoarse şi arătă o consolă şi o oglindă, ascunse într-o firidă boltită a peretului şi deosebindu-se de tot ce se afla în această mansardă.

Oglinda era cu rame aurite şi cu apa împiclită. Consola cu picioarele curbe, zvelte, fragile. Făcuseră odată pereche în iatacul unei femei din alt veac, îngropată acolo, în cimitirul dintre sondele de la Piscul Voievodesei.

Poate fantomatic, boiereasa subţire mai apărea cîteodată din ceaţa oglinzii să-şi întrebe feciorul ce-a făcut din el, din viaţă, din iatacurile lor şi din tot ce-a fost, mai ales din tot ce-ar fi trebuit să fie şi n-a fost.

Boldur Iloveanu se ridicase în straiele urîte şi vechi, cu papucii de pîslă neagră şi cu obrazul lui brăzdat de zbîrcituri, din care ieşeau firele de barbă ca nişte rădăcini scoase din pămînt.

Merge pînă la oglinda consolei şi încercă să-i şteargă negura plumburie. Pîcla rămase aceeaşi.

În apa de acolo şi chipul lui avea înfăţişarea unei stafii, sosită de dincolo de viaţă.

– Aceasta era consola şi oglinda mamei !... rosti. Îmi amintesc cîteodată o scenă. Nu s-a întîmplat nimic... Nu ştiu de ce mi-a rămas întipărită. Şi o văd parcă trăită ieri, cu toate că mă întreb de multe ori dacă n-am visat-o... E atît de demult ! Eu chipul mamei nu mi-l amintesc. De ce-mi amintesc atunci numai scena pe care nu mai ştiu dacă am trăit-o ori am visat-o ? Mama îşi potrivea părul în oglinda aceasta. Purta o rochie albastră, de culoarea cerului. Eu mă jucam jos pe covor, cu soldaţi de plumb... Aveam haină de catifea cu guler de valansienă... De ce-mi amintesc toate aceste amănunte ?... M-am oprit din joacă şi am strigat-o : „Maman ! Ştii ce-am să mă fac eu cînd voi fi mare ?“ „Să aud, Boldy“, mi-a răspuns mama zîmbind prin oglindă. „Comandant de armate, maman ! General ! Ceva mai mare decît general, să cîştig bătălii şi să cuceresc lumea...“

Boldur Iloveanu hohoti urît, cu gingiile lui înfricoşătoare.

Păşi pînă la fereastra în chipul capacului de tabacheră, se rezemă cu cotul, în straiele vechi şi desperecheate, cu gîtul gol, fără guler şi cu mărul lui Adam diform : gîtul altădată zvelt răsărit din corola de valansienă.

Privi peste acoperişurile de tablă, peste coşuri şi ziduri, dincolo de cupola Panteonului, la Parisul estompat în ceaţa albăstrie.

– Ha-ha ! nu conteni rîsul dogit. Sărmanul Boldy !... Aşa a comandat şi a cucerit el lumea !... O poţi înţelege aceasta dumneata, venit din Piscul Voievodesei în acest oraş unde am trăit ca un vierme ? Peste treizeci şi cinci, aproape patruzeci de ani, nu m-am mişcat de aci... De ce ? Ce-am făcut ? În timpul acesta, a fost lîngă mine alt Paris, pe care nu l-am cunoscut. Au trăit şi au murit oameni care-au făcut ceva, orice, dar ceva. Savanţi, căr-

turari, inventatori, scriitori, industriaşi, oameni politici, anarhişti şi asasini... Luptau, cădeau, se ridicau ; au fost pasiuni şi scandaluri, cu n-am participat la nimic... Spectator avar, am crezut că am drept la locul meu, neprimejduit, fiindcă l-am plătit din munca altora şi din moştenirea altora, pînă ce nu am mai avut cu ce să-l plătesc... Ce-am căutat aici ?... Tata s-a întors să încerce ceva la dînsul acasă, a făcut plugărie, a cutezat renovări, s-a judecat cu părintele dumitale. Poate aveau amîndoi o dreptate a lor. Şi-o apărau şi luptau pentru dînsa !... Eu am dezertat de la bătălia de acolo ; m-am ţinut departe de bătălia de aci... Să nu fi crezut în nimic, să nu fi făcut nimic, înţelegi dumneata aceasta, prietene al meu din Piscul Voievodesei ?

Lui Zaharia Duhu i s-a părut că ultimele cuvinte s-au înecat într-un sughiţ.

Fostul stăpîn al ţinuturilor din Piscul Voievodesei privea neclintit acum de la fereastra mansardei, peste acoperişuri şi hogege căptuşite cu tablă, oraşul unde-a crezut că venise să trăiască şi unde-a descoperit că venise numai să moară încă de-acum trezeci-patruzeci de ani.

C a p i t o l u l V

Veneziuela era o ţară ca nici una alta.

Nevăstuica a închis caietul şi cartea.

Le-a rînduit frumos, împreună cu alte caiete şi cărţi, după mărime, în învelitoarele lor de hîrtie albastră cu etichete albe. Le-a aşezat teanc pe marginea mesei, a potrivit foaia de sugativă la mijloc, călimara, tocul şi creionul ascuţit fără pereche de fin cu briceagul lui Duţu.

Acum îşi aşteaptă cu neastîmpăr preparatoarea.

Se uită la ceas din două în două minute, aleargă la fereastră să privească în susul străzii — se întoarce să deschidă sertarul şi să mai verifice încă o dată plicul pe care a scris cu o preamăiastră caligrafic : „*Pentru domnişoara Ilenuţa Precup, din partea elevei sale respectuoase şi iubitoare*“. Căci această delicată surpriză i-a pregătit

ea și acestei prea delicate surprize e nerăbdătoare să-i vadă efectul.

Din economiile de-o lună a colecționat douăspreze fotografii reprezentînd pe Clara Bow în diferite roluri și costume.

Toată lumea susține că Elena Precup de pe acum e Clara Bow în picioare. Iar mîine se întîmplă să fie onomastica sa : Sfinții Împărați Constantin și Elena. Un cadou mai potrivit nici nu se poate și nici o surpriză mai mare !

De cealaltă parte a gării se aude o locomotivă manevrînd ; fluierul subțire și lovitura mată a tampoanelor de vagoane. Dincoace, la ieșire, zbîrnîie motorul unui camion, glasuri de căruțași înjurînd răgușit și urît.

Primăvara intră pe fereastra deschisă cu miros de gaz și cu praf care scrîșnește nisipos în dinți.

Nevăstuica trage cu degetul pe mușamaua mesei. S-a și așternut un strat subțire de colb. Ar putea să se iscălească. Îl șterge cu poalele șorțului de satin negru.

Pe urmă, iarăși scoate plicul din sertar. Din nou schimbă ordinea fotografiilor. A pus-o deasupra pe cea albăstrie, din profil, care seamănă mai mult cu Ilenuța, cînd privește ea în jos, și cînd pe obraz îi coboară umbra genelor lungi. Își iubește profesoara angajată de „mămisica“ s-o prepare pentru examene. Nu știe cum s-o mulțumească și cum să-i ghicească gîndurile.

De altfel, cine n-o iubește pe Ileana Precup ? Nu s-ar spune că e fată de țărani din vechi, de acilea, din Piscul Voievodesei. Fata lui Alecu Toader Precup, un „hojmalău“ – cum îi spune mămisica – lat în spate și cu labele lungi, să nu te întîlnești noaptea cu dînsul la colț de stradă. E mare zurbagiu și de mult căzut la patima băuturii. Lumea povestește că a avut o fată mai frumoasă încă, Sanda, care a murit arsă în focul cel mare de la biserica veche, în noaptea de Vinerea Paștilor, cînd au pierit trei sferturi din copiii țăranilor de la Piscul Voievodesei. De atunci a început să i se strice mintea. I s-a stricat și mai rău, după aceea, cînd s-a lăcomit să vîndă societății pămîntul și s-a văzut deodată cu bani în pungă cît nu mai visase el în viață.

Atunci l-a apucat boala să cumpere ceasuri de buzunar. Aceasta o dorise el de cînd s-a minunat întîia oară de ceasul lui Nicachi Sacară, proprietarul unei sforicele de moşie de peste pîrîul Voievodesei. A cumpărat un ceas mai grozav decît al lui Nicachi Sacară, l-a purtat la brîu, i-a asortat lănţug de aur ; pe urmă i s-a părut că a descoperit el altul mai frumos, care semăna cu al domnului Emil Sava, prefectul. L-a luat şi pe acela, dar nu s-a despărţit de cel dintîi. Şi tot aşa, pînă la vreo cinci-şase.

Poartă acum cinci-şase ceasuri ; în fiecare buzunar cîte unul. Le întoarce, le răsuceşte, le şterge şi le lustruieşte ; vine mereu să le potrivească după ceasornicul gării. A ajuns de pomină ! Unii îl rîd ; alţii îl plîng. Îl plîng cei care găsesc că a făcut neiertată neghiobie cînd s-a grăbit să înstrăineze pămîntul cu toate drepturile, fără să mai întrebe pe nimeni. S-a lăsat prostit de domnul Emil Sava şi ispitit de teancul hîrtiilor nou-nouţe. S-a speriat de atîta bănet. Apoi n-a fost nevoie să treacă îndelungă vreme pentru a se încredinţa că nu erau chiar aşa de mulţi bani şi mai ales că se sfîrşesc repede. Societatea preţuieşte astăzi locul la cincizeci de ori, poate la o sută de ori pe atita cît l-a plătit. Iar Alecu Toader Precup s-a ales cu o căsuţă, cu patima băuturii din necaz, cu cele cinci-şase ornice şi cu o slujbă de gardian la sonde.

Cum spune unchiul Izu, face ca jucătorii de cărţi. După ce-au pierdut averea la masă, stîrcesc în picioare toată viaţa la spatele celor care joacă şi cîştigă înainte.

Noroc că a apucat s-o dea pe Ilenuţa la şcoală. A lăsat-o să înveţe patru clase gimnaziale ; anul trecut a retras-o, fiindcă nu-i mai dădea mîna să cheltuiască bani de pomană (aşa zice el, beţivul şi sălbaticul — de pomană !) : dar Ilenuţa îşi prepară exemenele acasă şi mai are timp să prepare şi pe alţii.

În mintea Nevăstuicii Diaconu, deprinsă acum să audă numai întîmplări cu bani, cu cheltuieli, cumpărături, vînzări şi venituri, toate acestea se amestecă tulbure, răstălmăcite şi deformate după priceperea ei. În afară de orice tălmăcire şi răstălmăcire rămîne numai dragostea idolatră pentru copila lui Alecu Toader Precup, domnişoara Ilenuţa, care seamănă cu Clara Bow şi are genele aşa de lungi, dacă nu cumva şi mai şi !

Îi imită glasul, îi imită gesturile, felul cum privește cu un zîmbet mustrător cînd aude spunînd o enormitate la lecție ; îi imită chiar și scrisul pe cît se poate.

Unchiul Izu, dedat cu glumele sale cam deocheate de la „Barul American“, ca toți domnii de acolo, nepoliticoși și gata să toarne răutăți peste răutăți pe socoteala altora, vorbește fără nici o considerație despre Ilenuța Precup. Zice că-i așa, un fel de *backfisch* care promite, adică o fetișcană care trebuie să mai stea acasă și să-și cunoască lungul nasului. Săptămîna trecută chiar s-a luat la gîlceavă Nevăstuica, în timpul mesei, cu dînsul. Ea o apăra cu foc, unchiul Izu a necăjit-o, pînă ce nu s-a mai putut stăpîni ; a izbucnit în plîns și a fugit trîntind ușa.

Nevăstuica a mai prefirat încă o dată cărțile poștale ilustrate printre degete. A șters cu guma o urmă suspectă și grasă de pe plicul de atîtea ori închis și deschis. A zecea oară a împins sertarul la loc. S-a repezit la fereastră. În sfîrșit !...

În sfîrșit, Ilenuța Precup venea prin mijlocul străzii, ferindu-și pantofii de praf, călcînd din piatră în piatră ca pisicile. A trecut un camion încărcat cu țevi de schijă și a învăluit-o într-un vîrtej de praf cafeniu, cum e și praful de-acilea cu amestec de catran. Cînd norul s-a risipit, a apărut în rochița albă ca angelicele fecioare din zugrăveala bisericii Sfîntul Dumitru, sfințită anul trecut, unde Nevăstuica merge cu mămisica și cu Duțu în fiecare zi de sărbătoare : și unde se va duce mîine dimineață să se roage pentru sănătatea și norocul unei anumite Elene.

Ilenuța Precup a văzut-o. Îi face semn drăgăstos de bucurie, cu un mănunchi de trandafiri.

Nevăstuica simte un ghimpe de geolozic în inimă. Cam știe ea de la cine poate să fie mănunchiul acela de trandafiri. Una ca asta nu o poate ea pricepe și nici aproba în ruptul capului. Ce plăcere găsește o fată ca Ilenuța Precup, care seamănă de pe acum cu Clara Bow, să se plimbe cu un mocofan ca Mihai Peclu, un băiat cu școala neisprăvită și făcînd pe ajutorul la birourile unde lucrează unchiul Izu ? Dacă ar avea ea odată curaj, i-ar spune-o în față !

De la fereastă, Nevăstuica s-a năpustit la uşă, vîrtej, jos pe scară, să-i iasă înainte.

– Ce este cu tine, Nevăstuica ? o întrebă cu glas uşor Ilenuţa Precup. Ai ceva schimbat în mutrişoară !...

Apoi izbucni în rîs, trecîndu-i cu petalele trandafirilor pe la nas :

– Aaaa ! domnişoară, domnişoară Nevăstuică ! Ţi-ai schimbat pieptănătura ? Ştii că nu-mi prea plac mofturile astea !...

Nevăstuica lungi botişorul.

Ea îşi schimbase pieptănătura ca să samene cu a Ilenuţei Precup, iar răsplata aceasta era !

Simţi lacrimi în ochi. Poate mîhnirea i-o ghici şi prea tînăra preceptoare, căci se plecă şi îşi apropie obrazul de obrazul ei :

– Haide, nu fiii copil prostuţ !... Ai să mă asculţi şi ai să-ţi schimbi la loc pieptănătura cea veche, aşa cum îi place doamnei Diaconu !...

Mustrarea era îndulcită de alintarea genelor lungi, care înfiorau plăcut obrazul Nevăstuicii la fiecare clipire.

– Ne-am înţeles ?...

– Da... răspunse Nevăstuica dînd din cap, fără să scoată glas.

– Şi lecţiile ?

– Ai să vezi sus !... Am transcris tot caietul de gramatică...

Nevăstuica aştepta un binelăudat cuvînt de uimire şi laudă.

Dar Ilenuţa Precup îşi surîdea unui gînd ori unei amintiri, absentă de aci, cu privirea pierdută în vag, sub genele dese şi răsucite la vîrf.

– Şi am să te rog deocamdată ceva, Nevăstuico ! Înainte de a începe lecţiile, îmi aduci, te rog, un pahar de apă pentru trandafrii mei...

Nevăstuica aruncă o privire ciudoasă mănunchiului de flori albe.

– Hm ! strîmbă ea din botişor. Ce mai trandafiri ? Aştia-s trandafiri ? Trei fire, cu mai mulţi ghimpi decît floare...

– Tot ce se poate, Nevăstuico ! Aşa sînt, trei fire cu mai mulţi ghimpi decît floare : ce le poţi face dacă aşa îmi plac mie ?...

– Ce se întîmplă ? sună apropiindu-se din cealaltă cameră, glasul lui Vartolomeu Diaconu. Bonjur, domnişoară Precup... Ce se întîmplă ? Te supără cu ceva Nevăstuica ?

– O, nu, domnule Diaconu ! S-ar putea să crezi aşa ceva despre Nevăstuica ? protestă Ilenuţa dezmierdînd cu palma mică obrazul fetiţei, care se alintă gata să toarcă. O mică discuţie pe chestia gustului la flori... Nu-i plac florile mele !...

Vartolomeu Diaconu o ameninţă glumeţ, cu arătătorul.

– Ce importanţă are ? Bine că-i plac cui ştiu eu...

Copila lui Alecu Toader Precup roşi, plecînd privirea : genele lungiră îndată umbră pe obraz, ca genele din fotografia Clarei Bow.

„Aşa ! Bine i-a făcut că i-a spus măcar tăticu !“ se bucură în sinea sa Nevăstuica.

Vartolomeu Diaconu salută şi luă calea centrului. Ca totdeauna cînd îşi părăsea domeniul răspunderilor sale, schimbase şapca roşie de uniformă cu o pălărie moale, cafenie, proaspăt spălată de Tina cu benzină şi ceai de ciuin.

Păşea repede pe lîngă zaplazurile cătrănite care despărţeau rezervoarele uriaşe şi hangarele cu ţevi. Nu-l chema nimic deosebit, sus, la cofetăria-cafenea „Select“ sau la „Barul American“.

Dar acum căpătase năravul.

Sinţea nevoia să se amestece printre prietenii şi cunoscuţii lui Izu Protopopescu, să asculte discuţii aprinse în legătură cu punctele pierdute sau cîştigate de fiecare acţiune petroliferă la bursă, discuţiile în legătură cu tone şi barile de petrol, cu preţurile mondiale şi lupta dintre cei doi coloşi : „Standard Oil“ şi „Royal Dutch Shell Transport“.

După spusele lui Izu, făcea şi el acum ca acei chibiţi ai cluburilor care stîrcesc în picioare la spatele jucătorilor, cu diferenţă că el nu jucase nicodată şi n-avusese ce avere să piardă, după cum nu avea drept la nici o speranţă că va cîştiga vreodată.

Trecu un automobil uriaş şi albastru.

Vartolomeu Diaconu salută respectuos, ridicînd în unghi de 90 grade pălăria spălată cu benzină și ceai de ciuin.

De după geamurile de cristal, d. Emil Sava, perfect și important acționar al societății, nici nu duse degetul la borul fetrului gri-argintiu, care n-avusese nevoie să fie spălat cu benzină și ceai de ciuin. Vartolomeu Diaconu își urmă drumul cu inima înveninată. Încă un privilegiat al destinului, căruia îi curge aurul negru și gras pe țevi, fără nici o bătaie de cap, numai fiindcă s-a înhăitat odată cu Iordan Hagi-Iordan și cu Ilie Sacară, fostul administrator al moșierului Boldur Iloveanu, ca să pună mîna pe toate aceste terenuri cu preț ceva mai puțin decît a plătit el pe limuzina de acum.

Ca un făt avortat al automobilului acestuia, îi tăie calea automobilul de tablă al lui Turel, odrasla inginerului Grosu. Cu ochelarii săi afumați și cu guițări infernale de goarnă, Turel cobora pedalînd cumplit și împrăștiind un cîrd de boboci din mijlocul uliței.

Vartolomeu Diaconu, altădată tot așa de blînd și de duios cu copiii altora ca și cu Nevăstuica și Duțu, se gîndi de astă dată numai la copiii săi. Judecînd bine de ce n-ar avea oare drept și Duțu la o asemenea desfătare, rezervată unui plod pocit ca acest Turel, ba rezervată chiar și unui băiat de simplu maistru sondor ca Liliom Grünwald ?

Întrebările și răspunsurile le tîra după el, ca tot atîtea poveri nevăzute. Ajunse în centru gîfîind. La „Select“ nimeni dintre cunoscuți. O motocicletă rezemată de marginea trotuarului, în suport. Dar la „Barul American“, Izu, cu o persoană străină.

Intră agățîndu-și pălăria în cuierul de la ușă.

„Barul American“ nu era chiar atît de american după cum îl anunța firma.

O încăpere lunguiață, cu o tejghea de zinc și un galantar de sticle cuprinzînd diferite băuturi colorate, cu numiri franceze, englezești, olandeze și italiene. Clientela consuma însă mai mult produse naționale : vin, bere și țuică. Inginerii și personalul străin al societății *„Voevoda, Roumanian Company for the Development of the Mining*

Industry. Limited“ se află încă în număr destul de redus ; iar veneticii adoptaseră în majoritate băuturile indigene.

Izu Protopopescu îi făcu loc la măsuța rotundă, își prezintă tovarășul : inginerul Sebastian Luduș, tînăr abia sosit din Germania și din Anglia, angajat de societate în vederea rafinăriilor puse în construcție.

Fratele Tinei, cumnatul Izu, arăta numai oarecare superficiale asemănări cu soața lui Vartolomeu Diaconu. Scund, smead, foarte sprîncenat și ochios, cu bărbia înălbăstrită de lama „Gillette“, nu părea de fel atins de pecetea gravă a contabilității și a cifrelor. Flecar și glumeț, poate cam fanfaron, jongla dezinteresat cu aceste cifre, mulțumit cu salariul său și nerîvnind la bunul privilegiaților, așa cum suspina Tina de douăsprezece ori în douăsprezece ceasuri și cum îi trecuse și lui Vartolomeu Diaconu patima înveninată și ascunsă.

Tovarășul de masă, inginerul Sebastian Luduș, coleg de școală pe vremuri cu Izu, impresionă plăcut șeful stației din Piscul Voievodesei, prin figura sa distinsă, costumul de stofă cenușie și țigările englezești. Căci acum Vartolomeu Diaconu judeca și el oamenii, îi prețuia și-i cîntărea îndeosebi după aceste deșarte măsurători.

– Sînt numai de alaltăieri aci – anunță inginerul – și am început să mă plictisesc, domnule Diaconu !

– Vă înțeleg !... se grăbi să încuviințeze Vartolomeu Diaconu. Nu prea există distracții la noi. Sîntem cum e mai rău ! Nici în car, nici în căruță. Nici în sat nici în oraș !... Un fel de tren mixt : personal amestecat cu marfă...

Tînărul inginer Sebastian Luduș clătină din cap, scuturînd cenușa țigării englezești, cu miros de miere și smochine, în scrumiera de metal alb cu reclama societății „Voevoda“ în litere reliefe.

– Nu e ce crezi dumneata, domnule Diaconu ! Nu mă plictisesc din cauză că lipsesc distracțiile. N-am venit să mă distrez aci... Tocmai aceasta o spuneam prietenului Izu ! Mă plictisesc, fiindcă n-am de lucru. Îmi pare că societatea s-a cam grăbit. Angajează personal și nu are rafinăria gata...

Vartolomeu Diaconu răsuci mîna în spirală deasupra capului, într-un gest care însemna că de aceasta nu poartă el grijă şi că nici alţii n-ar trebui s-o poarte.

– Pînă la toamnă... he-he ! E destulă vreme să se termine zece rafinării, nu una !

– Pînă la toamnă... stăm ! îi întrerupse cuvîntul Izu Protopopescu. Mă tem că stăm. S-a ivit un drac !...

– Ei cum ?... se miră foarte sincer, Vartolomeu Diaconu.

– Trebuiesc bani şi nu sînt bani... Este, dar s-a isprăvit !

Şeful staţiei îşi privi cumnatul cu neîncredere, căutînd pe obrazul său un semn că glumeşte, şugubăţ, cum îl ştie.

– Ce fel de vorbă, adică ?... întrebă. Milioanele, zecile de milioane – sutele de milioane, pot spune – băgate acilea ; acestea ce sînt ? Unde sînt ?

Izu Protopopescu rîse de data aceasta într-adevăr înveselit.

Arătă cu ţapul de bere pe fereastră, afară, spre sonde, hangare şi cisterne.

Deşertă ţapul pe gît, îşi şterse spuma de pe buze cu batista şi scoase cuvînt :

– Sînt aci, nene Vartolomeu ! în sonde şi în tot ce vezi... Petrolul cere bani cu nemiluita ca să aducă bani cu vîrf şi îndesat. Iar capitalul domnului Hagi-Iordan n-ajunge... Şi creditul cîteodată înţarcă, atunci cînd lucrează o mînă ascunsă pe dedesubt. Mă tem că este un peşte mare care vrea să-l înghită pe cel mic... De aia stăm, pînă ce s-o alege bătălia...

– Tot nu-mi vine să cred !... urmă a se minuna Vartolomeu Diaconu. Nu mi-aş fi închipuit niciodată că staţi rău...

– Dar nu stăm de fel rău, nene Vartolomeu ! Stăm foarte bine, dimpotrivă ! Ţiţei mai mult decît în visul domnului inginer-şef Grinţescu şi al domnului Hagi-Iordan. Unde intră sonda, ţîşneşte ca berea de la butoiul cu presiune... Numai că toate astea cer investiţii noi de capital şi capitalul deocamdată n-ajunge. Acesta e hazul petrolului. Cînd stai mai bine, stai rău ! Cînd îţi merge mai bine, ai nevoie de alt rînd de bani... Petrolul, nene

Vartolomeu, e o afacere pe termen lung. Chestie de rezistență.

– Și de politică !... adăugă inginerul Sebastian Luduș, urmărindu-și fumul țigării...

– Firește că și de politică ! În această privință n-avem nici o teamă... Politica o învîrtește domnul Iordan Hagi-Iordan, și, învîrtind politica, o dată cu ea tot așa îl învîrtește și pe domnul Demetrian, omul nostru...

– Este o politică mai mare, pe care n-o mai poate învîrti domnul Hagi-Iordan, dragă Izule ! vorbi inginerul cel tînăr, despicîndu-și fumul cu latul palmei într-o joacă distrată, ca și cum ar fi făcut despărțirea între două feluri de politici.

– Ba bine că n-o fi ! Ce naiba am discutat noi pînă acum ? După cît am înțeles eu însă, are s-o învîrtă domnul Hagi-Iordan și de data aceasta. Chestia e să nu treacă legea minelor cea nouă și să rămînem la a noastră, veche, sireaca !... Și pînă atunci, mi se pare că o să avem o nouă emisiune. Dublarea capitalului. Atunci să te văd, nene Vartolomeu ! Atunci e rost de procopseală... Te căpătuiești cu treizeci-patruzeci de acțiuni la nominal ; măcar atîta s-ar cuveni s-o facă domnul Emil Sava pentru un funcționar public care servește societatea așa de prompt. O face ? A doua zi, iei pe ele dublu ! Fiindcă la o sporire a capitalului, cum o văd eu, chiar dacă se feresc acum unele bănci, avem subscriitori mărunți... Douăzeci de acțiuni, unul ; treizeci, altul ; o sută de acțiuni, al treilea... Sută cu sută se fac miile !... Au să dea năvală ca la pîinea caldă... Îți amintești ce-a fost cu „I.R.D.P.-urile“ ? Pe urmă cu „Speranța“ ? Cu „Viitorul Petrolifer...“ ? De la o zi la alta, săreau în sus, cu douăzeci-treizeci de puncte... Pregătește-ți un mic capitalaș, nene Vartolomeu !

Vartolomeu Diaconu zîmbi amar, ascunzîndu-și sub mînecă manșeta destrămată, fiindă i se păruse că inginerul tînăr în impecabila lui eleganță occidentală își fixase stăruitor privirea la mustățile pînzei.

Zîmbi amar și se văzu chibiț la o masă unde jucătorii nu-și treceau cărțile din mînă în mînă. Pontau pe mai multe tablouri ; iar pe-o placă albă apăreau și dispăreau

numerele negre, cum sar şi se compun mecanic la aparatul de la casa „Barului American“ :

„Voevoda“ : 2250
„Voevoda“ : 2265
„Voevoda“ : 2275
„Voevoda“ : 2280
„Voevoda“ : 3000

Alţii ridicau teancurile de hîrtii. Cumpărau, vindeau, iarăşi cumpărau şi vindeau. Cîştigau vînzînd. Cîştigau cumpărînd.

El chibiţea !

Inginerul Sebastian Luduş aprinse ţigară de la ţigară şi, potrivindu-şi dunga pantalonului pe genunchi, continuă discuţia întreruptă la sosirea lui Vartolomeu Diaconu.

– Încît, scumpe Izule, din punctul meu de vedere aş spune că-mi este indiferent dacă societatea rămîne naţională, sau trece sub influenţa americană ori anglo-olandeză. Principalul e să fie finanţată acum, de la început, din plin, ca să poată da maximum de randament. O zi mi-a fost destul ca să-mi dau socoteală. E o regiune cu foarte, foarte mare viitor... Dar tot ce s-a făcut pînă acum e rudimentar şi barbar. Numai o rafinerie şi o instalaţie modernă pentru prelucrarea distilatelor, aşa ca să nu se piardă o picătură, numai acestea vor pune în valoare tot ce vezi. Că va izbuti domnul Iordan Hagi-Iordan numai cu politica sa şi cu capitalul romînesc, mă cam îndoiesc... Sînt forţe prea mari şi noi sîntem prea mici... Ce reprezentăm pe scara producţiei ? Locul al şaselea... În timpul acesta Venezuela, care înainte de 1917 nici nu figura pe tablou, a trecut în locul al doilea. Persia a trecut în locul al cincilea... Toate, peste capetele noastre...

Vartolomeu Diaconu vedea în felul său aceste peripeţii ale bătăliei petrolifere.

O mînă uriaşă ştergea cu buretele de pe o tablă uriaşă, numele ţărilor scrise cu cretă şi le înlocuia cu altele. Mexicul trecea de la rîndul doi la rîndul trei ; îi lua locul Venezuela ; îndată Persia se repezea să ocupe locul liber. Romînia rămînea neclintită, pe undeva pe la coadă, legată de Galiţia...

– Din punctul meu de vedere – urmă inginerul Sebastian Luduş – exemplul Venezuelei e de invidiat şi de

imitat ! Dar vezi, acolo n-a lipsit finanţarea. Pe un teren virgin, a intrat capitalul cu forţa lui, cu iniţiativele şi legăturile lui – şi nu s-a lovit de obstacole... Numai gîndeşte-te ! În 1917 abia 16.400 tone de petrol ; în 1922, peste cinci ani, 300.000 tone ; acum doi ani 1.200.000 tone iar anul trecut mai bine de 2.500.000 ...Nu este exclus, peste cinci, peste şase ani, producţia să fie de 15, 20, 25, 30 milioane... Acestea fiindcă se lucrează în mare, nu cu ţîrîita, ca în ţara carului cu boi !

Vartolomeu Diaconu surîdea cu beatitudine priveliştii care se desfăşura înaintea ochilor, ca în tablourile sinoptice din partea enciclopedică a almanahului Hachette ; în 1917 un mic cîmp de barile cu petrol ; peste cinci ani de douăzeci de ori mai mare ; pe urmă crescînd, însutindu-se, un cîmp nemărginit, cît cuprind ochii pînă la linia orizontului, baril lîngă baril...

Îşi şterse năduşeala de pe frunte :

– Straşnică ţară Venezuzela ! Aşa mai zic şi eu !... Că nu ne născurăm şi noi acolo !...

C a p i t o l u l VI

Luptele sînt de mai multe feluri, căci nici oamenii nu se aseamănă unul cu altul.

Înfundat în fotoliu, cu picioarele răşchirate, descheiat la vestă şi cu gulerul desfăcut, Iordan Hagi-Iordan dormea profund.

Braţul drept atîrna peste marginea jîlţului ; degetele ţineau o havană stinsă care se consumase singură şi mai păstra scrumul intact.

Iordan Hagi-Iordan răsufla greu prin somn, sforăind pe-o nară – prin gura întredeschisă aerul fugea şi intra cu un ţiuit subţire şi ritmic, mecanic, de supapă deteriorată cînd scapă în răstimpuri egale presiunea.

Enorm şi congestionat, cu obrazul lac de sudoare grasă şi cu părul smoc umed pe frunte, marele petrolist nu prea arăta să fie la el acasă în această încăpere cu mobila preţioasă şi cu tablouri rare. Părea mai degrabă un om

de serviciu, un vizitiu ori rîndaş, îmbrăcat în hainele stăpînului şi adormit în lipsa sa acolo unde l-a apucat vremea, după ce-a dat iama prin sticlele de la pivniţă şi proviziile de la cămară. Dar falca de jos, puternică şi lată, sprijinită în piept, adăuga însă înfăţişării bestiale ceva deosebit, impresionant şi satrapic, tocmai prin acest stigmat de ferocitate. N-au asemenea fălci oamenii de serviciu, vizitiii şi rîndaşii, osîndiţi să rămînă toată viaţa vizitii, rîndaşi sau valeţi.

Din cînd în cînd, sforăitul înceta şi o dată cu el ţiuitul subţire.

Omul scrîşnea din măsele prin somn.

Apoi mandibulele se relaxau ; din nou începea aţa de aer scăpînd ritmic şi şuierător prin supapă.

A tresărit fără vreo pricină dinafară. A deschis ochii şi i-a îndreptat direct la ceasornicul de pe căminul de marmoră. A rînjit satisfăcut.

Se deşteptase exact cu trei minute înainte de sfertul de oră fixat.

Aceasta era tăria lui cea mare, mai mare decît puterea maxilarelor : chiar prin somn, chiar prin vis, îşi urmărea gîndul hotărît ! Nimic nu-l putea abate pînă ce nu-şi ajungea ţinta. Nici oboseala, nici obstacolele, nici patimile ; căci Iordan Hagi-Iordan nu era cu nimica străin de patimile omeneşti. Mînca mult, bea bine, nu renunţase la dezmierdările femeieşti. Mai presus de toate punea însă cealaltă patimă neistovită din tinereţe : a puterii prin ban şi a banului pentru puterea închisă în ban.

Căscă, iar la clătinarea mîinii, cilindrul de scrum se sfărîmă pe covor. Zvîrli capătul havanei spre scrumiera de cristal. Ţigara căzu alături, se duse de-a dura pe masă, se rostogoli jos.

Nu se plecă s-o ridice.

Pe masă se aflau mai multe foi dactilografiate şi o broşură cu scoarţele galbene. Le băgă împreună într-o copertă de dosar. Întinse braţele în lături, icni, şi se smulse din jilţ.

Telurile răsuflară uşurate.

Încăperea era vastă şi luminoasă, ca toate camerele acestei locuinţe poate prea largi şi pustii pentru un om singur,

cu fata întotdeauna absentă din țară, cu băiatul la școli, trei sferturi din an.

Încăperea era vastă, luminoasă, cu mobilă veche de stil, și cu persiene molataice sub pași ; cu vitrine de cristal sub care dormeau podoabe de muzeu.

Acestea toate îl interesau însă prea puțin pe Iordan Hagi-Iordan.

N-avea nici un gust pentru ele și nici o pricepere. Au fost alese, cumpărate și aduse de Viorica, din drumurile sale prin străinătăți. Pentru dînsul banul nu este mijloc de a obține confort, frumusețe și bunuri. E o patimă pentru voluptatea puterii ascunse în el. A dormit și pe paturi de fier cu mindir de paie. A mîncat și un sfert de pîine neagră cu măsline putrede. Nu s-a simțit mai rău.

Mai rău se simte acum, împresurat de amenințări oculte.

Iordan Hagi-Iordan măsură de cîteva ori distanța dintre fereastră și masă, cu pași apăsați.

Pe fereastră se vedea grădina cu iarba tunsă, poteci de nisip galben, avuzul împroșcînd palmierul de apă, rondurile de pansele, trandafirii „Mareșal Ney“ și molifții cu verdele cetinii oxidat.

Dincolo, peste grilaj, teii Kiselefului și săgetarea neogoită a automobilelor, cu zvîcul sonor al vîntului spintecat, ca pocnetul unor batiste de mătase.

Pe masă se aflau foile dactilografiate și broșura cu scoarțele galbene sub o cămașă banală de dosar.

Îl atrăgeau mai mult acestea.

Se opri să răsfoiască broșura și rînji.

Sună :

– Să pregătească mașina !

Servitoarea intrase, ascultase, se înclinase și ieșise fără să articuleze un cuvînt.

Iordan Hagi-Iordan își dădu din nou drumul între brațele jilțului, care-l primiră cu geamăt. Începu să se descalțe, aruncînd un pantof într-o parte, altul în alta, hainele pe spetezele scaunelor și cămașa ca un balon dezumflat în mijlocul camerei.

În pielea goală, burduhănos și păros, circulă pe covorul moale, cu o vizibilă plăcere că simte așa piciorul dezumflat în mijlocul camerei.

Privi din nou pe fereastra deschisă.

O pasăre veni din zbor să se aşeze pe pervaz, dar făcu îndărăt înfiorată de asemenea namilă.

Iordan Hagi-Iordan păşi peste haine şi pantofi, scotoci într-o şifonieră, îşi puse la îndemînă o cămaşă curată şi trecu în baie.

Toate le săvîrşea foarte natural. Uneori circula aşa dintr-o cameră în alta. Slugile se învăţaseră cu acest obicei. Nu intrau decît atunci cînd chema soneria. E drept că nimic nu-l împiedica să sune şi cînd se afla dezbrăcat. Servii şi servele primeau ordine cu ochii în pămînt, de la un stăpîn gol ca Adam. Ca un Adam hîd, osînzos si plin de toate păcatele lumii.

Dar astfel de judecăţi şi păreri nu-l interesau pe Iordan Hagi-Iordan. Plătea. De asta avea casă ! Ca să se plimbe prin ea cum îi vine poftă. De asta plătea servitori ! Ca să-l slujească şi cînd nu poartă guler la gît. Căci erau zile cînd şi pijamaua de mătase cea mai subţire i se părea un strai al civilizaţiei prea strîmt şi prea apăsător pe trup. Poate din pricină că în copilărie îşi petrecuse atîtea şi atîtea ceasuri despoiat de orice vestmînt, pe malul Dunării, în luncile din preajma portului de obîrşie.

Acolo, în întrecereile la înot cu alţi feciori de hamali, de pescari şi căruţaşi. a fost nu o dată mai-mai să-l tîrască şi să-l înece puhoiul Dunării.

De acolo a învăţat că moartea înotătorului e în el, nu în vrăjmăşia elementelor dinafară. Cît timp lupţi cu torentul, ai sorţi să ajungi la mal, chiar dacă sorţul acesta ar fi numai unul dintr-o mie. Se duc la fund şi apar după trei zile, cu burta cobză în sus, numai acei care-au muiat braţul, strigă „ajutor !“ şi aşteaptă ca minunea salvării să le vină de la alţii.

Frecîndu-şi trupul uriaş şi stacojiu cu o mănuşă aspră de păr, răsucindu-se sub duşul gheţos cu monstruoase mugete de ciclop rănit, Iordan Hagi-Iordan simţea colcăind în el această sălbatică însetare de a trăi şi de a birui, care-i zvîcnea pînă la plesnet arterele.

Se întoarse în cameră tot în pielea goală, şuruind de apă şi tîrînd după dînsul cearşaful şi prosoapele.

În baie se afla o sofa învelită cu muşama, un scaun rotund pentru îmbrăcat, se aflau cuiere şi tot soiul de halate, papuci şi covoraşe de linoleum. Nu se folosea de nimic

din toate. După cum după-amiaza prefera să doarmă în jilț, alături de patul profund și elastic.

Orînduielile lumii civilizate îi păreau niște obligații insuportabile, al căror singur haz e că pot fi călcate în toate chipurile, cu forța sau cu viclenia. Călcate sau exploatate, speculate.

Se îmbrăcă fluierînd.

Împături în patru dosarul cu foile dactilografiate și cu broșura galbenă. Le băgă în buzunarul hainei și aprinse o țigară de foi, aruncînd chibritul pe covor. Cu pălăria pe cap mai cercetă ceasul. Era încă devreme. Cinci fără un sfert. Întîlnirea a fost fixată la cinci precis. Avea cinci minute disponibile, scăzînd parcursul pînă acasă la Demetru Demetrian.

Destul timp pentru a deschide în sfîrșit și plicurile pe care le zvîrlise înainte de a ațipi, cu o strîngere scîrbită de buze. Rupse primul plic, brutal, cu degetul. Știa! Scrisoare de la Emil Sava, vestindu-l alarmat că nu-i place cum stau lucrurile la Piscul Voievodesei.

– Mămăligă! rosti laconic.

Al doilea plic era de la doamna Cecil P. Tudose. Îl ruga să fie atît de binevoitor și să-i răspundă la telefon dacă e adevărat că unchiul său, domnul Zaharia Duhu, a dispus de la Paris să i se vîndă ori să i se gajeze acțiuni pentru o sumă destul de importantă.

– Vacă! rosti Iordan Hagi-Iordan.

Îl al treilea plic, într-o scrisoare caligrafiată cu transparent dedesubt, Vartolomeu Diaconu, șeful stației Piscul Voievodesei, îl ruga respectuos să-l miluiască și pe dînsul cu vreo acțiune „Voevoda", în caz cînd într-adevăr societatea își dublează capitalul și lansează noi acțiuni pe piață, după cum a aflat zvon.

– Bou!

Mototoli tustrele răvașele și le zvîrli alături de coș.

Mămăligă! Vacă! Bou!... Toți se speriau, întrebau, cereau, scîncеau, se milogeau, ca și cum în lupta lui avea răgaz pentru asemenea mărunțișuri ale unei lumi mărunte și neputincioase.

Singurul om de înțelegere i-a rămas tot Dinu Grințescu, inginerul. El nu se sperie, nu cere, nu întreabă. Din zorii zilei e la datoria sa și crede în atotiscusința lui

Iordan Hagi-Iordan, marele brigand, fără scrisori, întrebări, telefoane și telegrame. S-au ciocnit o dată. Și-au măsurat puterile. S-au privit în ochi și și-au strîns mîinile, ca doi campioni de box pe ring, după un meci nul, la egal. Acum sînt definitiv convinși că au nevoie unul de altul.

E o împărțire a rolurilor, pe care n-o mai poate sfărîma nimic și nimeni. Unul acolo, la fața locului, la o datorie ; dincoace altul, în bătaia vînturilor mari, la altă datorie.

Poate o singură gravă eroare era să săvîrșească Iordan Hagi-Iordan în viața lui ; atunci cînd a voit să înghită partea de drepturi a acestui tovarăș, după legea celui mai tare și mai viclean. A înțeles mai tîrziu, după ce și-au arătat colții, că pentru inginerul-șef de la Piscul Voievodesei isprava lui de-acolo e tot un fel de patimă. Iordan Hagi-Iordan scoate bani ; inginerul Grințescu păcură.

Și pentru unul, și pentru altul, tot o înverșunare a luptei pe viață și pe moarte cu puterile nevăzute care trebuie biruite.

La erupția unei sonde, inginerul Dinu Grințescu înscrie în carnetul său debitul zilnic în tone, confruntă aceste rezultate cu prevederile, se bucură cînd nu există mare deosebire între ceea ce a știut el că va fi și ce este — atît îi ajunge ! Iordan Hagi-Iordan vede în aceste tone numai echivalentul în numerar, în acțiuni, în alte credite deschise.

Pasiunea și nesațiul sînt deopotrivă pentru amîndoi, deși fiecare altceva caută și pentru alte pricini.

Iordan Hagi-Iordan pleacă, lăsînd ușile vraiște.

În urmă, servitoarea fără glas, cu pași de pîslă, închidea și mergea să culeagă hainele împrăștiate, pantalonii încălecați pe speteaza scaunului și cearșafurile zvîrlite în iureș ; să tamponeze cu o cîrpă uscată șiroaiele de apă de pe covorul care a costat cît leafa pe-un an a șefului de stație din Piscul Voievodesei.

Automobilul străbătu șoseaua printre tei cu frunze de un verde puternic și umed, încă nealterat, în acest sfîrșit de mai cu soare molatic.

Plouase dimineața ; acum razele împungeau săgeți oblice de aur prin ochiurile frunzarelor, ieșiseră copii cu guvernantele la plimbare, se alungau automobile și trăsuri ; sus trecea o escadrilă sonoră de avioane.

Iordan Hagi-Iordan nu lua aminte la acest spectacol fugace și poate divin al vieții.

Își mesteca gîndurile în maxilare.

A urcat scările încrucișîndu-se cu doamna Memy Demetrian.

Soția ministrului purta o pălărioară mică, strînsă pe tîmple, de o parte și de alta, cu două aripioare ca mitologicul coif al zeului Mercur. Flexibilă în rochia de culoarea perlelor, cobora treptele balansat, cu popasuri, încheindu-și nasturii mănușilor cenușii. Iordan Hagi-Iordan o salută, privind-o piezîș pe sub genele stufoase. Memy Demetrian abia îi răspunse, cu o imperceptibilă înclinare din bărbia ovală.

O aștepta jos o mașină de sport, fără șofer. Foarte joasă pe roți ; prelungă și de aceeași culoare a perlelor, cu o șuviță subțire ca sîngele tras de jur împrejurul caroseriei.

În ușă, Iordan Hagi-Iordan se opri s-o mai privească o dată instalîndu-se la volan și plecînd.

Fălcile mestecau mai puternic.

El o cunoscuse și altfel pe doamna Demetru Demetrian, în alte timpuri nu prea depărtate.

Valetul în livrea îi luă pălăria în primire...

Holul era auster, umbros, cu lumină cernută prin vitralii. Căptușeala de lemn întunecat a zidurilor, scările de stejar, mobilele drepte și înalte ca stranele, dădeau o atmosferă de biserică intrării ; dar în locul mirosului de tămîie plutea încă parfumul doamnei Memy Demetrian.

– Vă așteaptă sus, domnul ministru !... explică valetul, înaintînd un pas și lipindu-se de pălimarul scărilor de stejar sculptat. Aci, în biroul de jos, vă deranjează tot timpul soneria telefonului...

Sub pașii apăsați și rari ai lui Iordan Hagi-Iordan, treptele scîrțîiau, cu toată învelitoarea groasă a covorului.

Ministrul citea o carte legată în scoarțe de piele. O închise, băgîndu-i signetul între foi și o puse alături cu o vădită părere de rău.

Se cunoștea bine că dacă ar fi fost să aleagă între compania lui Iordan Hagi-Iordan și a cărții, fără nici o șovăială ar fi rămas la carte. La aceasta sau la oricare din sutele rînduite în rafturi, după cristalul bibliotecii masive, care acoperea trei pereți.

– Ți-am stricat socotelile?... întrebă Iordan Hagi-Iordan. Aveai altceva mai bun de făcut?

Ministrul făcu semn cu mîna că aceasta n-are nici o însemnătate.

– Ți-am telefonat, fiindcă trebuia să te văd neapărat! În interesul meu și al tău...

– Al meu?... se miră Demetru Demetrian. Interesele mele sînt atît de puține! Și pe cît pot, mi le apăr singur...

Iordan Hagi-Iordan împinse un scaun cu piciorul, mînîndu-l de la spate pînă aproape de biroul ministrului. Se așeză, răscrăcărîndu-se și lăsîndu-și ceafa groasă pe spătar.

Fără să-l privească în față, scoase cămașa împăturită a dosarului din buzunar, o desfăcu, scutură dintre celelalte foi broșura gălbenă și o zvîrli pe masă.

Își scutură mîinile ca de-o atingere murdară.

Spuse, căscînd și privind în tavan:

– Vezi ce ți se pregătește, dragă Demetrian? Ce infamie s-a pus la cale? Întîmplarea a făcut s-o surprind din timp și am crezut o datorie de prieten să te previn!...

Cu palmele împreunate pe pîntec, păru că a descoperit un amănunt foarte atrăgător și curios în ornamentele zugrăvelii din tavan.

Nu-și desprinse ochii, decît cînd auzi fîșîind de mai multe ori foile întoarse.

Atunci se răsuci cu scaun cu tot, mai aproape de Demetrian și îl încleștă în privirea de oțel cenușiu.

Ministrul era palid. Galben, ca scoarțele broșurii. Îi fugise tot sîngele din obraz.

Cuta amară din jurul gurii se adîncise și Iordan Hagi-Iordan văzu cum tremura mîna cu broșură cu tot.

– E o infamie... îngăimă Demetru Demetrian.

– De perfect acord! E o infamie. Dar e o infamie care în cîteva zile va fi trimisă în plic, pe cinci mii de adrese, va fi răspîndită în vitrinile librăriilor și la chioșcuri, ca orice broșură de scandal... Mulțimea e lacomă de asemenea infamii!...

– Cum pot oare unii oameni ?...

Iordan Hagi-Iordan îi tăie vorba :

– Oamenii sint capabili de orice, dragă Demetrian, cînd pentru o infamie primesc plata care să le asigure restul existenței !... Tu te-ai ciocnit mai puțin cu asemenea oameni, fiindcă ți-au venit toate de-a gata. Eu lupt din copilărie cu dînșii !...

Lungi o pauză și adăugă după un timp :

– Iar la nevoie fac ca dînșii ! Operez cu armele lor. De la egal la egal !

Demetru Demetrian își dezmierdă mașinal scoarța de piele a cărții, își purtă ochii la rafturile cu sute de alte cărți de după cristalul bibliotecii.

– La ce poate servi tiparul, cînd te gîndești ?...

Iordan Hagi-Iordan rînji :

– Precum vezi, Demetrian ! La multe lucruri bune și măcar la tot atîtea rele...

– Și ce vrea, în definitiv ? Cine e acest om care semnează cu două inițiale ? Cum poate îndrăzni să se amestece în viața intimă a cuiva ? Cu ce drept ?...

– Cu dreptul pe care și l-a arogat singur, de a profita de moment și de a exercita un șantaj ! E simplu cum nu se mai poate, scumpe Demetrian !... Ești ținta atacurilor, fiindcă legea voastră cea nouă strică prea multe aranjamente. Nu ți-au găsit altceva vulnerabil. Vor încerca să te demoralizeze așa, scormonind în viața ta intimă... Un ziar, oricît de infam, n-ar fi coborît pînă aci. Dar o broșură anonimă poate colporta orice !... Autorul acesta care semnează cu două inițiale știe că nu poți să-l chemi în justiție. Nu-ți dă mîna s-o faci ! Știe că guvernul va confisca-o inutil : a doua zi tipărește altele și le expediază pe adresele care se pot afla oriunde, în cartea de telefon, în registrele cluburilor, în condicile asociațiilor profesionale... Canaliile calculează toate acestea ! Ți-o spun eu, care nu mă dau în lături să fiu și eu canalie, ba încă o canalie ceva mai mare decît dînșii, cînd nevoia mă silește !...

Iordan Hagi-Iordan rostise cuvintele fără nici o stînjenire.

Îl privea înainte, apăsat, cu multe și grele înțelesuri. Aceasta era tactica lui. Lovea oamenii slabi direct, în

piept ori în frunte. Pentru ceilalți mai puțin slabi păstra viclenia și lovitura piezișă.

– Îl cunoști ?... întrebă Demetru Demetrian, punînd degetul pe cele două inițiale de pe copertă.

– Personal, nu ! Dar mi-au venit emisari. Mi-au propus un tîrg murdar, dar precis !... Au încercat și cu mine... Probabil că vor încerca la alții, dacă nu le merge cu mine.

– Un tîrg ?... se miră încă o dată Demetru Demetrian. Înțeleg să vină aceste canalii la mine... Dar la dumneata, nu înțeleg de ce ?

– Calculul lor este cum se poate mai logic. Demetriene ! Guvernul, adică tu, sau guvernul prin tine (aceasta nu mai interescază), pregătiți o lege care ne primejduiește existența. Vreți să dați drumul capitalului străin ca să ne înghită. Canaliile și-au făcut socoteala că vom încerca și noi să reacționăm cu toate mijloacele.

Iordan Hagi-Iordan repetă, strîngînd pumnul masiv și uitîndu-se la el ca la un ciocan străin de dînsul :

– Cu toate mijloacele ! Să strivim pe oricine ne cade sub mînă. Calculul lor n-a fost, dintr-un punct de vedere, atît de stupid. Aceasta e și hotărîrea noastră. Au nimerit just ! Englejii și americani au mijloacele lor... Prin diplomație și prin bănci vă forțează mîna ! Prin presa din străinătate, vă ține atîrnați de-un fir de păr ! Prin o parte din presa de aci, pregătește opinia publică, slăvind avantajele unor noi investiții de capital străin într-o altă țară, unde capitalul lipsește !... Nouă ce ne rămîne ? Mijloace de rezistență mult mai mici și mai puține. O parte din ziarele care, dezinteresat și mai ales foarte interesat, apără avuția națională a solului și subsolului. Un partid care trebuie să-și apere o lege și oarecare interese bancare. Mai departe ? Nimic !... Deci calculul indivizilor n-a fost de imbecili. Un scandal oricît de abject, căzut exact în momentul cînd vii cu legea, te pune într-o lumină ingrată... Nu vei mai avea nici energia să-ți aperi legea ta.

– A mea ?... surîse trist Demetru Demetrian. Știi bine că nu este a mea...

– A guvernului, adusă prin tine ! Același lucru ! Nu vei mai avea energia s-o aperi. Nu-ți va mai veni nici să

privești în ochii unui om, cînd vei ști că acel om a primit această murdărie și s-a delectat acasă citind-o... Pe urmă, gazetele vor da o publicitate lucrului sub o formă ipocrită, după năravul lor. Condamnînd cu vehemență infamia din broșura individului, ar putea s-o aducă în discuție perfid, apărîndu-te ca funia pe spînzurat. Sînt apărări și indignări care echivalează cu o trădare ! Individul a comptat și pe aceasta... Mi-a propus, deci, să-i finanțez operația ! Să-i plătesc adică o sumă, el luîndu-și obligația să răspîndească întîi cinci mii de exemplare. După o săptămînă, altă serie... Emisarii s-au arătat în măsură să-mi garanteze și publicitatea pe calea de mai sus, a ziarelor așa-zise indignate de abjecția broșurii. Am înțeles că nu lucrează un individ izolat. Sînt constituiți în bandă !...

Iordan Hagi-Iordan vorbea sacadat, cu ochii nedesclești de la figura palidă a ministrului, urmărindu-i surparea trăsăturilor la fiecare lovitură izbită în față.

Știa foarte bine că Demetru Demetrian i-a priceput jocul și că nu mai poate încerca nici o tocmeală. Avea să accepte prețul său – al tăcerii.

Îl socotea un om slab, dezarmat și încă mai jalnic decît toate acestea : un sentimental.

Sandu Demetrian sau bătrînul Mihalache Demetrian ar fi scos afară, pe scări, cu valeții, pe individul care ar fi cutezat să propună un asemenea preț al tăcerii. Dar Sandu Demetrian și bătrînul Mihalache Demetrian erau oameni de luptă, pe de-oparte ; pe de alta, nu și-ar fi luat niciodată o soție ca Memy.

– Există o cale pentru a înlătura mîrșăvia canaliilor. Lasă-mi-i pe mîna mea !... propuse deci Iordan Hagi-Iordan. În schimb, citește mai întîi acestea ! Citește ; sînt sigur că exprimă gîndurile tale.

Din scoarța dosarului, scutură textul dactilografiat.

Îl trimise cu un bobîrnac, de-a lunecușul, pe cristalul biroului pînă sub ochii omului palid. Apoi așteptă, rezemîndu-și ceafa lată de spătarul fotoliului și împreunîndu-și mîinile pe pîntec.

Demetru Demetrian parcurse foile.

Rosti :

– E tot ce-aș fi pus eu în lege, dacă legea ar fi fost a mea ! Însă știi bine că legea nu e a mea. Nu e

nici măcar a guvernului. Ştii cine ne-a impus-o. Împrumutul din străinătate tărăgănează numai din această pricină. Sesiunea parlamentului s-a prelungit numai din această pricină... Din partea mea, n-ar fi fost nevoie de sugestiile de aci. Sînt exact ideile mele!

Căci adevărul paradoxal era acesta.

Interesele unui om ca Iordan Hagi-Iordan coincideau, măcar o singură dată în viaţa sa, cu o mare problemă a ţării. Şi acelaşi paradox înverigase lucrurile atît de năstrusnic, încît un om ca Demetru Demetrian, care făcea politică din pasivitate, fiindcă îl obligase în tinereţe o tradiţie de nume, de familie şi de partid, mai ales manevrele unui grup de partid, care avea nevoie de-o firmă şi de girul unui nume, acum se afla în cealaltă tabără, legat de interesele măcar în parte vrăjmaşe ţării; legat de interesele acaparatorilor de petrol. Soarta guvernului se afla legată de soarta împrumutului. Iar soarta împrumutului era legată de soarta legii „sale".

– Încît...

Iordan Hagi-Iordan nu-l lăsă să termine.

– Încît sau legea trece cu aceste modificări, sau e amînată pentru la toamnă, la iarnă, mai tîrziu. Asta e! Eu am nevoie să cîştig timp! Peste un an nu-mi mai pasă... Sînt consolidat. Puteţi face atunci orice lege. Feste un an îmi este perfect egal tot ce se întîmplă cu împrumuturile noastre. Ipotecaţi ţara, vindeţi-o! Vă privește.

– Dar înţelege că este imposibil! Legea e pregătită după textul revizuit de preşedintele de Consiliu, de ministrul de Finanţe... Gică Elefterescu s-a întors acum trei zile de la Paris, unde consorţiul a suspendat tratativele împrumutului tocmai pentru a grăbi trecerea legii... Ce pot face?

– Feciorul lui Sandu Demetrian poate face multe, cu puţină voinţă şi energie. Are drept să pună piciorul în prag! Nu-i dă mîna unui guvern de şnapani şi de procopsiţi să intre în conflict cu feciorul lui Sandu Demetrian... Mîine ai avea toată ţara alături de tine, împotriva lor! Aceasta o ştiu borfaşii voştri prea bine! Au să ţină socoteală şi au să găsească altceva.

– Dar e imposibil! repetă Demetrian.

– Cuvîntul „imposibil“ trebuie şters din dicţionar, Demetriene ! Eu l-am şters de mult ! L-au şters şi indivizii ăştia...

Bătu cu mîna păroasă broşura cu scoarţele galbene.

C a p i t o l u l VII

E o ţară şi un timp fără milă.

Demetru Demetrian îşi scoase pălăria de pai şi lăsă vîntul să-i răcorească fruntea.

Automobilul gonea pe caldarîmul stropit, luînd înaintea trăsurilor care se îndreptau la trap spre Arcul de Triumf.

La „Bufet“ cîntă muzica militară. În lumina văroasă a becurilor, o lume pestriţă, în haine de vară, dăduse buzna la mese, cu bunice, mame, copii, nepoţi şi căţei, ca să ronţăie alune americane şi fistici, să discute chestia împrumutului şi neînduplecarea bancherilor de la Paris, să deşarte dintr-o înghiţitură halbele gulerate de bere şi băuturile colorate, cu bulgăraşi de gheaţă în paharele înalte.

Toţi veniseră cu iluzia că descheind nasturii vestelor şi lepădînd pălăriile pe-un scaun, alături, îndată va pur-cede să-i zvînte o adiere de peşteră după asemenea zăpuşeală pretimpurie. Răsuflarea vîntului venea însă tot aşa de arzătoare, tîrînd pînă aici miasmele gazelor de benzină.

Era o seară de sfîrşit de mai şi părea o noapte de iulie.

– Oprim la „Chateaubriand“, domnule ministru ? întrebă şoferul, răsucind jumătate de obraz şi ştergîndu-şi năduşeala cu batista mototolită.

Demetru Demetrian îi făcu semn să treacă mai departe.

Dorea mai întîi o plimbare pînă la vila Minovici, dincolo, spre Băneasa. Un sfert de oră în singurătate totală.

La restaurantul cu grădina de vară „Chateaubriand“, îl aşteptau la masă Gică Elefterescu şi doi parlamentari

majoritari : liderul guvernului şi un vicepreşedinte al Senatului.

De două zile îşi ridicase tot Consiliul de Miniştri împotrivă-i, cu preşedintele în frunte ; toţi deputaţii grăbiţi să vadă legea trecută cu o discuţie cît mai sumară, ca să se poată întoarce la treburile lor – (pretindeau cu inocenţă) ; ca să-şi vadă treburilor lor încheiate – (aceasta era adevărul) ! Îi ştia pe toţi cam de ce interese sînt mînaţi. Ar fi putut fixa chiar o cifră de fiecare cap, după cum unul îşi rezerva de pe acum un loc într-un consiliu de administraţie al vreunei societăţi petrolifere americane, engleze ori olandeze ; după cum altul a măsluit din vreme manoperele pentru a-şi asigura pe compt propriu concesionarea unui perimetru din rezervele statului.

Gică Elefterescu, colegul de la Finanţe, îl asalta ca să-şi poată duce la capăt tratativele împrumutului suspandate. Din nou avea să se încingă o discuţie penibilă şi deşartă. Îl încerca din ce în ce mai hotărît gîndul să demisioneze sub un pretext inofensiv, de surmenaj sau de boală ; pentru a curma astfel această poveste cu iţele încurcate peste capul său şi cu ciocniri de interese peste puterile sale de rezistenţă.

Un singur om i-ar fi stat alături : Alexandru Vardaru, ministrul de Interne.

Loial, energic şi cu aproximaţie dezinteresat, cu destulă autoritate în guvern, i-ar fi dat o mînă de ajutor. Întîmplarea a făcut ca tocmai el să lipsească în străinătate, pe patul unui sanatoriu din Viena, după o operaţie care i-a pus acum cîteva zile viaţa în cumpănă.

Astfel se afla singur, înfricoşător de singur, împresurat de haita lupilor.

– Întoarcem ? întrebă încă o dată şoferul.

– Ţi-am spus : înainte !...

Ajunseră la Arcul de Triumf.

Un şir de automobile şi de trăsuri se îndreptau spre Băneasa, altele veneau îndărăt. Maşina vîjîi pe lîngă birje cu coşul ridicat, unde se zăreau, în izbucnirea farurilor, perechi îmbrăţişate, picioare împleticindu-se în încleştarea sărutărilor. Pe alei alte perechi mergeau încet, înlănţuite.

Toată șoseaua avea, în seara aceea a sfîrșitului de mai, aspectul unei imense grădini de întîlnire, unde bărbat și femeie se căutaseră în dorința unui amăgitor spasm care parodia iubirea. Frunzele teilor păreau verde-albăstrui ; frunze artificiale, în bătaia artificială a luminilor.

Umbrele întindeau plase mișcătoare de întuneric de unde apăreau și unde dispăreau femei în rochii de culori aprinse, cu șolduri balansate, sprijinite în brațe vînjoase de mascul. Aceasta era tot și aceasta căutau toți. O femelă, un mascul ; un mascul, o femelă !... Pe urmă, noaptea de acum o vor plăti toți mai tîrziu, peste o săptămînă, o lună, un an ori zece : o vor plăti scump și crunt, cu un regret, cu un legămînt indisolubil, o dezmeticire, o ispașă.

Demetru Demetrian își trecu pe tîmple cleștele degetelor, ca și cum ar fi vrut să-și smulgă o perdea materială, care îi deforma perfid privelișteа lumii, o întuneca și desfigura fiecare gest, într-o grimasă hîdă și de-un demoralizant cinism.

– Aici poți opri !...

Era dincolo de Băneasa, într-un spațiu liber de șosea.

Șoferul, cunoscînd prea bine crizele acestea ale stăpînului, cu nevoia lui de tăcere și de singurătate, întoarse automobilul cu botul spre un drum lateral.

Stopă, opri motorul, sări jos și se depărtă să fumeze o țigară pe marginea șanțului.

Demetru Demetrian rămase numai cu foșnetul lanului de porumb în față, cu cerul înstelat deasupra și cu semnalele aerodromului la spate ; cu alte constelații artificiale, în stînga – luminile postului de radiofonie, în vîrful arhitecturilor înalte și verticale de fier.

Mai erau stele, mai era liniște, mai era o lume pacificată, vegetală, scufundată în întuneric, cu frunzele dezmierdate de adieri ?

Părea absurd că această lume mai există totuși și că se află atît de aproape de cealaltă lume, unde om rînjea la alt om cu ferocitatea brutală a unui Iordan Hagi-Iordan ori cu ipocrizia onctuoasă a unui Gică Elefterescu. Mîine îi vor rînji poate mai mulți. Și altfel ! Căci povestea lui, de nimeni cunoscută și de nimeni înțeleasă,

va deveni prada unui scandal de pomină, cum e năravul timpului.

Ministrul își astupă ochii cu palma, își sprijini fruntea fierbinte. Suprimase lumea exterioară. Gîndul dura însă, rontăind înlăuntru.

Tot așa, da, tot așa, într-o noapte ca aceasta s-au petrecut toate. De atunci a început și ispășirea lui, pe care fără îndoială că o merită și că o va tîrî cu dînsul pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor.

Crescuse într-o atmosferă austeră. Totuși devenise un om moleșit, fiindcă viața îl cruțase de toate asprimile, de grijă și de lupte.

Neamul Demetricnilor era vechi. Cu un trecut brav, pe vremea revoluției de la 1848 și pe vremea Unirii. Prin tradiție și vocație rămăsese predestinat politicii, pînă la bătrînul Sandu Demetrian. La moartea lui Sandu Demetrian, cu doi ani înaintea războiului, i-a venit rîndul să preia el firul. Vocația se isprăvise cu dînsul ; rămăsese însă tradiția. O obligație de partid, de la care toți susțineau cu tărie că nu poate dezerta. Îl pasionau cărțile din bibliotecă, îl pasiona un tablou rar, o sculptură, un bibelou. Pe băncile școlii își făcuse planuri mărețe. Să învețe ingineria ori arhitectura. Să învețe a construi ceva : poduri, clădiri, viaducte, uzine. Să se îndepărteze de viața și de moravurile partidelor politice, pe care vrînd-nevrînd le întrezărise de copil, cu oroare, după tot ce vedea, auzea și înțelegea într-o casă unde și Sandu Demetrian se afla zilnic pe picior de război cu haita lupilor. Printre dînșii, neamul Demetrienilor constituia o excepție. Pînă la un punct. Numai pînă la un punct. Căci păstrînd cultul idcilor de la 1848 și de la Unire, mai păstrase și îndestulă iubire de țară, de popor, de principii înaintate și de oarecare ideal democratic. Atît cît a fost cu putință. Deci s-a pomenit silit să renunțe la planurile juvenile de odinioară : ingineria, arhitectură, construcții de poduri, clădiri, viaducte, uzine. S-a lepădat de toate. Le-a trădat pe toate, fiindcă numele Demetrienilor însemna un steag indispensabil pentru partid, fluturat în lupte de șase decenii și de două generații. Cel puțin așa pretindeau cei care aveau nevoie de o firmă și un nume. Bunic președinte de consiliu,

tată președinte de consiliu ; legi și reforme înfăptuite prin ei, evenimente memorabile din istoria țării petrecute sub guvernarea lor și măcar întrucîtva și prin mijlocirea lor. Un testament politic, de care nu avea dreptul să se lepede.

Urîțeniile și tocmelile l-au dezgustat cu totul în doi ani. Cînd a izbucnit războiul a fost unul din puținii parlamentari tineri care n-au plecat nici la Odesa, nici la Paris, nici la Tokio, nici măcar la Iași.

A îmbrăcat uniforma militară și a rămas pe front, în prima linie de foc. Acolo a cunoscut el o viață, alta ; și atunci, a fost el într-adevăr altul. Acolo a legat prietenie cu un om simplu, nevoiaș și obscur.

Tovarășul de bordei și camaradul de campanie, locotenentul rezervist Codrașcu, funcționar mărunt de minister ; om cu părul spălăcit, cu privire spălăcită, cu aspirațiile de viață tot așa de spălăcite, dar cu o inimă de aur. Acela fusese concentrat de la începutul războiului mare, din 1914 ; trăise epoca neutralității în bordeie cu regimentul strămutat de la o frontieră la alta ; ar fi acceptat porunca destinului fără nici o plîngere, așa cum s-a supus întotdeauna la ordinul superiorilor și cum se achitase cincisprezece ani de obligațiile lui mediocre de funcționar subaltern, dacă nu l-ar fi muncit veșnic grija fetiței crescute pe mîini străine doi ani, cît a ținut concentrarea ; rămasă în teritoriul ocupat de trupele Kaiserului, după ce a început războiul și retragerea. La aceasta se resemna mai anevoie.

Din cînd în cînd, scotea o fotografie cu colțurile îndoite dintr-un carnet coșcovit și uzat. Rămînea îndelung cu micul carton pe genunchi ori pe masa de scîndură, rezemat de bidonul din care beau apă amîndoi. O copilă în uniformă de școală, cu șorț de lustrin și cu guler de olandă scrobită, purtînd coadele pe spate, ținînd mîinile pe un teanc de cărți așezat pe măsuța de mesteacăn ; cărțile unui premiu de fine de an.

Fotografie urîtă și naivă de oameni săraci, executată într-un atelier pentru clienți necăjiți, cu pungile mai mult goale.

De cîteva ori, cu toată discreția sa din fire, Demetru Demetrian a fost aproape forțat s-o vadă, fără voie.

Trăiau prea strînşi unul în altul, în promiscuitatea bordeiului. Întorcea privirea în altă parte, cînd prietenul cu ochi decoloraţi o scotea din carnet şi rămînea cu obrajii sprijiniţi în palme, cu coatele pe genunchi, contemplîndu-şi copila din fotografia pătată şi veche.

Totuşi, a întrevăzut-o şi a simţit pentru camaradul său o nemărginită milă. Copila i s-a părut dizgraţioasă ; dragostea de părinte exagerată, ca şi îngrijorările. O fetiţă în vîrstă ingrată a creşterii, sluţită de-un fotograf cu aparatul primitiv şi cu toate accesoriile atelierului după moda veche ; măsuţă de mesteacăn alb, palmieri artificiali, un lac zugrăvit pe fundul pînzei.

Numai de două ori, omul modest şi tăcut a lunecat la oarecare spovedanii.

Era despărţit de mama fetei. Îl înşelase şi acum ducea o viaţă uşoară. El n-avea rude. Era fecior de ţărani şi, ca în cele mai multe asemenea împrejurări, rupt prin această ridicare de satul obîrşiei, de rubedeniile de acolo ; trăind în capitală mai singuratic decît într-un pustiu. Soarta fetiţei îl îngrijora. Soarta de atunci, aşa cum rămăsese ea dincolo de front ; soarta de mai tîrziu, dacă el îşi va lăsa cumva oasele prin Moldova.

Oasele într-adevăr acolo şi le-a lăsat.

Cu două luni înaintea armistiţiului, a fost îngropat de o mortieră la Caşin ; amestec de carne, ţărînă, intestine şi creieri.

I-a luat locul în bordeiul lui Demetru Demetrian alt camarad, cu altă fire şi fără de asemeni griji.

Multe nopţi el s-a răsucit în culcuşul strîmt, hotărîndu-se să ia asupra sa, la întoarcere, creşterea acestei orfane a războiului. O vedea de treisprezece-paisprezece ani ; nu-şi făcuse socoteala că timpul a trecut şi că fetiţa din fotografie număra acum optsprezece.

A mai trecut încă şi alt timp.

L-au furat alte preocupări.

Bătălia politică de îndată după război, o delegaţie la Conferinţa păcii, altele la Geneva. Morţii au fost repede uitaţi, ca şi toate jurămintele mari din toate bordeile şi tranşeele războiului. Poveste veche, cu nenumărate variante, dar mai întotdeauna cam aceeaşi.

Demetru Demetrian a trecut prin criza de nesaţiu a tuturor : nesaţiu de viaţă, de desfătare, dezlănţuirea unei animalităţi dospite doi ani în şanţuri, chiftind de noroi, tîrîtă în patru labe.

În acea vreme s-a pomenit el în tovărăşia nedespărţită a cîtorva prieteni politici de proaspătă origine, cheflii şi muicratici, prelungind masa de seară pînă noaptea tîrziu, în localurile cu inevitabile cabine separate.

Tot într-o seară ca aceasta...

– Da ! Tot într-o seară ca aceasta... Tot aşa se încrucişau trăsurile cu coşul ridicat şi cu perechi încleştate în îmbrăţişări. Tot aşa treceau pe sub becuri, ieşind din umbră şi întorcîndu-se în umbră ; un bărbat, o femeie : un mascul, o femelă.

Erau pe atunci încă mai mulţi, şi păreau încă mai lacomi.

Nu se istovise sălbatica însetare animală de a deşerta plăcerile pînă la fund.

Răsăriseră în Bucureşti treizeci de dancinguri, treizeci de localuri de noapte, cu jazuri, cu şampanie falsificată, cu vin falsificat din alcool metilic ; cu o clientelă împinsă la suprafaţă de răsturnarea categoriilor sociale, de îmbogăţiri peste noapte la jocul de bursă şi la schimbul coroanelor şi al rublelor.

A fost tot într-o seară ca aceasta.

Întîrziaseră la o grădină de vară abia deschisă. Anghelescu de la Severin, Trăienică, dispăruse o jumătate de ceas, făgăduindu-le o surpriză. S-a întors cu trei surprize, nu cu una ! Trei fetişcane culese cu telefonul de la o casă de întîlnire, trei fetişcane încă stîngace, puţin cam sperioase, cu o prea recentă experienţă profesională. Trăienică, noctambulul de profesie, le-a înviorat cu încetul. Fetele s-au deschis.

Noaptea lor s-a prelungit pînă la ziuă.

S-a trezit în patul uneia, după-amiază, cu huruitul tramvaielor sub fereastră, cu gura cleioasă şi cu o teribilă durere de cap.

Femeia dormea cu părul răvăşit şi cu piepţii goi. La mişcarea lui s-a întors pe cealaltă coastă, rostind ceva prin somn. El s-a îmbrăcat, şi-a depus obolul pe marginea mesei, se pregătea de plecare. A răsturnat o ramă de pe

măsuța de toaletă, a vrut s-o pună la loc ; de sub sticlă a alunecat a doua fotografie, ascunsă sub cea dintîi, și apoi a treia.

A rămas cu cle în mînă.

A căzut cu ele pe scaun. Fotografia școlăriței de lîngă masa de mesteacăn. Fotografia camaradului de regiment și de bordei.

Accasta era Memy.

Accsta era tatăl lui Memy !

A așteptat pînă cc s-a trezit. A cercetat-o cu întrebări ocolitc, nădăjduind că s-a înșelat. Nu se înșelase însă. 'Toatc se petrecuseră încă mai grav și mai odios dc cum își închipuise. Și își dădu socoteală că toatc s-au petrecut în ultimii doi ani ; că totul ar fi putut să se petreacă altfel, dacă el și-ar fi ținut jurămîntul din bordei, către sine însuși, atunci cînd asemenea jurăminte nu păreau numai niște romantice năluciri.

Povestea lui Memy era odioasă, sinistră ; dar în fond banală ca oricare alta. O dragoste, o abandonare, o prietenă mai în vîrstă, consolatoarc și cu „experiență". Al doilea bărbat, al treilea, abrutizarca...

Astfel, Demetru Demetrian, carc-și hotărîse în bordeiul frontului să-și asume misiunea de a purta el grijă de soarta si de viața orfanei rămase pe urma camaradului de arme, își inaugurasc accastă misiunc culcîndu-se cu dînsa și plătind-o.

A trăit torturile lui Nekludov din *Invierea* lui Tolstoi și a ajuns la concluziile lui. A plecat cu Memy în Elveția, au rămas acolo trei luni, a crezut că o iubește, ea a crezut că îl iubește ; s-au întors legați în fața legii și a altarului. Aceasta era ispășirea sa. Și credea că s-a încheiat cu atît ! O concluzie și un deznodămînt, de care n-avuseseră parte eroii lui Tolstoi din celebrul roman.

Fosta școlăriță cu șorț de uniformă devenisc o doamnă decentă și delicată, o preafrumoasă doamnă, cu oarecare subtilități de simțire și cugetare. Nu era Maslova din *Învierea* lui Tolstoi.

Într-o vreme chiar, ispășirea nici nu i s-a mai părut vinovatului prea cruntă. Găsea o dulceață în această încercare izbutită de a se depăși pe sine, de a depăși o morală convențională, ipocritele prejudecăți ale gloatei de

rînd. Ispaşa însă avea să se dovedească mai grea şi mai lungă. Ea abia începea.

Viaţa nu iartă atît de uşor.

Doamna Demetru Demetrian rămăsese tot Memy. Îndată a fost din nou Memy cea adusă de-un chefliu, de la o casă de întîlnire. Îi intrase în carne viaţa celor doi ani. I-a plăcut un alt om mai tînăr, o dată ; altă dată a crezut că iubeşte pe altul. Pe urmă pe al treilea. Şi aşa mai departe... Demetru Demetrian suportă un supliciu neştiut de nimeni. Mîine ar putea să devină public ; un supliciu transformat într-un scandal sub înfăţişarea cea mai odioasă şi mai trivială. Căci legămîntul lui tainic nu-l ştie nimeni, nici chiar Memy. Nici ea nu bănuieşte că soţul a fost camarad cu obscurul slujbaş de minister ; că el i-a adunat rămăşiţele amestecate cu ţărînă şi le-a culcat într-un mormînt ca atîtea altele mii, sub munţii Caşinului.

Broşura cu scoarţele galbene a dezgropat numai ceea ce este urît şi trist în povestea lui Demetru Demetrian ; originea lui Memy, casa de întîlnire unde sosea la porunca unei patroane, fotografiile de acolo. Şi la acestea, adăugate tot atîtea alte mişelnice născociri. Printre ele afirmaţia că legea cea nouă îşi poate găsi o explicaţie şi prin legătura notorie a doamnei Demetru Demetrian cu Bobby Alexianu, fiul cunoscutului Vladimir Alexianu.

Cititorul era invitat să-şi amintească şi amănuntul de-o semnificaţie deosebită că acest vestit Vladimir Alexianu figura drept preşedintele consiliului de administraţie, firește fictiv şi parazitar, al unei foarte puternice societăţi petrolifere finanţate de capital englez, cu mari interese de apărat în ţară. Născo cirea se întemeia pe un singur adevăr, de fapt. Legătura doamnei Demetru Demetrian cu numitul Bobby era într-adevăr de notorietate publică. O ştia prea bine şi Demetru Demetrian. Căzut într-o lîncedă torpoare morală, se simţise incapabil de orice act viguros de voinţă.

Aştepta minunea unei dezlegări să-i vină din afară. Venea sub forma broşurii cu scoarţele galbene !

Iar tot ce ticluise autorul anonim devenea verosimil, căci un om ca Demetru Demetrian, care şi-a cules soţia dintr-o casă de întîlnire şi tolerează atît de senin situaţia de soţ înşelat, putea fi tot aşa de bine, mai departe, în

continuare, o mizerabilă unealtă în mîna unei femei şi a amantului, uniţi pentru a apăra ticăloasele interese ale unui trust acaparator. Toate acestea stăteau scrise, demonstrate şi probate în broşura galbenă.

Ispaşa lui Demetru Demetrian, oricît de cruntă îi apăruse la început, încă nu se sfîrşea. Cei care puseseră la cale broşura cereau un preţ al tăcerii. Ar fi fost uşor. Legea pentru care se dădea bătălia nu era a sa, nu înfăţişa nimic din ideile sale : era însă o lege decisivă pentru soarta împrumutului, deci a guvernului. Alţii o pregătiseră, alţii o vor vota ; fără nici o şovăială el o condamnase, ar fi trecut de cealaltă parte ca s-o combată, cum o dezavuase în Consiliul de Miniştri, ridicîndu-şi atîtea adversităţi. Îl sileau însă datoriile către partid să tacă şi să se supună. Şi, paradoxal, printr-o monstruoasă ironie, dreptatea, adevărul rămîneau astfel să le apere oameni ca Iordan Hagi-Iordan, ca autorul broşurii, ca alţii, alcătuind fără îndoială o bandă sinistru organizată, în numele celui mai dezinteresat şi lăudabil patriotism.

Demetru Demetrian îşi descleştă fruntea şi privirea din paravanul mîinii.

Răsărea luna la marginea orizontului, spectrală şi spăimoasă, peste cîmpuri negre.

Şoferul se apropiase şi aştepta lîngă automobil, de strajă, în haină albă de doc.

Îl judeca fără îndoială şi acesta ; îşi rîdea de el ori îl compătimea fără îndoială şi acesta, ca pe orice soţ a cărui nevastă se afla acum cine ştie pe unde, în cine ştie ce tovărăşie.

Nici ispaşa lui Nekludov poate că n-ar fi fost altfel, alta, dacă s-ar fi însurat cu Maslova. Numai că s-ar fi petrecut într-o ţară unde asemenea peripeţii găseau şi altfel de răsunet. Aici, toate erau întîmpinate cu un rînjet, şi cu altul, şi cu altul...

– Ţară fără milă... rosti încet.

– Ordonaţi ! Aţi spus ceva ? întrebă şoferul, făcînd un pas.

– Nimic... Putem merge, Neculai.

Demetru Demetrian abia rostise cuvintele – şi îndată l-a săgetat gîndul amar că şi acele cuvinte pornite din inimă se întorceau tot asupra lui, tot împotriva lui. Ţară

fără milă ? Dar țara era fără milă ? Nu cei care o stăpîneau și o cîrmuiau ; nu cei care semănau neomenie și fără-de-milă în jurul lor ? Iar el nu se prenumăra tocmai printre acești stăpînitori și cîrmuitori ? Nu trădase tot ce-a fost bun cîndva în el și tot ce-ar fi putut să fie bun, folositor, și altora, și țării, și omeniei din țară, și poporului său, și memoriei părinților și bunicilor săi de la 1848 și de la Unire ; nu trădase el oare tot și toate, ca s-ajungă complicele acestei haite de lupi fără îndurare și milă ? Nu urla și el cu dînșii ? Nu era unul de-ai lor ? Putreziciunea din sîngele lor nu-i putrezise și lui de mult sîngele din vine ?

Luna îi lumina acest sînge năvălit în obraz ; un sînge într-adevăr sinistru în lumina sinistră, vînăt, învinețindu-i buzele gurii amare.

Automobilul parcurgea drumul îndărăt, spintecînd vîntul ceva mai răcorit.

Se încrucișă cu alte trăsuri și automobile, cu alte perechi încleștate, unele desfăcîndu-se, altele acoperindu-și fața cînd le izbea evantaiul de lumină al farurilor. La „Chateaubriand", Neculai opri.

– Aștepți și mănînci aci ! porunci Demetru Demetrian, silindu-se să-și destindă trăsăturile obrazului. Sper că nu întîrziem prea mult.

Intră îndreptîndu-și umerii.

Îl primi respectuos un chelner :

– Poftiți, p-aci, domnule ministru... Domnul ministru Gică Elefteriescu vă așteaptă. E și domnul senator Răducanu.

Îl conducea, deschizîndu-i drum printre mese, ferind scaunele, în lături, făcînd semne altor chelneri să curețe terenul.

Femeile de la mese priveau cu simpatie această excelență încă tînără ; om cu reputație de cultură şi de gust, îmbrăcat cu distincție, cărunt la tîmple atît cît este nevoie pentru a-i da un aer de cochetărie mai mult.

Unele își șopteau ; poate își împărtășeau ultimul cancan din viața doamnei Memy Demetrian, abia întoarsă din străinătate. Cu sau fără Bobby ? aceasta era întrebarea.

Demetru Demetrian strînse mîinile tuturor. Gică Elefterescu îi făcu loc alături.

Deputatul Vartino, lider al majorității și înveterat consumator de alcooluri de diferite grade și sub diferite forme de fermentare, își întrerupse o perorație pentru a-i da bună seara și cu acest prilej pentru a da și o țuică peste cap.

Discuția se legă tărăgănat, fără însuflețire.

Ochii căutau pe listă feluri care tocmai lipseau ; vinul nu era încă destul de rece ; fiecare urmărea, dincolo de cuvintele rostite, alte preocupări. Masă pretins amicală, cu prea multe interese în joc și la pîndă.

Ministrul Gică Elefterescu, trăind politicește din reputația de băiat bun, serviabil și fără morgă, își ascundea sub această mască o fioroasă ambiție și o lucidă cunoaștere a slăbiciunilor omenești. Era omul care știa să aștepte.

De cîteva ori își arătase unghiile ascuțite. Lăsase întotdeauna urme înveninate.

Acum, căuta pe figura colegului de bancă ministerială vrun semn de capitulare. Toate socotelile i le încurca numai Demetru Demetrian. Succesul sau eșecul împrumutului depindea de atitudinea lui ; de această atitudine soarta guvernului ; iar de soarta guvernului depindea năruirea ori încununarea ambițiilor sale clocite în douăzeci de ani de existență și sforărie politică.

Printre comenzile zvîrlite chelnerilor, deputatul Vartino aduse vorba despre incapacitatea opoziției de a începe lupta pe care o anunțase cu o mare risipă de muniții, împotriva proiectului de lege. Se credea în măsură a garanta că, în ultimul moment, unul din cei mai bătăioși adversari, Horia Țincoca, se va deroba de la dezbaterile Camerei, pretextînd vreo boală ori vreun accident. Se obținuse sau se va obține aceasta, prin mijlocirea fratelui său, Vasile Țincoca, om de afaceri și de încredere al unei societăți străine din cele mai vîrtos interesate să treacă legea fără întîrziere.

Alături de el, profesorul Răducanu, vicepreședinte al Senatului, bătrîn cănit, de o eleganță demodată, cu ghetre albe și vestă de pichet punctată cu trefle minuscule, privea cu ochiul înduioșat și umed la o femeie foarte blondă de la masa din față. Femeia se afla în tovărășia unui moșnegel chel și cu cioc. Nu luă seamă la ocheadele senatorului cănit. Arunca la rîndul ei priviri fierbinți noului conviv ; sorbea paharul cu ochii întredeschiși, filtrînd printre ge-

nele văpsite invitări senzuale, cu capul dat pe spate ca pe-o invizibilă pernă.

Demetru Demetrian nici nu-i observă existența.

Răspundea deputatului Vartino, afirmînd că dacă e vorba de o lege nouă a minelor, aceasta ar fi trebuit să fie încă și mai severă, încă și mai egoist națională decît aceea din 1924, a guvernului trecut. Și adăugă :

– Față de intențiile de acaparare, fie ale monopoliștilor de la „Standard Oil", fie ale celor de la „Royal Dutch", ar trebui o mînă de fier.

Își servi maioneza în farfurie și așeză cuțitul lat, de pește, alături, încheind :

– Iar dacă altele ar fi împrejurările, mîna aceasta aș crede că o am eu !... Sau dacă n-aș avea-o, mi-aș face-o !

Gică Elefterescu privi mîna albă, subțire și feminină a colegului, surîzîndu-și interior : „Mîna aceasta, am s-o răsucesc eu acuși să simtă bine !... Mînă de mucava și de femeie. Încă puțină răbdare și vom vedea !"

Încuviință, cu o onctuoasă nevinovăție :

– Dintr-un punct de vedere ai dreptate, Demetriene !... Din nefericire, situația nu admite asemenea mîini de fier. S-au dus timpurile lui Sandu Demetrian ori ale lui Mihai Demetrian, bătrînul !... Astăzi sînt alte mîini mai tari decît ale noastre. Legea veche a exagerat.

– Tu o spui ? îl dojeni Demetru Demetrian. Dar tocmai tu în opoziție te-ai ridicat și ai declarat în numele nostru, cerînd ca legea să fie încă mai strictă. Tocmai tu și Vartino ați învinuit guvernul de-atunci că nu apără destul de energic o avuție națională... Ați avut amîndoi două mari succese parlamentare, strălucite și binemeritate.

– Situația era alta !... observă Vartino.

– Oricît de alta ar fi fost, cum ați putea oare să dezavuați tot ce-ați susținut acum doi ani ? E o imposibilitate morală.

– Imposibilități morale sînt multe și de multe feluri. Totuși le acceptăm fiecare dintre noi ! intră în discuție vicepreședintele Senatului, părăsind o clipă femeia blondă. Sînt multe, Demetriene, nu mai ești un adolescent ca să vorbești despre ele.

Demetru Demetrian crezu că a deslușit o amenințare sau o aluzie, în acest avertisment.

Plecă ochii în farfurie, curățind oasele subțiri ale peștelui.

Gică Elefterescu interveni cu un surîs cinic, de „băiat bun“ și indulgent cu toată lumea, dar mai ales cu sine :

– De altfel, ce importanță au cele ce-am spus noi acum doi ani ? Au murit în monitorul dezbaterilor parlamentare. Lumea uită repede ! Adevărul de ieri a fost valabil numai ieri... Cînd situațiile se schimbă și survin alte realități, în chip fatal și adevărul de astăzi e altul ! Nici unul nu sîntem atît de integri, cum ne credem ori cum voim măcar să arătăm a fi... Integri, integri ! Ce este aia integru ?... Cine dintre noi se poate pretinde integru ? ca să fim sinceri !

Lui Demetru Demetrian i s-a părut că și în cuvintele lui Gică Elefterescu străbate o intenție ascunsă. Îi căută în privire, amenințarea corespunzătoare acestei stăruitoare repetiri a cuvîntului : integru, integru, integru...

Dar Gică Elefterescu își gusta cu nevinovăția cea mai desăvîrșită vinul din paharul brumat. Pe urmă, răsucind mînerul cuțitului, păru foarte atent și amuzat de jocul mut și amoros al senatorului Răducanu cu doamna blondă din față.

Întorcîndu-se brusc, ca și cum numai întîmplător și-ar fi adus aminte, îi puse palma pe umăr, cu o mișcare familiară și protectoare :

– Apropo ! Doream să-ți comunic ceva între patru ochi. Un fleac. Însă oricum, țin să fiu cu sufletul liniștit.

– De ce între patru ochi ? Sîntem între noi. N-avem nici o taină unii pentru alții ! își dădu curaj Demetru Demetrian.

Cu o încordare a voinței încercă să pară nepăsător, deși presimțea ultima lovitură piezișă.

Desfăcu oasele peștelui, turnă maioneză din sosieră, surîse și el la ocheadele lăcrimoase și comice ale senatorului cu vesta de pichet, cu monoclu înrămat în aur și ghetre albe. Dar înghițitura îi merse în silă și un val ușor de roșeață îi îmbujoră obrazul cu umbre verzui, bolnave, obrazul sculptat de chinurile lui lăuntrice.

Gică Elefterescu tăcu. Un timp zîmbi numai cuțitului, așezîndu-l cu muchea în sus și privindu-i tăișul. Cuțitul se răsturna mereu, refuzînd să-și mențină echilibrul.

Elefterescu îl împinse la o parte, aruncă șervetul peste el și spuse :

– De altfel, prietenii mei au și altceva de făcut... Nu vor da atenție la vorbele noastre, chiar așa netainice, cum vrei tu să fie...

Vicepreședintele Senatului își șterse monoclul și se așeză cu coatele pe masă să privească la femeia blondă ca la un spectacol de teatru. Vartino ceru lista de coniacuri și se scufundă într-un studiu amănunțit, deși cunoștea prea bine toate băuturile din lume cu toate prețurile respective.

Astfel toți, cu exagerată grabă, arătară că știu să fie discreți și absenți de la o discuție care nu-i interesa.

Gică Elefterescu scoase din nou cuțitul de sub șervet.

Din nou il privi în muche, îi încercă ascuțișul într-o scobitoare, întrebă cu o indiferență prefăcută :

– Tot nu s-a consolat Țincoca ? Tot îți mai poartă pică ?

– De ce ?

– Te urmărește cu o tenacitate de vînător... Sau aș putea spune mai exact : de detectiv !

– Îndeletnicire de naufragiat politic, nu de vînător, nici de detectiv ! Nu poate să mă intereseze cum mă urmărește și de ce mă urmărește... Știm cu toții că e pe jumătate irresponsabil, scos din sărite de propriile sale urlete...

Pînă acum doi ani, Horia Țincoca fusese înscris în partidul lor. La formarea guvernului, nemulțumit fiindcă nu obținuse portofoliul care a revenit lui Demetru Demetrian, a făcut o ruptură, plecînd cu alți nemulțumiți și formînd o sucursală de partid nou, gălăgioasă și de acerbă opoziție. Fenomen de sciziparitate foarte curent în istoria politică de după război.

Urmă o pauză.

Gică Elefterescu făcu semn chelnerului să toarne vin în pahare. Ridică paharul și se uită în zare la culoarea de chilimbar a vinului. Gustă și așeză paharul la loc.

Apoi, atacă pe alt front :

– Cunoști vreun individ care semnează cu inițialele A. T. ? Vreun șnapan al tiparului ?

– Nu cunosc asemenea oameni. Știi foarte bine că în relațiile mele sînt foarte circumspect.

– Hm ! Să zicem că aşa este... Dar se poate întîmpla să fie mai puţin circumspecţi cei din jurul tău, dragoste.

– Ce vrei să spui ?... întrebă palid Demetru Demetrian, împingînd farfuria.

Gică Elefterescu îl privi în faţă cu hotărîre :

– Dragă prietene, să vorbim serios ! Înţelegi că n-aş începe o discuţie cu totul, cu totul neplăcută, dacă n-aş crede-o utilă... necesară, chiar... foarte necesară...

– Poftim ! rosti Demetru Demetrian cu glasul alterat.

Gică Elefterescu se prefăcu a nu observa tonul colegului.

După ce mai gustă o dată din vin, îşi şterse buzele cu şervetul şi băgă mîna în buzunarul hainei. Scoase o broşură cu scoarţă verde, împăturită în două.

Vorbi, acoperind-o cu latul palmei, pe marginea mesei :

– Mi-ar pare rău, dragă prietene, dacă vreodată ai socoti convorbirea noastră din astă-seară drept altceva decît este. O solicitudine prietenească. Aceasta întîi !... Şi pe urmă, o solidaritate de partid, care rămîne în afară de orice discuţie... Cum vezi, eu am alte principii. Nu ca ale tale ! Mi-a căzut această infamie în mînă. Ai s-o citeşti acasă. E o infamie de la început şi pînă la sfîrşit. Dar împotriva unor asemenea infamii, nu se poate lupta nici cu legea, nici cu vreun alt fel de constrîngere. Cînd vei citi ai să înţelegi de ce. Eu cred – simplă părere deocamdată – că individul n-a lucrat din propriе iniţiativă. E un instrument !... Broşura va fi pusă în circulaţie sau va dispare fără ca un singur exemplar să fi intrat în mîna cuiva, după cum tu te vei supune ori nu unor anumite voinţi, care ştii bine că îmi dictează şi mie. Totul se va decide într-un fel sau în celălalt, în douăzeci şi patru de ore... Solidaritatea de partid mă face să încerc prin toate mijloacele a împiedica scandalul. Sentimentul de prietenie mă sileşte să te povăţuiesc a medita serios la toate consecinţele. Şi acelaşi sentiment mă împinge să chem unul din indivizi – îmi pare că sînt mai mulţi – şi să aranjez eu lucrurile cum socot că e mai bine. Mîine îmi dai un telefon. Ai timp să citeşti, să reflectezi şi să te decizi, ca să-mi laşi mînă liberă.

Gică Elefterescu îi întinse broşura discret, cum îşi aşează marfa vînzătorii de imagini obscene.

Demetru Demetrian o apucă numai cu două degete, deschise din ciudată și stupidă curiozitate la pasajul unde era vorba despre legătura dintre Memy și Bobby Alexianu.

Aici pasajul din broșura cu scoarțele galbene lipsea.

Era o altă versiune, pentru alte interese. Toate ușor de înțeles. Rupse broșura în două, în patru, în opt, mototolind foile și lepădîndu-le sub masă. Colegul îl privi cu nedumerire.

– Cunosc, prietene ! vorbi apăsat Demetru Demetrian. Cunosc o altă versiune, din altă broșură la fel, cu copertă galbenă ; cunosc și îți mulțumesc pentru generoasa ta solicitudine. Pînă mîine voi reflecta și voi decide...

Doamna blondă de la masă se ridicase să plece. Domnul cel scurt, chel și cu cioc îi oferea vulpea, de pe spata scaunului. Ridicîndu-se, femeia stărui cu privirea asupra ministrului încă tînăr, cu fire cărunte la tîmplă, atît de deosebit de toți tovarășii de la masă și atît de palid, atît de trist, atît de îndepărtat de dînșii, de tot și de toate.

Vicepreședintele Senatului se întoarse către Demetru Demetrian :

– M-ai făcut gelos în astă-seară. Ai o trecere la femei cum n-am văzut în viața mea ! Și tu stai de lemn !...

Demetru Demetrian se apără cu mîna. De gînduri, de vorbe, sau poate numai de fluturele nocturn căzut ametit din globul hipnotic de lumină.

Aprinse țigara și încercă să abată discuția spre alte chestiuni mai puțin crude.

Orchestra cînta uvertura din *Semiramis*.

Un chefliu trecu împleticindu-se cu două femei la braț. Din grădină se ridică rumoarea glasurilor, zăngănitul paharelor și al tacîmurilor, chemările clienților și răspunsul chelnerilor.

Pe șosea sfîrîiau în sus și în jos automobilele, spărgînd întunericul cu fîșii luminoase. Altă pereche, sosind din alt local de desfătare, luase locul la masa liberă. Îndată, femeia feri vaza zveltă cu garoafe din față, ca să poată privi direct spre excelența încă tînără și cu părul prea devreme cărunt.

Vicepreşedintele Senatului îşi potrivi mai bine sticla înrămată cu aur în arcada orbitei, înălţă cealaltă sprînceană cănită şi exclamă cu obidă :

– Dar e un scandal cu tine, Demetriene ! Nu mai poate trăi nimeni de răul tău ! Eşti irezistibil... Şi în acelaşi timp sloi de gheaţă, nu lemn, cum spuneam adineaori. Lemn e prea puţin zis... În locul tău...

– Te rog, poftește în locul meu !... îl invită Demetru Demetrian cu un zîmbet amar.

– Aceasta să i-o spui lui Ţincoca, la vreme. Pe dînsul invită-l, monşericule !...

C a p i t o l u l VIII

A ucide mandarinii din China nu e o îndeletnicire atît de uşoară.

Pe jumătate adormit încă, Horia Ţincoca bîjbîise cu mîna soneria de la capătul patului.

Se aflau acolo patru butoane aliniate unul lîngă altul, pe o placă de aramă. Apăsase la întîmplare. A deschis ochii deplin numai cînd a deschis şi madama uşa. A cerut cafeaua turcească şi ziarele de dimineaţă, cu un mîrîit de buldog.

Ziua începea sub vitrege auspicii.

Avea o siguranţă superstiţioasă. El nu consulta augurii, nici cititorii în palmă sau zodii.

Descoperise un procedeu mult mai simplu şi fără de greş, pentru a cunoaşte ce fel de surpize îi pregăteşte viitorul apropiat, în rate de cîte 24 ore. În fiecare dimineaţă apăsa un buton al fatalităţii şi paria cu el însuşi. Soneriile, în număr de patru, puteau să cheme după culoarea becului de afară : chelnerul, madama, omul de serviciu sau comisionarul. Cînd nimerea butonul pe care şi-l propusese prin semiinconştienţa somnului, pipăindu-l cu degetul peste cap, toate îi mergeau bine. Acum o scrîntise rău de tot. În loc de chelner apăruse madama. Zeii se pronunţaseră defavorabil.

Citeodată ar vrea să apese aşa pe-un buton al unei altfel de fatalităţi, cum a citit în juneţe într-un roman al lui Balzac.

Există un mandarin în China. Nu l-ai văzut niciodată, nici nu-i cunoști numele, nici nu știi cîți ani are, nici dacă are familie. E pentru tine numai o unitate abstractă și statistică. Unul din cei o jumătate de miliard de locuitori care alcătuiesc viermătul omenesc al Chinei. Ai apăsat — l-ai suprimat ! În locul său, moștenești averea, fericirea, prestigiul social al unui mandarin din China, puterea și tot ce decurge dintr-un asemenea rol privilegiat.

Nu-și amintește dacă eroul din romanul lui Balzac a apăsat cumva ori numai ar fi intenționat să apese pe acest fantastic aparat de execuție de la distanță.

El l-ar folosi însă fără nici o șovăială. Nu ca să moștenească prestigiul, averea și puterea unui mandarin. Îi erau toate indiferente uneori. S-ar fi mulțumit numai să poată suprima așa cîțiva adversari. Bunăoară : directorii ziarului *Globul*. Bunăoară : președintele Consiliului de Miniștri, care acum doi ani, cînd s-a format lista cabinetului, l-a lăsat să aștepte aci, în camera hotelului, cu fracul întins pe speteaza scaunului, cu jobenul proaspăt periat, cu butonii prinși la cămașă, gata să se împopoțonească cu ele, să-și atîrne decorațiile și să meargă la Palat pentru a depune jurămîntul. Îl aștepta și automobilul lui Vasile afară.

În locul său, a mers să depună jurămîntul un mandarin ca Demetru Demetrian, căruia i-au sosit toate de-a gata în viață, pe tavă : nume, prestigiu, avere și figurație de manechin umplut cu tărîțe de lemn în orice cabinet, de cinci ani încoace, de cîte ori a venit partidul la putere. Acestea se iartă ? Mai merită vreo șovăială, cînd ar fi vorba să apeși butonul unui aparat fantastic de execuție ?

Horia Țincoca, lungit în pat, cu mîinile sub ceafă și cu ochii închiși, în adăstarea gazetelor și turcești duble cu dublă porție de rom, clocea aceste gînduri asasine.

Soarele bătea de mult la fereastră. Prin draperii, lumina străbătea roșie-viorie ; iar jos, în stradă, orașul vuia de trei ceasuri, de cînd au început oltenii să strige trufandalele sezonului : „Hai la căpș, căpș-căpșunele !“

Deși dormise dintr-o bucată ca întotdeauna neîntors, fără umbra nici unei amintiri din tot ce-l frămîntase ziua precedentă, Horia Țincoca se simțea obosit. Ceva greoi

îi apăsa mădularele, ceva coclit îi încleiase gura, ceva toropit îi plumbuise cugetarea.

De un an, mereu se trezea mai obosit decît se culcase. Mereu se smulgea tot mai anevoie somnului și trîndăviei din patul moale, fiindcă dincolo jos, îl aștepta hărțuiala unei lupte fără hodină.

Om de necurmată agitație și de spasmodice izbucniri, Horia Țincoca adusese în politica romînească, a doua zi după război, un element necunoscut, răsărit în fauna măsluitului vot universal.

El reprezenta elanul urletului, crispația pumnului, îndrăzneala sudălmii împroșcată spre banca ministerială cu toți clăbucii scuipatului, spontaneitatea cuvîntului irupt înainte de a fi cugetat și poate tocmai de aceea, adeseori, memorabil și just. Camera Deputaților era terorizată de invectivele rostogolite vijelios, ca bolovanii din vîrf de munte, cînd Horia Țincoca sărea de pe bancă roșu ca un rac fiert, cînd se repezea spre tribună, cînd răcnea spre banca ministerială, cînd se întorcea cu gesturi scurte și vîrîte în ochii adversarului, cu manșetele scăpate afară și cu ochii bulbucați, gata să-i plesnească din orbite, gemînd, spumegînd, amenințînd, trîntind capacele băncilor, călcîndu-și colegii pe bătături și împrăștiind o adevărată panică fizică.

Atacurile sale îngrijorau în permanență banca ministerială. Avea pasiunea radicalelor de mahala presărate în discursuri alături cu netedele înjurături țărănești ; iar sub acest pitoresc conglomerat, ascundea uneori și multă amabilitate de politician.

Horia Țincoca își cunoștea oamenii — știa că atît partizanii cît și adversarii trebuie stăpîniți prin violență, ca animalele circului sub șfichiul cravașei și sub dinții furcii de fier.

Cînd ziarele anunțau vreo interpelare ori vreun discurs al lui Horia Țincoca, tribunele Camerei se populau cu auditoriul cel mai compact și divers, reprezentînd toate categoriile societății romînești. Țărani dornici să vadă cum se încaieră boierii — căci pentru dînșii orice surtucar rămînea un boier ; mahalagii amatori de discursuri care nu se deosebesc prea mult de controversele lor de la cîrciumă ; studenți purtînd în tainițele sufletului, alături

de cel mai sincer idealism, visul unui viitor scaun de deputat ; provinciali în treacăt prin capitală şi bucureşteni deprinşi să meargă la Cameră ca la Moşi, la Băneasa ori la hipodrom ; public de toate vîrstele, de toate apucăturile şi credinţele, toţi se îmbulzeau atunci buluc sus, în rafturile tribunelor, asudaţi şi nerăbdători să asiste la un nou scandal spectacular, pitoresc şi memorabil, să aibă ce povesti o lună. Horia Ţincoca îşi adula cu o mare plăcere spectatorii, le arunca de jos priviri de mulţumită fiindcă s-au prezentat în număr şi nu întîrzia să-i satisfacă întotdeauna peste aşteptările lor. Pentru dînşii se zbate, urlă, înjură, spumegă şi încleştează pumnii. Autor, regizor şi actor al unei permanente şi supersonore revolte împotriva oricui şi a neantului, el îşi răscumpăra onest fidelitatea clientelei. Nu-şi înşela publicul la cîntar. Mai zvîrlea şi un supliment gratuit pe deasupra.

Acum se simţea istovit.

De la un timp încoace, o neaşteptată încredere în el, în puterile lui, în oameni, în prieteni, în partizani, în ideile şi în propriile sale sentimente şi urlete, îl încătuşa într-o iremediabilă osteneală, ca perioada de incubaţie a unei boli ameninţătoare.

De doi ani de cînd se rupsese de partidul chemat la guvern, pentru a înfiinţa altul nou, mai radical, se împărţise între Cameră şi ţară. Luase harta de-a lungul şi de-a curmezişul, ca un adevărat voiajor comercial al sacrului idealism, sub cele mai diverse aspecte şi în cele mai contradictorii ipostaze.

Într-o zi, vorbea la Arad despre legitima aspiraţie a tuturor naţiilor de a se bucura de drepturi egale pe acelaşi pămînt, a treia zi, în alt capăt de ţară, flutura un steag naţionalist în faţa unei mulţimi de plugari, care, legaţi de glie, urăsc din instinct tot ce-i vremelenic : nisipurile ca şi lăcustele.

Zvîrlindu-şi violenţele cu accente profetice ca nişte grunji de pămînt, vestind o nouă orînduire a lumii, mai bună şi mai dreaptă, într-un fel de harababură mereu schimbătoare, mereu amestecînd lirismul cu sudalma, Horia Ţincoca rămînea o veşnic nerezolvată problemă morală. Actor cu rară putere de autosugestie sau glas adevărat al poporului ? Mistificator şi arivist, ori o

mesianică apariţie cumulînd efluviile morale şi năzuinţele mulţimii ? Înşelînd sau înşelat ? Îmbătînd sau îmbătat de cuvinte ? Sinteză a unei trecătoare dezorientări politice ori un semn al timpului ?

Nimeni n-ar fi putut lămuri.

Nici Horia Ţincoca n-ar fi ştiut s-o spună, fiindcă nici el n-avea răgazul şi curajul să privească limpede în el.

După ce trecea în iureş printr-o mulţime năucită de atîtea strigăte, gesturi, ameninţări şi explozii, ajungea în camera de hotel cu o senzaţie de gol şi cădea într-o somnolenţă care-i aromea conştiinţa.

Pe urmă, se smulgea şi cobora la datoria sa ; îl absorbea vîltoarea altei zile. Aceeaşi spasmodică zvîrcolire, iarăşi, şi iarăşi, şi iarăşi.

De şase ani trăia într-o cameră de hotel, n-avea un ban agonisit, datorii puzderie ; n-avea o carte pe masă, nu-şi hrănea ideologia haotică din nici o doctrină sistematizată de vreun cugetător politic, social ori economic ; scotea totul din el cum din el îşi scoate păianjenul firul. Singura lectură de cinci ani era ziarul. Ziarele.

Cînd chelnerul aduse vraful de gazete şi cafeaua dublă cu dublă porţie de rom, Horia Ţincoca sări eroic din pat.

Făcu o serie de mişcări după prescripţiile doctorului Müller, întorcîndu-se la viaţa activă prin încordarea ritmică a gimnasticii suedeze. Îşi aprinsese pipa – năravrămas din anii studenţiei în Germania – şi începu să-şi soarbă cafeaua, aşezat pe marginea patului, parcurgînd ziar cu ziar. Începu cu *Zorile*. Gazeta sa, unde figura ca director.

Era o lectură de întremare, tot aşa de necesară ca exerciţiile de gimnastică suedeză.

Savurînd violenţele de stil ale redactorilor, simţea o biciuială înteţindu-i curajul şi îndîrjirea. O imagine brutal colorată, un adjectiv izbind ca un bolovan sau o mitocănie cu haz îi strecurau brusc voluptatea reconfortantă a unui aperitiv puternic, cu efect fulgerător.

După ce îşi galvaniză astfel nervii, străbătu cu îngrijorare pagina politică a *Globului*. Era ziarul cel mai răspîndit şi de doi ani ducea o campanie împotriva lui Horia Ţincoca. Nu strălucea în paginile acestea nici o imagine scăpărătoare, nici o idee viguros apărată, nu

sărea în ochi nici un adjectiv surprinzător şi plastic. Cenuşiu şi monoton, înfăţişa însă o forţă rămasă de pe vremuri ; acele fărîme de prestigiu ale unor legi chiar după ce au căzut în desuetudine.

Horia Ţincoca ura *Globul.* Îl ura şi se temea de el. Ştia că hîrtia aceasta tipărită cu o cerneală ştearsă, cu o elocinţă mediocră dar cotidiană, sapă pe nesimţite convingeri tari şi le înlocuieşte treptat. Bună-credinţa mulţimilor era prada sigură a ziarului *Globul* – iar această bună-credinţă se afla exploatată cu un sistem şi cu o tenacitate, care depăşeau puterea de răbdare a explozivului Horia Ţincoca.

Citi articolul cu care îl onora în acea zi. Fiecare rînd îi apărea sub ochi ca movilele de prundiş, aliniate pe marginea şoselelor. Cititorul n-avea decît să se oprească, să se aplece şi să ridice o piatră, ca s-o azvîrle în capul „agitatorului demagog". Una nu ucide. Dar o mie ucid.

În ultima vreme, simţise oarecare murmure şi semne de îndoială în mulţimile chemate la adunări, pentru a se lăsa cucerite de verbul focos şi de făgăduiala altei lumi cu adevărat mereu alta în fiecare zi, după loc şi împrejurări. Acesta era rodul campaniei de pînă acum.

Şi astăzi, *Globul* adăuga un fapt nou. Prin mijlocirea fratelui său, Vasile, Horia Ţincoca intrase în slujba capitalului străin.

Cu dovezi în afară de orice discuţie, se divulga participarea lui Vasile Ţincoca la întemeierea societăţii „Ţiţeiul Naţional". Iar acest „Ţiţei Naţional" nu însemna decît o înjghebare pusă la cale de unul dintre trusturile petrolifere străine, pentru a acapara terenurile ţăranilor naivi şi a le concesiona apoi exploatărilor anglo-olandeze.

Horia Ţincoca boţi gazeta ghemotoc şi o zvîrli proiectil în perete. Proiectilul printr-o minune de elasticitate îi reveni în cap.

Luptă cu el cum ar fi luptat cu o fiinţă vie, călcîndu-l în picioare şi ocărînd, înjurînd, blestemînd, fulminînd. Se repezi la telefon. Ceru numărul lui Vasile. I se păru un veac pînă să primească răspunsul. Bătea cu degetele în masă şi înjura ungureşte domnişoara de la centrala telefonică a hotelului, romîneşte pe Vasile, nemţeşte pe

englezii de la „Țițeiul Național", englezește pe nemții de la „Steaua Romînă".

În sfîrșit, domnișoara se execută :

– Alo ! Vasile ?

– ....

– Da. Eu ! Eu. Horia, frate-tău, mai bine nu ți-aș mai fi fost frate ! Am nevoie să te văd neapărat...

– ....

– Ce face ? Nu ești singur ?

– ....

– Cum-cum ? Nu poți veni ? Măgarule ! Nu poți veni cînd te chem eu ? Lasă muierea și vino imdiat ! Înțelegi ? Imediat !... Nu admit nici o întîrziere...

– ...

– Ce ? Te reține o femeie ?... Pune-o la telefon să-i arăt eu ; să-i treacă pofta de reținut... Cum ? Peste o oră ? Te tocmești cu mine, idiotule ? Imediat !... Așa da... Bine !... Te-aștept. Nici un minut !...

Cît timp urlase la telefon, auzise prin pîlnia neagră chicotele subțiri ale femeii, în vreme ce răspunsurile lenevoase ale lui Vasile îl făceau să spumege.

Agață receptorul și acum înjurăturile celelalte în feluritele sale idiome de poliglot le cunoscuseră numai pereții, dacă într-adevăr zidurile au urechi precum se spune.

Așteptînd, Horia Țincoca se îmbrăcă fără să stea o clipă locului. Își încheia pantalonii din mers ; privea pe fereastră mișuneala de dimineață a trecătorilor pe Calea Victoriei, se întorcea să-și încalțe un pantof și înnoda șireturile ridicînd piciorul pe marginea geamului. Bombănea înjurîndu-și șireturile și fratele, cînd într-o limbă, cînd în alta.

Invidia fericiții muritori fără rude, fără frați ; oamenii care răspund numai ei singuri, numai pentru faptele lor.

Acest Vasile îi părea un parazit oribil al sărmanului său idealism.

El ducea o existență de nomad, cu nimic deosebită de a studentului nomad prin diferite țări și centre universitare de acum douăzeci și cinci de ani. Primejdiile îl pîndeau din toate părțile, ca tot atîtea guri negre de abis, gata să-l înghită. Îl urmăreau dușmanii ; i se întindeau curse ; își sugrumase toate voluptățile vieții trecute acum

la jumătate ; înlăturase orice ispită primejdioasă ; iar prietenii îl trădaseră şi el se zbătea între creditori de o parte şi între vrăjmaşii politici de alta.

Iar alături de dînsul, ca o ciupercă trăind în umbra stejarilor bîntuiţi de furtună, acest frate gusta din plin viaţa, schimba femeile, automobilele şi locurile de petrecere, plimbările în străinătate şi plajele băilor de mare, de cîte ori îi izbutea o nouă afacere.

Singurul capital al lui Vasile Ţincoca era calitatea de frate al celui mai neînfricat şi mai popular orator din opoziţie.

Prezenţa lui în orice afacere punea întreprinderea la adăpost de campaniile prin parlament ori prin presa prietenă vehementului rebel. El reprezenta garanţia tăcerii şi ca atare ciupea cîte ceva din toate afacerile suspecte.

Bine-făcut, fără nimic deosebit în figură şi în inteligenţă, cap de viezure atent la tot ce se petrece în jurul său şi ciulindu-şi urechile la toate zvonurile, Vasile Ţincoca reprezintă cel mai izbitor contrast cu fratele de aceeaşi mamă şi sînge. Îşi apăra şiretenia privirii sub o pereche de ochelari cu rama de baga, se strecura unsuros oriunde presimţea perspectivele unui „ciubuc", se oferea să potolească urile şi mîniile lui Horia, îi înghiţea cu seninătatea cea mai desăvîrşită izbucnirile, primea resemnat calificativele cele mai puţin măgulitoare – purtîndu-i în acelaşi timp o fidelitate nezdruncinată.

Credea în steaua lui Horia.

Iar pînă la praznicul cel mare al puterii, Vasile Ţincoca se mulţumea să ciugulească astfel, pe ici-colo, fărîmiturile căzute de la masa unde norocoşii înfulecau hălci ceva mai copioase.

Cînd intră în cameră şi văzu ziarele motolite, scrumul din pipă scuturat pe marginea mescioarei de toaletă şi chipul convulsionat al lui frate-său, Vasile înţelese ce-l aşteaptă şi surîse cu bonomie, gata să-şi primească precît mai calm cu putinţă doza de învinuiri, de blesteme şi ameninţări. Acesta era tributul său cotidian.

– Bună dimineaţa, Horia !... rosti cu o blîndeţe mieroasă.

Horia veni spre dînsul, cu pipa întinsă ca o ţeavă de revolver.

Se înroşise. Vinele gîtului se umflaseră vinete şi groase ca tot atîtea frînghii care-i ţineau capul pe umeri, primejduit altfel să se desprindă şi să sară în ţăndări sub explozia violenţei.

– Ascultă, Vasile ! urlă. Ajunge ! Opreşte ! Nu-ţi fă de cap !... Ţi-ai dat mîna cu duşmanii mei ?.... Vrei să mă pierzi şi să mă compromiţi definitiv cu porcăriile tale ? Frate îmi eşti tu ?... Cine te-a tocmit să mă ne-noroceşti ?

În dezlănţuirea mîniei, Horia slobozea întrebările una după alta, ca vagoanele deraiate care se încalecă trosnind din încheieturi.

– Eu ? se miră calm Vasile.

– Dar cine ? gemu Horia. Din fericire, n-am decît un frate. Ajunge unul. Ajunge, Vasile. Unul ca tine ajunge ca să mă distrugă !

– Eu, să te distrug ?

– Da ! Tu ! Tu !... Poţi să faci afaceri, escrocherii, crime, fă ce vrei, dacă am un frate escroc, bandit şi criminal ; fă-le toate pe socoteala ta ! Cîte vrei, cum vrei ; te priveşte ! Dar nu-mi angaja numele meu, Vasile ! Nu mă da pe mîna bandiţilor !...

– Dragă Horia...

– Nici un dragă Horia ! Fără dragă... Te ştiu ce speţă odioasă de şnapan eşti. Există vreun minister, există vreo autoritate, există vreo ticăloşie unde să nu-ţi bagi nasul, ca să smulgi o aprobare fiindcă numele tău e şi-al meu ? Răspunde !

– Nu-i adevărat, Horia ! Nu-i chiar aşa. Exagerezi...

– Nu-i chiar aşa ? răcni Horia Ţincoca. Exagerez ?... Nu-i adevărat că nu trece zi să nu te afli în anticamera unui imbecil cu portofoliu de ministru ? Nu-i adevărat că lucrezi chiar cu adversarii mei ? Nu-i adevărat că „Ţiţeiul Naţional“ e cea mai vastă pungăşie a timpului şi cea mai criminală capcană pentru ţărani ? Nu ?

– „Ţiţeiul Naţional“ e o pungăşie ? zîmbi cu milă şi cu siguranţă Vasile. E o capcană pentru ţărani ? Te-ai întrecut cu gluma, dragă Horia, sau şi-a bătut cineva joc de tine...

– Mai sînt şi prost acum ? Cum îndrăzneşti ?...

– Te rog îngăduie-mi să-ţi explic, Horia...

– Ce să explici ? Ce poate explica un tîmpit ca tine ?

– Rostul societăţii, dragă Horia...

– Rostul societăţii ? Ha-ha ! Rostul societăţii ! hohoti teatral Horia. Priviţi cine-mi explică mie rostul societăţii !... Puiule, nu m-am ramolit încă, nu-s idiot să-ţi înghit toate balivernele !...

– Horia, te rog, ascultă-mă şi pe urmă vei răcni cît te-or ţine bojocii... Aci nu eşti la Cameră ! Ascultă şi ce-ţi spune altul...

– Poftim ! răspunse Horia cu un calm teribil, încrucişîndu-şi braţele ca Chateaubriand pe ţărmul oceanului zvîrcolit de uragan. Poftim ! Debitează-ţi palavrele...

– Să vezi...

Şi Vasile Ţincoca începu cu sistemă, o minuţioasă expunere, potrivindu-şi ochelarii, scoţînd stiloul din buzunar şi însemnînd punctele pe dosul unui plic.

Se aşezase pe scaun.

Horia rămăsese în picioare, privindu-l cu scîrbă, în creştet.

– Să vezi, dragă Horia, şi pe urmă să zbieri... Ţăranii proprietari de terenuri petrolifere, de obicei nu cunosc valoarea lor reală. Nu-i înveţi nici tu aceasta, nici alţii ca tine... Nici nu vă interesaţi de aşa ceva. Mergeţi să le cereţi voturile. Li scoateţi din minţi !... Pe urma voastră vin apoi samsarii buni de gură şi le smulg concesionările pe nimic. Aş putea să-ţi citez sute de cazuri şi tu le poţi verifica oricînd. Ţi-ar putea servi şi ca obiect de interpelare în Cameră. (Horia se plimba cu mîinile încrucişate pe piept, înghiţindu-şi întreruperile gata să explodeze din buzele încleştate.) Şi tocmai pentru a înlătura această stare de lucruri s-a constituit societatea „Ţiţciul Naţional“. Ea va lua ca asociaţi pe ţăranii proprietari, considerînd aportul lor de circa 30 la sută din capitalul exploatării. Societatea riscă totul în caz de instalare a unei sonde – şi trebuie să ştii că o sondă poate să coste astăzi pînă la şase milioane de lei... Dacă dă de ţiţei, bine, au cîştigat şi ţăranii ! Dacă nu, banii societăţii s-au dus pe apa sîmbetii. Ei ce-au riscat ? Tot riscul e al societăţii. Ea pierde banii...

– Ce bani ? De unde bani ? Aci e tot banditismul !

– Banii nu importă de unde vin ! Destul că există şi

că sînt în măsură să poată pune în valoare terenuri nelimitate.

– Nu importă de unde vin, mugi Horia. Nu importă dacă sînt banii lui Iuda, banii vînzării ?... Te-ai făcut unealta străinilor, ticălosule, banditule, piratule, escrocule, șnapanule, mizerabile !

– Nu-i adevărat, Horia. E o societate ca oricare alta. Că sînt și bani străini, recunosc. Dar de capital străin avem nevoie, fiindcă atunci cînd începe capitalul în mîna unui romîn, fuge repede cu el la Paris să-l cheltuiască. Am izubtit așa să asigurăm, fără să prindă nimeni de veste, o suprafață respectabilă aproape de Piscul Voievodesei. În loc să-i jefuiască pe micii proprietari un Iordan Hagi-Iordan, societatea îi va face părtași la beneficii. Aceasta e crima în care sînt implicat... Orice-ai auzi altceva nu-i adevărat !...

– Nu-i adevărat ! răcni Horia pășind prin cameră și izbind cu talpa în ușă, în picioarele patului, în radiatorul caloriferului, care scoase un slab geamăt metalic. Nu-i adevărat, hai ? Bine, mă imbecilule, îndrăznești să-mi spui mie că nu-i adevărat ? Cc, sînt chior, tîmpit, ramolit, orb, surd, mut, surdo-mut ? Cine nu știe că sînteți proxeneții societăților străine petrolifere ? Cine nu știe că faceți pe misiții acestor asociații de bandiți în stil mare, așteptînd să vă dea mînă liberă legea tîmpitului de Demetrian ?... Numai că vă înșelați, puilor ! Legea lui Demetrian n-are să treacă !... Nici nu va îndrăzni s-o aducă în discuția Camerei, fiindcă am aci ac de cojocul lui...

Vorbind, trase sertarul măsuței de noapte și scoase o broșură cu scoarțele galbene.

O bătu cu palma de cîteva ori :

– Cu aceasta am să-i astup gura ! Am să-i pun o sondă să curgă sînge, nu țiței...

Vasile Țincoca își potrivi ochelarii și se sculă de pe scaun.

Merse pînă la măsuța de noapte, privi coperta broșurii și se întoarse cu un surîs mirat, reluîndu-și locul.

– Va să zică așa crezi tu că ai să lucrezi, Horia, frate ?... Uite, am aci perechea broșurii tale !...

Din buzunar scoase o broșură identică, dar cu scoar-

țele verzi. O bătu și el cu palma, presîndu-i urmele îndoiturilor.

– Exact același lucru are să i se întîmple lui Demetrian și în cazul cînd ar încerca să temporizeze aducerea legii în discuția Cameri sau dacă vrea să opună rezistență guvernului, cum se pare că i s-a năzărit în ultimele zile... Exact, Horia !... Deși acum n-o mai cred. L-am văzut aseară la „Chateaubriand“ cu Gică Elefterescu, Răducanu și cu Vartino. După mutra lui de aseară, îmi pare că s-au grăbit alții, adică dînșii, să-i ia piuitul... Are să tacă, are să-și însușească legea, are s-o apere cum te văd și cum mă vezi, Horia !...

Horia Țincoca făcu un salt brusc de opinie, întocmai după tactica sa din Cameră.

– Ha-ha ! Așadar la aceasta au ajuns dumnealor ? Nu mai există nimic sfînt ; familie, nevastă, pudoare, dis-creție ?... La această murdărie sînt în stare să recurgă ?... Frumoase moravuri ne aduc o dată cu capitalul dumnealor străin !... Nu mai sînt alte mijloace de luptă ?... Recunosc că Demetrian e un fătălău, fără cele cc i-ar trebui ca să-și țină nevasta lîngă el. Recunosc că e un fătălău și în politică. Un motoflete dus de nas și-un caraghios. O paiață în mîinile altora... Le recunosc ! Dar să folosiți această porcărie ?... Uite cu cine te-ai înhăitat !...

Spunînd, Horia Țincoca smuci broșura de sub palma lui frate-său și i-o zvîrli scîrbit în obraz.

– Să-ți fie rușine ! Să vă fie rușine ! Șarlatani ordinari !

Vasile se plecă să culeagă de pe jos broșura cu scoarțele galbene, o împături și o puse tacticos în buzunar, alături de cealaltă cu scoarțele verzi.

Zîmbi fără răutate :

– Bine, Horia !... Mie să-mi fie rușine. Dar cu cinci minute înainte nu mi-ai scos tu broșura aceasta ca să-mi arăți cu ce fel de armă ai să-l paralizezi pe Demetrian ? Exact aceeași broșură și exact același conținut, în afară de o mică variantă la o anumită pagină. Ție nu-ți era rușine ?... Ești puțin-puțin cam inconsecvent, ca de altfel în tot ce faci tu, Horia, mai ales de la o vreme încoace !...

O clipă, Horia Ţincoca rămase dezorientat de propria sa piruetă.

Dar numai o clipă.

Izbucni :

– Ce fac eu mă priveşte pe mine ! N-ai să-mi dai tu lecţii ! Ştiu eu ce fac... Nici n-am nevoie de aşa ceva. Am vrut să-ţi arăt numai ce-ar putea să i se întîmple lui Demetrian, dacă ar da peste un altfel de om. Eu însă n-am nevoie de aşa ceva !... Îi fac ferfeniţă legea şi fără porcăriile acestea !... Legea lui, şi o dată cu legea ferfeniţă, vă fac ferfeniţă şi pe voi, pe toţi şnapanii puşi în slujba capitalului vagabond... Crezi că mai pot îngădui ? Că mai pot tăcea ?... Aici te înşeli, băiete ! Întîi la capul „Ţiţeiului Naţional“ am să lovesc, aşa cum ştiu eu, la mir !

– N-ai s-o faci aceasta, Horia ! îl întrerupse scurt şi cu siguranţă Vasile.

– Ce-eee ?

– Repet ! N-ai s-o faci...

– Eu n-am s-o fac ? N-am s-o fac de dragul mutrei tale ? Eu, Horia Ţincoca, am să devin complice prin tăcere cu proxenenţii capitalului străin ? Eu, Horia Ţincoca ? Glumeşti, Vasile ! Te-ai tîmpit, puiule !

– Nu glumesc de loc ! Te asigur că n-ai s-o faci !

– Şi de ce, puiule ? întrebă Horia, crăcănîndu-se şi privindu-l cu ochii micşoraţi. Fiindcă mă împiedici tu ?

– Da !

– Tu, parazitul existenţei mele ? Haha ! Asta-i nostim ! Tu, care foieşti ca un vierme în umbra mea ? Dă-mi voie să rîd...

Horia Ţincoca hohoti într-adevăr, dîndu-şi drumul pe marginea patului şi ţinîndu-se cu mîinile de burtă.

– Uite cine o să mă oprească ? Ha-ha ! Viermele ! Ciuperca ! Ha-ha ! Parazitul, otreapa, şnapanul !...

Atunci se întîmplă un fenomen neaşteptat. Avu loc o revoltă a sclavului.

Vasile Ţincoca se ridică de pe scaun şi izbucni el, cel tăcut, cel calm şi mieros ; izbucni el cu vorbele lui fratesău, într-o dezlănţuire tumultuoasă de indignare :

– Eu parazitul tău, Horia... Da ?... Într-adevăr ! Eu sînt pirat, şnapan, otreapă. Eu n-am idealismul tău, eu nu spu-

meg de iubire pentru cei umili, eu nu sînt revoltatul de-a cărui gură se ascund toți în gaură de șarpe, eu nu-s arhanghelul unei dreptăți viitoare... eu nu sînt dezinteresatul, apărătorul, spada, protectorul celor mulți și umili. Desigur ! Eu sînt numai banditul, șnapanul, piratul ! Așa este ? Și îndrăznești să mi-o spui tu ? Fiindcă te rabd de ani de zile, crezi că ai dreptul să mi-o spui tu ?... Bun, frate Horia ! Să ne facem atunci puțin socotelile... Ești cinstit ? Ești curat ? Dar de ce mănînci bani murdari, tu curatule, tu feciorelnicule, tu dezinteresatule ?... De ce te hrănești din banii pirateriilor mele ? Dacă știai de unde scot banii, de ce mi i-ai cerut de atîtea și de-atîtea ori ? De ce nu te-a lovit scîrba mai demult ? De ce nu te-ai revoltat ? „Mlaștina existenței mele ?...“ Dar tu, nufăr imaculat, de unde-ți sugi hrana ?... Vasile-i bandit ; dar banii banditului sînt buni pentru a plăti hîrtia, cînd nu mai ai hîrtie la *Zorile* tale de toate culorile cameleonului, la fiecare 24 ore ; banii lui sînt buni ca să achite datoriile imaculatului frate Horia... Erau buni, hai ? Și cînd străbați țara ca să năucești oamenii cu toate lătrăturile tale, cu al cui automobil o faci ? De ce nu te-ai întrebat cu ce bani plătește banditul cauciucurile, benzina, șoferul ? Cît costă fiecare săptămînă de idealism ? Nu face două parale mutra mea ? Dar onestitatea ta e de aur, rogu-te ? Tinichea revoluționară !... Eu sînt pirat ? Da ! Eu sînt mișel ? Bine ! Eu jefuiesc ? Perfect ! Dar să știi una și bună... Banditul de Vasile nu mai dă bani. Să-ți dea „revoluția naționalistă“, ori naiba mai știe care, după eticheta cameleonică de mîine !

Vasile Țincoca tăcu.

Gîfîia. Broboanele de sudoare îi șiroiau pe obraz. Răcnise și el bîlbîindu-se, cu gesturi precipitate, cum nu-i stătea în fire să răcnească, să se revolte și să amenințe. Își răconise o veche răfuială care-i stătea pe suflet. Acum ostenise. Se lăsă pe un scaun, ștergîndu-și broboanele de sudoare. Mînia căzuse odată, ca un foc de paie stins.

Horia Țincoca rămăsese pietrificat de această dezlănțuire atît de neașteptată.

Îl ascultase cu dezarmarea impulsivilor cînd se ciocnesc cu o violență mai bolovănoasă decît a lor.

Nu-i venea să creadă urechilor şi totuşi Vasile nu rostise nici un neadevăr. Îşi aminti că nota la hotel e neplătită de două luni ; că ieri un chelner i-a răspuns nepoliticos, cînd s-a răstit la dînsul fiindcă serveşte prea încet ; îşi aminti că astăzi este ultima amînare pe care i-a mai acordat-o tipografia *Zorilor* şi că redactorii n-au primit leafa de o lună jumătate... Toate acestea de obicei rămîn în grija lui Vasile, cînd se aglomerează şi cînd Vasile mai răzbeşte cu una din banditeştile sale afaceri.

Într-o străfulgerare a cugetului, judecă realitatea altfel de cum o vedea în torpoarea conştiinţei de cîţiva ani încoace.

Cu o dragoste şi cu o admiraţie neclintită, acest frate bandit îi punea totul la îndemînă, îl întreţinea aproape, îi hrănea revolta sa permanentă – şi sinceră fără îndoială – dar alimentată cu banii lui Vasile. Îşi dădu seama că a fost nedrept şi aspru, nu numai acuma, ci de ani şi de ani.

Spuse cu o mai blîndă şi mîhnită imputare :

– Aşa, Vasile... Eu sînt, deci, cel mai netrebnic dintre netrebnicii de pe lume ? Va să zică toată zbaterea şi mucenicia mea de fiecare zi e o comedie prost jucată, al cărei impresar eşti tu ?... Dezinteresarea mea politică e o farsă ? Revolta mea e numai o melodramă pentru tribunele Camerei şi publicul întrunirilor ? Acestea sînt şi aşa sînt ? Hai, Vasile ? De ce taci ?... Spurcă-mi şi tu ce-a mai rămas bun în mine, cu balele calomniei. Du-te şi scrie la *Globul !* Du-te şi scrie la *Patriotul,* gazeta de şantaj a banditului de Hartular Hristodorescu ! Du-te, că atîta aşteaptă, să mă aibă la mînă şi să mă strîngă de gît ! Du-te şi dă-i material şi inspiraţie lui Vladim, banditul cel tînăr, care se ridică acum şi mă paşte la Cameră de cîte ori vorbesc, să-mi taie efectele şi să-mi mănînce el coliva ! Du-te, că atîta aşteaptă duşmanii mei, care nu-mi iartă nici calicia, nici trecutul de luptă, nici dezinteresarea mea de dobitoc incurabil, exploatată de alţii ! Hai, du-te ! Dă-le lor material dacă ţi se parte că n-au destul... Pune-le piatra în mînă să mă lovească în frunte ! Vorbeşte... De ce taci ? Dacă tu, frate, care cunoşti adevărata mea situaţie, găseşti că merit toate calomniile, atunci de ce să mă mir şi să mă indignez de ticăloşia celor de la *Globul* ori de la *Patriotul ?* Redacţia *Zorilor* neplătită de o lună jumătate,

tipografia mi-a dat termen ultim pentru astăzi, nota de la hotel mi-o trimit mizerabilii de două ori pe săptămînă...

Horia Ţincoca îşi cuprinse capul în palme, rezemîndu-şi coatele de marginea măsuţei de marmură. Simţea într-adevăr un mare deşert în jurul său şi o nemărginită îndoială de sine.

Vasile îl privi cu înduioşare.

Mînia îi trecuse de mult. Din nou era acelaşi cîine credincios ca întotdeauna.

– Cum, Horia ? Se poate ? N-ai achitat încă nota la hotel ?

– Nu... Două luni întîrziere.

– Cît este ?

– 16.500...

Şi Horia Ţincoca luă nota de pe masă, întinzîndu-i-o şi privind-o cu dezgust şi cu amărăciune, ca pe-o stupidă născocire a regimului capitalist ce era.

Vasile scoase portbiletul şi numără repede douăzeci de bucăţi de cîte o mie.

– Înţelegi, Horia ? Hotelul nu trebuieşte lăsat niciodată în întîrziere. E o chestie de prestigiu ! Doar nu mai eşti student !... Şi la tipografie, cam cît e datoria ?

– Mult...

– Cît ?

– Mult de tot. Ce să-ţi mai spun ?...

– Ei cît ? Asta e acum !... Dacă n-ai să-mi spui mie, cui ai să-i spui ?

– Vreo sută cincizeci, poate mai mult... Cred două sute...

– Cam mult ! mărturisi gînditor, Vasile. Mult, dar trebuieşte plătit...

– Da ! Aceasta s-ar cuveni achitată numaidecît ! întări Horia Ţincoca. Ce mai tura-vura ? Mai mult decît oricînd avem nevoie de *Zorile*... Ştii şi tu ! Mă pot aştepta din zi în zi la altele mai grave din partea *Globului* ori a *Patriotului*, sta-le-ar patriotismul în gît ! Aşa îi mai ţin din scurt. Mai au o frică. Cînd mă vor vedea fără nici o gardă la spate, atunci au să se năpustească asupra mea ca fiarele... ca nişte bestii ce sînt...

Horia Ţincoca îşi privi pipa deşartă clătinînd din cap cu obidă.

Părea că și vede, chiar din acea clipă, cum această pipă de lemn cu capătul de os îi va rămîne singura armă de apărare cînd se vor năpusti fiarele, bestiile pretins patriote, sta-le-ar patriotismul în gît !

Vasile tăcea și el. În minte rostogolea cifre, combinații, încasări ; își plăsmuia ipoteze optimiste asupra datornicilor vechi, pe care ar putea să-i execute. Trase un plic de pe masă și însemnă repede cîteva cifre, le totaliză, le suprimă, mîzgîlind cu cerneală deasupra.

După un timp, hotărî :

– Vei avea pînă la prînz o sută de mii. Pînă mîine la douăsprezece, altă sută de mii. Achiți tipografia pînă la centimă. Voi trece eu și la oficiul de hîrtie. Te asigur pe-o lună.

– Dar redacția ? întrebă timid, Horia Țincoca.

– Ce redacție ?

– Băieții ! Bieții redactori n-au primit un gologan dinainte de Paști...

– Să aștepte. Le explici situația. E nevoie de sacrificii...

– Dar nu vor să mai aștepte. Adică nu pot să mai aștepte...

– Ei și ?

– Au să plece... Mă lasă tocmai în momentul cînd vom avea mai multă nevoie de condeie ascuțite, să riposteze nemernicilor de la *Globul* și de la *Patriotul* banditului de Hartular Hristodorescu. Sînt oameni și ei. Nu se pot hrăni cu aer...

– În fine... încuviință mai puțin convins Vasile Țincoca. Îți dau opt mii de lei ca să-i domolești deocamdată... Vor mînca la un birt mai prost : fac doar democrație și patriotism ! Pe urmă, în cîteva zile, le plătim restul și sîntem la zi.

– Ești sigur ?...

– Evident ! Eu știu întotdeauna ce spun. Nu plutesc în nori... Cu atît mai mult, cu cît poate va fi nevoie de de aceste condeie subțiri – cum le aprețuiești tu – ca să ducă o campanie pentru „Țițeiul Național". Atunci se schimbă chestia... Scapă gazeta de grijă pentru o bucată de timp.

Vasile Țincoca își scoase din nou portbiletul. Îl scutură pînă la fund. Erau opt mii. Le trecu lui Horia.

Mai caută în buzunarul vestei. Mai descoperi cîteva hîrtii de cinci suite : unele împăturite, altele mototolite.

Le trecu și pe acestea neînfricatului său frate.

– Avem nevoie de băieți !... recunoscu, ceva mai convins decît adineauri. E bun la ceva și idealismul lor. Atunci așa rămîne, dragă Horia ! La prînz ai o sută pentru tipografie, mîine cealaltă sută de mii. Hîrtia las-o pe seama mea. Unde luăm masa ? „Enescu“ ? „Modern“ ? sau undeva, la Șosea, la aer ?

– Unde zici tu, dragă Vasile ! îi lăsă drept de alegere Horia, cu o docilitate pe cît de neobișnuită, pe atît de jalnică. Unde zici tu, dragă Vasile...

– Atunci, „Modern“. Mi-e mai în drum...

Vasile se pregăti de plecare. Văzu încă un exemplar din broșura cu scoarța galbenă pe măsuța de noapte, răsărită cine știe cum din sertare în focul discuției lor. Își aminti cu indiferență, ca o concluzie de neînlăturat :

– Așadar, aveai și tu broșura ? Înțelege atunci că Demetrian nu scapă de scandal nici într-un caz, nici în celălalt... Vine cu legea ? Se repede haita lui Iordan Hagi-Iordan și ceilalți ! Nu vine ? Se reped ăștilalți... Aceasta cred eu că se numește în politică dilema lui Mîrzescu !... În orice caz, tu deocamdată n-ai pentru ce te amesteca unde nu-ți fierbe oala. Nu-i așa, dragă Horia ?... La revedere !

Vasile îi întinse o mînă caldă, împăcată, devotată ; ieși gonit de acest devotament să gonească după bani.

Horia Țincoca rămase singur, doborît, cu o mînă spînzurată pe marginea scaunului, atîrnînd moale, mîhnit de moarte... Politica îi păru o odioasă prostituată, pe care cînd el o întreține, cînd ea îl întreținea. Începu să-și pună gulerul, mașinal, cu gîndurile aiurea. Senzația de gol și de zădărnicie îi plescăia fiecare mișcare, înceată, silnică, istovită, lipsită de resort.

Era departe cu totul de amăgirile tinerești, din camera lui de student sărac, la Berlin, la Paris, la Londra, cînd se pregătea cu înfrigurare să plece la întrunirile unde cuvîntau marii vestitori ai timpurilor ce va să vină. Acum, tîrît de vîltoare, n-avea drept la nici un fel de popas, la nici o intransigență, la nici un examen de conștiință. Toate erau departe...

Cu un suprem dispreț pentru *Globul* și ca o răzbunare din fiecare dimineață, luă ghemul gazetei mototolite de jos s-o întrebuințeze la W.C.

– Asta fac eu cu gazeta lor ! Cînd *Globul*, cînd *Patriotul !* spuse, trăgînd zăvorul la ușă...

Mai tîrziu, coborînd treptele de marmură ale hotelului, își aminti că are asupra sa banii pentru achitarea notei. Fu cuprins de bucuria studențească de odinioară la gîndul acestei eliberări, măcar pentru o bucată de vreme.

Își sumeți pieptul și trecu la birou, zvîrlind hîrtiile infamei născociri capitaliste, una cîte una, pînă cînd casierul ridică mîna :

– Ajunge, domnule deputat ! Ați dat două mai mult.

Horia Țincoca le strînse în pumn și le băgă în buzunarul pantalonilor cu o totală desconsiderație.

– V-au căutat niște țărani de la Piscul Voievodesei, adică de la comuna de-alături ! vesti portarul, salutînd cu șapca galonată. Spuneau că pentru o chestie cu societatea „Țițeiul Național“ ; vor să vă ceară sfat și ajutor...

Horia Țincoca nu dădu vreun semn c-a auzit.

Erau, toți țăranii aceștia, din Piscul Voievodesei, de alături de Piscul Voievodesei, de oriunde – erau acum atît de departe de el, atît de departe !

In stradă, un vînzător de ziare răcnea cît îl ținea gura :

– Ediția *spiciala ! Spiciala* cu dimisia domnului ministru Demetru Demetrian... *Spiciala* cu dimisia ministrului Demetrian !...

Capitolul IX

Trăim doar în locul și în vremea schimbărilor.

După ce-au trecut granița, bătrîna Ruxanda Duhu, mama lui Zaharia, fostul căutător de comori, n-a mai putut răbda ochelarii fumurii.

Îi ridica mereu pe frunte și mereu îi cobora pe nasul îngust și osos, ca să poată privi, pe dedesubtul lor, cîmpurile de-acasă ; pe deasupra lor, cerul de mătase palidă.

Cu o zi și o noapte în urmă, simplonul străbătuse Italia.

Acolo cerul era de un albastru mai adînc şi mai pur, pămîntul din ţinuturile Milanului şi Veneţiei lucrat ca o nesfîrşită grădină, cu şanţuri şi irigaţii, cu opusturi şi stropitori ; cu pomi plantaţi pe muchia haturilor şi de la un pom la altul cu viţă agăţată în cîrcei, dogorindu-şi la soare ugerii strugurilor doldora. Acestea toate au minunat-o afară din cale pe Ruxanda Duhu, bătrînă cu patima chiverniselei din fire, cu lăcomia de pămînt crescută în ea din tinereţe şi temeinicită în puterea vîrstei lîngă un om ca răposatul Antohie Duhu, răzeşul cel aprig şi cîrciobar, veşnic purtînd la şold taşca de tinichea a cărţilor de judecată.

I-a plăcut şi a înţeles înverşunarea muncitorilor de pămînt din acele părţi, să nu piardă nici o palmă de ogor, scurmîndu-l, stropindu-l, îngrăşîndu-l şi storcînd toată vlaga din el. A luat aminte la o învăţătură prea tîrzie şi a deplîns plugăria din bătrîni, a răzeşilor şi a pălmaşilor din Piscul Voievodesei, a fostului stăpîn ruinat Boldur Iloveanu şi a înstăriţilor mai proaspeţi şi ceva mai iscusiţi în treburile cîmpului, ca foştii vechili Ilie Sacară şi fecioru-său Nicachi. A priceput că numai Enache Iloveanu, bătrînul, căruia toţi îi spuneau „nebunul", încercase să aducă din cele străine ţări, nu numai seminţuri în saci, ci şi o sămînţă de învăţătură, pe atunci nouă, întru ale pămîntului. Şi multe altele le-a priceput ea, măcar că acum nu-i mai erau pildurile de nici un folos.

Dar îndată ce a trecut hotarul, au dezmierdat-o mai cald la inimă ogoarele sălbatice şi urîte, chiar aşa cum se aflau ele, cu porumburi scăpate în buruiană şi cu pecinginea cuscutei mîncînd din trifoiuri.

Mai slabă era sîneala cerului, însă o recunoştea.

Cu neastîmpăr întreba de numele ţinuturilor şi ale satelor. Voia să afle din ce seminţie de oameni sînt secerătorii cu pălăriile mari de pai împletit, femeile cu fustele tărcate. Zaharia răspundea pe cît îi îngăduiau ştiinţele sale, pomenind despre şvabii, saşii şi ungurii cuprinşi într-o singură graniţă.

– Ne-am înmulţit, dară ne-am amestecat neamurile... vorbi bătrîna, uitîndu-se la satele cu acoperişuri de ţiglă roşie şi la bisericile cu turle subţiri.

Zaharia Duhu își încreți obrazul spînatic într-un zîmbet blajin.

– Ai puțintică răbdare, mamă !... Ai să vezi că s-au amestecat semințiile, porturile și limbile încă mai mult, la noi acasă, în Voievodeasa... Greu ai să-ți cunoști satul acuma, cînd ai să-l vezi cu ochii...

Bătrîna se ghemui în ungherul ei și rămase pe gînduri, cu buzele strînse.

Într-adevăr, toate s-au petrecut în anii cînd Dumnezeu îi luase vederea.

Iscoditoare și ageră la minte, chiar așa fără ochi, nu-i scăpase nimic din schimbările grăbite ale locurilor, ale oamenilor și năravurilor. Le prindea dintr-o vorbă de ici, dintr-un sunet nou de dincolo ; un zbîrnîit de camion, un chiot de sirenă, un gîfîit de mașini.

Din toate alcătuise pe urmă o lume a ei, închipuită numai după auz, după pipăit și miros.

Acum doctorii de la Paris i-au luat perdeaua de pe ochi. Cu neliniște așteaptă să-și vadă satul așa cum arată el îndeaievea. Se amesteca astfel o bucurie și o teamă, în nerăbdarea zugrăvită pe chip și străbătînd în fiecare întrebare.

Din celălalt ungher al compartimentului, Zaharia Duhu căuta să-i ghicească gîndurile, privind-o cu bărbia în pumn.

Comoara dezgropată de inginerul Dinu Grințescu la Piscul Voievodesei plătise măcar o minune bună. Fără dînsa, oarbă ar fi rămas bătrîna în întunericul veșnic, bîjbîindu-și pașii pînă în ceasul morții. Păcura cea neagră însă răscumpărase lumina soarelui pentru doi ochi ageri și neogoiți, care nu se mai săturau de priveliștile din nou înviate din beznă.

Astfel, Zaharia Duhu se întorcea de pe tărîmuri străine mai împăcat cu îndestulări prea multe și apăsătoare, pe care nu el le-a căutat și care îi veniseră în afară de rîvnirile sale.

Cercetase muzee, cu vechea lui patimă apreciată cîndva de profesorul Alexandru Opriș. Asemuise odoarele de sub cristalul vitrinelor cu altele, numai de dînsul știute ; așa cum le-a văzut și le-a pipăit el cu degetele grunzuroase de țărînă într-o noapte cu lună verzuie și rece, cînd visul

căutătorului de comori în aceeaşi clipită s-a împlinit şi s-a năruit.

La plecare dăduse pentru a doua oară de urma lui Boldur Iloveanu ca să-şi ia rămas bun. Îl aflase strămutat într-o încăpere mai omenoasă ; gingiile erau căptuşite cu dinţi străini care-i făceau rîsul mai puţin urît. Fostul stăpîn al Voievodesei căpătase drept încă la doi-trei ani de viaţă, stearpă fără îndoială şi mai deşartă ca moartea, dar fără sfîrîit de primus pe un capac de scîndură negeluită şi fără bucata de carne sfîrcoasă mozolită în gingii de ştirb.

Domnul Meyer fusese om de ispravă. Se ţinuse de legămînt şi nu trădase viclenia generoasă a bizarului client valah. De ispravă au fost şi medicii sanatoriului ; studenta săracă intrată în slujbă de infirmieră şi de tălmace ; Abeles, feciorul lui Leiba Ţudic, care în aşteptarea lumii sale viitoare, hărţuit de mizeria lumii neîndurate de azi, îşi scuipa plămînii în batistă cu bănuţi roşii de sînge.

Zaharia Duhu l-a urcat cu sila în tren şi l-a trimis în Elveţia să se întremeze.

Comoara cea neagră, scormonită din pămîntul Voievodesei de inginerul Dinu Grinţescu, de Emil Sava şi de Iordan Hagi-Iordan, se dovedea a alina măcar într-o slabă măsură răutăţile şi urîciunile dezlănţuite o dată cu erupţia sondei nr. 1. Prin mijlocirea culacului care într-o vreme căutase şi aflase altfel de comori (acelea lăsate în păstrarea pămîntului), o nedreptate se îndrepta pe sfert, o durere era ogoită în parte, un rău tămăduit pe cît îngăduia strîmbătatea din întocmirile lumii stăpînite de oamenii de teapa domnului Iordan Hagi-Iordan, marele brigand, şi a soţilor săi mai mari, ori mai mici. Comoara de sub apele Voievodesei trecuse în inima lui Zaharia Duhu. De sufletul ei, omul spînatic şi cu lumină părelnică în ochi părăduia acum aurul negru al celeilalte comori ţîşnite pe ţevi.

– Aiştea-s munţii noştri, îi cunosc !... vorbi bătrîna, ferind perdeaua şi scoţîndu-şi cu totul ochelarii fumurii.

Nu erau încă munţii Moldovei. Se desfăşura abia şiragul Carpaţilor din capătul cel mai îndepărtat al ţării. Dar Ruxanda Duhu îi recunoştea.

În straiul negru și creț de țesătură călugărească, se ridicase uscată și dreaptă, cu degetele sprijinite în bara de alamă, privind cu nesaț crestele topite de neguri albastre, brazii codrilor, izvoarele săltînd în albii de mușchi și de stîncă.

Erau munții ei.

Ai lor.

Prin tuneluri și peste înaltele arcade ale viaductelor, trenul spintecase alți munți cu mai mărețe piscuri sub cușma sclipitoare a ghețarilor ; străbătuse alte văi cu mai șerpuitoare ape și cu oglinda lacurilor sticlind în lumini de vis ; minunate erau toate acele locuri, așa cum au fost făurite de Dumnezeu, și încă mai minunate prin toate împodobirile adăugate de mîna meșteră a omului. Dar erau munți străini, locuri străine, țări străine.

Aici toate începeau să fie ale lor.

Zaharia Duhu le zărea venind către dînsul, cu o tresăltare de sînge fierbinte în inimă.

Îngîndurat, lăsă cugetul să prefire judecăți încă nelimpezite, fugind, întretăindu-se, amestecîndu-se, revenind, ca rotirea vertiginoasă a priveliștilor.

Tot așa cum asemuise el odoarele din vitrina muzeelor cu alte odoare numai de dînsul știute, asemuia și stările lăsate în urmă, cu stările pe jumătate sălbatice de aici, de acasă. Mai avea cale de o zi pînă la Piscul Voievodei. Judecățile sale se potriveau însă pentru orice loc, fiindcă pretutindeni țara era aceeași. Și înțelegea că o lege cu puteri neînduplecate poruncea moartea lumii în care se întorcea, hotăra primeniri fără întîrziere, de stări și de oameni.

Trenul ocoli un munte cu pădurea rasă pînă la pămînt. Un munte urît, cu stînjeni de lemne răftuite ca niște chibrituri scoase din cutie, cu cioate negre și cu încîlcite tufișuri de zmeuriș. Tăietorul lacom și fără grija viitorului nu lăsase nici un semincer în picioare. Mîine puhoaiele vor roade și vor tîrî în vale stratul de pămînt gras, lăsînd stînca goală și stearpă.

Zaharia Duhu a crezut că în această carte deschisă citește adevărata judecată și osîndă a stărilor spre care se întorcea.

Pădurea se cuvine tăiată și primenită.

Doborînd uscăturile, dai drumul vlăstarului tînăr, pentru a se ridica altă pădure mai stufoasă și mai vînjoasă, căci viața are nevoie de moarte, răsare și crește din moarte. Un Boldur Iloveanu a fost o uscătură din pădurea cea veche, a căzut și s-a dus...

Poate că după orînduiala cea aspră, dar neînlăturată și dreaptă, a vieții, așa era scris și așa era bine. Lipseau însă semincerii în loc. Pădurea rasă de la fața pămîntului nu mai avea cum lăstări arbore de soi bun. N-o ajuta nimeni întru aceasta. Rămînea stînca pleașă și seacă, spălată de puhoaie ; ori se ridicau tufani de lemn fără tărie, ca salcia scorburoasă și plopul afînat. Se înălță un Emil Sava, un Nicachi ori Ilie Sacară, un Iordan Hagi-Iordan ; după cum în locul răzeșilor din Piscul Voievodesei, cu urice și hrisoave de la Petru Șchiopul, năpădise o lume vremelnică și pestriță, trecătoare, fără rădăcini adînci, adusă de vînturi ca să se ducă o dată cu vînturile și puhoaiele.

În țara de unde venea el și în țările pe unde se petrecuse, primenirile s-au făcut, de bine de rău, oricum, cu o mai chibzuită grijă a zilei de mîine. A văzut păduri mereu tinere, fiindcă uscăturile au fost scoase treptat ; în locul fagului, fag a crescut, în locul stejarului, stejar ; ba chiar acolo unde fusese răchită, o mînă grijulie sădise puieți aleși de pepinieră. Aici, tăietorul lacom și nerăbdător a istovit muntele ; l-a ucis fără să-i lase sîmburele de viață nouă și sănătoasă.

Gazetele cumpărate la cea dintîi gară de la graniță i-au adus alte mărturii la fel și despre treburile politicii și ale gospodăriei din țară.

Pretutindeni oameni grăbiți, fără rădăcini, hotărînd treburi grăbite, fără răspunderea și fără teama zilei de mîine.

Judecățile sale vechi de căutător de comori, privind numai îndărăt la timpuri sfîrșite și judecățile sale de răzeș cunoscînd numai lumea din hotarul satului, toate fuseseră adînc zdruncinate de această călătorie pe tărîmuri străine. Multe văzuse, despre multe se întrebase în sine și la multe

aflase răspuns ; multe i s-au lămurit, chiar dacă la multe încă nu se învrednicise să găsească răspunsul de drept.

Însă judecăţile de azi nu erau mai puţin amare decît cele de ieri. O jale o înlocuise pe alta.

Mai înainte vreme, nu-l lăsa inima să se împace cu legea cea aspră a primenirilor. Acum nu se împăca în cugetul său cu nesăbuita uşurătate şi făţărnicie a acestor primeniri şi cu vameşii care aşteptau la răspintenea timpurilor, ca să răşluiască numai pentru dînşii foloasele trecătoare ; tot aşa cum tăictorul de pădure, venit din toată lumea, a golit un munte de o bogăţie a lui păstrată de pe vremea zimbrilor, pentru a pleca nepăsător aiurea, lăsînd o pustiire în urmă, cînd n-a mai avut ce stoarce din piatra seacă.

– Ce ai tu, Zaharia, mamă ?... îl întrebă bătrîna, întorcîndu-se de la privelişlea ferestrei. Nu te bucură că ne apropiem de casă ?...

– Mă bucură într-o privinţă şi mă mîhneşte în alta !... răspunse Zaharia. Mă gîndesc la cele ce-am văzut şi la cele ce ne aşteaptă să le mai vedem...

Bătrîna îşi încreţi pielita frunţii osoase, încercînd să prindă tîlcul cuvintelor.

Acum mama şi feciorul se aflau mai împăcaţi. Începuse şi dînsa să simtă din ce mîrşave socoteli se iscase dragostea nepotului Petruţă, profesorul de la Bucureşti, şi a nepoatei cu nasul ascuţit Cecil.

Cu instinctul ei de chiverniseală, le-a înţeles nesaţiul lor de ban. Îi îndepărtase de la inimă ; iar sufletul său se întorcea către feciorul cu purtările greu de pătruns, dar care el singur nu pregetase s-o ducă la doctorii făcători de minuni şi să-i dăruiască lumina ochilor, minune în care nu mai nădăjduise.

Îşi dădea seamă că se află amîndoi împresuraţi de vrăjmăşii mult mai îndărătnice şi viclene, de cînd răsăriseră atîţia să rîvnească la bunul lor. Pe lîngă el, ce însemnaseră toate luptele bietului Antohie Duhu ? Joacă de copil.

Întrebă :

– Maică, tot n-ai să-mi spui tu cît ai plătit la doctori şi la spital ?... Eu cred că mult bănet s-a dus cu drumul nostru, Zaharia !...

– Ce însemnătate are aceasta, mamă ? Oricît de mulţi, tot sînt prea puţini pentru o minune în care nici doctorii nu prea credeau... Lumina aceasta nu face mai mult decît toţi banii de pe lume ?

Arătase cu mîna spre razele sclipind într-o apă, spre cerul înalt, spre văile scăldate în soare.

În bătrînă se deşteptase însă îngrijorarea ei de avară.

– Am fi putut merge într-un vagon mai ieftin. Aista-i prea boieresc... Trebuie să facem de-acuma economie, Zaharia !... Să punem banul la loc... Banul dus nu se mai întoarce.

Zaharia Duhu zîmbi cu blîndeţe :

– Bine, mamă !... Să facem economie, dacă vrei, măcar că banul, după cum ai luat aminte, vine el singur îndată la loc. Are grijă să-l aducă, pe ţevile lui, Dinu Grinţescu... Ne-aduce mai mult decît cer nevoile noastre...

– Asta să n-o spui, băiete ! Banul niciodată n-ajunge...

– Toate-s după om, mamă. Unuia îi deschide pofta, ca să nu-l mai poată sătura decît gura mormîntului. Pentru altul se întîmplă să fie o povară...

Zaharia Duhu zîmbea înainte, cu lumina lui părelnică din ochi. Era om cu părul cărunt ; bătrîna îi spunea tot „băiete“.

Se adunau banii să-l înăbuşe ; ea se gîndea să facă economii de la o slugă şi de la mîncare, fiindcă, trecînd dincolo de o cifră, nu mai putea măsura o avuţie.

– Eu am să rămîn tot în casa noastră veche !... vorbi Ruxanda Duhu. Tu, dacă-i vrea, te-i muta dincolo...

– Cum vrei, mamă. Din parte-mi, şi eu mă simt bine în căsuţa noastră, acolo unde am văzut lumina zilei şi unde am crescut. O meremetisim şi ne strîngem în vizuina cea veche... Cealaltă, prea a fost pe gustul lui Petruţă şi al Ceciliei. Nu mă pot încălzi în ea !... Le-om lăsa-o lor, pentru cînd îi apucă dragostea şi vin să ne vadă...

– Adică să ne iscodească ?... îl întrebă bătrîna căutîndu-i în ochi aprobarea acestor bănuieli.

În ochii lui Zaharia Duhu nu luci însă ascuţimea nici unei ironii.

Înţelegea că sufletul omenesc e un tulbure şi jalnic amestec de slăbiciuni şi nesaţuri. Înţelegea şi ierta.

Dar ierta cu tristeţe.

– De altminteri – grăi Ruxanda Duhu – mare lucru să nu-i găsim acasă. Tu te-ai dat cu părerea să le lăsăm cheia...

Pentru dînsa a lăsa cheile pe alte mîini, chiar pe mîinile rudelor celor mai de aproape, însemna o vinovată lepădare a drepturilor de proprietate.

– Îi găsim acasă !... repetă. Numai de nu s-or fi apucat să taie din păsările cele de soi, aduse de tine.

– Şi eu cred că-i găsim acasă ! întări Zaharia. Are să ne aştepte nepoata Cecilia cu automobilul la gară şi are să ne arate ce a învăţat dînsa în lipsa noastră. De asta nu mai încape nici o îndoială ! Are să ne împungă în obraz cu nasul ei ascuţit, sărutîndu-ne cu mare bucurie, şi are să ne ceară, cu foarte subţiri întrebări, socoteală pentru chipul cum am părăduit banii...

– Aici ai vorbit bine, Zaharia... Asta-i mare iuşcă de femeie !...

Zaharia Duhu iarăşi zîmbi.

Îşi aminti că atunci cînd Cecil intrase întîia oară în casa lor, bătrîna o plăcuse tocmai fiindcă se arăta a fi iuşcă de femeie. Şi se gîndea că fără îndoială a iscodit ea cu nasul subţire de iuşcă pe la băncile de unde a primit bani la Paris, cînd a dat el ordin să-i vîndă anumite acţiuni ca să poată cumpăra nestematele montate de aurarii domnului Meyer în brăţara şi inelele după moda anilor 1840–1850. Întrevedea că-i aştepta acasă zile şi socoteli oţărîte.

N-avusese stăpîn toată viaţa. O dată cu banii, căpătase mulţi stăpîni şi de multe feluri.

Acum stătea să-l judece nepotul cu filozofările lui ţeapăne de profesor şi nepoata cu nas ascuţit ; domnul Emil Sava şi domnul Iordan Hagi-Iordan. O scrisoare scurtă şi răstită de la acesta din urmă îl şi ajunsese pînă la Paris. Domnul Iordan Hagi-Iordan se credea în drept să-l ia la rost fiindcă înstrăinează acţiuni fără nici o socoteală, într-un ceas nepotrivit, la bursă, răsturnîndu-i chibzuielile sale.

La Bucureşti, în Gara de Nord, schimbînd trenul, s-a pomenit în vagon cu Dinu Grinţescu şi cu Madala, cu inginerul mai tînăr Sebastian Luduş.

– Vino lîngă mine, copilă ! o chemă bătrîna pe Madala, făcîndu-i loc alături. Vină să te văd cum ai crescut, fiindcă de cinci ani numai degetele mele te cunosc...

Madala plecase ochii sub privirea din nou pătrunzătoare a Ruxandei Duhu.

Într-adevăr, bătrîna n-o mai văzuse de cînd era copilă.

De atunci încoace, oarbă, îi pipăia obrazul şi pleoapele, oasele umerilor şi bărbia. O mustra că o găseşte în fiecare an mai slabă şi mai lipsită de vlagă. Iar Madalei îi era teamă că totuşi, poate ea singură, din întunericul de oarbă, vedea şi simţea ceea ce alţii nu văd şi nu simt..

Mai ales din această pricină încercă să înlăture întrebările, luînd înainte :

– Aşadar, măicuţă, s-a întîmplat minunea ? Nici nu-ţi imaginezi cum m-am bucurat cînd am primit telegrama... Îmi venea să bat din palme şi să sar prin casă...

Ruxanda Duhu îi puse mîna uşor pe umăr, cu gestul ei vechi de oarbă, vorbindu-i încet :

– Nu prea te văd eu pe tine, aşa cum eşti astăzi, Madala, bătînd din palme şi sărind prin casă !... Madala cea de acum zece-doisprezece ani, da, mi-o închipui ! Pe aceea o cunoşteam, copilă... Pe tine nu te mai cunosc ochii mei...

Poate bătrîna îi citi implorarea din ochi, căci se ghemui într-un colţ şi-şi retrase mîna.

Poate înţelese şi Zaharia Duhu că e mai bine să le lase singure.

– Să mergem şi să stăm de vorbă aiurea, noi bărbaţii !... propuse. Mama nu prea poate suferi fumul de tutun, iar eu sînt dornic de veşti.

Au trecut, deci, în vagonul-restaurant.

Inginerul cel tînăr, Sebastian Luduş, se codea, socotindu-se străin între doi camarazi şi prieteni vechi, care mai erau pe deasupra şi acţionari principali ai societăţii unde el rămînea un simplu şi prea proaspăt salariat.

Dinu Grinţescu îl bătu însă prieteneşte pe umăr, ocrotitor, ca pe-un frate mai tînăr şi plin de neastîmpărul vîrstei.

– Haide, duşman al nostru !... Treci, că nu te judecăm astăzi...

Cuvintele făceau aluzie la oarecare deosebire de principii, mult dezbătute în ultimele săptămîni.

Societatea se afla într-un delicat impas.

O pîndeau și o strîngeau în clește alte societăți străine mai mari, amenințînd s-o înghită. Tînărul inginer chimist nu găsea nici o primejdie într-aceasta. Dimpotrivă, el era nerăbdător să vadă lupta sfîrșită, chiar cu biruința celorlalți, numai pentru a putea intra mai repede la lucru într-o rafinărie cu investiții de peste o jumătate de miliard, așa cum i se cuvenea unei regiuni ca Piscul Voievodesei. O improvizată înjghebare romînească și un om ca Iordan Hagi-Iordan nu puteau face față la asemenea cerințî.

El socotea natural ca, în această măsurare de puteri, cei mai slabi să treacă mîna celor mai tari. Nu era un sentimental. Țițeiul și timpul n-așteaptă.

– Îl vezi ?... îl prezintă a doua oară Dinu Grințescu, după ce s-au așezat la o masă. Acesta e calul troian ! L-am adus ca să ne dorească predarea cetății... Bine că deocamdată numai s-o dorească, nu să și-o unelteaască, așa cum fac alții.

Sebastian Luduș se apără cu energie. Aprinse o țigară englezească din pachetul moale cu foiță de staniu și arătă că singura lui dorință e să încheie cu viața de trîntor la care îl condamnă societatea de aproape trei luni.

Abia isprăvise școala în Anglia și în Germania, jumătate de an făcuse practică în rafinăriile „Stelei Romîne“ de la Cîmpina, avea pasiunea pentru procedeele industriei petrolifere americane, ingenioase și rapide – nu se resemna să vegeteze într-o primitivă distilerie, unde două treimi din belșugul sondelor se părăduiau în produse de calitate inferioară.

– Socotesc chiar o crimă, vanitatea aceasta de a te lăsa să mori de dragul capitalului național !... Ce importă de unde vine capitalul, dacă ți se pune la dispoziție fără tîrguieli și amînări ? Dumneata, domnule Grințescu, numești aceasta patriotism ?... Eu nu cred că în numele patriotismului avem drept să dăm foc la reziduuri – aproape jumătate din cantitatea producției – după ce a fost superficial prelucrată, fiindcă nu ți le cumpără nimeni așa, în

vreme ce alţii, prin cracare, storc încă un rînd de produse, şi încă mai de preţ !... Benzină, parafină, toată gama de uleiuri, gazolină ; nu trebuie să ne scape nimic ! Nici gazurile cîte se pierd... A te gîndi la costul fabricaţiei, după mine, aceasta e risipa zgîrcitului. Exact ceea ce facem cu agricultura !... Priveşte, te rog, cîmpurile... Priveşte şi dumneata, domnule Zaharia Duhu, căci te întorci din locuri unde ai văzut altfel de agricultură... La noi, cîmpuri lucrate ca pe vremea tracilor...

Cu degetele ţinînd ţigara englezească, Sebastian Luduş arăta spre fereastră ogoarele pestriţe, alternînd cu pîrloage şi cu mirişti invadate de rapiţă sălbatică.

Dinu Grinţescu îl privea clătinînd din cap, semn că pe dînsul nu-l poate convinge nici un argument.

Era o diferenţă numai de cincisprezece ani între unul şi altul.

Aparţineau însă unor generaţii răspicat deosebite. Deosebiţi arătau şi la înfăţişare. Dinu Grinţescu, neîngrijit în îmbrăcăminte, cu profilul tăios, energic şi dur, purta pecetea omului prin care, în ciuda învăţăturii sale tehnice, vorbeau încă nesfîrşite şiraguri de strămoşi plugari cu sentimente şi prejudecăţi de slujitori ai pămîntului. Cu ştiinţa lui inginerească, aflase că pămîntul poate da şi altceva, în afară de aurul galben al holdelor : celălalt aur, negru şi gras, păstrat în adîncuri.

Dar gîndul îi rămăsese acelaşi : al nostru, din al nostru, după puterile noastre, pentru noi. Astfel se afla mai aproape de Alexandru Opriş, decît o crezuse cîndva.

Sebastian Luduş, zvelt, cu obrazul alb şi proaspăt bărbierit, cu ochii verzi şi cu părul cosmeticat, în costumul său foarte elegant, ar fi părut mai degrabă un client al dancingurilor şi al staţiunilor climaterice de lenevoase desfătări, decît un slujitor al tehnicii, dacă, urmele, petele şi cicatricile acizilor corosivi de pe mîinile fine n-ar trăda anii de muncă în laborator. El înfăţişa poate o treaptă mai evoluată a profesiei, poate mai dezbărată de prejudecăţi, dar mai crudă şi într-altfel fanatică.

Sondele lui Dinu Grinţescu tot mai aveau o patrie, fiindcă forau în pămînt. Laboratorul şi rafinăria lui Sebastian Luduş puteau fi oriunde, numai să fie după ultimul cuvînt al veacului.

– Observi ? întrebă Dinu Grințescu, întorcîndu-se spre Zaharia Duhu. Observi, Zaharia ?... Oricît ne-am crezut noi de despărțiți de părerile noastre și oricît mă credeam eu de despărțit de bietul Alexandru, un tinerel ca acesta ne aproprie... Îi par o vechitură... O fosilă !

– Cum poți spune așa ceva, domnule Grințescu ? protestă moale Sebastian Luduș. Dumneata ești un precursor. Un prospector... Ai avut curajul cel mare să pornești la defrișarea unei regiuni împotmolite în ignoranță și superstiție... Lupta dumitale a fost grea. A noastră e mai ușoară... Mergem înainte pe un drum deschis.

– Înțeleg ! vorbi cu resemnare Dinu Grințescu. Misiunea mea s-a terminat !... Eu am fost ca acei precursori în Pennsylvania despre care pomenește Andrew Carnegie în memoriile sale. Le-ai citit cumva ? Sînt foarte pitorești și cu foarte multe învățăminte... Într-o zi, pe marginea fluviului, a dat el peste doi disperați care pedalau cu frenezie pe-un aparat primitiv de foraj, ca din acele timpuri. Săpau cel dintîi puț. Deasupra capului fîlfîia un drapel, iar pe steag se afla scris : „*Infernul sau China !*“ Și forau, pedalau la disperare... După cum o porniseră, într-adevăr, puteau să ajungă ori în infern, ori la antipodul Pennsylvaniei, în China... N-au dat nici în China, nici în infern. Au dat peste țiței ! Emisarii infernului au venit mai tîrziu. S-a prezentat John D. Rockefeller, care le-a înhățat munca de-a gata... E ceea ce pare că o să ni se întîmple și nouă. Ne-au sosit alți emisari ai infernului, firește, dar tot cu metodele moșneagului Rockefeller !

– Ce se întîmplă ? voi să afle Zaharia Duhu. După cum înțeleg, s-au pregătit schimbări în lipsa mea ?...

– S-au pregătit și se pregătesc !... recunoscu scurt Dinu Grințescu. Au început să ne pună mîna în gît.

– Anume cine ? stărui Zaharia Duhu.

Inginerul-șef strînse din umeri.

– Exact n-aș putea spune cine ! Îmi pare că sînt mai mulți. Și îmi pare că deocamdată n-au căzut la înțelegere cine să ne apuce mai zdravăn de beregată. Pentru moment, acesta e singurul noroc. Ne mai dau răgaz, pînă ce se vor tocmi.

– Tot nu înțeleg... mărturisi Zaharia. Credeam că stăm bine. S-a apropiat așa de repede sfîrșitul ?

Sebastian Luduș își dădu altă părere :

– Eu cred că nu este un sfîrșit, domnule Duhu. E de-abia începutul !... Începutul adevăratei puneri în valoare a regiunei Piscul Voievodesei. În lipsa dumitale, a trecut legea cea nouă. Cu multe dificultăți ; dar a trecut... A costat capul unui ministru. Și-a dat demisia Demetru Demetrian. A venit altul mai curajos, care nu s-a lăsat impresionat de opinia publică. Guvernul a realizat împrumutul. Un prim punct cîștigat !... A sfărîmat rezistența bancherilor de la Paris și de la Londra. A dat drumul capitalului străin, să poată finanța întreprinderile petrolifere în condiții mai favorizate. Al doilea punct cîștigat !... Nu mai are capitalul anglo-olandez și american de ce să ne ocolească. Prevăd o epocă de mare prosperitate. Cred că în doi ani ne dublăm producția pe de o parte ; pe de alta nu o mai risipim prelucrînd-o în mod primitiv... Și de aceasta se scandalizează și se îngrijorează domnul inginer-șef Grințescu... Aci încetez să-l mai înțeleg...

Dinu Grințescu rosti cu năduf :

– E greu să înțelegi ? Nu e așa de greu de înțeles că omul nu se resemnează prea repede, cînd vine unul și-l invită : scoală-te tu să mă așez eu ! Situația e aceasta. Capitalul de peste graniță, oricare ar fi el – englez, olandez, american, francez – nu vine de dragul nostru... Are să invadeze cu inginerii, cu directorii, cu personalul și acționarii săi. Are să pompeze tot ce va putea da pămîntul, pe urmă, într-o bună zi, are să plece. Vom rămîne mai săraci !... Este exact, dragă Zaharia, ca povestea cu Dromichet al tău și cu oștile lui Lisimah. Au adulmecat comoara... Aceia veneau din Asia, din Răsărit. Aceștia vin din Apus. Tot cu același scop... Încep să cred că aveai puțină dreptate.

Zaharia Duhu surîse amar regilor și comorilor sale din trecut.

– Așadar tot am avut puțină dreptate ? Păcat că o descoperi prea tîrziu, Dinule !... Mie îmi pare că mai văd și altceva. Lisimah și feciorii lui s-au întors fără să ducă nimic cu dînșii. Au încercat, n-au izbutit și s-au tămăduit. Aceștia de astăzi lucrează altfel. N-au să se lase plecați cu una cu două.

– Nici nu se lasă ! întări Sebastian Luduș. În Piscul Voievodesei sîntem acum împresurați de terenuri cumpărate de „Țițeiul Național". Au lucrat bine și discret. Au cumpărat pe sub mînă, prin oamenii interpuși. Au cointeresat țăranii cu puncte mari de redevență. Centrul rămîne la noi. Dar va trebui să capitulăm !... Domnul Iordan Hagi-Iordan se putea măsura cu oamenii noștri și cu mijloacele noastre. Cu forța unui capital nelimitat va lupta greu ! Vom fi nevoiți să fuzionăm, să intrăm într-o mare societate, să ne lăsăm absorbiți... Dumneavoastră nu aveți nimic de pierdut. Randamentul va fi mai mare... După cît îmi pare mie, singurul care va pierde va fi domnul Iordan Hagi-Iordan. Și e explicabil !... Nu e petrolist. N-are pasiunea petrolului. E mai mult un jucător de bursă. A făcut greșeala neiertată să speculeze propriile sale acțiuni. Adică să încerce a le specula, în speranța că va ridica așa artificial cota la bursă, pentru a pregăti o nouă emisiune... Mă tem că a dat greș ! Nu mă pricep în chestiuni de bursă. Am însă impresia că a dat peste oameni cu o mai diabolică pricepere și cu mai multă rezistență. Un petrolist nu trebuie să speculeze la bursă. Rolul său e să scoată țițeiul și să fabrice derivate... Jay Gould, cel dintîi „rege" al drumurilor-de-fier, și-a pierdut și ultimul dolar la „Stock-Exchange". Și fiindcă era vorba de Rockefeller, cazul lui e mai demonstrativ. Cu toate că avea 900 milioane de acțiuni în casa de fier, a pierdut întotdeauna la bursă, de cîte ori a încercat să agioteze cu propria sa creație : „Standard Oil"... Domnul Iordan Hagi-Iordan are pasiunea jocului și a riscului. Petrolul cere riscuri numai în investiții. A specula la bursă e treaba altora ! N-ar trebui să ne privească pe noi... Să-mi fie iertat că-mi permit să judec actele conducătorului nostru. Poate greșesc ! Mi-ar părea bine.

– Din nefericire, mă tem că nu greșești... mărturisi Dinu Grințescu.

Apoi, întorcîndu-se către Zaharia Duhu :

– După cum am văzut că s-a indignat Iordan Hagi-Iordan, cînd ai dat ordin băncii să ți se vîndă o parte din acțiunile tale, am înțeles că i-ai tulburat socotelile !... Ce fel de socoteli, nu le pricep... Cum nu pricep nici ce te-a apucat să vinzi... Aveai nevoie de atîția bani ?

– Cred că aveam, de vreme ce am ţinut să mi-i procur cu orice preţ şi cît mai urgent cu putinţă...

Dinu Grinţescu îi acordă acest drept, cu generozitate.

– În fine, te priveşte !... N-am să te întreb eu ce-ai făcut cu banii şi de ce ai avut nevoie. Vorba lui Sebastian : datoria mea e să scot ţiţei ! Celelalte ies din domeniul şi din competinţa mea...

Un timp au tăcut.

Chelnerul a cules ceştile de cafea ; a curăţit scrumiera.

Rapidul spinteca şesul cu recolta slabă şi tărcată de porumburi ; cu miriştile împănate de boz şi rapiţă sălbatică.

Zaharia Duhu spuse într-un tîrziu :

– Din toate acestea, o faptă iese la iveală, Dinule ! Avem să căpătăm, noi şi Piscul Voievodesei, alţi stăpîni. Te-ai gîndit la tîlcul întîmplării ? Nicachi şi Ilie Sacară, împreună cu Emil Sava, l-au scos din stăpînire pe Boldur Iloveanu şi, pe lîngă el, Emil Sava a mai scos şi cîţiva răzeşi din pămînturile lor vechi... Pe urmă a venit altul mai tare : Iordan Hagi-Iordan... V-a zdruncinat, adică ne-a zdruncinat pe toţi. Şi-a tras partea leului. Acuma, văd şi eu că vin alţii mai tari... Fiecare stăpîn îşi găseşte stăpînul !... Ce putem face ?

– Nu putem face nimic... Scoatem ţiţei înainte.

– Scoatem şi îl vom lucra poate mai bine, în scurtă vreme ! se bucură Sebastian Luduş. E tot ce putem spera şi tot ce ar trebui să dorim înainte de toate.

Discuţia a trecut la treburile politice. Aproape de Piscul Voievodesei s-au întors în vagon.

Bătrîna Ruxanda Duhu, în straiul ei negru, ieşise pe culoarul îngust şi, rezemată de bara geamului, privea locurile cunoscute. Colinele vărgate de lăvicerul ogoarelor ; munţii albaştri din fund. Privea şi Madala, cu ochii pierduţi şi trişti, stăpînită de gînduri ştiute numai de dînsa.

Cînd au început a se ivi sondele negre, Zaharia Duhu şi-a întors faţa către bătrînă. Voia să-i citească mirarea. Ruxanda strînsese buzele. Nu se clintea.

– Acesta e satul nostru ?... întrebă încet.

– Acesta e satul nostru, mamă. Cît a mai rămas al nostru din el.

– E tare schimbat, Zaharia !

– Da, mamă. E tare schimbat. Şi pare-mi-se că ne mai aşteaptă şi alte schimbări. Începutul a fost greu...

Trenul trecu vuind peste podul de fier. Dedesubt, apa Voievodesei curgea cu ochiuri grase de ulei.

– Şi ăsta-i rîul nostru, vrei să spui ?

– Da, mamă. Apa Voievodesei... Apa pe care dădeam drumul cojilor de ouă roşii, să plece la vale, spre ţara blajinilor...

Bătrîna tăcu şi îşi puse ochelarii fumurii pe nasul osos. Cu dînşii sau fără dînşii, priveliştea era tot atît de neagră !

În gară i-a întîmpinat Cecil.

– Am venit să vă duc cu automobilul ! anunţă, împungîndu-i cu nasul ascuţit în sărutări repezi şi apăsate.

Pe Zaharia Duhu îl mai împunse şi cu privirea.

– Îmi pare că te-ai distrat bine, unchiule ?

E scump Parisul, dar face ! Ce zici ?

Zaharia Duhu se uita în lături. Descoperise altceva vrednic de văzut.

Şeful staţiei, Vartolomeu Diaconu, se oprise pe peron ; smulsese vînzătorului o gazetă proaspăt adusă cu trenul şi căuta lacom cota bursei.

Era nebărbierit, buged la faţă, cu ochii spuziţi de nesomn şi cu două pete vinete sub pleoape...

– Hm ! vorbi. Aceasta e ceva nou...

– Ce e nou, unchiule ? întrebă Cecil măsurîndu-l cu asprime. Toate sînt noi şi neaşteptate... Văd că se schimbă lucrurile repede. Lucrurile, locurile.

– Tot ce se poate, nepoată ! încuviinţă Zaharia Duhu, cu blîndeţe împăciuitoare. Trăim doar în locul şi în vremea schimbărilor.

CARTEA A DOUA

Capitolul I

Astfel vorbi un emisar din țara colibrilor și a zeului Huzilopotchli.

Inginerul Jan van den Vondel se opri din vorbire să-și curețe pipa cu o sculă complicată, în chip de briceag.

Desfăcu pe rînd diferite răzători, lingurițe și stricnele nichelate. Operă cu atenție de chirurg, încruntîndu-și sprîncenile late, stufoase și cînepii. Lepădă pe masă ingredientele cu miros urît.

Strigă la chelnerul „Barului American" :

– Buet, face frumos rapid ! Expres !

„Buetul" se repezi să facă frumos rapid, expres, măturînd cu șervetul murdăria vîscoasă.

Apoi Van den Vondel își îndopă pipa din nou, aprinse, începu să pîiie cu vădite semne de satisfacție și se întoarse către Sebastian Luduș, întrebîndu-l de data aceasta în englezește :

– Ce spui ?... N-am făcut lăudabile progrese în limba moldavă ?

Sebastian Luduș recunoscu fără șovăială că progresele erau într-adevăr uimitoare. Inginerul geolog se arătă foarte măgulit de această confirmare a unor ambiții de poliglot, care depășeau adesea celălalt amor-propriu profesional, mult mai îndreptățit, de mare și infailibil iscoditor al zăcămintelor petrolifere.

Era un om scurt, pătrat, cu umerii anormal de lați, cu obrazul rotund și roșu ca o preafrumoasă sferă de brînză, din cele ce poartă numele și au făcut faima patriei sale. O sferă de brînză de Olanda, după ce s-a jucat cu dînsa șăgalnic copilul băcanului, prefăcînd-o în cap omenesc, așa cum l-a ajutat mintea și cum a găsit

materialul la îndemînă, din marfa comestibilă a prăvăliei paterne. În locul nasului i-a lipit o căpşună enormă cu vine albăstrii ; în locul ochilor două acadele verzi ; sprîncene de halva şi o creastă clăbucită de frişcă în locul părului.

Căci Jan van den Vondel albise cu totul, de cînd cutreiera planeta pretutindeni unde există ori se pregătea exploatarea unui strat de ţiţei.

Venea din Mexic, condamnat să se resemneze la un an sau doi de viaţă în regiunile temperate, fiindcă îl alungase malaria tropicelor : „*la calentura*“ mexicană. Aştepta să se vindece desăvîrşit, pentru a lua drumul Venezuelei.

Acolo se strămutase pentru moment bătălia cea mare a petrolului, cu repezi ofensive şi cuceriri de poziţii. Era nerăbdător să ia parte activă în prima linie de foc, ca un veteran al vechilor războaie, socotind popasul de convalescenţă din ţara romînească prea monoton şi lipsit de surprize.

În cîteva luni scormonise întreaga regiune din Piscul Voievodesei, cu aparate electrice şi instrumente de măsurătoare, ridicase hărţi geologice şi adusese laudă predecesorului său, Dinu Grinţescu, pentru că, lucrînd cu mijloace mult mai primitive, ajunsese la rezultate atît de exacte. Datoria lui era aproape pe sfîrşite.

Se pregătea să treacă din nou mîna inginerului Grinţescu ; deocamdată plictisindu-se şi trecînd el la cealaltă a sa pasiune.

Prospecta acum elementul omenesc indigen. La patima veche de filolog, se adăugase una mai nouă de etnograf şi de folclorist. Aici se afla în absolută divergenţă de opinii cu domnul inginer Reginald Gibbons, directorul general al societăţii „*Voevoda, Anglo-Roumanian Company for the Development of the Mining Industry. Limited*“.

De cînd întreprinderea romînească îşi întărise puterile cu un apreciabil sprijin al capitalului anglo-olandez şi de cînd încăpuse pe mîinile altor conducători, cu un nou contingent de directori, de subdirectori, de administratori, ingineri şi lucrători specialişti, aceste două personaje ocupau atenţia generală a puţinilor autohtoni care mai supra-

vieţuiau încă din vechea alcătuire. Unul devenise popular fără să vrea ; celălalt îşi cultiva o impopularitate bine stabilită şi părea că se simte foarte fericit, ştiindu-se urît şi temut.

Domnul director general Reginald Gibbons, lung şi deşirat, cu mutra lui de cal şi cu dinţii ca seminţele de floarea-soarelui, trecea privind un punct fix peste capete. Nu reţinea nici un nume al acestor barbari. Cu dispreţul său insular pentru restul noroadelor din cele cinci continente, aplica tactica guvernatorilor din colonii faţă de populaţia băştinaşă de feluritc culori inferioare şi suspecte, cu tradiţii absurde, prejudecăţi obtuzc, noţiuni confuze, limbi imposibilc şi un amor propriu ridicol, ba încă şi agresiv.

Indigenii nu prezentau nici un interes şi nu puteau să aibă nici o dreptate.

Se aflau situaţi undeva, într-o zonă intermediară dintre umanitatc şi animalitatc. Reprezentau fauna mizeră din regiunile petrolului ; un soi dc paraziţi ai păcurii care s-ar fi cuvenit exterminaţi înainte de începerea exploatărilor, pentru a curma o dată şi bine cu neajunsurile pricinuite de viermuiala lor inacceptabilă.

Domnul inginer-şef geolog Jan van den Vondel împărtăşea cu totul alte păreri.

Spre consternarea mai tînărului coleg localnic, Sebastian Luduş, îşi formulă o opinie neaşteptată.

Arătînd cu coada pipei rafturile cu băuturi din „Barul American“ ; arătînd patronul, casieriţa şi chelnerul ; arătînd afară, pe fereastră, trecătorii din acea dimineaţă de duminică, rosti :

– Nu eşti o bună călăuză ! Ţi-o declar fără înconjur. Eşti prea străin de aici... Tot atît de străin ca mine, ca băuturile acestea, ca patronul acestei parodii de „bar american“, casieriţa, chelnerul, majoritatea trecătorilor dc pe aşa-zisa stradă... Poţi să-mi spui ce-a fost pe aici şi cum a fost, acum un an, acum doi ani cel mult... Nu poţi să mă lămureşti ce a fost înainte... În această privinţă găsesc incomparabil mai interesant tot ce mi-ar putea istorisi o persoană ca domnul Zaharia Duhu, pe care dumneata mi l-ai prezentat ca pe un fel de maniac... Asemenea maniaci sînt mult mai instructivi decît par la prima

și superficiala impresie !... Păcat că nu mă pot înțelege încă în romînește cu dînsul.

– Ca să vă povestească basmul acelei comori a regelui Dromichet ? întrebă surîzînd Sebastian Luduș.

– Basmul acelei comori și încă alte basme... Nu uita că vin din Mexic și că tot ce-am văzut și aflat acolo pentru mine e de o impresionantă simetric cu tot ce-am văzut și am aflat aici...

– O ! exclamă indignat Sebastian Luduș. Nu sîntem chiar așa de sălbatici !... Nu avem revoluționari care se tocmesc în solda cutărui sau cutărui grup petrolifer, ca să răstoarne președinții de republică și să aducă alții, după cum vor sau nu vor să semneze alte angajamente... La noi nu se aude despre nici un Oregon, Diaz, Huerta, Carranza, Moncada sau Calles...

– Aceasta e singura deosebire !... încuviință inginerul geolog. Și trebuie să mărturisesc că această unică deosebire nu e în favoarea Romînici.

– Glumiți, domnule Van den Vondel ? se miră romînul, așteptînd o urmă de surîs ironic care să tulbure liniile globului de brînză roșie de pe umerii vești ai olandezului.

– Nu glumesc de loc, tinere coleg !... Toți acești generali, mai mult sau mai puțin improvizați, riscau ceva. Își riscau pielea. O mai riscă și acum... Eu am asistat la execuții ! ...Am văzut pe unul purtînd de jur împrejurul pălăriei de pai, un colier de degete proaspăt tăiate, care mai păstrau încă inelele trădătorului. După o săptămînă l-am văzut și pe acesta, capturat de trupa inamică, uns cu benzină și ars de viu... Riscau ceva, dar imediat ce ajungea unul de-ai lor la cîrmă, își călca angajamentele față de Londra sau de New York, ceea ce din punct de vedere al onoarei strict era poate detestabil ; însă din punct de vedere al patrici lor este mai mult decît meritos ! În istoria noastră, a petrolului, pagina Romîniei e simplificată... Dă-mi voie să-ți citesc ceva dintr-o carte acum apărută...

Van den Vondel scoase din buzunarul larg o carte englezească și o deschise la semnul îndoit al foii.

Citi urmărind rîndurile cu pipa :

– Ascultă, te rog : „În Romînia situația este aceeași ca în toate țările petrolifere. Există legi de naționalizare și de restricție, conducte stăpînite în parte de guvern, re-

gulamente de export, taxe urcate, acuzații de corupția diverșilor funcționari, un conflict anglo-american mișcînd pactul de la San-Remo și o controversă diplomatică... Dar se pare că societățile străine s-au aranjat pentru a suferi cît mai puțin de rigorile legilor, făcînd cadouri cîtorva funcționari romîni. «Dutch Shell» și «Anglo-Persian Oil Company» au obținut noi terenuri, formînd societăți romînești fictive. Societățile străine posedă cinci șesimi din rezervele actuale. Dintr-o sută șaizeci de societăți, zece reprezintă nouăzeci și două la sută din producția totală..." Mai vrei ceva, tinere coleg? Negru pe alb... Și ia aminte! Cartea e scrisă de un american, Ludwell Denny, care n-ar avea nici un interes să-ți ofenseze țara... Fără nici un interes, intitulează pagina consacrată țării dumitale, pur și simplu: *Romînia primește ordine*... Generalii mexicani au primit bani și mai primesc! Foarte urît pentru dînșii! Cînd a fost vorba însă să primească și ordine, și-au adus aminte că sînt mexicani. Au zvîrlit cu ordinele în capul emisarilor. Aceasta îi reabilitează!... Londra și New York-ul s-au dezgustat de asemenea patrioți. Au început să-i slăbească. Și-au întors ochii aiurea, la țările care primesc ordine, unde bătălia se dă în parlament ori pe băncile ministeriale și unde, după cum mărturisește onorabilul Ludwell Denny, toate rigorile legii – dacă au mai rămas legi și rigori – se aranjează discret cu discrete cadouri... Nu am intenția să te ofensez, dar dintr-un punct de vedere regret Mexicul... Acolo totul era strălucitor; păsările colibri și florile, nebunia desperată a oamenilor și chiar faptelor lor de canalii, mult mai riscate și în fond mai brave.

Van den Vondel privi, pe sub sprîncenele stufoase afară, în ulița leșiatică, stropită de ploaia oblică a toamnei.

Un timp urmări trecerea lumii pestrițe, în haine de culori închise și murdare, copiii cu șepci peste urechi, femeile cu tocuri strîmbe. Apoi ochii mărunți se plimbară cu plictiseală la rafturile sticlelor aliniate după naționalitatea băuturilor, la casierița puhavă și somnolînd în dosul cutiei de metal, la tovarășul de masă, corect la îmbrăcăminte, la vorbă și la purtare. Prea rece, prea corect și prea stăpîn pe sine.

Suspină după altfel de locuri şi altfel de oameni.

Strigă chelnerului :

– Un whisky, bucte ! Fora apa ! Aduci una butelie aci şi două poarc...

Sebastian Luduş protestă. El nu bea alcooluri. Îşi îngăduia o singură pasiune : ţigările. Încolo, apă minerală, laboratorul şi rafinăria.

Olandezul îl dojeni cu severitate :

– Trebuie să încerci orice... Mai ales să faci prostii ! Trebuie să faci prostii cît eşti tînăr, ca să nu te apuci de ele la bătrîncţe.

Chelnerul aduse sticla. Prezentă etichcta spre aprobarea inginerului geolog.

– Bun. Foarte bun ! Dcstupează şi toarnă la domnul inginer Luduş, buete.

„Buetul“ se execută.

Era acum deprins cu astfel de clienţi şi se împlinea un an de cînd servea astfel de băuturi. Sticlele de altădată, decolorate în rafturi, se primeneau repede. Patronul, domnul Martin Zuber, plănuia să dărîme la primăvară clădirca ridicată acum patru ani şi s-o modernizezc, prefăcînd-o într-un adevărat bar american, firească după modelul celor berlineze. Astfel totul se îndeplinise conform vechilor cicluri încheiate.

Pe vremea regelui Dromichet, localnicii se îndestulau cu un vin acruţ amestccat cu mied, băut din cupa coarnelor scurte de bour. Iar străinii de atunci îşi aduceau pocalele lor şi amforele pîntecoase cu vin gros, de Tasos, Cnidos şi Rodos.

Nimic nu se schimbase, în afară doar de amănuntul că oştile lui Lisimah cu prinţii lor asiatici plecaseră repede şi degrabă, fără a mai arăta gînd de întoarcere ; pe cînd călătorii de acum se înfipseseră cu rădăcinile sondelor adînc în pămînt.

– Într-o zi – spuse Van den Vondel – am să încerc băuturi indigene într-o cîrciumă indigenă ! Am văzut un fel de bordei al unui individ încăpăţînat...

Sebastian Luduş surîse, bucuros că poate risipi o iluzie a amatorului de culoare locală :

– Cîrciuma lui Ţudic ?

– Exact ! Un moşneag cu barbă de patriarh...

– Mă tem că n-ai să dai peste un indigen, domnule Van den Vondel. Moșneagul acela cu barbă de patriarh, Leiba Țudic, n-are de-a face nimic cu indigenii. E tot așa de străin ca dumneata aici și ca mulți care se află în țară cu pașaport...

– Iarăși te înșeli, tinere coleg !... clătină geologul din globul roșu de brînză, împodobit cu o creastă de frișcă spumoasă. Iarăși te înșeli... Poate copiii lui, cu toate că s-au născut și au petrecut o parte din viață aici, sînt străini. Adică din nou au devenit străini fiindcă tînjesc și luptă pentru patria lor nou reconstituită. Dacă e cazul. N-am de unde s-o știu și s-o afirm. Rămîne de văzut... Dar acest Leiba Țudic este de aici. Reprezintă lumea, mentalitatea și tradiția locală de aici, cu mult înainte de venirea noastră : a dumitale, a mea, chiar și a colegului Grințescu... Din acest punct de vedere e mai puțin străin decît dumneata.

Van de Vondel își turnă paharul ras, îl deșertă fără nici o otărîre și adăugă :

– Bănuiesc că am să dau acolo peste indivizi interesanți. De obicei în asemenea bordeie se refugiază supraviețuitorii indigeni, ca să se otrăvească departe de ochii ocupanților, cu băutura lor veche și să se plîngă de schimbările nouă, pe care nu le pot accepta...

– Fiindcă nu le pot înțelege și nu le pot prețui, domnule Van den Vondel !... Îmi pare foarte ciudat cum dumneata, care vii să afli aci petrol, arăți în același timp atîta simpatie pentru elementul reacționar, în egală măsură ostil dumitale și ostil la tot ce facem aci... Mai adineaori, admirai rezistența aventurierilor mexicani, care aruncau conductele în aer cu dinamită și împușcau lucrătorii. Lucrătorii dumitale ; ai societății dumitale... În definitiv. acești dușmani nu sînt numai ai noștri, adică ai petrolului. Sînt dușmanii progresului.. În Mexic briganzi, pur și simplu ! Aci, din fericire, reacționari pasivi...

Olandezul își sprijini o emisferă a capului globulos și roșu în palma grăsună.

Privi lung la tînărul apărător al acestui progres omucid.

– Este poate a suta oară cînd aud aceste cuvinte !... vorbi el strămutîndu-și privirea și fixînd-o în gol, spre fereastra cu trecătorii zgribuliți în ploaia toamnei. Le-am

auzit la Tampico și in Indiile Olandeze, in Golful Persic și la Baku. Pretutindeni s-a umplut lumea de asemenea fățarnici apărători ai progresului !... De cîte ori se ridică un brigand ca să-și apere cu îndîrjire independența țării lor impotriva generoaselor noastre intenții, dacă nu-l putem pune la zid, îl ucidem moral... Îl dezarmăm cu o campanie de presă, sau prin mijloace diplomatice, sau cu ajutorul trădătorilor, dacă nu cu al oamenilor încă naivi și fanatici ai progresului, ca dumneata... Se poate întîmpla ca omenirea în genere să cîștige pe urma înfrîngerii și capitulării lor. Se mărește producția unei regiuni ! Automobilele au cu ce goni, avioanele cu ce zbura, escadrele de război cu ce reduce la tăcere un inamic ori o colonie revoltată... E foarte frumos aceasta și se pare că toată lumea e de acord să condamne rezistența barbarilor !... Totuși, nu mă pot opri să nu găsesc admirabil curajul omului care compune sufletul unei nații și al unui pămînt, forțelor fără figură și fără suflet care conduc astăzi lumea... Sîntem în serviciul cui ? te întreb. Dumneata și cu sîntem instrumentele cui ?... Îl numim pe acest zeu modern : progres ! De hatîrul acestui progres eu caut țițeiul brut ; de hatîrul aceluiași progres, dumneata îl rafinezi, ca să poți da drumul avioanelor să zboare și flotelor de război să distrugă altă flotă de război... Să zicem că e frumos, deși ar merita și aceasta o discuție. Dar pînă la serviciul progresului, servim deocamdată acționarul anonim al lui „Royal Dutch“ sau „Standard Oil“. Acela n-are figură și speculează la bursă progresul !... Într-o măsură mă aflu mai aproape de inginerul Grințescu, mult mai aproape, decît de directorul nostru general, Reginald Gibbons...

– E o personalitate puternică. O mînă de fier ! vorbi cu admirație Sebastian Luduș.

Olandezul începu să rîdă :

– Mie mi-o spui ? Am mai lucrat cu dînsul în Mexic, la Tampico... L-am văzut cum știe să execute și să ordone execuții !... Ai aflat cumva cum a rămas văduv ?

– Nu ! Și nici nu cred că e omul care să confieze cuiva asemenea dureri intime.

– Durere ? Dumneata admiți că Reginald Gibbons este capabil a cunoaște ce înseamnă o durere ome-

nească ?... Eu l-am văzut însă altfel ! Era în 1913... Îmi amintesc perfect, fiindcă atunci mă întorsesem de la Zacamixtle la Tampico... În drum, am asistat la ciocnirea dintre un grup de insurgenți și o trupă guvernamentală... A fost un episod pe care l-au povestit corespondenții gazetelor americane și l-a pomenit și un scriitor de al lor, îmi pare Hergesheimer, sau așa ceva... Un căpitan al insurgenților se repezise călare în lagărul guvernamental, cu un *lasso* a smuls din galopul calului o mitralieră, a tras-o pe șea... Mitraliera, ultimul tip automat american, ultima creație a progresului, a început să funcționeze de-acolo, de pe cal... Aș fi aplaudat ca la teatru, dacă șoferul meu n-ar fi luat-o la goană peste cîmpuri !... Cînd ajung la Tampico, pe cine aflu ? Scumpul meu coleg Reginald Gibbons – atunci eram egali în grad – scumpul meu coleg Reginald pusese mîna pe un om al insurgenților... Acesta săvîrșise marea crimă de a scufunda cîteva țevi de pe un tanc al societății, în lagună... Criminalul era legat. Nu răspundea la întrebări. Piele roșie, încăpățînată, din neamul lui Montezuma !...

– Dromichetul lor ! zimbi Sebastian Luduș.

– Nu știu pînă la ce punct, Dromichetul lor... Sper că o să mă lămurească odată domnul Zaharia Duhu, căutătorul de comori pe care l-ai botezat dumneata un maniac... Deocamdată indianul nu răspundea. Iar onorabilul Reginald Gibbons l-a dus pînă la cazanul de ulei fierbinte și, înainte de a putea interveni cineva să-l oprească, l-a apucat cu amîndouă mîinile de păr și l-a scufundat în bazin... Un om legat, înecat și fiert în ulei clocotit. Aceasta în numele progresului... Ce zici ? Mină de fier ?

– Nu mi-aș fi imaginat ! Dacă nu mi-ai spune-o dumneata, nici nu mi-ar veni să cred... vorbi inginerul romîn, instalat comod la masa „Barului American“ din Piscul Voievodesei.

– Ai să-l vezi lucrînd aci și ai să te convingi... Bine-înțeles că metodele le variază după meridian. Ce era posibil în Mexic n-are să facă aici... Nici nu se arată nevoia. Aci ajunge metoda pomenită de Ludwell Denny. Un cadou discret, la persoane discrete... Acolo mergea altfel ! După o săptămînă, soția lui Reginald Gibbons a fost adusă în automobil, cu pieptul străpuns de trei gloanțe...

Era o ființă plăpîndă și inofensivă. Poate nu se cuvenea să plătească dînsa pentru indianul fiert în ulei clocotit... Dar, vezi, insurgenții luptau în numele barbariei ; Reginald Gibbons, în numele progresului... În loc să-i prezint condoleanțe, de atunci ne întîlnim și vorbim numai despre chestiuni de serviciu. Fiindcă, de fapt, tot el și-a ucis și femeia, după ce ucisese indianul ! A lăsat-o să plătească dînsa, apărîndu-și așa pielea...

– E odios și crud tot ce povestești dumneata ! exclamă Sebastian Luduș, clătinat în sfîrșit din fanatismul său de orb apărător al progresului pe care-l monopolizau magnații nesățiosului capital, cu metodele folosite de pionierii acestui devastator progres în „țările barbare". E odios și crud ! Nu-mi imaginam...

– Ai răbdare !... Odios și crud se poate fi în mai multe feluri, îți repet : depinde de meridian... Eu cred că și aci se petrec și se vor petrece multe episoade odioase și crude. În alt tempo, cu alte figurații... Petrolul aduce cu dînsul aceleași legi... Legile lui sînt negre !...

– Și totuși dumneata treci drept unul din cei mai vestiți prospectori ai petrolului din lume...

Jan van den Vondel strînse din umerii lați.

– Ce pot să fac împotriva destinului ? Trec drept unul din cei mai vestiți prospectori ai petrolului. Dacă n-aș fi eu, ar veni altul !... Pînă cînd nu vom mai avea ce prospecta...

Se corectă singur :

– Adică nu !... Ce prospecta va mai fi încă și peste cincizeci-șaizeci de ani, în țările care au scăpat acum de mine și de alții ca mine... Toată povestea americanilor, cu epuizarea zăcămintelor, rămîne deocamdată poveste... Dar nu vom mai avea de ce să prospectăm, nu ce prospecta ! Nu va mai fi nevoie.

– Petrolul sintetic ? întrebă cu interes profesional Sebastian Luduș. Metoda lui Bergius sau lucrările lui Franz Fischer ?

Olandezul surîse cu amestec de dispreț și de milă :

– Prea costisitor... Și pe urmă remedii relative, expediente, de vreme ce pompează tot dintr-un combustibil care se poate epuiza. Cunosc altceva, în altă direcție. Există undeva omul care lucrează pentru a reduce la

neant cariera mea de prospector... În loc să-l detest, îi aştept rezultatele cu nerăbdare – aş putea spune cu o reală emoţie, dacă o gloabă bătrînă ca mine mai poate vorbi despre vreo emoţie.

– Interesant... se plecă Sebastian Luduş peste masă, avid, abia stăpînindu-şi curiozitatea.

– Să lăsăm aceasta ! propuse olandezul. Mai bine deşartă paharul de whisky, dintr-atîta n-ai să mori... Şi nu aştepta să afli ceva de la mine. N-aş spune, chiar dacă m-ar băga în cazanul de ulei fierbinte onorabilul Reginald. Fiindcă ar fi foarte probabil şi una ca asta ! De loc exclus... Gîndeşte-te cum a fost suprimat Rudolphe Diesel, inventatorul care a revoluţionat tehnica modernă şi pe a cărui urmă s-a ridicat toată industria petrolului. Încurca prea multe socoteli. În consecinţă au suprimat omul, ca măcar pentru o bucată de timp să suspende efectele invenţiei. Suprimat, înecat de pe vaporul în care călătorea să-şi valorifice invenţia şi brevetele...

– E ceva tot aşa de serios ? stărui tînărul. O invenţie tot atît de importantă ca motoarele „Diesel“ ?

– O sper ! Adică nici nu mă îndoiesc de aceasta. Şi nu mă tem decît de vreo intervenţie a oamenilor cu mîna de fier ca a lui Reginald. Mai multe n-ai să afli de la mine. Cel ce lucrează mi-e prieten vechi, din tinereţele mele, care nu au fost ca ale dumitale, trăite cu apă minerală... Mi-e prieten vechi, am răbdat de foame împreună, am avut şi noi un cult al progresului, pe vremea cînd nu se dădeau războaie şi nu se unelteau revoluţii pentru a monopoliza o regiune petroliferă. Eu am căzut în ispită. N-am rezistat demonului care mă mînă oriunde simt mirosind a ţiţei. El a fost mai fidel credinţei noastre de atunci. Îi cunosc mintea şi ştiu că se poate întîmpla să răstoarne într-o zi tot ce facem aci... Cîte o scrisoare mă caută din cînd în cînd, cu zece sigilii poştale, dintr-un capăt al lumii la celălalt, pe unde mă poartă demonul meu. Îmi aduce veşti bune ; din ce în ce mai apropiate de deznodămînt. Şi astfel am dreptul să sper că măcar o parte din omenire va fi cruţată de legile acestea negre, ale păcurii. Îţi aminteşti ce se spunea pe vremea războiului şi îndată după război ? Erai prea tînăr ca să le urmăreşti cronologic şi să tragi concluziile... În 1917, Cle-

menccau, în apelul său către preşedintele Wilson, declară că „*petrolul e tot atît de necesar ca sîngele combatanţilor pentru soarta unui război*“. După armistiţiu, lordul Curzon declara că „*flotele aliate au navigat spre victorie pe-un ocean de petrol*“. Iar în 1919, cînd Franţa şi Anglia îşi împărţeau petrolul în Orient şi fabricau ţări proaspăt trasc pe hartă, după cum indica interesul petrolului, nu considerentele etnice, Henry Béranger declara că *acel care va poseda petrolul va stăpîni lumea*“... Am înţeles-o aceasta mai binc decît o poţi presimţi dumneata de la distanţă, fiindcă mă aflam în Irak pe atunci. Un Irak proaspăt confecţionat, cu unul din acei recenţi suverani, carc din petrol s-au născut şi în petrol vor pieri... Cum vezi, bătălia sc dă într-adevăr pentru această stăpînire a lumii prin petrol, nu pentru progresul meu şi al dumitale ! Să sperăm că va deveni o bătălie zadarnică, fără obiectiv... Pentru aceasta c destul ca în locul petrolului, oricinc să-şi poată procura o forţă nelimitată şi la dispoziţia tuturora...

– Utopic !... rosti sceptic Sebastian Luduş.

– Utopic a fost primul *railway* dintre Stockton şi Darlington, în septembrie 1825 ; utopic aviaţia, utopie telegrafia fără fir, utopic radio... Toatc au fost utopii, respinse nu dc profani, ci mai cu seamă dc oamenii dc ştiinţă, ca dumneata şi ca minc, carc s-au gîndit să le demonstrezc imposibilitatea dc aplicarc. Tot cc a fost utopie în domeniul tehnic s-a realizat totuşi şi sc va mai realiza... Şi să sperăm că nu vor rămînc utopii, nici cele din domcniul social... Pacificarea sufletului omenesc prin ceea ce realizează tchnica noastră, să sperăm că nici aceasta nu va rămînc o iluzie...

– Şi noi cc facem pînă atunci ?

– Nc supunem timpului ! Nc distribuim rolurile. Eu caut petrol, dumneata îl prelucrezi ; dincolo de noi, alţii îl joacă la bursă şi, dincolo dc toţi aceştia, puterile cele fără chip, care conduc lumea dc astăzi, îşi dispută petrolul, ca să poată stăpîni singure... Accasta c toată povestea !... Te-ai gîndit dumneata că în ccasul acesta, zece mii dc oameni ca minc şi ca dumneata sc află risipiţi în Alaska, in Pennsylvania, la Baku, în Venezuela, în Borneo, în Sumatra, în insulelc Sonde, în Persia, în Galiţia – într-o

sută de puncte ale planisferei ? Slujesc progresul ?... Slujim progresul ?... Ne-am pus în slujba omenirii ? Progresul lui Reginald și omenirea lui Reginald ? Deocamdată stîrpim armonia unui echilibru de viață, pe care și-l întocmiseră indigenii pe încetul în sute și mii de ani cum se petrec așezările geologice ; echilibrul de viață al localnicilor din Sumatra, din Baku, din Venezuela, din Mexic, de aici, din Piscul Voievodesei. Aceasta o facem ! Și ca să ne ațipim cugetul, bem mai multe doze de whisky. E rețeta la care recurg zece mii de oameni pe zi, într-o sută de locuri măcar ; zece mii de pionieri ai progresului... Pînă ce se va schimba ceva peste capetele noastre, dacă noi nu sîntem capabili să eliberăm progresul din gheara celor care îl pîngăresc și îl prostitucază cu a noastră fanatică sau pasivă complicitate !...

Jan van den Vondel hohoti, făcînd semn către chelner :

– Bucte !... Anca una butelia... Aceasta bem pentru progres și morții de la progresului !

C a p i t o l u l II

Aurul cel negru ca și cel galben e, deocamdată, mai mult stricător de suflete și de vieți.

Micul peron al stației Piscul Voievodesei mișuna ca niciodată de lume aleasă.

Expresul pentru București avea întîrziere de un ceas jumătate. O linie inundată, cu terasamentul slăbit, se afla în grabnică reparație dincolo de fosta frontieră a Bucovinei. Trenul scăpase. Gonea să cîștige timpul pierdut.

Dar n-a existat vreun anunț de întîrziere primit de o lume mai împăcată și mai bucuroasă decît aceea de pe peronul din Piscul Voievodesei.

Toți găseau minunată potriveală. Altfel n-ar mai fi putut prinde alt tren, în afară de acceleratul de noapte. Sumedenie de complicații, pentru sumedenie de oameni, cu sumedenie de grave și urgente interese.

O telegramă vestise demisia guvernului.

Zvonul se răspîndise fulgerător. După un sfert de oră, a doua depeșă confirma știrea cu oarecare amănunte. Această neașteptată schimbare încurca și descurca multe ițe ; nu mai lăsa nepăsătoare lumea cea nouă din Piscul Voievodesei, cum se întîmpla pe vremuri, cînd răzeșii de pe domeniul lui Boldur Iloveanu n-aveau nici ce pierde, nici ce cîștiga din primenirea stăpînilor. „Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor !...“

Acum zece telefoane au zbîrnîit la gară, cerînd biroul de mișcare. S-a știut astfel despre binecuvîntatele inundații din nordul Moldovei și despre binevenita tulburare din mersul trenurilor.

Iar lumea, grăbită să ajungă la București în ceasul cînd pîinea și cuțitul trec dintr-o mînă în alta, a avut astfel răgaz să-și împacheteze la goană valizele și să coboare în goana automobilelor spre stație.

Erau mai mulți și goneau chemați de mai multe și deosebite treburi.

Domnul director general Reginald Gibbons, tocmai primise vizita lui Vasile Țincoca, fratele cunoscutului orator parlamentar Horia Țincoca și persoană de încredere a societății „Țițeiul Național“. Se punea la cale fuzionarea acestei societăți, premeditată încă de la întemeiere cu scopul precis de a pune stăpînire pe terenurile din jurul Voievodesei, tot așa cum pe vremuri domnul Emil Sava și cu domnul Iordan Hagi-Iordan, prin alte mijloace, au înghițit treptat ogoarele răzeșilor din Piscul Voievodesei și partea care îi interesa din moșia lui Boldur Iloveanu.

Oamenii s-au schimbat, s-au schimbat și împrejurările, firesc era să se schimbe și metodele.

În locul lui Iordan Hagi-Iordan opera acum domnul director general Reginald Gibbons.

El distribuia cadouri celor în drept să primească aceste cadouri.

Mijlocitorul său, Vasile Țincoca, se dovedise destul de abil și discret. Nu se purta ca mizerabilii generali mexicani, nărăviți să nu-și mai respecte cuvîntul de îndată ce izbuteau să-și înscăuneze dictatorul lor. Răsturnarea regimului, fără mitraliere, fără baricade și focuri de revolver, simplifica simțitor lucrurile.

După toate aşteptările, în locul guvernului demisionat se va alcătui un cabinet de concentrare cu participarea partidelor mai mărunte şi prea mult ţinute la post. Într-un asemenea cabinet, Horia Ţincoca va avea un portofoliu dinainte reţinut şi asigurat la nevoie cu oarecare influenţe ale ministrului englez. Abia trecuse un an de la vechiul împrumut şi se arăta urgenta necesitate a altui împrumut nou şi ceva mai apreciabil, ca să se înfrupte toţi.

Domnul Reginald Gibbons reprezenta puteri nelimitate la Foreign Office şi la „Stock Exchange". Se urca deci în tren, pentru a merge să susţină intrarea în guvern a lui Horia Ţincoca, singura garanţie a unui împrumut salvator.

În pardesiul larg, cadrilat ca o parcelare ideală de perimetre petrolifere, se plimba pe peron cu mîinile la spate, alături de Vasile Ţincoca.

Privea peste capetele muritorilor indigeni, cu o scîrbă totală.

Buzele subţiri dezveleau cîteodată dinţii lungi şi laţi ca seminţele de floarea-soarelui, pe alocuri tărcate de platina plombelor. Numai de două ori s-a întors şi a părut că ia aminte cu oarecare interes la existenţa unei făpturi omeneşti.

Atunci cînd a intrat şi a ieşit Ilenuţa Precup, în hăinuţa ei subţire şi albastră, însoţită de un neînsemnat funcţionar al societăţii, un băieţandru cu capul gol şi cu o carte subsuoară.

– E drăguţă fetiţa ! îşi permise să observe Vasile Ţincoca, lămurind din instinct reflecţiile ososului tovarăş de drum şi de afaceri. Frumuşică foc !

Nu primi nici o aprobare.

Domnul Reginald Gibbons îşi păstra reflexiile pentru sinc. Vasile Ţincoca înţelese că a fost lipsit de tact. Însă îndestul de specialist în apreţuirea femeilor, păstră şi el pentru sine părerea că fetişcana cu hăinuţa albastră nu e numai drăguţă, ci chiar frumoasă in toată puterea cuvîntului. Frumoasă foc ! cum se exprimă indigenii în graiul lor primitiv, dar pitoresc.

Se feri din mers să răspundă la salutul lui Zaharia Duhu. Domnul Reginald Gibbons nu observă acest salut.

Poate că Zaharia Duhu nici nu-şi scosese pălăria aşteptînd vreun răspuns.

Venise s-o petreacă pînă la tren pe doamna Cecil P. Tudose.

Încă o persoană de pripas la Piscul Voievodesei, gata să dea fuga la primul semnal, spre capitala unde se împarte cuțitul și pîinea. Se afla aici de-o săptămînă, în vederea unei cumpărări de case, în București, parcul Filipescu. Avea nevoie de părerea și de aprobarea unchiului Zaharia, avea nevoie mai ales de-o semnătură.

După planurile sale, calculase să mai rămînă cîteva zile. Pregătise totul cu o subțire diplomație. Mai întîi a descris casa : o adevărată vilă. În treacăt a pomenit despre preț și condițiile excepționale de plată. O ocazie pe care n-o întîlnește omul de două ori în viață. Pe urmă, a adus vorba despre situația lor veșnic nesigură, cu mutări și chirii exagerate, mistuind aproape în întregime salariul domnului profesor Petru V. Tudose.

– Mă înțelegi, unchiule ? Mă înțelegi, tușică Ruxanda ?... întrebase, împungînd văzduhul cu nasul cînd spre unul, cînd spre celălalt. În toate acestea, Petru e cu desăvîrșire dezarmat ! El cu biblioteca și cu studiile lui, nelipsit de la cursuri și cu atîtea conferințe pe cap, nici n-are idee de partea practică a vieții. E ca un om căzut din lună !... Îmi rămîne mie datoria să iau aceste griji pe răspunderea mea. Vreau să-i fac o surpriză... Ce zici, mătușică ?

– Fă-i, copila mea... Te-ai gîndit bine ! încuviințase bătrîna.

– Ce zici, unchiule Zaharia ?

– Exact cele ce spune mama. Îți doresc să izbutești și să vă bucurați de o viață tihnită în casa voastră...

Bătrîna răspunsese fără nici o clintire în obrazul uscat. Zaharia Duhu cu un surîs amulteștiutor.

Amîndoi însă n-au întrebat cam în ce fel s-ar putea angaja ea să facă față la condițiile de plată, chiar excepționale, cum le dovedise Cecil negru pe alb.

Doamna Cecil P. Tudose pungise buzele și plecase nasul ascuțit în pămînt. Bătuse toba cu degetele nervoase pe speteaza scaunului. Se ridicase să potrivească o cadră care-i părea că stă strimb în perete : chipul Madalei

Grințescu, zugrăvit odinioară cu văpsele ieftine, de Alexandru Opriș, într-o primăvară cu flori albe de cireș, din celălalt Pisc al Voievodesei.

Se hotărîse deci să amîne pe a doua zi atacul, încercînd alte mijloace, cu efecte mai precise.

Iar acest a doua zi se întîmpla să fie tocmai astăzi, sărbătoare pașnică și somnolentă, cînd explodase telegrama de la București anunțînd schimbarea domnilor. Îndată renunțase la toate planurile.

O casă mai poate fi cumpărată în aceleași condiții excepționale peste o lună, trei ori un an.

Guvernele, oricît de des se primenesc în țara romînească, rămîn însă cîteodată ocazii pentru totdeauna pierdute.

Deci, doamna Cecil P. Tudose a schimbat și dînsa direcția planurilor sale îndelung ticluite. A descoperit că e absolută nevoie să se urce în tren și să-l scuture pe domnul profesor universitar Petru V. Tudose din vinovata sa inerție de pînă acum. Inerție de altfel mai mult însușită ca o tactică abilă, ca o mască de cărturar dezinteresat, decît inerție reală și mai ales culpabilă. În fond cine nu știe oare că orice cameră s-ar simți onorată de prezența unui asemenea cărturar tînăr, prețuit conferențiar și cu spirit altruist de savant, gata să se pună în slujba patriei și a învățămîntului, onorînd mîine vreun secretariat general al Ministerului de Industrie, iar poimîine banca ministerială? Ca atare, Cecil a bătut telegramă la București, s-o aștepte domnul profesor Petru V. Tudose neapărat în Gara de Nord.

Călcînd apăsat cu tocurile pantofilor pe asfaltul sonor, cîteodată privește încruntată în jos, cu nasul plecat, parcă încă mai lungit, căci, printr-un ciudat fenomen, meditația concentrată influențează întotdeauna asupra apendicelui olfactiv al doamnei Cecil P. Tudose.

Pe urmă, surîde și ridică nasul, purtîndu-l în dreapta și în stînga cu un început de triumf.

A mai aflat altă soluție.

Printre atotputernicii de mîine, a mai identificat o persoană destul de inteligentă pentru a se lăsa convinsă cu ușurință de sprijinul pe care îl poate aduce majorității

parlamentare un element valoros ca profesorul universitar Petru V. Tudose.

– Ce părere ai, unchiule Zaharia ? întrebă oprindu-se în loc și apucîndu-l de un nasture. Mie îmi pare un individ destul de simpatic acest Vasile Țincoca...

– Părerile despre oameni, ca și gusturile mîncărurilor... Ce-i place unuia îi displace altuia !...

Cecil hohoti subțire, cu voioșie, fiindcă acum n-o mai interesa părerile unui maniac ca unchiul Zaharia.

Își făcuse planul și era gata să-l pună în aplicare.

– Am înțeles că nu-ți prea place, unchiule ! Mie însă mi-e simpatic !... Dacă intră în guvern și frate-său, Horia, ceea ce îmi pare hotărît, are să învîrtă el multe... Și printre acestea multe, în primul rînd va fi chestiunea Voievodeei, fuziunea cu „Țițeiul Național", consolidarea terenurilor cumpărate p-acilea și altele cam de aceeași măsură. De pe banca ministerială, Horia Țincoca n-o să mai poată face tapajul care l-a dus unde este... Guvern înseamnă zgardă și botniță. Mă urmărești, unchiule ?

– Urmează, Cecil !... Te ascult.

– Ca ministru, așadar, va fi redus mai mult sau mai puțin la tăcere. Are nevoie de alții să vorbească în locul său, de la tribună. În locul său – și ca să fim sinceri – cu mai multă autoritate decît a sa... Un asemenea deputat majoritar, care să apere o cauză sfîntă, îl văd eu pe Petru... Îl văd eu și sînt convinsă că tot așa îl vor vedea și domnul Reginald Gibbons, împreună cu acest simpatic Vasile Țincoca !... Încît, în tren n-am să pierd timpul !... Am să intru în vorbă și am să le dovedesc evidența... În definitiv, aceasta ar trebui să te bucure, unchiule ! Nu prea arăți bucuros și mă mir de ce ?

– Bucuriile unora sînt mîhnirile altora, Cecil.

– Cum adică ? Ce vrei să spui, unchiule ?

– Mă gîndesc și eu așa... Cînd este un mort în casă, toată lumea îl jelește, în afară de cioclii care trag un folos. Unii, care va să zică, se găsesc întotdeauna în orînduiala acestei lumi, pentru a se bucura de mîhnirile altora. Aceasta am vrut s-o spun, Cecil !

– Prea înalt pentru mine, unchiule ! Eu gîndesc și trăiesc mai pe pămînt... Socotesc că ar trebui să te bucure...

În definitiv, Petru, dacă va fi pus în situația să apere politica economică a domnului Reginald Gibbons...

– Aceasta numești tu politica economică, Cecil ? întrebă Zaharia Duhu.

Cecil P. Tudose trecu peste dojana întreruperii, zgîlțîindu-l mai tare de nasture și urmînd :

– ...să apere politica economică a domnului Gibbons și a lui Vasile Țincoca, implicit a lui Horia Țincoca, prin aceasta îți apără și interesele dumitale, unchiule Zaharia ! Interesele societății „Voevoda“, care sînt și ale dumitale... Vezi ? Eu mă gîndesc la toate... Sînt solidară cu soarta soțului meu și cu a celor din jurul său... Nu pot trăi ca Madala...

Spunînd, aruncase o privire ascuțită Madalei Grințescu.

Prietenia lor se răcise.

De cîteva ori, Cecil lăsase a se înțelege că dezaprobă viața Madalei și că îl deplînge pe Dinu Grințescu.

Madala se afla cu Dinu în celălalt capăt al peronului. Pleca și dînsa la București, fără să fie chemată de nici un interes, și nici măcar de ascunsele ei drumuri de altădată.

Pleca, fiindcă viața de aici o apăsa ca viața de pretutindeni.

De la distanță simțise împunsătura privirii.

Se răsucise pe jumătate și vorbi cu ochii în pămînt :

– Dinule, ar trebui să nu mă lași mereu singură !...

– Același lucru mi-l spui de șase ani, Madala !...

– Ți-l spun de șase ani, Dinule, căci de șase ani același lucru se petrece... Eu nu mai exist ? Există numai sondele și vagoanele acestea ?... Numai atît este pe lume ?

– Mai ești și tu, Madala !... surîse Dinu Grințescu indulgent.

– Mai ?... Mai sînt și eu ?... Ar fi trebuit să fiu eu înaintea lor, Dinule !... Acum, aici sînteți destui pentru a purta grija sondelor... Nu apasă numai asupra ta. Îți poți lua un concediu mai lung : două-trei luni, să plecăm undeva, să fim numai noi doi, să uiți de păcura aceasta, și de sonde, și de tot...

Dinu Grințescu îi atinse ușor bărbia cu vîrful degetelor, ridicîndu-i ochii și dojenind-o, în ascunzișul cugetului cu

gîndul că într-adevăr era puţin cam vinovat faţă de dînsa.

– Fii cuminte, Madala !... Tu ştii prea bine că nimic din ce vrei tu nu se poate... Sîntem mai mulţi, dar tocmai de aceasta nu-mi este permis să plec... Mai mulţi înseamnă că întrucîtva am fost retrogradat din rostul şi răspunderile mele. Aceasta nu poate dura ! Trebuie să fiu la faţa locului, acum cînd se măreşte exploatarea şi cînd vor intra în funcţiune sondele cele noi, cu sistemul rotativ... Ai să vezi şi tu. În doi ani dispar toate aceste schelete negre şi urîte. Vom avea o exploatare curată ca o grădină.

Madala strînse din umerii mici :

– Cît mă încălzeşte aceasta pe mine !...

În adevăr, era mică, zgribulită şi părea gata să clănţăne din dinţii mărunţi, străbătută de-un fior, cu toate că soarele bătea călduţ în acest sfîrşit de toamnă luminos şi melancolic, după două săptămîni de ploaie şi vînturi.

Dinu Grinţescu o privi cu răceală.

Toată înduioşarea de adineauri şi sentimentul de vină faţă de dînsa se risipiseră brusc. De şase ani mereu aceeaşi poveste. Madala parcă îi duşmănea lupta lui de aici. Parcă această luptă era inamicul lor principal, despărţindu-i mereu.

Pizmui un om fericit ca profesorul Petru V. Tudose, care a avut norocul unei femei atît de solidară cu toate luptele sale de oriunde.

Au tăcut amîndoi, înstrăinaţi.

El trecînd cu ochii de la faţa slabă şi diafană a Madalei, spre vagoanele-cisterne orînduite pe liniile laterale ale staţiei Piscul Voievodesei. Ea descheindu-şi şi încheindu-şi butonii mănuşilor.

Soarele îi bătea molatic în obraz.

Lumina aurie tremura prefirînd o înşelătoare căldură de tinereţe pe chipul care aminti aşa, o clipă, numai una, portretul zugrăvit odinioară de Alexandru Opriş, cînd cealaltă Madala se bucurase copilăreşte de brăţara venetiană din epoca lui Lorenzo Celso ; dar frăgezimea aceea n-avea să se mai întoarcă niciodată, cum nu se vor mai întoarce aici nici primăverile de atunci.

Vartolomeu Diaconu apăru din biroul său, împrăştiind ştirea că expresul a trecut de ultima staţie.

Era nebărbierit, cu gulerul cămăşii murdar şi cu nodul cravatei strîmb. Se vedea o surpare şi pe chipul şefului de staţie. Sub ochi, două pungi vinete îi dădeau înfăţişarea chibiţilor din tripouri, cînd toţi jucătorii au plecat şi cînd măturătorii îi alungă acasă.

Zaharia Duhu nu mai asculta proiectele ambiţioase ale doamnei Cecil P. Tudose.

Urmărea mersul împleticit al lui Vartolomeu Diaconu ; făcea unele apropieri între figura aceasta pămîntie şi alte chipuri despre care bătrîna Ruxanda Duhu avea obiceiul să spună că le-a ieşit ţărîna mormîntului în faţă.

– Trebuieşte scăpat !... murmură, clătinînd din cap.

– Cine, unchiule ? Cine trebuieşte scăpat şi de la ce scăpat ? sări repede, cu glas ascuţit, Cecil, ca întotdeauna alarmată de maniile filantropice ale unchiului Zaharia.

Zaharia Duhu o domoli :

– Nimeni, Cecil !... Şi de la nimic, Cecil ! Mă pomenesc şi eu vorbind singur cîteodată, vrute şi nevrute. Semn că îmbătrînesc, nepoato !

Dar în ochii căutătorului de comori lucea lumina lui cea părelnică şi tristă.

– E o chestie de lămurit ! rosti Cecil cu neîncredere.

– Bine, nepoato ! Grăbeşte-te s-o lămureşti... Numai vezi că ai prea multe de lămurit pentru un cap de femeie... Casa din parcul Filipescu ; deputăţia bărbatului ; cînd vei mai găsi vreme şi pentru a lămuri şi nălucile unui smintit ca mine ?

Aluzia era directă. Zaharia Duhu îi amintea timpul cînd abia erupseseră sondele din Piscul Voievodesei ; iar dînsa s-a şi înfăţişat cu mari rezerve de puteri şi cu multe ajutoare, pentru a sili căutătorul de comori să devină numaidecît petrolist.

– Îmi pare rău, unchiule, că ne despărţim aşa !...

– Nu-i nimic, Cecil. Tu eşti o copilă bună şi deşteaptă... Ştiu eu că ai să uiţi repede şi că ai să te întorci împăcată... Drumul Voievodosei îl cunoşti, casa o găseşti întotdeauna deschisă...

Cecil strînse buzele şi bătu asfaltul mai înciudată cu tocurile sonore.

Aşa i se întîmplă ei întotdeauna cu maniacul acesta ! Cînd crede că a aplanat vechiul lor conflict, lui i se

năzare altă suceală din nimic şi ea are de trudit apoi o jumătate de an, ca să repare ce-a stricat în cinci minute.

– În definitiv...

– În definitiv, bine că soseşte trenul, Cecil ! Ia aminte la vagonul în care se urcă domnul Gibbons şi simpatia ta, Vasile Ţincoca... Pe mine, lasă-mă ! Mă găseşti oricînd...

Expresul intră în staţie, umplînd peronul de tumultul roţilor de fier.

La o fereastră de vagon, răsări capul domnului Emil Sava. Alături Tudor Stoenescu-Stoian. Spre capitala unde se petrece schimbarea domnilor, grăbeau de zor toţi domnii mai mărunţi din mai mărunta capitală a ţinutului.

Domnul Emil Sava făcea semne amicale spre domnul Reginald Gibbons şi tovarăşul său, Vasile Ţincoca.

– Am locuri aici, rezervate !... îi invită cordial. Compartimentul întreg...

Domnul Reginald Gibbons părea însă atins de o subită surzenie. Un individ ca Emil Sava nu-l mai interesa. Trecuse la categoria acţionarilor de a treia mînă ; iar acum trecea şi în opoziţie.

Se îndreptă spre alt vagon.

Vasile Ţincoca îi sprijinea braţul să se urce. La spate îi dădea zor Cecil P. Tudose.

Pe altă scară, Madala se plecase să repete :

– Dinule, încă o dată te rog... Vino ! Ia-ţi un concediu... Nu mă lăsa singură...

– ...singură ! îi fu şi ultimul cuvînt, cînd expresul s-a pus în mişcare.

Dinu Grinţescu strînse din umeri. Căută din ochi pe Zaharia Duhu, să facă drumul împreună.

Dar Zaharia Duhu dispăruse undeva, spre biroul şefului de staţie.

Intrase acolo.

În birou nu se afla nimeni. Se uită pe masă. Coala de hîrtie albastră prinsă în piuneze era presărată de socoteli : adunări şi scăderi. Alături, coşul plin de hîrtii mototolite. Zaharia Duhu privi întîi spre uşa cu geam. Se asigură că nu-l observă nimeni.

Se plecă şi ridică un gheomotoc. Îl desfăcu. Un concept de scrisoare, părăsit la primele cinci rînduri.

„Mult stimate domnule Demetrian,

Odată, dacă vă mai amintiți, într-o haltă din Bărăgan, pe o noapte cu viscol, mi-ați spus că de cîte ori mă voi afla într-un ceas decisiv al vieții, e destul să vă trimit semnalul : S.O.S. N-am crezut niciodată că..."

Zaharia Duhu desfăcu alt gheomotoc :

„Respectuos vă salut, domnule Demetrian,

Copiii mei mai vorbesc și acum despre nenea Mitică, omul providențial, care într-o noapte cu viscol..."

Căutătorul de comori nu scormoni mai departe în coșul cu hîrtii.

Aflase tot ce voia să știe. Nu-l înșelase nici de astă dată instinctul.

Se așeză pe canapeaua învelită cu mușama și începu să aștepte. Cifrele de pe masă îi spuneau cît. Cît îi lipsește șefului de stație din Piscul Voievodesei la socotelile sale și pentru cît se zvîrcolește el noaptea de teama unei inspecții neprevăzute.

Era sigur că scrisoarea nu a trimis-o. Nici n-ar fi avut cui, nici n-ar fi avut cum.

Demetru Demetrian abandonase politica și părăsise țara. Un semnal, oricît de deznădăjduit, nu mai putea ajunge pînă le el. Jucătorii la bursă ca și jucătorii de cărți se agață de speranțe absurde. Pe urmă se leapădă de-o speranță absurdă, ca să-și încleșteze viața de alta pînă a doua zi, și așa mai departe.

Știa cît, Zaharia Duhu, știa de ce !

Acțiunile societății „Voevoda" au scăzut sistematic de un an jumătate, după o socoteală tăinuită a domnului Reginald Gibbons.

Împotriva tuturor semnelor de prosperitate și în ciuda realității din cifrele contabile, directorul general al „Voevodei" întreținea cu premeditare o îndoială ; prin oameni interpuși urmărea acapararea tuturor acțiunilor risipite pentru a le aduna numai în cîteva mîini. Într-o vreme, răspîndise chiar zvonul că exploatarea va fi suspendată pentru o bucată de timp.

Prima victimă fusese Iordan Hagi-Iordan. Au urmat altele mai mărunte.

Acum socotelile domnului Reginald Gibbons se apropiau de încheiere. Acţiunile s-au adunat la matcă. În două-trei luni, o nouă emisiune va fi cotată la bursă de trei ori cursul actual.

Dar peste trei luni, la aceste acţiuni vor avea drept numai deţinătorii celor vechi – adică oamenii aleşi pe sprînceană de domnul Reginald Gibbons, şi afară de dînşii doar cîţiva indigeni încăpăţînaţi ca Zaharia Duhu şi ca Dinu Grinţescu.

Acestea le ştia toate căutătorul de comori. Le ştia fără să vrea, cum multe învăţase acum peste vrerile lui.

Înţelegea, aşadar, de ce Vartolomeu Diaconu trimite în necunoscut chemarea sa : S.O.S.

Mai greu era să ştie în ce chip ar putea să-i întindă mîna de ajutor, fără să-l umilească, aşa cum purtase el într-o cutie de argint vechi, nestematele domnului Meyer, montate în brăţara şi în inelele după moda anilor 1840–1850.

C a p i t o l u l III

Erau flori viorii de toamnă,
fără nici un nume pentru dînşii...

Înainte de sosirea trenului, Ilenuţa Precup a ieşit din gară împreună cu Mihai Peclu, atingîndu-şi uşor cotul din mers.

Ei nu aşteptau pe nimeni, nu plecau nicăieri.

Au venit fiindcă Mihai ţinuse să pună la cutia poştei cîteva scrisori urgente, pregătind o plecare pentru mai tîrziu.

Ilenuţa a simţit privirea Nevăstuicii urmărindu-i de sus, de la fereastra cu muşcate. S-a prefăcut că nu observă. O stînjeneşte această imputare geloasă şi tiranică din ochii fostei eleve. Acum sînt mai multe priviri care îi urmăresc şi îi dezaprobă.

Nu poate însă nimic împotriva lor, cum nimic nu poate nici împotriva sa.

Mihai mai are încă de stat doar zece zile în Piscul Voievodesei. A isprăvit examenele ; pleacă din slujba

modestă de la birourile societății, ca să-și urmeze învățătura la București, la universitate.

Domnul Reginald Gibbons, pe care toată lumea îl socotește un om înghețat și fără suflet, l-a chemat acum cîteva zile și s-a arătat generos cu dînsul. Minunîndu-se de chipul cum s-a învrednicit să-și prepare examenele singur, fără să lipsească o singură zi de la datoria sa de funcționar al societății, l-a încurajat în această sîrguință lăudabilă, l-a invitat chiar să ia și loc pe scaun. Pe urmă, a dat ordin la centrala din București să-l numească într-un serviciu mai bine plătit și mai ușor, pînă cînd își va termina studiile.

Fără multe forme, fără multe vorbe. Simplu și scurt, cum îi stă în fire !

Zece zile îi mai despart pînă la plecare. Mai au ei suflet să se întrebe de ochii lumii și de spusele lumii ?

În această nămiază cu soarele blînd de toamnă, au pus la cale o plimbare departe-departe, la cîmp, mai departe încă, în pădurea care-și scutură frunzele acolo unde nu-i pot ajunge nici ochii, nici spusele lumii.

Grăbesc pașii, timpul le este măsurat și scurt.

De pe-un drum îngust, gîtuite între două zăplazuri înalte și cătrănite care împrejmuiesc cisternele societății, a apărut pe neașteptate Alecu Toader Precup.

Ilenuța a tresărit. S-a strîns lîngă Mihai fără să-și dea seama și i-a prins brațul, căutînd apărare.

Dar Alecu Toader Precup e în toane bune și pare cu chef. În loc să arate mînia că-și întîlnește fata în tovărășia unui cioflingar, s-a proptit în picioarele de uriaș și îi așteaptă să se apropie.

Rîde gros, împingîndu-și șapca pe ceafă :

– Haideți, hulubașilor ! Hai repede, că nu vă face taica ostropel !

În scurta de piele neagră și unsuroasă, clătinînd căpățîna enormă și înfigîndu-și mîinile butucănoase în șold, Alecu Toader Precup s-a crăcănat să le taie calea. Îi privește de la înălțime, în creștet. E ca un uriaș fioros și rînjit de ațîțare, cerînd vama unor plăpînde făpturi rătăcite în împărăția sa.

Ilenuța s-a apropiat cu ochii în pămînt, cu fața învăpăiată. Adierea de vînt îi flutură un cîrlionț de păr.

Umbrele genelor s-au lungit pe obraz, ca în cartea poştală ilustrată din colecţia dăruită cîndva de Nevăstuica.

Mihai îşi pipăie părul, cravata, nasturii hainei. Stingherit, nu ştie cam cum s-ar cuveni să se poarte. În mîna stîngă ţine o carte. Mîna dreaptă e liberă. Să i-o întindă uriaşului ? Poate înadins îl aşteaptă ca să-l înşface de-o aripă, să-l răsucească şi să-i facă vînt peste zăplaz, cum l-a ameninţat de cîteva ori, fiindcă îi scoate fata din minţi.

De atunci îl ocoleşte, atît cît se poate ocoli un om pe altul în acest mic univers care e Piscul Voievodesei.

Alecu Toader Precup are faimă de mare zurbagiu şi cumplit bătăuş. Unele încăierări ale sale cu lucrătorii nemţi şi polonezi au ajuns de pomină. A ciocnit odată doi cap în cap. Altă dată a ridicat unul de ceafă şi l-a răbufnit în pămînt, de-a rămas lăţit o bucată de vreme ca o broască.

Să întindă acestui uriaş căpcăun mîna ? Nehotărît, îşi răsuceşte un nasture, îşi potriveşte batista, şi-a găsit de lucru cu stiloul înfipt în buzunarul de la piept.

Alecu Toader Precup a deschis el palma. O palmă imensă, lată şi bătătorită, cu semnele păcurii încrustate în piele.

– Bate palma colea, în laba asta, şi să-ţi fie cu noroc !... Ce-am auzit, aşa să-ţi dea Domnul !

– Anume ce-ai auzit, tătuţă ? prinse curaj Ilenuţa.

– Nu te preface, mîţă vicleană ce eşti ! Ştii tu mai bine decît mine. Cum adică : anume ce ? Şi-a dat băiatul examen. Asta mă bucură !... Pleacă la învăţătură mai înaltă ! Asta mă bucură şi mai mult !... L-a luat domnul Reginald sub părinteasca sa ocrotire... Asta mă bucură grozav !... Asta înseamnă că n-are să mai fie multă vreme conţopist. Are să se întoarcă înapoi inginer ori director, să ne dea ordine nouă, păcătoşilor !...

Mihai se apără sfios :

– Dorinţele mele sînt mai mici. N-am planuri atît de ambiţioase...

– Lasă ambiţurile ! Nu te mai ruşina de ele. Toţi avem ambiţurile noastre. La unii se prind, la alţii nu... Cum le-a fost scris de către Cel-de-sus !... vorbi cu alean

Alecu Toader Precup, care avusese și el multe ambițuri năruite.

Se uită la ceasul din buzunarul jiletcii. Pe urmă, după vechiul său năravv, la al doilea și al treilea, pînă la al șaselea, țistuind a mirare cînd descoperea o imperceptibilă nepotrivire a minutarelor. Le pipăi pe fiecare, le puse la loc, în culcușurile respective. Își dezmierdă lanțurile încrucișate, descurcîndu-le delicat, cu satisfacția copiilor care nu s-au săturat încă de jucăriile mult jinduite.

– Și acuma, încotro ați pornit-o ?

Răspunse Ilenuța :

– Spre cîmp, tătuțule !... Domnul Peclu pleacă peste cîteva zile. Se bucură de ziua această frumoasă, ca să mai vadă o dată locurile de care se desparte...

Alecu Toader Precup trase șapca unsuroasă peste ochi ; îi cercetă pe sub cozoroc, cu un curîs indulgent :

– Măi, ce mîță vicleană ! Mă, ce mîță !... Care va să zică numai de locuri se desparte ?... Numai de atîta l-a prins pofta plimbării ?

Ilenuța privi rușinată într-o parte. Mihai în alta.

Uriașul coborî o palmă pe umărul tînărului, cu o lovitură care-i clătină genunchii din balamale, să-l surpe frînt la pămînt.

– Haide, hulubașilor ! Nu-mi mai umblați mie cu șoalda ! La mine nu merge. Vă înțeleg și acuma nu mă mai supăr. Numai să-mi fiți cuminți... Tu ai să stai acasă, Ilenuțo, și ai să-l aștepți. El are să învețe carte cum scrie la rînduielile școlilor din București... Iar dacă s-o întoarce om, după cum făgăduiește, n-am nimic împotrivă ! Aveți să vă căpătați binecuvîntarea mea...

Alecu Toader Precup se simți înduioșat de această clipă ascunsă încă în tainele viitorului. Stătu în cumpănă. Lupta cu un îndemn lăuntric greu de ascultat.

Se birui însă pre sine și desfăcu un ceasornic cu lanț cu tot, din pripoanele complicate. Îl nimeri între degetele de căpcăun, îl duse la ureche să mai asculte o dată bătăile fine ale inimii de metal, suflă asupra capacului și îl lustrui cu basmaua.

Pe urmă, se plecă să prindă lanțul cu mîna sa, la haina lui Mihai Peclu, în cheotoare.

– Iaca ! rosti. Aista să-l păstrezi de la mine. Te ştiu orfan şi pricep eu că nimenea nu s-a aflat cine să-ţi dea o bucurie cînd ai sfîrşit cu bine partea întîia a învăţăturii. Aista să fie în socoteala zestrii ! O arvună şi un suvenir de amintire, cum s-ar zice... De altminteri, dragă băiete, cu atîta zestre ai să răinîi ! Asta ca s-o ştii din vreme... Dacă nu mă şurubărea unul ca alde Emil Sava, altfel stăteam noi de vorbă...

– Tătuţule !... murmură Ilenuţa, cu boabe de lacrimi în genele lungi.

– Nu ştiu cum să mulţumesc... îngînă Mihai, copleşit de solemnitatea momentului, acolo, lîngă un zăplaz hîd şi înnegrit de catran.

– Vorba ! se răsti uriaşul. Am spus. Gata ! S-a isprăvit ! Acum plecaţi la plimbările voastre... Şi bagă de seamă ! Ceasul să-l întorci întotdeauna seara la opt. Asta-i rînduiala lui ! Să nu care cumva să-l dai de smînteală, că-i poznă cu mine... Pe urmă, cînd oi închide eu ochii, tot voi aveţi să le moşteniţi şi pe celelalte.

Cu şapca pe ochi, călcînd pe mijlocul uliţei, Alecu Toader Precup s-a depărtat spre cîrciuma lui Leiba Ţudic.

Ilenuţa şi Mihai au pornit-o dincolo de aşezările urîte, către cîmpurile şi pădurea de departe.

O vreme au mers tăcuţi. Le era destul că se simţeau unul pe altul.

Au trecut de ultimele case cu înfăţişarea lor tristă de suburbie : nici sat, nici oraş. Au lăsat în urmă bărăcile acoperite cu bucăţi de tablă cîrpite cu petice de carton gudronat, gunoaiele cu tufe de mături, ogrăzile cu rufe de cit întinse pe frînghii şi cu potăi corcite lătrînd piţigăiat printre garduri.

Dar nici dincolo de marginea sălaşurilor omeneşti, cîmpul nu era încă un cîmp adevărat.

Se căscau gropi galbene de lut, se înălţau movile de prundiş şi de nisip, părăsite. Şine de fier, vagonete mîncate de rugină, ţevi sparte ; toate păreau o lepră care s-a întins lacom să înghită verdeaţa păşunilor. Dintr-un stîrv de cal trăgeau cîinii fantomatici. A zburat un cîrd de ciori. Un camion descărca gunoaie.

Ilenuţa întoarse privirea în altă parte.

O muncea un gînd, o hotărîre mereu amînată. Căută să-şi uşureze sufletul :

– Mihai, eu am să-ţi mărturisesc ceva. Ştiu că are să mă scadă în ochii tăi, însă nu pot să tac. E ceva urît şi cu neputinţă să mi-o iert...

Mihai Peclu îi apucă uşor braţul.

– Nici nu mă îndoiesc că trebuie să fie o crimă grozavă ! E destul să se uite cineva la tine, ca să-şi dea seama de cîte crime odioase eşti tu capabilă.

– Nu rîde, Mihai !...

– Nu rîd.

– Şi n-ai să mă dispreţuieşti după aceasta ?

– Depinde ! rosti Mihai Peclu, cu o severitate prefăcută.

Ilenuţa merse cîţiva paşi cu ochii în pămînt. Acum îi părea rău că începuse.

– E vorba despre mine şi tata. Faţă de el mă simt vinovată... Ai să mă înţelegi tu, Mihai ?

– Mi se pare că pînă acum, de doi ani, ne-am înţeles întotdeauna, Ilenuţo ! îi aminti Mihai cu o blîndă imputare. Şi nu aveam încă binecuvîntarea nimănui.

– Tocmai de aceasta, Mihai ! Tata, sub înfăţişarea lui cam necioplită, e un om cu inimă bună. Pe cînd eu sînt ceva mai rea decît o mîţă vicleană, cum mi-a spus-o el. Mai rea, mult mai rea...

– Ţî-ţî-ţî ! se miră Mihai Peclu în glumă.

Apoi îi prinse braţul strîns, înclinînd puţin capul să-i vadă ochii.

– Te-am necăjit. Te rog să mă ierţi... Şi cea mai bună dovadă că m-ai iertat, îmi vei da-o povestind ceea ce-ţi stă pe inimă, fără nici un înconjur, aşa cum te-ai spovedi unei surori mai mari.

Abia rostise cuvintele şi îi păru că i-au ars buzele. Ar fi vrut să le retragă. Era însă prea tîrziu.

– Tu ştii că nu am nici o soră mai mare... vorbi cu tristeţe Ilenuţa. Ştii cum a sfîrşit sărmana Sanda ?... Au scos-o arsă din biserică. N-o mai cunoştea nimeni, decît după inelul de argint din degetul care se făcuse cărbune...

Privi înainte, cu buza de jos tremurînd.

Continuă :

– Pe urmă, mai știi, Mihai, că așa cum era sărmana Sanda, ea nu m-ar fi putut înțelege. Toată lumea spune că a fost frumoasă și deșteaptă... Dar ea rămăsese o fată de țăran, simplă și cinstită. O țărancă. Eu nu sînt nici una, nici alta. Și nu te am decît pe tine, Mihai ! Povestea mea chiar cu aceasta începe și cu aceasta se sfîrșește. Aș fi vrut să n-o cunoști. Poate că ar fi mai bine. Însă mă roade, Mihai. Nu pot să ți-o ascund. Atunci nu mi-am dat seama. Acum, îmi judec cu mintea de astăzi fapta mea de atunci... Eram încă în școală. O școlăriță de-o șchioapă, foarte fudulă de uniformă, și de ghiozdanul de picle, și de pantofi. Venise tata să mă aducă acasă, de la oraș, în vacanța Crăciunului. Ne întorceam cu trenul. Tata e cum îl știi. Cu hainele lui, și cu ceasornicele lui... Nu căzuse încă la patimă așa de rău ca acuma. Mai avea pe atunci și ambițiile sale. Abia căpătase de doi ani banii de pe pămînt. Nu-i părăduisc. Voia să fie și el boier...

Ilenuța Precup surîse mîhnită amintirilor.

– Aici se potrivea cu mine. La școală n-am spus colegelor că sînt fată de țăran. Spuneam că tata e petrolist... Ieșise atuncea un soi nou de oameni. Nu eram nici țărani, nici boieri, nici romîni, nici străini... Destul era să spui „petrolist“ ca să nu mai ai nevoie de alte recomandații. Era și tata, așadar, petrolist ! În loc să mergem cu clasa a treia, s-a urcat în clasa întîia. Acolo sc mai aflau două persoane : un ofițer tînăr și o doamnă foarte elegantă. I-am observat îndată cît de curios se uitau la noi și mi-a fost rușine... M-am prefăcut că n-am nici o legătură de rubedenie cu tata, că mi-e străin, așa, ca un fel de servitor trimis de stăpîni să le aducă fata de la școală. M-am tras într-un ungher și am început să citesc o revistă ilustrată. Tata mă întreba : „Nu ți-e frig ?“ Eu îi răspundeam înțepat... Mă întreba : „Și cu școala, cum ți-a mers, Ilenuțo ?“ Îi răspundeam schimonosindu-mă, și mai înțepată, ca unui servitor care nu-și cunoaște lungul nasului și se cam întrece spunîndu-mi pe nume... Poate că bietul tata a înțeles. Căci a rămas în colțul lui și n-a mai vorbit nimic tot drumul. Nu mi-a spus acasă nici un cuvînt despre purtarea mea. Nu mi-a pomenit niciodată. Dar de atunci mă simt

vinovată față de dînsul... Aceasta s-a petrecut acum trei ani ; la Crăciun au să se împlinească patru. De ce trece timpul, de ce îmi iert mai greu... Mă judec cu altă minte, Mihai ! Îmi pare că mai există în mine și o altă ființă, pe care tu nu o cunoști. Una rea, ipocrită, vanitoasă... În stare să se lepede de neamul și sîngele ei, pentru o deșertăciune.

– Atîta e tot ?

– Cred că ajunge, Mihai.

Mihai o ajută să pășească peste o ață subțire de apă. Cîmpul se desfășura în sfîrșit neted, fără cicatricele gropilor și movilelor, cu iarba arsă de brumă, dar moale sub pașii lor elastici și tineri.

– Nu spui nimic, Mihai ? întrebă cu îngrijorare Ilenuța. Vezi. Acum te gîndești și mă judeci altfel. Știam eu că nu trebuia să-ți istorisesc aceasta... E ceva așa de urît și de josnic !

Mihai Peclu rosti cu aprindere :

– Dar nu e urît și josnic de fel, Ilenuțo ! Te înșeli cînd îți închipuiești că tot ce mi-ai spus tu e o dovadă că ești rea, ipocrită și vanitoasă. Dimpotrivă !

– Dimpotrivă ? se miră Ilenuța.

– Da-da ! Dimpotrivă.

– Vrei să mă consolezi, Mihai ?

– Nu ai nevoie de nici o consolare ! Tu m-ai făcut să mă gîndesc la mine, să mă compar și să găsesc că poate eu sînt mai rău, mai ipocrit și mai vanitos decît mă credeam... Fiindcă eu niciodată nu m-am întrebat cum sînt. Acesta e un semn rău, Ilenuțo !... În fiecare din noi există un frate geamăn al nostru care se poate întîmpla să fie rău, ipocrit, și vanitos. Cîtă vreme nu ne dăm seama de existența lui, înseamnă că ne împăcăm foarte bine cu fratele acesta geamăn. Unii trăiesc așa toată viața ! Nici nu observă că trăiesc adesea viața celuilalt... Sînt răi și vorbesc despre răutatea altora ; vanitoși și ipocriți, dar nu văd decît vanitatea și fățărnicia altora.

– Poate, Mihai...

– Sigur, Ilenuțo !...

S-au oprit să privească întinderea cîmpurilor, cu văile de departe și cu satele estompate în pîclă.

În soare luceau firele de mătase ale funigeilor. Unul se agăță în părul lui Mihai. Ilenuța îi spuse să se întoarcă. Îl atinse ușor cu degetul și îl eliberă să-și urmeze plutirea legănată și lină, departe, departe, spre zări.

– Parcă e altă lume aici... murmură Ilenuța, încet, ca într-o șoaptă de taină.

Era într-adevăr altă lume.

Piscul Voievodesei, cu sondele negre și cu rafinăria cea nouă, împresurată de zidurile roșii, cazanele și vagoanele-cisterne ; toate au rămas în urmă, ascunse după un clin de deal. Aici se întindea țara cea veche, cu satele vechi.

La picioarele lor, pajiștea măruntă și arsă de brumă era smălțuită cu floni plăpînde de toamnă. Florile cele mai tîrzii ale cîmpului. Viorii, ieșite de-a dreptul din pămînt, fără frunze, înalte păhărele vegetale.

Nici unul, nici celălalt nu știau cum se numesc.

Au descoperit cu o tristă uimire această ignoranță.

El era tîrgoveț și n-avea de unde să le cunoască.

Ea le știuse poate cînd era copil.

Viața cea nouă din Piscul Voievodesei, în care a crescut, nu mai îngăduia asemenea flori și le șterse numele din multe amintiri.

C a p i t o l u l IV

Se ivesc în viața oamenilor tot felul de cumpene.

De trei zile, dura o ploaie măruntă, înspicată de fulgi.

Cerul coborîse aproape de pămînt. Cîlții norilor se agățau în furnale, se tîrau peste acoperișuri, împingeau îndărăt, în jos, funinginea groasă și miasmele cazanelor cu păcură.

Trecătorii călcau dușmănos în zloată. Pe sub ferestre se auzeau tusete și horcăituri din piepturi coșcove. Camioanele împroșcau jerbe de noroi ; zbîrnîitul motoarelor răsuna în văzduhul ud pînă noaptea tîrziu, zgîlțîind geamuri și cutremurînd precare locașuri de paiantă.

Gazetele nu mai aduceau nici o știre vrednică de comentarii. S-a deschis noul parlament. Discuția la mesaj

a început aceeaşi din totdeauna. Domnul Horia Ţincoca, ministrul Industriei şi Comerţului, pregătea o nouă lege a minelor. Doamna Demetru Demetrian a avut un uşor accident de automobil la Cannes. Procesul domnului Iordan Hagi-Iordan cu societatea „Voevoda“ s-a amînat. E vorba despre oarecare tratative, o tranzacţie, poate o conciliere. S-a mai sinucis o studentă la Bucureşti şi ameninţă o virulentă epidemie de gripă.

Toate acestea nu-l interesau pe inginerul geolog Jan van den Vondel.

În camera din fostul conac al lui Boldur Iloveanu, se strămuta din jilţul moale pe divanul cu teluri moi.

Căsca să-şi dezgheoace fălcile şi împrăştia fumul compact al pipei cu o mînă moleşită de convalescent. Plictisit, îşi plimba ochii la hărţile şi secţiunile colorate, la planşetele rezemate de perete şi la mostrele de roci înşirate într-un dulap cu uşile de sticlă. Eocen, oligocen, meoţian, cvaternar, fracturi de încălecare... Ce însemnau în definitiv ? Pe harta geologică a regiunii stăteau înscrise, cu pete albastre, verzi, galbene, roşii, violete, ca penele de colibri.

Păsările cu aripi muiate în culori de curcubeu au rămas însă în Mexic.

Aici şi acestea sînt numai văpsele neînsufleţite, întinse cu pensula pe foi de hîrtie neînsufleţită. Jurasic, cretacic, devonic, siluric, permo-carbonifer... Planeta e căptuşită pretutindeni cu aceeaşi scoarţă de epoci încheiate.

Numai oamenii, şi păsările, şi arborii, şi florile sînt altfel şi mereu cu alt chip.

Sebastian Luduş a intrat de două ori să-i dea ziua bună.

O dată cînd a plecat dimineaţa ; a doua oară cînd a plecat după-amiază la rafineria şi laboratorul său de experienţe. A trecut grăbit, schimbînd picioarele pe loc cu neastîmpăr, ca un amant nerăbdător în sfertul de ceas dinaintea întîlnirii. Cu deosebirea că el nu purta costumul unui amant şi nici nu mirosea a apă de lavandă. O bască, o tunică, o cămaşă cafenie încheiată la gît fără cravată, jambiere şi ghete groase, miros de benzină şi urme grase de parafină. Portul unui lucrător ceva mai spălat la chip şi la port. Un lucrător care nu va face niciodată grevă

cerînd reducerea orelor de muncă. Pentru el ziua e prea scurtă. Ar face o grevă pentru dublarea orelor.

Pentru Van den Vondel ziua e nesfîrşită.

A privit la ceasornic. Patru şi douăzeci. Adineaori era patru şi un sfert. Abia s-au prelins cinci minute.

Crepusculul a început de o jumătate de ceas : s-ar spune că se tîrîie de astăzi dimineaţă, de cînd s-a mijit de ziuă. El tînjeşte după înnoptarea rapidă a tropicelor, unde întunericul cade brusc, albastru, îndată înstelat de zborul luciolelor.

Van den Vondel şi-a turnat un pahar de whisky.

L-a deşertat şi cască.

Şi-a curăţat pipa cu sculele nichelate – şi cască.

A făcut socoteală cam ce oră din zi ori din noapte corespunde orei patru şi douăzeci din Piscul Voievodesei, la Tampico, în Borneo, în Golful Persic, la Baku, în California. Ce oră – şi cam ce-or fi făcînd la această oră camarazii rămaşi acolo.

E o viaţă absurdă aici, mocnită ca ploaia de-afară.

Absurdă a fost şi ideea medicilor să-i recomande o asemenea ţară. Şi mai absurdă încă a fost graba centralei de la Londra, cînd l-a trimis să exploreze regiunea din Piscul Voievodesei.

Tot ce a aflat el ştiuse mai dinainte inginerul indigen Dinu Grinţescu. Iar tot ce-a ştiut inginerul Dinu Grinţescu prevăzuse mai demult, cu patruzeci de ani înainte, alt indigen, pe la sfîrşitul veacului trecut.

Ciudat acest Grigore Cobîlcescu ! I-a citit broşura, luînd în acelaşi timp lecţie de romînească şi de geologie din ea. Lipsit de mijloacele de investigaţie, lipsit de instrumente, lipsit de orice sprijin şi de orice interes al compatrioţilor, prin simple deducţii, autorul broşurii a identificat fiecare culcuş carpatic unde zace petrolul, într-o vreme cînd nici nu visa nimeni la o bătălie a petrolului.

Dacă Van den Vondel şi-ar găsi un tovarăş de discuţie şi de controverse, ar fi gata să parieze că geologul indigen a murit sărac.

Fiindcă a început să cunoască şi obiceiurile pămîntului, s-ar mai prinde rămăşag că mai apoi un municipiu postum recunoscător cîndva, după decenii, a botezat o stradă cu numele savantului romîn. Bineînţeles, o stradă oarecare,

pe undeva, mărginașă, cu împrejurimile căzute într-o rîlă și cîini rîioși dormind pe gunoaie.

Piețele vaste sînt pentru persoane care n-au descoperit nimic în viață ; dar au trecut mai gălăgioși printre contemporani. Aceasta se petrece oriunde : în Mexic ca și în Venezuela.

De pe divanul cu teluri moi, Van den Vondel s-a ridicat cu o sforțare supremă.

A umplut alt pahar și cu paharul în mînă a mers pînă la fereastră.

De la aceeași fereastră, altădată, privise spre satul din vale, de-atunci, stăpînul acestor locuri, Boldur Iloveanu. Era un sat sărac, cu mărunte case pitulate în livezi stufoase și cu oameni durînd de pe vremea lui Petre Șchipul și mai dinainte.

El nu i-a cunoscut.

Van den Vondel, străin pripășit în treacăt, ar fi vrut să-i cunoască.

Nu mai era însă satul, nu mai erau oamenii ; au dispărut și livezile stufoase.

E un tîrgușor uricios în ploaia vînătă ; acoperișuri de tablă, o gară, rafinăria, sondele negre și parcul de vagoane-cisterne, cazanele cilindrice și furnalele de cărămidă roșie.

Oamenii nu mai au un port al lor, așezările și-au pierdut o înfățișare a lor : nu mai există nici o vegetație a lor. Van den Vondel se gîndește la savanele tropicelor, la pădurile ecuatorului, la Borneo, Sumatra și Iava unde și-a petrecut trei ani din viață și unde lianele se balansează din ramuri ca șerpii, orhideele par cărnoase animale marine, fluturii uriași poartă inscripții chinezești pe aripile cu praf de aur și de purpură ; unde păsările nu învățaseră încă să fugă de om.

S-a întins și acolo aceeași civilizație inumană, exploatată inuman de cei care-i exploatează și științele lui.

Păcura a stîrpit pe o porțiune de țară pădurea de liane și orhidee, a alungat fluturii și păsările. Alături, codrul a fost mistuit de foc pe întinderi de sute de kilometri, pentru a face loc plantațiilor de cauciuc : copăcei urîți, chirciți și aliniați geometric.

Nu e nici o mirare că un indigen e cuprins cîteodată de o nebunie omucidă, amoc, și gonește cu crișul în mînă

să spintece şi să onoare fără alegere duşmanul şi prietenul întîlnit în cale.

Localnicii aceştia de aici nu au şi dînşii un amoc al lor ? N-au nici măcar din cînd în cînd uşurarea unei explozii de revoltă ?

Van den Vondel şi-a amintit că ţine paharul plin în mînă. Îl deşartă. A rămas la fereastră cu priveliştea posomorîtă şi hîdă din vale, încă mai posomorîtă şi mai hîdă în înnoptarea lichidă.

Pe aleea neagră a fostului conac, bătătorită cu nisip de cocs, se depărtează în ploaie Zaharia Duhu.

Olandezul l-a zărit, s-a deşteptat din torpoare, deschide geamul şi strigă :

– Hallo ! Domnul Duhiu ! Domnul Duhiu, aşteaptă-mi şi pe mine, mă rog. Numai minut. Unu minut şi gata !

Zaharia Duhu s-a întors, s-a oprit, i-a făcut semn că l-a auzit şi că-l aşteaptă.

Se înţeleg amîndoi.

Au legat prietenie, cu toate că-i despart atîtea : limba, neamul, învăţătura, peripeţiile din vieţile lor atît de deosebite. Van den Vondel se simte însă mai apropiat de acest răzeş fost căutător de comori, decît de Reginald Gibbons ori de Sebastian Luduş.

Iar Zaharia Duhu se înţelege mai bine cu acest veteran înălbit de războaiele petrolului, decît s-a înţeles vreodată cu ai săi compatrioţi Sebastian Luduş ori Emil Sava ; decît s-a înţeles, atunci cînd mai era încă timp, cu Boldur Iloveanu.

Inginerul şi-a îmbrăcat în grabă haina de ploaie, şi-a căutat în grabă cutia de tablă cu tutun, şi-a aşezat pe globul de brînză roşie o pălărie mototolită de pînză impermeabilă şi a coborît scările fluierînd.

A înviat din morţi. Într-un asemenea ceas, nu-i trebuia alt om.

– Mă simţesc fericit ! îl asigură pe Zaharia Duhu, strîngîndu-i mîna osoasă.

– Poate nu chiar atît ca domnul inginer Sebastian Luduş ! i-a răspuns fostul căutător de comori, cu zîmbetul lui blajin şi trist. Îmi pare mie că singura persoană care se simte într-adevăr fericită în Piscul Voievodesei e acum

domnul Luduș. A căpătat ce-a dorit !... Și-a împlinit visul !... Laborator de experiențe ; rafinărie care lucrează patru sute de vagoane pe zi... Parafină, gazolină, motorină, vaselină, smoală, ulei... Tot ce a visat.

– Bun. Foarte bun ! aprobă Van den Vondel. Ne înțelegem perfect ! Eu la fel gîndesc. Noi sîntem doi oameni ciudați... Noi vrem altceva, nu cum place la lumea toată !...

Zaharia Duhu trecu de cealaltă parte a olandezului, să-i lase poteca fără bălți. Van den Vondel n-a observat.

Era stăpînit de gîndurile și de întrebările lui.

Ridicîndu-și borul pălăriei, pentru a elibera ploaia cu spic de fulgi să-i spele obrazul sferic, adăugă :

– Mai mult este de mirat că avem amîndoi interes de la Piscul Voievodesei. Dumneata ești acționar, eu inginer și puțin acționar... Iar pentru noi doi se bucurează domnul acesta, Luduș.

– Eu cred că se mai bucură și alții. Acționarii care nu se văd.

– Just ! întări Van den Vondel. Servim o lume care n-are față. Nu se vede !

– Și nici nu vede, domnule inginer... Nu se vede și nici nu vede ! Lumea aceasta vede numai acțiuni. Hîrtii care cresc și scad la preț. Noi vedem și ceea ce se află aici, în vale !...

Cu mîna udă, răzeșul arătă, de-a lungul drumului povîrnit, întunecatele înjghebări afumate de funingine.

Apoi găsi de cuviință să-și lămurească aceste judecăți înapoiate :

– Bineînțeles, că eu vorbesc în numele oamenilor care au fost odată prin aceste părți. Vorbesc ca un căutător de comori arheologice, așa cum într-o vreme ajunsesem de rîsul și ocara altora.

– Despre aceasta una comoara am discutat odată cu domnul inginer Luduș. N-a fost posibilitate pentru ca să ne înțelegem. I-am spus că există una simetrie între tot ce-am știut și văzut eu la Mexic, tot ce-am știut și văzut eu la Piscul Voievodesei. Vorbit inutil ! El vede benzină, parafină, ulei... Religia lui este benzina, parafină, ulei... Simetria mult este mai interesantă. Cunoști istoria de la țara Mexicului ?

– Îmi ajunge istoria ţării mele, domnule inginer ! răspunse Zaharia Duhu. Şi, de altfel, nici pe aceasta n-o cunosc prea bine... Mexicul e prea departe...

– Mai aproape decît crezi dumneata !... Ascultă la una simetria... Cînd au venit spaniolii, au căutat şi ei aur la Mexic. Au căutat şi au găsit. Au avut şi mexicanii un rege Dromichet de la dînşii : Montezuma. Au avut una civilizaţia maya, cum a fost aici una civilizaţia getica. Dromichetos a fost mai puternic decît Montezuma. A învins, a prins şi a alungat armatele lui Lisimah... Eu am citit toate cărţile împrumutate de la dumneata. Foarte interesant ! Montezuma a fost mult, forte mult mai slab. El s-a temut de cai. A crezut că un călăreţ este centaur. El s-a temut de cîine... La Mexic, cu toată civilizaţia maya, cal era necunoscut, cîine necunoscut... Cortez şi Bernal Diaz au avut mai mult noroc decît Lisimah. Au învins şi au făcut indienii de la Mexic sclavi. Au dat cîinilor de mîncare copiii indigenilor. Scrie în documente ; Bartolomeu de Las Casas scrie... Dromichetos mult mai puternic şi victorios. El a învins ! A prins sclavi pe inamic şi generos a iertat pe inamic... Pe urmă, trecut timpuri şi secoli... Lumea uitat barbaria... A păstrat suvenir despre Dromichetos. Este legendă la Romînia despre tezaurul lui Dromichetos, cum este legendă la Mexic despre tezaurul lui Montezuma. Acolo au căutat alţii comoara lui Montezuma... Indienii din munţi şi de la vulcani stinşi cred şi o caută pe comoară. Aici ai crezut şi ai căutat dumneata... Nu pentru aur şi pietre scumpe. Pentru suvenir istoric. Peste tot s-a făcut pace şi calm... Fiecare trăia una viaţă a lui şi nu mai era nici un motiv de duşmănie. Forte bine !... În una zi vine anunţ că pămîntul de la Mexic conţine petrol. Alta comoara !... Cu pace s-a terminat !... Ce n-a omorît cîinii şi soldaţii lui Bernal Diaz şi soldaţii lui Cortez, distruge acolo petrolul ! Ce n-a putut să distrugă armatele lui Lisimah, distruge aici petrolul ! Aceasta este una simetrie teribilă !... Istoria de la veacul douăzeci este mult, foarte mult mai crud ca istoria de la Bernal Diaz şi de la Lisimahos... Pot face simetria identica, pentru Indiile Neerlandeze... Peste tot, povestea una, identica... Aşa e că vorbesc acum mult, forte mult mai bine romîneşte, domnule Duhu !...

Zaharia Duhu răspunse :

– Că vorbeşti mai bine romîneşte, mă bucură, domnule inginer. Mă întristează că vorbeşti însă şi adevărat ! Că ai dreptate...

Van den Vondel se opri să-şi aprindă pipa, făcînd din palmă găvan chibritului.

Zvîrli beţigaşul jos ; flacăra sfîrîi în apă.

– Te întristează ? întrebă. Ştiu ! Înţeleg... Întristează chiar pe alţii, care n-au nici o legătură cu Montezuma şi cu Dromichetos. Vremea de la dînşii s-a terminat. Vremea de la Dromichetos şi de la Lisimah, de la Montezuma şi Cortez... Acum este secolul pentru „Standard Oil“ şi „Royal Dutch“... Mult mai feroce secol !...

Se aflau în mijlocul tîrguşorului.

Becurile electrice din stîlpii de lemn s-au aprins pe neaşteptate.

Dar lumina nu izbutea să dea măcar o înşelătoare frumuseţe vitrinelor cu stambe şi bumbăcării ordinare, uliţei cu bălţi vîscoase, trecătorilor cu straiele şiclite de păcură.

– Şi dumneata – spuse Zaharia Duhu – dacă le ştii acestea toate, cum te împaci cu sufletul ? Cum de te afli gata să porneşti, la cel dintîi semnal, acolo unde ai auzit că se află păcură ?

– Eu sînt vînător de ţiţei ! mărturisi Van den Vondel. Cu pasiunea de vînător nu este posibilitate de luptat. Nu există logică, nici sentimente. Pe dumneata eu te cunosc ! Cu ochii şi cu sentimentul de la dumneata nu poţi să fii un vînător... La mine îmi place forte mult pasăre, tigru, jaguar, puma. Îmi place şi admir. Privesc şi iubesc... Pe urmă, pun puşca la ochi şi împuşc ! Tot ce a fost frumos şi viu este îndată numai cadavru... Aceasta un vînător înţelege forte bine... Tot asemenea eu vînez petrol. Nu pot să rezist la pasiune... Tigrul este vînat, pasărea-paradisului vînat, petrolul vînat...

Olandezul privi pe fereastra „Barului American“.

Ca în orice zi de lucru neîncheiată, barul era deşert. Domnişoara puhavă de la casă moţăia resemnată într-un cot. La o masă din fund, moţăia şi chelnerul cu un ziar desfăcut pe genunchi.

– Propun una idee, domnule Duhu... se dădu cu gîndul Van den Vondel. Eşti liber ?

– Ca orice trîntor ! răspunse Zaharia Duhu. Ca orice trîntor al petrolului, scos din rînduiala vieţii.

– Atuncea putem merge la ovreiul care poartă aşa o barbă de patriarh ? Nu ?

– La Ţudic ?

– La Ţudic acesta ! Una cîrciuma forte ordinară. Este însă întotdeauna indivizi interesanţi acolo... Numai dacă propunere a mea nu te supără ? Nu merg persoarie distinse la un local de la Ţudic...

Zaharia Duhu îl asigură, zîmbind :

– Fii fără grijă, domnule inginer ! N-are ce mă supăra. Mai întîi că nu-s o persoană distinsă. Uită-te la mine !... Pe urmă, pot spune chiar că merg cu plăcere... Cu jupîn Leiba Ţudic sînt prieten bun. I-am fost într-o vreme şi muşteriu credincios. Atuncea cînd căutam eu o comoară ; iar prietenul meu Dinu Grinţescu a găsit alta. Vreme de un an de zile căzusem în patima băuturii. Acela a fost cu adevărat un an de sminteală a mea... Mă întreb şi în ziua de azi cum de-am căzut şi cum de m-am ridicat ?

– Căderile sînt în om, lăuntru, domnule Duhu, şi ridicările tot în om sînt, lăuntru. Ai trecut prin una criza de dezasperare. Eu înţeleg... Ai trecut şi te-ai ridicat.

– Cîteodată mă mai clatin...

– O înţeleg şi aceasta ! Singurul moment plăcut din viaţa de la om este atunci cînd în el se clatină ceva. Cînd nu se mai clatină nimic, este un om mort ! Tot ce se poate fi un om mai mort.

– Văd că eşti un înţelept, domnule inginer.

– Eu, nu ! protestă Van den Vondel. Poporul meu e înţelept, ca şi al dumitale şi ca toate popoarele de pe lumea a noastră. Eu ţi-am tradus dumitale două-trei proverbe de la poporul olandez. Proverbele sînt experienţe adunate şi conservate de avari... Le strîng ca pe banii vechi şi fără curs pe piaţă. Noi le trecem din buzunar de la unul la buzunarul altuia... De cumpărat însă, nu cumpărăm nimic cu aceasta una moneda fără curs... Admirăm, ne place, dar nu cumpărăm... Din nenorocire înţelepciunea nu se cumpără şi nu se poate împrumuta.

În haina verde de ploaie, largă şi foşnitoare, Van den Vondel se răsuci să privească o zveltă siluetă feminină

traversînd cercul de lumină al becului. Își bătu pipa cu latul palmei ca să scuture scrumul.

Spune :

– E ca una pasăre de la Iava. Prea fină pentru zona temperată. Fragil-fragil ! Nu rezistă. Exotic, aici !...

– Eu cred că nu e atît de plăpîndă cum ți se pare dumitale, domnule inginer. E o fată crescută și trăită aici... Fata lui Alecu Toader Precup...

– Gigantul ? Tarzan ? se miră Van den Vondel.

– Întocmai ! Uriașul. Tarzan !... Nu-i seamănă lui. Seamănă maică-sei, care era o ființă tot atît de subțire ca dînsa, numai că purta catrință și broboadă. Încit, grijă nu-i duce dumneata !... E născută aicea ; nu-i pasăre din Iava să tînjească și să nu-i priască ploile și viscolele noastre...

Olandezul avea altă părere.

Rosti cu răceală, ca o sentință fără speranță de grațicre :

– Născută aici, este adevărat...

Și bătu cu piciorul în pămîntul chiftit de apă și de pă-cură, care împroșcă stropi.

– Aici, este adevărat ! Dar născută a fost cînd era alt pămînt... Atunci cînd a fost născută era aici altă lumea, alt obicei. Nu este pericol pentru dînsa ploaia și viscol. Este alte pericole mai grav, mult, forte mult mai grav... Eu cunosc legea crudă de la petrol în această lume de speculatori și despoți a petrolului ! Oriunde este și ori-cum se numește, legea lui este identică. *Huile de naphte, petrolio grezzo, petrolio erdöl, crude oil, nafta, ropa, suro-vina, kuda, kusödzu*... Multe nume pentru una singura te-ribila și demoniaca forța ! Transformă mediu, indigenul nu rezistă... Se pomenește indigenul că devine el exotic în satul unde a fost născut... Este el exotic străin, moare. În unul fel sau altul fel, tot moare.

Zaharia Duhu își spuse că într-adevăr, pe fata lui Alecu Toader Precup o pot pîndi primejdii mai viclene decît ploile și viscolele împotriva cărora neam de neamul ei au știut să afle adăpost.

Pe urmă, își aminti că a văzut-o în tovărășia băieța-șului modest și sîrguincios, plecat la învățătură. Înțelese că măcar aceasta e adăpostită de toate descumpănările

aduse în viața celor din Piscul Voievodesei, de *„nafta, crude oil, ropa, surovina"*.

Lumina părelnică i se aprinse în ochi. Descoperise încă o fericire umilă de ocrotit. Pentru copila lui Alecu Toader Precup, o căsuță de zestre și cîteva acțiuni ale societății „Voevoda" vor însemna poate prețul acestei fericiri.

Rosti :

– Domnule inginer, am citit eu într-o carte că Rockefeller, cînd a împlinit șaptezeci și cinci de ani, și-a împărțit averea ! Și-a chemat feciorul și i-a trecut lui 450 milioane de dolari. Cu alte 450 milioane a înființat institutul care-i poartă numele... Îmi pare că așa a spălat el multe păcate ale păcurii. Mă înșel ori este adevărat ?

– Adevărat, pînă la un loc anumit ! Rockefeller este un mare, foarte mult mare filantrop... Însă este un filantrop abstract ! El face bine la omenire, nu la oameni. Este mult foarte mult deosebire de la una la alta... Dumneata în carte n-ai citit cum face el filantropie, dacă vede un tînăr sărac și forte forte mult nefericit... Scoate din buzunar zece cenți și îi face cadou : „Frimește zece cenți și începi de mîine să economisești în fiecare zi zece cenți. Așa ajungi miliardar și fericit !" Aceasta numesc eu sarcasm, nu filantropia... Perversitate, nu filantropia !... Nu toți oamenii au vis să ajungă miliardari și să joace golf la bătrînețe pentru fotografi de la magazin ilustrat, după ce au adunat zece cenți lîngă zece cenți și au făcut trust de petrol...

Van den Vondel tăcu.

Ulița cu vitrine se isprăvise. Au cotit pe alta mai îngustă și întunecată.

Cîrciuma lui Leiba Țudic îi aștepta mizerabilă sub acoperișul ei de șindrilă mucedă, cu ferestrele chioare și cu o punte lunecoasă de scînduri peste noroaie. Gazornița agățată în tavan lumina pereți afumați, rafturi goale, un șirag de covrigi și moșnegul baricadat în dosul tejghelei.

De la o masă se ridică să salute Alecu Toader Precup. Cinstea cu fostul cioban Timofte Gîțulea.

– Aceasta e una din cele mai mari plăceri din viața mea !... anunță Leiba Țudic, scoțîndu-și ochelarii de după ureche și punîndu-i alături. Cocoane Zaharia, tocmai astăzi

am primit o scrisoare de la Abeles ! Trimite complimente pentru dumneata şi scrie că pleacă în Rusia...

Leiba Ţudic se mişcă anevoie să-şi facă datoria. Tîra un picior. Nu mai era stăpîn pe o mînă.

Asemenea muşterii îi aduceau bucurie, dar şi tulburare.

Inginerul Van den Vondel mai intrase de cîteva ori, gustase din toate băuturile şi le găsise prea slabe pentru cerul gurii sale argăsit ; stătuse de vorbă cu Timofte Gîţulea şi cu alţi vreo doi-trei supravicţuitori din vechiul Pisc al Voievodesei.

Socotea că a fost numai o curiozitate de străin trecător. Înţelegea că e pe calc să cîştige un client statornic. Iar aceasta îl neliniştea. Se temea să nu-i ceară marfă ca la „Barul American“ ; pahare şi paie ca la „Barul American“.

Întinse o foaie de hîrtie albă pe masă şi aşteptă resemnat comanda.

– Nu aici, jupîn Leiba ! vorbi inginerul. La masa de la badea Timofti ! În această nopte facem folclor...

Leiba Ţudic îşi nctezi barba cu un surîs indulgent faţă de toate slăbiciunile omeneşti. Ce-o fi însemnat acest folclor nu prea avea idee. I s-a luat însă o piatră de pe inimă.

Acum era sigur că străinul se va mulţumi cu băutura lui Timofte Gîţulea.

Îşi tîrî piciorul spre balerca de secărică.

Alecu Toader Precup, aşezat numai pe-un sfert de scaun, se uită la un ceas, la al doilea, la toate pe rînd. Ceru iertare. Se apropia timpul să plece la datoria lui de paznic de noapte.

Dar înainte de a pleca, voi să afle o părere.

– Domnule inginer, coane Zaharia, fără bănat, vă cer şi dumneavoastră cuvîntul...

– Vorbeşte, Alecule !... îl îndemnă Zaharia Duhu. Şi slăbeşte-mă cu acest cucoane. Am umblat desculţi amîndoi şi nu ne cuconeam atuncea...

Alecu Toader Precup oftă din adîncul uriaşei sale făpturi, cu pumnul enorm rezemat de marginea mesei.

– Aceasta o spui, Zaharia, şi te cred, fiindcă îţi cunosc inima ! Adevărata stare însă nu se schimbă cu nimica dacă ţi-oi spune ori nu pe nume... Dumneata eşti

pe multe stăpîn ; iar eu la mulţi sînt slugă !... M-am bucurat de boierie doi ani. Se vede că nu mi-a priit !... Pe urmă, am trecut unde mi-a fost mie locul scris.

– Despre acest alean voiai să ne vorbeşti, Alecule ? întrebă Zaharia Duhu. Mă tem că-i greu să-i găsim leac.

– Un bob zăbavă ! grăi uriaşul. Nu-i asta... Cu asta m-am împăcat. Gata ! S-a sfîrşit... M-a chemat astăzi domnul director general Reginald. Mi-a spus un lucru care pe de o parte m-a bucurat şi pe de alta mi-a dat de gîndit. Îmi cere fata, pe Ilenuţa, să i-o dau la birou. Secretară cică, să înveţe a scrie la maşină şi să capete leafă bună... Asta pentru mine-i o cumpănă mare...

Van den Vondel privi stăruitor la Zaharia Duhu.

C a p i t o l u l V

Acelaşi vînt poate stinge mai multe lumini.

Toată dimineaţa zilei de duminică 12 ianuarie, Nevăstuica Diaconu a fost foarte aferată.

Cuvîntul era nou, urît şi străin. Dar cînd i l-a rostit unchiul Izu, a recunoscut şi dînsa că nu se găsea altul mai potrivit pentru nerăbdarea care o purta din bucătărie la sufragerie, din sufragerie în salonaşul pregătit pentru invitatele sale.

În ziua de 12 ianuarie, biserica răsăriteană sărbătoreşte, după calendarul Iulian îndreptat, trei martiri şi o martiră. Sfinţii martiri Petru, Axentie şi Eustahie ; sfînta martiră Tatiana... Iar Tatiana este numele ei cel adevărat şi creştin, după actul de naştere şi certificatul de botez.

Porecla alintată şi zoologică, Nevăstuica, a căpătat-o mai tîrziu, la un an jumătate, cînd tot unchiul Izu, care-i fusese naş, îndemnat de neastîmpărul ochilor şi mişcărilor, a mai botezat-o a doua oară.

O onomastică e un eveniment important pentru o elevă din clasa a patra primară. Mai ales cînd coincide şi cu o aniversare. Nevăstuica a obţinut autorizaţia să-şi invite cîteva colege întru prăznuirea acestei duble săr-

bători. Două prietene la masă : Emma Gründwald şi Marta Polkowski. Alte trei la ceai : Sofia Hirschmeister, Adeluţa Grosu şi Carmen Eftimiu.

Proporţia naţionalităţilor era justă.

Urma întocmai proporţia amestecului de limbi şi de naţii din şcoala primară de fete a tîrgului şi chiar din tîrg. Focul cel mare de pe vremuri purtase grijă să stîrpească din sîmbure seminţia localnicilor. Copiii lor au rămas puţini la număr : învăţămîntul primar, cu toate prescripţiile aspre din lege, nu e atît de obligator, pe cît s-ar părea, pentru odraslele servitorilor, odăiaşilor, căruţaşilor şi hamalilor, singurele categorii sociale în care s-au statornicit băştinaşii din Piscul Voievodesei, după cîteva efemere fluctuaţii. Adeluţa Grosu e fata inginerului ; Carmen Eftimiu e fata domnului Istrate Eftimiu, patronul drogheriei şi parfumeriei : „La Parfumul Voievodesei“. Romînce amîndouă, dar romînce din alt capăt de ţară, ca şi Nevăstuica. Părinţii celorlalte trei au venit încă mai de departe şi vizează paşapoarte în fiecare an. Una e evanghelică, alta catolică, a treia se închină lui Iehova. Aceste deosebiri de sînge şi de credinţă nu le împiedică să se bucure din tot sufletul la sărbătoarea pravoslavnică a prietenei lor Nevăstuica, fiindcă sînt şi se simt foarte prietene, ca nişte adevărate surori.

Doamna Tina Diaconu a mai invitat la masă pe Ilenuţa Precup şi pe Izu Protopopescu.

A fost o prăznuire în lege, iar Nevăstuica a avut toată dreptatea să se afle aferată din zorii zilei, cu şorţul de gospodină încins la mijloc şi cu părul înfăşurat în basma.

Unchiul Izu i-a adus un cadou „practic“ ; aceasta e teoria lui. O pereche de pantofi, de la „Pantoful Voievodesei“, o garnitură de lucru : coşuleţ, ace, mosoare, foarfece, şi degetar, de la „Bazarul Voievodesei“. Ilenuţa i-a adus două cărţi mari cu scoarţele cartonate şi cu ilustraţii, o cutie de bomboane şi o cutie de acuarele cu pensulele respective, căci Nevăstuica arăta oarecare însuşiri la desen şi la zugrăveală.

Duţu a stat tot timpul mesei botos.

Patronul şi aniversarea sa se petreceau mult mai neobservate. Se considera o victimă a inegalităţii de drep-

turi şi de tratament ; îşi exprimase revolta în termeni foarte irespectuoşi şi violenţi : încît unchiul Izu nu l-a slăbit din „răzvrătitule“.

„Mă, răzvrătitule ! Ia vezi dacă n-au îngheţat sticlele cu vin afară.“

„Răzvrătitule, tu ai rătăcit tirbuşonul !“

„Mai puţină gălăgie, răzvrătitule ! Prea îţi dai arama pe faţă. Te-ai molipsit de la proletarii d-aci !“

„Răzvrătitul“ abia aşteptase să se isprăvească masa, îşi îmbrăcase sveterul de lînă şi trîntind uşa plecase în lumea lui, cu săniuţa, pe deal, unde alţi „răzvrătiţi“ ca Turel Grosu şi Liliom Gründwald îl proclamaseră acum dictator. Venise şi rîndul său să le arate ce poate.

Automobilele lor de tinichea nu mai făceau două parale pe-un ger de cincisprezece grade sub zero şi pe lîngă o sanie ca aceea trimisă cîndva de nenea Mitică, rezistînd de atunci la toate izbiturile în garduri şi în felinare, inuzabilă şi incasabilă. Căpătaseră şi dînşii săniuţi, dar nu se comparau ! Marfă de la „Bazarul Voievodesei“.

La prestigiul săniei cu marcă elveţiană, se adăugase măiestria de conducător a lui Duţu.

Era în sfîrşit o autoritate ; banda de „răzvrătiţi“ nu-i ieşea din cuvînt. Pe Piscul Voievodesei, sub ruinele turnului de unde începea panta de săniuş, afla consolare pentru inegalitatea şi vitregia tratamentului de acasă.

După plecarea „răzvrătitului“, în capătul mesei întinse pentru Nevăstuica şi invitatele sale, a fost un răsuflet uşurat.

Nu mai era cine să le ghiontească, să le stropşească şi să se bosumfleze. Puteau şopti şi chicoti în voie.

Nevăstuica, îmbrăcată în rochiţă nouă de şeviot vişiniu, cu zulufii proaspăt retezaţi, îşi împărţea ochii şi inima între prietena din dreapta şi din stînga, şi între Ilenuţa Precup, aşezată în celălalt capăt, lîngă unchiul Izu. Adoraţia ei nu scăzuse. De la primul fel de bucate adus pe masă s-a repezit în iatac, să-şi schimbe un cîrlionţ de păr, aşa cum îl purta acum Ilenuţa, sucit după ureche.

Unchiul Izu s-a cam întrecut cu paharul. Îi sticlesc ochii şi face glume ca la „Barul American“. O tachi-

nează pe Ilenuța cu măritișul, o întreabă ce-i scrie Mihai Peclu și ce fel de lecții de limba romînă îi dă ea inginerului Van den Vondel.

Ilenuța îi răspunde voioasă, cu aceeași măsură, fără să se supere ; iar Nevăstuica nu poate aproba asemenea libertate de conversație. În locul Ilenuței Precup, l-ar pune la punct cu o singură vorbă.

Vartolomeu Diaconu privește visător la pahare, la tacîmuri, la fructiera cu portocale, la comeseni și din cînd în cînd peste masă, la cele două cromolitografii din perete : doi pești atîrnați în cîrlige și un pepene verde tăiat în felii. Tina Diaconu supraveghează serviciul slujnicei ; o fată cam toantă, care acum își face ucenicia de servitoare, strică farfurii, știrbește paharele și îi scoate sufletul.

Obrazul Tinei Diaconu s-a uscat, glasul s-a ascuțit, cîteodată are nervi și nu vrea să vadă pe nimeni : se închide în casă și trage storurile. Aceasta se întîmplă după unele discuții, în care e vorba despre bani, economii, blăni, pantofi și despre nevoia de a face un drum pînă la București, fiindcă nu mai are cu ce ieși în lume, adică la cofetăria „Select“ și la cinematograful „Edison“.

Slujnica a adus serviciul de cafea pe tablaua de alamă, cu toate tabieturile cuvenite.

Cafeaua o face Tina. E mare meșteră ; Izu pretinde că nicăieri nu a băut el vreodată alta mai potrivită în fiert, în zahăr, în caimac și în stropul de rom. Acestea o încîntă pe Tina Diaconu. Însă viața nu se mulțumește cu atît.

– Nevăstuica – spune ea dînd foc spirtului – de acum vă puteți duce în salonaș ! Ia-ți și cutia cu bomboane...

Emma Grüindwald, roșcată la păr și cu pielița albă ca laptele, Marta Polkowski cu nasul ei de obrăznicuță ridicat în vînt, au mulțumit pentru masă cu o reverență distinsă. Înainte de a ajunge la școala primară din Piscul Voievodesei, au învățat la grădinile de copii de aiurea, din orașe civilizate ; n-au crescut într-o haltă pustie de pe Bărăgan.

Tina Diaconu suspină amestecînd zahărul cu lingurița lungă. O asemenea educație nu va putea da ea niciodată Nevăstuicii, cu leafa ticăloasă a unui șef de

staţie, chiar dacă au schimbat Bărăganul pe Piscul Voievodesei.

Copiii au trecut în salonaş. Izu Protopopescu grăbeşte să termine un fund de sticlă.

După ce a deşertat paharul, întreabă ghiduş :

– Nu, zău, domnişoară Precup, cînd ai să-mi dai şi mie lecţii de olandeză ? Fiindcă îmi închipui că faceţi schimb ! Dumneata îl înveţi pe Van den Vondel romîneşte ; el te învaţă olandeza...

Ilenuţa Precup lăsă jos felia de portocală şi înălţă genele lungi.

– Dar, domnule Protopopescu, nu ştiu nici un cuvînt din limba olandeză.

– Nici măcar : te iubesc ?

– Nici măcar atît ! mărturisi Ilenuţa plecînd ochii şi roşind. Domnul Van den Vondel se înţelege destul de bine romîneşte cu mine. Eu numai îl corectez şi îi dau oarecare noţiuni de gramatică... Facem mai mult conversaţie.

– Nostimă conversaţie trebuie să fie ! Despre băuturile din diferitele regiuni ale lumii ! exclamă Izu Protopopescu, din principiu apărător al produselor naţionale.

Ilenuţa Precup îşi apără elevul cu părul alb şi cu obrazul de brînză de Olanda :

– Nostimă nu este, domnule Protopopescu ! Dar e foarte interesantă...

– Înţeleg ! Branchi-anticlinalul de Pliocen... Geosinclinalul Carpaţilor şi alte năzdrăvănii de acestea... Spune drept, de cîte ori caşti pe ceas, duduiţă ?

– Nu casc de loc !... protestă Ilenuţa Precup. N-am cînd mă plictisi. Nici nu observ cînd trece ora. Domnul Van den Vondel a călătorit mult, cunoaşte multe şi nu se intcresează numai de pietre şi de petrol, cum crezi dumneata ! L-a pasionat istoria şi tradiţia popoarelor pe unde a fost, le-a învăţat mai mult sau mai puţin limba, legendele, proverbele. Despre ele conversăm. Ca să spun drept, m-a pus şi pe mine la oleacă de muncă. M-a silit să citesc legendele şi proverbele noastre şi de cîteva ori m-a făcut de ocară... M-a îndreptat cu alte zicale, proverbe şi legende, pe care le ştia mai bine de la moş Timofti Gîţulea, moşneagul cel surd...

Tina Diaconu strînse din umeri.

– Era şi de aşteptat, domnişoară Precup. Acest inginer mie nu-mi place de fel !... E un beţivan şi o haimana. În loc să păstreze distanţa, ca domnul Reginald Gibbons, s-a înhăitat cu toţi derbedeii din Piscul Voievodesei, stă la cîrciumă şi acum ţi-a cerut dumitale să-i dai lecţii. Foarte suspect ! Părerea mea e că aci este ceva foarte suspect !...

Furată de pasionatul său rechizitoriu, Tina Diaconu n-a prins de veste că s-a umflat cafeaua şi că a dat în foc.

– S-a dus caimacul dracului ! suspină Izu. Dacă aş fi în locul lui Vartolomeu şi dacă ai fi tu, Tino, în locul lui Demetrian, ţi-aş spune că ai făcut-o dă oaie, nene Mitică !

Tina şi Haralamb Diaconu au surîs la amintirea întîmplării neuitate, din altă iarnă, în altă margine de ţară.

Ilenuţa Precup însă nu surîdea, întristată.

Pe obrazul oval, neatins de pudră, cu roşul natural al pometilor şi al buzelor, mîhnirea pusese o umbră mai lungă genelor lungi.

Împinse jumătatea de portocală cu farfurie cu tot şi vorbi, trecînd cu privirea de la unul la altul :

– Nu ştiu de ce mă necăjeşte toate lumea, de cînd am primit să dau lecţii domnului Van den Vondel !? Nu fac nici o crimă că îl învăţ romîneşte şi dînsul nu face nici o crimă că vrea să înveţe anumite lucruri despre noi.

– Sînt crime şi crime, domnişoară Ilenuţo ! rosti înţepată Tina Diaconu. Şi în fiecare crimă este un vinovat şi o victimă... Eu să fiu în locul... (ezită cu ibricul de cafea în mînă, fiindcă nu găsea cuvîntul potrivit) să fiu în locul domnului Alecu Precup, aş fi ceva mai bănuitor...

Ilenuţa Precup îşi simţi obrazul învăpăiat şi îşi stăpîni lacrimile. Înţelegea în sfîrşit unde vrea să ajungă doamna Tina Diaconu.

Cu un început de nerăbdare, spuse apăsat :

– Domnul Van den Vondel e un om în vîrstă şi serios...

– Vîrsta nu-i o garanţie ! sublinic Tina Diaconu. Pe bărbaţi îi apucă strechea la bătrîneţe !

Fără să ia aminte la întrerupere, Ilenuţa Precup continuă :

– ... iar pentru lecţii m-a angajat domnul Zaharia Duhu ! Acasă la domnul Zaharia Duhu dau lecţiile în fiecare după-amiază... Acasă la domnul Zaharia Duhu şi în prezenţa mătuşii Ruxanda...

Tina Diaconu nu înţelege să lasc altuia ultimul cuvînt.

Luă aminte la o ciudăţenie :

– Şi în definitiv, pe acest domn Zaharia Duhu ce l-a apucat să facă propagandă pentru limbi şi poveşti romîneşti ? De ce nu te-a lăsat să te angajezi la societate ? Aveai acolo ceva fix şi sigur, pentru multă vreme... Uite, primeai acum gratificaţie de sărbători, ca Izu !... Acest Van den Vondel îşi ia într-o bună zi pălăria şi pleacă în lumea lui...

– Nu pleacă ! se amestecă Izu în vorbă. Pînă într-un an nu pleacă... La primăvară începe cercetări spre dealul Călimanului. Cel puţin aşa ştiu de la centrală...

– Chiar aşa dacă ar fi, n-are să ia lecţii un an. Îl costă mai ieftin Timofti Gîţulea şi alţi haidăi... Acuma am auzit că umblă la vînat. Umblă după mistreţi şi alte istorii, pe coclauri...

Ilenuţa Precup găsi prilej să curme discuţia.

– Da ! spuse. A plecat la vînătoare cu tata şi cu moş Timofti, cu alţi oameni... Cu alţi haidăi !

Doamna Diaconu îşi muşcă buzele subţiri

Dură o tăcere grea.

Afară se auzi o locomotivă manevrînd, fluierul frînarilor, ciocnirea tampoanelor.

De cealaltă parte, în piaţa din faţa gării, adică în maidanul cu nume de piaţă, trecu o sanie cu zurgălăi.

Izu Protopopescu încercă să aducă o notă veselă.

Clipind din coada ochiului, întrebă :

– Toate bune, domnişoară Ilenuţo ! Chestia însă e : ai ori nu autorizaţia de la stimabilul Peclu ? Aci să-mi răspunzi...

– N-am şi nici n-am nevoie !... declară ruşinată Ilenuţa Precup, chinuind între degete o coajă de portocală,

strîngînd-o și stropindu-și dosul mîinii cu lichidul eterat.

Lăsă coaja jos, își mirosi mîna și spuse, mișcînd scaunul :

– Dacă v-ați hotărît să mă necăjiți, mai bine mă duc la Nevăstuica ! De altfel, nici nu mai pot sta decît un sfert de oră...

– Te duci acasă să înveți basme și proverbe pentru mîine ? o iscodi în glumă Izu Protopopescu.

– Mă duc, fiindcă toată gospodăria de-acasă e în seama mea. Noi n-avem slugi...

Răspunsese uscat și se ridicase cu bărbia tremurînd. Mulțumi pentru masă și trecu în salonașul unde se afla Nevăstuica și prietenele sale.

Vartolomeu Diaconu, care tăcuse pînă acum, își dojeni soția :

– De ce mai inviți oameni la masă, Tina, dacă te porți așa cu dînșii ?

– Ai căpătat glas ?... se miră Tina Diaconu. Te pomenești că ți-o fi plăcînd și ție acum ! Mulți avocați și-a mai găsit copila aceasta !... Și mă întreb de unde se-mbracă ? De ce a angajat-o acest Zaharia Duhu să dea lecții unui nebun și unui bețiv ca Van den Vondel ?

Scandalizarea doamnei Tina Diaconu se precipitase lipsită de tact.

Atacase pe două fronturi și a ridicat împotrivă-i două protestări.

– Tino, dragă !... cuvîntă Izu Protopopescu. Nu te amesteca unde nu te pricepi ! Van den Vondel o fi iubind el mai mult băutura decît cafeaua cu lapte ; dar nu e un nebun. E unul din cei mai buni ingineri geologi pe care îi are societatea... Și nu fleacul nostru de societate de aci, din țară. Centrala cea mare, de la Londra ! Cum se ivește ceva, cine știe în ce capăt de lume, Van den Vondel e trimis telegrafic la fața locului.

Vartolomeu Diaconu luă cuvînt să apere celălalt front :

– Iar cu domnul Zaharia Duhu nu ai dreptate de loc, Tina ! E un om de ispravă. Nu pot să-ți spun cît e de ispravă... Am convingerea că dacă a socotit el că e bine să nu se angajeze Ilenuța Precup la societate și că dacă i-a găsit el altceva în loc, n-a făcut-o de florile mărului. A vrut s-o apere poate de tot soiul de

indivizi, care lucrează în birouri... O fată, oricum, nu-i la locul ei într-un birou cu doi-trei indivizi.

– Mersi pentru indivizi ! protestă Izu Protopopescu, fără convingere.

– Tu știi mai bine, Izule, ce vreau să spun ! Nu e vorba de tine. Nici de alții, doi-trei ca tine. Pe lume se află tot felul de oameni. Mai mulți răi decît buni... Pe urmă, cum putea să fie ea secretară a domnului Reginald Gibbons ? Acesta nu știe și nu vrea să știe un cuvînt romînesc. Cînd are ceva de vorbit în birou, stă cu tălmaciul alături.

– Poate voia să vorbească într-o limbă la care nu este nevoie de tălmaci... observă Izu.

– Tocmai ! Eu l-am văzut de două ori uitîndu-se după Ilenuța Precup. O dată pe peronul gării, o dată sus, în tîrg... Nu mi-a plăcut de fel privirea aceasta...

– Că lui grozav îi pasă, dacă ți-a plăcut ție ori nu ! strîmbă din buze Tina Diaconu. Le pasă lor de ochii și de plăcerea ta !...

„Lor“ – însemnau toți.

Toți de la societate : Reginald Gibbons, Zaharia Duhu, Dinu Grințescu, Sebastian Luduș, Van den Vondel, Emil Sava : toți cîți, sub o formă sau alta, se înfruptau dintr-un bun interzis unei netrebnice familii de ceferiști.

Vartolomeu Diaconu privi pe fereastră afară, deodată străin de această înveninată dezbatere cu care era acum deprins.

Fulguia mărunt.

De sus, de la etaj, peste cupolele cisternelor, peste împrejurimile urîte și negre, peste sonde, se vedeau culmile dealurilor ninse și purificate.

Privea cu o mare destindere, ca un om scăpat de la o cruntă primejdie.

Iar singura chinuire a lui rămînea constrîngerea să nu poată mărturisi nimănui prin ce a trecut și din ce a scăpat. Aceasta numai el o știe și poate numai Zaharia Duhu o bănuiește. Cîteodată crede că a bănuit și că a știut ; altă dată i se pare că adevărul e numai așa cum i l-a spus el, atunci, în sala de jos, cînd se simțea cu cuțitul la

gît şi cînd acceptase cu simplitate hotărîrea să se arunce sub roţile unei locomotive.

Cînd a intrat în birou cu inima golită de sînge ca un burete stors şi cînd l-a găsit pe Zaharia Duhu pe canapeaua de muşama, cel dintîi gînd al său a fost de pizmă şi de ură. De ce asemenea oameni, fără copii, fără nevoi, se îmbuibă, în vreme ce alţii stau gata să-şi pună gîtul pe şine ? Zaharia Duhu i-a zîmbit. Îi venea să strivească zîmbetul acela pe buze cu un tampon de pe masă, cu o călimară, cu ghiuleaua care-i slujeşte de presspapier. Fostul căutător de comori i-a zîmbit însă fără să-i bănuiască gîndurile şi i-a spus să ia loc alături... În taină, i-a declarat că societatea a luat hotărîrea să-i acorde o gratificaţie pentru serviciile aduse de cînd a fost mutat aici şi că această misiune fiind delicată (deşi nu-i cerea nimic în schimb), îşi asumase el însărcinarea s-o execute. Nu era de crezut şi a crezut ! Acţiunile sale, cumpărate cu bani străini, ajunseseră atunci la cota cea mai scăzută. „Voevoda“ : 1800, „Voevoda“ : 1700, „Voevoda“ : 1300, „Voevoda“ : 950... S-a urcat în tren a doua zi, le-a vîndut, a acoperit diferenţa ; i-au rămas şi lui optsprezece mii de lei, cu care a cumpărat haine copiilor, paltonul Tinei, două covoraşe şi cele două tablouri din sufragerie, ca să nu stea pereţii goi.

Tina nu ştie. Izu nu ştie. I-a iscodit pe departe ; iar Izu l-a asigurat că nu se pomeneşte în obiceiurile societăţii să dea gratificaţii funcţionarilor din serviciul statului, cel puţin funcţionarilor mărunţi, căci aceasta înseamnă bacşiş şi corupţie. De la trei sute de mii în sus, pînă la cinci milioane, nu se mai cheamă bacşiş şi intră în contabilitate la rubrica : onorarii de avocaţi, cheltuieli diverse, expertize şi consultaţii.

De atunci, acţiunile societăţii „Voevoda“ au crescut la bursă nebuneşte : „Voevoda“ : 2000, „Voevoda“ : 2500, „Voevoda“ : 3200, „Voevoda“ : 3800, „Voevoda“ : 4000, 4200, 4500... Dacă le-ar fi păstrat şi le-ar fi vîndut după noua emisiune, cînd toată lumea voia să cumpere şi nimeni nu avea ce vinde, astăzi ar fi om cu economii de o sută cincizeci de mii de lei.

Dar după două săptămîni trecuse peste el o inspecţie. Numai două săptămîni l-au despărţit de sentinţa pe care

i-ar fi hotărît-o alții, dacă n-ar fi executat-o singur, sub roțile locomotivei, cum se pregătea și era gata s-o facă.

Zaharia Duhu îl întîlnește, vorbește, întreabă pleacă. Nimic din ochii lui nu poate afla. Și acasă e silit să-l apere de judecățile strîmbe ale Tinei, fără să-i poată spune vreodată adevărul întreg, care a salvat onoarea unui om, o viață de om, o familie întreagă, ceasurile lor de acum și de la această masă. Cine are să le știe acestea vreodată ? Cine le-ar putea bănui ?

– Rămăseși pansiv, nene Vartolomeu ! constată Izu Protopopescu. Parcă ți s-au înecat corăbiile sau parcă ai fost mazîlit din scaunul Voevodesei ca Iordan Hagi-Iordan !...

Doamna Tina Diaconu voi să afle numaidecît cum s-au petrecut lucrurile cu mazîlirea lui Iordan Hagi-Iordan.

Izu Protopopescu mută paharul de coniac din dreapta în stînga cești de cafea și manevrînd mișcările cu pricina, explică situația astfel :

– De-o parte, acilea, sînt petroliștii prin accident. Mai devreme ori mai tîrziu se curăță !... Vin ceilalți, care au capital la spate ; ăi care se nasc și trăiesc pentru petrol... Ăștia iau locul ălorlalți și nu-l părăsesc decît după ce au epuizat o regiune.

Suflă asupra locului gol din dreapta și mai trase un perdaf feței de masă cu dosul și latul palmei.

– Pe urma lui Hagi-Iordan, n-a rămas nimic. Cel puțin întrucît privește Piscul Voievodesei. A vrut să lupte ! Acum se judecă și are să piardă, dacă nu cade la o tranzacție, precum se vorbește, ca să se ridice iarăși copăcel, pe picioare. Mai inteligent a făcut Dinu Grințescu. N-a vîndut ! Nu s-a pus de pricină. A văzut că n-are încotro !... A primit șefi peste capul său... Mîine, tot director al exploatării are să devină ! Van den Vondel peste un an pleacă. Reginald Gibbons are să treacă la București, după ce se vor așeza definitiv lucrurile aci, după ce instalăm sonde noi și după ce societatea intră la exploatarea regiunilor dimprejur. Astăzi sîntem a treia din țară ; peste doi-trei ani, se poate întîmpla să fim întîia...

– Cînd te-aud „să fim“, mă strînge de gît ! spuse Tina Diaconu. Dînșii să fie, nu tu ! Tu ce cîștigi, din toate acestea ?

– Eu îmi cîștig pîinea ! declară Izu Protopopescu. Atît îmi ajunge, Tino ! Sînt bucuros că nu m-au scos... Legea ne apără ca funia pe spînzurat. Legea obligă societatea la un număr de salariați romîni... Dar cota salariaților romîni se împlinește cu argați, cu paznici și cărăuși... Locurile cele bune și lefurile cele mari nu sînt rezervate pentru noi. Un inginer de-al lor primește de cinci ori leafa unui inginer romîn. Un director la fel. Ce putem face ? Bine că nu ne dă afară...

Izu Protopopescu nu arătă nici mîhnire, nici indignare pentru aceste orînduieli.

Făcu semn Tinei să-i treacă sticla de coniac și își exprimă dorința să bea o a doua cafea, care nu și-a pierdut caimacul în foc.

Vartolomeu Diaconu lua aminte la o schimbare pînă acum nelămurită. Se stinsese o lumină în el. Nu-i mai apărea nici o priveliște ca altădată, cînd auzea ori citea întîmplător de aiurea. Nici sonda nr. 16 în erupție ; nici ușa turnantă a cafenelei din Viena, unde o actriță celebră a scos revolverul din poșetă să-și împuște amantul.

Acum privelиștile care stăruiau în ochii lui erau mereu aceleiași.

Două.

Două și deopotrivă de sinistre. O dată, se vede la casa de fier, numărînd și dosind un teanc de bancnote. Altă dată se vede departe, la capătul cel mai de sus al liniei, dincolo de primul macaz : e gata să se azvîrle sub roțile unei locomotive, o așteaptă venind, a apărut cu lumina roșie de sînge, se repede, iar Zaharia Duhu îl apucă de guler și îl trage îndărăt. Încolo nu se mai arată nimic. Privirea lui e deșartă și umilă.

– Ce-o fi făcînd nenea Mitică al vostru ? întrebă Izu Protopopescu. S-au împlinit doi ani de cînd s-a petrecut povestea cu dînsul.

– Om slab !... îi aplică diagnosticul Tina Diaconu. Își dă nătăfletul demisia și se lasă de politică, tocmai cînd era bătălia mai în toi !... Slab ! Cîrpă ! Dacă rămînea unde ar fi trebuit să fie, mai aveam o nădejde la dînsul... Un S.O.S. ! O înaintare. O mutare...

– Cînd colo, o făcu dă oaie ? începu să rîdă zgomotos Izu Protopopescu. A făcut-o, mizerabilul, dă oaie şi pentru dînsul, şi pentru noi !...

Vartolomeu Diaconu încercă să-l vadă pe domnul Demetru Demetrian cu tîmplele cărunte de atunci, cu privirea lui tristă şi prietenoasă, aşa cum stătea lîngă soba de fier, în halta de pe Bărăgan ; aşa cum a stat în capul mesei, cu Duţu pe genunchi.

Nu vrea să mai apară. S-a şters.

Încearcă să-l vadă undeva, în străinătate, unde scriu gazetele că se află coborînd din tren într-o gară cu afişe multicolore : „*Visitez Cannes ! En Corse, à Ile rousse ! Les Messageries maritimes font le tour du Monde*“.[1]

Nu-l vede. Nu există nici el, nici gara cu trenuri electrice şi cu afişele care altădată erau mai vii decît privelistile de-atunci. Există un singur om deschizînd o casă de fier ; şi acelaşi om cu spinarea încovoiată, nebărbierit, cu pungile pleoapelor umflate de nesomn, aşteptînd dincolo de primul macaz să se ivească locomotiva cu o cocardă roşie de sînge pe piept...

Ilenuţa Precup s-a întors din salonaşul unde s-au adunat prietenele Nevăstuicii. Îşi ia ziua bună. E îmbrăcată într-un paltonaş negru, strîns pe trup, cu guler pufos dintr-o sălbăticiune vînată de Alecu Toader Precup şi cu o pălăriuţă lucrată de dînsa.

Însă fiindcă toate au căpătat altă înfăţişare şi alt preţ pe zvelta făptură, Tina Diaconu le măsoară din ochi cu dezaprobare.

Nu-i pare lucru curat.

Pe scări a coborît şi Nevăstuica s-o însoţească, alintîndu-se, agăţîndu-i-se de braţ şi frecîndu-se ca o pisică.

– Fugi, să nu răceşti ! Intră în casă ! se răsteşte cît poate mai autoritar Ilenuţa, bătînd din picior. Hai ! Hai !

Nevăstuica rîde în capul scărilor şi nu se sperie de ameninţările pe care le cunoaşte. Îi face semn din urmă cu mîna.

Ilenuţa se întoarce de cîteva ori, răspunzîndu-i cu o fluturare a degetelor, apoi urcă dealul, mlădioasă, ridicînd

---

[1] Vizitaţi Cannes ! În Corsica, Ile rousse ! Mesageriile maritime fac înconjurul lumii.“

fața să i se prindă fulgii mărunți în gene și surîzînd cu o bucurie copilărească la gîdilarea lor jilavă. Îi lasă să se topească, nu-i scutură. Se topesc numai fulgi albi, nu preling pe obraz văpsea neagră de gene și dîre de fard.

Zăpada scîrțîie plăcut sub tălpi. E un ger sănătos, care-i îmbujorează pometii. Chiar fulgii, parcă, nu din nori se desprind. Sînt cristali sclipitori de aer înghețat.

Grăbește, fiindcă o așteaptă acasă mizere griji de gospodărie : focul ; mîncarea pentru Alecu Toader Precup, cînd va veni la noapte de la vînătoare ; surcelele pentru focul de a doua zi.

Grăbește, mai ales, fiindcă astăzi e ziua cînd ea așteaptă scrisoarea săptămînală de la Mihai. De obicei nu se mișcă de la fereastră pînă ce nu sosește factorul. Acum are s-o găsească băgată sub ușă. Poate va fi o scrisoare mai bună decît cea de săptămîna trecută.

În dreptul poștei, domnul Reginald Gibbons se pregătea să urce în automobil Șoferul deschisese portiera.

Domnul Reginald Gibbons nu vedea însă portiera dată în lături și nici omul înclinat servil, cu șapca galonată în mînă.

El s-a întors pe jumătate, țapăn de gît, țapăn în toate articulațiile, cu un chibrit într-o mînă și cu cutia în cealaltă, cu țigara de foi în dinții ca semințele de floarea-soarelui, pe alocuri tărcați de plombele platinate. Pe chipul lui vînăt ca ficatul de pe trunchiul măcelăriilor, nu tresare nimic, nu e nici curiozitate, nici plăcere, nici nerăbdare : nimic.

Privește țapăn cu palmele apropiate, așa cum se pregătea să aprindă chibritul.

Cînd Ilenuța Precup a cotit pe strada ei, spre casă, domnul Reginald Gibbons se răsucește automat pe călcîie, se frînge automat de mijloc, cît e de înalt, ca să încapă în limuzină. A uitat cutia într-o mînă, chibritul în alta, țigara neaprinsă în semințele lungi și late ale dinților.

Ilenuța Precup grăbește mărunt-mărunt, pe lîngă casele lipite una de alta, cum sînt acum toate clădirile din centrul tîrgușorului Piscul Voievodesei.

A scos cheia din ascunzătoare.

Este scrisoarea ? Este ?

Scrisoarea era ! S-a aplecat s-o ridice. Fără să-şi lepede paltonaşul, s-a aşezat pe scaunul de lîngă sobă cu focul stins.

Surîsul i-a luminat faţa.

Ca un pătimaş înainte de a gusta paharul, pipăie plicul, îl răsuceşte, priveşte data ştampilei.

Rupe marginea delicat, cu vîrful unghiilor.

Întîi a întors foile pe toate părţile. Patru pagini scrise mărunt. Săptămîna trecută au fost numai trei ; ultima pagină numai cu două cuvinte şi semnătura.

Bucureşti, 10 ianuarie

„Leana mea mică şi răutăcioasă,

N-ai drept să mă mustri fiindcă n-am putut veni în vacanţă.

Am crezut că m-am explicat destul de lămurit. În ajunul Crăciunului eram cu bagajele pregătite, cînd am primit un bilet de la direcţie, să mă prezint imediat. Am lăsat toate aşa cum erau. La direcţie, d. subdirector mi-a dat o sumă de lucruri urgente şi confidenţiale, după dorinţa expresă a d-lui Reginald Gibbons. Tu, care priveşti lucrurile de la distanţă, nu poţi aprecia ce înseamnă această dovadă de încredere. Este cea mai sigură garanţie că nu sînt considerat aci ca un parazit. De obicei, munca mea este uşoară şi îmi lasă destul timp liber pentru studii. Dar tocmai aceasta mă obligă să-mi execut conştiincios, cu orice preţ, datoriile mele excepţionale. Am lucrat zi şi noapte. Cred că toţi au fost mulţumiţi de mine. D. subdirector m-a felicitat şi m-a asigurat că va atrage respectuos atenţia şi d-lui Reginald Gibbons asupra modului cum mi-am îndeplinit atribuţiile.

Mă întrebi dacă mă duc la teatre şi la cinematografe ? Întrebarea ta îmi arată că încă nu-ţi imaginezi care este viaţa mea de aici. Nu am venit să mă distrez la Bucureşti, Leana mea mică. Nu invidiez de loc haimanalele care se plimbă pe Calea Victoriei. Eu m-am aşternut serios pe studiu. Pe lîngă studiu, am căpătat o pasiune nouă, tot în legătură cu învăţătura mea. Fiindcă m-am format, ca să spun aşa, într-o atmosferă a petrolului, cred că şi pe viitor am să mă specializez în studii de petrol. În acest scop, jumătate din gratificaţiile mele le-am cheltuit pe cărţi şi studii în legătură cu petrolul. Leana mea mică, nici nu ştiu cum să-ţi exprim ce pasionant a devenit pentru mine acest studiu. Acolo, la Piscul Voievodesei, cît am fost un netrebnic ajutor la o cancelarie, la ordinele lui Izu Protopopescu şi ale altora ca dînsul, trăiam ca un sclav ignorant, fără să-mi dau seamă

de mecanismul vast în care eram şi eu o infimă rotiţă. Acum mi s-au deschis ochii. Privesc lucrurile in toată grandoarea lor. Cărţile mele sint mult mai palpitante decît un roman. Mai palpitante decît tot ce s-a petrecut în istorie. Expediţia argonauţilor, expediţia lui Alexandru cel Marc, cruciadele lui Napoleon ; toate acestea au fost exagerate de istorici, inflorite şi aranjate ca să dea impresia unor adevărate epopei. Noi trăim o epopee mult mai grandioasă. Este epopeea petrolului. Cît timp am stat în Piscul Voievodesei, judecam a la Izu Protopopescu, aşa ca un mercenar tocmit să-şi îndeplinească o datorie meschină, fără să ştie mişcarea de ansamblu şi să-şi dea socoteală la ce bătălie uriaşă participă. Acum destinul meu mi s-a lămurit.

Astă-noapte, pînă tirziu, am citit peripeţiile luptei pentru petrol din Persia, Turcia şi Asia Mică. Nu este nici un film, nici un roman mai senzaţional. La cinematograful din Piscul Voievodesei urmăream amîndoi cu emoţie goana unui spion urmărit de detectivi sau a unui erou urmărit de inamici. Fantezii toate acestea ! De o mie de ori mai dramatică este, de exemplu, goana englezilor după canadianul d'Arcy, cînd a căpătat de la şahul Persiei, în chip de cadou, dreptul de a exploata subsolul Persiei vreme de cincizeci de ani. Tot drumul lui d'Arcy îndărăt, a fost presărat de emisari hotărîţi să-i smulgă documentul. La Cairo, la Alexandria, pe vapor, în tren, o sută de propuneri şi o sută de ameninţări. Şi la sfîrşit, cînd n-a reuşit nimeni, documentul l-a căpătat un pastor anglican... La obţinut, sub cuvînt că un creştin, dacă doreşte într-adevăr să triumfe domnia lui Isus pe pămînt, are datoria să cedeze misionarilor pergamentul semnat de şahul Nassir Eddin. Cu acest document, misionarii vor merge să creştineze persienii care se închină la idoli şi la dumnezei mincinoşi, sub cuvînt că au venit să prospecteze terenul... Aşa s-a născut «Anglo-Persian Oil Company». Ce zici ? Nu e mai palpitant ca un film de cinematograf ? Pe urmă luptele din Siria, revoluţiile din Mexic ; toate acestea sînt evenimente care se petrec sub ochii noştri şi nu le cunoaştem cheia. Trăiam o epocă pe lîngă care epopeea lui Napoleon e ca un mic scandal petrecut la Piscul Voievodesei. Aici participă tot globul pămîntesc. Îţi mărturisesc, Leana mea, că mă aflu într-o adevărată exaltare. Dacă voi face ceva serios în viaţă, aceasta va fi un studiu documentat şi complect asupra acestei epopei. Mă pregătesc de pe acum. Toată învăţătura mea spre această ţintă vizează.

Tu ce mai faci ? Mai scrie-mi. Îţi sărut vîrful degetelor.

Mihai"

Scrisoarea lunecă din mîinile Ilenuței Precup.

Rămase cu palmele pe genunchi, cu foile căzute la picioare. Aceasta era tot ? Nimic despre dînsa, despre el, nimic despre dînșii, Nassir Eddin și „Anglo-Persian Oil". Proiectele mele, ceva serios în viața mea, exaltarea mea... Atît și numai aceasta avusese el de spus ? „Tu ce mai faci, mai scrie-mi."

Se strînse lîngă sobă, cuprinsă de frig.

Soba era rece.

Focul murise.

Capitolul VI

Primăvara aduce tot soiul de nebune surprize.

Rafinăria societății „*Voevoda, Anglo-Roumanian Company*", depozitele de decantare, parcul de vagoane-cisterne și stația de încărcare, atelierele de reparație și montare, rezervele secției de foraj și numeroasele birouri s-au întins pe o suprafață de zece ori mai vastă decît cuprindea pe vremuri curtea Ilovenilor, cu toate acaretele, grajdurile, hambarele și șurile căzute în părăsire sub nevolnica gospodărie a lui Boldur.

La început, în alcătuirea cea veche a societății, instalațiile erau rudimentare și sărăcăcioase.

Cereau multă mînă de lucru și împingeau la o mare risipă de material brut.

Inginerul Dinu Grințescu se mărginise la atît cît s-au învrednicit să-i pună la îndemînă banul și creditul lui Iordan Hagi-Iordan ; economiile acționarului indigen. Pe urmă, pasiunea sa cea mare, ca și a lui Van den Vondel, era să dibuiască țițeiul din pămînt, să-l vîneze din straturile unde se pitulase, să-l scoată la iveală.

Partea cealaltă, adică partea bănoasă a exploatării, îl interesa mai puțin. Cînd, împinși de gîlgîitul izvoarelor, au pregătit lărgirea întreprinderii și au comandat mașini noi, s-au pomenit cu întîrzieri la executarea comenzilor, cu creditul tăiat și cu interminabile formalități de garanție. În sfîrșit, cu tot ce-a putut pune la cale organizația puter-

nică de la Londra pentru a descuraja încăpăţînarea cîtorva moldo-valahi ; după cum pe de altă parte suflase prin mijlocitori acţiunile din mîinile indigenilor ca să le ştie în alte mîini mai sigure, şi după cum, făcînd front de astă dată cu alte organizaţii concurente, au răzbit, biruind încăpăţînarea altor moldo-valahi şi au căpătat o lege a minelor, de gumă.

Primejdia nu mai există.

Chiar dacă se schimbă guvernele, drepturile cîştigate rămîn sfinte.

Romînii sînt un popor de onoare.

Întru atîta, mai ales, se deosebesc de generalii şi dictatorii aventurieri ai Mexicului.

Acestea fiind ştiute, sub comanda domnului Reginald Gibbons, societatea „*Voevoda, Anglo-Roumanian Company for the Development of the Mining Industry. Limited*“ a purces la ispravă şi nădejde.

Acum, în jurul nucleului primitiv, s-au ridicat două instalaţii sistem „Straftord“, instalaţii pentru rectificarea benzinei şi uriaşele coloane de metal alb, aspiratoare şi compresoare pentru gazolină, baterii de evaporare, instalaţia de vid a uleiurilor, altele pentru rafinarea lor, fabrica de parafină şi instalaţiile „Dubbs“ pentru fabricarea benzinei prin cracarea moleculelor.

Zidul înalt şi roşu împresoară o cetate de cazane, de turnuri, de sifoane, absorbitoare, deflegmatoare, ţevi, cuptoare şi cisterne, unde nimeni nu poate intra şi de unde nimeni nu poate ieşi, pînă ce nu trece pe la controlul portarului cu ochi de cerber.

Într-o parte, cazanele străbătute de serpentina ţevilor stau gata să plesnească la o dogoare de cîteva sute de grade şi la o presiune de cîteva atmosfere ; alături, în fabrica de parafină, mîna îngheţată pe sloiul discurilor de fier. Într-o parte vid ; alăturea opt ori douăsprezece atmosfere. Într-o parte arşiţa cazanelor înroşite la aer liber ; dincolo răcitoarele de amoniac cu minus şaptesprezece grade.

Faţă de numărul şi de imensitatea ciclopeană a maşinilor, oamenii apar puţintei la făptură. Ca pigmeii din tablourile sinoptice care reprezintă, de-o pildă, procentul ştiutorilor de carte din Romînia alături de procentul Sue-

diei sau consumul benzinei pe cap de locuitor indigen, alături de capacitatea de consumație a unui burduhos și gigant cetățean al Statelor Unite.

Sînt puțintei la făptură oamenii și puțini sînt la număr.

Mașinile au căpătat o inteligență a lor, precisă și imperturbabilă. Se lipsesc de cea a oamenilor, șovăielnică și supusă greșelii.

Pe măsură ce instalațiile au crescut, nevoia de lucrători a scăzut. E adevărat că dintre aceștia, așa puțini cum sînt, țăndările unui cazan plesnit și flăcările unei explozii mai trimit adeseori cîte unul la spital ori la cimitirul cel nou din Piscul Voievodesei, unde acum există mai multe despărțăminte pentru morții care în viață au rătăcit pe căile diverselor schisme ale bisericii lui Crist.

Dar aceste episoade n-au mare însemnătate. Morții se pot îngropa repede.

Mai multă pagubă înfățișează pentru societate întreruperea lucrului la o secție și timpul pierdut pînă la reparația ori înlocuirea cazanelor.

Slavă Domnului, muncitorii bat la poartă, veniți cu acte și documente de la atîtea întreprinderi de aiurea, închise ! Bat la poartă, așteaptă dînd tîrcoale, îmbulzindu-se cînd află că au mai fost doi dintre ai lor transportați pe năsălie cu fața acoperită și milogindu-se pentru a căpăta, la rîndu-le, dreptul de a pieri sfîrlogiți de flacără și spintecați de așchiile oțelului.

Amenințarea grevelor s-a potolit deocamdată, după cele dintîi două sau trei încercări. A trecut și amenințarea șomajului sub aspectul acut. Suferințele și necazurile muncitorilor sînt multe. Dar n-au încă răgaz să-și vadă de păsurile lor, să se organizeze, să lupte. Încă nici nu se cunosc toți bine între dînșii, aduși din colțuri deosebite de țară, și chiar de lume. Pipăie locul și se pipăie între dînșii. Iar societatea profită de aceste stări tranzitorii, făcîndu-și treburile în tihnă, pînă ce lucrătorii vor prinde să-și cunoască și să-și unească puterile. Pînă atunci păcura nu arată semne de sleire.

E abundentă și docilă.

Împinsă de pompe automate, curge pe o țeavă, circulă în cazane din ce în ce mai fierbinți, asudă, se evaporează, vaporii sînt din nou alungați în alte cazane, se

condensează, se aleg, se amestecă şi se purifică, trec prin preîncălzitoare şi răcitoare, pînă ce scapă afară pe mai multe ţevi separate în bazine separate : benzină uşoară, benzină grea, petrolul uşor, petrolul greu, whitespirt, motorină, drojdia ţiţeiului.

A fost fără îndoială un miracol al naturii acel săvîrşit în veşnicul şi nemărginitul său laborator, cînd în decurs de milenii a prefăcut pe încetul flora şi fauna exuberantă a epocilor talazice în zăcăminte grase de păcură, mai apoi astupate de nisipuri şi roci. Plante, gîngănii, peşti, flori, organisme microscopice şi dihănii monstruoase au putrezit în soare şi mlaştini, au fermentat, au chiftit, s-au tras la fund sub alte straturi ale scoarţei, cu alte flori şi dihănii.

Nu mai mic a fost însă miracolul săvîrşit de om, cînd a izbutit să prefacă untura vîscoasă şi neagră în puterea fluidă care răsuceşte helicea avioanelor eliberîndu-le să spintece cerul de azur.

Sebastian Luduş şi le spune toate acestea păşind peste bălţi urîte de la o clădire la alta, de la un cuptor la altul, de la un cazan la celălalt.

E îmbrăcat în hainele de lucru : bluză şi cămaşă cafenie, jambiere şi ghete de piele groasă. A cercetat un contor de control. A răsucit o manivelă. A urcat şi a coborît scări. A executat ordine şi a împărţit ordine. Şi-a spălat mîinile năclăite de ulei şi de parafină la gura unei ţevi unde curge monoton şi neîntrerupt un şipot de benzină albastră.

Oameni negri, răzleţiţi lîngă un cuptor sau închişi într-o sală cimentată de recepţie, îl salută cu un respect familiar. Lucrează cot la cot cu dînşii, soseşte înaintea lor şi pleacă în urma lor ; el e puntea între echipele de zi şi de noapte.

Miasmele văzduhului îi întreţin o aţîţare nervoasă, tot aşa cum mirosul prafului de puşcă ameţeşte ostaşul în toiul bătăliilor.

Astăzi însă se simte ostenit. A dormit prost. Îl dor tîmplele.

De două ori s-a trezit să vadă ce face Van den Vondel, culcat pe patul de bolnav, pe rînd clănţănind de frig şi transpirînd cu o temperatură de patruzeci de grade. Ma-

laria tropicelor, „*la Calentura*" mexicană, a recidivat cu o criză pe care olandezul o primeşte cu resignare.

Regretă numai primăvara de afară. Aşa i-a mărturisit astă-noapte, cînd şi-a revenit în fire şi a cerut un pahar cu apă.

Într-adevăr, acum a prins de veste şi Sebastian Luduş că afară e primăvară.

Aici nu se cunoaşte. Vîntul tîrîie o duhoare de benzină, ca să facă loc alteia de ulei. Jos, bălţile sînt negre şi cleioase. Prundiş, lut, nisip, ţevi încrucişate, unele de fier, altele de zinc, şine de vagonete, movile de buloane, drugi, piese demontate, altele aşteptînd să fie montate. Orice vegetaţie este exterminată, exterminată e orice gîză : nici fluturii cu aripi de sulf nu se rătăcesc în zbor peste zidul roşu.

Iar sus, printre tuburi şi sîrme aeriene, cerul e împîclit. Peste toate maşinile, turnurile şi cazanele rafinăriei, între ele şi cer, se află întotdeauna un tavan de funingine, de gaze, de exhalaţii ; un acoperiş translucid, imaterial, dar tot aşa de vînăt şi de inexpugnabil ca un capac de oţel. Pasările îl ocolesc. Razele soarelui cad pale pe el ; îşi pierd lumina străvezie.

Numai ploaia spală cîteodată tavanul acesta, dar îl împinge mai aproape de pămînt şi atunci oamenii circulă ca într-o etuvă, cu straiele vîscoase lipite de trup.

Sebastian Luduş şi-a scos basca sleită.

Vîntul n-aduce nici o răcoare.

A intrat în sala cu frigul artificial al amoniacului.

L-a scuturat un fior.

Cercul de fier din jurul tîmplelor se strînge neîndurat.

Primăvara cealaltă, liberă, de dincolo de ziduri, îi cere tinereţea pentru o nebunie. O nebunie pe care însă n-o va săvîrşi niciodată. A exterminat şi el din fiinţa lui orice ispită, aşa cum pămîntul cătrănit de aci a stîrpit gîzele şi firul de iarbă, aşa cum văzduhul dospit de miasme alungă zborul jucăuş al fluturilor şi iureşul săgetat al rîndunelelor.

O plimbare însă se impune. Un schimb de vorbe libere cu oamenii slobozi de-afară. Nu dispoziţii. Nu ordine. Nu răspunsuri precise, la întrebări de serviciu.

A trecut la birou să anunțe că pleacă și a predat altora grijile sale.

A urcat dealul încet, fumînd o țigară englezească din pachetul cu învelitoare de staniu. A intrat sub duș, s-a bărbierit, și-a primenit hainele. E din nou tinărul înalt, spătos și cu mijlocul îngust, chipeș ca un dansator de cabaret. Numai mîinile osoase, cu degete prelungi, poartă prea multe cicatrice. Și numai mirosul de benzină stăruie, cu toate adierile de lavandă împroșcate din pulverizator. Nu se duce însă la o întîlnire de dragoste. Caută un om să schimbe un cuvînt, sau poate caută numai primăvara.

Cu mare băgare de seamă a deschis ușa de la camera lui Van den Vondel, înaintînd în vîrful picioarelor.

Olandezul dormea cu jumătate din capul globulos și decolorat acum, îngropat sub braț, cu frișca părului muiată de nădușeală.

Sebastian Luduș a reconstituit o clipă tragismul unui destin de om.

Acest căutător al petrolului, albit de cînd colindă planeta sub toate meridianele, fără familie, fără prieteni, aproape fără patrie, pretutindeni venetic, întins aici pe un pat străin într-o casă străină, într-o țară străină, lipsit pînă și de-o îngrijitoare la căpătîi. Ce singurătate ! Ce existență ! Și ce nedreptate ! Iar toate acestea, pentru ce ? „O pasiune ca oricare alta. Ca vînatul ori pescuitul“, răspundea el întotdeauna.

„Dacă moare aci ?“ s-a gîndit Sebastian Luduș cu nemărginită milă și s-a mirat singur de asemenea sentiment necunoscut.

S-a aplecat să-i asculte răsuflarea și bătăile inimii.

Respirația lui Van den Vondel era liniștită ; bătăile inimii regulate ; pe obrazul lui sferic un mare calm.

De altfel, astă-noapte l-a asigurat că, după experiența sa de atîtea ori verificată, criza se apropie de sfîrșit. L-a învelit pînă la bărbie. Și-a aruncat ochii la măsuța cu felurite broșuri romînești amestecate cu felurite ziare și reviste din toate ungherele globului ; de sub cercul polar, la tropice, la ecuator, la antipozi. Deasupra lor, tuburi goale de comprimate farmaceutice.

Chinină. Chinină. Chinină.

E de mirare că n-a surzit după atîta chinină cîtă a îngurgitat în cinci zile – şi cîtă, în atîţia şi atîţia ani.

A deschis geamul să dea drumul unui şuvoi de aer proaspăt înlăuntru. Să dea drumul primăverii înlăuntru.

Pe urmă, a coborît scările şi el n-a ştiut ce să facă nici cu timpul, nici cu libertatea, nici cu primăvara de afară.

Totuşi, departe de furnalele şi cazanele rafinăriei, cerul era limpede şi înalt.

Porumbeii sălbăticiţi, din neamul adus cîndva de bătrînul Enache Iloveanu, zburau în salbe legănate şi albe ; firul salbelor se rupea, se aduna, cădea spre o margine a tirgului urîcios cu acoperişuri de tablă, se întorcea, alungindu-se fără pricină şi fără folos, numai fiindcă soarele primăverii mişca în ei o viaţă care se cerea cheltuită.

„Îşi fac de cap !“ constată Sebastian Luduş, scandalizat.

Îşi făceau într-adevăr de cap, măcar că parcul lor vechi dispăruse, măcar că primăvara de aici era fără flori.

Că mai găseau din ce se hrăni, era o mirare. Că se înmulţeau, era una încă şi mai mare.

Cîteodată, în drum, găsea unul fulgerat de sîrmele electrice de înaltă tensiune. Dar alţii fîlfîiau în zbor foşnitor deasupra şi ei păreau singurii supravieţuitori neschimbaţi ai timpurilor cînd păcura zăcea ascunsă în pămînt, neştiută de nimeni, înainte de a se năpusti ciclul prefacerilor negre, dezlănţuite de vărguţa vrăjită a inginerului Dinu Grinţescu.

Inginerul cestălalt, mult mai tînăr, al ciclurilor în desfăşurare, îmbrăcat în straiele lui prea elegante pentru tîrgul Voievodesei a plecat agale spre centru, fără ţintă.

La „Barul American“, pustiu.

A cumpărat gazetele şi a mers să le răsfoiască la cofetăria „Select“.

Pe stradă, trecătorii, puţini la număr, zoreau cu ochii în pămînt. Automobilele se încrucişau cu motociclete şi camioane fugărite de acelaşi zor. Nimeni n-avea timp de pierdut. Copiii se aflau la şcoală. Cei scutiţi de rigorile învăţămîntului primar obligator purtau coşuri cu seminţe la gît sau vraful de ziare subsuoară, căutînd un cumpărător problematic, implorînd cu glas tărăgănat şi tînguios.

Negustorii își primeneau vitrinele cu mărfuri meschine de primăvară, ca pentru oameni săraci și cu gustul încă împestrițat, pînă ce-și vor statornici un stil.

Sebastian Luduș căuta această primăvară ; dar ea nu se afla nici pe ulița cu bolovanii pătați de păcură, nici în ziarele cu discursul fulminant al domnului ministru Horia Țincoca, nici la „Barul American“ sau la cofetăria „Select“.

Lepădă ziarele pe masă și lăsă cafeaua neterminată.

Rătăci fără țintă, cercetîndu-și mereu ceasul de la brățara mîinii.

Încă o dată se convinse că este un supliciu insuportabil să n-ai ce face cu timpul, în vreme ce alții, închiși în birouri, în uzine ori în școli, sînt prezenți la datoria lor. Era prea tîrziu însă să se întoarcă la datoria sa. Intră la „Drogheria și parfumeria Voievodesei“.

Ceru un piramidon.

Domnul Istrate Eftimiu îi servi paharul cu apă, surîzînd afabil și frecîndu-și mîinile grase, ca și cum vînzarea unei doze de piramidon reprezenta una din cele mai importante și izbutite afaceri la care se putea aștepta în asemenea dimineață.

Își scoase inelele numeroase și enorme, înșirîndu-le pe galantarul de sticlă privindu-l cu duioșie cum deșartă paharul.

Era foarte gras, foarte chel, foarte zîmbăreț.

– Aceasta din pricina primăverii, îi rosti în chip de consultare gratuită. De acolo provine durerea de cap, domnule inginer... De trei zile, toată lumea îmi cere piramidon și aspirină. N-am vîndut atîta într-o lună astăiarnă !...

Își culese inelele cu latul mîinii, le jucă în palmă, pe urmă le puse pe fiecare în degetul respectiv, impingîndu-le în silă și gîtuindu-și crenvurștii congestionați. Aștepta opinia inginerului.

Sebastian Luduș salută și trînti ușa fără să-și exprime nici o opinie.

Se încrucișă cu Ilenuța Precup.

Era palidă, cu buzele strînse, cu privirea sticloasă și fixă, stranie, cum n-a văzut-o niciodată. Sebastian Luduș se întoarse, simțind o săgeată necunoscută în inimă, tot

astfel cum necunoscută, nouă şi surprinzătoare fusese mila pentru Van den Vondel, culcat în patul de bolnav, cu obrazul sferic ascuns pe jumătate sub braţul încovoiat.

Ilenuţa traversă strada la poştă. Sebastian Luduş aprinse altă ţigară.

După două fumuri o aruncă dezgustat. Din faţă venea Zaharia Duhu. Se bucură şi se pregăti să-l oprească.

Fostul căutător de comori răspunse la ziua bună politicos, dar preocupat. Voi să afle dacă Van den Vondel a scăpat de criză. Îşi rosti părerea de rău că doarme la ceasul acesta şi că nu-l poate tulbura după cum pornise. Apoi îşi ceru iertare şi plecă mînat de treburi urgente, care nu-i dădeau răgaz să se întindă la vorbă lungă, deşi fostul căutător de comori nu se prenumăra îndeobşte printre oamenii grăbiţi de aici şi de acum.

Sebastian Luduş se rezemă de bara unei vitrine. Ilenuţa Precup nu mai ieşea de la oficiul poştal. De altfel, nici nu-şi lămurea bine inginerul, dacă pe dînsa o aştepta şi de ce ar aştepta-o. Nu-şi dau ziua bună. Nu s-a ivit prilejul să facă vreodată cunoştinţă. Se ştiu, fără a se cunoaşte.

Totuşi, ce altceva aşteaptă rezemat de vitrina unei stămbării cu mărfuri ordinare, aşezate grotesc după gustul negustorului cu toată prăvălia strămutată la geam?

Ilenuţa Precup nu mai ieşea.

În schimb, apăru Alecu Toader Precup, cu şapca pe ceafă, în maşina domnului Reginald Gibbons. Nu alături de şofer, cum se cuvine unei slugi, ci în fundul automobilului, cu un muc de ţigară lipit în colţul gurii.

„Asta-i ceva nou!“ se miră Sebastian Luduş.

După cinci minute, maşina trecu îndărăt goală. Ilenuţa Precup se afla tot la poştă.

Inginerul îşi descoperi o curiozitate tiranică de detectiv. Nu se clinti de la vitrină.

Negustorul ieşise de vreo două ori, salutase, intrase înăuntru, îl privea prin geam pe la spate.

Copiii au început să se întoarcă de la şcoală. S-au ivit şi slujbaşii societăţii de la birouri, îndreptîndu-se cu mare grabă spre localurile de aperitive.

O mînă îl prinse de braţ.

Tresări cu o senzaţie neplăcută.

Izu Protopopescu, în pardesiu nou de primăvară, nu-i lăsă timp să-şi analizeze în el mai adînc de ce-a tresărit şi de ce senzaţia a fost neplăcută.

Cu o mare şi bucuroasă agitare, contabilul îl trase spre „Barul American“ :

– Mergem să bem o bere ! Dar mai ales să te văd aşezat pe un scaun. Fiindcă am să-ţi spun una, Sebastiene, de-ai să cazi din picioare !...

La „Barul American“, după ce-au ocupat scaunele, Izu l-a întrebat mai întîi, scormonindu-l cu privirea :

– Nu ştii nimic ? Nimic-nimic ?

– Nici n-am idee despre ce este vorba...

– Te ţii bine de scaun ? Nu suferi de inimă ? Nu te temi de dambla ?

– Sfîrşeşte odată şi spune, te rog, ce ai de spus ! Bineînţeles, dacă-ţi imaginezi că e ceva care mă poate interesa.

– Pe tine personal şi direct, nu ! Nici pe mine... Nici pe nimeni dintre noi, direct şi personal. Însă ca istorie care nu s-a pomenit, ne interesează pe toţi din Piscul Voievodesei şi în special pe toţi de la societate...

Sebastian Luduş dădu semnele unui om care se pregăteşte de plecare.

Îşi cunoştea fostul coleg de şcoală şi nu făcea caz de introducerile lui.

Izu Protopopescu îl apucă de braţ peste masă şi îl fixă pe scaun.

– Stai ! Văd că vrei să-mi tai efectul ca întotdeauna. Istoria însă tot istorie rămîne, chiar povestită telegrafic, aşa cum vrei tu... Îl cunoşti pe Precup, beţivul cel cu nu ştiu cîte ceasornice la brîu ?

– Da. Ei şi ?

– Îi cunoşti fata ? Pe domnişoara Ilenuţa Precup ?

– Din vedere...

– Ei bine, onorabile şi stimabile Sebastian, această domnişoară Ilenuţa Precup, fiica lui Alecu Precup, zis cronometru şi beţivanometru, ne va fi peste puţină vreme directoarea noastră !

Izu Protopopescu savură stupoarea prietenului.

Pricepu că încă nu era lămurit deplin.

Îl lămuri deplin :

– Va fi, cu alte cuvinte, doamna Reginald Gibbons. Scurt şi fără comentarii ! L-a chemat astăzi dimineaţă pe Alecu Precup... I-a pus condiţiile scrise pe masă. I-a dat termen. În douăzeci şi patru de ore trebuie să se pronunţe : da sau ba ? Să se pronunţe el şi fata. O ia de soţie, îi face zestre, pe el îl expediază în Bucureşti sau unde o pofti ; în orice caz dincolo de o rază de una sută kilometri, ca directorul societăţii „Voevoda“ să nu aibă un socru care se îmbată la cîrciuma lui Leiba Ţudic. Îi face o pensie. Totul imediat, socotit, pregătit !...

– Şi băieţaşul ăla de la biroul nostru ? Îmi părea că e logodită.

Izu îşi şterse cu buza de jos spuma berii de pe mustaţă, apoi adăugă şi această lămurire suplimentară :

– Cu ăla a fost mai simplu ! L-a expediat mai demult din ţară, acum două sau trei zile. Ăluia i s-a suit petrolul la cap !... Pe care lucru avîndu-l în vedere domnul Reginald Gibbons, l-a exoperat în consecinţă. I-a dat, aşa-zicînd, o bursă de studii din partea societăţii şi l-a trimis unde a înţărcat dracu copiii... Cu nepusa-n masă. În douăzeci şi patru de ore...

C a p i t o l u l VII

Toate sînt ale lumii : lacrimi, invidie, nopţile cu lună şi durerile care nu se pot spune.

– Istoria se repetă !... afirmă filozofic Izu Protopopescu, terciuind cu linguriţa lată resturile îngheţatei de fistic pe fundul farfurioarei. Cu oarecare variaţii, dar se repetă, dragă Tino ! O dată intră nemţii în Franţa şi iau Alsacia şi Lorena. Pe urmă îi zvîntează franţujii pe nemţi şi le iau îndărăt Alsacia şi Lorena ! O dată mai bine pentru unii şi mai rău pentru alţii, altă dată mai rău pentru unii şi mai bine pentru ceilalţi ! Însă istoria se repetă... E lege !...

Tina Diaconu surîse uscat.

– Vorbeşte, te rog, pe înţelesul tuturor ! Nu sînt atît de savantă să pricep enigmele tale. Nici nu-mi umbla cu

cimilituri, că am trecut de anii cînd mă amuzau să le ghicesc.

Izu Protopopescu își rezemă spinarea de speteaza scaunului și ceafa de fereastra cofetăriei „Select".

Privi în sus, la joaca fluturilor din jurul becului electric.

Duțu prinsese unul și îl morfolise între degete, pînă ce i-a scuturat praful argintiu de pe aripi. Nevăstuica asculta cu mîinile în poalele rochiței de olandă albă, atentă ca întotdeauna cînd era vorba despre Ilenuța : acum doamna Reginald Gibbons.

Vartolomeu Diaconu citea o gazetă, ostentativ, dovedind așa că vrea să se abțină de la asemenea discuții.

Seara era fierbinte, grea, încărcată de mirosuri clocite.

Nu plouase de două săptmăîni.

Au ieșit cu toții într-o plimbare de unde s-au întors prăfuiți și asudați. Au poposit la cofetăria „Select", afară, împreunînd cele două mese de tablă roșie, scoase chipurile la aer curat.

Și după obiceiul devenit acum patimă, Tina Diaconu se învîrtea în jurul aceluiași subiect de conversație, ca insectele nocturne izbindu-se orb și tenace în globul luminos.

– Explică-te, Izule ! stărui ea, dînd în același timp cu palma peste mîna lui Duțu, ca să lepede fluturele slut și golaș, așa cum se prefăcuse acum într-o libarcă dezgustătoare, despoiat de pudra aripilor.

Duțu zvîrli fluturele în restul de înghețată topită, mîrîi o protestare în termeni extrem de răzvrătiți și se mută cu scaun cu tot lîngă Vartolomeu Diaconu, în afară de raza de acțiune a palmei materne.

– Explică-te, Izule ! repetă Tina.

Izu întoarse privirea spre femeia cu pălăria de pai așezată neîndemînatic pe cap, cu obrazul văpsit grosolan și cu adînci cute în jurul ochilor. Îi era soră mai mare cu vreo cîțiva ani numai. Au crescut împreună. E nevasta unui slujbaș de ispravă și moale din fire. Era și el un funcționar mediocru, fără speranțe și fără ambiții, mai ales de cînd s-a schimbat conducerea societății.

Se înțelegeau altădată. Însă din ce în ce o recunoștea mai puțin sub aspectul acesta nou, ieșit la iveală o dată cu strămutarea lor aici. Nu-și dădea seama dacă merită

milă sau o aspră dojană pentru invidia, aviditatea şi bîrfeala ei mahalagească. El se simţea mulţumit în micul său univers.

– Ce să-ţi explic, Tino ? întreba scrutîndu-i creţurile pleoapelor şi parantezele din colţul buzelor. Inutil !... Tu eşti pornită şi nu vrei să asculţi decît ceea ce intră în vederile tale...

– Pornită n-am de ce să fiu ! se apără înţepată, Tina. Ce am de împărţit ? Ce-am pierdut ?... Judec şi eu lucrurile cu bietul meu cap de femeie. Vrei adică să pretinzi că individa n-a avut noroc ?

– Poate că da ! Poate că nu...

– Ba a avut noroc cu carul ! Cît nu încape în carul cu care căra tată-său lemne...

– Aceasta a fost şi prima mea impresie, Tino, ca impresia tuturor ! Acum mi-am cam schimbat-o... Mrs. Helen Gibbons nu prea are aerul unei persoane fericite, care se bucură de prea mult noroc. Mai veselă şi mai fericită îmi părea cînd se numea Ilenuţa Precup.

– Mofturi ! exclamă Tina Diaconu. Mofturi, ca să se arate interesantă !

– Tu crezi că sînt mofturi, nene Vartolomeu ? apelă Izu la arbitrajul cumnatului.

– Eu nu cred nimic ! declară Vartolomeu Diaconu, băgîndu-şi nasul mai adînc în cimitirul anunţurilor mortuare din *Universul.*

Tina îl măsură cu ochii scîrbiţi.

– Nu crede nimic, fiindcă nu are curajul să spună că e de aceeaşi părere cu tine, cu spînul şi cu jigăritul de Zaharia Duhu, cu un beţiv şi un smintit ca Van den Vondel...

– ...cu inginerul Dinu Grinţescu, cu doamna Madala Grinţescu şi cu toată lumea ! isprăvi pomelnicul Izu. Toată lumea e de acord c-a fost o căsătorie nenorocită şi că fata suferă. De ce ? Nimeni nu ştie... Numai tu eşti de altă părere...

– Mofturi ! o ţinu Tina Diaconu înainte. Suferă ? Aş vrea să ştiu şi eu de ce suferă ? Automobilul la scară... Nu se urcă în automobil. Fată în casă englezoaică, bucătăreasă englezoaică, valet englez, şofer, slugi cît păr în cap ; pune-te, masă, strînge-te masă ! Zestrea asigurată...

Şi ce zestre !... Cînd trece pe stradă, toţi se dau trei paşi înapoi şi salută pînă la pămînt... Ce mai vrea ? Ce putea să viseze o fată de ţopîrlan şi de beţivan ?...

Izu îşi curăţă unghiile cu un afiş de cinematograf împăturit.

– Aci, ajung eu, dragă Tino, acolo de unde începusem. Istoria se repetă ! De la tine, nu de la altcineva ştiu, încă de pe atunci cînd doamna Gibbons era numai Ilenuţa Precup şi cînd învăţa pe Nevăstuica tabla înmulţirii şi regula de trei simplă pentru trei sute de lei pe lună... De la tine ştiu că Alecu Precup a mai avut o fată şi că a vrut s-o mărite şi pe aia în silă, după Nicachi Sacară, cel cu sfoara de moşie de peste rîu... Un an de zile a sfărîmat-o în bătăi. Fata a fugit de acasă, s-a dus la mănăstire, la o mătuşă ori la bunică. Dar de măritat nu s-a lăsat măritată. Iubea o ţoapă de-a ei, din satul care era atuncea aci ! Pe urmă a scăpat... A ars şi ea, a ars şi ţoapa, în focul de la biserica veche... Nu-ţi pare acum că istoria se repetă ?

– Poţi să-l compari pe acest Nicachi Sacară cu domnul Gibbons ? Îmi pare rău, Izule... Un crăcănat şi un coşuros pe obraz, un fost fecior de vechil care umblă cu docarul şi s-a procopsit cu vreo cîteva zeci de hectare !... Se compară un asemenea individ cu domnul Gibbons ?

– Eu nu fac comparaţie. Constat ! Cred că Ilenuţa Precup ar fi fost mai fericită să rămînă Ilenuţa Precup încă vreo doi-trei ani şi pe urmă să devină doamna Mihai Peclu... Nevastă de funcţionar mărunt, fără pretenţii... Să-l aştepte cu masa. Să-i coase nasturii la cămaşă şi să-i spele pălăria cu ceai de ciuin, cum o speli tu pe a lui nenea Vartolomeu...

– Şi aceasta numeşti tu viaţă fericită ? pufni Tina. Întreabă-mă pe mine. Dacă e aşa, de ce nu te-ai însurat ?

– Fiindcă n-am găsit o fată ca Ilenuţa Precup şi fiindcă nu m-ar fi luat de soţ o fată ca Ilenuţa Precup.

– Te cred ! L-a luat pe domnul Gibbons. N-a ales prost !...

Izu Protopopescu începu să rîdă ;

– Dar pentru numele lui Dumnezeu, Tino ! Ştii prea bine că nu l-a ales ea... Alţii au ales în locul ei. Au aran-

jat, au tocmit, au acceptat prețul, au dus-o ca pe o mieluşea la tăietoare... Ea n-a avut încotro ! Cînd a văzut că acel castravete de Mihai Peclu...

– Ce e Mihai Peclu, unchiule ? întrebă Duțu foarte interesat. Ce-ai zis că e ?

– Un castravete ! Un imbecil, un nimic, un caraghios... Cînd biata fată a văzut că acel castravete de Mihai Peclu nici nu-i răspunde la scrisori şi la telegrame, că nici nu vrea să vină la telefon ; ce putea să mai facă ? În cine să se mai încreadă ?... S-a zbătut două zile Zaharia Duhu... Mai tîrziu am aflat... Două zile s-a zbătut, dar n-a fost chip... Am convingerea că dacă Van den Vondel se afla pe picioare atunci, astăzi Mrs. Helen Gibbons, era poate tot Ilenuța Precup...

– Mare scofală !

– Mare, mică, nu importă !... Principalul este că n-ar fi avut figura de-acum.

– Şi de ce se plînge, mă rog ? voi să afle Tina Diaconu.

– Nu se plînge de nimic. Nu eu pot să ştiu dacă se plînge şi de ce se plînge. Nu-s nici confidentul ei, nici duhovnicul ei... N-am schimbat zece vorbe, de cînd a devenit doamna Gibbons.

Tina Diaconu tăcu un timp, aşteptînd să treacă un camion zgomotos. Se apără cu batista de norii prafului.

Apoi reveni la subiect.

– Uite ! Nevăstuica a fost la dînsa acasă. Adică la domnul Gibbons. Ce mi-a spus, m-am crucit ! Ce mobile, ce sufragerie ! Ce fotolii şi ce tablouri ! Toate aduse din Anglia... Ce plante de seră în hol ! N-a văzut neam de neamul ei şi n-a călcat neam de neamul lui Precup pe covoare persieneşti... Să spună Nevăstuica ! Ea are intrare liberă la dînsa. I-a arătat şi secretul încuietorii de la poartă şi de la uşă. O invenție americană... Fără cheie, fără sonerie... Potrivești cîteva semne. Altfel, toată casa e împresurată de sonerii. O păzeşte ca pe-o comoară. Halal şi vai de el !... A umblat lumea întreagă şi i-a fost dat să găsească tocmai aici comoară, în Piscul Voievodesei, pe fata lui Alecu Precup !... Spune tu, Nevăstuico, acum, ce-ai văzut tu în casă la Mrs. Gibbons ? Ha-ha ! Mrs. Gibbons !...

– E foarte frumos ! întări Nevăstuica. Numai că Ilenuţa nu stă în camerele cele frumoase. Are un iatac al ei, unde şi-a adus lucrurile de acasă. Un ietăcuţ cu scoarţe de la mama şi de la bunica ei, cu icoane şi cu candelă. Acolo stă ea şi brodează, împleteşte, citeşte...

– Poftim ! triumfă Tina Diaconu. Ietăcuţ, icoane şi scoarţe... De ce nu şi-a adus şi laiţa de-acasă ? Trage la matcă, Mrs. Gibbons ! Asta e tot ca istoria cu Zaharia Duhu şi cu mă-sa. Şi-au făcut casă nouă, vilă de-o splendoare. Ei stau ca ţăranii într-o bojdeucă. Se tem să nu roadă parchetul, de zgîrciţi ce sînt...

Vartolomeu Diaconu împături gazeta, o puse în buzunar şi crezu de cuviinţă că trebuie să intervină :

– Despre zgîrcenia domnului Zaharia Duhu n-ai drept să vorbeşti tocmai tu, Tino !... După cele ce ştii că vrea să facă pentru Nevăstuica, n-ai dreptul !...

Într-adevăr, Zaharia Duhu, în înţelegere cu directorul şcolii primare de băieţi şi cu directoarea şcolii primare de fete, hotărîse să înfiinţeze cîte trei burse, cu începere de la toamnă, pentru absolvenţii din Piscul Voievodesei, vrednici să urmeze învăţătura la alte şcoli, din oraşul pe care-l vor alege părinţii bursierilor. Le plătea el îmbrăcăminte, internat, cărţi, taxe. Vărsase un fond, dar ţinea ca alegerea să aibă aprobarea sa.

Nevăstuica isprăvise în această vară şcoala primară. Era în fruntea listei.

O problemă grea pentru familia Diaconu se dezlegase fără nici o bătaie de cap.

Iar Tina Diaconu, în loc de mulţumită, îi descoperea cusururi lui Zaharia Duhu, tot aşa cum îl osîndise în judecata sa pe Demetru Dcmetrian, fiindcă dezertase de la bătălia politică.

– Vezi bine că n-ai acest drept ! cuvîntă Vartolomeu Diaconu, cu o tresărire de energie care însă nu dură mult.

Tina Diaconu clătină pălăria de pai, împotrivindu-se cu aprindere la pretenţiile lui Vartolomeu Diaconu de a hotărî la ce are ori n-are drept.

– Mai întîi aceasta este altă chestie ! Nu mi-a cumpărat sufletul şi nu mi-a pus botniţă la gură, Şi mai apoi, ce neadevăr spun ? Fac şi eu ca Izu... Constat !... Sînt aici cîţiva oameni care s-au procopsit din senin, fără nici un

merit ; dar absolut fără nici un merit... Uite, adineaurea spuneam de Nicachi Sacară. Îmi pare rău... Am exagerat ! Acela şi-a cîştigat banii şi situaţia cu muncă... Unii au învăţătură, alţii muncesc şi adună, alţii fură, măcar... Şi ca să furi şi să înşeli este nevoie de inteligenţă... De ceva mai altfel decît are toată lumea cealaltă ; mai altfel în bine, sau în rău... Dar cei cîţiva care s-au procopsit cu petrolul ce-au făcut, rogu-te ? s-au pomenit că în pămîntul lor, care nu preţuia două parale, au intrat sondele şi au început să încaseze. Fără deşteptăciune, fără muncă, fără nimic ! Nici măcar nu şi-au bătut capul să descopere ei ţiţeiul... Aceasta e mai nedrept decît toate nedreptăţile de pe lume !... Iar după ce s-au pomenit cu bani, ce fac cu dînşii ? Unul, ca acel beţiv de Precup, cumpără ceasuri şi se îmbată, pînă a dat de fundul saculuı... Unul ca Zaharia Duhu stă într-o chichineaţă ca un dihor... Şi fiindcă atîta nu-i destul, ca dovadă că nu este o dreptate pe lume, un beţivan ca Precup, după ce-a dat zbranca odată prin bani şi a ajuns din nou la locul său, slugă, se trezeşte din senin pentru a doua oară boier, fiindcă după fiică-sa i s-au aprins călcîiele domnului Gibbons... Acestea toate le văd, le înţeleg, şi nu mă poate opri să le văd şi să le înţeleg mărinimia lui Zaharia Duhu...

– Te aud copiii, Tino !... o dojeni Vartolomeu Diaconu.

– Ei şi ? Lasă-i s-audă !... Parcă ei nu văd şi nu judecă ?... E bine să ştie de mici că viaţa e nedreaptă şi că unii huzuresc fără să asude, iar alţii trebuie să tragă din greu la jug... Mă rog, aş vrea să ştiu, ce-ţi închipui tu şi Izu ; ce vă închipuiţi voi că o să facem peste zece ani ? Ce are să se schimbe ? Avem să fim cu zece ani mai bătrîni... Ţie am să-ţi pun cataplasme ! Şi avem să venim tot aci, la cofetăria „Select“, ca să respirăm aer curat cu putoare clocită... Pe cînd alţii trec şi se ridică pe sub ochii noştri...

– Treacă sănătoşi ! strînse din umeri, cu indiferenţă Izu Frotopopescu...

Tina Diaconu rîse oţetit :

– Treacă ! Aşa cum i-am văzut în astă-seară trecînd la vila domnului inginer Grinţescu !... Noi linciurim acilea o înghеţată de ţi-e scîrbă ; iar dumnealor trec să benchetuiască la inaugurarea vilelor ! Aţi observat cloanţa de Ru-

xanda Duhu şi pe blegul de Zaharia Duhu ? Dacă mai au şi aceştia mutră de banchet ! Aţi observat, pe urmă, pe Mrs. Gibbons, a dumitale, Izule, cu ce aer ne-a răspuns la seara bună ? Prinţesa de Coate-Goale !...

– Mămiţico, dar a fost foarte drăguţă cu noi ! îi luă apărarea Nevăstuica. Nici n-a aşteptat să-i dăm noi bună seara, şi s-a întors să-mi facă semn ca să mă duc mîine la dînsa.

– Nu te-a poftit nimeni la vorbă ! reteză Tina Diaconu. Stai la locul tău şi nu vorbi neîntrebată.

Se opri împunsă în inimă.

Automobilul domnului Reginald Gibbons cobora uliţa fără zgomot, enorm şi lin, pe roţile elastice, cu lumina plafonierii aprinsă.

Era gol.

Îşi lăsase stăpînii la „banchetul“ de la vila lui Dinu Grinţescu.

– Hai, să mergem acasă ! hotărî Tina Diaconu, nemaiputînd suporta sardonica injustiţie a vieţii. Hai să înotăm prin praf şi prin hîrtoape, acasă la supa şi la rasolul nostru de vacă !...

Familia Diaconu a purces pe strada povîrnită în vale, unde îi aştepta supa şi rasolul de vacă.

Izu Protopopescu a rămas nehotărît pe marginea trotuarului.

Puţin, foarte puţin se simţea şi el în acea clipă o victimă a injustiţiei, împotriva căreia se revolta Tina cu atît de strepezite indignări. Fostul său camarad, Sebastian Luduş, fusese invitat sus, în deal. El era un prea mărunt angrenaj în mecanismul societăţii ca să merite asemenea onoare.

Scuipă printre dinţi, se răcori de năduf cu asta, traversă strada şi intră la „Barul Amercian“, fredonînd un *shimmy*, firește, din ultima emisiune americană la radio.

Vila inginerului Dinu Grinţescu, inaugurată în astă seară, se afla departe de tîrg, de ateliere şi de rafinărie, la distanţă de doi kilometri, sub poalele pădurii.

Madala o ceruse şi Madala alesese locul.

Rănită de viaţa Bucureştilor, îşi căuta, poate prea tîrziu, un adăpost lîngă Dinu.

Mai încercase şi alte ori să se mute în Piscul Voievodesei. Niciodată n-a putut îndura însă mai mult de-o lună duruitul camioanelor, mugetul sirenelor, miasmele din văzduh, privirile trecătorilor şi mai ales sluţenia clădirilor înghesuite şi negre.

Acum ea luase înţelegere cu arhitectul, ea aprobase planul şi ea făcuse modificări. Dinu nu s-a împotrivit. Se simţea vinovat faţă de Madala. Se îndepărtase de ea şi o îndepărtase în anii cei mai setoşi de viaţă ai tinereţii, absorbit numai de patima care îl ţinea legat aici : petrol, sonde, foraje – lupta necurmată cu pămîntul şi cu oamenii.

Ştia că s-a căscat ceva rău şi trist între dînşii. Nu voia să afle ce. Se temea să cerceteze mai stăruitor. Îl bucura gîndul acesta al Madalei şi nu descoperea destulă căldură în el ca să-şi exprime bucuria.

Vila s-a înălţat din pămînt, într-adevăr, încîntătoare. Cu două terase : una spre Piscul Voievodesei, unde Madala spunea că nu va privi niciodată ; alta spre văile largi de departe, cu şerpuiri de apă şi zăvoaie de sălcii argintii.

În spatele clădirii, foşneau paltinii şi fagii codrului. Captaseră un izvor. Au tras fir electric de la uzină. Un grădinar a muncit trei săptămîni astă-primăvară, plantînd trandafiri, viţă, arbuşti de parc şi pomi de livadă.

N-ar fi dorit nici un fel de inaugurare, mai ales cu „banchet“.

Dar legăturile lui Dinu Grinţescu îl sileau şi acum, ca întotdeauna, să săvîrşească altceva decît ceea ce dorea el şi cu deosebire Madala.

Au poftit lume puţină, la o masă simplă, întinsă pe terasa cu priveliştea spre văile şi apele sclipitoare.

Domnul Reginald Gibbons, aşezat în dreapta Madalei, ţapăn, îmbrăcat în smoching, a scos numai rare articulaţii guturale ca un bolnav de gîlci. Van den Vondel, instalat în stînga amfitrioanei, a făcut toate sforţările pentru a însufleţi atmosfera mortuară adusă de acest cioclu cu fălcile încleştate.

A ţinut piept doamnei Cecil P. Tudose ; a discutat arheologie, etnografie şi politică mondială cu domnul profesor şi deputat Petru V. Tudose ; a descărcat din plin, dar zadarnic, traista sa cu zicale, cu anecdote şi întîmplări recoltate din cotloanele celor cinci continente.

El nu îmbrăcase smoching.

Purta o haină săcoasă, gri-cafenie, o cămașă albastră cu o fundă minusculă, ca un nod de sfoară colorată sub globul de brînză roșie. Însă îmbrăcămintea aceasta se potrivea cu locul, cu vorba și cu portul altor convivi, ca Ruxanda Duhu, de-o pildă, care a venit cu o polcă neagră de cașmir și cu o broboadă pe cap.

Din ungherul său, tăcută, își petrecea ochii la toți pe rînd și în toți pe rînd, multe schimbări citea ea, nedescifrate de nimeni.

Nu-i plăcea englezul acesta vînăt la față și cu ochii prea apropiați de rădăcina nasului, neclintiți, ca două mărgele de sticlă.

Nu-i plăcea păienjenirea de pe chipul Madalei. Obrazul ei parcă se micșorase, parcă se îngustase și parcă anii i-au suflat deasupra o pulbere subțire de cenușă.

De la nepoată-sa, Cecil, întorcea privirea în altă parte, repede și cu hotărîre.

Acum doi ani, și chiar anul trecut, o auzise de nenumărate ori judecînd viața Madalei, o auzise pomenind de-a dreptul ori cu subînțelesuri despre demnitatea ei de femeie, care nu-i îngăduie să mai lungească prieteșugul cu nevasta lui Dinu Grințescu... Acum se minuna că o vede din nou în casa lui Dinu, răsucind capul cu neastîmpăr de la unul la altul, băgîndu-și nasul ascuțit prin odăi și sertare, în dulapuri și în flori, lingușindu-se și admirînd cu exagerare, cînd terasa, cînd arcada dintre doi stîlpi, cînd priveliștea viilor scăldate în lumina lunii.

Se minuna că o vede iarăși și se întreba în ce scop. Căci se lămurise acum pe deplin că toată dragostea lui Petru Tudose și a Cecilici, pentru oricine : pentru neam, pentru prieten ori străin, ascundea fără abatere o ageră și tăinuită socoteală, un interes, un plan, țele mai multor plănuiri.

Pe urmă, ochii bătrînei Ruxanda Duhu treceau cu o plăcere care-i încălzea inima la olandezul cu moțul de păr alb zbîrlit în vîrful scăfîrliei rotunde ; se opreau cu o întrebare îndelungă la fata lui Alecu Toader Precup, îmbrăcată în rochia ei albastră, cu brațele și cu piepții goi, cu șiragul de perle la gît și cu brățara la mînă, așa cum dictase dorința domnului Reginald Gibbons și cum trebuia să păstreze simetria o conjugală replică smochingului.

Fata lui Alecu Precup tăcuse aproape tot timpul, cu privirea înfiptă în farfurie.

Era palidă, trasă la faţă, ocolea ochii sticloşi ai bărbatului. Abia se atinsese de felurile bucatelor, rămînea cu o mişcare suspendată în aer şi nu părea de fel fericită în vestmintele sale scumpe şi cu podoabele sale de prisos.

La cafele, inginerul Sebastian Luduş şi profesorul deputat Petru V. Tudose s-au aprins într-o dezbatere asupra politicii naţionale şi mondiale a petrolului.

Au rămas ceilalţi bărbaţi, Van den Vondel, Dinu Grinţescu şi Zaharia Duhu să tîrască o conversaţie lîncedă, întreruptă de pauze lungi. Au rămas femeile, preocupate fiecare de grijile lor tiranice şi tainice, stînjenite de prezenţa gheţoasă a domnului Reginald Gibbons.

Madala îşi spunea că a inaugurat casa sub un semn rău, ingrat şi funebru. Domnul Reginald Gibbons descleştase fălcile pentru o oraţiune mai lungă, numai cînd a întrebat dacă înainte de a se începe săparea temeliilor a verificat cineva terenul cu un aparat detector şi dacă Dinu Grinţescu e sigur că nu locuiesc acum pe un focar de raze telurice.

Întrebarea a transmis-o prin mijlocirea lui Van den Vondel.

În afară de inginerul olandez şi de Sebastian Luduş, nimeni nu înţelegea o vorbă englezească ; iar Reginald Gibbons nu cunoştea mai mult de zece cuvinte din nici un alt idiom al planetei. Nu-l interesa limba noroadelor pe unde trecea şi printre care trăia, cum nu l-ar fi interesat limbajul cîinilor ori al broaştelor.

Dinu Grinţescu învăţase în Franţa şi în Germania ; Madala crescuse într-un pension de călugăriţe ; Cecil era profesoară (în perpetuu concediu) de franceză şi italiană — toate acestea nu înlesneau un schimb de cuvinte cît de sumar cu domnul Reginald Gibbons.

Dar chiar să-i fi înţeles cineva întrebarea, cu greu i-ar fi putut da un răspuns.

Van den Vondel a tălmăcit întreaga poveste cu oarecare ireverenţioase reflecţii la adresa unor manii fără leac. Domnul Reginald Gibbons citise o carte a unui doctor, Georges Lakhovsky, despre anumite raze mortale ţîşnind din măruntaiele pămîntului şi provocînd, unele cancer, al-

tele boli nu mai puțin primejdioase. De atunci, singura sa grijă cînd se mută într-o casă e să cerceteze cu un aparat detector existența și direcția acestor raze, schimbă paturile și birourile de-a curmezișul ca să le ferească de influența lor nefastă, face propagandă pentru teoria doctorului Lakhovsky și aceasta se pare că e singura sa manifestare de umanitate.

Toate le-a istorisit Van den Vondel cu adaos de comentarii, de anecdote și de malițioase aprecieri, fără nici o simpatie pentru șeful său suprem.

Domnul Reginald Gibbons își încleștase la loc fălcile, astupîndu-și dinții ca semințele de floarea-soarelui.

Cu ochii țintă privea peisajul lunar desfășurat la picioarele terasei. Nu dădea vreun semn că ia aminte la existența comesenilor și la ironiile colegului său Van den Vondel.

– Măcar de-ar avea numai mania aceasta ! spuse olandezul, pîcîind din pipă și măsurîndu-l pieziș, cu o evidentă ostilitate. Din păcate însă...

Ilenuța căuta șervetul scăpat sub masă.

Au răsuflat cu toții ușurați cînd s-au ivit farurile automobilului urcînd dealul.

Domnul Reginald Gibbons s-a înălțat automat în articulații, a anunțat că pentru dînsul a sosit ora culcării și că pe Ilenuța o mai lasă pînă la miezul nopții. Scutură mîinile și se introduse în vitrina mașinii.

Farurile încă n-au dispărut cotind în șoseaua principală a tîrgului și masa a căpătat altă însuflețire.

Madala a cuprins-o pe Ilenuța de mijloc ca pe o soră mai mică și mai nefericită chiar decît dînsa.

A tîrît-o după ea pe scări, pe-o bancă așezată în lumina lunii. S-a răsucit și s-a plecat să-i caute în ochi.

– Nu sîntem prietene încă ! Nu ne cunoaștem bine. Dar spune-mi ce se întîmplă cu tine ?

– Nu se întîmplă nimic...

– Ascultă, Ilenuțo ! Consideră-mă ca pe-o soră.

– Nu se întîmplă nimic...

– Ochii mei nu mă înșală, Ilenuțo ! Am învățat să privesc în mine și acum știu să privesc și în sufletul altora...

– Nu se întîmplă nimic...

– Poate sînt în stare să-ți fiu de-un folos ? stărui Madala, înfășurînd-o cald cu brațul pe după umăr. Poate pot face ceva pentru tine ?

– Nu poți face nimic pentru mine, Madala, fiindcă nu-ți pot spune nimic. Nimeni nu poate face nimic pentru mine...

Pe obrajii palizi, lacrimile luceau în bătaia lunii.

Capitolul VIII

Orice viață se poate preface în mineral negru și mort ; nicicum mineralul nu mai devine viață vie.

Locuința domnului Reginald Gibbons nu se înălța pe-o sprînceană de deal, cu terase, bănci, cerdacuri și ferestre deschise spre încîntarea privelиștilor de departe.

Dimpotrivă ; e o clădire încercuită cu zid roșu de cărămidă, care astupă orice priveliște dinlăuntru în afară și din afară înlăuntru.

Porțile n-au gratii.

Sînt căptușite cu tăblii negre, metalice. Nu se dau în lături decît atunci cînd intră și iese automobilul domnului Gibbons.

O ușă mai strîmtă, alături, se deschide cînd Mrs. Helen Gibbons potrivește și apasă dispozitivul cu patentă americană, pentru a porni apoi cu pașii din ce în ce mai împleticiți și mai lîncezi spre mijlocul tîrgului, în zilele rare cînd mai are suflet să se aventureze printre oameni. Slugilor le este rezervată o intrare dosnică, pe cealaltă uliță, atît de ermetic ferecată.

Flecarii de la „Barul American“ au botezat-o „Casa misterelor“.

În glumă, firește, ca să le treacă ora aperitivelor mai repede.

Cînd domnul Reginald Gibbons poruncise arhitectului să-i predea în cel mai scurt timp clădirea, nu avea de tăinuit nici un mister.

Fugea de promiscuitatea indigenilor, de încăperile rău împărțite ale fostului conac unde se adăposteau acum ingi-

nerii și o parte din personalul burlac al societății. Ceruse o casă confortabilă și mai ales despărțită cu desăvîrșire de gloată, de pomi și de dobitoace, fiindcă tot așa cum nu-l interesează și nu poate suferi oamenii, nu-l interesau nici privelиștile și fenomenele lumii însuflețite : arbori, cîini, cai, flori, păsări, fluturi sau gîze.

Pentru toate simte repulsia provocată altora de păianjeni, reptile și broaște.

Dacă uneori pare că a rămas cu ochii fixați la un joc al luminii de lună pe-o undă de apă ori la hîrjoana voioasă a doi cățelandri, e numai o amăgire.

Privește fără să vadă ; cum fără să vadă privește îndeobște peste oameni, prin oameni.

Universul în care s-ar simți el într-adevăr bine și liniștit, ar fi numai unul de minerale înanimate : rece, artificial și mecanic.

În curtea împresurată de zidul înalt nu se află pomi, nu se află peluze, verdeață, ronduri de flori și viță sălbatică agățată în cîrcei. Totul e geometric și mort : prund, nisip, dale de bazalt și mozaic.

Nevăstuica s-a minunat în extaz de plantele exotice din hol.

Sînt excepții însă, cu rostul lor bine precizat.

Au fost alese și aduse de domnul Reginald Gibbons, tocmai fiindcă frunzele și ghimpii, vrejii și florile acestor monstruoase specii de seră nu mai păstrează nimic vegetal și organic. Reci și lucioase la atingere, par turnate în forme, decupate în zinc, fabricate din materiale absurde – metal, cauciuc, celuloid, gutapercă, faianță, din orice în afară de substanța vie și sensibilă prin care circulă seva. Par confecționate artificial și acoperite cu un strat de email, cu lac verde, albastru, violet, de șofran, de argint viu, de aluminiu.

Arhitectul a respectat cu sfințenie recomandațiile.

A cercetat terenul cu aparatele detectoare. N-a ales locul temeliei între două straturi geologice, pe unde se pot scurge razele ucigașe, descoperite de doctorul Georges Lakhovsky.

Totuși, pentru mai multă siguranță, domnul Reginald Gibbons poartă mijlocul încins cu o centură protectoare de

circuituri oscilante. Astfel e apărat de trăsnetul latent al puterilor telurice și al efluviilor cosmice, care-ar putea să-i zdruncine echilibrul atomic al prețioasei sale făpturi.

Viața din casă e orînduită după un program supus cronometrului. Slugile n-așteaptă ordine. Știu ce au de făcut. Nimic nu poate fi de nimeni schimbat. Ora și minutul culcării, ora și minutul băii, ora și minutul plecării și a întoarcerii.

Fata din casă, bucătăreasa și valetul au fost aduși din Anglia, l-au însoțit și în alte părți ale lumii, îi cunosc obiceiurile : sînt tot atît de muți ca și dînsul.

Iar pentru barbarii localnici poartă și ei același dispreț.

Pe stăpîna cea nouă o tratează cu o supunere înghețată și distantă, mai teribilă decît obrăznicia toantă a bucătăresei desculțe și nepieptănate, tocmită de doamna Tina Diaconu ca să-și scoată sufletul cu ea.

Aici nu se pomenește răspuns și nici chiar întrebare. Sluga execută, fără nici o tresărire pe chipul împietrit, după tiparul domnului Reginald Gibbons, fără să-și permită a comenta și a judeca poruncile, cînd este cineva să dea vreo poruncă.

Ilenuța nu dă niciodată, nici una.

Nu le înțelege limba. Nu are nevoie de ajutorul lor. Mai degrabă ca este supusă la porunca lor.

Fata din casă anunță în graiul său că baia e gata. Ilenuța se supune și trece în baie. Fata din casă aduce ceaiul pe o tavă uriașă de argint cu nenumărate farfurii și farfurioare de șuncă, omletă, marmelade, miere, pesmeți. Doamna Gibbons se supune și răscolește în toate ca să dea impresia că a mîncat. Bucătăreasa se înfățișează cu lista de feluri din acea zi, spre aprobare. Doamna aprobă.

Toate cu semne mute și cu douăzeci de cuvinte pe care zădarnic a învățat să le pronunțe după dicționar și să le lege între ele după sintaxă. N-a izbutit. Fata lui Alecu Toader Precup e refractară limbii divine, în care Shakespeare și Shelley, Keates și Milton, Chaucer și Blake, Coleridge ori Swinburne au cîntat iubirea. De altfel nici nu i-ar folosi prea mult. Reginald Gibbons nu vorbește despre iubire și nu vorbește nimic, despre nimic, niciodată.

Tace.

Intră, îi atinge fruntea cu buzele – și tace. Se înfundă în jilț, deschide gazetele englezești uriașe – și tace.

Se ridică să se așeze la masă. Mestecă încet, îndelung, cumegă – și tace.

Depune șervetul pe marginea mesei după ce l-a împăturit meticulos – și tace.

Aprinde o havană incomensurabilă – și tace.

Cînd a terminat, sună, face un semn mut cu degetul servitoarei. Servitoarea înțelege despre ce e vorba. Iese să transmită ordinul șoferului. Mașina trage la scară.

Domnul Reginald Gibbons își atinge buzele de fruntea soției și pleacă la birou, la rafinărie, la ateliere.

Ilenuța se ascunde în chilioara ei cu icoane, cu candela de la bunica și scoarțele de acasă. Încearcă să brodeze, și lucrul îi cade pe genunchi. Încearcă să citească, și cartea îi alunecă din mînă după prima foaie.

Reginald Gibbons nu e violent, nu trîntește, nu vociferează, nu înjură, nici în limba sa, nici în limba localnicilor.

El tace.

Nu i-a interzis nimic. Nu i-a cerut să nu se ducă la Madala, la Ruxanda și la Zaharia Duhu, la doamna Diaconu ; n-a oprit-o să stea de vorbă în stradă, mai mult decît ar îngădui cuviința, cu Van den Vondel.

Poate să plece oriunde, poate să se întoarcă la orice oră ; respectînd, bineînțeles, orarul imuabil al meselor și al ceaiului. N-a întrebat-o niciodată, și nici măcar prin semne, unde a plecat și de unde vine. O singură dată i-a văzut o privire crudă în ochi. Atunci cînd a găsit-o în cameră, cu scrisorile cele vechi ale lui Mihai, desfăcute din panglica lor, citindu-le.

Fără să rostească o singură vorbă, le-a cules pe toate în mîna uscată, a sunat bucătăreasa ; i le-a întins și a dat ordin să le arunce în foc. Pe urmă, a aprins havana enormă și a tăcut.

Ziua s-a scurtat.

Au început ploile toamnei.

Se zbate un vînt care undeva foșnește în foi ruginite, clatină crengi, potopește poteci.

Aici vîntul nu scutură nimic ; aici ploaia curge monoton în burlane, iar ziua e nesfîrșită.

Pe fereastră se vede un zid înalt şi roşu. Pe orice fercastră, acelaşi zid. Jos, prundişul ud, nisipul, lespezile şi mozaicul ud.

E nesfîrşită ziua şi e încă mai înfricoşată seara care se apropie.

Atunci Mrs. Gibbons trebuie să-şi îmbrace rochia decoltată, în fiecare seară a săptămînii alta. Îşi îmbracă rochia, îşi atîrnă colierul de perle la gît, îşi petrece inelele pe degete şi brăţara pe mînă ; Mr. Reginald Gibbons apare în smochingul impecabil.

Se aşază faţă în faţă la masa cu pînza albă şi cu şervetele de cea mai fină olandă, cu tacîmurile de argint greu, cu farfuriile de faianţă rară şi cu paharele de cristal vibrînd delicat şi dulce la cea mai mică atingere. Felurile se perindă după obiceiul din patria domnului Gibbons. Şuncă roşie ; fripturi crude cu sosuri arzătoare, închise în flacoane ; legume fierte în apă ; prăjituri grele cu amestec de stafide, de smochine şi nuci în aluatul compact ; băuturi tari.

Mr. Reginald rumegă monoton şi tace.

A sunat.

Servitoarea a strîns tot ce se afla pe masă.

A destupat o sticlă de rom, a pus alături pe tavă un un singur pahar şi a dus tava în altă cameră.

În camera cu divanul de catifea roşie.

Mr. Reginald Gibbons o invită cu un gest scurt.

Ilenuţa trece pragul cu fruntea plecată, ca o sclavă pe care toţi au abandonat-o satrapului cu inima mineralizată, care a cumpărat-o.

Se află o canapea învelită în catifea roşie, cu pereţi goi, cu draperii roşii de velur la ferestre, cu o singură măsuţă şi un scaun : trei becuri, de trei culori.

Mr. Gibbons se instalează la măsuţa de lemn negru. Deşirat, ţapăn, corect, cu obrazul de culoarea ficatului crud şi cu piepţii cămăşii de albeaţa zăpezii. Şi-a adus cutia de havane. A ales una, trosnind uşor foile între degetele osoase.

Aşteaptă.

Ilenuţa se dezbracă.

Întotdeauna în aceeaşi ordine, în acelaşi colţ al canapelei, cu aceleaşi mişcări. Aşa e orînduiala, după cum în

același loc și cu aceeași grabă calculată, trebuie să lepede rochia și lingeria ei intimă. Colierul rămîne la gît, inelele pe degete, brățara la mînă, ciorapii pe picioare. Așa este orînduiala. Acesta este prețul cu care a fost cumpărată de la alții ; preț plătit altora.

S-a dezbrăcat în pielea goală și s-a întins pe canapeaua roșie. Mr. Reginald Gibbons a răsucit becul albastru. A aprins havana, a turnat primul pahar, îl deșartă, privește.

Nu rostește nici un cuvînt, nici unul.

Pe chipul vînăt și congelat nu tresaltă nici emoție ; nici lăcomie, nici senzualitate — nimic.

Tace.

Își toarnă alt pahar. Trage alt fum.

Răsucește becul verde. Privește inuman, ca o arătare de panoptic, cu ochii lui de mărgele sticloase, prea apropiați de rădăcina nasului.

Așa este orînduiala.

Pentru aceasta și-a cumpărat o nevastă, cu prețul plătit altora, la tîrgul de sclave al indigenilor.

Cu mișcarea sacadată de automat duce țigara la gură, toarnă romul în pahar, deșartă paharul, răsucește butonul să aprindă becul violet.

Nu se reazemă de spătarul scaunului.

Stă drept, cu amîndouă coatele apropiate de trup, clipind numai pe jumătate, păzindu-se să nu scuture cumva scrumul pe haina neagră, corectă, solemnă.

Ilenuța poate să se întoarcă în dreapta ori în stînga, poate să se răsucească oricînd cu spatele ori cu fața, să-și ascundă obrazul sub braț, să se acopere cu palmele, poate să privească în tavan ori să-și înfunde obrazul în catifeaua moale și roșie.

Mr. Reginald Gibbons nu protestează. Orînduiala sa nu împiedică asemenea capricii. Acestea intră în prețul convenit și plătit.

Încolo nu admite nici o abatere.

În prima seară și pe urmă în primele săptămîni, Mrs. Helen Gibbons a încercat o împotrivire. A plîns, s-a zbătut, a vrut să fugă ; Mr. Reginald Gibbons a adus-o îndărăt din prag, cu mîna de fier, a scos el rochia, a îndoit-o el de mijloc pînă ce a culcat-o pe canapeaua roșie. Ilenuța a înțeles că nu există scăpare și că

numai aşa se poate cruţa de atingerea rece şi scheletică a degetelor de cadavru.

Se dezbracă de atunci singură, se întinde pe canapea singură, îl priveşte cu ură ori nu-l mai priveşte de loc.

Domnului director general Reginald Gibbons îi este indiferentă privirea.

El fumează, deşartă sticla de rom în pahar, deşartă paharul pe gît.

Tace.

Cînd a ajuns la ultimul fum s-a terminat şi sticla de rom.

Se ridică.

Spune extrem de corect şi solemn bună seara şi pleacă în dormitorul său.

Ilenuţa poate să se îmbrace, poate să nu se îmbrace, poate să doarmă pe canapeaua roşie ori în patacul cu scoarţe de la bunica. Aceasta nu-l interesează pe Mr. Reginald Gibbons. Nu i-a pus nici o condiţie, nici o oprelişte... Nu-i cere nimic. Acestea nu intră în preţul fixat şi plătit la tîrgul de sclave al indigenilor.

S-a închis în camera sa ; în zece minute a adormit.

A doua zi atinge fruntea soţiei cu buzele şi pleacă ; se întoarce şi la sosire atinge fruntea sclavei cu buzele.

Şi tace.

Tace solemn. Tace lugubru. Tace înspăimîntător.

Cîteodată Ilenuţa se gîndeşte să ridice neaşteptat un cuţit subţire de desert şi să i-l înfigă în piept, în gît, în ochi, în gura care tace. Îi vine să strige şi să se tîrîie zvîrcolindu-se la pămînt, pe covoarele persieneşti, cerînd îndurare. Mr. Reginald Gibbons o priveşte cu ochii lui gheţoşi, de sticlă, prea apropiaţi de rădăcina nasului. O priveşte şi trece cu privirea peste dînsa.

Iar totul pare şi mai înfricoşător, şi mai cu neputinţă de destăinuit cuiva ; după cum cu neputinţă ar fi şi de înţeles.

Mihai Peclu studiază la Londra bătălia mondială a petrolului.

Plouă.

Ţîrîitul mărunt se amplifică în burlane. De la fereastră se vede numai zidul roşu ; jos nisipul şi lespezile ude,

sus cerul vînăt. De la fereastra ei şi de la fereastra de dincolo, de alături, din cealaltă parte, de oriunde, privelişte a e aceeaşi şi aceeaşi. Una singură. Un zid roşu de jur împrejur.

De jur împrejur un zid roşu.

Alaltăieri, la rafinărie a explodat un cazan. A murit un om ars de flacăra benzinei. Mrs. Gibbons şi Mr. Reginald Gibbons se întorceau de la Madala ; s-au întîlnit cu doi lucrători care duceau cadavrul carbonizat pe targă. Ilenuţa a întors capul. Mr. Reginald Gibbons însă s-a oprit.

El a vrut să vadă. A ridicat cîrpa albă de pe trup şi de pe faţă. A ridicat cîrpa albă şi-a privit.

Iar pentru întîia oară de cînd îl cunosc toţi îi tresări un semn de curiozitate satisfăcută pe obrazul vînăt. Pentru întîia oară un surîs macabru îi dezveli de sub buzele vinete dinţii lungi şi laţi ca seminţele de foarea-soarelui, tărcaţi pe-alocuri de platina plombelor.

A zîmbit şi rosti :

– Mineral !

Într-un mineral negru şi spongios se prefăcuse într-adevăr omul.

A făcut semn apoi purtătorilor să-l acopere ; lucrătorii au plecat mai departe cu targa.

– Mineral ! a mai rostit a doua oară Mr. Reginald Gibbons şi din nou zîmbetul macabru îi dezveli dinţii plombaţi cu platină.

Mineral negru şi spongios, cum devenise cîndva trupul Sandei Precup mistuit în focul de la biserica veche ; cum au devenit trupurile atîtor copii şi atîtor copile de-atunci, stane carbonizate, stane de antracit.

Mineral !

Mrs. Helen Gibbons a telefonat la rafinărie să i se trimită de urgenţă un bidon cu cea mai inflamabilă benzină : benzină pentru export.

Orice trup tînăr, elastic şi slab, se poate preface într-o hîdă şi spongioasă momîie de mineral.

Plouă.

A sunat clacsonul automobilului, aşteptînd să se deschidă porţile în lături.

Se aud paşii domnului Reginald Gibbons, sacadaţi şi egali, pe scări, în hol, în camera de-alături, în prag.

A deschis uşa. A întrat. Îi atinge fruntea cu buzele vinete, reci. Desface banda ziarului. Se înfundă între braţele fotoliului moale. Aprinde ţigara. Citeşte, citeşte şi tace. Acuşi are să treacă în camera de baie, acuşi se va auzi şuruitul duşului, acuşi va apărea îmbrăcat în smoching, ca să se instaleze amîndoi faţă în faţă, la masa unde vor tăcea amîndoi.

În astă-seară, pe canapeaua roşie, în loc de trupul elastic, tînăr şi alb, Mr. Reginald Gibbons, va vedea însă cu ochii lui mici şi vineţi, apropiaţi de nas, va vedea cum flăcările benzinei pot preface viaţa cea vie în mineral, trupul cel alb şi elastic în negru cărbune.

Dar aceasta nu o presimte. Apropie şi depărtează ţigara de buze cu mişcarea automată a braţului ; întoarce o foaie, alta, şi încă una. Întoarce foaie după foaie — şi tace.

Ilenuţa nu-şi şterge şiroaiele lacrimilor de pe obraz.

Afară plouă şi a început să înnopteze.

Capitolul IX

Au şi sălbaticii aceştia de-aicé un amoc al lor.

Sebastian Luduş căzuse pe scaun, cu fruntea sprijinită în palmă. Pe celălalt scaun, din faţa mesei, stătea Van den Vondel.

El îşi privea noroiul ghetelor fără nici un gînd. Păstra în mînă ziarul olandez pe care i l-a întins portarul şi l-a primit maşinal.

Se întorseseră amîndoi de la înmormîntare.

Nu ştiau de ce au venit aici, în loc să se ducă aiurea. Nu ştiau de ce au venit amîndoi, în loc să-şi caute fiecare altă tovărăşie ori să rămînă fiecare singur, numai cu el.

Afară, dincolo de geamurile şiroite de ploaie, viaţa rafinăriei continua aceeaşi în cctatea de compresoare, de

cuptoare, de baterii, turnuri, cupole, coloane, cisterne. Treceau lucrători cu țevi în spinare și cu unelte în mînă. Duruiau camioane. Fumul împins de nori și de apă se balansa în prapuri cernite.

Se destrăma suflat de vînt, cădea îndărăt, se prelingea pe lîngă ferestre ; chinuit și îndărătnic ca un fum de jertfă, căuta spre cer, iar cerul îl respingea în lumea lui de turnuri, cuptoare, baterii și cisterne.

– Am să fac o mărturisire !... rosti cu glas surd Sebastian Luduș. Mi-e greu s-o fac, dar mîine știu că-mi va fi și mai greu... Mîine și altă dată, întotdeauna, de-acum înainte...

Van den Vondel nu se clinti.

Părea că nici n-a auzit.

Își privea noroiul ghetelor. Capul globulos îi căzuse pe piept, gata să se desprindă și să se rostogolească de-a dura.

– Eu cred – reluă Sebastian Luduș – eu cred că pentru această ființă...

Se opri. Îi lipseau cuvintele. Era neclămurită mărturisirea și în el. Cu atît mai greu s-o spovedească altuia.

Van den Vondel ridică mîna în care ținea ziarul. O rezemă pe marginea mesei.

Îl cercetă în ochi, pe sub sprîncenele stufoase.

– Știu !... vorbi dureros. Nu este nevoie să-mi spui. Dacă ai simțit ceva pentru dînsa, de ce-ai ascuns ?... De ce ți-ai ascuns singur ?... De ce n-ai împiedicat aceasta ?...

Sebastian Luduș își acoperi ochii cu palma.

– Nu-mi dădeam seama nici eu ! răspunse. Cînd mi-am dat seama, era prea tîrziu...

– Acest prea tîrziu începe numai de două zile încoace ! rosti cu asprime Van den Vondel. Pînă acum două zile nu exista un prea tîrziu. Acum trei zile, trei săptămîni, trei luni, n-ar fi fost prea tîrziu...

– Era nevasta directorului meu !... aminti Sebastian Luduș.

Van den Vondel strînse din umeri. Îl măsură cu milă.

– Era nevasta directorului meu... stărui inginerul cel tînăr. O datorie de om cinstit mi-a interzis să-i arăt

vreodată ce simţeam. Mai mult încă, mi-am dat toate silinţele şi m-am purtat în aşa chip, încît ea să nu poată bănui nimic. Am evitat-o !... Dacă ne-am întîlnit, i-am întors spatele ca să discut cu oricine altcineva, despre orice altceva.

– Ai fost un erou !... zîmbi amar Van den Vondel. Un om de onoare ! Dacă erai o canalie, o dezonorai, dar nu îngropam astăzi o lopată de cărbune.

Sebastian Luduş se cutremură, cuprinzîndu-şi obrajii în pumni.

Van den Vondel urmă cu neîndurare :

– Era singură şi era nefericită ! Tinereţea ei avea nevoie de căldura altei tinereţi. Noi – eu, Zaharia Duhu, Madala Grinţescu, nu mai puteam face nimic. Dumneata însă o mai şi iubeai. Cu atîta mai mult ! Cu atîta mai rău !... Ar fi fost destul s-o presimtă. Iubirea aduce iubire. S-ar fi strîns s-o susţii cum se agaţă iedera...

– Era onestă şi mîndră... murmură Sebastian Luduş.

– Mîndră, nu ! N-avea de ce fi. Dar onestă era. A iubi nu înseamnă însă o dezonoare... Te-ar fi iubit. Ai fi luat-o de aici. Ai fi smuls-o de aici. Ai fi plecat de aici. Aţi fi plecat amîndoi.

– Nu mi-ar fi permis cariera... Îmi zdrobeam cariera !...

Van den Vondel hohoti lugubru :

– Ha-ha ! Cariera ! Petrolul ! Mai există un imbecil la Londra, care a plecat să-şi pregătească peste cadavrul ei cariera... Cariera ? Petrolul ?...

Olandezul privi afară pe geam.

Oamenii treceau, veneau, străjuiau cazanele încinse.

Oamenii negri, lîngă cazane roşii şi negre.

– Ai văzut cum nu s-a clintit nimic pe figura lui ? întrebă, lovind cu ziarul nedesfăcut în marginea mesei. Toţi au plîns, toţi au lăcrămat, au fost scuturaţi de un tremur. Pînă şi doamna Tina Diaconu. El a tăcut cu făloile încleştate, privind înainte. S-a întors pe călcîie cînd totul a fost terminat. S-a închis în casă. Aceasta i-a fost prima şi singura grijă... Să-i repare lucrătorii mai repede urmele focului. Acum sînt sigur că fumează şi citeşte ziarul de la Londra.

Van den Vondel bătu cu ziarul mai puternic în masă. Banda se desfăcu. Maşinal, cum luase gazeta de la portar, cum o păstrase tot timpul în mînă şi cum lovise cu ea în marginea mesei îşi aruncă ochii pe titluri.

Scăpă ziarul jos. Îl ridică.

Citi :

„*Leida 18 septembrie.* Ancheta asupra morţii inginerului O. W. Swommendam n-a izbutit să dezlege misterul care tulbură de trei zile paşnicul nostru oraş. Ipoteza sinuciderii este exclusă. Că nefericitul inventator a fost victima unei mîini criminale apare acum în afară de orice îndoială. Mobilul pare a fi furtul. Toate sertarele sale, biroul, dulapurile au fost răscolite. Hîrtiile răvăşite. S-au găsit urme proaspete de scrum în sobă. Se ştie că de doisprezece ani inginerul O. W. Swommendam se retrăsese în oraşul său natal, unde lucra singur într-un modest laborator personal, preocupat de o problemă pasionantă a epocii : sinteza petrolului. Aceasta ne obligă să facem o apropiere între sfîrşitul nefericitului nostru concetăţean şi sfîrşitul tot atît de misterios al inginerului Rudolph Diesel, inventatorul motorului cu combustiune internă, care îi poartă numele şi a revoluţionat industria modernă. Tot astfel, în ziua de 30 septembrie 1913, inginerul Rudolph Diesel, om in puterea vîrstei, a fost suprimat în momentul cînd pleca la Londra pentru a trata aplicarea unei proaspete invenţii, destinată să modifice construcţia motoarelor de submarine. Ţinînd socoteala de acest procedeu şi de lupta pe care au dat-o «Duth Shell» şi grupul Rockefeller pentru a zădărnici încercările doctorului Friederich Bergius, inventatorul Berginei sintetice, ţinînd socoteală că numitele grupuri au sfîrşit prin a acapara societatea pentru fabricarea petrolului sintetic «International Bergina Company» şi că în momentul de faţă controlează astfel aplicarea brevetelor, ne credem îndreptăţiţi a susţine că mîna criminală nu poate fi decît în solda unuia din aceste două puternice grupuri. Un concurent aşt de primejdios trebuia exterminat cu orice preţ, pe orice cale. Asasinatul e o cale foarte comodă, într-o epocă în care de la Chicago poţi tocmi cu 500 dolari suprimarea unui om. Oraşul nostru pierde astfel un fiu ales. Omenirea poate că pierde ceva mai mult : un binefăcător."

– Citeşte ! gemu Van den Vondel, întinzînd gazeta lui Sebastian Luduş. Citeşte ! Cariera ! Petrolul...

Apoi își dădu seama că inginerul romîn nu poate înțelege idiomul olandez. Strînse gazeta. Se ridică în picioare. Se ridică și Sebastian Luduș.

Privea pe fereastră și înaintau spre fereastră, atrași de arătarea de afară.

La poartă, Alecu Toader Precup lupta cu un paznic.

Dădea să intre. Paznicul îi aținea drumul. Alecu Toader Precup îi trînti un pumn în frunte și păși peste el.

Venea cu pumnii strînși, cu capul gol, cu ochii bulbucați.

La cimitir stătuse tăcut, frînt, cu umerii muiați împins și purtat de unii și de alții, fără să scoată glas și fără să se împotrivească.

Abia acum se dezlănțuia deznădejdea din el. Pe o copilă i-o luase focul cerului, pe alta focul duhurilor din pămînt.

Venea cu ochii bulbucați, cu pumnii strînși, cu părul vîlvoi.

Sebastian Luduș voi să apese butonul soncriei. Van den Vondel îi prinse mîna și o răsuci.

– Lasă-l ! Amoc. Acesta e amoc !...

Inginerul romîn nu înțelese, dar se supuse.

Celălalt inginer, străin, veteranul prospector al aurului negru din toate cotloanele planetei, de sub cercul polar pînă la tropice și la antipozi, repetă parcă mai mult pentru sine :

– Cunosc ! Acesta e amocul indigenilor. Pentru moment un amoc individual, orb, dintr-o disperare oarbă și individuală. Primul simptom. Primul avertisment... Pe urmă, mîine, peste un an, peste zece, mă tem că disperarea această oarbă și individuală va face loc unei altfel de lupte. Lupta organizată și conștientă a mulțimilor indigene să-și recupereze drepturile, și libertatea, și bogățiile jefuite de patronii noștri de astăzi și de complicii lor. E inevitabil. Fatal ! Ceea ce nu sîntem capabili să săvîrșim noi săvîrșesc dînșii. Inevitabil ! Fatal !... Simptomul pe care îl așteptam, tinere coleg și prieten !...

Tăcu.

Tăcu și privi, mai apropiindu-se un pas.

Alecu Toader Precup, în straiele lui prea strîmte de tîrgoveț, de acolo, din tîrgul unde îl exilase hotărîrea

domnului Reginald Gibbons, trecu prin dreptul ferestrei ; umbră gigantică şi fantastică, astupînd toată lumina zilei.

Un şef de echipă, un polonez, încercă să-i spună ceva... Alecu Toader Precup îl rostogoli cu dosul labei în noroi şi păşi mai departe. Amocul lui nu căuta oameni. Deocamdată, nu căuta oameni.

Smulse uşa de la o cabină de control cu încuietoare cu tot.

Sebastian Luduş înţelese.

Înţelese şi Van den Vondel.

Inginerul romîn se întoarse să apuce telefonul.

Străinul îi prinse însă din nou braţul. Sebastian Luduş se supuse cu o lipsă de rezistenţă, care şi pe el singur îl uimi. Îşi astupă urechile şi ochii. Ştia ce are să urmeze. Ce trebuia fără greş să se întîmple.

Sălbaticul răsuceşte acum mînerele de presiune. Unul, două, trei, şase. Un cazan, două, trei, şase, vor plesni în zece minute.

Van den Vondel îşi aprinse pipa, se aşează pe marginea ferestrei şi aşteptă.

În cetatea furnalelor, a cazanelor, cuptoarelor şi cisternelor, în cetatea împresurată cu ziduri roşii, oamenii negri fugeau, se agitau, se îngrămădeau, se risipeau, veneau să bată la uşa biroului. Van den Vondel se desprinse de la fereastră şi merse să întoarcă de două ori cheia. Aşa nu-i putea tulbura nimeni ! Nici nu putea cere nimeni la telefon ajutor.

Într-o lună ori două, toate cazanele vor fi la loc, din nou în lucru. Nimic n-avea să se schimbe.

Dar omul cu părul vîlvoi din cabina de control avea dreptul măcar la amăgirea acestei descărcări de nebunie în deşert.

Sebastian Luduş îşi astupase urechile şi ochii. Van den Vondel fuma liniştit, aşteptînd.

A fost o detunătură şi o împroşcare de foc cu vîlvătaie slobozită pînă în catapeteasma cerului. Pe urmă a doua şi alta, şi altele, cu limbile flăcărilor îndată amestecate, zvîcnind de la o cisternă la alta, dănţuind, împreunîndu-se, rumenind norii, rupîndu-se şi din nou căutîndu-se,

fîlfîind o perdea roşie de velur, ca învelitoarea canapelelor, ca draperiile ferestrelor.

– Acum putem merge !... vorbi Van den Vondel, punînd mîna pe umărul lui Sebastian Luduş. Putem merge la datoria noastră...

Răsuci cheia să deschidă uşa.

Au ieşit amîndoi afară în dogoarea flăcărilor, unde se agitau oamenii negri, departe de cazane şi de cuptoarele plesnite în talazuri de flăcări şi fum.

Alecu Toader Precup îşi făcu pîrtie cu pumnii printre dînşii. Cu ochii sîngeroşi, cu părul vîlvoi şi sfîrlogit, lovea fără să privească în cine izbeşte şi fără să ştie de ce.

Trecu pe lîngă dînşii.

– Precup ! îl strigă Van den Vondel.

Alecu Toader Precup îi răspunse cu un pumn în piept. Van den Vondel se clătină. Îi căzuse pălăria jos, pipa din gură, ziarul din mînă luat în neştire cu el.

Se aplecă să le ridice calm.

Îşi şterse pălăria cu mîneca ; îşi băgă pipa şi gazeta în buzunarul hainei. Vîlvătaia îi lumina fantastic chipul sferic, cum fantastic îi lumina pe toţi.

Alte cazane plesneau cu detunături de cataclism, cutremurînd pămîntul şi zidurile, zvîrlind ferestrele în ţăndări.

Sebastian Luduş alerga gesticulînd, cu capul gol, dînd ordine scurte şi inutile. Van den Vondel se întoarse ca să vadă încotro a pornit Alecu Toader Precup .

– Acum caută oamenii... spuse. Omul !

Dar nu era nimeni să-l audă.

Alecu Toader Precup trecuse de poartă. Mulţimea tîrgului veneau dimpotrivă-i, cu strigăte şi cu întrebări de spaimă. Printre norodul acesta uriaşul îşi făcea loc, izbind bezmetic în capete şi în piepturi.

La poarta lui Reginald Gibbons zgudui încuietorile tari. Fierul era mai puternic decît pumnul, iar zidul de cărămidă de asemeni.

O fetiţă în strai negru de uniformă se apropie de el.

– Bade Precup !...

Uriaşul o zvîrli într-o parte, în noroi, cu laba încleiată de sînge.

Nevăstuica se ridică de jos.

Nu-i spuse nimic. Nu lăcrima. Nu-şi şterse noroiul de pe şorţul nou de uniformă.

Dar pe sub braţul lui, se înălţă în vîrful degetelor şi potrivi încuietoarea cu patenta americană. Apăsă şi poarta se dădu în lături.

– Vino ! spuse... Să-ţi deschid şi uşa de la intrare !

Alecu Toader Precup trecu înainte. Pentru o uşă cu geamuri de cristal, umărul lui era îndestul.

EPILOG

Zaharia Duhu se întoarse de la morții săi, cu pași înceți de moșneag.

Degetele purtau încă urmele de țărînă uscată.

Răsădise flori pe mormîntul Ruxandei Duhu, pe mormîntul Ilenuței, pe alte morminte de oameni care s-au dus.

Mergea încet, prin tîrgul urît și aproape pustiu.

Nu mai treceau atîtea automobile și camioane, nu se mai încrucișau atîtea motociclete cu trotinetele copiilor.

Toată larma și viermătul omenesc din Piscul Voicvodesei se strămutaseră parcă aiurea. În șapte ani zăcămintele au secătuit. Sondele caută acum aurul negru și gras sub alte dealuri. Rafinăria s-a închis. Atelierele s-au închis ori s-au strămutat. Cisternele au început să ruginească.

În fiecare fereastră de prăvălie e un afiș de închiriat și unul de vînzare. Se vorbește că peste un an ori doi se vor deschide instalațiile pentru a prelucra păcura adusă pe conducte din schelele noi, de la șaizeci de kilometri. Se mai spune că forajele de prospectare ar fi găsit în adîncuri chiar aici, la fața locului, alte zăcăminte incomparabil mai bogate decît cele vechi și stoarse pînă la ultimul strop de păcură. Dar centrala de la Londra nu se grăbește.

Așteaptă să treacă prea îndelunga criză de prețuri.

Sondele de încercare au sfredelit pămîntul ici-colo, numai pentru a cerceta comoara știută. Au găsit-o. Au pipăit-o. S-au oprit la atît. Păcura nu fuge mai adînc. Nu se ascunde. Așteaptă și ea.

Zaharia Duhu se scutură din aceste gînduri şi ridică ochii din pămînt.

Auzise un glas cunoscut.

Veneau cocorii în unghi ascuţit. Se roteau acum deasupra.

Poate din nou, căpitanul cel bătrîn al cocorilor le vorbea celor mai tineri :

„Eu nu mai înţeleg ce se petrece în aceste locuri ! Mereu alte, şi alte schimbări. Nu mai văd fum şi nu mai văd furnicarea neistovită. Nu mai sînt nici oamenii vechi ; au plecat şi ceilalţi noi, cu straiele lor năclăite şi cu feţele lor negre... Pe aici, ştiu eu din bătrînii bătrînilor noştri, că au fost odată poieni cu zimbri ; pe urmă s-au arătat turme de mioare şi ciobani cu toharca miţoasă ; a fost apoi un schit ; pe urmă s-a strîns un sătuc alb lîngă o biserică afumată de lemn. Acum e un tîrg gol. Să mergem mai departe !... N-avem ce căuta aici...“

Roata cocorilor s-a deşirat în unghi ascuţit, vîslind spre marginea cerului.

Zaharia Duhu şi-a urmat drumul cu paşii lui de bătrîn.

La „Barul American“ scînduri înnegrite de ploaie astupă uşa. Obloanele sînt trase. Zaharia Duhu a văzut însă sub streaşină un cuib de rînduncle. O mică şi încă neisprăvită căsuţă de lut.

S-a bucurat.

Aşadar, măcar rîndunelele se întorc şi se opresc.

Numai oamenii cei vechi ai locului nu se mai pot întoarce.

Veleatul lor s-a sfîrşit.

Cînd năvăleau semeţiile păgîne pe cai mărunţi să împungă ochii icoanelor cu suliţi, atunci se trăgeau localnicii în codri şi în adăpostul peşterilor din munţi. Trimiteau o iscoadă. Aflau că hoarda s-a scurs spre alte tărîmuri. Veneau să-şi înalţe ale lor sărace aşezări peste cenuşa răcită şi spulberată de vînt. Începeau să scurme din nou ogoarele cu pluguri de lemn şi din nou se zbenguiau plodurile pe pajişti, îndelaolaltă cu mieii turmelor şi cu dulăii fumurii.

Acum velcatul lor s-a sfîrşit.

„De închiriat“ ; „De vînzare“ ; „De închiriat“ ; „De vînzare“.

Afișele roșii și verzi s-au decolorat în ferestre.

Zaharia Duhu s-a oprit în pieptul dealului să-și tragă suflarea.

Soarele primăverii e cald și molatic. Printre bolovanii străzii a dat colțul de iarbă, mărunt și sfios. Au ieșit gîzele cele ciudate, vacile-domnului, roșii cu pete negre, ca zugrăveala veche dinlăuntrul sicriclor egiptene.

Sus, fîlfîi un stol de hulubi. Hulubii lui Enache Iloveanu, aduși din alt capăt de lume ; adoptați de cerul și de pămîntul Voievodesci.

Se adunau în salbe, se risipeau în joacă șăgalnică, se alungau gîngurind, se prăvăleau departe peste acoperișuri și se întorceau în foșnet de aripi rotate.

Zaharia Duhu închise ochii, amețit de atîta lumină bună și lină.

Alături de el, nimeni, nu se mai afla nimeni s-o prisească. Gîndul i-a strîns dureros inima încleștată într-o gheară de fier. Copleșit de singurătatea și de amarurile sale, nu-și dădea seama că viața nu se oprește, că nu poate să se oprească. Și era departe, cu totul departe de a bănui că în scurtă vreme Piscul Voievodesei va fremăta iarăși de larmă, de tumultul mulțimii și muncii, de zbuciumul altor oameni.

Cum departe era, cu totul departe de a bănui că printre dînșii avea să găsească în sfîrșit și adevărații tovarăși și prieteni pe care inima lui îi căuta din anii celei dintîi tinereți.

Aci sfîrșește

AURUL NEGRU

și începe romanul

BUNĂ ȚARĂ, REA TOCMEALĂ

CUPRINSUL

Cuvînt înainte V

Partea întîi

COMOARA REGELUI DROMICHET

Cartea întîi . . 3
Cartea a doua . 87
Cartea a treia 169

Partea a doua

AURUL NEGRU

S.O.S. . . . 295
Cartea întîi . 325
Cartea a doua . 445
Epilog 542

Redactor responsabil : ŞERB IOAN
Tehnoredactor : MARCUS IDA.

Dat la cules 09.09.1961. Bun de tipar 25.10.1961. Apărut 1961. Tiraj 30.145 ex. Hîrtie semivelină satinată de 65 g/m² Format 540×840/16. Coli ed. 32,04. Coli tipar 35,75. A. nr. 0994/1961. C. Z. pentru bibliotecile mari 8R C. Z. pentru bibliotecile mici 8R—31.

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu 93—95, Bucureşti—R.P.R.

LEI 10.75